

NAGY ISTVÁN

A BOLDOG UTCÁN TÚL

**IRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUKAREST 1966**

A kötetet összeállította
és
a jegyzeteket készítette
ABAFÁY GUSZTÁV

ELBESZÉLÉSEK, NOVELLÁK,
KARCOLATOK

SEMLEGES VÍG PÉTER

Kutatás

Reggel hat óra. Hosszan, elnyújtva zengett a cipőgyár kürtje. A várost környező hegyes dombok visszaverték a hangot. A későn jövő munkások szaladva érkeztek, mert az első késés húsz lej büntetést, a második a dupláját, a harmadszori elbocsátást jelent.

Víg Péter loholva, kezében kis henger alakú csomagot szorongatva érkezett a kapu alá. Gyorsan leakasztotta a számot, és örvendett, hogy húsz lejt megspórolt. Serényen indult a talposztály felé, amikor valaki utánakiáltott:

– Halló! Hé, jöjjön csak vissza!

Visszafordult. Felgyúrt gallérú alakok fogták körül. Az egyik előtt lekapta zsíros sapkáját:

– Jó reggelt kívánok, igazgató úr!

Az igazgató, kezét zsebéből ki sem véve, hidegen köszönt vissza, és kurtán, keményen mondta:

– Jöjjön a kapufülkébe!

Víg aggodalmasan ment, a két ismeretlen követte. A fülkében az igazgató ridegen kérdezte:

– Mi van abban a csomagban?

Víg szíve a torkában vert, akadozva mondta:

– Ebben kérem... igazgató úr... az ebédem és... és izé... egy surc.

– Adja ide! – szólt rá az egyik ismeretlen, és mohón kikapta kezéből a csomagot. A papírt durván szaggatta le róla, s szemében gonosz fény táncolt, amint bontogatta.

A meglepett munkás azt hitte, gyémántot akar találni, és szinte kételkedni kezdett, vajon tényleg csak a kenyér és a surc van-e a csomagban.

Az igazgató és a többiek kíváncsian figyelték. Csalódottan bámultak a foltozott bőrkötényre és a kenyérre, ami a csomagból előkerült. Bosszúsan szólt rá az igazgató a bámuló munkásra:

– Magát Víg Péternek hívják, ugye?

– Igenis, igazgató úr.

– Hallja, mi azt hittük, hogy egyéb van ebben a vacakban.

– Ó, igazgató úr kérem, csak nem azt tetszett gondolni, hogy felrobbantom a gyárat? Én, kérem, itt a kenyereket keresem...

Az egyik férfi gúnyosan vágott közbe:

– Nemcsak bombával lehet robbantani és Víg Péter elé egy sűrűn teleírt papírlapot tartott. Nem tudja, ki hozza ezeket a gyárba?

Víg csodálkozott:

– Én, kérem, nem tudom, és mostanáig igazán nem tudtam, hogy van olyan papiros is, amely robban. A fronton, tizenhétben az olaszok kicsi tükröket, konzervdobozokat, bicskákat szórtak el, és azok robbantak, de robbantó papírt még nem láttam – és fejcsóválva nézett a papírra. – Hogy mit ki nem találhatnak az emberek?!

Az igazgató elképedve, dühösen förmedt rá:

– De jól tudja tettetni magát; mintha nem is tudná, hogy ez lázító röpcédula!?

– A kommunisták gyártják ezeket – tette hozzá a detektív.

Víg felcsattant:

– Csak nem engem gyanúsítanak vele? Én soha nem politizálok, még a szakszervezetbe sem vagyok beiratkozva. Semmi közöm az effélékhez. Én mindenkinek békét hagyok, de hagyjanak nekem is békét. Én semleges elvű vagyok.

Az igazgató türelmetlenül legyintett:

– Elég! Majd megcsípjük egyszer, akkor aztán tagadhat.

Víg szörnyülködött:

– De kérem, igazgató úr, én...

– Na, hagyja, mehet a dolgára! intette le az igazgató.

Az egyik detektív visszatartotta:

– Nézze, ha tényleg becsületes munkás, úgy mondja meg, ki terjeszti ezeket. Lássá, ezekkel a papírokkal fel akarják lázítani a munkásokat az igazgató úrék, a kenyér-adójuk ellen.

A másik közbeszólt:

– Segítsen nekünk. Mi detektívek vagyunk.

Víg zavartan forgatta a sapkáját:

– Kérem, én ezt nem vállalom. Nem akarok beavatkozni semmibe. Nem akarok bajt magamnak. Legjobb a semlegesség.

Alázatosan hátrált ki az ajtón, és elkullogott a talpkészítő osztály felé. Magában keserűen gondolta: Hát pont engem tartanak lázítónak? Pont én vagyok gyanús ezeröttszáz munkás közül? Én, aki a légynek sem ártok? Ez igazán nem szép az igazgató úrtól.

Az osztályban a felügyelő támadt rá:

– Most kell jönni? Már negyed hét. Mit gondol? Amiért darabszámra dolgozik, azért itt kell lenni pontosan. Húsz lej bírság! Megértette...

Hiába védekezett:

– Sólyom úr! Az igazgató...

– Semmi közöm hozzá! Itt én tartom a rendet – jelentette ki a felügyelő.

Víg megadással feküdt a munkának, miközben törte a fejét, hogyan lehetne békét kötni mindenkivel.

Délfelé, amíg anyagra várt, állva ette az ebédre hozott kenyeret. Szemben vele egy sovány férfi hideg levest kanalazott. Ránézett Vígre:

– Mi az, Víg szaktárs, csak kenyeret ebédel? Persze, ha szó nélkül tűr, holnap még az sem lesz.

– Ne törődjön velem, Csikós úr – mondta Víg Péter.

– Már engedjen meg, szaktárs, de igenis törődöm, mert én nem bírok annyit termelni, mint maga. És a darabszámot maga mindig szaporítja, azért vontak le az akkordárakból. Én ezt nem bírom. Nekem nincsenek olyan erős karjaim, magából két olyan telne ki, mint én, hát hogy tudnék annyit csinálni. Az én keresetem mindig kevesebb lesz maga miatt. Jobb volna, ha szervezkednék, és összetartana velünk.

Víg arca vörös lett, mint a rák.

– Hagyjon nekem békét – mondotta szelíden –, ha levonták a fizetést, hát legalább már többet nem vonhatnak le, mert a megmaradt keresetből már igazán nincs mit levonni.

– Hahaha – nevetett Csikós –, maga nagyon téved. Majd meglátja, hogy még tovább redukálnak, különösen ha nem szervezkedünk.

– Persze hogy fognak – szólt közbe egy másik munkás –, már én is hívtam, hogy jöjjön, és iratkozzék be a szociáldemokratákhoz.

Csikós legyintett:

– Na, oda akár beiratkozik, akár nem, egyremegy. Én csak azt mondom, ha már az egységeseket betiltották, hát a függetlenekhez kell szervezkedni.

Az ablaknál szótlanul hallgatott Forrás János, akiről azt beszéltek, hogy kommunista, és még mindig fizeti a tagdíjat az egységesekhez. Ő is megszólalt:

– Gyári szervezeteket kell alakítani, üzemi bizottságot választani, és egységesen fellépni az igazgatósággal szemben. Ugye, a múlt héten is kilöktek ötöt a cipőgyárból, mert tiltakozni mertek a redukció ellen. Senki sem védte meg őket. A függetlenek azt mondták, hogy nem vállalnak velük szolidaritást, mert a szocdemekhez tartoznak, a szocdemek meg elalkudozzák az időt is, meg az embereket is.

Csikós közbevetette:

– Na és az egységesek mit csináltak?

– Mit csinálhattak volna? – felelt a kérdésre Forrás.

– Hát nem indítványozták, hogy lépünk sztrájkba? A stanceráj vállalta is a sztrájkot, de a többi osztályok a sok vitatkozással elszabotálták. Itt benn a gyárban egynek kell lennünk, ha eredményt akarunk elérni...

A szomszédos munkateremből rikácsoló női hangok hallatszottak át, melyek félbeszakították Forrás szavait.

– Kikérem magamnak! Én magának nem vagyok aszszonyság! Amiért az uram borbélyműhelye megbukott, azért én most is úriasszony vagyok.

Elkeseredett hang kiabált vissza:

– Úriasszony? Maga úriasszony? Hát akkor mi a francnak jön ide dolgozni, és ráadásul olcsóbbért, mint mi?

– Mi köze hozzá, maga rongybaba – nyelvelt vissza a borbélyné, akin fehér köpeny volt.

Megstoppolt selyemharisnya feszült a lábán, bubifrizurája kiondolóva. Kissé púderezett arcán gúnyos fintor szaladgált. A fiatal munkáslányok mindenben utánozták. Nem tudni, hogyan, de kétszázötven lej heti keresetből többen fehér köpenyt szereztek.

Irigykedés és pletyka verte szét az egyetértést a lányok között. A borbélyné lett a lányok központja. Hogyne, úriasszony! Az urának üzlete és segédei voltak, otthon meg cselédet tartottak. Ezt a borbélyné mindenkinek elmesélte. S közben sóhajtott: „Bizony, lelkem, a kezeim nem néztek ki ilyen rondán.”

A lányok sajnálkoztak. Csak az asszonyok voltak közbösek a borbélyné keze iránt. És amikor csak lehetett, csakazértis csúfolkodva „asszonyság”-nak szólították.

Különösen Flórika néni. Ötvenéves román asszony, hibás magyarsággal beszélve utánozza a borbélyné sopánkodásait az ebédidő alatt:

– Tudják, lelkem, mikor nekem megvót a enyém cseléd. Az uram tartotta segédek. S nem nézte ki a kezem olyan cafát. Ah, ah... – s tördelni kezdte a kezét úgy, ahogy a borbélyné szokta.

Az asszonyok hangosan kacagtak.

A borbélyné gögösen mondta a lányoknak:

– Hülye, műveletlen népség.

Ezt a mondást meghallotta Péterné a vasalógéptől, és odakiáltott:

– Hallja, asszonyság lelkem, maga nagyon művelt, akárcsak a tordai malac. Az is farral megy a vályúnak.

Ebből lett a nagy veszekedés. A lányok pártolták a borbélyné, és odaállottak mellé veszekedni.

– Szégyellheti magát, Flórika néni, hogy csúfolkodik – kiáltotta az egyik.

– Mit, még beszélsz te, te meg vagy egy taknyos – kiabált vissza Flórika néni.

A lány tűzpirosan ugrott fel a ládáról, és szaladt az asszonynak, hogy megüsse.

A felügyelő épp akkor lépett be, és rákiáltott a lányra:

– Mi lesz itt?

A lány viaszompolygott a helyére.

– Szerencséje, hogy jött a felügyelő – súgta később a borbélynének –, másképp kikapartam volna a szemét. De ne féljen, majd véget vetünk ennek a csúfolkodásnak.

Egy óra múlva az igazgató ment végig a termen. A lány nem vette észre, és hangosan ásított.

– Mi az, mit ásít, mint egy nőstényszamár! – förmedt az igazgató a lányra, és durván vállon ragadva az ablak felé fordította. – Nézzen ki az ablakon, látja, mennyi munkanélküli áll a kapu előtt már reggel óta? Ha nem akar közéjük kerülni, itt ne ásítson többet. Éjjel ne töltse az időt ringyóskodással!

A teremben csend volt, mindenki a munkája fölé hajolva dolgozott. A lány se szólt egy kukkot sem. S világegyet sem gondolt arra, hogy kikaparja az igazgató szemét.

A bérredukció

Az igazgatósági irodában kellemes meleg terjengett. Nagy, világos ablakain át látni lehetett az egész gyár-épületet, amit vékony hóréteg borított. Látszólag nyugalom honolt a telepen. Csak a kéményből kitóduló sötét, sűrű füstfelleg és a kazán felett levő kürtcső mellett szál-lingózó gőz jelezte, hogy él, lüktet, dolgozik a gyár. Ezeröttszáz ember görnyed benne a bőrök fölé hajolva, hogy cipőt készítsen annak, akinek pénze van megvenni.

Az irodában egy fotelben unottan terpeszkedett Reiter Simi igazgatósági tag és részvényes. Karikás szemmel, fáradtan nézegette a munkaterem tervrajzát. A szomszéd szobában szaporán kopogott az írógép. A gépkattogás idegesítette, mintha csak a fejében kopogott volna. Türelmetlenül lökte félre a tervet.

Egész éjjel egy kis barna táncosnővel mulatott. A mulatságból egyetlen emléke maradt: egy tizenháromezer lejes számla. Bosszús volt. A „kis barna állat” – ahogy ő nevezte – igen sokba került az éjjel. Mérgesen nézett ki az ablakon. A kapu előtt, az olvadó csatakban már kora reggel óta türelmesen álltak a munkanélküliek, felvételre várva. Lyukas cipőjükön befolyt a sár. Fáztak, és mégsem

mentek el. Hátha lesz egy-két felvétel. Különben sem igen volt, hogy hová menjenek.

Reiter végignézett rajtuk, és telefonált a kapusnak:

– Küldje el ezt a bandát a kapu elé! Ma nem lesz felvétel.

Miközben telefonált, három igazgatótársa jött be az irodába, hogy megbeszélést tartsanak.

Reiter leült, és vontatottan adta elő a tervét:

– Elérkezett, látom, az idő, hogy tervünket keresztülvigyük. A bérek újabb csökkentését gondolom.

Weiszmann Ernő arcán kétség mutatkozott, miközben ellenvetést tett:

– Kétlem, hogy ez simán bonyolódik le. Azok a röpcédulák nagyon sűrűn jelennek meg a munkások között.

– Ugyan! Figyelemre se kell méltatni azokat a helyesírási hibáktól hemzsegő röpcédulákat – mondta Reiter fitymálól. – Még a munkások sem törődnek vele. Anynyi felé húznak, ahányan vannak. Fogadni mernék, hogy semmi ellenállást sem fognak tanúsítani. Egymást hajtják, hogy keressenek. Az agitátoraik is egymással marakodnak. Egyik ide húzza őket, másik oda. Egy részüket olcsón zsebre lehet vágni. Ezt a helyzetet dőreség volna ki nem használni. Egész nyugodtan javasolok tizenöt százalékos bércsökkentést. Ha ezt keresztülvisszük, akkor befűtünk a csehszlovák cipőknek, és cipőnk verseny nélkül marad a belföldi piacon.

Weiszmann helyeselt leghamarább:

– Jó terv. A konkurrencia letörése tényleg csak a munkabér csökkentése által lehetséges. Csak a munkásokat tudjuk megtörni!

Traian Ionel levette cvikkerét, s hidegen szólt közbe:

– Ugyan, uraim. Túlságosan nagy fontosságot tulajdonítanak a munkások magatartásának. Ma már ez nem irányadó. A munkanélküliekkel sakkban lehet őket tartani. S akárhogy is, barátunk, a prefektus karhatalommal fogja megfékezni az esetleges sztrájkot – a saját részvényei érdekében. Javaslom, hogy azonnal léptessük életbe a redukción.

Másnap este a kitóduló munkások megdöbbenve olvasták a hirdetési táblát:

ÉRTESÍTÉS

A gyár igazgatósága ezúton értesíti a gyár összes munkásait, hogy 1930. december elsejétől kezdődőleg az akkordórákat és az órabéreket tizenöt százalékkal leszállítja.

Az igazgatóság

– Gyalázat! Piszkosság! – törtek ki sokan.

– Jól teszik! Bár még ennyit se fizetnének – mondta elkeseredetten egy asszony. – Mi úgyis mindent eltűrünk.

– De ezt már nem fogjuk tűrni – kiáltották mások –, inkább éhen döglünk munka nélkül, mintsem, ezért a bérért dolgozzunk.

Csoportok verődtek össze, és izgatottan vitatkoztak.

– Ez csak ijesztgetés – mondta a szocdem bizalmi. – A kollektív szerződés nem engedélyez bérredukciót.

– Törődnek is ezek a kollektív szerződéssel – vetette ellen egy másik munkás.

– Kell hogy törődjenek, mert van munkaügyi inspektor a világon – szólt újra a szocdem bizalmi.

Az iroda ablakából nem minden izgalom nélkül figyelték az igazgatók a csoportosuló munkásokat. Traian meg is jegyezte:

– A mocsár kavarog... Hát hadd kavarogjon...

Sztrájk

Reggel izgatottan fogtak munkába. Alig dolgoztak valamit. A gyár zúgott, mint a megbolygatott méhkas. A felügyelőkkel nem törődve, a munkások ide-oda szaladgáltak. Tanácskoztak, vitatkoztak. Minden más kérdés megszűnt létezni...

Még a borbélyné is aggodalmasan kérdezte:

– Vajon komolyan gondolja az igazgatóság?

Flórika néni oktatta:

– Mit gondol? Az uraknak megvan nekik esze, ő tudja, mit megcsinál. Csak mi megvagyunk marha.

Forrás izgatottan ment osztályról osztályra.

– Bizottságot kell választani – indítványozta.

A talposztály kiküldöttjének Vig Pétert akarták megválasztani. Sápadtan tiltakozott ellene:

– Isten ments, dehogyis vállalom. Még elbocsátának.

A felügyelők rekedtre kiabálták magukat, és nyargalásztak le az irodába.

Reiter nyugtatta meg őket. Lekicsinylően mondta:

– Csak nyugalom. Majd lecsendesednek. Nincs ezekben erő. Kicsit ficánkolnak, mint a szárazra dobott hal, aztán elcsendesednek.

Weiszmann aggodalmaskodott:

– Én nem merem azt állítani. Sosem lehet tudni, mi lakik bennük. A tömegpszichózis kiszámíthatatlan. Csak gondoljunk az orosz forradalomra.

Traian fehér köpenyben sétált fel s alá, és megvetéssel mondta:

– A jó rendőr-gumibot báránylelket tud önteni a tömegbe. Nem kell félni, a prefektus ért a tömegpszichózishoz.

Az osztályokban bizottságot választottak. Tizenöten mentek az igazgatósági irodába. A felügyelők meg sem kísérelték visszatartani őket. A hangulat izzó volt, a felügyelők féltek.

Mindenki izgatottan várta a bizottság visszatérését.

Vig Péter nagyot sóhajtott. Dilemma előtt állott. Hogy marad ő semleges?! Ha nyíltan ide vagy oda pártol, abból bajok lesznek. Bajok pedig így is vannak. Félt az elbocsátástól, de a fizetésredukciótól is. Meg a feleségétől is. A három gyermekre nem is mert gondolni. A házbérfizetés ideje is nagyon közeledett. Ennél a gondolatnál szinte méregbe jött. Az igazgatóság meg van bolondulva, ha azt hiszi, hogy ebből a fizetésből meg lehet élni. Arra nem is gondolt, hogy az igazgatóság mit sem törődik az ő megélhetésével. Ő úgy tudta, hogy az igazgatóság apaként viselkedik a munkásaival szemben. Tanítómestere – egy régi tímár – legalább így tanította.

Míg ő így töprengett, azalatt az igazgatóság röviden elintézte a bizottságot. Traian nyersen beszélt velük:

– A tisztelt bizottsággal nincs mit tárgyalnunk.

– De kérem, igazgató úr – hebegett a szocdem bizalmai.

– Ne kérjen semmit. A kifüggesztett értesítés elég világos. Aki nem értette meg, az olvassa el még egyszer, és ha valakinek nem tetszik, az mehet! Van elég munkanélküli, aki dolgozni akar.

– De kérem, a kollektív szerződés...

– Az nem érvényes! És ne töltsék az időt. Mehetnek!

– szakította félbe gorombán Traian a bizalmit.

Az igazgatóság válasza mint az ostorcsapás suhant végig a gyár munkásain. Az izgatottság kirobbant.

– Gyalázat! Aljasság!

S valahonnan elindult a szó, a hang:

– Ne dolgozzunk tovább! Sztrájkba kell lépni!

Mintha szélvész söpörte volna el, úgy eltűnt minden széthúzás a kavargó indulat nyomán. Ebben a pillanatban nem létezett véleménykülönbség. A borbélyné elvtársozott mindenkit, és észre sem vette, hogy asszonyságnak szólítják. Csak egy volt: a közös sors. Az egyformán kicsi kenyér forgott veszélyben.

Öt perc alatt a gépek üresen kattogtak. Ki ahogy volt, munkaruhában, holmiját a karjára kapva, tódult ki az udvarra. A füstös falakról visszaverődött a zúgás:

– Éljen a sztrájk! Le az igazgatósággal!

Az irodákban is megállt a munka, a hivatalnokok az ablakhoz csődültek.

Az igazgatók megkövülten bámultak egymásra.

– Tárgyalni kell velük hebegte Weizsmann. – Ugye mondtam, hogy ezekben nem lehet bízni.

– De ki hitte volna? – jegyezte meg sápadtan Reiter.

Traian a kapusnak telefonált:

– Csukja be a kaput! – ordította.

– Tárgyalni kell velük – ismételte Weizsmann.

– Hát menjen, és tárgyaljon – ordított tovább dühösen Traian.

– Menjenek önök tárgyalni. Önök hirtelenkedték el a dolgot. Mit szólnak majd a részvényesek?

– Hát pukkadjanak meg! – kiabált vissza Traian, és cvikkerét úgy vágta a sarokba, hogy ezerfelé törött.

Szűk kis egérfogóhoz hasonló utcában állt az egyemeletes szociáldemokrata munkásotthon.

A gondnok elvtárs a cselédet szidta:

– Maga lusta tehén. A port még nem törülte le a díszteremben. A titkár urak irodáját sem hozta rendbe. A biliárdtermet is fel kell súrolni, a kréta bele van taposva a padlóba. Az eljövendő szocializmus nevében kérem, hogy siessen.

A cseléd magában a pokolba kívánta a gondnok urat az eljövendő szocializmussal együtt.

A gondnok a bejárónál levő üvegszekrénybe cifra betűkkel írt papírt helyezett el.

A tagdíjhátralékos tagok nem tartózkodhatnak a Munkásotthonban!

Tagdíjhátralékokkal sohasem fog megvalósulni a szocializmus!

A vezetőség

A festők elnöke a huszadik karambolt lökte. A falsokat előre mondta be, és lökés közben az ajkát úgy görbítette, ahogy a falsokat alkalmazta. Ráadásnak még nyögött is ilyenkor. Egy fiatal szaktárs közben kérdésekkel zaklatta:

– Szijj szaktárs, mit tesz az a szó, hogy dumping?

Szijj szaktárs mérgesen felelt, mert a huszonkettedik karambol minden fals és minden nyögés ellenére kimaradt.

– Hát mit gondolsz, hogy én Kautskynak az összes műveit a fejemben hordom? Különben is ne nyaggass mindig, nem látod, hogy biliárdozok?

Partnere, a vasas-titkár, örömeiben, hogy az előnyt behozta, oktatólag szólt:

– Kár olyan sokat tudni, elvtárs! Az ember nagyon hamar nagyapó lesz a sok bölcsességtől.

Fent a titkári szobában Furja Lajos, a bőrösök és textilesek titkára, egy kis könyv tanulmányozásába volt elmerülve. *Jól nevelt úriember a társaságban* – ez volt a könyv címe. Valószínűleg a könyv tartalma tette, hogy

hol a nyakkendője csokrát, hol pedig a hajválasztékát babrálta, mert haja minden kenőcs és éjszakai lekötés ellenére, mint a drót, mindig kukra állott. A zsebtükör gyakran előkerült, napjában háromszor is újrakötötte a nyakkendőt, és elégedett sóhaj süvített széles melléből, ha jól sikerült. Ilyenkor megvillantak arany műfogai, és cigányos arca derűs vasárnap délutáni örömeiket fejezte ki.

Mély merengéséből egy harsány „Barátság” köszönés és egy füstölgő bórszivart szopogató, újévi malachoz hasonló férfi piros képe zavarta fel. Régihelyi, az építők titkára érkezett meg teljes életnagyságban. Annak rendje és módja szerint kezét fogtak. Az építők titkára újságot:

– Az éjjel megint akcióba léptek a vakondpártiak. Gyalázat, hogy ezek a bolsik csak az éj setétjét használják, és ilyen szemét módon fertőzik meg a munkásságot röpcédulákkal.

Furja gúnyosan szól:

– Ha én lennék az alpolgármester, mint te, tudom, gondoskodnék, hogv az ügyeletes rendőröket elcsapják. Mégiscsak gyalázat, hogy soha senkit nem érnek tetten.

Közben a vasas-titkár is felérkezett igen ingerlékeny hangulatban. Hogyne, a partit elvesztette. Az éppen jelenlevő gondnokot meg is pirongatta.

– Kérem, elvtárs, a dákók gikszeresek. Több gondot viselhetne rájuk.

Ő is azonnal Furja véleménye mellé állott:

– Mi az, a bolsik megint kifőztek valamit a pincékben? Már ideje volna, hogy megismerjük azokat a híres kommunistákat, hogy leleplezzük őket. Ha a vezetőket ismernők, elbánhatnánk velük. De így az eszméjük ellen küzdeni bajos dolog. A munkásság öntudatlan, az eszméket nem tudja megkülönböztetni.

Itt hirtelen elhallgatott, mert az udvar felől nagy zaj hangzott fel.

– Mi az istennyila ez? – kiáltott fel Régihelyi, aki az ablakhoz lépett. – Tyűh, micsoda csűrhe!

Furja felkiáltott: – Hisz ezek a börgyáriak! Mi történhetett, hogy ilyenkor csődülnek ide?

– Vannak vagy nyolcszázán – jegyezte meg a vasas-titkár. Mind a hárman lerohantak.

A tömeg a díszterembe tódult, az összerakott székeket egykettőre széthordták, ami alapos lármával járt.

És egyszer csak a sok torokból felcsapott az ének:

– Fel, tel, ti rabjai a földnek!

A titkárok felrohantak a színpadra.

– Az anyjuk istenit, mit akarnak ezek ezzel a bolsi indulóval? – mondta dühösen a vasas-titkár.

Régihelyi a tömeg elé lépett, és dühét alig leplezve elordította magát:

– Elvtársak! Mit jelentsen ez?

A zaj egyszeriben elült, minden szem a színpad felé fordult.

– Ki ez az úr? – kérdezték egyesek, akik nem ismerték.

– Ez a munkástitkár és alpolgármester – felelte áhítattal a szocdem bizalmi.

Az egyik munkásasszony megjegyezte:

– Hisz ez úgy néz ki, mint egy úr!

A bizalmi előlépett.

– Elvtársak! – szólt a titkárokhoz. – Ma délelőtt tíz órakor sztrájkba léptünk. A darabbérekét úgy állapították meg, hogy sohasem tudjuk, mennyit keresünk. A banis munkákat nem tudjuk kiszámítani, és azon a címen, hogy az új gépekkel többet lehet keresni, mindegyre redukálták a darabbérekét. Mindenféle ürügy alatt megbüntetnek, és most még ebből a kevésből is le akarnak csapni. A bizottságunkat durván elutasították, s így azonnal sztrájkba léptünk.

Régihelyi hűvösen hallgatta. Gyűrűs kezét összekulcsolta, és beszélni kezdett:

– Érthető az elkeseredésük. De én úgy látom, meg gondolatlanul jártak el, mert a sztrájk kimondása törvénybe ütközik. Különbén is átadom a szót Furja elvtársnak, mert ő hivatott ezt az ügyet levezetni.

Az emberek valami csalódást éreztek. Ideges mozgás hullámzott közöttük. Az a tűz, mely eddig fűtötte őket, kezdett lanyhulni.

A borbélyné odasúgta egy volt szabó-iparos feleségének:

– Én elejétől kezdve éreztem, hogy nem szabad sztrájkolni. De hát aki korpa közé keveredik, azt megeszik a disznók. Lám, az az elvtárs úriember, mégis ő is úgy látja.

A másik szőke fejét megcsóválva mondta:

– Csak lenne konjunktúra hogy tudnók kiváltani a zálogházból a varrógépeket. Megint szabóműhelyt nyitnánk. Úgy itt hagynám ezeket a durva munkásokat, mint...

A nagy többség elkeseredve gondolta:

– Hát az nem ütközik törvényekbe, hogy kenyérünk-ből megint el akarnak venni egy darabot? Nekünk védekezni sem szabad? És még ez a munkásvezér is azt mondja, hogy nem szabad sztrájkolni.

Ilyen érzésekkel várták az új szónokot.

Furja suttogott: „Én, kérlek, nem készültem, de azért megpróbálom.” Ő ugyanis szónoklatait mindig előre betanulta, és tükör előtt begyakorolta.

A feje üres volt, és úgy vette át a szót. Frázisokban beszélni kezdett a testvéri összetartásról, aminek legfőbb tanúja a pontosan fizetett tagjárulék, erős hit a szociáldemokrácia lassú, de annál biztosabb győzelmében. De kérdés, hogy a gyár munkássága rendelkezik-e ezekkel? E nélkül az alap nélkül a sztrájk nem sikerülhet, és ami még kétségesebbé teszi ezen sztrájk sikerességét, az a mai gazdasági válság. Jelenleg a gyárak csak a legnagyobb áldozatok árán dolgoztatnak. Egy sztrájk könnyen tönkretétel egy ilyen gyárat, s akkor még több lesz a munkanélküli. Márpedig nekünk nem érdekünk a munkanélküliség.

A teremben halotti csend lett, és a tömeg megkövülten bámult. Vajon jól hallanak-e, vagy színházban vannak, és a színpadon egy rossz színész játszik? De nem, ez tényleg munkásvezér.

A kép hirtelen összezavarodik, a színek összefutnak, a csend lefojtott zúgásba megy át.

És egyszer csak felemelkedik egy bütykös, vegyszerrel összemart kéz, Forrás János keze.

– Szót kérek!

– Halljuk, halljuk! – harsog a terem.

– Miféle beszéd ez, Furja elvtárs?

Az embereket mintha villanyáram érte volna, úgy érezték a szívük érzése csattant ki e kérdésben. Orkánként zúgták: „Halljuk!”

Furja sárga lett, mint az aranyfogai, zsebkendőjével szaporán törülgetni kezdte a homlokát. Tovább akart beszélni, de szavai belefűttek egy újabb zúgásba.

– Halljuk Forrás elvtársat!

És Forrás beszélni kezdett:

– Igaz, nekünk a munkanélküliség ellenségünk. De ezt nem lehet azzal megszüntetni, ha nem sztrájkolunk. Ezáltal csak még több velőt juttatunk csontjainkból a gyárosoknak. A gazdasági válságot ne a mi bőrünkön szüntessék meg, mert nem mi csináltuk. Oroszországban miért nincs gazdasági válság?

Régihelyi úgy ugrott fel, mintha ezer tűt szűrtak volna az ülepébe. Rákvörösen rikácsolt:

– Bolsevik! Robbantó! Fel akarja robbantani a fegyelmet, éhezésbe taszítani a munkásságot? A sztrájk alatt élni is kell. Sztrájkalapjuk nincs. Hát a munkásotthon falait akarják megenni? Vagy talán a kommunisták fogják magukat segíyezni? Ők ezt nem teszik. Ők csak uszítanak.

– Ez nem igaz! – ordítottak innen is, onnan is. Flórika néni felugrott egy székre.

– Minket az urak meglázítani, mert nem megfizetik a munkásokat. És azért megvagyunk mi sztrájkba. Csak összetartás megvan, úgy mint máma, akkor a mienk megvan győzelem. Éljen a sztrájk!

Hatalmas kacagás és ordítás hangzott fel:

– Éljen a sztrájk! Éljen Flórika néni! Éljen, éljen!

*

A gondnok mérgesen járt-kelt a sztrájkolók között. Leste a beszédüket. A rongyos, sáros cipők bosszantották, mert piszkolták a padlót.

– Való is ezeknek munkásotthon. Nem tudják megbecsülni a parkettet – mondta a titkárnak, aki ellen-szenvesen nézte a különböző csoportokat.

– Idejöttek a nyakunkra. Tagdíjat nem fizetnek, egy lapot meg nem vennének a viláért. S még nekik jár a szájuk, hogy ki kell tartani. Szégyellek velük a tárgya-

láson részt venni. Udvariatlanok és nyakasok. Az igazgatóság már hajlandó a régi béreket fizetni. De ezek bérrevíziót akarnak visszamenőleg és az akkordbérek felemelését.

Rosszkedvűen csukta össze aktatáskáját. A kályha mellett pöffeszkedő Régihelyi gúnyosan üdvözölte:

– Fel a fejjel, barátom. Az osztályharc útja göröngyös, de vannak simább részek is.

Furja irigy bosszúsággal vetette oda:

– Könnyű az alpolgármesteri székből beszélni. De ezzel a csürhével bajlódni, amelyik bedül a kommunis-táknak... Fogadni mernék, mindenkinél lehet találni azokból a röpcédulákból, amit a pince-párt adott ki az éjjel. Ez a Forrás biztos sülve-főve velük van.

A telefon élesen beleberregett Furja szavaiba. Savanyú arccal ment a telefonhoz. A kagylót a füléhez emelte, és az arca egyszeribe megélnékült. „Halló”, és közben meghajolt.

– Ah, van szerencsém, kedves igazgató úr... Óh igen, itt Furja titkár beszél... – hallgat, és az arca mosolyog. – Halló, egy újabb esti tanácskozásra... a bizottság nélkül? Hogyne, hogyne... teljesen osztom a nézetét. Ki? Forrásról, igazán sajnálom, de bővebb felvilágosítással nem szolgálhatok, én is csak sejtem... Kicsoda? Víg Péter? Egyáltalán nem ismerem. Lehetséges, hogy az egységesek megbízottja, aki nem akarja magát felfedni. Ez náluk szokás. Szeretik háttérből intézni aljas munkájukat... Kérem, kérem... Szóval este nyolc-kor... Igen, igen... Alázatos szolgája vagyok.

Furja kipirulva tette le a hallgatót, és kezét dörzsölve mondta:

– Képzeld, micsoda elégtétel. Ez a gögös Traian beadta a derekát. Eddig hallani sem akart a tárgyalásokról, és most ő volt az, aki meginvitált egy külön tárgyalásra. A bizottság nélkül.

Régihelyi felugrott.

– Gratulálok a sikerhez. Csak így tovább, és meglesz a jövőd.

Furja önérzetesen mondta:

– Én magam is jobb szeretek a bizottság nélkül

menni. Ezek a Forrás- félék kinézik az ember szájából a finom szivart, amivel az igazgatók kínálnak meg. A diplomáciai fogásaim is jobban érvényesülnek, ha ezek nem lesznek ott.

*

A sztrájkolók közt elterjedt a hír: az igazgatóság megkötötte a szerződést. A munkásotthon termeiben zúgtak: – Hol a tárgyaló bizottság? Számoljon be!

A tárgyaló bizottság a titkári szobában veszekedett.

Furja magából kikelve beszélt:

– Ezt már nem lehet visszacsinálni! Én már alá is írtam a szerződést. Elégedjenek meg ezzel az eredménnyel is. Redukció nem lesz, a darabbérek négy hét alatt revízió alá kerülnek, és akinél csökkenés állapítható meg, az visszakapja a régi bérét. Hát nem elég? Még mit lehet kívánni ilyen nehéz időben?

A tárgyaló bizottság hajladozott ide-oda. Egy részük a titkár befolyására aláírta a szerződést, a másik rész erőtlenül Forrást várta. Ő majd megmondja, mit kell tenni. De Forrás nem jött. Furja az asztalt döngette.

– Mit várnak Forrástól, az szájhős. Úgy van ezekkel, mikor szükség volna rájuk, eltűnnek, hogy kibújjanak a felelősség alól. Gyerünk, adjuk tudtára a munkásságnak, hogy megvan az egyezség.

A tömeg kelleetlenül hallgatta Furját.

– Csak lépésről lépésre lehet eredményeket elérni. Jövőre, ha az egész gyár munkássága pontosan fizető tagja lesz a szervezetnek, több eredményt érhetünk el. Sztrájkalapot kell gyűjteni. A mostani siker csak az én Ügyes taktikai fogásomnak köszönhető. – És itt tapsot várt, éljenzést. De érthetetlenül senki sem éljenzett. Zavartan, megbántottan fejezte be:

– Tehát be kell menni dolgozni és gyűjteni az erőt jövőre.

Csalódottan oszlott szét a munkásság, érezték, hogy valami hiba történt. Minden marad a régiben.

Másnap megindult a munka. S csak akkor tudódott ki Forrás és Víg letartóztatása, kommunista propaganda miatt.

Furja a titkári iroda tükre előtt állott, az egyik kezében régi Aller képesújságot tartott, és egy képet nézett igen figyelmesen.

A kép azt ábrázolta, amint egy úr elegáns meghajlással kezét csókol egy bájos hölgynek.

Furja figyelmesen nézte a kéz hajlását, a test állását, megkísérelte a meghajlást, és a mosdó feletti fogasról lelógó törülközővel még a kézcsókot is megpróbálta. Elégedetten sóhajtott, aztán letelepedett az íróasztalhoz, a fiókból elegáns szürke borítékot vett elő, és egy keménypapírra nyomott meghívót húzott ki belőle.

Kéjesen legeltette tekintetét a saját nevéen. Igen! Őt, a munkástitkárt ünnepélyesen meghívja a gögös Traian Ionel az esküvőjére.

– Tyűh, hogy fog irigykedni a vasutasok titkára! És az a társaság hogy fogja mereszteni a szemét egy eleven munkástitkárra.

Sóhajtott, hogy milyen tekervényes is az osztályharc útja. Hogy mennyit kell tanulni az embernek, amíg eljut odáig...

S közben megint a meghajlást próbálgatta.

(1931)

SZÉP GYERMEKKOR

Alighogy a negyedik elemiből lettem a vizsgát, apám durva kezével megsimogatta az arcomat, rám nézett sűrű szemével, és azt mondta:

– Fiam, egyelőre nem mész többet iskolába. Nem bírom keresettel.

– Jó – feleltem én, és arra gondoltam: milyen jól kijátszom magam a nyáron. Aztán nem tudom, miért, de úgy éreztem, hogy apám, amint a kezét a fejemen felejtette, megérezte a gondolatomat, mert a homlokán összefutottak a ráncok, s nagyot sóhajtott. A sarokba nézett, vastag bajusza alól fáradtan buggyantak ki a szavak:

– Anyád egy hét múlva lefekszik, és te kell hogy pótoljad az ő kerestetét. A vasalószéntől tegnap is rosszul lett. Beszéltem már a pallérral, és megígérte, hogy felvesz a kőművesekhez vizet hordani. Muszáj, fiam, ezekért a kicsikért – és mészrágta kezeivel az öcsémre mutatott.

Én valami büszkeséggel kérdeztem:

– Hát már nagy vagyok, édesapám? Jaj, de jó, biza megyek akkor, ne féljete! – fordultam maszatos öcsém felé. – Keresünk mi nektek kenyeret.

A nagyobbik öcsémnél még fél fejjel sem voltam magasabb.

Apám elmosolyodott, de azért mintha haragudott volna valakire, mert a foga összecsikordult:

– Vasárnaponként kimegyünk az erdőre – biztatott –, ott majd kijátszhatod magad.

Hétfőn beálltam a munkába, és cipeltem a vizet. A nap égetett. Meztelen lábamat felmarta a malter. A tégladarabok megsebeztek talpamat. Az állásról láttam a nyáriruhás urakat, akik könnyű fehér cipőkben sétáltak az árnyékban. Láttam a mi háziurunkat is, és nagy vágyat éreztem, hogy sima, kopasz fejére köpjek. Úgy éreztem, hogy ha megtehetném, mindjárt nem fájna úgy a lábam.

Öcsém és én nagyon haragudtunk a háziúrra. Sohasem engedett bennünket az udvaron játszani. Télen nyáron bent kellett hogy üljünk a sötét pinceszobában. A mosókonyhából állandóan behallatszott, hogy a csapból csepeg a víz. Nagy, girbegörbe, májas alakú, vastag cső volt a szobánk plafonján. Reggelenként ezen a csővön zúdult át bugyborékolva az egész ház mocsokja.

Tíz lakója volt a háziúrnak, ezeknek mind parancsolt. Öcsémmel sokat tárgyaltunk erről, és abban állapodtunk meg, hogy a lakók mind egy szálig marhák, amiért engedelmeskednek neki. Öcsém azonban hirtelen ezt kérdezte:

– Mi is marhák vagyunk?

– Nem! – mondtam én. – Édesapánk nem marha.

Öcsém azonban tovább kételkedett. Este tehát előadtam a dolgot édesapámnak.

– Marhák vagyunk vagy nem? – kérdeztem.

Édesapám meglepetten nézett rám, s csak későre felelt.

– Nem! Azok nem olyan türelmesek, mint mi – mondta.

Ezen az éjjelen alig tudtam aludni.

*

Negyedik héten vasárnap felpakolóztunk, és mentünk az erdőre. Édesanyám a karján vitte az új gyereket. A szoknya lötyögött rajta. Az arca olyan sárga volt, mint a szobánk fala.

Ahogy kiértünk a szőlő alá, repülni szerettem volna, úgy hatott rám a levegő. Az erdő látványa ismeretlen érzéseket ébresztett bennem. A dombok virágoktól tarkáltak. A rigók fütyje csiklandozta a fületem. Az öcsémmel együtt nyargalásztunk a fűben. Sokat hallottam beszélni a szabadságról, és ott kint a dombok között azt hittem, itt a szabadság.

Anyám kifáradt.

Apám jelt adott a letelepedésre.

Valami bekerített gyümölcsös szélén leheveredtünk a fűbe. Jókedvűek voltunk. A kisebbik öcsém fel-felugrott, és hangosan kiabálva ide-oda szaladgált. De egyszer csak ordítózást hallottunk, és az öcsém rémülten rohant vissza, s félénken dugta szőke fejét édesanyámhoz. Egy mezőpásztor jött felénk, hosszú nyelvű fejszéjét félkézre fogva. Kemény vonásain harag látszott. Édesapám mosolyogva nézett feléje, és úgy láttam, mondani akar valamit. De a pásztor csúnyán káromkodni kezdett:

– Az anyjuk úristenit, keljenek fel innét – és a fejszéje nyelvél rávágott édesapám karjára. Ordított: – Hogy mernek itt járni a más helyén? Mind letapossák a fűvet – és emelte megint a fejszét.

Édesanyám sikoltva ugrott elébe.

– Gyilkos!

Apám tehetetlenül állt. A jobb karja úgy csüngött, mint valami rongy. Én pedig elkezdtem ordítani a pásztorra:

– Gyilkos, rabló! Ne üssön minket, mit vétettünk mi magának?

– Takarodjatok innét! – ordította a pásztor, mit sem törődve velem.

– Fiam, gyere, menjünk innen! – kiáltotta anyám sírva, aztán térdre vetette magát, és a kezét összetéve átkozódni kezdett.

Isten szerettem volna lenni, hogy ott helyben bosszút álljak a pásztoron.

A pásztor megijedt az átkozódástól. Kérlelni kezdte apámat:

– Miért járnak a más helyén? Én pásztor vagyok, és muszáj, hogy goromba legyek. A múltkor is levontak a fizetésemből, mert össze volt taposva a fű. Ne átkozzon, asszonyosság – fordult anyámhoz –, nekem is vannak gyermekeim.

Apám csak ennyit mondott:

– Nézze ezeket a gyerekeket. Azt hiszem, a fejszéjével két hétre kiütötte a szájukból a kenyeret. Szegény ember vagyok, akárcsak maga. Minek bántjuk egymást?

– Gyere már, Péter, ne beszélj vele – kiáltotta anyám.

A pásztor csüngő karral sokáig bámult utánunk. Az arca meglágyult. Nem tudom, miért, de sajnálni kezdtem. Apám levetette a kabátját, a karja annyira megdagadt, hogy az ingujját fel kellett hasítani. Szomorúan mentünk hazafelé. Rútnak találtam az erdőt, a rigó füttye mintha azt kiáltotta volna: itt nem szabad járni. A bárányszerű fejszések pásztoralakokat öltöttek, hogy minket kergessenek. Dühödtem.

– Nincs igazság mondtam apámnak. – Minket mindenütt csak kergetnek.

Otthon apám vizesruhába csavarta a karját.

– Na, fiam, pár hétig te leszel a családfenntartó – mondta nekem.

Én pedig akkor éjjel vastag széndarabbal végigostattam a házon, emeletről emeletre, és mindenütt felírtam a falra: „Lázadás.” „Lázadás.” A kapu alatt pedig letéptem a falról a házirendet, és a helyére odaírtam: „A házigazdának Tilos a Bemenet.”

Másnap a házigazda kilökött bennünket az utcára.

(1932)

CSAK HALVA SZÜLESSÉK...

– Na, aztán ne morogjon, és ne szitkozódjék, ha lánya lesz – mondta az öreg bábaasszony, aki az Úttelep összes lakóinál a világra segített már néhány sápadt, nyafogó kölyköt.

– Nem bánom, akármilyen lesz, csak halva szülessen – válaszolta a férfi, amint beléptek a künti éjszakából a petróleumbúzó szobába. Az ágyon verejtékezve, nyögve, hörögve fetrengett az asszony. A gyerekek riadtan dörzsölték álmos szemüket, és bámulták az anyjukat, aki kiverte őket az ágyból, kijajgatta szemükből az álmat.

– Ezeket miért nem vitte a szomszédba? – mutatott a bába a gyerekekre.

– Nem akartam felzavarni senkit – morogta a férfi –, majd itt a sarokban meghúzzák magukat. – Gyertek ide, né! – S az egyik sarokba a tapasztott földre rongydarabokat lökött és egy áthuzatlan párnát. – A kabátommal meg betakaróztok! – tette még hozzá.

A gyerekek egy csomóba kuporodtak. – Aludni! – parancsolt rájuk az apa, mire úgy tettek, mintha aludnának, és hallgatták az anyjuk kínlását. Tudták, új ember születik, s valami elmélkedésféle keringett agyukban az életről. Két stációt már ismertek belőle. A halált, a tengődést, most megismerték a születést is. Az apjuk káromkodott, amikor meghalt a nagyapjuk, az anyjuk sírt és jajgatott, ők meg hallgattak. A napi megélhetésnél is ezt tapasztalták. Káromkodás, sírás, jajgatás s az ő néma szenvedésük. A születésnél is ezt a szerepet élik, és ez csak azért van így, mert az apjuk szerint nekik semmijük sincs.

A bábaasszony, mint egy kazánfűtő, aki az órán figyel a gőz feszültségét, úgy nézte az asszony arcán a torzulásokat, amik annyiszor jelentkeztek, ahányszor a magzat öntudatlanul nekirugaszkodott az anyja hasfalának, hogy az örömtelen világra evickéljen.

A vajúdó asszony a bába minden csitítása ellenére jajgatott.

– Na, fiam, csak nyugodtan, mindjárt meglesz – zümmögött a bába hangja a férfi fülébe is.

Összefont karokkal gondolkozott a férfi. Homlokán dühös, mély ráncok gyűrődtek. Bár csak halva születne! A bábát majd csak kielégíti valahogy egyszer. – Mit lehetne eladni még, ha temetni kellene?! A rossz, általa összetákoltt bútorokat számításba se vette. A párnák volnának, de azok nem kellenek még az ószeren sem. Tegnap is hiába próbálkozott. Hát akkor mi? Gondolatai összecsbolyodtak, mint a zsineg. Düh, feszítő harag vörösödött az arcára.

– Fiú, nézze, fiú – mondta a bába. Ránézett a vörös meg kék cseppségre. De nem látott egyebet, csak azt, hogy él, mozog és már sír. A füle előre megtelt az elkövetkező sírásokkal.

– Szép, egészséges fiú, na, nem is örvend neki? – tartotta eléje az öregasszony; aki ilyenkor a jobbmódúaknál a fiú öröme (mintha az ő érdeme lenne) nagy pénzajándékot szokott kapni.

A gyerekek kíváncsian emelték fel borzas fejüket, és lesték a rugdalózó, vinnyogó testvért.

Az apjuk rábámult a bábára. Hát nem érti ez, hogy nem tud örvendeni? Minek is? Annak, hogy fiú? Még ha nem kérne majd enni. Az asszony pedig biztos két napig dögleni fog. És azután? Hát mehet ettől valahová sűrölni? Víz nem adhat annak a férregnek.

A düh megint kitelepedett az arcára.

A bába pedig spekulált, hogy mibe fürössze meg a gyereket. Az ütött-kopott pléh fazékba még az asszony tett melegedni vizet. Fáradt hangon a kiállott kínoktól nyögte: – Fürössze meg a fazékban, mert nincs még mosdótálm sem. Jaj, istenem! – és ránézett az urára, aki konokul támaszkodott az asztalnak.

Az első gyereknél még volt néhány simogató szava. A többinél egyre kevesebb. A negyediknél már semmi: csak ráncok a homlokán és morgó szitkozódás. Tavaly még a szomszédasszonyok is hoztak némi meleg levest, most ez is elmarad. A szomszédoknak is jól fogna, ha vinne valaki. Szörnyű, hogy nem kerül semmi munka – végezte töprengéseit az asszony, azután nézte a csöppséget, akit a bábaasszony melléje helyezett.

A férfi fejében vad gondolatok háborogtak. Szinte észre sem vette, amikor a bába felszólította, hogy kísérje haza, mert fél a kutyáktól.

– Bújjatok anyátok mellé! – és lerántotta a kabátját a gyerekekről, akik felmászta az ágyba.

– Jaj, vigyázz a lábaddal! – kiáltott fel a beteg asszony. – Jaj, hogy megrúgtál.

– Nem jó, hogy ott aludjanak – mondta a bába –, a felesége nyugodtan kell hogy legyen, könnyen baja lehet, ha megrúgják.

– Hát hova fektessem őket? – vágott ki a szó a férfiből. – Nekünk még a temetőben sem lesz hely, pedig a legjobb volna odafeküdni, velem együtt... Mehetünk – morogta dühösen.

Szótlanul botorkált a bába mellett. Az meg vigasztalta.

– Ne féljen, a jó Isten magukkal lesz, és megsegíti.

– Hagyjon békén az Istennel – torkolta le dühösen. – Hónapok óta kérem, hogy juttasson valami munkához, és azt hiszi, kaptam?! Fenét! Mindenhol nincsenel tesz ki a szűrőmet.

A bába szinte ijedten lépett be a kapun, és mogorván köszönt el. A férfi szavaiból megérezte, hogy a neki járó díjat egyhamar nemigen kapja meg, pedig amióta nyugdíjazták, nagyon is ráférne, különösen amióta a nyugdíjat sem fizetik. A jópénzüek őt már nem hívják. Hozzá csak ezek a keserű arcú emberek kopogtatnak be, minden esztendőben egyszer.

– Tudja a fene, de az embernek nagyon kísértésbe megy a hite ebben a mai világban.

A férfi is ezen rágódott hazamenet.

Majd megállt, és hallgatta a vasúti műhely felől a kopácsolást. Az éjjelesek dolgoztak. Hónapokkal ezelőtt ő is ott dolgozott. Raktári munkás volt. Cipelte a tra-

verzeket. Tenyerét felmarta a vaslemezek érdes széle. Azután kitették. Hát miért van joga ehhez azoknak? – kérdezte magát. Azt az igazgatót le kellene bunkózni. Igen, de a fene egye meg, mindig kerül egy „de”. Ő azt mondta, a vezérigazgatóság rendelte így. A vezérigazgatóság meg a kormányra hivatkozik. És azon felül ki van még? Összezavarodott. Csak tudná, ki az a személy, aki dirigál, aki megtiltja, hogy őt és a többieket dolgoztassák. Igen, azt kellene elintézni. Hirtelen megállt, az Isten jutott eszébe – nekitámaszkodott a kerítésnek a megdöbbenéstől. Kemény, kegyetlen hang kíváncozott ki belőle, de csak suttogta: hazugság, biztos, hazugság. Az egészet kellene mindenestül elintézni, mindazokat, akik parancsolnak, akkor biztos elpusztulna az az egy is, aki az egésznek parancsol. Vérmes képzelgések kerítették hatalmukba. Mi lenne, mi lenne, ha fel tudná rázni az alvó külvárost, és bevonulnának oda, ahol úgy csillognak a lámpák, ahol biztos most is mulatnak, mikor ő és ezek itt sorban azt sem tudják, mi lesz holnap.

Igen, ezt kellene tenni, de... (megint a de)... alusznak, és holnap elindulnak megint munkát kunyorálni, ő szintén. Valahogy meg kellene beszélni a dolgot, de előbb valaki okosabbal. Csüggedten lökte el magát a kerítéstől – de ehhez idő kell, idő... pedig itt már nem lehet várni! Nem! Holnap enni kell, délben, este, reggel. És az a gyermek is most kell hogy jöjjön. Hát ki hívta?

Mikor belépett a szobába, az asszony halottfehéren jajgatott az ágyban.

Közömbösen a megszokástól, rá sem figyelt a jajgatásra.

– János, nézz ide, János! Jaj, mi lesz velem? Valamilyik megrúgta a hasam. Jaj, elfolyik a vérem!

Az ágyhoz lépett, és a takarót felemelte. Hátratántorodott a meglepetéstől: feleségéből dőlt, ömlött a vér. A gyerekek lába már benne ázott.

Egyetlen ugrással az ajtónál termett, ki az udvarra, és elordította magát. – Hé, szomszédok! Segítség! Hé, Ambrus! Keljetek fel, segítsetek! Ejnye, de nehezen ébredtek!

(1932)

AZ ÚR MEGSEGÍTETTE

Az egyik zörgő, csattogó gép előtt száraz, magas aszszony mozgott a gép egyhangú kommandójára. Szeme fénytelenül követte a vaskarok és kerekek mozgását, de gondolatai másfelé kalandoztak. Három borzas, mindig maszatos gyermeke volt otthon. A legnagyobb hétéves. Azokért aggódott.

– Vajon mit művelnek magukra maradva? Jaj, ha megint a sínekhez mennek! Az a Jóska mindig a vasút körül mászkál. Istenem, még elüti őket a vonat!

Egy percre a gondjai megszakadtak, a gépet leváltotta, aztán vissza.

– Hiába beszél nekik az ember. A Szamoshoz is ki járnak. Éppen megzavarodnék, ha belefulladásnak. Ej, tudja az Isten. Talán nem is járnának rosszul, úgyis, mi vár rájuk? Az éhezés és még ki tudja, mi!

Az aggodalmi kevés ideig elmaradtak. A karja két mozdulatot végzett, egyet jobbra, egyet fel. Körülötte zörögtek, muzsikáltak a gépek. Majd az jutott eszébe, hogy az ura mostanában elmaradoz éjszaka. Kicsit haragos lett.

– Igen, ahhoz a buládrához jár. Törje ki a nyavalya! Hát menjen hozzá egészen, úgysem dolgozik. Ha még ügyelne a gyermekekre! De nem. Csavarog nap-hosszat, s ha keres valamit, hát elszeszeli. Pedig hogy kéne a pénz. Az a boltos már az utcán is utánam kiabál. Jóskának meg kint van a ruhából a teste. Jaj, és a jövő héten elseje. Egész biztos, nem tudom kifizetni a házbért.

A gépet megint leváltotta és vissza.

Hirtelen megrémült. Az este mosott, s a lúgosüveget az asztal alatt felejtette. – Jaj, a kicsi még bele talál inni.

Ideges lett, nem tudta, vajon maradt-e valami az üvegben. Elképzelte a gyerek összemart száját. Dühös lett. Az úristenit az életének! Csak már lenne este.

Megint váltani akart, de arrább nyúlt, mint rendesen. A lúgosüveg nem hagyta nyugton. Hirtelen rántást érzett. Felordított:

– Jaj, a karom! Jaj, a karom!

Hozzárohantak, a szíjat ledobták a gépről.

– Az istenit, hol tartja a szemit? – kiáltotta ijedten a művezető.

A karját kiszabadították, két helyt eltörött, és úgy csüngött vértelenül.

– Sosem tudnak vigyázni – mondta az előhívott mérnök. – De persze, a gyár a hibás mindig.

Az asszonyt nemsokára elvitték a mentők.

– Fel kell venni egy férfit – parancsolta a mérnök.

A munkavezető elindult. A gép, mint egy haragos kutya, várt.

*

A gyár előtt két férfi üldögélt.

Négy hét óta reggelenként a gyár kapuja előtt találkoztak. Elő voltak jegyezve a felvételi listába. Mohón lesték, mikor szólítják már munkába őket. A többi lézengő között mindegyre egymáshoz sodródtak, mintha ismeretlen erők taszítanák, pedig éppen ellentétei voltak egymásnak.

A szombatista szögletes fejű, kurta emberke. Nemrég falusi gazdálkodó volt. Zömök teste súlyosan szorította az ekét a földnek, hogy kihaltsa belőle a mindennapi kenyeret.

A másiknak – a hitetlennek már az apja is gyár nélküli „gyáros” volt. Az arca csupa csont, csak az ajka húsosodott négeresen. A munkanélküli szűkösség mély völgyeket vájt az arcába. Goromba, rövid mondatokkal volt tele a beszédje. A többi munkanélküliek úgy érezték, mintha szavai dorongok volnának, amelyekkel

a fejüket döngeti, hogy fárasztó gondolkozásra készítse őket.

A hívőt szívesebben hallgatták, annak beszédje nem volt nyugtalanító. Ismert dolgokról beszélt. „Örökélet”-ről, „világvégé”-ről. Ilyesmiket ugyan sohasem láttak, de bölcsőtől kezdve ezeket beszélték a fejükbe, és így csak el kellett fogadni, s ez sokkal könnyebb volt számukra, mint töprengeni az „árnyékvilág” nyomorúságairól.

A hívőt is nyugtalanították a másik tüzes szavai. Úgy érezte, hogy éles nyelve szunnyadó parazsokat piszkál fel bent a lélekben.

Összezsaptak a beszédben. Mindkettő észrevette, itt híveket csak úgy lehet szerezni, ha az egyik meghátrál.

Mikor a többiek megunták őket és szétszéledtek, ők a gyárral szemben levő gyepes dombra telepedtek. A hívő beszélt tovább, de a szavai mintha csak saját magát akarnák megnyugtatni.

A másik üres kurta pipát szortyogtatott.

– Testvér – mondta a hívő –, úgy látom, az Úr nem a legjobb barátod.

– Hát aztán? – mordult fel a társa.

– Milyen durva a hangod, pedig egy kis szelídséggel az Úrnak örömet szereznél.

– Ő is nekem, ha békéjuttatna ebbe a gyárba – és a pipával rámutatott az épületekre.

A hívő jóakarátulag csóválta meg szeplős, vörös fejét.

– Úgy látszik, nem ismered a türelmes Jób történetét, akit az Úr próbára tett. Jób minden földi jóval meg volt áldva, és ezeket az Úr elvette tőle, végül pedig a testét förtelmes égő sebekkel borította el, úgyhogy kínjában cserepekkel vakaródzott.

A másik szemében hamiskás, bosszantó mosoly indult el.

– Nagyon csodálom, mert úgy tudom, akkoriban nemigen volt még olló, és a körme jó nagy lehetett. Minek vakaródzott hát cseréppel?

– Testvér, most nem te beszélsz, tudod-e?

– Hát ki a nagy nyavalya? – vette ki a szájából a pipát.

– A Gonosz, igen, a Gonosz forgatja a nyelvedet. Te kommunista vagy, ugye?

– Én? Munkanélküli vagyok, és ez olyan, mintha máris a pokolba sütögetnének. Vagy ha úgy tetszik, hát aszalnak.

A hívő kissé elgondolkozott ezen. Kétkedés rágta. A munkanélküliség neki is sok gondot okozott. „Imádkozzál, és dolgozzál” – mondja az Úr. És furcsa, hiába szeretne dolgozni, munka nincs sehol.

Bizonytalan hangon mondta:

– Hitetlenek vagyunk. Ezer évnél több, hogy hamis ígéretet hirdetnek, és ezért van a baj. Egy évvel ezelőtt katolikus voltam. Egyre-másra értek a csapások. De az Úr megvilágosította az elmémet, és visszatértem az ő nyájához. Nehéz volt, de végre is belenyugodtam, hogy az Úr jónak látta elvenni a jószágom meg a földem.

Mohón, gúnyosan szólt a hitetlen:

– Máma ezt az Urat banknak meg adónak nevezik, úgy tudom. Na, fűjjad tovább, hát cseréppel vakaróztál-e?

– Ember, fáj a lelkem érted – mondta szájalommal.

– Nekem is – vágott vissza társa. – Az ilyen sült bolondok miatt, mint ti, nem tudjuk elintézni a földi isteneket. Tudd meg, az összes bajok itt a földön keletkeztek, s az imádkozással nem lehet kikúrálni. Na, de lásuk, amióta hitet cseréltél, az Úr rendbe szedte-e a szénádat, mert látom, te is éppen úgy cseleksz, hogy befaljon ez a bűdös gyár, akárcsak én... És kérdés, vajon bejutsz-e?

– Én bízom az Úrban, s ha eddig sújtott, ezután bizonyára segíteni fog.

*

Másnap kék köpenyes munkavezető mustrálta őket végig. A zömök hívő lekapta fejről szalmakalapját, és köszönt.

A hitetlen csak éppen megemelte a sapkája gyűrött szélét.

– Akar dolgozni? – kérdezte a munkavezető a hívőt.

– Hogyne, hát persze, én mindig akarok – sietett a válasszal.

– Akkor jöjjön!

A hívő hátraszólt: – Testvér, lásd, az Úr velem van.
– És ezzel boldogan loholt a köpenyes után.

– Dolgozott már gép mellett? – kérdezte amaz tőle.

– Én? Hát persze. Kicsi koromtól – önérzeteskedett a hívő, és végignézett a gépen, amely várakozva állott. Aztán megjegyezte: – Az eke is gép, mert kereke van.

– Na, csak ne okoskodjék – mondta a vezető, aztán megmagyarázta, hogyan kell vele bánni, végül pedig figyelmeztette: – Az eszít s a szemit tartsa a gépen. Azelőtt asszony dolgozott itt, az megjárta, eltörte a kezit.

A hívő kivörösödött, amúgy is vörös feje olyan lett, mint az izzó villanyégő.

A bibliai sátán kísérteni kezdte. A koponyájában mérkőzött a gondolkozás a hittel. A hit ujjongott benne. Az Úr munkához segített, látod! A sátán komolyan, káröröm nélkül ellenkezett: – Uram, nem gondolod, hogy ez gonoszság tőled? Az asszonynak eltörött a keze. Vagy talán nem a te akaratodból történt? S ha igen, hát én nagyon fájlalom, mert nem akarom, hogy rajtam úgy segíts, hogy egy másikat agyongázzolj ezért. Néha meg szinte úgy tűnik, Uram, hogy itt a gépek körül nem sok szavad van.

A hit megbotránkozva dorgálta:

– Ne fürkészd cselekedeteinek okát! Nyugodj meg mindenben. Az Úr céljai láthatatlanok, de ha hiszel, eléred őket. Viszont ha engedsz az incselkedésnek, „halálnak halálával” fogsz elpusztulni.

A déli szünetben is viaskodott benne a kétkedés. A fejéből sehogyan sem tudott kimenni az a tudat, hogy az asszonynak eltörött a keze, és ő így jutott munkához. És amikor megtudta, hogy az asszonynak három gyermeke is van, még inkább elkeseredett. Szinte felkiáltott: – Uram, kivetted a szájukból a falatot, csak azért, hogy az enyémbe rakjad?

A hét vége felé lassan kezdett megnyugodni. Esténként az írás szavaiba temetkezett. A mindennapi kenyeret biztosnak kezdte érezni.

A szombati napot, igaz, nem ünnepelhette meg, mert megmondták neki:

– A gépnek nincs szombatja; s ha a többi gép jár, akkor ennek is menni kell. Nehogy elmaradjon, mert azonnal mást veszünk fel maga helyett.

A bérfizetésnél újabb keserű pohár várt rá, úgyhogy szó nélkül nem bírta el.

– Kérem, ez nagyon csekély. Negyven lej napjára. Tíz száznak nem elég. Utóvégre én férfi vagyok, mégiscsak több járna, mint egy fehérnépnek.

– Sajnáljuk, azt a munkát el tudja végezni egy gyerek is. Nem adhatunk többet. Különben hívő létére mit elégedetlenkedik? Hogy akar az Úr jobbjára kerülni, ha nem nyugszik bele a parancsaiba? Látja, a gyár tulajdonosai békével viselik az Úr csapásait. Pedig ugyancsak suhogtatja felettük az ostorát. Tudja, barátom, ezt gazdasági krízisnek nevezik. Keresse csak meg a könyveiben, ott majd magyarázatot talál ezekre. Úgy, úgy, barátom, mindenkinek cipelnie kell a keresztyét.

Ránézett a csúfondárosan mosolygó hivatalnokra, és nyelt egy nagyot.

A munkások is durván gúnyolódtak vele.

*

Hetek múlva izgatott suttogás indult meg.

Delenként apró csoportok dugták össze a fejüket és tárgyaltak. Később a tárgyalások dühös szitkozódásba robbantak ki, és a szombatos nagy megbotránkozására az Úr nevét sűrűn emlegették olyan dolgokkal kapcsolatban, amit ugyan az Úr csinált, de nem azért, hogy az ő fejéhez vagdossák.

Végül ő is megtudta, miért ez a felbolydulás. A gyár összes munkásainak felmondtak. Köztük neki is. A nyakába szakadt hát megint a rém, a munkanélküliség, ez a titokzatos veszedelem, ami úgy jön, mint a jégeső. Hirtelen, váratlanul nekiesik a határnak, és vége az életnek.

A hívő nem ismerte a természet titkait. Legfeljebb imádkozással próbált ellenük tenni valamit.

De az elcsendesedett gyár gondolkozóba ejtette. A gépnek nincs vallása, istene pedig az ember, aki létre hívta. De ha egyszer elindul, akkor figyelmet parancsol. Ha nem, hát leharapja, eltöri, a földhöz vágja az istene kezét. Viszont a figyelemért nagyon hálás. Majdnem összenő az emberrel, s a kettőjük életéből egy harmadik fiadzik, a hasznos gyufa, cipő, a ruhának való gyolcs, a szövet, a téglá, a vas, az olaj, kenyér. És ez a soknevű gyermek

elkerül a mostohához, aki csak fényképről ismeri a gyárat és a gépet. Aztán int egyet valakinek. Az továbbadja, míg végül is a gép megáll. A munkás után döngve becsukódik a kapu. Aztán az ember elkezd soványodni, a gép pedig rozsdásodni. Epednek egymásért. Míg végül is elpusztulnak. A magzatjuk is, amit együtt izzadtak ki, a nagy fene raktárakban romlásnak indul.

A hívő ezeken töprengett, amint újra végigkoldulta a gyárak kapuit.

*

Valami kapnivalója volt még a gyárból, ezért szombaton a gyufagyárba ment.

Mikor kijött, a megszokástól vezetve a gyepes árokhoz ment, és letelepedett.

Nézte a hat darab húszlejest. Magában pedig ezt motyogta:

– Százhús lej, mit csináljak vele? – Tovább töprengett. – Vallást cseréltem, hogy jobban boldoguljak. Hátha tévedtem, és a hitszegéssel még jobban magamra haragítottam a mennyei hatalmasságokat?! És ezért üldöz a sors.

Minél tovább gondolkozott, annál kuszáltabbá váltak gondolatai. Egy éve, hogy átkeresztelkedett. Az összes kétkedései, amiket átélt és elnyomott, most egyszerre rohanták meg. Az utóbbi évek minden nyomorúsága fellevenedett előtte. Elkótyavetyélt földje és elárverezett háza.

A pénzt oly erősen szorította a markába, hogy a tenyerébe vágott. Érezte, a régi ember felszabadult benne. Az pedig elég vad, hirtelen kezű és cselekedetű volt. Haragját és elkeseredését hányszor fojtotta az italba. Az új vallásnak kellett jönnie, hogy megfékezze. A remény és a tudat, hogy igazabb és őszintébb úton fordul segítségért az Istenhez, – erőt adott neki. De most úgy érezte, csalatkozott.

Felugrott, valami dacos elszántsággal indult a legközelebbi kocsmá felé. Bosszút akart, és ezt úgy vélte elintézni, hogy leissza magát. Hat gyermeknek mit vigyen haza százhús lejből?

A járás némileg lecsillapította, és amikor a kocsmajátóhoz ért, a szeszszag mintha főbe verte volna. Egy éve szesz nem járt a szájában. Megállt. – Mit is akarok én? – kérdezte magától. – Hm, sze nem is tudom, és nekem nincs hitem, egy éven keresztül komédiáztam az Úrral.

Visszapillantott a gyárra, s egy új elhatározás lépteit az árok felé irányította, aztán leült arra a helyre, ahol annyit marták egymást ő és a hitetlen, akinek mégis van hite. Várt, tudta: a hitetlen barátja erre szokott eljárni. És jött is nemsokára. Varga csúfondárosan állott eléje:

– Mi az, testvér? Újra kezded a vakaródzást? Akarsz egy cserepet?

– Nem, de szeretném, ha meggyőznél a te igazadról.

Varga elkomolyodott, és figyelmesen nézte a lesóványodott hívőt.

Az beszélt tovább, a szavak kicsit nehezen jöttek az ajkára.

– Itt a gyárban azt tapasztaltam, az ember irányítja azokat a gépjóságokat. És úgy találtam, valami baj lehet az igazgatás körül. De a föld, az más, a jó Isten esőmasinája öntözi, s ha nem, hát olyan lesz, mint a százesztendő öregasszony, akiből már nem bimbózik az élet. Ezért kell jóban lenni az Úrral, hogy idejében eressze meg a csapot, és aztán, amikor már elég, ne felejtse megállítani az áldást. Egy éve már, hogy a föld elhagyott, és azóta összezavarodtam az Istennel. Nyolc hónapot dolgoztam a gyárakban, a gépeknek nem kell eső. A jég sem veri el, s ha elindítom, ítélet napig is eljár, és csak úgy omlik belőle a portéka. Az írás azt mondja, ne nézz se jobbra, se balra, mert kísértésbe visznek a gonoszok. Én nézelődtem, és kérdeztem: miért jut olyan kevés abból a töméntelen portékából azoknak, akik kúrálják azokat a jól tejelő acélteheneket? Ezt mondd meg nekem! Miért van az, hogy egyszer csak jön egy parancs, és te megállítod a gépet, az orrod előtt becsukják a gyárkaput, a portéka dögivel áll a raktárban, és te pucér fenékkal lesed, hogy megnyíljon ez a kapu, és hozzád jusson a portéka? Az írás azt mondja, a végítélet napján az Úr angyalai belefújnak kürtjeikbe, amire feltárnak a menny kapui... és az Úr elé járulnak elevenek

és holtak, hogy ítélkezzék felettük. És kioSSza nekik a jussukat. Beszélj! Ezek a kapuk mikor fognak megnyílni? Mert úgy látom, itt a masinák körül más az ige, és más az Isten. Felelj! Én kísértések között vagyok. A hitem veszendőben. Új hitet akarok. Hitet, amivel bejuthatok a kapuk mögé, ahol az élet mennyországá van.

Varga komolyan hallgatta. Hosszú karjaival rákönyökölt a térdére, – aztán így felelt:

– Igaz, itt más az ige, és más az Isten. De a kettő nem tartozik egymáshoz. Az ige mi vagyunk, jól nézz meg, én és te és még sokan mások. Bármerre nézel, ránk ismersz. A testünket rongy fedi, a szájunk tele van panasszal és förtelmes beszéddel. Az istenekre is ráismerhetsz. Vasalt a nadrágjuk. A hasuk olyan, mint a kilenc hónapos terhes asszonyé. És még arról is megismered őket, hogy míg a bibliai úr hat nap alatt összerittyentette ezt a világot, és állítólag még esőt is csinált a földednek, – addig ezek csak pusztítják a világot. Felzabálják, érted?! Ezek a gyárkapuk tényleg a mennyországot rekesztik el tőlünk. De meg fognak nyílni, mihelyt a magunkfajta angyalokkal meg tudunk egyezni, hogy egyszerre kezdjünk trombitálni, mert, barátom, külön-külön régen rikoltozzuk a feltámadást. Azután jön az ítélet, csakhogY ezek az istenek szorulni fognak. Na, jöjj! Ezek után remélem, nem fogsz külön dudálni.

(1932)

A TEHÉN

Éppen egy esztendeje múlt Katalin-napkor, hogy az öreg Csiporné lánya, az izmos barna Lukrécia egy tarka kendőbe pakolta azt a holmit, amivel cselédnek szoktak indulni azok a falusi lányok, akiknek nincs mit aprítani a tejbe. A legények meg oda vannak katonáskodni, s mikor onnan szabadulnak, ők is beállnak cselédnek, úgyhogy nincs idejük és módjuk feleségül venni a lányokat, mert az már régi dolog, hogy hiába áll össze két cseléd, a kettőjükből nem telik ki egy úr, hanem még több lesz a cseléd.

Lukrécia is ilyenfajta volt. Az apja a molnárnál cipelte a zsákokat, az anyja pedig a papnál volt mindenés. Ő meg elindult a városba. A félszemű Tódor is éppen ment, hogy pénzzé tegyen egy öreg kocát, ezért beleegyezett, hogy a leány vele menjen a bivalyszekéren. Csiporné elkísérte őket a faluvégi pléhkeresztig, ott megcsókolta Lukréciát, és szipogott, ahogy egy anyához illik. Aztán sokáig bámult a homályba vesző szekér után. A pléhkereszt alá térdepelt, szemeit ráemelte a bádogkrisztusra, amit éppen olyan soványnak és meggyötörtnek festettek, mint bármelyik román paraszt, és így rimánkodott: „Őrizd meg őt, hogy el ne üsse a vonat vagy egy bolond motor, és nehogy kiessen az én édes lányom az ablakból, mikor pucolja. Rendelj neki egy jó gazdát, és uram Jézus, mához egy évre hozd vissza őtet, s legyen neki egy kis pénzecskéje, hogy vehessünk öregségünkre egy tehénkét. Fogadom neked, hogy háromszor kilenc hetet fogok böjtölni.”

Mikor felemelkedett, egészen világos volt. A lehajtott fejű Krisztus nagyon vigasztalannak tetszett.

Az év eltelt. Csiporné a háromszor kilenc hetet betartotta. Minden tojást, amit a két sárga tyúkjá tojogattott elvitt a papnak, az pedig hetenként eladta a falusi boltosnak. Közeledett karácsony, Csiporné pedig várta, várta a lányát. Szentül hitte, hogy a kilenc heteknek meglesz az áldásuk.

Szombat este az öreg Csiport a malomból szekéren hozták haza. A derekában megszakadt valami a zsákok cipelésétől. Napokig jajgatott az ágyban. Csiporné hiába kenegette ráncos kezével, a szentelt víz nem használt.

A száraz, nagy ember mondogatta is:

– Hagyj el már! Az én derekam csak a négy szál deszka között fog kiegyenesedni, azon az Isten sem segít.

– Ejnye, ne beszélj már, vén létedre békülj ki az Istennel. Nemsokára eléje kerülsz.

Csipor legyintett, a pipája után nyúlt. Az öregasszony paraszt vitt neki. Aztán a kicsi háromlábú székre kuporodott fenni. Meg-megnyálazta a fonalat. Kint heves szél zörgette a szalmafedeleket. Csiporné Lukréciaira gondolt s a tehénre. Aztán megszólalt:

– Viszket a tenyerem.

– Köpjél bele – felelt kurtán az elgondolkozott Csiport. Aztán nehézkesen a fal felé fordult.

Künt egyre haragosabbá vált a szélvihar, a vaksi ablak eresztékében megzörrent az üveg. Távolról néhány kutya versenyt üvöltött a széllal. Reggelre hólepedő terült a falura. Néhány régi kerítést szétcibált a szél. A korhadtt keresztet kitorpte, s a bádoggézus befordult arccal a hóba.

– Ez rossz jel – mondta Csiporné sápadt urának, aki kétrét görnyedve próbált járni, de az nemigen sikerült neki. Nyögve ült le megint, aztán fáradtan mondta:

– Oda az erőm, a télen fel fogunk fordulni éhen. Ez a rossz jel. Azt a keresztet a papod megint lábra állítja, de engem a malmos nem fog eltartani. Eddig jó voltam neki, de most ide sem küld, hogy lássa, mi van velünk. Kivámolta belőlem az erőt, s ezzel kész.

– Ne keseregj – mondta a felesége. – Lukrécia az ünnepre biztosan hazatér. Hoz ő pénzt, meglásd. Aztán veszünk majd egy tehenet. A papunk megígérte, hogy ad helyet a pajtában.

Csipor szája szögletén mosolyféle vergődött:

– Úgy. Te azt is a papnak vinnéd, mint a tojásokat, nekünk pedig nincs mit enni. Ravasz ember ő. Tudja, hogy az a tehen sosem fog megbornyúzni, amelytől nekünk tehenünk lehetne. Hát mit gondolsz, a városban a cselédek annyi pénzt keresnek, hogy azon hálnak? Te évek óta nyalod a papék talpát, hát miért nem lett abból egy fia jószág is? Még azt is neki hordtad, amink volt.

Most is három disznót ölt. Ott voltál, és még csak bőrt sem adott a fáradságodért. Hiába, a pap is csak olyan, mint az én molnár gazdám. A templom pedig, mint a malom, az egyikben magot őrölnek, a másikban lelkeket. Vámot szednek itt is, meg ott is. Tudd meg, hogy az egész világ egy rossz malom.

Csiporné keresztet vetett, mert még így kifakadni sosem hallotta az urát. De nem szólt, csak arra gondolt, hogyha majd megjön Lukrécia, és pénzt hoz, akkor megjuhászodik ez az ember.

A napok nehezen, gyötrő lassúsággal múltak. A faluban készültek a karácsonyra, meszelték a házakat kékre meg sárgára.

Szombaton délután Csiporéknál egyszer csak megkopogtatták az ajtót. Az öregasszony éppen puliszkát kevert.

A csendőrőrmester nyitott be, mögötte pedig egy lesütött fejű nőszemély. A két öreg szívdobogva nézett a csendőrre. Az eléjük taszította a nőt, s csak aztán szólt:

– Itt a lányuk, a városból hazatoloncolták, mert az utcákon csavargott, és valami munkástüntetésbe keveredett. Legyen gondjuk, hogy jól viselje magát.

Mikor a csendőr elment a öregasszony még akkor sem tudott szólni, csak Csipor mondta:

– Ül le, beszélj, mi történt veled.

A lány egyenesen az apja szürke szemébe nézett.

– Nem kaptam helyet napokig, hiába álltam a cselédpiacon. Aztán az egyik délelőtt jöttek a munkanélküli gyári cselédek, és kiabálni kezdték: „Munkát, kenyeret!” Hát mi is segítettünk nekik.

Kicsi hallgatás után még megkérdezte:

– Ez csak nem bűn?

Dehogy – mondta az apja. – Ha nincs mit örölni és rossz a malom, hát akkor új malmot kell csinálni. Azok a városi munkások valami affélében törik a fejüket.

Csiporné csak hallgatott, hallgatott, és nézte a lesóványodott Lukrécíát, aki a batyuját kipakolva, egy féloldalas ócska játéktehenet vett elő.

– Ezt az unokatestvérem fiának hoztam. Az első gazdánál szedtem ki a szemétből. Most úgyis karácsony van, jó lesz neki angyalfiába.

Csiporné erre sírva fakadt.

(1932)

KARÁCSONYI CSECSEMŐ

Mayer Gusztáv katolikus plébános és nővére, miután annak férje, dr. Haragosi ügyvéd beszámolt a nemrég megalakult üvegkartell ajánlatáról, úgy döntöttek, hogy elfogadják az egyezmény pontjait, és a kartell rendelkezése értelmében az üzemet leállítják. A plébános sógora tüzetesen magyarázta meg az üzleti ügyekben járatlan papnak, hogy a jelenlegi gazdasági nehézségek között előbb-utóbb be kellett volna szüntetni az üvegfuvodát, mert a kartellel szemben nem bírták volna a versenyt, míg így minden különösebb gond nélkül biztosítva lesz a jövedelmük. A versengés ki van küszöbölve, és az üveg piaci ára teljesen a kartelltól függ.

A pap megértően bólintott, majd felemelkedett tölgyfa-karosszékéből. Magas alakja hosszú árnyékot vetett a dolgozószoba világos falára. Nővérét karon fogva, halk diskurálással átsétáltak a szalonba. Az asszony a közelgő karácsonyi ünnepekkel kapcsolatban előadta tervét, hogy gyermekeinek milyen meglepetést szándékozik szerezni. A pap mosolyogva hallgatta, majd, mintha akkor jutott volna eszébe, kijelentette, hogy karácsony első napján ő misézik, és igen érdekes szentbeszédre készül, melynek magva az lesz, hogy meg kell szüntetni a keresztényi szeretet krízisét.

Az üvegfuvoda karácsony előtt két héttel teljesen beszüntette a termelést. Kocsis János még sok más munkással munkanélkülivé vált. Kocsiséknál három gyerek volt, a legkisebb kéthetős leányka, akit köménymaglevessel etettek, mert az anyjának nem volt teje. Egész

nap vinnyogott, mint valami kicsiny malac, apró kezei ráncosak, az arca napról napra sárgább, szennyes fejkötőjében fogatlan szájával valami csoda folytán megtörpült, csonttá aszott száraz öregasszonynak tűnt. A másik kettő döblecmagot pirított a plattenen. Az apjuk szótlanul ült az ablaknak támasztott asztalnál, nagy kidolgozott kezében egy tegnapi újságot szorongatva, melynek egyik oldalán szembetűnő hirdetés kérkedett: „Ha gyermekeinek hamisítatlan karácsonyi örömeiket óhajt szerezni, vásároljon Síposnál.”

Kedvetlenül félredobta a papírt, és ingerülten kinézett az ablakon, mert a hó egyre kavargott, és tudta, hogy hideget hoz. Az egyik fiú néhány döblecmagot tett eléje:

– Egyék maga is, édesapám – mondta a gyermek, majd az ágyhoz támaszkodva duruzsolva kérdezgette: – Nekünk vajon mit fog hozni az angyal? – A kisebbik a kemence mellett elnémult, és ő is várta a választ, csak a kicsi nyöszörgött az ágy tetején.

– Már mondtam, hogy nincs angyal! – mordult fel Kocsis.

A gyerek kotródott vissza a kemencéhez, apja válasza sírásra torzította száját. Mikulás-napkor is hiába vártak, de akkor megnyugodtak, mert úgy egyeztek meg az öcsésével, hogy a Mikulás azért nem hozott semmit, mert nem volt cipőjük, amibe belerejthette volna az ajándékait. De most mégis reménykedtek, esténként unszolták fáradtan hazatérő anyjukat, kiforgatták rongyos szatyráját, hátha találnak valami jelt, amiről megsejthetnék, hogy mégiscsak lesz angyal. A szüntelenül síró csecsemőt figyelmeztették: ne legyen rossz és hallgasson, ha azt akarja, hogy az angyal náluk is bekopogjon.

Már csak három nap volt hátra a szent ünnepig, amikor úgy délfelé a lázas kicsi lányka nagyon elcsendesedett, – úgy látszott, megfogadta testvérei tanácsát, és elhallgatott. Beesett szeméit lehunyta. Talán egy órát mozdulatlanul feküdt. Az asszony később odanézett: miért olyan csendes az a gyermek?! Megfogta kis csontváz kezét, jéghideg volt. Rosszat sejtve tapogatni kezdte mellét, majd megriadva, remegő ajkkal szólt a két fiúhoz:

– Ez egészen jó lett – és felemelte a csecsemőt.

Kocsis hirtelen felszökött az asztal mellől, ahol órák hosszat azon töprengett, honnan szerezhetne másnapra ennivalót. A gyerekek végére jártak a döblecmagnak is.

– Csak nem halt meg? – kérdezte olyan hangon, hogy a két fiú ijedten lapult neki a falnak.

– De azt hiszem, igen – sóhajtotta az asszony.

– Még csak ez kellett nekünk – csikorogtak a férfi szavai, amint két óriási lépéssel keresztüllépte a szobát úgy, hogy a szék is felborult, és egyik lába kitört. Az asszony átszaladt a szomszédokhoz. A gyerekek ezalatt le nem vették tekintetüket az asztalról, ahová a kis hervadt emberkét tette az édesanyjuk.

A szomszédok egyenként szállingóztak át, csóválták a fejüket a kis hulla felett.

Kocsis később elrohant, hogy a temetkezés felől intézkedjen. A városi körorvos százötven lejért kért a halotti bizonyítványért, vagy szegénységi bizonyítványt. Kocsis végignézett züllött, foltozott ruháján; kimúlásnak indult cipője nagy tócsákat eresztett az orvos íróasztala mellé. A doktor türelmetlen mozdulattal igazította meg szemüvegét, és érdesen szólt:

– Nézze, barátom, tőlem akár frakkban is lehet vagy anyaszült meztelen, akkor is százötven lej vagy szegénységi bizonyítvány kell. Na, mit vár?

Kocsis kibotorkált a rideg orvostól. Az utcán hópihék kergetőztek, emberek rohantak, autók túlköltek, az üzletek minden csábításukat a kirakatokba zsúfolták, cukorkaüzletekben parádés karácsonyfák készítettek megállásra. A Kocsis lelkében haragos düh nyilallt, szinte futó léptekkel menekült, úgy érezte, nem bírja a bőségnek ezt a gyülekezetét, ami kihívóan tolakodott eléje minden oldalról. A belváros ünnepelni készül – ő temetni szeretett volna.

Végre az utcájukba ért. Itt a remegő hólepkék csatakba fulladtak, csak a kerítések lécein és a tetőkön tudtak egymáshoz tapadni. Egy egy magányos akácfa is menedéket nyújtott, és ezért cserébe a csupasz ágak fehér lombokat hajtottak.

A sarki boltos az ajtóban állva pödörte bajuszát, egyik vevője után kiáltott: – Szép karácsonyunk lesz!

Kocsis berontott a házba, a lábáról lerúgta a lucskos cipőket.

– Menj, szerezz szegénységi bizonyítványt! – szólt nyersen a feleségéhez. – Enélkül nincs temetés!

A gyerekek ijedten hallgattak és nézték apjuk viharos arcát, azon remegtek az izmok. Az asszony nem kérdezett semmit, magára szedte kopott rongyait, és elment. A szobában ijesztő csend maradt. A nedves szobába óvatosan szivárgott le a ház verejtéke. Sokáig ültek csendben, egyszer aztán a nagyobbik fiú odasúgta a kisebbiknek:

– Te, ugye, mi is meg vagyunk halva?

– Nem tudom – felelte a kicsi, és csendesen enni kezdte a sült krumplit.

Karácsony szombatja délután a belvárosban még nagyobbá vált a tülekedés, bundás hölgyek ostromolták az üzleteket, és halálra szekírozták a simára fésült segédurakat, akik efeletti mérgükben hátul a raktárakban megpofozták a kifutó-fiúkat, mert rosszul szelelő cigarettákat hoztak.

Kocsiséknál is nagy volt a forgalom, az egész utca felháborodva vándorolt hozzájuk. A gyereket nem tudták eltemetni. Kocsisék nem kaptak szegénységi bizonyítványt, mert – mint utóbb kisült – lakásuk nem volt bejelentve. A hulla türelmesen feküdt nappal az ágyon, éjjel az asztalon. Egyre aszottabbá vált, szemüregei egyre mélyebbre süllyedtek. A szomszédasszony a két fiúcskát magához vitte aludni. Kocsis kinyitotta az ablakot. Később jött néhány munkanélküli, és igen hevesen tárgyaltak. Távolról kántálók danája hallatszott és kutyaugatás. Az égen sziporkáztak a villanyok. Néhány ház kéményéből tétován bizonytalankodott ég felé a füst: merre is vegye az útját ebben a téli éjszakában? Hideg volt a szobában, de Kocsisékat fűtötte a tűz, amit a nyomor táplált.

Másnapra nagy tervet forraltak. A környék munkanélkülieit szándékoztak felvonultatni, hogy követeljék Kocsis férgének elhantolását. Kérvény és repülőbélyeg nélkül, szóval díjmentesen léphesse át a kis halott a temetőország határát.

A lámpa birkózott a szoba homályával.

Az emberek álmosak voltak, némelyiküknek hangosan korgott a gyomra, dohányuknak is végére értek. Kocsis a

rozsdás tárcát a sarokba vágta. A sapkát, kalapot fejükön tartották, a beszélgetés elakadt, kitálaltak már mindent. Néhányan térdükre könyökölve évődtek, egyikük a kihült kemence tetején ült. Kocsis karba font kezekkel az ajtó-félfának támaszkodott.

Egyszerre csak megrezzentek. A nyitott ablakon a beömlő hideg levegővel együtt egy mély kongás érkezett, utána szomorúan jött a többi. Tompa zúgással telt meg az éjszaka. Az egyik idősebb munkás önkéntelenül leemelte sapkáját, és csendesen megjegyezte:

Éjfélre harangoznak. Krisztus megszületett. – A többiek szeme az összezsugorodott csecsemő hullájára tévedt.

És már meg is feszítették – szólt és mutatott az egyik az ágy felé.

Másnap délelőtt nagy csoport didergő munkanélküli lába alatt csikorgott a hó. Kocsis az élen haladt. Szájukból vastagon dőlt a pára, sokan fülüket dörzsölték. A népesebb utcákon utánuk fordultak a járókelők. A kiöltözött férfiak és nők igyekeztek a nagytemplomba. Egyszerre éles kiáltás röppent fel a munkanélküliek csoportjából:

– Munkát! Kenyeret!

Kavarodás támadt. Rendőrök kerültek elő, gumibotokkal nekirohantak a tüntetőknek. Kocsis minden elkeseredése karjába gyűlt. Olyanokat sújtott vele, hogy ütése alatt felfordultak a gumibotosok. De azután legyűrték. Ordító száját erős rendőrmarok tapasztotta be, és zuhantak rá az ütések. Két karját hátracsavarták, csuklóira fényes bilincs került.

A járda szélén összebújva emberek bámultak.

Bent a templom nagy orgonája éppen akkor hallgatott el, és a faragott szószékben Mayer Gusztáv plébános szikár alakja úszott a gyertyák fényében. Két hosszú karját áldólag terjesztette szét, hangja ércesen indult útjára:

„Békesség a földön a jóakarátú embereknek”?!....

(1932)

„A VIZSGÁLAT MEGINDULT”

Az utcákon felvert por terjengett. A forró napsütés amúgy is elbágyasztotta Hajdút, de a por még inkább fullasztotta. Sehol egyetlen ablak sem nyílhatott ki, hogy a friss levegőt és napfényt beeressze az anélkül is rossz levegőjű lakásokba. Esőzések alatt viszont ezek az utcának csúfolt utak sártengerré váltak, úgyhogy az elhaladó autók ablakmagasságig felverték a csatakot. Most a terüs szeke-
rek ugyanezt az anyagot finom portengerré trappolták fel. A gyerekeik egyéb szórakozás híján avval mulattak, hogy meztelen lábakkal fel-le nyargaltak az úton, utána pedig a sekély, üvegdarabokkal, drótokkal telt medrű és olajos, kátrányos váladékú patak vizében lubickoltak, amittől testük még mocskosabb lett, mint fürdés előtt. Bármit is csináltak, mindig csak szenny rakódott rájuk.

Szombat lévén, a közeli falvakba hazatérő kaszás, bőgatyás parasztok üres zsebbel és kenyér nélküli tarisznyával vonszolták magukat haza, hogy hétfőn hajnalban megint bevándoroljanak sovány reményeikkel.

Akik nem jutottak munkához, négyes-ötös csoportokban haladtak. Nem volt szavuk. Amit mondhattak volna, azt úgyis tudták egymásról. Csak amikor kocsma előtt mentek el, akkor nézelődtek kevés élénkséggel. Számukra a kocma szórakozást, búfelejtést, keserűségük bő hordójának megcsapolását jelentette. És ilyen vigasz-butikok elég sűrűn ásítottak nyitott ajtóikkal a szűk hetibéikkel tévelygő munkásemberekre. Legtöbbjük be is botlott egy pohárra, amiből rendszerint több lett.

Hajdú taláalomra lépett be az egyikbe.

Valami ennivalót hozatott, s leült az egyik sűrűlt asztalhoz, és csak akkor vette észre, hogy a gyárból még hár-

man ültek egy másik asztalnál. A sarokban két falusi bicskázta a málékenyeret, melléje csúsztatónak gabona-pálinkát szopogattak. A többiek megismerték. Szemeikben három pohár csillogott, már, s a negyediknek a felénél tartottak. Egy asztalnál Botos, Csulak, a lakatos és egy Joş nevű, aki a kohónál dolgozott, ült. Csulak átszólt Hajdúhoz:

– Üljön hozzánk, Hajdú!

– Jól vagyok én itt is. Különben minek szorulnánk?

Aztán úgyis megyek, ahogy elintéztam a kérődzést.

Botos felajánlotta:

– De egy pohárral csak iszik?

Hajdú kitért:

– Most nincs gusztusom, és a pénz nagyon vékonyan ereszt.

– De azért a sajtóra mégis jutott – kötődött Csulak.

– Már inkább megiszom, mint azoknak a zsebét tömjem. Úgy látszik, maga még nem ismeri őket. De én eddig vagyok, né – és a nyakára mutatott.

Hajdú közönyösen felelt:

– Szervezkedni csak kell, és az újság azért van. Csulak elutasítólag kaszált a kezével a levegőbe. Az ital már dolgozott benne.

– Tíz évig tagjuk voltam, fizettem, és most egy éve, mivel munka nélkül voltam, elmaradtam a tagdíjjal, aztán kitöröltek. Most meg mehetek a fenébe, – látja, ennyit ér a szervezkedés, hizlaltam a titkárokat, ezért inkább megiszom azt a pénzt. Tudok én munkanélküli lenni szervezet nélkül is. De maga, Hajdú, úgy látszik, nagyon fiatal. Szervusztok – és poharát az asztalhoz verte.

Hajdú nem akart vitába kezdeni, pedig a falusiakért kedve lett volna. Viszont kocsmában, szesz mellett nem tartotta célravezetőnek megismertetni az elveit, és nem akarta, hogy az üzemben másképp ösmerjék, mint egyszerű, meggyőződés nélküli munkást. Ezért inkább Csulakot figyelmeztette:

– Minek iszik, ha munkanélküli lesz?

Csulak arcán sértődöttség látszott, de utána mindjárt gúnyosra húzódott a szája, és úgy mondta:

– Azért iszom, mert gazember vagyok. Igen, gané ember. Négy gyermekem van, és én iszok. Két kiló kenyérré válót már megittam, azért mégis iszok, mert mérges vagyok, mert nyakig vagyok az étellel. Iszok, mert ha otthon volnék, veszekedne az asszony, s ha hazamegyek, még jobban fog ugatni. Hallod, Botos, gazember vagyok, és te is az vagy, neked is van gyermeked. Joş szintén szemét ember, mert ő is szeszeli. Te pedig – fordult Hajdú felé – azért vagy gazember, mert nem iszol. Tudjátok meg, gazember az egész világ.

A kocsmáros szokva volt az ilyen bölcsekedésekhez, életében annyi szeszgőzös kinyilatkoztatást hallott, hogy könyvet írhatott volna, de nem írt, hanem bányászott a részeg, filozofáló előadások jövedelméből. De mikor a szesz áldozatai már elitták józanságukat, és nem fenyegette az a veszély, hogy megfogadják erkölcsös intelmeit – rendszerint emígy dorgált:

– Nézze, barátom, ne igya el a pénzét! Minek gazdagítani a szeszgyárosokat, hisz nincs magán egy jóra való nadrág, és biztos a házbérrel is el van maradva. Aztán az esze is ér valamit az embernek. Nahát, még kér egy pohárral? Lelke rajta, én adok, de holnap ne átkozzon, hogy a keresetét nálam hagyta. Én figyelmeztettem magát. Ez az ötödik pohár, ugye? – kérdezte az áldozatot, pedig tudta, hogy csak a negyedik. Ha észrevette, hogy az illető végére ért fizető képességének, és nem rendelkezett hitelalappal, akkor egyenesen dörgő apostolnak csapott fel. Kövérkés arca tűzbeborult, kissé kancsali szeme villámokat szórt, közben ritka bajuszán nagyokat sodorintott, bal kezével csapkodta a bádogabroszú pultot:

– Nem adok többet, gazember volnék, ha elnézném, hogy issza el emberi méltóságát. Menjen haza, jó ember, ne szomorítsa el a családját! Gondoljon arra, hogy gyermekei vannak, inkább azoknak vegyen jó sok tejet, mert a legértékesebb ital a tej és a víz. Fizessen! Többet nem adok, aztán isten áldja.

Ezek után érthető, hogy jó kocsmáros hírében állott, a firmája is azt hirdette: „A jó kocsmároshoz.”

Ha Hajdú és a két még józan paraszt nincs ott, Csulak részeg őszinteségét pártfogásba vette volna. De így hallgatott, csak a könyvecskéjében számítgatta a Csulak heti

kontóját, s amint megtudta, hogy felmondottak neki, elhatározta a hitel beszüntetését.

A falusiak összeszedelőzködtek, a nyakukba akasztott zacskóból – miután vagy tízszer megolvasták a pénzt – kifizették a fogyasztásukat. Egy-egy cukorfütyülőt is vásároltak, aztán elindultak hazafelé.

A sötétedő este homályában olyanok voltak kaszáikkal, mint két agyondolgozott halál.

Hajdú is éppen menni akart, mikor az ajtón borzas gyermekfej kukkintott be. Utána mindjárt sötét ruhájú szőke asszony jelent meg. A kocsmá közepén megállva némán, öldöklő szemekkel nézte a férjét.

Botos oldalba lökte a háttal ülő Csulakot:

– Itt a felesége!

– Mi az, jómadár – támadt rá az asszony –, te itt rohadsz?

– Na, fogd be a szád – intette le a feleségét. – Gyere, idd meg ezt, aztán eredj, én is megyek azonnal.

Az asszony az asztalhoz lépett, és egyetlen loccsintással földre öntötte a pálinkát.

– Törje ki a nyavalya a beledet, fizess, és gyerünk!

Botos és a másik sunyin néztek össze. Szombatonként őket is az asszonyuk szokta kiverni a kocsmából, de most nem a szokott helyükön voltak, és így azt remélték, hogy nem talál rájuk az asszony.

Csulak, hogy megmutassa barátainak, ő viseli a kalapot, az asszonyt semmibe véve, újra rendelt:

– Horvát úr, kérek egy új kenetet.

Erre aztán kitört az asszonyból a visszafojtott harag. A poharat kiragadta a férje kezéből, miközben ömlött belőle a szó:

– Tekergő disznó, gyalázatos szemét, tudd meg, hogy nem iszol többet, inkább összetöröm a fejedben ezt a poharat. Te szégyentelen, te, a gyermekeknek nem tudok egy kávét adni, és te iszol! Gazember!

Csulak, aki saját magáról csak az imént állapította meg, hogy gazember, úgy látszik, ezt most sértőnek találta. Vagy még ő maga sem tudta, miért, de hirtelen felállt, és pofon verte az asszonyt.

– Nesze! Dirigálj az apádnak, bestia!

– Állat, állat – sírt fel az asszony, miközben tenyerét megütött arcára szoritotta. – Gyere, Jancsi, menjünk, apád most iszik, mi meg koplalunk.

A fiú szepegeve támaszkodott eddig az ajtónak, de most elmozdult onnan, és anyjával együtt megvert kutya módjára elsompolyogtak.

Botos vigyorogva szólalt meg:

– Csulak fiam, te ugyancsak tudsz bánni az asszonymal, az enyémet is meg kéne kúrálni egyszer.

Joş megjegyezte:

– Igen, mert nálad az asszony osztogatja a pofokat. Tuggyátok, azért igazuk van, de mit csináljon az ember, ez az élet olyan keserű, hát még annyi örömünk se legyen, hogy berúgjunk?

Hajdú elgondolkozva nézte ezeket az embereket, akik menekülnek gondjaik elől, s elfojtott haragjukat és keserűségüket egymáson bosszulják meg. Tudta, az ilyenek száma millió. És ő meg néhány százezer a világon arra vállalkoztak, hogy megszabadítják ezeket, és kivezetik őket ebből a tömegtragédiából, ami évezredekken keresztül pusztítja őket, akiknek a tragédiájuk annál nagyobb, mert nem ők okozzák, sőt munkálkodásuk az örömet szerző dolgok ezreit izzadja. Együgyű módjára építik maguk köré a fényt, nekik a sötétség marad, fejük fölé tornyosodnak ragyogó paloták, miknek tégláit verejtékükkel keveredett malter tartja össze, de ők mégis sár-vityillóból bámulnak művükre. Ezer méterekre ássák magukat a föld testébe az érc után, ami ezer méterekre emelkedik majd a levegő tiszta magasságába, ők azonban oda vannak tapadva a földhöz. Vasúti sínekkel körül abroncsolják a földet, amin robogó vonatok száguldanak, de ők nem tudnak elmozdulni a város határán túl. Ekéjük nyomán milliárdnyi búzaszem szárba szökve ígér kenyeret. Sarlójukkal nyírják a földek hajzatát, de kenyeret maguknak konkolyból sütnek. Elvégeznak mindent. És ekkor kisiklik kezükből, mint a frissen fogott hal, ami után hosszú órák türelmével horgászott a halász. Tudják, sejtik, hogy mindez miért van így. Látják, hogy azok, akik nem segítenek nekik, mindent magukhoz ragadnak, s csak a szemetet lökik nekik oda. De ezt is csak azért, hogy

újabb gyönyöröket verejtékezzenek. Bosszankodnak, dühödtek. Néha nekirontanak az orvhalászoknak, hogy visszavegyék a zsákmányt. De aztán megegyeznek a tolvajjal, ostoba módjára megelégszenek a hulladékaival annak, amit tőlük loptak el. Dühösek, haragszanak magukra, s az ütleget, amit a zsványnak szántak, robotos társukon döngetik ki magukból. Piszkálni kell őket. Felémelt öklüket irányítani, az agyukba be kell lopni a gondolatot, a fülükbe kell ordítani, hogy ne felejsék el, hogy emberek. Persze, még meg is haragszanak ezért. Sőt kiröhögik, ha valaki síkra száll értük. Besúgják a tolvajnak, ha ellene lázadást, tüzel. És mégis, velük kell megvívni a harcot, ami emberré teszi őket, – Hajdú így fejezte be elgondolkodását. Felállt, öklével az asztalra ütött:

– Jó éjszakát, emberek – s ezzel elment.

Csulak hirtelen felállt az asztaltól. Összeszámolta a heti kontóját. A többiek is készülődni kezdtek.

– Te Csulak, úgy látszik, a szívedre vetted azt a pofont – mondta Botos –, pedig hidd el, minden asszony megérdemli néha.

– Nincs igazad – felelt Csulak –, de hát az ember állat. Hidd el, restellek hazamenni. Nem is az asszony, hanem a gyerekek előtt szégyellem magam. Figyeld meg egyszer, amikor verekedsz, a gyerekek úgy néznek, hogy én azt nem bírom ki.

– Igen, a gyerekek nagyon fájdalmasan tudnak nézni – szólalt meg a kocsmáros. – Bizony, vétek elinni előlük a pénzt. Én már sokszor feltettem magamban, hogy családos embernek nem adok inni. De hát nem tudok ellenállni, úgy követelőznek, és utóvégre nem is az én pénzemmet isszák.

Csulak leszámolta a pénzt, aztán azt mondta:

– A jövő szombaton kifizetem, ami most elmarad.

– Csulak úr, ne haragudjon, de nem tudok addig várni. Hétfőn be kell hogy fizessem az adómat. Higgye el, szívesen várnék, de maga munkanélküli lesz, és félek, hogy adósom marad. Pedig már én is alig bírom – fejezte be sóhajtva a kocsmáros.

– Legyen csak nyugodt, Horvát úr, még hat hétre be vagyok biztosítva – mondta különös mosollyal Csulak.

– Mi az isten, csak nincs spórolt pénzed? – kérdezte Botos.

– De igen – felelte elgondolkozva Csulak.

A többiek különösnek találták Csulak választát: nem tudva, mire gondol, mert azzal tisztában voltak, hogy Csulak heti háromszáz lejből nem spórolhatott.

Csulak István már reggel óta készült, hogy tervét megvalósítsa. Irtózott szándékától. De irtózott attól is, hogy a jövő héten már munkanélküli lesz. Egy iszonyú telet már átélt a családjával. Annak ellenére, hogy iszogató volt, nem lehetett züllöttnek nevezni. Gyermekait nagyon szerette. Igaz, ez a szeretet nagyon durván nyilatkozott meg nála. Rájuk ordított, és káromkodott hozzá. Súlyos kezével pedig csattanós pofokat osztogatott, de rá mindjárt megbánta. Ilyenkor magához vonta és megcirógatta a síró gyereket, és érdes hangjával duruzsolt: „Jancsikám, minek helytelenkedsz? Látod, a nadrágot elhasítottad a mászkálással. Pedig mást nem tudok venni. Hisz mindent a beletekre költünk.”

Csulak most éppen azért rettegett, hogy szombaton vége a keresetnek, és nem lesz miből a gyerekek belére költeni. Kezdődik megint a gyerekek sírása és a felesége sopánkodása. Így is zúg eleget, de ő legalább nincs otthon, és nem hallja. Sokszor úgy jött neki, hogy szedje nyakába a világot. Hagyjon itt asszonyt, gyereket, legyen velük, ami lehet. De azután legazembe-rezte saját magát. – Hát itt tudnád hagyni őket? És aztán mehetnél a világ végére is, a gyerekek sírása a füledig csengene, az arcuk és a szemük – a szemük! – előtted lebegne szüntelen. Az asszonyt sem tudnád elfeledni, mert akármennyire is járátja a száját, mégiscsak valakid neked, akit még most is szeretsz. Ha néha a sok baj közepette egy tenyérnyi öröm mosolygóssá teszi az asszonyt, különösen akkor, mikor ideje kerül a tisztálkodásra, és rendbe szedi magát, a régi Erzsiből látsz előkerülni valakit, akit úgy tudtál ölelni, akit most is a régi szerelem valami otromba maradékával szeretsz. De az ilyen pillanatok ritkaságába belezuhog a keserűség tengere. Az asszony tiltakozik az

ölelések ellen. Fél, mert az ölelések újabb gyermeket jelentenek, újabb koloncot, ami súlyos bilincsként köti le. Robot a gyárban, este éjfélig küzd az öt gyermek okozta mocskok ellen meg a rongy ruhák rongyosságával. Ha pedig nem dolgozik, akkor szüntelenül küzdeni kell, hogy a kevéssel betömje a sokak száját. Ez az, hát lehet ettől menekülni? Lehet itt békességnek lenni? Hát ne járassa az asszony a száját? Hát ne igyék az ember? Igen, amíg iszik – feled. Hát aztán még munkanélkülinek is lenni? Ő is, meg az asszony is. Ez még csak a pokol, – és egy ilyen poklot már végigcsinált a télen. Hogy kellene ettől óvakodni, az időt kiteszítani? Hogy lehetne továbbmaradni a gyárban, heti háromszázért, ami dühítően kevés valami?!

Ez az élet? Nem, ez nem lehet! Ez a halál. – Ehhez hasonló elmélkedés közepette gondolta Csulak meghoszszabbítani az élet felé vivő utat...

Az elmúlt heteken az egyik lakatosnak két ujját leszakította a fogaskerék, és még dicsekedett azután, hogy a betegségyelőből szinte több táppénzt kap, mint amennyi a fizetése volt.

Csulak megborzadt először a gondolattól, de aztán lassan kezdett megbarátkozni vele. Tudta, – szombaton elmegy, tehát, úgy tervezte, péntekig keresztülviszi a tervét, legalább hat hétig táppénzt kap, és hátha az igazgató még vissza is tartja.

A bal kezén a kisujját és a gyűrűset számította feláldozni. A fűrógépen dolgozott, kitervezett előre mindent. Estefelé egy téves mozdulattal a fogaskerékhez nyúl. Az ujjá begyét úgyis nélkülözheti.

Egész délután izgatott volt. Ingadozni kezdett. Minden negyedórán haladékot adott magának. Ki tudja, hátha kap munkát máshol. De aztán eszébe jutott, hogy hány-szor próbálkozott hiába. Viszont most azzal vigasztalta magát, hogy nyár van. Igen, nyár van, és a szomszédjai, az ácsok és a kőművesek mégsem dolgoznak. Így jöttek-mentek az érvek ellene és mellette. Habozott, és egyik negyedóra telt a másik után. – Gyáva vagy – kritizálta önmagát –, félsz egy kis fájdalomtól. – Ilyenkor már nyújtotta a kezét, de aztán visszakapta. Nézte a fogaskereket, amely egykedvűen forgott, és vitte a kisebb

kerekeket. Végül is hirtelen eszébe jutott egy hideg este, amikor se fa, sem petróleum, sem egy falás étel nem volt a háznál. A gyermekek zsémbeltek a vacsora után, a felesége pedig a tízhónapos leánykával vesződött, aki az anyja tej nélküli emlőjén nyöszörgött. Milyen sárga is volt az a gyerek! És szinte kisebb volt, mint amikor született. Az agyában ez a kép keringett. A fülében a síró hangok zakatolták:

– Én olyan éhes vagyok, én nagyon fázok. – Ezek a hangok most átváltak: – Tedd meg! Mit félsz? Na most. A közelben úgy sincs senki...

A keze félénken, reszketve emelkedett mind közelebb és közelebb a fogaskerékhez, de látván annak éles vasfogait, megint megborzadt, és vissza akarta kapni. Ám hirtelen irtózatosszorítást érzett és fájdalmat, mintha a karja tőből szakadna ki. A szemei mintha ki akarnának ugrani üregeikből. A torkát ordítás hagyta el – jajaaj. – A hang túlüvöltött a gépek lármáján, a lakatosok rémülten szaladtak feléje.

A szemei üvegesen meredtek a bal kezére. A négy ujja faricskára zúzva fityegett, és csorgott belőle a vér, a fogaskerék pedig csak forgott tovább a piros olajjal keveredett vérben, miközben lágyan zümmögött, duruzsolt.

Csulak, amint meglátta a vért, eszébe ötlött, hogy a feleségének ebben a hónapban nem jött meg a vére. Aztán a műhely egy nagyot fordult a plafonnal lefelé és ő vele együtt. És zuhant az eszméletlenség sötétjébe. Az összeszaladt lakatosokat a mester zavarta vissza a satuhoz.

Hajdú a többiekkel együtt berontott a lakatosműhelybe, ahol a ráspolyok már megint marták a vasat, s a kalapácsok tovább énekeltek az acélütő jajgató hátán.

A művezető értetlenül csóválta a fejét. Vörös orrát dörzsölgetve mondta:

– Hát ezt nem értem, hogy hogyan történt!?

Csulaknak vékony kötést csavartak a bal kezére, de a vér átütött rajta.

Hajdú dühösen mormogta:

– Miért nem tartanak elégséges kötszert, hisz ettől elvérezhet az ember.

A művezető rászólt:

– Tartsa meg a véleményét magának, és kotródjék innen.

Másnap szivarozó, komótos urak kedélyesen diskurálva a mérnökkel meg a teli arcú, szemüveges igazgatóval, a fűrógéphez sétáltak, Néhány percig nézelődtek, majd kipróbálták a gépet, a szükséges mozdulatokat, is megtették, amik munka közben előfordulnak.

A munkások összesúgtak.

A vizsgálat megindult.

A bizottság tagjai vitáztak, és nem értették, hogy Csulaknak hogyan tévedt a keze a fogaskerékhez. A gépet hibátlannak találták.

Csulakot a baleseti bizottság faggatta. De ő csak azt hajtogatta:

– A gép az oka, igen, a gép.

De egészen más gépezetre gondolt. Arra, amelyik ki akarja lökni magából mint feleslegest – a munkanélküliségbe.

A komisszió a balesettel kapcsolatban a sajtónak röviden nyilatkozott:

„A vizsgálat megindult.”

(1932)

LESZÁMOLÁS

Késő délutánra járt az idő. A pihenő földek fölött, ameddig csak a szem ellátott, sűrű köd terpeszkedett. Az országút mentén a fák dermedten, mozdulatlanul fagyoskodtak. Zúzmarás ágaira néha cinegék tértek pihenni. Ilyenkor finom jégpor szitált az útra, majd a madárkák, meggondolva a dolgot, fűgén felrebbentek, és elnyelte őket a ködtenger.

Valamivel később magányos varjú ereszkedett le az egyik jegenyefára, a csőrét odafente az ághoz, aztán rekedten, mint egy iszákos kántor, káromgott egyet. Majd a fejét a város irányába fordította, és igen okosan fülelt a közelgő szekérezőjre.

A távolban egyre inkább sötétült az út. Egy alak körvonalai tűntek elő. Megsárgult báránybundában, földre süttöt szemmel baktatott. Bal karján hosszú nyelű balta. Mögötte nagy, csontos ló lépegetett zúzmarától fehéren. A szekéren nyírfafa volt, amit Vasile eladni vitt be a városba, de a vásár nem sikerült. Vasile azért ment olyan lehorgasztott fejjel. A lova is, mintha osztózni akarna gazdájá bánatában, szintén kedvetlenül lógatta a fejét.

Amint így fogyasztották az utat, egyszer csak disznósivítás és dobogó lábak lárámája vegyült a kerekek egyhangú recsegésébe. Majd kiáltás hallatszott.

Vasile megfordult, de ekkor már vágtatva meg is érkezett hozzá a disznó. Lábára kötél volt hurkolva. Az állat egyenesen a szekér alá szaladt, és a kötél valahogy belegabalyodott a hátsó kerék egyik küllőjébe. A disznó lihegve nyugodott meg.

Vasile hamarjában azt hitte, valami farkas rémítette meg az állatot, és ezért fejszójét készenlétbe hozta. De

ekkorra már kifulladásra és igen haragosan megjött a disznó gazdája is. Görcsös botjával elkezdte döfködni a disznót. Aztán letérdelt a kerék mellé, és kiszabadította a kötelet, de a disznó igen fáradt volt, és nem akart mozdulni. Az ember rászólt a szekeresre:

– Hajts arrébb, frátye, hogy ezt a dögöt elindíthassam. Az imént, míg rágyújtottam, hát megszökött tőlem, mert valamitől...

A szó megakadt a torkán, mert amint Vasile szeme közé nézett, látta, hogy a szekeres senki más, mint az ő halálos ellensége a faluból. Még tizennyolcban haragudtak össze, és majdnem megbicskálták egymást azon, hogy melyik különb, a román-e vagy a magyar. Ő Vasilénak beverte volt a fejét, aztán előkerült a bicska is, de a csendőrök már ott voltak, s őt láncra verték, az őrsön számlálatlan huszonötöt sóztak a fenekére, ráadásul pedig még ült is néhány hónapot. De megígérte, hogy Vasilét egyszer agyonveri. Azóta kerülték egymást.

És most itt vannak szemtől szembe. Semerre egy árva lélek, csak a varjú figyel a két embert, akik cöveként merednek egymás viharos szemébe.

Vasile görcsösen szorongatta a fejsze nyelét. Sós János pedig a fütykőst markolászta. Azonban valahogy ott belül a koponyájukban nem akaródzik vihar támadni. Inkább keserűség émelyíti a szájukat.

Vasile a rossz vásárra gondolt és arra, hogy otthon hiába várja három aprósága, hogy a fa árából puliszkának valót vigyen, s esetleg még ő sem érkezik már haza, mert ezzel a magyarral most le kell számolni, és ki tudja?...

Sós, amint a másikat figyelte, lassan felemelkedett térdeplő helyzetéből. Nagyon szeretett volna most valahol igen távol lenni. Néhányszor megpróbált ugyan dühbe jönni, de nem ment a dolog. Közben még az is eszébe jutott, hogy most a faluban a községi választásokra a gazdag magyarok összefogtak a gazdag románokkal. Az összefogást olyan ivással ünnepelték meg, hogy másnap a tisztelendő úr majdnem lefordult a szószékről, annyira kábult volt.

Már jó néhány perce néztek farkasszemet. Mind a ketten azt várták, hogy a másik kezdje a támadást.

Sós egyszer csak meggondolta magát. A botot nekitámasztotta a szekérnek, és mintha a világon semmi tennivalója nem volna, térdéről kezdte leverni az út porát, pedig nem is volt az úton por, hanem csak fagyos göröngy.

A jegenyén ülő varjú türelmetlenül egy ággal lennebb szökött, és a csőrét megint odafente. A szitáló zúzmara a Sós nyaka köré permetezett. Egyszerre pillantottak fel a varjúra.

Sós elég hibás románsággal szólalt meg:

– Ez, úgy látszik, dögre vár!

Vasilénak villant egyet a szeme, és ő magyarul felelt vissza:

– Melyikünk lesz a dög?

Kis elgondolkodás után Sós elrúgta a botot a szekér mellől, majd lépett egyet, s megint románul szólt:

– Frátye, én nem haragszom. Béküljünk ki. Lám, a gyapjasok a faluban kibékültek egymással. A román és magyar urak közösen akarják kézbe venni a község kormányát, hogy kifacsarjanak minket, mint egy citromot. Velük tartunk haragot! Velük kell nekünk leszámolni.

Vasile bal kezébe fogta a fejszét, és előrenyújtotta a jobb karját.

Sós belecsattantotta az ő tenyerét úgy, hogy a varjú ijedten repült föl és sírta el magát: kár... kár...

– A fenét kár – mondta Vasile, majd odaszólt Sós-nak: – Te is eladni vitted a disznót?

– Igen, de nem kelt el. Pedig ugyancsak sok éhes van a városban is.

– Hát fagyoskodó? – szólt Vasile. Majd folytatta: – Éppen ideje, hogy a nép megbékéljen egymással, hogy annál inkább lerázza a hátáról az ingyenélő kulancsokat.

– Úgy bizony – felelte Sós.

– Csak új vezér kell a falusi szegénységnek – mondta Vasile.

– Majd csak kerül. A városi munkások értik a módját – okoskodott Sós.

Így haladtak hazafelé, hol románul, hol magyarul diskurálva.

Fölelevenítették egymás előtt a múlt torzsalkodásait, és rájöttek arra, hogy ezekből csak a gazdagok húzták a hasznot.

Leszámoltak...

(1932)

ÉBREDÉS

Hosszú Pál két éve leépített magántisztviselő szédelegve a kétnapi éhezéstől, inogó térdekkkel, hóna alatt egy négyszáz oldalas utópisztikus társadalmi regénnyel, belépett a csendes, elárvult bútorozott albérleti szobába, amiért már három havi lakbérrel tartozott. Felesége a kis szöske Palikával hazamenekült falun élő nyugdíjas apjához. Hosszú pedig itt maradt állást keresni, ami nem sikerült. Ruhája megkopott, kéthetenként borotválkozott, ágrólszakadt embernek nézett ki. És csak minden második nap jutott valami élelemhez. De ma még ezt sem volt képes felhajtani. A háziasszonya is csak azért tűrte, mert minden percben várta, hogy őt is kidobják a lakásból.

Hosszú lerogyott az asztal mellé, és a könyvet fella-
pozva, töprengeni kezdett.

Ez így nem mehet tovább, vagy öngyilkos lesz, vagy fellázad: ez a könyv fogja eldönteni, hogy melyiket válassza. Ha ez a kötet meg tudja győzni, hogy egyszer minden jóra fordul, akkor... hm, akkor... És nekifogott olvasni. Olvasott makacs kitartással, miközben gyomrában verklizett az éhség. De nem vette tudomásul, a sárga bútorok is eltűntek előle, az ablak alatt elrobogó szekerek lármája sem zavarta.

Egyre mélyebbre hatolt a betűrengetegben, olvasott egész nap és egész éjjel, reggel felé aztán a feje be-
zuhant, a könyv lapjai közé, és az abbahagyott mondatok képekké rajzolódva továbbgöngyölödtek agyában.

Széles parkírozott utcában találta magát. Amint szédelegve vánszorog, csodálkozás tölti el, vele egy irányban fehér ruhás, rendkívül kövér alakok csoszognak. Az

épülettömbök derékszög alakban, sima homlokzatokkal sorakoznak az utca mentén. A házak közötti füves térségen szintén kövér gyermekcsapatok hancúroznak. De még inkább elképedt, amikor az utca végére érve, hatalmas térségen találta magát. A térre torkolló utcákból pedig tömegesen érkezik a kövérek sokasága, és a tér közepén márványlépcsőkkel övezett emelvény köré gyülekeznek.

– Mi készül itt, kérem? – kérdezte a melléje került verejtékező, zsíros alaktól, de szinte eltátotta a száját, mert a kérdezett egyén éneklő hangon ejtett ki minden szót:

– A munka örömeitől megfosztott tömegek tiltakozása.

– Önök volnának ezek? – méregette gyanakodva a kövér férfi fehér öltözékét.

– Igen, mi vagyunk. Hiszen csak végig kell nézni rajtunk, és láthatja, milyen nyomorult férgek kínlódnak maga előtt. De engedje megjegyezni, önnek éppen olyan rossz a zenei hallása, mint a rendőreinknek. Valóságos fizikai fájdalmat érzek, amikor beszél, tíz pernyi vitát sem bírnék ki önnel. Általában fura egy alak maga. És miért szédeleg úgy?

– Uram, már három napja éhezem.

– Igazán? Hát kiváltságos létére csatlakozott a mi éhségmozgalmunkhoz?

– De uram, miféle kiváltságos ember vagyok én?

– Ejnye, ne ártatlankodjon, hiszen a karcsúsága elárulja, hogy ahhoz a kevés számú arisztokráciához tartozik, amelyik kisajátította a munka jogát. A nagy tömegeket pedig arra kárhóztatják, hogy egyenek-igyanak, szórakozzanak, anélkül, hogy eme javaknak a megalkotásához engednék őket. De hát mit agítálok én magát, hiszen úgyis tudja, hogy miről beszélek.

– Sose lássam a családomat, ha tudom.

A kövér bosszankodni látszott.

– Ember! Az egész világon egyetlen égető kérdésről, a munka társadalmisításáról folyik a vita, és maga még meri a butát játszani? Hát nem háborodik fel azon az igazságtalanságon, hogy minket csak a fogyasztásra tenyésztenek, és az egyetlen komoly szórakozástól, a mun-

kától eltiltanak... De most figyeljen az emelvényre, a szónok megérkezett.

Hosszú bambán, értelmetlenül bámult az elforduló alak kövér nyakára. Ez meg van bolondulva – gondolta, hiszen pont fordítva van minden. – De abba hagyta a töprengést, és remélte, hogy a szónoktól arról fog értesülni, hogy egy nemzetközi kövérségi versenyen vesz részt. Jó, jó, de miként kerül ő ide? A fenébe, hiszen ha jól emlékszik, az éjjel azt a buta könyvet olvasta még s most idecsöppent, ebbe az idegen világba, de mindegy. Ezzel elkezdett ágaskodni, hogy jobban lásson és halljon.

A szónok annyira kövér volt, hogy hárman is támogatták, míg az emelvényre mászott, aztán egy operanékest is megszégyenítő tenorral kezdett harsogni:

– Emberi férgek! A harmincadik század szégyenére odajutottunk, hogy az utcán kell követelnünk emberi jogainkat, de a mostani társadalmi állapotok mire nem tesznek képessé minket!? Tekintsetek rám, százötven kiló vagyok, és ti valamennyien túlhaladjátok a mázsát. Hát disznók volnánk? Hát csak azért születünk, hogy együnk-igyunk, heverésszünk és hízzunk? Míg az a néhány százezernyi munkás élvezzi a Munkát, az Alkotás fenséges örömeit! Hát csak nekik van joguk a munkához? Hát a mi hibánkból fejlődtek oda a társadalmi viszonyok, hogy az emberiség többségének nem jut munka? De lehet segíteni, mert fejlett technikánkkal, a világűrben közlekedő repülőinkkel benépesíthetnénk a közeli bolygókat, ahol el lehetne helyezni azokat a tömegeket, akiknek itt a földgömbön már nem jut munkalehetőség. A társadalom, ha enni ad, akkor arról is gondoskodik, hogy dolgozhassunk! Hát élet ez, hogy nap-hosszat zabálunk és muzsikálunk? Ha a világtörténelem filmtékercseit lepergetjük magunknak, hát azt láthatjuk, hogy a huszadik század embere kivette részét mind a termelésből, mind a fogyasztásból. Mi is termelni akarunk, nemcsak fogyasztani!

– Úgy van, ezt akarjuk – zúgott fel a hatalmas tömeg. A szónok ezalatt megivott két liter vizet, s aztán folytatta:

– A csak fogyasztásra ítélt milliók utasítsák vissza az élelmet, lépjenek éhségstrájkba, hadd torlódjanak fel az élelmiszerkészletek, hogy az így keletkezett zavarok kényszerítsék a kormányokat legalább az egyórás munkaidő bevezetésére, hiszen még így is hátrányban leszünk ama boldog őseinkkel szemben, akik napi tíz-tizenkét órát töltöttek munkában. A mostani állapotok megszűnéséig az anyák ne szüljenek, ne szaporítsák a fogyasztók számát. Látjátok, még csak két napja nem vettünk magunkhoz élelmet, és máris idegeskedik a termelő osztály, mert ha mi nem eszünk, ők sem dolgozhatnak. Tehát folytassuk hősiesen ezt az éhezést, egészen addig, míg csak meg nem indítják a közmunkákat a Holdban. Belátjuk, itt a Földön annyira fejlett a termelés, hogy néhány százezer el tudja látni az univerzális gépekkel a Föld összes lakóit minden elképzelhető jóval, csak éppen munkával nem, pedig nekünk az is kell, nemcsak kenyér.

– Úgy van, ez a beszéd! – viharzott közbe a tömegkórus.

De ekkor zűrzavar támadt, a kövérek elkezdtek idegesen forgolódni:

– Itt a rendőrség, itt a rendőrség!

Hosszú eddig úgy hallgatott, mint aki közel áll a megbolonduláshoz.

Mi ez? Harmincadik század? Közmunkák megkezdése a Holdban? De nem volt ideje tovább tünődni, mert a tér két oldaláról hirtelen iszonyúan recsegő, hamis hangú rezesbanda kezdett ropogni. A kövér emberekből összeverődött tömeg pedig fülekhez tapasztott tenyérrel ordítotni kezdett, menekülni.

– Fúj! Barbárság! Gyalázat! Hol vagyunk, a huszadik században?

Hosszú vállon ragadta kövér szomszédját:

– Mi az, miért szaladnak?

Az elkékült arccal, majd a dühtől kivörösödve kapálódzott.

– Eresszen, szerencsétlen! Hát nem hallja ezt az iszonyú zenét? A rendőrség ezzel a borzasztó rezesbandával támad legújabban. A huszadik század emberének nem lehetett fájdalmasabb a gumibot, mint nekünk ez a

hamis recsegés. A rendőrök direkt botfűlű, sántalelkű emberekből vannak összeválogatva, a kezükbe került tüntetőket hamis énekükkel vallatják tovább. Vagy maga is besúgó? Különben a hangja már az imént is gyanús volt nekem.

Ezzel megvető arckifejezéssel kirántotta magát az elképedt Hosszú markából, és lihegve, izzadva elcammogott.

A felfordult gyűlés, a veszett zenebona és a rémülten tülekedő kövérek láttára ő is menekülni próbált, közben a lábára tapostak, és amint a nagy téren ide-oda sodródott, rémülten tapasztalta, hogy a csendőrök gyűrűjébe kerül. Hosszú amúgy is irtózott mindenféle egyenruhától, hát még a rendőruniformistól, de módfelett elcsodálkozott, amikor megpillantotta a tengerésztszti fehér ruhás rendőröket.

Nyakukba akasztva, fegyver helyett, rézinstrumentumokat viseltek. A parancsnokuk csak annyiban különbözött tőlük, hogy a markában egy klarinétot szorongatott, néha a szájához emelte, és visító hangot hallatott. Ilyenkor néhány kövér hamuszínűvé vált arccal ájultan esett össze.

Hosszút és vagy tíz kövér lázadót tárogatóval felfegyverzett rendőrök kísérték, és udvarias mosollyal figyelmeztették őket: ne próbáljanak elszaladni, mert azonnal tárogatózni kezdenek. Hosszú félénken botorkált a sorban, és azokra a borzalmakra gondolt, amik rá várnak a rendőrségen. Pedig őt még a múltban sem verték soha. Közben hatalmas épület elé érkeztek, nesztelenül nyíló ajtókon vonultak keresztül, és minden újabb ajtó előtt azt várta, hogy mögötte sötét és bűdös cella ásít, ahová be fogják lökni a férgek martalékául.

Ehelyett azonban egy üveges ajtón nyitottak be, étteremszerű helyiségben találták magukat, vakítóan fehérrel terített asztalok és bőkeblű karosszékek sorakoztak a terem két oldalán.

– Parancsoljanak helyet foglalni – mondta az egyik rendőr.

Hosszú azonnal szót fogadott, de a kövérek ellenkezni kezdtek. Ők valószínűleg sejtették, hogy mi következik. A rendőrök valóban szájukhoz emelték a tárogatót.

– Ne fújják, ne fújják! – szelídültek meg a makrancos kövérek.

A parancsnok is megérkezett, elégedetten mosolyogva szertesztét. Hosszú sápadt arcának láttára azonban aggodalmassá vált:

– Ön fene rosszul néz ki. Mióta hagyta abba az étkezést?

– Már két hónapja csak egyszer eszem naponta, de most vagy három napja semmit sem ettem.

A parancsnok felháborodottan kiáltott fel:

– Hogy merészeli így sanyargatni magát? Fel akarja borítani a társadalmi rendet? Az élelmiszerkészletek így is alig fogynak, és maga három napja nem segítette a fogyasztást?! Sajnálom, hogy nincs olyan törvényünk, amellyel kényszeríthetnők a szabotálókat az evésre, s kioszthatnánk rájuk egytől tíz évig terjedő tripla porció fogyasztását. De most büntetést szabunk ki: Önt és társait azonnal megebédeltetjük, mától fogva pedig hatósági ellenőrzés mellett kötelesek elfogyasztani a magukra eső részt. Ön pedig – fordult megint Hosszú felé – fanatikus éhezőnek látszik, ezért családját is ide fogja hozni a központi étterembe, mert még képes halálra éheztetni őket is.

– De kérem, én állás nélküli magántisztviselő vagyok, és nem tudok fizetni.

A parancsnok jóságos, de szigorú tekintetében meglepődés tükröződött, a kövérek is eltátották a szájukat:

– Ember, milyen idegen kifejezéseket használ, miféle fizetésről beszél, és mi az, hogy állás nélküli tisztviselő? Csupa olyan szó, ami már csak a múzeumi könyvekben olvasható. Vagy az éhezés már elvette az eszét? Ember, ez borzasztó, csak nem akar éhen halni, hallja, én felelős vagyok magáért. Börtönbe akar juttatni, á!, de ebből nem eszik!

Ezzel megnyomott egy csengőt, mire megjelent egy fehér kötényes pincér, de lehet, hogy szakács vagy orvos volt.

– Vegyész-mester! Ennek az embernek azonnal adjanak enni, de valami diétásat, mert három napja nem evett.

– De kérem, én munkanélküli...

– Jó, jó – heveskedett a parancsnok. – Száz éve az emberiség kilencven százaléka fel van mentve a munkától, hogy gondolják, hogy máról holnapra változtatás lehessen? A tervkészítő bizottság most dolgozik a reformon, ami lehetővé teszi, hogy bevezessék a havi kétórás munkaidőt. Legyen türelemmel, és egyék. Vagy azt akarja, hogy leboruljak a lábához, és úgy könyörögjek magának? Mert ha makacskodik, ezt is megteszem, mert nekem, mint hatóságnak, el kell fojtanom önérzetemet, és a porba csúsznom a reám bízott életek előtt. Na, itt az ebédje!

Hosszú csak bámult, bámult. És gyanakodott, de aztán boldog sóhajtással nyugodott bele az elkerülhetetlenbe. Ujjongani szeretett volna, hogyne, írni fog a feleségének, hogy utazzon ide azonnal. Hát nem nagyszerű ez? Könyörögnek, hogy egyék és ne törődjék semmivel. A gőzölgő leves, a ropogósra sült csirke illata kezébe parancsolták a kanalat, amikor azonban a szájához akarta emelni, a mosolygó parancsnok helyeslőleg kezdte veregetni a vállát, úgy, hogy a leves mind kiömlött a kanálból, megint megmerítette, de a parancsnok ekkor még viharosabban kezdte biztatni: – Úgy, úgy, barátom, csak egyék, ne törődjék az agitátorokkal.

Amikor pedig a vállveregetés ellenére is a szájához emelte a kívánatos levest, valósággal felcibálta a székről:

– Álljon fel, hagyja abba!

Micsoda, hagyja abba most, amikor csorog a nyála? Tán gyönyörködni akart az ő éhségében?

Haragos szavak kezdtek szorongatni a torkát, düh tornyosodott benne, és felugrott. Az ökleivel belecsapott a mosolygó parancsnok arcába, az erre a rendőrökkel együtt ijedten húzódott a terem végébe, és a terem mintha megnyúlott volna, úgyhogy a végében parányi apróságokként zsugorodtak össze. Hosszú pedig mohó étvággyal markolta meg a sült csirkét, és elkezdte marcangolni. De csodálatos, a csirkének utálatosan fanyar íze van, mintha rongyot ráгна... És ekkor egy láthatatlan kéz rázni kezdi a vállát, a fülébe pedig dörgésszerűen ordít valaki:

– Az istenit magának, ébredjen már, ne egye meg ezt a könyvet!

Hirtelen eltűnik minden, sötét lesz, aztán váratlanul bántó világosság. És Hosszú megint ott találta magát a hónapos szobában, a szájában pedig darabokra marcangolt könyvlapok. Vele szemben a háziasszonya rémült bocsánatkérő arca.

– Az istenért, Hosszú úr, mi van magával? Nézze, viszik a bútorokat, mert nem tudtam kifizetni a bérösszeget, a lakásból is még ma ki kell hurcolkodjam, és magának is mennie kell.

Támolyogva tápáskodott fel, kimeredő szemekkel bámulta a lihegő napszámosokat, amint elcipelték a bútorokat. Az álomból magával hozott haragja fokozódni kezdett. Lám, lám, a valóság nemhogy nem ad kenyeret, hanem még álmában is kiüti a kezéből a kanalat.

Ki, ki azonnal az utcára, tenni valamit, de gyorsan, mert nem akar elpusztulni.

Szédelegve botorkált a belváros felé. Az egyik sarkon toprongyos csoportba ütközött. Szája padlásához tapadt nyelve alig fordult, amint kinyögte:

– Emberek, mikor lesz egy munkanélküli tüntetés?

A kis csoport nyilván ittasnak nézte, mert arcuk kesernyés mosolyra rándult, és elfordultak. Csak az egyik vetette oda neki félvállról:

– Rendezzen egyet, s akkor mindjárt lesz.

De a tanácsadó maga sem hitte volna, hogy szavai nem lesznek pusztában elhullott esőcsepp, mert Hosszú fáradt és erőlködő hangon hörögve kezdett ordítani, vékony karjait magasra emelte, és teljes erejével hadonászott velük.

– Ide, ide, éhesek! Jertek velem!

Egyszeribe csődület gyűrűjébe került, találgatások röpködtek feléje:

– Részeg? Örült?

De a találgatásokat erélyes öklök döfködései némítják el. Hosszúnak szájába rekeszti az ordítást egy csontos rendőrtenyér, majd csak arra eszmél, hogy lökdösve cipelik valahová. Hivatalos arcú, gyanakvó rendőrtiszt elé állítják, de annak eszébe se jut őt ebédrel kínálni. Kiabál, szitkozódik, és Hosszút sötét, bűdös cellába dugatja.

Másnap az ügyészségi fogházba kísérik. Fásultan, öt-napi éhezés szédületével tuskó módra a csupasz padlóra

zuhan. Később zörren az ajtó, tenyérszerű nyílásán egy darab sárga, ragacsos, szitálatlan lisztből főzött puliszkát nyújt be egy piszkos rabtenyér.

Szinte állati mohósággal ragadja meg. Hát végre itt sem hagyják éhen halni az embert. Íme, egy darab puliszka. Beleharap, és nyelni akarja a keserű masszát, de a harapás helyén valami feketét pillant meg. Nézi. Egy svábbogár. A szájából undorodva pottyán ki a falat. Eh, mit finnyáskodni ötnapi koplalás után, de azért a hideg kétszer is kirázza a próbálkozástól, majd elragadja a tegnapi düh. Nekirohan a bezárt ajtónak, öklével hevesen döngetni kezdi, és ordít, és dörömböl, lábával is rúgni kezdi az ajtót, túl a szomszédketrec lakója szintén döngetni kezd, majd alulról, felülről és minden oldalról válasz érkezik.

(1933)

A PRÓBAINAS

Nagy meleg van, az utcákon alig-alig lézeng járókelő, az is munkanélküli. A dolgozó emberek pállott szagú irodákban vagy olajos gépek mellett ontják a verejtéket. A született munkanélküliek parancsolgatásuk fáradalmait tengeri fürdőkön és a helybeli strandokon pihenik ki. Hűsítőket szürcsölnek szalmaszálon, fagyaltot szopogatnak, mások a homokon napfürdőznek, s megállapítják, hogy mégiscsak borzasztó ez a hőség.

Jóska, a próbainas is verejtékezik. Egész nap festéket őröl, kitakarítja a tyúkketrecet, fát visz a konyhára, később enyvvet főz, délután udvart söpör, este a disznóólat takarítja ki, vacsora után smirglizi a villákat. A mesterné nagyságos asszony és kisasszony leánya kint ülnek a viráglugasban, kimerültek az egésznap strandolásban.

Másnap reggel azért újra nekivágnak a strandolás gyötrelmeinek. A próbainas is előlről kezdi a tegnapit. Járdát söpör, öntözi a virággruppokat, sorbavesz mindent, amit tegnap abbahagyott... Sehogyan sem tetszik neki a szobafestő és mázoló mesterség. Ez már az ötödik, ami nem tetszik. Volt már cipész, bádogos, asztalos, lakatos. De milyen különös, ezeknek a mesterségeknek az alapfogásai mind-mind cipőpucolással, mosogatással, udvar-söpérréssel és krumplihámozással kezdődnek. Tart ez reggel öttől este tízig-tizenegyig, vasárnap pedig délután kettőig.

Jóskának sehogyan sem akar ez a tejébe menni. Előbbi gazdáit is azért hagyta faképnél, mert sehogy sem értette, hogyan függ össze a lakatgyártás a krumplihámozással. De itt Mezei úrnál kitart, ha törik-szakad. Nem szeretné, hogy az édesapja megint szemére vesse: tekergő

akarsz maradni? Dehogyan akar, bár azt sem érti, minek kell ahhoz mesterséget tanulni, hogy azután munkanélkülivé váljon. De hát apja, anyja csak jobban tudja, mi célja van az egésznek.

Kitart hát. Utóvégre valahol csak kell dolgozni, amíg lehet. De azért egy kis szabad idő se ártana. Unja, rettentően unja ezt a mesterséget. Jó volna legalább estefelé fürödözni a Szamosban, ott a Németek pallója alatt, elközülgetni a mozik elé. Legalább a kiakasztott képeket szeretné megnézegetni, mert belülkerülni majd csak akkor lehet, ha valahogy beüt az a nagy csoda, amiről külvárosi munkásemberek sugdosódnak maguk között.

Az egyik ilyen vágyakozásokról sejtelmes estén, mikor a disznók alól kitakarítja napi disznólkodásuk eredményét, bátran szembenéz a szikár képű, sárga ruhás Mezei úrral, a város leghíresebb szobafestő mesterével, aki éppen bosszúsán dörmög amiatt, hogy az egyik disznója éhségsztrájkba kezdett.

– Mezei úr kérem, szíveskedjék elengedni engem fürödni.

Mezei úr ötvenéves, húsz éve önálló iparos. Keze alatt legalább ötven inas tanulta ki a „mesterséget”. Óriási tapasztalatokkal rendelkezik az inasok nevelése terén. Bevált módszerének azt tartja, hogy az inasokat mindig szem előtt tartja, különben nem válik belőlük ember. Ezért Jóskát apáskodva kezdi dorgálni:

– Fiam, ne gondold te fürdésre, amíg mesterséget tanulsz. Ha éppen víz kell, tartsd a fejed a csap alá. Érted, fiam? Neked álmodban is csak tanulásra kell gondolnod.

Ezzel máris hátat fordít a fiúnak, s elmenőben jut eszébe:

– Kend meg a talyiga kerekét. Holnap homokot hozunk a kiskertbe meg az ösvényekre.

Jóska nagyot nyel, s másnap jobban áhítozik a Szamos víz után, mint valaha. Addig töri a fejét, míg ki-süti, mily módon nyerhetne egy kis szabadságot. Hazatérve a homokkal, izgatott, siralmas ábrázattal áll mestere elé, aki éppen rózsákat vagdos a lugasban, s bukétába gyűjti.

– Mezei úr kérem, délután hat órára tessék elengedni. Édesanyám nagybeteg, szeretném látni utoljára.

– Úgy? És te azt hiszed, anyád jobban lesz a te nézésedtől?

– Mit lehessen tudni. Lehet, hogy nem lesz jobban, de azért mégis látni szeretném, hátha meghal.

Oly gyászosan mondja ezt, hogy a mester végül is beleegyezik.

Jóska boldogan vágat le a disznók mellől a Szamos partjára. Kissé zakatol ugyan a lelkiismerete, amért ilyen hatemeletes füllentéssel segített magán. De azért sietve dobálja le a festékes, fírnájszagú ruháit, s belé a Németek pallójáról a legmélyebb vízbe. Pár pillanat múlva már víz alá buktatja pajtásait, iszappal dobálózik, s birkózik, peckelődik.

Öreg este kap észbe, hogy hiszen már régen vissza kellett volna térnie mesteréhez, akinél bennlakásra fogadták fel. Vizes gatyára húzza fel a nadrágot. Nagy rémületére, ahogy belép a kapun, édesanyját pillantja meg, ott ül a mester mellett a rózsalugasban. Arca lángba borul, mintha valami lobogó tűz felé hajolna. Alig dadog rémületében valami kezitcsókolom-félét. Édesanyja szemrehányó tekintete előtt mellére bukik a feje. Már nem egészen biztos abban, hogy Szamos-víz csepeg-e még vizes gatyájából, vagy már egyéb is.

– Hát nem sülyedsz el, Jóska? – förmedt rá a mester.

– De igen, Mezei úr.

– Aki hazudik, lop is – kezd belé a mester egy végeszakadatlan erkölcsi pirongatásba, aminek az a vége, hogy sohasem lesz belőled ember, Jóska.

Jóskát azonban jobban bántja édesanyjának szegyenkező pirulása. Azért jött szegény, hogy megbeszélje Mezei úrral a beszegődtetés feltételeit. Sóhajtva kérdi:

– Hol voltál, Jóska, hát így állod te a próbát?

– Nem bírtam már ki Szamos nélkül.

– Miért nem kérezkedtél el, fiam?

– Kérezkedtem, de nem engedtek – dűnnyögi halkan és megkönnyebbülten. Észreveszi édesanyja szemében a felvillanó haragos fényt, amint odafordul az elvörösödő mesterhez. Az egy darabig idegesen fészkelődik, majd kijelenti:

– Most az egyszer megbocsátok, ha megfogadja, hogy jó fiú lesz ezután.

Jóska megfogadja, de azért magában továbbgondolja, hogy hiszen jó fiú volt ő eddig is.

Másnap a mester egyik disznaja kevesebbet eszik a tegnapiánál is. Mezei úr Jóska nagy öröme elhatározza, hogy vevőt kerít rá. Nem kínlódik vele. Jóska helyesel neki, s reméli, hátha megszabadul a másik kettőtől is. A disznóól-takarítást egyáltalán nem tartja a szobafestő-mesterséghez tartozónak.

Nem volt azelőtt dolga disznókkal. Tehát nem sejtí, miért olyan nagy baj az, ha a disznók nem esznek, őreá a mesterné váltíg azért panaszkodik, hogy mily nagybelú. Korábbi próbamesterei is folyton szemére vetették nagyétkúségét. Csoda-e, ha Jóska arra a végkövetkezteésre jut, hogy a disznókat többre becsülik az inasoknál?

Harmadnap reggel aztán némi elégtétellel jelenti, hogy a disznó most már az orrát sem üti belé a moslékba.

– Most már mindegy, Jóska fiam – mondja a mester, aki aznap szintén a strandra készülődik. – Túlادunk rajta. – Mikor jól felpakolózva már útra készen áll nagysága feleségével és kisasszony lányával, oktatni kezdi Jóskát. – Hallod, te fiú. Ebéd után idejön az utcaseprő. Az megveszi a disznómat, ha megtetszik neki. Dicsérjed, magasztald előtte.

Jóska készségeel megígéri. Ebéd után aztán tényleg jelentkezik az utcaseprő. Feleségével állít be, aki nagy hasát tolja maga előtt, amint csizmás, napégette arcú embere után végigdöcög az udvaron. Embere nézi a disznót erről, nézi arról, koszos szalmakalapját is megemeli hozzá, s tenyerével törli izzadó homlokát. Jóska látva elégedetlenségeel kifejező hunyorgatását, heves áradozásba kezd:

– Nem jár rosszul vele a bácsi. Csendes, jó disznó ez és szép. Tessék megnézni, milyen jól áll neki az a fekete csík a hátán.

– Sokat eszik-e? – kérdi az asszony.

– Ó, ez éppen szegényembernek való, áldott, jó disznó. Kétnaponta is alig eszik valamit.

– Igazán mondd? – fordul meg elpisolyodva az utcaseprő, s szeretettel veregeti meg a Jóska vállát.

– Becsületszavamra – lánghol a Jóska arca boldogan.

– Köszönöm, fiam. Derék gyerek lehetsz te, ha nem vagy tökkelütött – mondja az utcaseprő kétértelmű mosollyal. A zsebéből meg előkotorász egy kisebb papírpénzt, s az ámuló fiú markába nyomja, Ez azért, hogy más-kor is pártold a magunkfajtákat. Ne hagyd, hogy becsapjanak bennünket... Na, mi megyünk is egy házzal odébb. Hm – néz még egyszer a disznóra –, tényleg jól áll neki az a fekete csík.

Reggel Mezei úr felemelt ököllel ront neki Jóskának. Dögönyözi, ahol éri.

– Te nyomorult bitang. Mit mondtál azoknak az embereknek? Hogy merészeltél elárulni? Ki az isten haragja kért rá, hogy...

– De hiszen én égig magasztaltam, Mezei úr.

– Vesztél volna nagyanyádban.

– De hát mi egyebet mondhattam volna, mester úr?

– Azt, hogy eszik, te állatsereglet, te, te...

– De az hazugság lett volna, Mezei úr – dadogja a fiú földre roskadva egy ökölcsapástól. – Mezei úr mondta nekem, hogy aki hazudik, az lop is.

Az újabb ökölcsapás alól kibújjik a mester szétterpesztett lába között, a kezében tartott cipőt bevágja a nyitott konyhaajtón, s egy ugrással az utcán terem. Onnan kiáltja vissza:

– A maga hasznára szabad hazudni, mi?... Vegye tudomásul, minden fiúnak elmondom, micsa mester maga. Egy se fog beszegődni magához, azért én jótállok.

Hazarohan a szüleihez.

– Mi lesz belőled, Jóska, ha így folytatod? – kérdezi az anyja, mikor megtudja, miért ért véget fiának ez a próbainaskodása is. – Nem kell így nekivadulni.

– Hát ne vadítsanak.

– Sehol sem tűrnek meg, ha így viselkedsz.

– Megvadítom a többieket is, akkor majd megtűrnek.

Édesanyja már csak nézni tudja. Nincsen több érve. Nézi, nézi, hova kalandozik el a tekintete. Összeszorított

ajkai mögött milyen súlyos szavak bújnak meg? Milyen bajt idéznek még a fejére, ha egyszer mind kimondja, amit igazságnak tart?

– Küzdelmes életnek nézel elébe, fiam – sóhajt fel az édesanyja.

– Hát akkor küzdeni fogok – kapja fel a fejét Jóska dacosan, s a tekintete az előbbinél is messzebb kalandozik.

(1933)

SZÉNA A SZALMÁVAL

Magas, illatozó szénakazlak kúpjai emelkednek a házak fölé. Érett körte, de még sokkal több kékülő szilva tarkítja a gyümölcsfák lombját. Hűvös van, mintha villanykörte lógna a nap helyén. Az udvarokon mag után kóborló tyúkok és irtózatosan hápogó rucák totyognak. Egy-egy emberi kiáltás is belecsattan a lármába, de a hangon megérezik, hogy nem a szolgák, béresek keserűséggel teli szájából fakad, hanem a tyúkoknak, hatökröknek, tele magtáraknak s a szolgáknak parancsoló gazda öblös torkából. Széttérpesztett csizmás lábakkal, az egyik kézzel a zsebben, a másikkal meg ide-oda kalimpálva dobálja a rendeleteket. A szolgák nyögnek, lihegnek, orcájukon verejték csillog.

Akárcsak a tornácokon álló pörlekedő nagygazdák alakja, az úton át hosszú árnyékot vet az új templom terméskőből emelt tömege. Keskeny, színes ablakai gúnyos szemekként tekintenek a falu alsó végére, amit szelíd patak határol. Ahogy erre leereszkedik a falu, a házak összelapulnak, az emberek is görnyedtebbek. Itt nincsenek takarmányhegyek, majorság sem igen kapirgál. Közel a patak mentén a tavaszi árvizek emlékét sínylik az udvarok, mert az áradás nem törődve a telekkönyv jelölte határokkal, ötödik-hatodik szomszédba hordva a kerítéseket, összedűtve az istállót, csúrt, elsöpört mindent, ami mozdítható. Itt szomorú, elnyújtott hangon rikolt egy-egy mezítlábas asszony az egyinges, maszatos gyerekekre, akik közül néhánynak már a mellében zörög a gyerekhalál. Hiszen soknak még éjszaka is csak egy fedél, falak nélkül, az otthona. Vagy húsz ilyen házféle látható, pedig már a

sovány kukoricarengeteg felől hűvös őszi lehelet sóhajt, mesélve a közelgő tél fagyos borzalmairól.

Most az út megelevenedik, vagy hat-hét agyonviselt csizmájú és bakancsos férfi kerül elő. Soványak, sárgák. Az egyik átkiált a szemben levő oldalra, ahol a kerítés úgy-ahogy áll még, de mögötte egy összerongyolt házrom komorkodik. A fáradt kiáltás ismétlődik:

– Hé, koma, jössz-é már? Mi indulóban volnánk.

A koma válasz helyett kilép az elkerített nyomorúságból, villogó tekintete végigmustrálja a másikat, kalapját fennebb taszítja a fején:

– Indulhatunk, lássuk, miért hívat a román tanító. De amennyiben a gyermekekről lesz szó, hát megegyeztünk a mondókán, ugyi.

– Igen, te csak fűjjad, koma, mi meg bólogatunk rája jó nagyokat – mondta az, amelyik kiáltott. Egy másik azonban aggodalmaskodott:

– De hátha baj lesz belőle.

– Aki fél a víztől, az ne kívánja a halat – lépett előre a koma elszántan. A többiek abból megértették, hogy aki fél, az ne jöjjön. És elindultak. Többé nem beszéltek egész úton, de homlokukon barázdák jelezték, hogy bent a koponyában szántanak a gondékék. Mi lesz a télen? Hajlékaik romokban, újabb gyerek az asszony hasában. Gyermekek, aki olyan gyorsan növekszik, mint a burján. Eledel, ruha, iskola kell nekik, és még hagyni is kéne valamit rájuk, hogy ne koldus módra induljanak neki az életnek.

Amint így haladtak lefelé, a nagygazdák udvarairól a bőség tolakodott eléjük. Tehénbögés, malacsivítás és trágyaillat kóborolt a légben. Mintha mindent idehordott volna fel az árvíz. Az adó és más egyéb, ami a szegényt fosztogatja.

Némi várakozás után beengedte őket a tanító. Az arcuk elsötétedett, amikor megpillantották, hogy a csendőrőrmester ott pöffeszkedik egy széken, s hosszú csizmás lábait szétvetve nyújtja maga elé. Szürke szeme bünkutatón meredt az emberekre. A tanító íróasztala mögött trónolt, jól fésült fekete haja fénylett az olajtól. A várakozó embereket eszébe se jutott hellyel kínálni. Minek? Ő itt tekintély, hatóság, veje a pópának. Míg ezek súly

nélküli koldusok. Hát csak álljanak. Cigaretája füstjét az emberek felé fújva, rátért a kihallgatásra, románul kezdte, de mikor látta, hogy az emberek összesűgva kérdezzetik egymástól, hogy mit mond, hát nyersen magyarra fordult a szava.

– Két hete megkezdtem a tanítást, maguk miért nem hozzák beírtni a kölyköket? A tavaly is ide jártak. Az idén talán nem tetszik az én iskolám?

Az őrmester maga alá rántotta a lábait, mintha ugrani készülne, és a válaszra készülő komára pillantott, nem éppen nyájasan. A koma dacosan a tanító szeme közé nézett.

– Tanító úr, azt hiszem, jól tudja, hogy nagy nyomor szakadt ránk az árvízzel.

– Az iskoláról beszélj, nincs most árvíz! – szólt közbe a csendőr.

– De volt, és mi még most is attól nyuvadunk, fedél nélkül vagyunk, kicsi termésünk elpusztult, egész nyáron alig akadt dolog, és csak most az aratással meg a csépléssel kerestünk valamit, mert nagyon szűkre szabták a részt, a gabona ára pedig csapnivaló, különben is nem adhatjuk el a szánkból a kenyeret. Így hát nem tudjuk kiizzadni az iskoladíjat, sempedig az irkákat, könyveket.

A többiek morogva helyeseltek. A koma erre jobban megeresztette a szót:

– Aztán nem érdemes, hogy a szájunktól elvonjuk a falatot, csak azért, hogy jövőre megint megbukjanak a gyerekek. De ha az állam szívéen viseli a jövőndőt, hát ajánljuk, hogy tanítson ingyen. Aztán tanítson magyarul, így jobban megértik a román betűt is, mert hát ki tehet róla, hogy magyarnak születünk.

Nagyot döbbenve ugrott fel az őrmester, szavai csikorgtak:

– Szóval bojkottáljátok az állam iskoláját. Tudtam, hogy innen fúj a szél, sok tetves. Ki biztatott fel titeket, azok a híres grófi vezérek, mi?

– Nem, azok nem törődnek velünk, csak a választáskor, mi vagyunk magunknak a vezérei – mondta a koma. A többiek pedig nézték az őrmester egyre színesebb arcát, aztán a maguk sápadását vették számba, mert a csendőr most ordítva közeledett.

– Majd adok én nektek ingyen iskolát meg magyar tanulást. Mars az őrre, ott majd kiveszem én belőletek, hogy ki biztat.

A tanító egykedvűen állott fel, és még nyújtózkodott egyet, s csak aztán próbálta rábeszélni az embereket.

– Térjenek észre, és holnap küldjék el a kölyköket, búzában is elfogadjuk a díjat.

– Nem, csak úgy, ahogy mondtuk – jelentette ki a koma elszántan.

– Ne ugass tovább, mars az őrre – és az ajtóra mutatott, amelyen kívül már két fegyveres várakozott...

A faluban néhány perc alatt híre szaladt az esetnek, a kapukba, mint a kaptár röplyukaihoz a méhek, úgy gyűltek ki a felvég nagyjai. Az alvégen pedig a bekísért férfiak asszonyai az út közepén szaladtak össze, és egyre hangosabban kezdtek háborogni. A háborúságra most már többen és többen kerültek elő.

A felvégiek egyszer csak azt látták, hogy az asszonyok, karjukon visongó gyermekekkel – a szoknyájukba kapaszkodva is egy-egy – megindultak felfelé, de még inkább csodálkoztak azon, hogy az asszonyok között jócskán akadt román fehérnép is, akik szintén helyeselni kezdték az ingyen iskolát.

– Nem jó az, ha a széna összekeveredik a szalmával, az a plutonér jó lesz, ha nem piszkálja a ganét – jegyezte meg gúnyosan egy nagy hasú. Az őr körül már úgy zúgott a népsereg, hogy az már kapuzásra készített néhányat a tele magtárak urai közül, s csak onnan belülről hallgatták, hogy kint ezt kiabálják:

– Eresszék haza őket! Segítség helyett még az embereinket is elviszik? Mi lesz velünk a télen? Esteledett, az őrmester drukkolni kezdett, és dühöngött, végül is az embereket kieresztette, de hosszú telefonjelenést küldött valahova. Másnap a tanító izent az embereknek, hogy hitelezi a tanítást.

(1933)

AZ ÖREG MÁTÉ ÉS A „STOP”

Gyönyörű őszt volt, a gyümölcsfák ágai majd leszakadtak a termés alatt. A falubeli asszonyok is elnehezült járással cammogtak, szoknyájuk elől megkurtult, s keresztneveken törték a fejüket. Az öreg Máté gazdájának az udvarán minden talpalatnyi helyre szénát, szalmát és más takarmányfélét halmoztak fel. Az udvar végében meddő diófa terpeszkedett száraz, lombtalan ágaival. Olyan volt a dúsan megrakott gyümölcsfák között, mint egy megüszkösödött csontváz. Helyére boglyát lehetett volna rakni. A gazda el is határozta, hogy kivágatja, mihelyt az öreg Máté fia végez a marharépa lerakásával. A tornácra könyökölve sürgette a katonaság előtt álló legényt. Közben bosszúsan nézte a nyugaton borúsodó eget, majd a szántógépet javító lakatost, aki sehogyan sem boldogult. Türelmetlenül nógatta.

Ezalatt Mihály, az öreg Máté sugár legényfia nekigyürkőzött az útban levő diófának. Minden csapás után jobban remegett a vén fa, de a fejsze irgalmat nem ismerve faragta mélyebbre az irtózatot sebet. Még néhány csapás hiányzott, hogy a földre dőljön. A gazda mindent látó szeme kigyúlva vette észre, hogy a tyúkok serege épp akkor futott a fa alá kapirgálni.

– Vigyázz a tyúkokra, Mihály bődült rá a legényre.

– Tessék? – fordult meg kérdő arccal a verejtékező fiú, de ebben a pillanatban vészjósló recsegéssel kidőlt a vastagtörzsű fa. Mihály nagyot ugrott, de nem arra, amerre kellett volna, hanyatt esett a zörögve lecsapódó súlyos ágak alá. Állati ordítása betöltötte a környéket. A féltett tyúkok viszont sértetlenül, kotkodácsolva reb-

bentek szerteszt. A gazda káromkodva ugrott keresztül a tornác korlátján.

– Ide hozzám mindenki!

Az öreg Máté és a lakatos ragadták meg legelsőül a kidőlt fát. Rohantak a szomszédok is. Néhány csapással elmetszették a diófa utolsó inát, aztán leemelték az iszonyúan hörgő legényről. Az öreg Máté könnyelábadt szemmel nézte a fiát, büszkeségét, öregsége gyámolítóját. Jajvaszékelő feleségét félretaszította, s Mihályt ölébe kapva vitte egy szalmacsomóra.

– Papot, hívjatok papot! – visított az öregasszony.

– Orvos kell ide! – kiáltotta túl a lakatos káromkodva.

– Hol talál itt orvost? – lihegte az öreg Máté.

– Akkor szekeret, de gyorsan, és be vele a városba rögtön. Beszakadt a bordája, úgy látom.

– Hordáskor szekeret? – morogta kedvetlenül a gazda. – Aztán nyilván eső lesz, nem indulhatnak el. Hívjatok a bábát. Az majd helyrekenegeti.

Az öreg Máté szó nélkül megfordult, s a szomszéd kizgazdától elkérte a kétökrös szekeret. Széna közé ágyazta be a nyöszörgő legényt. Sápítózó anyját mellé ültette, s a lassú ökrök elindultak a húszkilométeres útra. Dülőkön és hegyeken át kocogtak kérődzve. Közben megeredt az eső. Az öreg Máté konokul a földre szegett fejjel ment az ökrök előtt. Anyókája a legény fejét leborította szoknyájával, és együtt sírdogált az esővel. Fogatlan szájából érthetetlen fohászok szálltak fel oda, ahol időnként mennydörgés robajlott ki a felhők mögül. Ráncos, repedezett ujjú kezével a fia forrósodó arcát simogatta.

Hajnalra értek Kolozsvárra. A lassú ökrök végre a klinikák elé lépegettek. Az öregember patikaszagú, hűvös folyosókon tévelygett egyik ajtótól a másikig. A kórházi szolgák nem tudtak magyarul, az öreg meg egy kukkot sem románul. Mikor végre az egyik ápoló segítségével tudatta, hogy mi járatban van, akkor az ügyeletes orvos kurtán-furcsán megmondta, hogy csak úgy veszik be a fiát, ha előre fizet.

– Szegény béres vagyok, nagyságos uram. A legény is cseléd, most ment volna katonának. Meghaljon, mert nincs pénze?

– Vigye a Vöröskeresztbe, ott felveszik pénz nélkül.

A két egykedvű ökör újra az idegen utcákon cammogott. Nem ismerték a járást, sem ők, sem az öreg Máté. Ide-oda keringtek, hogy az utcák zűrzavara megint csak a klinikák elé bolondítsa őket. Az öreg káromkodni kezdett. A mellettük elsuhanó autók után köpött. Átkozta az ezerfelé vezető utcákat, amelyeken túl a Vöröskereszt-kórház rejtőzködik valahol. Fehérkesztyűs, román szavú rendőrök térítették ide-oda. A főtéren tilos volt ökrös szekereknek keresztülhajtani. A keserűség robbanásig feszült az öregben. Láttá, hogy a fia arcára egyre sápadtabb színt fest a belsejében romboló halál. Szempillája olykor felpattant, s rácsudálkozott az emeletes házak tetejére. Édesanyja is belebámulta fájdalmát a város délelőtti forgalmába. Csak az öreg Máténak nem állt módjában a városnézés. Az éhes ökröket csázta jobbra-balra, nehogy beléakadjanak valamelyik átkozott autóba.

Valahogy a piacra értek, a Széchenyi térre. Itt volt a legnagyobb forgalom. E percben azonban éppen egy pillanatnyi néptelenség pihent az úttesteken. A piactérre torkolló keresztutcák közepén kis fadobogón állt a forgalmi rendőr. A piac felé fordulva báméskodott, nem vette észre a hátulról közeledő ökrös szekeret. Nem is volt fontos. Vigyázott mellette a vastalpon forgó pirosbetűs stop-tábla. Épp tilosra volt állítva.

Az öreg Máté nem tudta, mire int az a stop. Különben se látta ő azt most. Vezette az ökröket, amerre a legrövidebbnek látta az átjárást. A rendőr hirtelen hozzáugrott, s vállon ragadta, az ökrök ezalatt továbbmentek.

– Te, nem látsz? – mutatott a rendőr a stopra. – Mikor ez így áll, akkor meg kell állni. Azt teszi, hogy stop. Mikor elfordítom, akkor hajts, mert nem stop.

Az öreg türelmetlenül vonogatta vállait. Nézte a stopot, majd a rendőrt, s egy kukkot sem értett az egészből.

– Ne tartson fel engem, biztos úr, halálán a fiú.

És már ment volna, csakhogy a rendőr meg az ő szavát nem értette. Na, meg a rendellenséget sem tűrhette. Neki elvégre semmi köze ahhoz – hacsak késsel vagy méreggel nem ölnek valakit –, hogy ki születik vagy haldoklik. Parancsa volt, hogy a parasztokat megtanítsa a forgalmi szabályokra. A stop-táblát és a fehér kesztyűt

akkoriban avatták fel a kvesztor akaratából. Meg aztán ez a paraszt biztosan dacból nem akar szót érteni. Mérgezen segített megfordítani az ökröket a szarvuknál fogva. Az öreg most már egyáltalán nem értette a dolgot. Káromkodott, s forduláskor nem a rendőr jobb, hanem a bal oldalán hajtott vissza. Ez is öreg hiba volt. A rendőr kiveresedve újra megfordította a szekeret. Vissza az egész! Közben az ökrök majd beleszaladtak hegyes szarvukkal egy arra robogó autóbussz ablakába. A járdákon összeverődtek a gyalogjárók. Szánakozva nézték az öreg paraszt küszködését. Már másodszor térítette vissza a dühös rendőr. Büntetésből-e avagy csak a sorrend kedvéért, az időközben összetorlódott járművek mögé kellett állnia. Mikor újra rákerült a sor, ismét csak hiba csúszott a dologba. Ezúttal bevárta ugyan az átkozott stop elfordulását, de a megzavart ökrök nekiiramodva ismét a bal oldalon ugrottak meg a rendőr intése előtt. A rendőr nem hagyhatta annyiban a dolgot, mert a bámézkodók kinevették, azért is visszatérítette a szekeret. Az öregasszony ezalatt hültni érezte a fia tüzes arcát, s potyogtak a könnyei. Nyöszörgő fia tágrameredő szemekkel nézte a minduntalan előtte keringő fehér táblát, a vörös betűkkel. Végláthatatlan sorban izzott előtte a négybetűs tilalom, Stopstopstopstop. Szíve örülten kattogott, majd egy utolsót dobbanva, hirtelen kihagyott, véglegesen lestopolt. Az öregasszony felordított kínjában:

– Hajts, Máté, megállt a vér benne, jaj, nem ver már a szíve...

Máté együtt fűjt a reszkető inú, elvert ökrökkel. Azok ijedten forgatták nagy szemféhérjüket. Az öreg rápillantod ordító anyókéjára, majd elcsendesedett fiára, vetett egy vad pillantást a bámézkodókra is, aztán hirtelen feje fölé kanyarította hosszú ostorát, s fiatalkori lendületének utolsó fellobbanásával irtózatossá cserdített az ökrök szeme közé. Az ostordurranásra megrázkódtak a bámézkodók, a következő pillanatban a két ökör esztét veszítve vadul száguldott neki a rendőrnek. Ledöntötték a stop táblát, s vaktában felrohantak a szemközti járdára, belé a szekérrúddal a kirakat üvegébe. Az öregasz-

szony kibukfencezett az útra, úgy is maradt elnyúlva, mint egy rongycsomó.

Az öreg Máté meg csak állt mereven, fogcsikorgatva a ledöntött stop-tábla mellett, s mikor egy másik előfutó rendőr segítségével hátrakötötték két kezét, csak ennyit mondott:

– Most aztán akár fel is akaszthattok.

(1933)

A SZTRÁJKOT SEGÍTENI KELL!

Már egy hete tartott a sztrájk, a bányári munkások kitarása azonban nem csüggedt, bár naponta csak egyszer ettek. De annál több gondot okozott az éhségtől bimbáló gyereksereg. A munkássegélyben ugyan mindent elkövettek, hogy élelmezzék őket, de az élelmiszer fogytán volt. Egy reggel aztán néhányan a munkások közül elhatározták, hogy kimennek a falvakba élelmiszert gyűjteni. Négyen vágtak neki az országútnak.

Vezetőjük egy bányári munkás volt, aki F. községből járt be dolgozni. Hétfőn reggel egy taligakerék nagyságú máléval meg túróval, szalonnával feltarisznyázza állított be a városba, és ezzel élt egész szombatig, akkor hazament vasárnapozni. Ruházata városias szabású kék posztó volt, lábán durva bakancs, a talpa jó sűrűn kiverve szegekkel. Kopaszra nyírott fejét ezernyi formát változtató, keskeny karimájú fekete kalap fedte. Szapora lépteivel kétszer is kidöglesztette a két asszonyt meg a fiút, akik vele mentek.

Az országút menti dombos oldalakon őszi szántással foglalkozott néhány földműves. Fekete táblákon, mint valami tetűk, cammogtak a fehér tehének, és rá se hederítettek kiáltozó gazdáikra.

– Csá, Bimbó, ne! – Az elnyújtott kiáltás elsurrant a fülük mellett, és a hangok messze kóboroltak a csendes mezőn. Távolság lombjukat veszített erdők szomorodtak a hegyek kontyán, egészen messze nyugaton pedig az alig sejthető havasok húzódtak, egybemosódva a fellegek párájával.

Míg Bíróné és a másik munkásasszony, megelégnélve a levegőtől, összevissza fecsegték, addig az ifjú az alapo-

san kilépő férfival igyekezett diskurálni. Így aztán hamar elérték a csinosnak látszó községet. A legtöbb ház kékre vagy sárgára volt meszelve. Az országút, mint egy szőke folyó, kétfelé szelte a falut. A jobb oldali részen, vakolattal, a katolikus templom örködött búsan a házak felett

– Itthun vagyunk! – jelentette ki Kardos, amint belépett egy nyitott portájú udvarra, ahol igen lassú tempóban sasfát faragott egy öreg, ezerráncú falusi. A belépőket kérdőleg végigmustrálta, és faragott tovább, minden csapáshoz nyögve egyet.

– Jó napot, apám – szólt rá Kardos az öregre.

Az öreg mintha tudná, hogy úgymint hiábavaló az ilyen köszöntés, nem viszonzta, hanem a bárdot belevágta a fába, megtörölte ingujjába a homlokát, végül pedig mutatójával végigdörzsölte vereses bajuszát, s csak aztán szólt:

– Hát osztán mi újság? – s közben kezet adott az asszonyoknak; azok úgy érezték, göröngyöket szorongatnak, olyan kérges volt a tenyere.

– Menjünk bé a házba, na, mert gyalog jöttetek, ugyi?

– Nem éppen, mert ez velünk volt – dobta le a tornác földjére a somfabotot Kardos.

– Na, az már régi vonat, és csak akkor viszi gyorsabban az embert, ha a hátára húznak vele... Üljenek le! – biztatta az asszonyokat. – Hát még tart a sztrájk, ugyi?

– Még csak most kezdődik igazán, és mi tulajdonképpen segítségért jöttünk.

– És hogy akarjátok azt, bévinni az embereket? Biza, még én is bémennék egy kólintásra, ha nem volna visszeres a lábam.

– Még nem tartunk a kólintásnál, hanem valami eleséget szerelnék gyűjteni, apám.

– Igen – szólt most Bíróné is –, ököllel bírják az emberek, de már a hasukkal baj van.

– Bizony, több mint kilencszáz ember sztrájkol – elegyedett a beszédbe a másik asszony is, miközben a falakra aggatott virágos tányérokat nézegette, nem porosak-e.

Ekkor érkezett meg Kardos asszonya, ki csupa szívéllyesség volt, és egy-kettő előadta, hogy Julcsánál, a menyénél volt, megnézni a fiút, aki az éjjel született, és még hozzátette:

– Tudják, lelkem, minden szegénység mellett is szerettem volna magamnak is egy legénykét, de bizony hiába vártam.

– Most nem erről van szó, asszony – szólt Kardos –, hanem arról, hogy estig egy szekérre való holmit kell összeszedni a sztrájkkonyha részére. Hídd ide nekem Sós Palit, Gábor Lajit, aztán a sógorodat, a kománét, ők úgyis voltak benn a segélyben az orvosnál, hát most ők is segítsenek valamit.

– Hm, nagy fába vágod a fejszédet, fiam – dörögte az öreg –. mert kapni az még járja, de adni az más. Tudhatnád, hogy a paraszt fősvény, mint a föld, aztán most meg szegény is. Az idén vékonyan eresztett minden, de hát azért meg kell próbálni, nektek hátha adnak valamit. A múlt héten a papék kunyerálták végig a falut, de bizony fapiacra való karalábénál egyebet nemigen arattak. Kesergett is az istenadta tisztelendő, hogy hát az emberek nagyon elreteszelték a szívüket. – Odafordult az asszonyhoz: – Eredj már, Juliska fiam, és szedd össze őket, csak éppen a csendőrök nehogy a dologba szagoljanak. – Az asszony fehér hárászkendőt dobott a vállára, és elsietett.

Nemsokára meg is érkeztek. A férfiak mind szálás, barna emberek voltak, sovány, napégett arccal és színtelen bajuszkával, csizmáikra az út sara és az istállók mocska tapadt.

Kardos kezdte a szót. Az öreg pedig a küszöbre telepedve megabrakolta a pipáját, s elgondolkozva eregette a füstöt. Az újonnan jövőket hagyta, hogy átlépjenek a lábán.

– Úgy látom, asszony, hogy te ugyancsak buzgólkodtál – mondta Kardos –, mert még többnek szóltál, mint amennyire én gondoltam, de annál jobb, legalább biztos, hogy estig egybegyűl a holmi, mert tudjátok, szomszédok; arról van szó, hogy mi alakítunk egy segélyező bizottságot, és enni viszünk a sztrájkolóknak, ki paszulyt, ki pityókát, ki amit tud, azt juttatja a bajban

levőknek. Eddig már öt nagy városból küldtek pénzt a munkástársak; hát csak a falu népei ne segítsenek megnyerni ezt a csatát? Mert arról van szó, hogy nagyobb fizetést akarunk! Ezek az elvtársnők azért jöttek velem, hogy segítsenek a gyűjtésben, meg hogy ne mondassák, hogy magamnak gyűjtök.

Kis csend támadt.

A férfiak elgondolkozva támaszkodtak a térdükre. Végül Gábor Laji az állát dörzsölve felemelte a fejét, és nekimerészkedett a véleménymondásnak:

– Nekünk csak kárunk lesz, ha ti nyertek, mert a bőr és talp megint drágulni fog, egy csizmára valóért így is egész vagyont fizetünk.

Kardos meghökkent erre az ellenvetésre. Bírónéék is tanácstalanul kezdtek fészkelődni, csak a velük jött ifjúmunkás tátogott néhány szót, amíg szólni mert. Zavarban volt ezekkel a nagydarab emberekkel szemben, félt, hogy letorkolják, ha szólni mer. De tovább nem tudta magába fojtani a szót:

– A bőr akkor is meg fog drágulni, ha mi nem győzünk, sőt ha továbbra is mi maradunk alol, még rosszabb lesz az élet, mert ha nincs pénzünk, maguktól sem tudunk vásárolni még annyit sem, mint eddig.

– Nem sok eladnivalónk van nekünk, sajnos – vetette ellen Sós Pali – , legfeljebb ha lábas jószág.

– Na, és mondjuk, hogy segítünk; a munkások mivel fogják azt megszolgálni? Vagy ők is csak addig törődnek velünk, amíg feljutnak az ugorkafára, s akkor köpnek ránk, mint az úri pártok?

Az ifjúmunkás türelmesen tiltakozott:

– Dehogy, el fogjuk törölni az adósságokat, földet és állatot adunk a nagybirtokból.

– Jó, jó, de mikor lesz az? És ha az is olyan lesz, mint a konverzió?

– Hova gondolnak – pirult a fiú. – Mi nem személyvesztésből csináljuk a dolgainkat. Különböleg meg fogják látni, hogy mi lesz, csak előbb egységfrontba kell hogy lépjünk: a falusi szegények a városi dolgozókkal, mert csak közösen lehet legyőzni a bankárok, gyárosok és földbirtokosok egységfrontját.

– Hí, a kutyafáját magának – dörrent közbe az öreg –, maga, úgy látszik, már az anyja csecsén politikát furulyázott, hogy így érti.

– Tejszaga is van annak – jegyezte meg valamelyik asszony.

Kardos ezalatt rendbe szedte a mondanivalóit, és elibe vágott a sok kifogásnak:

– Nézzétek, itt nincs mit sokat magyarázni, a sztrájkolóknak segítség kell, mert sok a gyerek, és éheznek!

– Hát ne sztrájkoljanak, akkor nem éheznek!

– Ejnye, hát nem érted, muszáj, hogy úgy tegyenek, mert már nem lehet kibírni, olyan kicsi a fizetés.

– Hát mi nem kínlódunk? Hát lépünk mi is sztrájkba, hogy még így se legyünk? Dologtalanul nem lehet megélni! Ki az isten látott olyant, úgy segíteni magunkon, hogy félbehagyjuk a munkát? Hiszen úgy volna jó, ha kétszer annyit dolgozhatnánk!

– Ne beszélj zöldeket. A sztrájk kárára van a gyárosnak, és ezért nem dolgozunk, nem lustaságból. Hát lustának ismertek ti engem? – mérgelődött fel Kardos.

– Nem, nem, ezt nem mondhatjuk.

– Nahát akkor ne nyegjetez annyit, egy marék paszulyba vagy lisztbe egyik sem döglik belé. Aztán az ingyen orvos jól fogott, ugye? Látjátok, a városi munkások segítettek rajtatok!

Sós Pali felugrott:

– Ez nekem céloz, ugyi? Pedig nem azért beszéltem, mintha nem akarnék adni, hanem az ember kételkedik már mindenben. Látjátok, a tavaly rászavaztunk a városi és falusi dolgozók blokkjára, és kisült, hogy nem eresztik bé őket a képviselőházba. Hát mit ér az egész, ha sehol semmi látszatja? Miért nem lesz már forradalom? Az ember megdöglik ebben a cafat helyzetben!

Most megint az ifjúmunkás kiáltott közbe:

– A sztrájk – az forradalom, csak kicsiben. Ezek a hadgyakorlatok, és csak így jutunk el a végső ütközethez.

– Én adok egy fél véka paszulyt – jelentette ki Gábor Laji, és amint felállva nagyot nyújtózott, kezét beleütötte az alacsony gerendába –, de én, ahogy tehetem, átmegek a magyarokhoz, mert csak nyomorgunk

itten. A fiam már másodszor járja az első osztályt a román iskolában, az egyházi adóért is már végrehajtással fenyegetnek.

Az ifjú fürgén, a többieket megelőzve igyekezett szóhoz jutni:

– Maguk még mindig azt hiszik, hogy Gömböséknél jó lesz?

– Csak jobban lesz, mint így – vélte most már Sós is.

– Miért? – kiáltotta a fiú. – Azért, mert az adóvégrehajtó magyarul fogja kérni az adót? Azért, mert a csendőr kakastollat visel? Mi, munkások nem tagadjuk magyar voltunkat, de azért nem kérünk Horthyból, de Vajdából sem!

Valamennyien növekvő csodálkozással néztek a fiúra. Az rövidre fésült hajával és villogó fekete szemével olyan volt közöttük, mint egy okos kis sündisznó.

Az öreg feltápáskodott a küszöbről, és a fiú vállára tette a kezét:

– Te fiú, hát miféle országot csinálnál nekünk, ha rád bízánk, mert látom, benned egy népvezér fészkelődik!

– Egyedül semmilyen. De a városi proletárokkal és magukkal köztársaságot, de urak nélkül.

– Mint Oroszország, ugyi? – hunyorított az öreg.

– Igen, olyant, mert csak akkor lehet szó jobb világról. Látják, ez volna a jó. Lám, az urak hogy acsarkodnak Szovjet-Oroszországra. Háború is készül ellenük. A román bojárok és miniszterek arról prédikálnak, hogy Ukrajnát fel kell „szabadítani” az oroszok alól. Azt az Ukrajnát, ahol a földművesek gépet, műtrágyát és igásállatokat kaptak a szovjet államtól, ingyen iskolát és orvost... ahol a gazdaságban mind több a gép, hogy az már szinte úgy dolgozik, mint valami gyár...

Az indulni készülő emberek arcán derűs érdeklődés kezdett ragyogni, és előbb az egyik, később a másik telepedett vissza a kanapéra. Az öreg is újra a küszöbre ereszkedett, fehéredő hajára napsugár hullott, az arca pedig mesehallgató gyermekéhez hasonlóvá lágylt. A pipából kiverte a hamut, s miután bütykös mutatójával újra megtömte, így szólt:

– Állj meg egy szikrát, fiú! Tudod, különös dolog, hogy mi idősek hallgatunk téged, mert eddig úgy volt a rend, hogy az ilyen taknyosoknak mi meséltünk pántlikás hazugságokat. De most, úgy látszik, más a tánc, mert te, a növendék ember mesélsz nagyon igaznak csengő dolgokat. Hinni akarnánk neked, de a föld, az nem gyár. Ha egyik nap esik, másnap kétszer annyit kell izzadni, mert, barátom, decemberben nem lehet aratni, csak jeget.

Minden szem a fiúra tapadt. Annak kipirult az arca, és bolondos öröm futkározott benne. Hogyne, mikor meggyőzheti ezeket a drága, darabos embereket, akiknek gondolkodása oda van láncolva a földhöz, amelyről őseik is csak annyit tudtak, mint ezek a rádió és traktor korában.

Micsoda távolságokat kell itt legyűrni. A ma élő embereket százesztendős homályukból a jelen ragyogásaiba kell taszítani. Hát ne piruljon egy ilyen fiú, és lehet-e azt hiúságnak nevezni? Nem, az ilyen pillanatot csak azoknak lehet megérteni, akiknek egyéni érdeke össze van láncolva a többi milliókével.

A fiú szinte berekedt az izgatottságtól. Jaj, csak szegyenbe ne maradjon, gondolta, amint beszélni kezdett.

– Elvtársak! – jött ki önkéntelenül nyelvére a megszólítás.

Az öreg helybenhagyólag pillantott a többiekre.

– A természet, azaz a föld, a nap és minden, amit csak nem emberkéz alkotott, az még csak az igazi gyár! Vagyis egy csuda nagy gépezet, mégpedig tökéletes masina. Bizony úgy van, és mi emberek mindent, amit eddig összeeszkábáltunk, a természetről mintáztunk. Ha megnézzük a gyár gépezetét, hát mit látunk? A kazán semmi egyéb, mint egy gyomor, ahová belapátolják a szenet, és az felforralja a vizet, amiből gőz lesz. Ez hajtja az egészet. Na, mondják, nem a természettől lestük el? És tudjuk dirigálni, szabályozni. Ma már így vagyunk a földdel is. Ellessük a titkait. Géppel nekimegyünk, felszántjuk, bevetjük, learatjuk, van traktorunk hozzá, aratógépünk, és ha géppel dolgozunk, akkor meggyorsul

a munka. Ha eddig hajnaltól késő estig kínlódtunk, ezt elvégzi helyettünk a gép.

A fiú nagyot szusszant.

– Igaz, ez csak úgy lehetséges, ha a földek határmezsgyéjét is felszántjuk, és belátjuk, hogy sokkal kiadósabb közösben nagy földdarabokat művelni, mint keskeny pántlikákat, mert azon meg sem tud fordulni a traktor. Tudják, ez amolyan gép-ökör, és közösen s egészüknek felszántja a földet. Látják, így van ez abban az Ukrajnában, és a mi drága bojárjaink ettől a szabadságtól akarják megfosztani az ottaniakat. Ezért készülnek az urak háborúra, ezért srófolják az adókat, ezért szorítják le a fizetéseket. És nekünk sztrájkba kell mennünk ez ellen, össze kell fognunk, hogy nekünk is úgy legyen, mint az ukrajnaiaknak. Ne sírjunk mi Magyarország urai után, nekünk itt a hazánk, csak le kell vakarni a testéről a bojár- és bankár-férgeket.

A beállott csendben a mese tovább pergett az emberek agyában. Az öregnek még a pipája is kialudt a nagy elgondolkozásban.

– Hát, úgy látom, kicsit korán születtem – jegyezte meg elmerengve –, az én hatvan évemmel lekésem a mese végét. Fiú – állt fel –, segítsen titeket az Isten, de azért biztosabb lesz, ha mink is segítünk. Ugyi, emberek? – fordult a többiekhez. Majd megindult, és kiment a sásfához, faragni kezdte megint, közbe-közbe hümmögött a fiú szavain, amik úgy mászkáltak a fejében, mint valami bogarak.

Gábor Lajos kijövet a fél véka paszulyt kiegészítette egy vékára.

– De te, Kardos! Aztán nehogy elszarjátok a kalapács nyelét avval a sztrájjal. Mi vállaljuk ezt a bizottságosdít, és összejárjuk az egész környéket, és gyűjtünk, ti pedig győzzetek!

Bírónéék alig győzték összegyűjteni a sok holmit. Volt ott paszuly, máléliszt, krumpli, paradicsom, tojás, zsír, szalonna. Egy házban összetalálkoztak egy másik városi asszonnyal is, aki mikor meghallotta, hogy a sztrájkolók most gyűjtenek, hát áradozva kezdett beszélni:

– Az én lányom is sztrájkol; nem ismerik? Tegnap jöttem el hazulról, hogy egy szekér szilvát vigyek, de olyan locsosak, hogy üres kézzel megyek vissza. Maguk mikor indulnak?

– Reggel korán.

– Éppen jó, megyünk együtt. Elférek én is az egyik szekéren, még én is összeszedek néhány fej káposztát. Csudálom, hogy a lányom nem szólt, hogy gyűjtsek, pedig jó szívvvel megtettem volna. Bizony, a mai világban a szegények össze kell simuljanak, mert másképp megette a fene.

A faluban hamar feltűnt a két ide-oda mászkáló munkásasszony, úgy, hogy a jobbmódúak a kapukba állva sugdosták:

– A rühesek gyűjtenek a sztrájkolóknak. Ennek a Kardosnak is el kellene törni a derekát.

A tisztelendőnek is megsúghatta valaki, hogy mi történik, mert egyszer csak feltűnt az úton fekete, sovány alakja, és megszólította Bírónét. A hangjában felindultság érzett.

– Mondja, kik részére koldulják maguk össze az egész falut?

– Mi nem koldulunk, csak a sztrájkolók gyermekei részére szedünk össze némi élelmet. Vagy talán nem szabad hogy támogassuk a nélkülözőket?

– Menjenek dolgozni és ne sztrájkoljanak! A békétlenkedőket nem szabad hogy tápláljuk, mert ezzel a bűnt támogatjuk. Maguk, ha áldásos munkát akarnak végezni, menjenek a katolikus nőegyletbe, mert ott is szoktak gyűjteni.

Míg beszélt, azalatt nagy csapat gyermek fogta őket körbe. Néhány asszony is odajött, és tarka szoknyájuk közül úgy ütközött ki a pap reverendája, mint egy fekete sírkő a virágok közül. Szikár, beretvált arca fénylett a többiek sápadt vonásai mellett.

– Nézze, tisztelendő úr – szólt most az ifjúmunkás –, mindenki ott cselekszik jót, ahol neki tetszik. Az Isten nem írja elő, hogy pont a nőegyletben kell jótevénytudni. Különben is mi kölcsönös segítség címén

gyűjtünk. Az emberek ingyen orvost kapnak, ha bejönnek a városba.

– Magának igaza van, fiam, csak folytassák.

És otthagya őket, meg volt botránkozva a fiú ellenállásán. Nézete szerint, ha a szó ereje nem győz meg valakit a bűn létezéséről, azt erősebb eszközökkel is az erény útjára kell billenteni. Szívében tövist érzett, mert alig egy hete ő is gyűjtött, és a hívei bizony csak gúnyból löktek oda néhány rothadt paradicsomot. Most pedig ezek a borzasztó eszméjű emberek dús eredménnyel térnek vissza szervezetükhöz. Ezt meg kell akadályozni, mert ezek a paradicsommal elviszik a hívei hitét is. Habozás nélkül jelentette az esetet a csendőrségen. Kardos azonban megneszelte a dolgot, és nem aludt odahaza. Sósnek és Gábor Lajinak dühösen mondta: „Látjátok, a magyar tisztelendő a magyar testvérré küldi a román csendőrt, és azonkívül nem is keresztényi cselekedet, amit művel. Hiába, csak két nemzet van, akik ellenségei egymásnak: a szegények és a gazdagok. Tehát így kívánjátok vissza Gömböséket!”

Sós nem felelt, de ő is megduplázta a lisztet a sztrájkolók részére. Az éjszaka sötétjében kerülőutakon lopták ki magukat a faluból. Az öreg Kardos rájuk zörgette az ablakot:

– Te, induljatok azonnal, mert a csendőrök felforgatták nálunk az egész házat. Magukkal vittek egy régi újságlapot, amit a kufferomban találtak. Azt mondják, hogy az illető, akinek a képe rajta van, már rég körözés alatt áll. Én mondtam nekik, hogy tévednek, mert az a férfi már húsz éve meghalt gyomorsiklásban. Menjetek, egy-kettő, mert még elveszik a holmit. A fene azt a lélekkupecet!

A két megrakott szekér zörögve haladt a süket éjszakában. A viharlámpákat nem merték meggyújtani, s így csak a lovak ösztönében bízva kocogtak hazafelé. A csillagok hol eltűntek, hol felbukkantak az égen kóborgó fellegek fölött.

Az asszonyok dideregve kuporogtak a szekéren. Amint kívül voltak a falu határán, Kardos megszólalt:

– Mondtam, ugye, hogy a falu a mi pártunkra áll. Nem féltem én őket, máma ideadta a kalarábéját, de holnap az életét is feláldozza, ha majd sor kerül a nagy tánkra.

Reggel, amikor megérkeztek, a sztrájkolók falakat repesztő éljenzésbe törtek ki:

– Éljenek a falusi szegény testvéreink, éljen a városi és falusi dolgozók harci egységfrontja!

(1933)

CIPÓVIZIT

Októberi eső mosta az éjszakába merült várost. Egyhangú suhogása beszüremlett a forró kemencékhez is, amelyekben az utolsó sütés pirult. A folyosón meg a péküzlet polcain ropogós kiflik, zsemlyék, behemót barna kenyerek sorakoztak egymás mellett. Csak az imént hordták ki a kemencéből. A sápadt villanyfényben ingregatyára vetkezett péklegények imbolyogtak. Beesett szemükkel, élesen kidudorodó arccsontjaikkal halálfejű embereknek tűntek a homályosabb szögletekben. Szemük mindegyre a kerek faliórára tévedt.

A percek lassan múltak, mintha százkilósokat aggatnak volna a mánusokra.

Péter, az alig tizenkét éves inas, kétségbeesetten küszködött az álmosággal. Fejét mindegyre leejtette, kezéből kihullott a fényesítő kefe, rá a lábára. Erre újra felkapta fejét, a kefét is felemelte. Négy pár cipő sorakozott a pulton. Egy óriási cugos cipő, a Vízi főnök úré, egy valamivel kisebb, fűzős, a nejeé s két egészen kicsi, a tizenkét éves kisasszonyé és a negyedik osztályos úrfié. Egészséges horkolásuk a folyosóra is kihallatszott. A főnök úr családfőhöz illően előljárt a hangversenyben. Akkorákat horkantott néha, hogy Péter ijedtében felrezzent abból a kábult szédületből, amely már-már álomba ringatta.

Milyen jó is volna legalább állva elaludni, ha a főnök úr álmában is nem volna a sarkában. De a sarkában van, öt órakor felébred, s akkor... Nem is jó erre gondolni.

Most éppen az úrfi vadonatúj sárga félcipőjét vette kézbe. Vágyakozva nézte, forgatta, egyszer még saját

lisztporos, szakadozott lábbelijéhez is hozzámerte. Ó, ha neki is ilyen szép cipője lehetne, és ha ő is oly jóízűen aludhatna, mint az úrfi...

Inaskodása kezdetén, az első napokban ébren tartotta az az öröm, hogy ezután minden hajnalban teleeheti magát a jó ropogós kiflivel, amibe azelőtt vajmi ritkán kóstolhatott. De az éjszakázás a dagasztóteknők fölött meg a perzselő kemencék szájánál, este hat órától reggel kilencig – és a szertesztét mászkáló ruszlik ízetlenné változtatták a ropogós süteményeket. Utóbb már mintha csak gittet rágott volna. És ez most már így lesz az egész hosszú életen át? Válaszként egy erős, durva hang, a felébredő főnöké dörrent a fülébe.

– Mozgás a cipőkkel, hé! Miért nem indultok már a süteményekkel? Kifordítlak a bőrdőből, Péter, ha Guráthék ismét megelőznek.

Péter az úrfi fényesen tündöklő sárga cipőjét odaállította a másik három mellé, s egy deszkán, mint valami tálcán, beadta a hálószoza ajtaján. Milyen gögösek is azok a cipők...

Ezt már a vízcsap alá hajolva gondolta. Jéghideg vizet locsolt arcába s a szemébe, de mit sem ért az. Álmos maradt azután is annyira, hogy szemgolyója nyilallott belé. A segédek ezalatt veknit, kiflit, zsemlét számláltak a kosarakba. Az elévászorgó inasok nyögve vették a hátukra. Péter is majd megszakadt a kosár súlya alatt. Megindult az esőtől lucskos utcákon a külváros felé. Homályos, elfüggönyözött ablakok bámultak utána. Öt órára harangoztak valahol. A Péterrel egykorú fiúcskák és leánykák javában aludtak még. De neki mennie kellett, hogy bezörgessen a fűszerüzletekbe s némelyik magánház ablakán is. Itt is, ott is beadott a süteményekből. Kapják készen azok a boldog fiúcskák meg leánykák, ha majd nyolc óra felé reggelihez ülnek.

Visszafelé jövet, úgy fél nyolc körül, összetalálkozott iskolába igyekvő régi pajtásaival. Utcabeli fiúkkal otthonról. Egy évvel volt öregebb náluk. De azért nem bírt felvidulni, ímmel-ámmal felelt kíváncsi kérdezősködéseikre. Hogy hát sok kiflit eszik-e? Nekik nem hozhatna-e? Fáradtan adta értésükre: elment már az étvá-

gya a kiflitől, inkább aludni, mindig csak aludni szeretne.

Barátai elkomolyodva köszöntek el, s a friss sárban továbbmentek az iskola felé. Rojtos könyveiket hónuk alá szorítva szökelltek át a pocsolyákon. Nadrágjuk fenekén kisebb-nagyobb foltok éktelenkedtek, könyökükön is virított egy-egy, akár valami száradó seb a térdükön. Péter is odébbvánszorgott kiürült kosarával a hátán, mint valami fáradt csiga.

*

Mikor befordult abba a belvárosi utcába, amelyben a péküzlet messziről felhívja magára cégtáblájával a figyelmet, Vízi úrfi és Vízi kisasszony épp akkor robbogott el a kis sportkocsin az iskolába. A kis pónilovat az úrfi hajtotta. A gimnázium előtt a kisasszony könnyedén lerepült a bakról, a kis póni meg vígan tovább trappolt az úrfival az állami elemi iskola felé.

Péter ezalatt megérkezett a pékműhelybe, ledobta hátáról a kosarat, s megkönnyebbülten ment, hogy lefeküdjék s aludják hosszan, sokáig, de Vízi úr bömbölve hívta vissza, kezében magasra tartott egy fényesre politúrozott tolltartót.

– Szaladj az úrfi után, az iskolába, Péter, itthon felejtette.

Péter mondott volna valamit, de már ki is lökdöste a kapun...

Az úrfi áladta a gyepelőt a kocsisnak, s fürgén szaladt fel az iskola lépcsőin az emeletre. Tisztán tündöklő sárga, új cipőjének nyikorgása mindenkinek feltűnt. Hanyagul cibálta le magáról felöltőjét, s az akasztóval nem sokat törődve lökte fel a fogásra egyensapkáját. Púposan duzzadó táskáját, padjára dobta, padtársával, egy szőke fiúval kezét fogott.

– Szervusz, Lajos.

– Szervusz – s ezzel a szőke gyerek mindjárt neki-esett az úrfi táskájának. Az elékerülő vajjas kiflik máris a fogai közt ropogtak. Mohón falta fel őket; nem azért, mintha éhezne. Dehogyan, az apja mérnök, s jól megreggeliztették otthon. Csak hát mert így szokták ők azt Vízivel. Jó barátok, Lajos megette a kifliket reggelen-

ként, tízórait azután Vízi falta fel a Lajos sonkás zsemlyéit.

Péter barátai az utolsó padokban lármáztak. Ők is csereberéltek nadrággombot rozsdás ceruzavédővel, parittyagumit bicskával. Egy másik csoport, fejét összedugva, egy cigányképű, barna gyereket faggatott. Arról susogott az nekik, hogy az éjjel testvére született. Édesanyja reggelig jajgatott, csupa vér volt az ágya. Szó esett a bábapénzről is és arról, hogy télen majd nagy „rumlit” rendeznek a munkanélküliek.

– Jól is teszik, én ma sem frustokoltam – súgta egy sápadt képű, nyúlánk fiú.

Lajos az első padban éppen akkor nyelte le az utolsó falás kiflit. Vízi pedig elújságolta, hogy már tudja fogni a rádión „Budapest kettőt”, s megtanulta a „magyar hiszekegyet”.

Ekkor betoppant a tanítónő. Őszült már a haja, vastag falú szemüveget viselt, de az osztály hátsó felét mégsem látta a katedréről. A fiúkat mindegyre összetévesztette. Csak az ernyőjét akasztotta fel a fogastra. Szürke kabátját le sem vetette. Tempósan, lassan megimádkoztatta az osztályt. A fiúk táskáikat, könyveiket csak azután rakosgatták be a padba. Vízi ekkor eszmélt rá, hogy a tolltartóját otthon feledte. Kicsit, de alig szikrányit elsápadt. Hideg csillogású szemüvegével a tanítónő ma szigorúbbnak látszott, pedig anélkül is elég szigorú volt. Nem tűrt semmiféle mulasztást vagy rendetlenséget. Karba tett kezekkel kellett ülni előtte, hamar osztogatta nádpálcájával a tenyereket. Azok ott hátul kaptak is eleget minden órán. Egyszóval Vízi szurkolt valamicskét, de még a „micskénél” is enyhébben. A tanítónő náluk vásárolja a vizes zsemlet, de mindig tejeset adnak neki. Remélte, majd csak elnéző lesz ez egyszer. Különben a Vízi „külalakja” mindig kifogástalan. Fülét, körmét, fogát és cipőjét mindig példadónak találja. Ennyi érdem után csak nem lesz „pacsi”.

A tanítónő végzett az osztálynaplóval, beírta a hiányzókat, lassú léptekkel megindult a padosorok között. Vak-sin hajolt a fiúk füléhez. Diadalmasan fedezett fel minden kis koszt. Jól megcsavarta a piszkosnak ítélt fület, és ezt sziszegte:

– Mi az, te kosztelep, megint nem mosdottál?

Igazi szenvedélye azonban mégis a tiszta cipő volt. Élt-halt azokért. Szerinte a kifogástalanra fényezett lábbelik körül forgott az egész világ. Akinek gondozatlan, mocskos a cipője, az lélekben is szennyes utakon tévelyeg. Hogy valójában miért dühöngött a mocskos cipők láttára, ezt csak Freud lélekbúvár állapíthatta volna meg. De lehet az is, hogy a kisebbségi sorban élő „nemzetnapszámos” keserűségét öntötte ki a koszos cipőkre.

Az első padokban, körülbelül az osztály közepéig, úgy-ahogy tűrhetőnek találta a cipőket, de azon túl, ahol már Péter barátai ültek, kitört a botrány.

– Te miért nem takarítottál cipőt? – rivallt rá a cigányképű gyerekre.

– Én kefélttem eleget, de nálunk nagy a sár...

– Állj ki a táblához. Te is – mutatott rá egy sápadt, kék szemű fiúra.

– Tanító néni, nekünk még kenyérre se jut, nemhogy krémre. Én takarítottam, de csak köppel...

– Ó, te disznó, na állj csak ki a táblához, hogy ne köpködj máskor.

Négy-öt fiút is kizavart oda. Az egyikre ráparancsolt, hogy adja kezébe a katedrán heverő, hasadozott végű nád pálcát. A felszólított olyan siralmas arccal engedelmeskedett, mint a halálraítélt, aki saját magának ássa meg a gödröt. A többiek sírásra görbülő szájára ráfagyott a csend. Még a falon függő hasznos háziállatoknak, tyúkoknak, tehéneknek s disznóknak a szeme is a nád pálcás tanítónőre szegeződött, aki ráparancsolt Vízire:

– Vízi fiam, állj fel a padra, hadd lássák ezek a haszontalanok, milyen egy rendes, tiszta fiúnak a cipője.

Vízi fűgén, bár nem éppen jókedvűen a pad tetején termett. A lábára szegeződő szemek alatt azonban lassan átjárta a büszkeség. Íme, ő a mintakép, ha ezt megtudják papáék...

Ekkor félénken nyílt az ajtó, s egy sápadt, karikás szemű, borzas fiú oldalgott befelé, elnyűtt, lisztporos, barna ruhában, sárral és liszttel összemázolódott cipőben.

A hátsó padok szurkolói rögtön megismerték tavalyi osztálytársukat, Péterkét, a Víziék pékinását.

A tanítónő megfordult, de mivel szemüvegét a nádpálcázásnál mindig le szokta tenni, hogy le ne pottyanjon az erős testmozgástól, vaksin meredt a belépőre. Azt hitte, hogy egyik elkésző. Felháborodva intett neki:

- Gyere csak ide te is, fiacskám, hát elkéstünk...
- Tanítónő kérem, én...
- Egy szót sem... Te leszel az első...

Péter nemigen értette, minek a közepébe cseppent, az erélyes hangra önkéntelenül is odaállott a többiek mellé, kezében a politúros tolltartóval. Bámulta az úrfit, miért áll a pad tetején gyönyörű, sárga, új cipőjében, amit ő hajnalban még gyönyörűbbre kefélt. A tanítónő nádpálcájával éppen arra a cipőre mutatott.

– Ilyen tisztára takarítsátok ki ti is. És hogy ezt jól észben tartjátok, nyújtsátok ki a tenyereteket egyszerre, nem fogok egész órán át veletek vesződni.

A fiúk félve tárták ki tenyerüket. A nádpálca suhogott.

– Jaj, jaj, tanító néni drága – bődült el az első fiú a sorban –, mi sáros utcában lakunk, nincs pénzünk a...

De a tanítónő hivatása magaslatán érezhette magát. Nem kegyelmezett. Mit neki a külvárosi sár és a szülők pénztelensége. Nem olyan nagy dolog a cipőtakarítás. Húszévi gyakorlatában eléggé kiismerte ezeknek a gyerekeknek a fondorkodásait. Meg aztán a pálca sohasem árt.

Kettőt-kettőt sózott mindenkinek a tenyerébe. A fiúk szeméből omlott a könny, de tartották, amíg a halál-sápadt Péterre nem került sor.

Vízinek a pad tetején eszébe sem jutott közbeszólni. Azon sem igen ütközött meg, hogy az inasuk szeme miatt szegeződik oly mereven rá. Csak azt látta, hogy lobban valami az inasuk szemében, s hirtelen odatartja tenyerét a nádpálca alá. Úgy tűnt az egész osztálynak, mintha most ébredne fel valami rossz álomból egy annál is borzasztóbb valóságra.

Mikor a nádpálca széthasadozott végével lesújtott, belérándult a fiú egész teste. A levegőben suhogó nád-

pálcát elkapta, s mire a réműlettől megfagyott osztály számot adhatott volna, hogy mi történt, az ablaktáblák egyike csörömpölve hullt ezer darabra. Egy fényes tolltartó s a nádpálca zuhant le az üvegcserepekkal.

A fiúk felugráltak a padokból, s diadalmasan meredtek a pékinasra, aki színéből kikelve üvöltötte:

– Tanítónő, ennek a Vízinek én takarítom a cipőjét. Mosdóvizet is én ereszték neki. Kocsival jön, és kocsi-val megy... Tudjátok mi ez, fiúk? Tudjátok... – az erős felindulástól nem tudta folytatni, hangja belefúladt patakozó könnyeibe meg a hátulsó padsorokban kirobbanó lármába. Tolltartókkal, öklükkel kezdték verni a padokat, dobogtak, füttyültek.

– Fiúk, fiaim – sikoltotta a tanítónő halálraváltan, s a szemüvege után kapkodott. Reszkető kezével sikerült feltennie valahogy, s halálraváltan nézte meg Pétert, majd a padról leugró Vízit.

– Igaz ez, Vízi, igaz ez?...

– Igaz – sütötte le szemét az úrfi.

A tanítónő egy szót sem szólt többet, keze tétován kereste a katedra szélét, roskadozó léptekkel kitámolygott az osztályból. A hátulsó padokból mint a lavina zúdultak a fiúk előre. Vízit félregázolták az útból, s minden oldalról Péterbe kapaszkodlak, rángatták, csókolták.

Vízi védelmet kérő, esdeklő tekintettel lapult a tábla mellé. Péter azonban nem látta meg a szemét, csak a sárga cipőjét, jó ruháját s kitelt arcát, amögött meg a pékműhelyükben árnyékszerűen imbolygó alakokat, amint egyre felnéznek az órára, s várják, hogy virradjon.

(1933)

JULCSA ES JÁNOS EGYBEKELÉSE

Amíg a Kolozsvárra sodródott cselédnépség meg nem tanulta, hogy az ő vasárnapozó helye a piacon van kijelölve, addig elég gyakran a város főterén verődött össze kimenőzni. Négyes-ötös sorba fogózkodva jártak körbekeréken az emeletes házakkal négyszögű keretbe ráházott Mátyás király lovasszobra körül. Nevetgélve incselkedtek a sokszínű Erdélyország délceg legényeivel. Néha-néha felpillantottak Szent Mihály templomának galamboktól igazított toronyórájára, valahogy el ne felejtsék, hogy csak délután négytől este nyolcig jut számukra is valami a hetedik nap megszentelt pihenőjéből. Így volt ez akkor vasárnap is, amikor Julcsa és János először tévelyedett a Mátyás-szobor tájékára. Társtalanul, egymásról még mit sem tudva nézegették zajongó társaikat, s mind a kettő igen-igen vágyakozott barát után, kivel megoszthatná a szűkre szabott vasárnapi örömet.

Különösen Jánosban fért nehezen a katonaságtól történt szabadulás boldogsága. Alig egy hete még szigorú parancsra vigyázott. Most zsebében dédelgette a leszerelőlevelet. Az elmúlt héten egy nagy borpincébe szegődött, s öt napon át nehéz hordók görgetésébe ölte frissen szerzett civil erejét. S ha nem görgetett hordókat, akkor gumicsöveken bort szívott fel a szivattyú torkába, esténként meg kocsikázni vitte a nevelőnőt az úrfival egy didergő kis öleb társaságában. Egyszóval ez volt az első civil kimenője, s gyakran nézegette magát a kirakatok üvegeiben, vajon elég tetszetős legény-e ebben a sokleányos cselédsokadalomban. Széki ujjasának kék posztóján

úgy ragyogtak a rézgombok, mint a korai csillag az esti égen. Elégedett volt hajával is, amit alig-alig mentett volt meg az újonc borbély kaszabolásától, akit az őrmester úr szabadított reá a leszerelés előtt való napon. Karjában biztatóan feszülő erőt érzett dologra, ölelésre egyaránt. Dologban már ki is próbálta, s most már ölelni való után nézelődött, hogy a sok cselédlány közül egynek odaajándékozza férfikincseit. Amint nézte egyiket is, másikat is, meg újra magát is a kirakatban, egyszer csak látja ám a fényes virágüzlet tükreben, hogy a nyolcas-tízes sorba fogózott lányok hirtelen visongva szétfutnak, mintha bomba esett volna közéjük. A sok mátkajelölt menekült a kocsiótra, utána a legények is ész nélkül. János elfordult a kirakat tükretől: mi lelte ezeket, mitől riadoznak tyúkok módjára szerteszt? Csodájára még a kocsióton se maradhattak, futottak tovább, s nyomukban valami gumibotos vitézek, s akit utolértek, a bottal suhintottak egyet rajta.

– Le a piacra, mars a piacra! – kiáltoztak, s míg János zsebre dugott kézzel elképedve nézte őket, egy ilyen gumibotos toppant melléje is, s közvetlenül a fülébe harsogta: – Le a piacra, te süket.

János hátrafordult, s haragtól gerjedezve bizonygatta: nem süket ő, dehogyan süket, a piacra meg miért menne, mikor jó neki itt a szobor tövében is. Alig mondta ki ezt, mikor hirtelen meglódult előtte a nagytemplom tornya, villogó aranykeresztjével fordult egyet, s szépen kidőlt a szobor háta mögül, János ugyanekkor leröpült a járdáról. A torony helyett maga vágódott hanyatt a kocsióton kalapja messze gurult, tarkóját pedig nagyot koppanva ejtette a járdaszéli kemény gránitra. Zúgott a feje kegyetlenül, s hiába próbált feltámolyogni, mert a toronytető s a paloták emeletei rája látszottak omolni... Mikor egyensúlyba meredtek előtte a házfedelek, egy barna arcú ijedt cselédke hajolt föléje, kezét nyújtotta segítségül, erős fogású ujjai talpra rántották, s a markában szorongatott zsebkendőjét szétrázva, verni kezdte János ünneplő ujjasáról az utca porát, feladta a kalapját, s törölgette azt is. Közben fel-fel nézett riadt szemével Jánosra.

– Nagyon megütötte magát? – kérdezte szepegve.

Jánosban forrt a szégyen és a méreg. Odatekintett az Óvárba futó cselédek után, akik mögött a gumibotosok még mindig emlegették a piacot. Szeme összehúzódott, ökle is görcsbe rándult, azután fanyar mosoly vont a száját.

– Biza, a kontyom odavertem egy szikrát.

– Menjünk innét – riadozott a lány.

János lépett vagy kettőt, de hirtelen meg is torpant, s úgy nézett a lányra, mintha most venné észre.

– Te alighanem a toronyból pottyantál előmbe ebben a nagy lódulásban. Hogy nevezzelek, jó leány?

– Engem Boldog Julcsának.

– Szép neved van, Isten sokáig tartson. De mit gondolsz, Julcsa, igaziból is boldog vagy te?

– Talán leszek még az is egyszer. Én eléggé iparkodom...

János megnézte kétszer is, s arcáról apránként eloszlott a fanyarság. Szívből, mélyről mosolyodott Julcsára, az ő visszfénye gyúlt ki a szemében, megkaparintotta Julcsa zsebkendőjének csücskét, s addig húzta, hogy a keze is eltűnt a markában.

– Mi volna, ha együtt iparkodnánk, Julcsa? Ketten hamarabb belébotolhatunk az igazi boldogságba.

– Járkáljunk egyet, nem bánom, de ne lépjen a járdára – húzta vissza Jánost ijedten a kociútra. – Nem nekünk rakták ezt a főtért. Menjünk csak itt a szélén, így is a piacra érhetünk.

János kemény marka egy pillanatra egyebet érezhetett ujjai között a leány keze helyett, mert úgy megszorította azt, hogy Julcsa halkán feljajdult.

– Nem akartam, Julcsa – kapott észbe hirtelen János. – Igazán nem akartam. Csak nemigen megy a fejembe, hogy mért nem járkálhatok én ott, ahol tetszik. De nem bánom, kedvedért eljárók a kociúton is ezután, mert... Te nem futottál el, mint a birka. Nézd, az a többi már nyihog. Hamar elfeledték a kergetést – nézett sötétén a piac felé tolongó, nevetgélő cselédek sokasága közé.

– Igen, azok olyanok – sóhajtott Julcsa elszontyolodva. – De én sosem felejttem el, hogy fájt nekem, mikor megláttam magát a földhöz teremtve.

– Megállj, Julcsa – torpant meg János. – Ne magázz engem. A magákat nem lökik le a járdáról. Öreg sem vagyok, amért most szereltem le kalonáéktól. Vagyok olyan mutatós, mint te...

– Hagyja csak, én elég rusnya lehetek – vált kötekedővé a Julcsa hangja, s lemondta magát békának, csak azért, hadd cáfolja a legény. Ilyen eleven tükör ritkán került eléje, a gyári tükörrel meg már régen megértették egymást, János mondogatta is szaporán:

– Ne csalj, Julcsám. Tisztább vagy te a forrásvíznél. Régóta szomjazom ilyenre.

– Nem bánom, ismerkedjünk, János...

János az ismerkedést a lány derekán kezdte. Este nyolcig magához szorítva sétálgatott az egykori Széchenyi-kút romjai körül. Azután elváltak egy hétre. Julcsa hazament az ügyvédékhez, ahol eddig könnyeivel hígította a mosogatólevet árvaságában. A következő vasárnap tovább ismerkedtek, a Főtér díszait azonban messziről elkerülték, nehogy ismét meglóduljanak azok a paloták templomostól, mert még eltemetnék az ő ismeretségüket. János ugyanis haraggal fogadkozott, hogy ő azt a földhözteremtést többé el nem viselné visszateremtés nélkül. Julcsa már „Jánosom”-nak szólítva csitítgatta. János meg sűrűbben emlegette nagy szomjúságát. Julcsa érezte ezt keze forróságán, s borzongva hagyta, hadd hűsítse ujjait a derekán. Közben bártortalanul bevallotta, hogy neki semmije, de igazán semmije sincs odahaza a falujában.

– Nekem se, Julcsám, hála istennek – kiáltotta a legény. – Csak ez a lapátkezem s a jó szívem maradt rám. Ezt el nem perelhetik, végre nem hajthatják... Csak az a baj, Julcsám, hogy nyakunkon a tél. Nincs hova behúzódjam veled. Hej, pedig szeretnék már négy-szemközt is megismerkedni. Jó volna, ha olyan helyet keresnél, ahová én is bejárhatnék eccer-máccor.

Julcsa titokban keresgélt, érdeklődött olyan hely után, amilyent János kívánt. Csakhogy nem talált. Az úri népek nagyon féltették az ő becsületét, úgy féltették, mintha éjjel-nappal csakis a cselédjük becsületéért fájt volna a fejük.

Telt-múlt az ősz, s a távoli bortermő hegyek szüretei bezuhogtak János gazdájának a borpincéjébe. A hasas

hordók még vasárnap délután is ottfogták Jánost a pincében. Egy-két órára is alig szabadulhatott. Julcsa hűségesen várta Jánost a borpince közelében minden vasárnap a kimenő végéig. Sokszor úgy kongatta ki a háromnegyed nyolcat a közeli református toronyóra, hogy Jánost nem is láthatta. Futnia kellett ilyenkor gyorsan haza, vacsorához tálni az úréknak. Egy ízben két hétig egyáltalán nem láthatta Jánost. Vidékre utazott gazdájával. Mikor hazakerült, még több volt a dolga, mint azelőtt. Egész áldott vasárnap pumpálta a bort. Julcsa az utcasarkon ácsorogva már hűtlenségre gondolt. De úgy nyolc óra felé János kifutott hozzá ingujjban, borszagú volt nagyon, s tántorgott a fáradtságtól.

– Csak egy percre szöktem ki, Julcsám. Nyitva hagytam a csapot meg az ajtót. Amíg megtelik a kis hordó, vigasztalगतlak. Jere ebbe a szegeletbe – húzta Juliskát egy kiszögellő ház beugró kerítése mellé. – Bújj hozzám, ölelj a kabátom helyett is. Nem vettem magamra. Ne lássa az úr, ha később visszamegyek, hogy az utcán voltam. Úgy őrizetné velem azokat a hordókat, hogy még hálni is rajtuk hátatna. Ölelj, ha mondom, me' fázom, juj, hogy fázom. Ne félj tőlem, karácsonyra már nem esszük a kenyeret az asztal sarkáról. Nagy merészen egybekelünk, ne kelljen az utcák szegletén kóstolgatni, ami jó.

Bizony, november vége felé hűvösek az esték, s Julcsa mit tehetett volna egyebet, pironkodva igyekezett kabátként melengetni János mellét és hátát. A sarkon őrt állt a villanylámpa, s nekik falazott a csend. János terveket duruzsolt a fülébe egy nagy vasgyárról, ahová újesztendőre dolgosnak szegődik el. Ott a nap hosszát órákkal mérik, s nem kutyáskodik az ember látástól vakulásig. Jut idő a beszélgetésre. Akkor talán még a Fötéren is sétálhatnak, talán még a magázás is kijár nekik. Julcsának is jobb lesz egy ilyen gyárban... Úgy beléfeledkeztek a jövő szépítgetésébe s egymás karjába, hogy a negyedórák gyorsan teltek, s csak arra riadtak ki a széltől védett szegeletből, hogy sűrű lépések közelednek. Valamiféle puskás emberek és zseblámpás urak lepték el az utcát, rájuk világítottak.

– Mi lesz ott, hé? – szoltak nyersen. – Igazolványokat elé. Razzia...

János ijedten nyúlkált az ingéhez, mintha rajta volna az ujjasa hogy elővegye a papírokat, Julcsa meg csak állt egy helyben, kétszeresen megszeppenve, ekkor eszmélt rá, hogy nyolc óra már régen elmúlhatott, hogy az úrék hiába várták, pedig ma estére vendégeket is hívtak a vacsorához. János ezalatt el akart futni, hogy hozza a borpincében hagyott ujjasát az igazolványokkal, puskát fogtak rá, s belódították a razzián összefogdosott nagy csoport ember közé.

– Hát te, konyhatündér fogták körül zseblámpás urak Julcsát – milyen papírokat tudsz mutatni? – Bizony ő semmilyen sem mutathatott. Máig sem hallotta, hogy neki igazolványokkal kell járnia az utcán. Igaz, ilyen későig sosem kóricált egyszer sem.

– Mozgás, te jóféle – kiáltottak rá türelmetlenül a puskások.

János kiugrott a razzián összefogott emberek közül.

– Ne higgyenek rosszat róla – kiáltotta felgerjedve. – Ő az én tisztességes mátkám...

Egy ököl mellbevágással lökte vissza a sorba. Az állomás környékén összeszedett kocsmatöltelékek gúnyosan röhögtek. Julcsát, külön állították vagy tíz nagysága-formájú, cigarettázó dáma közé. Sírt, szepegett, s nézelődött János után, aki kiabált, követelőzött a férfiak között. Eresszék, mert kifoly a bor, két házzal odébb van a borpince, jótáll érte a gazdája, Julcsáért meg ő kezeskedik. De erre már még a cigarettázó dámák is nevetni kezdtek. Az egyik rekedt, komisz hangon kiáltotta:

– Ne pattogj, Gyurica. Kezessed majd elválík a vizasztalon...

Bekísérték valamennyiüket valahová a belvárosba. Másnap délelőtt aztán János előtt hatóságilag is bebizonyosodott, hogy Julcsa tisztább még a forrásvíznél is. Dél felé mindkettőjüket szabadon engedték. Julcsa sírt, egyre csak sírt. Hiába faggatta János, hogy mit műveltek vele, mert annál jobban omlottak a könnyei. János komoran kísérté fel az ügyvédékhez. De ott Julcsának rögtön kiadták a könyvét. Felnyitatták kosarát, megmotozták. A konyhában már más leány készült a tálaláshoz, Julcsánál

tisztességesebb leány. Így mondta a nagyságos asszony. Hiába tiltakozott János, ő már csak arra volt jó, hogy cipelje a Julcsa kosarát. Mentek a cselédszerzőhöz, de ott nem tudtak helyet a Julcsa számára. Vitte hát János magával a borpincébe. Ott is szitkok várták őket. Elfolyt egy hordó bor, amíg Jánost az este ide-oda kísérették. Csak azért nem küldték el a legényt rögtön, hogy leszolgálja a kárt.

Rájuk sötétedett az este. Julcsa hely nélkül, szállás nélkül pityergett a borpince udvarán a kosarán ülve. János izgottan tologatta kalapját a fején ide-oda.

– Mit tegyek veled, hova dugjalak, Julcsa? Bevinnék a lovak közé, ott az én szállásom. Reggelig elférnél melletttem. Reggel aztán keresel valahol egy szobát, és összemegyünk, ha már így esett.

Julcsa hagyta magát bevitetni az istállóba. Ott egymás mellé ültek a János szénával bélelt ágyán. Ültek, és hallgattak, kezük ernyedten hullott az ölükbe. Most nem kívánczolt a kezük egymás derekára. Hogy azután mi hogy történt, arról ők sem beszélnek. De ma, annyi év után, ott élnek valahol a gyárak mögött, s négy gyermekük együtt kergetőzik az utca porában a többivel. Boldog Julcsa miben sem különbözik más munkásasszonyoktól. Ha sokáig kesereg a szegénység miatt, János azzal biztatja: kitartás, Julcsa, lesz még a Főtéren cselédkorzó is egyszer...

(1933)

A DALNAK MÁS LESZ A VÉGE

Az öreg duda sok évtizedes hűséges bömbölés után végleg berekedt. Az utóbbi időkben már alig hörgött, öblös torkából csak susztorogva törtek fel a szaggatott hangok. Evégett sok munkás késve, lihegve érkezett. Órájuk az ilyeneknek nem volt, s a duda, ami után igazodhattak volna, nem hallatszott el hozzájuk. Örömmel fogadták az új duda érkezését. A régit pedig leszerelték. Megadással tűrte a munkások gúnyolódásait.

– Vén hajcsár, mehetsz a lomtárba, hajszoltál minket eleget. Reggelenként percekkel korábban üvöltöttél utánunk. Leloptál az ebédidőnkből. Bestia ordítózásodtól a torkunkon akadt a falat, este pedig meghosszabbítottad a gürcölést. A pokolba veled!

Az öreg duda csörömpölve zuhant a kazánház betonpadlójára.

– Minden hajcsár így jár egyszer, vén piszok!

A főgépész, úgy látszik, nem tudta, hogy rajta kívül van más hajcsár is a kazánházban, sértődötten kiabált fel a lakatosokhoz:

– Pofa be, mert lerázom onnan az egész társaságot.

Ám az új dudával már az első héten bajok támadtak, telve volt életerővel, olyan volt, mint egy fiatal dalárdista, aki egész nap énekelne, hogy saját hangjában gyönyörködhessek. Csakhogy ebben korlátozva volt, mert naponta alig hétszer ereszhette ki hangját. Reggel hétkor egyszer, tizenegykor kétszer, délután háromkor és este hétkor, végül éjjel egy órakor. Ilyenkor aztán emberül kitett magáért.

Mikor a gépész ráengedte a gőzt, valósággal kirohant belőle a hang. Reggelenként ijedten ültek fel ágyaikban:

azt hitték, az utolsó ítélet trombitája harsog. Délutáni álmukat sem kímélte az új kürt.

Egy csípős téli reggel az új duda ellen cikket eresztettek meg az újságok: „Fékezzék meg ezt a renitens dudát. Legalább éjszaka ne rémítgessék vele a lakosságot.” A cikket a szedők talán nem egészen véletlenül az ostromállapot bevezetését tervező hírek mellé tördelték.

Az új duda tehát elég feszült atmoszférában foglalta el a posztját. Egy este hiába várta, hogy megszólalhasson. Az igazgatóság méltányolta a polgárok kérését, és elrendelte, hogy a hajnali és késő esti órákban nem kell dudálni.

A fűtő fejszóválva jegyezte meg a szemet talicskázó munkásnak:

– Hallod-e, komám, vacak időket élünk. Ezentúl nemcsak nekünk lesz kevesebb a szólásszabadságunk, hanem még a dudákat is ráncba szedik. Sehogyan sem tetszik nekem ez az ostromállapot. Sztrájk, az kell most!

A napszámos a fűtő arcát fürkészte, a vasútnál sohasem lehet tudni, ki a besúgó.

– Estére gyűlésre hívtak a szakszervezetbe – folytatta a fűtő.

– Az este négyszázan iratkoztak be egyszerre. Vége a tunyaságnak, barátom. Nézz utána, hogy közénk állj, ha nem akarsz éhen döngölve a talicskádba fordulni. És ha a rendes időn kívül szólni hallod a kürtöt, rohanj ide a pokol fenekéről is, mert...

– Mi közöm nekem ehhez, én napszámos vagyok – ellenkezett a talicskás.

A fűtő dühösen hagyta abba a lapátolást.

– Hát aztán. Talán neked rúddal áll a kapcád? A kollektív szerződésbe bevesszük a ti követeléseiteket is. A Dermata is segít nekünk.

– Majd elválik a vallatásnál – mondta a talicskás, és kitargoncázott a szénhegyekhez.

A negyedórás ebédidő alatt a munkások apró csoportokba verődtek, és tanakodtak.

Románul, magyarul folyt a tanácskozás. Az arcokon forró izgalom égett, bár a februári hideg csontig átjárta a testüket, mégis melegség futkározott bennük.

Szombat este a munkások kimosakodva igyekeztek a szakszervezet felé. De a szakszervezet székházát megszállta a katonaság, ökölbe szorított kézzel fordultak vissza.

A fűtő elszontyolodva kullogott a fagyos úton. A nyakába jégzilánkok estek a zúzmarától vastag villanydrótokról. Azok azt a látszatot keltették, mintha a házakat tartanák együtt, hogy össze ne dőljenek.

– Hova, hova? – toppant a fűtő elé egy didergő alak, akinek a háta mögött néhány kucsmás napszámos balagott.

– Hát te hová? – vágott vissza a fűtő.

– A szakszervezetbe beiratkozni – mondta a szénhordó.

A fűtő kerek ábrázatáról egyszerre elvonultak a felhők.

– Micsoda, hát meggondoltad a dolgot? Nahát, ez gyönyörű. Esküszöm, hogy gyönyörű. Híj, a kutyafejét, a fülembé belekapaszzkodott a hideg.

Miközben megdörzsölte a fagyástól már fehéredő fülét, tovább ujjongott:

– Igen, vihar után a nagy öröm, s lám, nem is egyedül jöttél. Hm, csak az a baj, hogy a szakszervezetet megszállták a hatóságok. Igaz, hogy mi a gyárban tartjuk a szakszervezeteinket, és ezt nem lehet bezárni. De azért mégiscsak piszkosság, hogy az embert erőszakkal kocsmába akarják kényszeríteni. Hát szabad időnkben ne hallgathassunk meg egy felolvasást, ne nézhessünk meg egy színházat? Munkásszínházunk volt, igazi munkások játszottak nekünk.

A napszámos csodálkozva hallgatta. A munkásszínház őt is érdekelte.

– Az istenit, a szegény ember mindenhova későn érkezik – szólt a napszámos. – És most, mi lesz? – kérdezte a fűtőtől. Felbiztattak, hogy így sztrájk, úgy sztrájk. Hát akkor legyen sztrájk, elég a kínlódásból. Nyolc-kilencszáz lejjel havonta nem lehet kibírni a telet.

A fűtő egy pillanatig sem kételkedett ebben; oktatta őket:

– Mondjátok meg a fehérnépeknek, ne ijedjenek meg, ha hétfőn szokatlan időben megszólaltatják velem az új dudát, s ha éjszakára nem megyünk haza. Az üzemekből

addig nem jövünk ki, míg nem győzünk. Ők pedig jöjjenek a kölykeikkel a műhelyek elé. Tüntessenek. Mi bent a gyárban fogunk. Követelésünk megszorodott azaz, hogy nyissák ki a szakszervezeteinket. Tyűh, ez a hideg. Az ember füle igazán csapokra járhatna, hogy zsebre vágassuk.

Hétfőn reggel nyolc órakor a fűtő megfogta a kűrthöz vezető fogantyút, és meghúzta. A hang úgy szökken ki a dudából, mint az ágyúlövedék, és a szélrózsa minden irányába szerteszét robbant a kitisztult ég alatt. Az emberek meghökkenve hallgatták, kiszaladtak a házak elé, és a vasúti műhelyek irányába bámultak.

A műhelyekben szinte pillanatok alatt állt meg a munka. A munkások az irodák elé tódultak. A főnökök fejvesztetten szaladgáltak ide-oda. Az aligazgató rágni kezdte a körmét, aztán kiszaladt az udvarra.

– Mi van, fiaim, miért hagyták abba a munkát? – szólt atyáskodó hangon.

Egyszerre száz torokból tört fel a kiáltás:

– Mi van a követeléseinkkel?

– A vezérigazgató úr holnap Bukarestből meghozza a választ. Menjenek vissza, kérem, és folytassák a munkát.

– Elég volt a hitegetésből! Éljen a sztrájk!

A kiáltások úgy pattogtak a tömegben, hogy a besúgók azt sem tudták, hová kapják a fejüket. Az egyik fiatal mérnök a kőlépcsőre mászott, és belepírulva kezdett szónokolni:

– Román testvérek! Ne hagyjátok magatokat félrevezetni. Gondoljatok hazátokra...

Tovább nem folytathatta, olyan lárma támadt, hogy szinte lesodorta a lépcsőről.

– Le vele! A haza mi vagyunk. Tovább nem koplalunk!

Ekkor a vasúti hídon négy autókamion tűnt fel, zsúfolva rendőrökkel és csendőrökkel, zubbonygombjaikon megcsillant a napfény. Fegyvereik tompán, fenyegetően csillogtak.

– Bezárni a kapukat! Őrséget állítani a kerítésekhez! Meg akarnak támadni. Hát ez a válaszuk, a fegyver?!

A tömegben mint az orosok, úgy csattantak a szenvedélyes kiáltások. A vasrácsos kapu dörrenve csapódott be a rendőrök orra előtt. A kapustól elszedték a kulcsokat, s egy nagydarab cigányképű munkásnak adták:

– Nesze, most te vagy Szent Péter.

A fiatalok vascsövekkel fegyverkeztek fel, csoportok alakultak, őrségeket állítottak.

Beszédek ropogtak. Egyre-másra emelkedtek szólásra a munkások. Voltak bohókás, kacagtató, lázító és lelkesítő, okoskodó és fecsegő felszólalások. Mintha megkönnyebbülték volna a beszédétől.

Közben hátul a kerítéseken a vasutas szakszervezet vezetőségi tagjai közül néhány bemászott, ezeket az igazgatóság már egy évvel azelőtt kidobta a munkából.

Diadalordítással üdvözölték őket.

Ezalatt a vasúti hidat ellepte az asszonyok tarkabarka sokasága. Szatyrokban, papírban élelmet hoztak. Veszekedtek a csendőrpátrulokkal: miért jöttek ide, nincsenek itt se tolvajok, se sikkasztók. Közben a vaskerítésen beadogatták az élelmet...

Így telt el az első nap.

Téli éjszaka borult a havas domboldalakra. A kémények beleolvadtak a sötétségbe. Szerencsére a hideg alábbhagyott. A hídon elhaladók láthatták, amint a műhely területén lámpák alá gyülekezett a munkásság. Őrséget választottak. Árnyékszerű alakjaik ide-oda vándoroltak a kerítések mellett.

Február tizennegedikére virradt a város. Azokat, akiket eddig nyugtalanított a vasút reggeli és délutáni dudálása, most megnyugodhattak volna, mert a kürt néma maradt. De ez a némaság ijesztően hatott. A sztrájk borzongató lehetőségeket rejtegetett. Esetleg összeroppanthatja a rendet, nyugalmat, a kamatok élvezetét, hízó vagyonok létét.

Igen, ezen a reggelen nagy nyugtalanság fészkelte némely ember szívében. Ezek az emberek palotákban laktak.

Tíz órakor két század katonaság vonult végig a város főutcáján. Teljes hadi készültség, gépfegyverek megágyúk is. Csörömpöltek a bajonettek. A foltozott bakancsok egyhangúan trappolták az ütemet. Trapp, trapp...

A vasút környéke hadiállapot képét mutatta. Száz és száz asszony szorongott a műhelyek körül. Az élelmet nem engedték beadni a hatóságok. Az asszonyok szitkozódása, veszekedése mint viharadarak vijjogása. Távolabbról azonban úgy hallatszott, mint árvízkor a víz locsogása vagy olvadáskor a jégpattanás. Bent a műhelytelepen feketén, gyűrötten, beesett szemekkel, egyre indulatosabban gyüleseztek a munkások. Néha átkiabáltak a vasúti töltésekre szorított asszonyaikhoz:

– Rohanjatok ide, ne hagyjátok magatokat!

Az asszonyok meg is kísérelték, előrenyomultak, de a puskatusok kíméletlenül közéjük csaptak. A csendőrök káromkodva kérelték az asszonyokat: – Maradjanak nyugton, mi nem akarjuk bántani magukat. A fene egye meg ezt az életet.

De az asszonyok újra rohamoztak. Csendőrök uniformisa, rendőrök, asszonyok ezer színű ruhája, szatyrok, papírok, edények, üvegek és a fagyott útról felverődött por, vezényszavak, a bentről kiordító munkások lármája kavargott. És ekkor a robbanásig feszült hangulatból újabb gyújtó szikra pattant ki. Fegyvereket vállról leparancsoló vezényszavak pattogtak, szuronyok, gépfegyverek meredtek a műhelyre. A hídon rohanó gumibotos rendőrök.

A fődetlen fejű, szürke szemű vasúti munkás szemében villámokkal mutatott a híd felé:

– Elvtársak, nézzétek, az uraknak, a kormányznak ez a válasza a mi követeléseinkre! Asszonyainkat puskatusozzák, hogy az élelmet ne adhassák be nekünk. Ki akarnak éheztetni.

A tömeg dörögve viharzott:

– Megdöglünk, de nem engedünk!

– Húzzátok meg a kürtöt, hívjuk segítségül a többi gyárat. Hé, fűtő elvtárs, fűjj riadót!

A fűtő berohant a kazánházba. Egész idő alatt táplálta a tüzet. A kazán hatalmas keble dohogott. Feszültségjelző óráival mint valami szemekkel bámult a fűtőre. Fényes rézcsövek abroncsolták itt-ott. A főgépész, egy házának indult alak, kék köpenyében ott állott a kazánházban. Vérmes szemével vészesen pislogott.

– Nem fogunk dudálni, nem engedem – morogta haragosan. A fűtő mögött négyen-ötven tolongtak még.

– Maga most nem parancsol, félre az útból! – kiabáltak igen hangosan. – Maga is munkás, a fenébe. – A főgépész megfogott egy jó hosszú vaspálcát.

– Leütöm, amelyik közeledni mer. – Az egyik munkás nekiugrott, és elkapta a vasat, de a főgépész jó erőben volt, és ellökte a vékonydongájú fiatalembert, a rúddal maga körül csapkodott. A többiek lefegyverezték és kilökték a főgépészt az ajtón.

– A pizok – sziszegte a fűtő. – Na, Bertuskám – ez a kazán becéző neve volt, –, most megkönnyítlek néhány szusszal. Te is, duduskám – nézett fel a kürt-höz –, kiénekelheted magad. Én is kedvemre furulyázhatok.

– Ne politizálj, húzd meg már! – kiáltott reá az egyik, amelyiknek vérzett a keze feje. A némaságra ítélt duda vészjóslóan elbődült, a tető gyengén remegni kezdett. Most, hogy szabadon kiereszthette a hangját, most mutatta meg, hogy mit tud. A fűtő karján keresztül a duda torkába költözött mindaz, ami a munkásság torkát szorongatta.

Ó, a duda hangja nem a dudáé volt már, a tömeg egybekovácsolt tiltakozása volt. Végigszáguldott a város felett, ki a távoli dermedt erdőkbe, falvakba, betört a kunyhók ablakán, a bentülő munkanélküli talpra szökkent, és rohant a vasúti műhelyek elé.

A tágas paloták gazdái rémülten kapkodták elő csillogó óráikat, és tűnődtek, vajon kiknek a végórája ez! Az utcán rohanó lábak mind-mind le a vasúthoz. A duda szüntelenül üvöltött, nem, nem üvöltött, a munkások fülében dalként dorombolt.

Igen, ezt érezték. De a kapun kívül asszonyok, gépfegyverek álltak szemben. Nem, nem lehet ölelkezni. Az elbáméskodott katonák, akik civilben munkásfiúk vagy falusi legények voltak, remegni kezdtek. A duda csodálatos hangja átjárta az ő szívüket is; a kapun belül testvérek vannak, és ők fegyverrel jöttek ellenük?

És a vasút vészjelére válasz érkezett. A Dermata bőrgyár öreg dudájának méltóságteljes bűgásával. Olyan volt ez, mintha eddig egy elveszett gyermek kiáltozott volna a rengetegből, és az anya válaszolna neki.

– Itt vagyok, fiam, ne félj, jövök, és segítek.

A két duda felelgetett egymásnak, a falusiak megállottak szekerükkel a vasút melletti országúton. Ráncos arcukon verejték csurgott a belső indulattól.

Egy katona meg egy csendőr annyira elernyed, annyira a dudaszó hatása alá került, hogy nem lökdösték tovább az asszonyokat. Azonnal leváltották őket és elkísérték, de nem érezhettek bánkódást, az arcukról megkönnyebbülés sugárzott. A katona odaszólt a körülötte nyüzsgő, didergő tömegnek:

– Amiért katonák vagyunk, nem öldöshetjük le testvéreinket.

Megéljenezték.

Ezalatt a vezérigazgató is előkerült. Izzadó homlokkal ült egy bolondul száguldó autóban, dühösen káromkodó, fenyegetőző emberek ugráltak félre előle. A műhely kapuja előtt magányosan állott fel az autóban. Rendőrtisztek vették körül. – Beszélni fogok a munkássághoz a főkapu előtt. Idecsődítem őket. Ezalatt hátul a kerítésnél hátba kell támadni őket.

A rendőrök, csendőrök a műhely mögé kerültek. De künt az utcán is készült valami. A Dermata-munkások futólépésben száguldoztak az állomás elé, a dudák pedig bőgték, bőgték szüntelenül.

És a többi üzemek egymás után álltak le, s az utcára öntötték a munkásokat. Kiáltások röppentek fel:

- Tüntetni, felvonulni a belvárosba!
- Úgy van, a katonaságot csaljuk el a vasúttól!

Mint egy hatalmas gépezet indult meg a tömeg. Az utcákon hömpölygött, fel a főtér felé.

Ének, jelszó hallatszott a gigászi lármában:

– Le az ostromállapottal! Munkát – kenyeret, le a terrorral!

A kereskedők dörögve húzták le az üzletek rolóit.

Az utca szélén vagy két öl hántott tűzifa állott. Ezer és ezer kéz ragadta meg a dorongokat, fegyverként lendültek fel a vállakra. A fahasábok megint erdővé alakultak a tömeg felett. A Szamos-hídon túl erősödött a láрма. Lövések pukkantak, kirakatok csörömpöltek.

A vezérigazgató éppen akkor ért a beszéde végére.

– A fizetésjavítást teljesíti a kormány. De az üzemi bizottságokat nem ismeri el. – Illatos zsebkendőjével

megettörölte izzadó homlokát, és riadtan meredt a rácsokon túli munkásokra, akik vagonok tetején, szénhalmazokon állingáltak. Piszkosak, fáradtak voltak az éjszakai álmatlanságtól és hidegtől. Az igazgató folytatta:

– Nyissátok fel a kapukat, és távozzatok nyugodtan, becsületszavamra fogadom, hogy senkinek sem esik bántódása, senkit le nem tartóztatnak, de az elbocsátott munkásokat nem vehetjük vissza.

Ekkor egy magasrangú katonatiszt szólt a munkásokhoz, és megerősítette az igazgató szavait. A munkások közül néhány „jól van” kiáltás repült a vezérigazgató felé. De a tiltakozó morajlás rögtön el is nyomta.

– Nem megyünk sehová, amíg nem teljesítik minden követelésünket.

Míg így zajongtak, tanácskoztak, az egyik nehéz hátulsó kapu kifordult a sarkából. Csendőrök, rendőrök áradata lepte el az udvarokat. Vagonkerekek között, vashalmazokon bukdácsolva jöttek szuronyt szegezve. A főkaput is kinyitotta néhány hiszékeny munkás, be voltak kerítve, a csendőrök máris kifelé taszigálták a meglepett munkásokat.

Néhány mérnök egyenesen a dudához szaladt. Azonnal leszerelték. Az új szirénát számúzték, amiért a munkásoknak segített.

A kapun kívül detektívek, csendőrök stoppolták le a meghökkenet embereket. Fogcsikorgatás, elfojtott szitkok, dühös kifakadások morajlottak.

Némelyek öklükkel verték a fejüket.

– Hol tartottuk az eszünket? De jön még a kutyára dér. Lesz itt még sztrájk.

– Oszolni! Oszolni! – ordították az ide-oda nyargaló detektívek. Szuronyok villogtak. A hegy felől fagyos, hideg szél süvöltött, Egy komor felhő elnyelte a napot.

Kulcsok.

Kulcsok zörögtek, és kitarult a cellaajtó, a fűtő rúgásoktól lendülve berepült a bűdös cellába. A fejével neki-esett a szemközt levő falnak. A homlokán felrepedt a bőr, vér csurrant az arcába. Feltápáskodott, ránézett a falra: ceruzával rajzolt sarlót és kalapácsot látott, alatta írás:

– Elvtárs! ha kimegyünk, újrakezdjük. – A fűtő elmosolyodott, bár az oldalába kapott rúgás veszettül fájt. Kotorászott a zsebében, és egy gyufaszálat talált. A végét belemártotta a homlokán csurgó vérbe, és írt:

– Gilt, benne vagyok. Ha kimegyek, folytatjuk, de jobban fogjuk csinálni. Fogok én a dudán még énekelni, de annak a dalnak más lesz a vége.

(1933)

LEVÉL A BÁTYÁMHOZ!

Kedves bátyám! Tudatom, hogy a leveledet már hetekkel ezelőtt megkaptuk. Hogy csak most válaszolok, annak az az oka, hogy minden testvéri szeretet dacára nem volt szívem a gyerekek szája előtt bélyegbe ölni a pénzt. Most is csak úgy tudom elküldeni, hogy a Sós Pali katona fia újévi szabadságra indul.

A karácsonyi ünnepekre kívánt jó egészség és boldogság nem fogott rajtunk. Nem mondhatom, hogy kenyerünk nem volt, még csak nem is fáztunk, de az a piszok kemence úgy füstölt, mintha összebeszélt volna a háziúrral, akinek a decemberi házbért még nem fizettük be. No, de ti sem verhetitek a melleteket, mert amint kivettem soraitokból, ti meg az adóba tartoztok. Szóval nálatok falun is van panasz bőven. Szeptember óta nekem korhadásra van ítélve a karom, de azért néha-néha akad valami. Karácsony előtt a favágó-fűrésznél dolgoztam egy pár napig. A gyerekek nőnek, csak az a baj, hogy amióta leesett ez a bolond nagy hó, nem tudnak kibújni a házból, mert hát cipője csak a nagyobbiknak van. Mikulás napján reggel, mikor felkeltem, csak látom, hogy szép fényesre pucolva ott áll az az ablakdeszkán, és várakozón kacsingat felém. – Hm – gondoltam, ez nekem szól, hiszen az én időmben is szokás volt vajegy cukorkát belédugdosni a lábbelibe. Most én kéne hogy felcsapjak Mikulásnak, karácsonykor meg angyalnak. De mi az ördögöt dugjak a cipőjébe? Kiforgattam a zsebeimet, hátha találok valamelyikben egy elbújt lejt, pár szem cukorkára. Hadd örvendjenek ennek a sovány hazugságnak. De bizony lej nem került, pedig mozgolódni kezdenek az apróságok az ágyban nagyon. A nagyobbik még mosoly-

gott is álmában. Ej – gondoltam – ez igen szépeket álmodik, s ha majd meglátja az üres cipőt, lesz itt sírás. Mit csináljak? Álljak oda négyéves legénynek magyarázni, hogy hazugság a Mikulás-mese? Hát megérti? Még az asszony is bajosan akar beletörödni, hogy karácsony ide, karácsony oda, hitelbe nem verhetjük magunkat, mert hát ő meszelni akar, mert hát az így szokás. Annyi bizonyos, hogy itt a mi utcánkban a szomszédok talán sohasem is meszelnének, ha nem jönne karácsony, húsvét meg a többi szentek. Pedig hát meszelni, úgy gondolom, magunkért kellene és nem a szentek öröme. Elég az hozzá, hogy az asszony rossz képet vágott a dologhoz, hát még a gyerekek.

Mondd, kedves bátyám, mit csináltál volna az én helyzetemben? Mert én mielőtt a gyerekek felkeltek volna, hát szégyen ide, szégyen oda, megugrottam. Egész áldott nap éhesen lődörögtem a behavazott utcákon. Kár volt. A feleségem három kanál kristálycukorral becsapta a kicsiket. Apró színes zacskókat csinált, és azt dugta a cipőbe. Hihetetlen, hogy milyen semmiségekkel vezetnek bennünket az orrunknál fogva. A gyerekek úgy örvendtek egész nap, hogy még este is attól csillogott a szemük, és hízó reményekkel fecsegték a közeli karácsonyról. A rákövetkező napokban panasz nélkül túrték az éhséget, mert bizony előfordult, hogy nem reggeliztünk. De hát miért volnának ők különbek, mint a nagyok? A tavaly, mikor még gyárban dolgoztam, az ünnepekre előleget kértem, aztán három nap alatt felzabáltunk mindent. Ittunk, durákoztunk a szomszédokkal, szóval vígan voltunk, aztán a másik ünnepig nyegtük az előleget, ráadásul szó nélkül lenyeltem a mérnök gorombaságait. Nem merem visszafeleselni, az előleg gúzsba kötött. Munkát találni ritkaságszámba megy manapság.

Mikor néhányan össze akartak fogni minket, hogy béremelést kérjünk, hát húzódoztunk, féltünk, el találnak bocsátani, és egyszerre levonják az előleget; s akkor mi lesz? Ilyen semmiségek láncolnak minket, kedves bátyám, a járomhoz. De most, amint látod, észhez térek, és kérdezem: vajon nekünk az ünnepek nem olyanok, mint kutyának a cukor? Azt is megrugdossák,

és amikor nagy ritkán cukrot kap, elfelejt mindent, csóválja a farkát.

Ezeket gondoltam én a mostani ünnepek előtt, és elhatároztam, hogy csinálok én karácsonyt, de olyant, hogy a nagyobbik fiam épüljön rajta.

Ünnep szombatján este felöltöztettem, még az anyja blúzát is ráadtam, mert nagykabátja nincs szegénynek. Aztán bevittem a belvárosba, sorra vettük a fényesen kivilágított üzleteket, és mutogattam neki. Ő, a csacsi, neki-nekikapott a kirakatüvegnek, hogy megkaparintsa a cukrokat, az apró mozdonyokat. Egy ruhásbolt előtt megkérdezte, mikor veszek neki egy olyan kabátot. – Hát azt én is szeretném tudni – feleltem neki, és sietve mentünk tovább. Élveztük ezt az ingyenmozit, ami szüntelenül ott pergett előttünk a ragyogó kirakatokban.

– Látod, fiam – meséltem neki –, minek neked karácsonyfa, játék és a többi apróság? Itt mindent láthatunk és ingyen, a szemünktől semmit el nem vehetnek. Hogy miért nem viszünk haza is valamit? Hát ez már bajos dolog. Utunkat állja ez a vékony üveg. Vékony, fiam, de azért mégis két világot határol.

Sokáig bolyongtunk így. Nem is tűnt fel nekem, hogy a ritkuló járókelők közül egy vörös bőrkabátos fiatalember a nyomunkba szegődött. A fiam néma csodálattal kuporgott a karomon, nem győzött betelni a beszédes kirakatok kincseinek bámulásával. Közben megmutattam a nevezetes épületeket is a lurkónak.

– Nézd, fiam, ez az ötemeletes ház arról híres, hogy amikor épült, három napszámos potyogott le az állásokról, persze többet nem másztak fel. Aztán itt van ez a remek Mátyás-szobor, itt a rendőrök törték be az oldalát egy munkanélkülinek a tavalyi tüntetésen. Szemben, ott a sötét kapu mögött van az a mozi, ahol a nyáron dolgoztam, amikor javították. De azóta nem jártam itt. Aztán ennek a nagy templomnak a tornyából három harangot leszedtek a háború alatt, és ágyút öntöttek belőle. Ha jól emlékszem, akkor is karácsony közelgett, és én sorban álltam a lisztesbolt előtt. A te nagyapádat pedig lehet, hogy pont akkor lőtték szét egy harangból öntött ágyúval.

Ekkor odajött hozzám a bőrkabátos, és szigorúan nézett rám.

– Miért settenkedik itt a kirakatok körül? Igazolja magát.

– De igazolványom, az nincs.

– Szerencséje, hogy magával van a gyerek, mert bekísérném – mondta a bőrkabátos, majd hozzátette: – takarodjék haza.

Igen bizony, kedves bátyám, tovább nem potyázhatunk, haza kellett menni. A bőrkabátos majdnem házáig követett.

A feleségemet nagyon elkeseredve találtam, éppen foltozta a gatyámat fekete cérnával, mert fehér nem volt. Egyebet mást mit írjak?

Most az újév alkalmából olyan boldogságot kívánunk, amilyent ti teremthettek magatoknak.

(1933)

A DADA

Erzsi az első pohár bivalytejet felszürsölte, s a láb-
bosban megmaradt féllitert vissza akarta vinni a spájzba,
mikor a konyhaajtón betoppant az örökké kémlelődő
öreg nagyságos asszony. Kissé púpos hátával, előrehajló
fejével mintha szüntelen készültségben volna, hogy az
adott pillanatban beléüsse az orrát, amibe csak lehet.
Rikácsoló hangjával most is megállásra parancsolta a
duzzadó keblű dadát, belenézett a tejeslábosba.

– Mi az, csak ennyi tejet ittál?

– Nagyságos asszony, többre nem volt gusztusom.

– Azonnal idd meg az egészet. Naponta másfél litert
rendelt az orvos. Érted?

Erzsi ellenkezett, hogy hát csak alig két órája, hogy
ebédelt, és nem bír annyit enni, de a vén szipirtyó el-
vette tőle a lábast, és színültig töltötte a poharat. A
lány egy hajtással próbált túlesni a kényszerű tejjívá-
son, a nagyságos azonban dühösen kiáltott rá:

– Kortyonként! Nem akarom, hogy összemenjen a
hasadban. Ne ellenkezz, mert pórul jársz! Az este el-
mulasztottad a fürdést, pedig százszor is megmondtuk,
hogy minden este meg kell fürödnöd. Ilyen értetlen
tehént még nem láttam. Fel tudod te ésszel fogni, hogy
micsoda nagy dolog ugyanabban a kádban tisztálkodni,
amiben a fiatal nagyságos asszony?

Nyílt a konyhaajtó, és a fiatal nagyságos asszony re-
mek fekete hajú feje kukkintott be.

– Mama, ne tessék lármázni, még a baba is felrez-
zent, pedig olyan édesen szundikált. – Erre mind a ket-
ten kivonultak, és az ebédlőn keresztül a gyerekszobába
léptek. A vénasszony szipogott, szortyogott, mint egy

öreg pipa, és Erzsit vádolta a csendháborítás miatt. A fiatalasszony azonban őt illette szemrehányással. Miért gorombáskodik a dadával, nem hallotta, hogy az orvos azt mondta, hogy a rossz kedély árt a tejének, s annak a kisbaba látja kárát. Kíméletesnek kell lenni. A dada most igen fontos része a babának.

A nagymama nehezen akart ebbe beletörődni, csak a szépen gyarapodó kövér kis fickó tette elviselhetővé, hogy a dadával, aki mégiscsak ronda cseléd, úgy bánjon, ahogy azt az unoka érdeke megköveteli. Az első hetekben rettenetesen bosszantotta, hogy az ő vére, a neves ügyvéd vejének és az ő habtestű és kristályerkölcsű lányának a gyümölcse egy ilyen „tehéntől” szívja az életető nedvet. Ettől az aljas cselédlánytól, aki ki tudja milyen részeg disznókkal feküdt össze. Disznóság, hogy mégis olyan elsőrangú anyatej feszíti emlőit, hogy muszáj igénybe venni, mert a lányának megerőltető a szoptatás. Az öregasszony kételkedett ugyan ebben, különösen ha rápillantott a lánya szép szál alakjára. Tudata alatt ott bujkált egy kis irigység is, hogy hát bezzeg ő négyet szoptatott, pedig milyen kicsi asszony volt. De hát a többi ügyvédnek is dadát tartanak, és az ő lánya, dr. Rezesné csak nem fog mögöttük maradni. Rettenetes, hogy a dadára rá sem kiálthat, még elképesztőbb, hogy drága ételekkel muszáj tömni. Ha még minden átszármazna a gyerekre. De nem! A tehén úgy megvaszagodott a hat hónap alatt, hogy az borzasztó. A lányával összetűzött emiatt. Miért nem szoptatják a babát minden két órában, ő annak idején sokszor óránként is megetette a gyerekeit. Dr. Rezesné az orvosra hivatkozott. Amit az mond, szent! Ha letelik a kilenc hónap, fel is út, le is út a dadának.

Erzsi nem győzött csodálkozni, hogy a fiatal nagyságáék milyen tisztességesen bánnak vele. Ha az öregasszony nem settenkedett volna utána, és nem szidalmazza folyton, szívesen visszamaradt volna mindenes-cselédnek, miután a kis úrfit elválasztják a csicstől.

Leveleit, amelyek attól a katonalegénytől jöttek, akitől másállapotba esett, eldugta az öreg nagysága. Amikor az orvostól azt hallotta, hogy a tejnek árt a „férfi”, hát mint az árnyék, úgy követte a lányt. Mikor sza-

badságra jött a bakafiú, elkergette a legényt, attól félt, hogy még a pillantása is megronthatja a lány tejét. Ha a dada igazán fontos része a kicsinek, annak semmi szüksége a bűdös bakára.

Egy napon az öreg nagyságának ágyban kellett maradnia. Aznap nem leshette a postást, hogy a dadának érkező levelet eldughassa, így történt, hogy egy szemrehányásokkal zsúfolt levél az Erzsi kezébe került.

„Drága Erzsime! – így szólt a legény levele. – Most az eccer írok még, de ha erre sem felelsz, többet soha, mert te, úgy látszik, nem törődsz már velem, vagy aztat hiszed, hogy én olyan szemét fiú vagyok, hogy csak arra vótam jó, hogy bajba hozzalak. Öreg hiba volt, belátom, de hát én tehetek róla, hogy az embernek a kezén és a lábán kívül egyebe is van, tehetek én róla, hogy a szívem nem várta meg a liberárét, és jól esett neki, amikor rája borultál? Nem az én hibám, hogy templom egerének születtem, és nem tudtam neked hajlékot adni, mikor láccani kezdett a baj. Nemsokára szabadulok, s akkor egybemehetnénk, a két semmiből csak kisül valami, azt a gyermeket pedig kivesszük a lelemből, aztán csak lesz valahogy. A többi csóré közt megélünk münk is. Éppen ezért nem hiszem, hogy azt a vén bakancs nagyságadat te bíztad volna meg, hogy takaroggyak el...”

De már itt nem bírta tovább Erzsi, úgy elkezdtek potyogni a könnyei, hogy a tintaceruzával írt sorok betűi összemosódtak tőle. Az öreg nagysága, aki még a náthájával sem tudott nyugodni, épp ekkor mászott ki tarka hálóköpenyébe az ágyból, és meglátta a síró Erzsit. Dunnyogva szidta:

- Ne bőgj! Mit bőgsz, árt a tejnek! Miféle levél az?
- Ez nem tartozik magára – zokogott Erzsi.
- Tedd le! A te magánügyed nem érdekel senkit.
- Elsején elmegyek – zokogta Erzsi –, felmondok!

Az öreg nagyságának a torkán akadt a szó, elsápadt. A dada-csere megártana az unokának. Azonkívül úgy tervezte, hogy kilenc hónap után elbocsátja a másik cselédet, és Erzsiről ledolgoztatja azt a sok húst, amit itt szedett magára. És most, éppen most elmenne! A cselédek minden félhónapban elmennek tőle. Na, hát

Erzsi nem megy. Lesz rá gondja, hogy ne mehessen. De egy szót sem szólt. Visszamászott az ágyba, és mély gondokba merült. Másnap aztán a babakelengye felét sehol sem találták, két ezüstkánál is hiányzott. Az öreg nagysága sietett kijelenteni, hogy azt csak a dada tüntethette el. Addig nem mozdulhat innen, míg meg nem kerülnek, vagy le nem dolgozza, ellen esetben feljelenti a rendőrségen. Kegyetlen elégtétellel nézte Erzsi hamuszínűvé vált arcát. Az elkeseredett lány szó nélkül kiment a gangra, és ráborult a vaskorlátra, könnyei súlyos cseppekben hullottak le a kétemeletes mélységbe. – Gyere be onnan – rikácsolt a vénasszony. Néhány szomszéd cseléd körülfogta Erzsit, és vigasztalta. Megsúgták, a vénasszony már többször is eldugott holmikat, hogy visszatarthassa a cselédeket. – Mit ugattok! Sok cafat. Takarodjatok dolgotokra – rohant ki a vénasszony paprikásan, és ráncigálni kezdte a dadát. A többiek hangosan kiabálva a védelmére keltek. A hangos veszekedésnek a haragtól piros fiatal nagysága vetett véget. Az anyját, karon fogva cipelte be. – Mama, borzasztó, maga mindent elront.

Két hét múlva Erzsi kis maradék pénzével vonatra ült, és egy eldugott faluba utazott. Megkereste a lelencházból kiadott gyerekét, csak a fele volt az ügyvédék gyermekének. Boldogan adta duzzadt emlőit pici szájába.

(1934)

MELYHEZ HASONLÓ JÓKAT KÍVÁNOK NEKTEK IS...

Kedves bátyám! Minthogy húsvéti levelem olyan hamar megválaszoltad, hát én erőst buzdítva érzem a plajbászomat, hogy rögvest válaszoljak szavaidra. A feleségem, Sári nagyon veszekedett, hogy ez a stánecli, amire írok, kell neki tűzgyújtó papírnak. De én túltettem magam ezen a zsugoriságon, mert elsőbb az, hogy ti értesüljétek egyről-másról, mint a mi vacak tűzgyújtó-sunk. Itt az utcában mi sem vagyunk különbül, mint ti, akik panaszkodtok, hogy hónapok múlnak el anélkül, hogy újságot olvasnátok. Nincs pénzetek rá – írod. Ne félj, nálunk se kell krétázni, hogy ne egye meg a rozsdá. Újságot is csak úgy olvasunk, hogy összeállunk tízen szomszédok, és közösen veszünk egyet. Rám minden tíz napban kerül a sor. De már te ismered az asszonynépséget, és így az én Sárim is pattog nekem, hogy minek pazarolom a pénzt politikára. Én mondom, hogy az asszonyokat ti is szedjétek ráncba, és értessétek meg velük, ne csak az orrukig lássanak. Az volt eddig is a bajunk, hogy a politikát rábíztuk az urakra. Hát ennek rövidesen vége kell szakadjon. Küldjük az urakat pihenni a fenébe és vegyük mi kézbe a politikát. Első módja ennek az, hogy ti is vegyetek tízen egy újságot, és hámozzátok ki belőle a hazugságot, mert azt is urak írják. Azután ami nem világos, kérdezzétek meg tőlem. Éppen úgy, mint most, amikor arra vagytok erőst kíváncsiak, hogy mi is hát a konverzió. Segít-e ez rajtatok? Hát erre én csak azt mondhatom, olyan ez, mint amikor agyonverek egy embert, azután megijedve a

tömlöctől, kérlelni kezdem, ébredjen fel, ezután nem fogom olyan nagyon supákolni.

Most pedig figyelj ide, és ebből meglátod, nemcsak ti szeretitek az adóhivatalt.

Tőlem a tizedik házban lakik Ferenc Pista szobafestő és mázoló kontár. De ne értsétek félre, mert ez bizony érti a meszeriát. Három évig volt inas. Sokan azt mondják, ha ez az ember egy kicsit iskolázott volna, művész válhatna belőle.

Így, – csak ebben a bitang világban nevezik az ilyen embert kontárnak, mert hogy éhen ne haljon három gyermekével, ő maga vállal itt-ott, ahol kap valami pingálni valót. Persze ipara nincs. A télen szinte mindenüket feltűzelték és eladták. Úgy éheztek, hogy mi grófoknak számítunk mellettük. Hanem ezt az embert azért sose lehet rosszkedvűnek látni, úgy ki tud tréfálni a szomorúsággal, hogy muszáj kacagni.

Különben sugár, szép termetű ember, és olyan orra van, mint amilyen Mátyás királynak volt.

És ha tényleg igaz, hogy Mátyás igazságos volt, úgy ez a Ferenc Pista még igazságosabb.

Nohát ezzel a szomszédoddal esett meg az alábbi:

A télen kidobták a lakásból, mert nem tudott fizetni, a tartozásba ottfogták a kicsi maradék holmijuknak a felét. Az új lakásban a földre rakták le a rongyaikat. Nappalra, ha nem volt fájuk, gyerekeiket becsapták a szomszédokhoz, és futottak az élet után.

Hát éppen egy ilyen napon, amikor távol voltak, látjuk, hogy az utcán jön két fekete ruhás férfi, az egyiknél aktatáska, és megállnak a Ferenc Pistáék kapujánál.

– Itt lakik Ferenc István szobafestő mester? – kérdi az egyik.

– Ferenc István itt lakik, de a mester nem – felelt csavarosan az egyik szomszéd férfi, aki arról volt híres, hogy egyszer húsz pár virslit evett meg egy ültiben.

Az aktatászkás mérgesen nézett rá, aztán rázni kezdte a Ferencék ajtaját. Pedig mondták neki, hogy nincs itthon, de ők nem hitték, majd amikor senki sem jelentkezett, bekukucskáltak az elfüggönyözött ablakon. Aztán hogy így se boldogultak, tanakodni kezdtek egymással, az aktatáskából holmi papirost vettek elő, és írtak. Mi-

kor ezzel elkészültek, azt kérdezték az összegyűlt szomszédoktól, hogy ki venné át a papírt.

Senki sem jelentkezett. Erre egy rajzszeeggel odaszegezték az ajtóra, és elmentek.

Mi meg néztük, hogy mi az. Foglalás az adóból. Tíz perc múlva megérkezett Ferenc Pista. Nézi a cédulát, forgatja, hümmög, azután elkezd kacagni, de úgy, ahogy csak ő tud, szívvel-lélekkel, mintha csak az anyai juszához jutott volna. Mi odamentünk, lássuk, mi esik neki olyan jól. Majd kinyitotta előttünk az ajtót, és behívott.

Bizony négyüknek csak egy rozoga ágyuk volt. A sarokban kemence, arrébb ócska asztal és két olyan szék, ami nyöszörög, ha ráülnek. A falakon képek helyett olajos papírból fali minták, az ajtó mögött festékesbádogok, zacskók és két meszelő, Ferenc szerszámai. Ő még mindig nevetve körülmutatott.

– Látják, mi van itt – s a bólintásunkra így folytatja:
– Nahát, ezekből lefoglaltak két ágyat, két szekrényt, egy varrógépet és egy tükröt. Ha tíz nap alatt nem fizetek ki négyezernyolcszáz lejt, hát árvereznek.

Erre aztán mi is nevetni kezdtünk. A virslievés bajnoka fejcsóválva jegyezte meg, bizony ez nem tréfa, mert ha jönnek, és nem találják meg a lefoglalt dolgokat, abból baj lesz. Még be is csukhatják Ferencet.

– Tanúm az egész utca, hogy nincs itt más, csak rongy – mondta Ferenc.

– Úgy van. Persze. Majd mi is ott leszünk – kiáltottuk valamennyien.

Ferenc a nagy fogadkozásban egyszer csak felkiált, és pusztíthatatlan jókedvvel egy bolondos tervvel hozakodott elő. Mi meg voltunk ütközve, de aztán ráhagytuk, csináljon, ami neki tetszik.

Letelt a tíz nap. Az egész utca leste az adó embereit, de azok csak a tizenötödik napon jelentek meg.

Egy stráfszekér és egy rendőr jött velük, nyomukban a röhögő utcagyerekekkel. Utánuk anyjuk, apjuk is betolakodott Ferencékhez az udvarra.

– Visszük a bútorokat – mondta az aktatáskás. Ferenc kinyitotta az ajtót előttük, és irgalmatlan komoly arccal tessékelte be őket.

Hát uram isten! Még nekünk is leesett az állunk, mikor körülnéztünk a szobában, mert be volt az bútorozva körös-körül. Független ágyak, két kőrisfa-szekrény, varrógép, faragásos tükör. Az egyik sarokban vízcsap, amint csepeg belőle a víz. Persze csak festékből az egész, de olyan élethűen volt az felpingálva a falra, hogy szinte rosszul esett látni a valódi ágyat és a többi vackokat.

Ferenc hidegvérrel elővette a kaparót, amivel a lepattogzó falat szokta levakarni, és a falról kezdte lekaparni a varrógépet.

Erre aztán megszólalt az aktatáskás kékülő-zöldülő úr is.

– Mi az istennyila, miért kaparja a falat?

– Hát hogy vihessék ki a szekérre!

Röhögés az egész vonalon.

– Hol a bútor, hol a bútor? – kiáltotta az aktatáskás társa is.

– Ott kérem – mutatott halálos komolysággal Ferenc a falra.

– Maga meg van bolondulva! Az isten szerelmére, ne üzzön csúfot az államból – lihegte az aktatáskás most már megrökönyödve. Körülbelül sejteni kezdte, hogy itt bakot lőtt a foglalással.

– Nekem nincs más bútorom. A szomszédok a tanúim, hogy a foglaláskor még ennyi sem volt – jelentette ki Ferenc mély sajnálkozás közben.

– Igaz! Úgy van! Máskor ne foglaljon látatlanba, de a legjobban teszi, ha soha be sem teszi a lábát ebbe az utcába – kiabálták összevissza.

A fuvaros türelmetlenkedett, a rendőr pedig csak állt az ajtóban, és igen nagyon gondolkozni látszott. Végül az aktatáskás azzal ment el, hogy Ferenc jöjjön fel az adóhivatalba haladékat kérni. Ferenc a mai napig is mind megy.

Hát, kedves bátyám, azóta nem foglalnak a mi utcánkban látatlanba se, mert amikor aktatáskás jelenik meg a láthatáron, hát a kapuk mind bezáródnak az orra előtt, melyekhez hasonló jókat kívánunk nektek is.

(1934)

CSAPDA

Kovács Gergő saját lován verte ki a szövetkezetiek ellen gerjedt haragját. Az ember a maga természetét váltsa vissza kétannyiért, mint amennyiért elszedték tőle? Azt a jószágos... és olyat káromkodott, hogy az egymagában felért egy bőrhasító ostoresapással. Nyitott kapuján úgy behajszolta a gőzölgő lovat, hogy majd kidöntötte a sövénykerítést. Az asszony ijedten szaladt ki a pítvarból.

– Fogd ki ezt a dögöt – kiáltott rá a szekérről leugorva. – Etesd meg, amíg én kiürítem ezt a zsákot. Aztán én is falnék valamit – emelte vállára a nehéz zsákot.

– Kendnek kerül holmi egy s más, de a jószágnak...

– Há' nem vótál a kiskománál?

– Aszongya, neki se lesz elég az újig.

– Úgy éljen az ő nagy feje... A többi mivel bútt ki?

Az asszony fürge ujjal sebesen szedte le a hámot, s bőbeszédűen mondta el, hogy Szikra ángyója is szénát venne. Sütő Jani meg a Dárius kincséért se ad egy vilányit se... Az ember még jobban felgerjedt e szavakra. A zsák szétrepedt, amint a tornác földjére supantotta.

– És a vastag Rác, a te híres testvérbátyád?...

Az asszony hozta az ostort, hogy a tornácgerendába vert szegre akassza. Csizmája alatt betöredezett a kis tócsák jege. Tudta, hogy a bátyja miatt most ismét összezsapnak. Kimondta mégis, amit üzent. Hogy olyan kutyának nem ad ő koncot, amelyik megugatja. Azután, ha széna kell, menjen személyesen alkudni.

– Hogy ne ugassak, ugyi! – forrt fel az ember végképp.

– Biza csak ugassék kend – gyúlt ki az asszony is.

– Csak ugassék, a ló meg éhen gebed. Csak sose hallgassák az én szómra, csak nagyfejúsködjék, csak csinálja kend, ami a nagyzebűeknek való...

Az asszony mindezzel Gergő kisgazdapárti vezető tisztségére célzott, na meg arra, hogy szövetkezetben és mindenütt Ráczék ellen szavazott. Már évek óta pereskedtek a bátyjával egy hold szántóért, s azt hitte, hogy a bátyja kiadná az apai juszt, ha a sógora nem pártoskodna ellene. Felhánytorgatta ezt a reményét most is, de az ember egyszerre iszonyú méregbe jött. Elragadta tőle az ostort, s kegyetlenül a nyaka közé sújtott.

– Ne sikolts – ordított rá –, mert olyat cserdíték a szádra, hogy a világ csúfja leszel... Immár te is ellenem fordulsz!?

Az asszony száját összeharapva bemenekült a házba, s elreteszelte az ajtót. Kovács Gergő káromkodva akasztotta szegre az ostort, követte a pajtába önként bekullogó lovát. Bánta már a lován és asszonyán töltött bosszúját. A ló nyakát simogatva morgott, mondott valamit a párás szemű, okos tehénnek is. Eléjük szórta az utolsó villányi szalmával kevert szénát, nekikeseredve csukta rájuk az ajtót, behajtotta a kaput, s egy hóbuckát átugorva az úton termett.

Az asszony mindezt a pitvar ablakából nézte végig, s ijedten szaladt utána:

– Jöjjön vissza, hova megy étlen?

– Jóllaktam a száddal – felelte Gergő hátra sem nézve. Maga sem tudta, hova, kihez, de azzal a konok szándékkal vágott neki a falnak, hogy valakitől okvetlen szénát vesz kölcsönbe vagy hitelbe, mert pénze nem volt. De kihez menjen? A nagygazdákkal valóban összekülönbözött a kisgazdapárti dolgok miatt. A hasonszőrűek pedig, akárcsak ő, üres hijuban vájkáltak. Ezen az ínséges télen a jobbmódúak reggelenként csizmanyomokat leltek a boglyák körüli hóban. Szénájukat pedig megdézsmálva. A máskor oly éber kuvaszok senkit sem csíptek el a máséra járók közül. Tyúkok, libák tűntek

el. Hiába, a fejadag nem elég, ha krumplin s málén kívül egyéb nem kerül melléje.

Ezekhez a máséra szorulókhöz menjen? Ő menjen ezekhez, mikor a vastag Ráczból neki jussa van!? Mikor ő abból a fogva tartott kis holdból kitelelhetne! De nem bírja kivájni attól a Rácztól semmiféle törvény, úgy ravaszkodik az ügyvédje.

A kocsmá tájékaról visszafordult, s hazament. Behúzódott a pajtába. Nem akart az asszony szeme elé kerülni. Felesége azonban kijött hozzá, békítgette, csalogatta. Fiatalok voltak még, kétéves házasság mindössze. Morogva engedett neki, s bement vele a házba, de ott az asztalra könyökölve egyre csak hallgatott. Úgy megülte ez a hallgatás a feleségét, mint a téli ború az eget. A tűzhely előtt pergette az orsót, ami hízott, vastagodott, mint az ő szomorúsága, de erőt vett magán, békítőkedvesen tálalt Gergőnek a jó ízű paszulylevesből, séreányon szabdalta szét a gőzölgő puliszkát egy szál cérnával.

– Hagymát hozzak? – kérdezte halkán, s ha lehet, még kedvesebben.

– Bánom is én...

Fürgén surrant vöröshagymáért, kemény kis öklével az asztalon szétzúzta, megsózta, s elébe tette, mint egy elnyílt rózsát.

– Egyél, Gergő, egyél, me' kihül...

– Tőlem hűljön.

– De há' min emészted magad?

– Azon, hogy ugassak vagy ne ugassak?

– Ejnye, még nem futott ki a fejedből?

– Még jobban bément...

– No, majd én kirázom s a hátához simulva tenyere közé fogta az ember borzas fejét, nevetve rázogatta, de az ember gorombán eltaszította magától. Szégyenkezve kuporodott vissza az orsó mellé, s leste, leste, mikor fordul az a vadember feléje, hogy akkor meg ő fordítson hátat neki. Az ember azonban olyan mozdulatlanul ült, mintha otffelejtette volna magát. Künt a faluban éjbe fült minden zaj és nesz. Az ingaórán négyszer került körül a nagy mánus. Gergő egyszer csak talpra ugrott:

– Ugatni fogok, azért is...

A vetett ágyról lerántotta a felső lepedőt, és ment. Az asszony a vállába fogódzott:

– Hová mégy, Gergő?

– Ráczhoz, hozok a jussunkból egy keveset.

– Maradj, Gergő, ülj veszteg, nem eresztelek. – De az ember rántott egyet a vállán, s már künn is termett. Kattant a pitvarajtó retesze, s az asszony be volt zárva kívülről. Nagy rémületében az ajtónak dőlt. Mindig félt ettől, ami most jön. Gergő régen ígérte, hogy egyszer számadást vet Rácz sógorral.

Remegve figyelt az éjszaka süket csendjére, mikor szakad ki belőle a szerencsétlenség...

Kovács Gergő derekára csavarta a lepedőt, s egy két-ágú vaskörömöt vett magához, amivel szénát szokás tépni a boglyából. Kinyitotta arasznyi bicskáját, s a csizmaszárába dugta. Az udvar végén átmászott a kerítésen. A fekete égen fénykalászokat sarjadoztak a csillagok. Idelent sehol senki, csak ő és a csend, csizmája alatt csikorgott a hó. Rácz telkétől mindössze két szomszéd választotta el. Könnyedén átlendítette magát a szántó-földekre nyúló kerítésen. Derekaról leoldotta a lepedőt, s a hóra terítette. A boglya tövében vadul dolgozni kezdett a vaskörömmel, hamarosan nagy halom széna gyült össze. Élvezettel szívta mellre az illatát. Ráfújt hidegtől fájó ujjaira, a vaskörömöt meg a boglya oldalába akasztotta. Összekötözte a lepedő négy sarkát, s a puha gombócot áthajította a kerítésen.

Megkönnyebbült sóhajjal nyúlt a vasköröm után, de nem találta a sötétben. Jobb keze le-fel matatott a boglya oldalán. Egészen váratlanul nagyot csattant valami, s csuklóját kegyetlen vasfogak szorították össze. Irtózatossá fájdalom hangja bugyborékkolt ki a száján. Halk hörgés volt az csupán, de azt hitte, visszhangot vernek tőle a távoli dombok, s a visszhang szétveti a fejét. Hevesen rántotta maga felé megbénult karját, de valami fogta. Szinte felüvöltött, amikor kitapintva felfedezte, hogy szénaboglyára kötözött rókafogó csapda az. Kirántotta bicskáját a csizmaszárból, hogy fogva tartott kezét csuklóból lefaragja, mert őt nem fogják itt, bármi történjék is. Szerencsére észrevette a csapdatartó kötelet,

és azt nyiszálta el. Ugyanakkor még két csattanást hallott, a hó alatt még két csapda kattant össze. Szabad volt, de rajta a hidegtől ragadós, iszonyú erős vaspofa. Mozdulni látszó árnyékok nyúltak erre gazdag sógora háza felől. Kimondhatatlan erőlködéssel mászott át a kerítésen. Vérző kezét a csapdával együtt benyomta a lepedőben dagadó széna közé, hogy vére csorgása ne hagyjon áruló nyomokat a hóban. Tántorogva bukduc-solt hazáig a hasára emelt terúvel.

Asszonya sikoltva ugrott fel, amikor bedült az ajtón.

– Hallgass! – hörögve rárogyott a szénakötegre. – Hozd a piszkavasat... a piszkavasat... – Dőlt róla a verejték. Felesége félig örülten hozta a tűzpiszkálót, s felnyögött, mikor meglátta a szénából kiemelkedő vas és vér borzalmát.

– Jaj, Gergő!

– Hallgass!... Feszítsd ide be... a hegyét.

A felesége most már egyetlen nyikkanás nélkül segített szétnyitni az irgalmatlanul erős szerkezetet. Hátra-tántorodott, s szájára szorította a kezét. Mi lett az ura kezéből, ami még órákkal ezelőtt olyan szeretettel simogatott? Most, hogy a vasfogak elengedték, rögtön felpuffadt, mintha felpumpálták volna, embere pedig eszméletlenül terült el. A segíteniakarás erejével küzdötte le irtózását, s kimosta a sebet, majd durva lepedő-darabokkal vastagon bebugyolálta, aztán levetkeztette, s az ágyba cipelte az aléltágtól kétszeresen nehéz férfitestet.

A szénát, azután a pajtába vitte, s a jászolba szórta. A vér szagát megérező ló horkanva hátrált el, kapálózva, ijedten kapkodta fejét a padlás felé. A tehén is nagyokat fűjt, párszor visszahőkölt, de végül mégis jóízűen enni kezdett...

Másnap reggel Rácz káromkodva emelte fel a megdézsmált boglya tövéből az elvágott kötélcsüngő csapdát. Egy hiányzott. Megtalálta a boglyába szúrt vas-karmot, s nézte a nyelét meg a hóba ivódott vérfoltokat. Nézte, s a haragot apránként mosoly váltotta fel az arcán. Közben a csapdát visszakötözte a boglya oldalára. Eszébe sem jutott a csendőröket hívni. Mit ér ő avval, ha kinyomozzák és lezárják a tolvajt? Attól neki

se a kára meg nem térül, se boldogabb nem lesz. Majd kiadja magát a tolvaj a kezével. Azt el nem dughatja, azzal majd szolgálni fogja őt élete végéig.

És tényleg, Kovács Gergő sebe napról napra rosszabbodott, hiába szívatták hideg vízzel, hasztalan kötöztették, bugyolálták, mert egyre tüzesebben lüktetett. A dagadás felkúszott a könyökéig. Pálinkás borogatással próbálkoztak, azután friss tehéntrágyával, meszet kapartak rá a falról, pókhálót gyűjtöttek össze az istállóból, s azt tették rá, de a daganat megállíthatatlanul kúszott a hónalj felé. Fájdalmában és félelmében Kovács Gergő csikorgatta fogait vagy imádkozásra adta magát. A házból egy pillanatra sem mert kimozdulni. Feleségét már kíváncsian faggatták a szomszédok, mi lelte emberét. Egy reggel Rác is elkapta az asszonyt, s tudni akarta, hová lett a sógor. Közben pedig jól megjegyezte magának húga ijedt hebegését, amint ínrándulásról beszélt neki. Mindketten csizmájuk orrát nézték, a férfi sodorgatta engedetlenül szétálló gyér bajuszát, és részleteket kívánt tudni, milyen ina rándult meg a Gergőnek, mert sokféle ín van az emberben. Mindeniknek más-más a patikája. Végül csak úgy mellékesen megjegyezte:

– Tudom, annak is cudar napjai lehetnek, aki elment a kaptányommal, sok vért elcsorgatott a boglyám tövénél. Vagy te nem is hallád, hogy meglopták a szénámat?... Különben törödsz is te a testvéred bajával. Nem szép dolog ez a haragosdi. Én csak a jussomat pereltem tőletek... De már nem haragszom. Ha úgy esik, benézek hozzátok, talán tudok valamit az urad ínrándulására.

Kovács Gergő mészfehéren hallgatta felesége híreit s köztük sógora beígért látogatását. Ráparancsolt asszonyára: terjessze azt, hogy ragályos nyavalyája van, kolerás, ne merjen senki se hozzá jönni...

Csakhogy Rác nem ijedt meg ettől. Sejtette már, milyen kolera lehet az. Egy délután, mikor azok nem is várták volna, hirtelen beállított hozzájuk. Kovács éppen elszenderült. Tuskónyira dagadt keze szerencsére a pokróc alatt hevert, de minden pillanatban kitakaródhatott. Nyugtalanul hánykolódott a sebláztól. Rác pedig az ágy közelében foglalt helyet, s fél szemmel

szüntelen a sógora lesóványodott arcát figyelte, főként a betakart jobb kar dudorát vizsgálta a pokrócon. Ijedt húga folyton közte és az ágy között lebegett, nagyon buzgó ápolónak mutatkozott, minden percben takargatta alvó emberét, végül négy lábú ülőkéjét az ágy mellé helyezte, s úgy ült le fonni, hogy testével eltakarja az ura felsőtestét. Soha ilyen nehezen nem pergett még az ujjá közt az orsó, mint most. Kívánta, bár csak esteledne be minél előbb, hogy sötét legyen a házban, hogy ne lássa ezt az embert, aki anyjáról testvére, akit most feneketlenül gyűlölt. Kikergette volna, ha nem fél tőle. De gyanította, hogy most, lehetőleg kedvében kell járni... El kell terelni a figyelmét. De sehogy sem tudott beszélgetést indítani. Hasa reszketett, nyelve meg a szájpadról tápadozott, végül is a bátyja kezdte:

– Ha kolera, jelenteni kéne a jegyzőségen. Vigyék a kórházba, mert eltöltheti vele az egész falut. A háborúban szanitéc vótam, én csak tudok hozzá. Takard ki, hadd nézzem meg a testit, hátha mégse kolera, elég ha a körmit látom. Tudod, a körme alatt kék szokott lenni az ilyeneknek... Takard ki, hadd lám...

– Nem kék az; miért háborgatnám? Az éjszaka egyet jajgatott, nyugodnia kell neki...

A beszélgetés alatt a beteg erős lélegzetvétele apránként elcsendesedett, s hirtelen felült. Lázás szemében csodálkozás lobogott, aztán halk nyögéssel visszahanyatlott. Rácz erre felállt, feje szinte a gerendáig ért, szép darab ember volt.

– Gergő te, há' meg se ismeresz? – kérdezte fojtottan, s följe hajolt. Békélni jöttem, tanácsolni valamit a te bajodra... Add a kezéd, felejsük, ami volt – s felje nyújtotta jobbját.

Az asszony ölébe ejtette az orsót. Ijedtében esztelen vad tervek buborékai képződtek és pattantak szét agyában. Jött, hogy tíz körmével ugorjon a bátyja torkának, azután be vele a kútba vagy a trágyadomb alá. Majd meg a tűzhely előtt heverő fejszére pillantott, s megborzongott. Mit csináljon, hogy a bátyja leengedje a kinyújtott kezét, mert az borzasztó, hogy az embere nem nyújthatja a magáét.

Ekkor azonban az ura szaggatott lélegzeteket véve felült.

– Ha békélni akar kend, ne a kezét nyújtsa, adja ki a földünket, az asszony jussát eresse...

– Még mindig azt mondd, hogy a földünket? – kérdezte Rácز rekedten. – A törvény ítélete nekem adta, és ha nem békélsz, nekem adhatja a többit is. Feleséged csak anyáról testvér, apámról neki semmi sem jár. Ezt megérthetnétek valahára... Egy holdat így is bitoroltok.

– Hazudik – egyenesedett fel Kovács izgatottan. És most lecsúszott jobb karjáról a pokróc. Rácз megpillantva a vállig takart vizes sebkötést, szinte jókedvűen hajolt közelebb.

– No nézd csak, nézd, neked a keziddel van baj?... Mégis engem mondasz hazugnak?

– Kutyaharapás – ijedt közbe az asszony, s hamar betakarta az urát.

– Úgy a, kutyaharapás – ereszkedett le az asztal mellé Rácз, s cigarettát sodort magának. – Sok baj érte egyszerre az uradat. Ínrándulás, kolera, kutyamarás... Az én szénámból ugrott rád a kutya, hékás. Tudod-e, hogy ezt lopásnak nevezik?

– Az én jussomból hozta – sírt közbe az asszony –, ha nem perelte volna el kend...

– Persze, a tiedbül, azt mondd, hogy a tiedbül – s most felfortyant. – Ez azt jelenti, ugyi, hogy én vagyok a rabló, a sötétben orozkodó zshivány? De bánja a fészkes fene... csak azt mondd meg nekem, Gergő: mit csinálnál te az én helyemben? Felét elhordtad a szénámnak.

– Nem igaz – hörögte Kovács.

– Az ottfelejtett vaskarom sokat tud mondani, megromlott karod is jó tanú. Arra fognak mindent, aki rajtaveszt. Bitang vót a nyár, s még bitangabb ez a háborús tél. Ha ti elhordjátok a takarmányomat, az újig talán lopni menjek magam is?... Látod, Gergő, Isten ver téged saját keziddel, nekem pedig fizetni fogsz avval a félhold szántóval, ott az enyém mellett a törésben. Úgyis egy tag volt az valamikor az apám életében...

Kovács felüvöltött, hogy: soha!

Rácز nevetett:

– Ne hetvenkedj, Gergő, mert adod te azt ész nélkül, még örvendhetsz is. Ha csendőrt hívok, az ügyvéd többet visz el. Becsületed meg ráadásul adod. „Tolvaj Gergő” lesz a neved... Túlságos kemény voltál, hékás, az ilyen mindig jobban törik. Nem fogsz te pofázni többet ellenünk az alszegi csürhével. Holnap ilyenkorig várok, ha nem üzentek, hogy jöjjen két tanúval az alku aláírni, akkor új nevet kapsz, Gergő. – Ezzel vette kucsmáját, s szép nyugodtan elment.

Mindketten vérbe borult szemmel meredtek utána. Kovács Gergő felhőrdült.

– Ez a te fajtád – támadt az asszonyra. – Ilyen zsványok közé kevertél. Tolvaj Gergőt csináltak belőlem.

Az asszony forrósodva nézte ezt a fogcsikorgató nyomorékot. Dúhe egyszeriben ellene fordult.

– Elégyszer mondtam kendnek, hogy üljön veszteg. Most megadta az árát. Me’ lusta vót, me’ kellett papolni a politikába, a szövetkezetbe. Kendért tettem ki a szűrét annak a gazdag legénynek? Kendért, aki ha nem tolvaj lesz, akkor koldus marad. És még kend beszél? Én a maga rothadt karjáért át nem engedem azt a félholdat, ha mindjárt idecsüngeti a testit a mestergerendára. Inkább legyen tolvaj Gergő, de a félholdat nem engedem. Érti, nem engedem. Ha velem akar élni ezután is, még most ebben a szent percben veszi a gúnyát, s jű velem a csendőrköz. Elmondja, mi hogy vót, hogyan akart kiforgatni minket ez a bátyám.

Az ember szája kétszer is megnyílt s becsukódott, míg kinyögte:

– Hogy én a csendőrköz menjek? Ezt kívánod tőlem, Boris?!

De Boris többé egy szót se szólt, a kemence padkájáról hozta a csizmát, az ajtóról meg leakasztotta a férfi gúnyáját, öltöztette, mint egy gyermeket.

– Legyen embere a cselekedetjének – mondta nagy későre. – Hagyná, hogy az én zsvány fajtám rátegye kezét még a félholdra is. Azt hiszi kend, hagyna minket az nyugton élni. Egyet zsarolna a sírig. Ilyen hasznót nem szerezhet neki... Aztán a tömlőcben kigyógyít-

ják ingyért a szerencsétlen kezit... Még kosztolják is tavaszig. A végén majd eleresztik mint ártatlant. Mert hogy ártatlan, arról én felelek...

Kovács Gergő nyelt nagyokat, mind nagyobbakat. Hát ilyen asszony ez a Boris? De hiszen ez kegyetlenül okos. Ennek csak kard hiányzik az oldaláról meg bajusz az orra alól. – Na várj, Rác sógor. Ebből talán meglátja a bíróság azt is, hogy ahhoz a másik egy holdhoz sincs neked jussod...

Ó, csak a kezét kigyógyítsák ebből a dagadásból a tömlőcben, akkor igazán jó lesz minden.

És nézte az asszonyt, a Borist. Ünneplőbe öltözött az is. Hej, most lett belé szerelmes igazán. Most, amikor el kell hagynia. De tudta, hogy megéri, hogy azután majd minden jobban lesz. A csendőrkig menet az asszony is mind ebben reménykedett. Egymást túlbeszélve mondták el jövetelük okát a tiszthelyettesnek.

Az eleinte türelmetlenül hallgatta őket, de aztán ijeszten elcsendesedett, majd el is sápadt, mintha őt érték volna tetten. Nézte két legényét, akik fültanúi voltak az egésznek, s alig bírta megkérdezni:

– Maguk nem tudják, hogy mit doboltak ki a múltkor? Hogy aki lámpagyújtás után követ el valamit, az kötélre jut?...

Kovács Gergő mint egy tuskó vágódott végig a padlón...

(1934)

ERZSI ASSZONY

Évről évre Erzsí asszony hozza a városba a tavaszt, fűleskosarába csomagolva a karján cipeli. A piaci kocsisorban a vízvezetéknél lehúzza otromba, vikszre éhes csizmáit, s kiszítatja lábából a negyven kilométeres gyaloglást. Aztán beáll a kofák közé a sorba. Rejtélyes kosarából kirakosgatja a kikeletet. Ez virág- és konyhakerti magvak alakjában rejtőzik. De az idén fagyos még a föld, kevés a vevő, sok a kofa, és túl serények a vámosok. Hamarosan kivasalják belőle a két lej helypénzt, amit egész télen dugdosott az ura elől, nehogy elcigaretázza.

Az első nap csak egy lejt árult. Estére nincs még se szállása, se vacsorája. Találomra beállít az egyik iparosember ismerőségéhez. Zavartan mosolyog, a háziasszony kezéből kiveszi a seprűt, és ő folytatja a takarítást. A mosogatást is kisajátítja, de ha sem az egyikre, sem a másikra nem adódik alkalom, akkor vagy súrolni akar, vagy a szennyes ruhák sorsába szól bele. Közben ott éri a sötét este, és ártatlan ravaszsággal ijedten eszmél rá: hová is megy ő aludni? Vajon ilyen későn nem fogja-e el a razzia?

Lesüti a szemét, hogy ne lássa a házaspár bosszús arcát, amint mégis jó képet vágnak az ő árvaságához. Összehajtogatják neki derékaljul a szőnyegnek előléptetett padlórongyokat. Adnak hozzá egy huzat nélküli párnát, és a szoba egyik sarkában elkészül az ágy. Erzsí asszony leveti többrendbeli szoknyáját, és a kemény padlón kemény álmokkal vívódik.

Reggel négy órakor nesztelenül felkel, de olyan serényen, mintha a napot menne felébreszteni...

Húsvét nagyhetéig szakadatlanul áru, délután mos, vasal, míg csak össze nem gyűjt egy félkilónyi aprópénz-vagyont az emlői közé lecsüngő zacskóba. Innenonnan összekéregtet egy tarisznyára való kiolvasott újságot is, hogy a jövő tavaszig legyen az urának olvasnivalója.

Az indulás napján cukorfütyülőt vásárol két gyermekének, s a csomagolásnál – a háziak csodálkozására – féltucatnyi kopott fogkefeyél is feltűnik a kezében.

– Talán csak nem ezzel mosnak fogat? – érdeklődik a szállásadó férfi, aki első ízben mutat barátkozó kedvet Erzsinek. Ez szinte megbántva utasítja vissza a gyanúsítást:

– Nincs nekünk időnk fogkefézni. Minálunk a községbíró is csak ünnepnap sűrölja ki a fogát. Mi meg úgyis szájbul mosdunk – kontyartónak kell a fogkefe nyele. A szájunknak ennivalót ha veszünk.

– Azért kevesebb magának évről évre a foga, pedig harmincéves se múlt – jegyzi meg a háziasszony, aki ilyen bizalmas dolgokat is tudott Erzsiről. – Ni, ha nevet, a sok csorbaság hogy elcsúfítja!

– Nem baj, legalább kevés foggal tovább tart a kicsi malé.

– De a rossz fog megrövidíti az életet.

– Ej, csak a keserűségünket kurtítja meg. Az igaz, hogy ez az utolsó fogam, ez az ódalos, ni – mutatja a szemfog helyét –, cudarul megsanyargatott, amíg csak el nem látta a baját Kali nínim.

– Hát Szíken nincs orvos?

– Orvos van... csak éppen pénz nincs hozzája. Kali nínim pedig jó szóért és egy tyúkalja tojásért kiszedi akár az összest.

Eközben végez a csomagolással, és a kendőjét igazítja a fején. Láthatólag jószívvel beszél:

– A Kis Mihály a Pázsint-kútnál, amíg szabad volt neki, öt lejért úgy kitepte a kutyázkodó fogat, hogy az orvos se különbül. Csakhogy attól elkobozták a fogót, pedig igazi doktorfogó volt. Az orvosgazdájától kapta, akinél szógált. Fehér kabátot is adott hozzája, amikor eljött tőle. Ott tanulta Kis Mihály a foghúzást. De a körorvos megirigyelte a keresetét. Ráküldte a csendőröket. Szinte emberhalál lett belőle, mert nem adta szépszeri-

vel, a szomszédok pártolták. Nem is tutták csak éccaka elkobozni, amikor alunni tért a nép...

A csizmát húzva mesél tovább:

– Mégis mit ad az Isten? Egy hét múlva a körorvos fogat húzott egy asszonynak, és annak megkőtt az állkapcája, hát nem azt terjesztette a szégyenletes doktor, hogy Kis Mihály húzta? Az emberek agyon akarták ütni a körorvost a vásáron. Azóta is folyik a per, a szegénység meg Kalihoz jár a rossz fogával... Ín is hozzá mentem, mikor már nem bírtam. Jó ötveníves gyertyánfa, erős a vénsége. A sóskútnál lakik. Ippen a moslíkban vájkált könyökig. Jaj – mondtam nekije – , segiccsen rajtam ke’, Kali níním, mert menten megveszek. Várj – aszongya –, elébb betöltöm ezt a habarcsot a malacoknak. – Ín addig lerogytam a tornác küszöbére, fázós orcámat a napnak fordítottam, hátha kisüti belőle a fájást, mire visszajön Kali níním. Nem ijedt a’ meg se a naptul, se Kalitul, fájt tovább embertelenül. Jött a vínsíg, – a tornácgerendák eresztékibül kihúzott egy bolond nagy drótgörbítő cánglit, így hitta, hogy cángli, és rozsdás vót. A Kali níním kezére is rászáradt a moslík dercéje. Eltaszítottam a bogos kezit.

– Loccsintsa le Kali níním, az én szájam mégse vajú. Hát nem azért is a számba dugta, míg ő vót mírges, és aszongya:

– Ne kényeskeggy, Erzsi, mert elküldlek a körorvoshoz, az majd meg is fered neked, mégis megrothad az orcád... Dűjj hanyatt, és öleld meg a tornác sasát, de jól szorizsd meg – aszongya –, és ne fíjj. – Csuda, hogy ki nem tört, úgy szorítottam. A fogó, izé, a cángli kícser is leugrott a fogamról. Kínomban tíz napot láttam ugrálni az erdő felett, az erdő meg tüzet fogott tüle. Kali níním mérgesen gyömkögte a kendője alá a kenderszín haját, s aszonta:

– Erzsi, a fejed jün a fogad után, segiccség kell ide. – Ippen arra jütt a Kerge Jani bátyám a kapával a vállán. Ő szokta herélni a malacokat fent a forrószegen. Na, gondoltam, ezt az Isten küldte erre, ez úgyis orvosféle.

– Jüjjik be, Jani bátyám, és nyomja le a fejem.

Jütt az jószívvel. Kapáját a tornácnak támasztotta, én meg újból végigdültem a tornác föggyin. Ippen östeledett,

s a kapálásból jövők arra haladtak el a ház előtt. Kerítés nem vót, és így az erős szívű kíváncsiak akadály nélkül a számba níztek. Jani bátyám letírgyelt, s a tírgye közibe vette a fejem, tenyerivel meg a homlokomat nyomta. Azt hittem, kilyukad alattam a föld, úgy leszorított. Kali níním meg lihegve tépte, cibálta, húzta a fogam. Nagy későre aztán kireccsent, a cángli csőriben maradt az az átkozott csont. A tüve persze annak is bentragadt, akinek Kali níním húz, mindnek leszakad. Később a nyú visszabúvik a rossz gyökírbe, hogy az Isten kergesse a hegyeknek a körorvost... – áll fel Erzsi asszony nagy sóhajtván.

– Bizon evvel a fogammal sokat szenvedtem még azután is. Csak nem jajgattam mások előtt. Mondta is Kerge Jani bátyám, amikor felkelt a fődről jól kiizzadva: – Te sem vagy máléból, Erzsi. Apádra ücc, Isten nyugosztalja meg szegint, az is jól bírta a szenvedést.

Ezzel veszi is a kosarát, hogy induljon, de a háziak még visszatartják:

– Az apja még élt a tavaly. Mibe halt meg?

– A biza éhen hótt – feleli Erzsi már az ajtóban, és a beboruló eget nézi aggodalmasan... – Megunta a sok fekvést a dagadt lábával, és amikor enni vittünk neki, kiütötte a kezünkből a tálat. Három hit alatt kíszen lett.

– És maguk ezt csak úgy hagyták?

Erzsi asszony a kapuból felelte vissza:

– Há, istenem, nem erőltettük... Az ember nem ellenkedhetik az apjával... Aztán meg egy kicsit igazat is attunk neki, amikor aszonta, hogy úgysem jöttem jószántamból erre a világra, hát legalább jószántamból akarok eltakarodni rulla...

– Na, isten áldja magikat – fordult ki az uccára. Csizmáján zörög a meglazult patkó, amint szaporázza az utat Szék felé gyalog. Negyvenöt kilométerre.

Hüvös szél borzolja a felhők alját, de még nem esik. Majd ha Erzsi asszony az országútra ér, s távol lesz minden fedéltől! S ha nagyon dörög vagy zuhog, az országúton mindig akad néhány Erzsihez hasonló asszony, és összefutnak egy fa alá, fejükre borítják szoknyáikat, s egymást melengetve várják a komisz idő végét.

(1937)

A PIROS SZEMŰ KISKAKAS

Két éve égett már a világ. A menetszázadok többnyire éjszaka szálltak vonatra, és nem bokrétázták fel a puskák csövét. Most már csak azokat a harcosokat koszorúzták meg, akiket vöröskeresztes vonatok félholtan hoztak haza, befejezni a hősi halált. De még így sem jutott mindenkinek koszorú, mert a virágoskertekben krumplit ültettek. Mindenki sorba állt, a férfiak hadisorba, az asszonyok, gyerekek kenyérsorba. Sok erőteljes legény és apa saját lábán ment be a kaszárnyába, hogy nemsokára a postás hozza vissza őket egy ív papíron. Jobbik esetben apró tárgyaikat vagy szemüvegüket küldték vissza helyettük. A Kővári telep lakói közül is sokan kapták vissza így vagy úgy embereiket, csak Lázárékhöz nem jött semmi, még tábori levelezőlap sem. Néha-néha kósza rémhírek érkeztek, hogy Lázárt agyonlőtték, mert szökni próbált a frontról. Mások kozáklándzsáról tudtak. Egyesek srapnell-telitalálatról regéltek... Lázáréknál nagyon hiányzott az apa. Hatan sem tudták pótolni a keresztét.

Az asszony mezei munkára járt a hóstáti földészekhez, akik többet fizettek, mint amit gyári munkával lehetett keresni, – amíg nem jöttek a hadifoglyok. A két nagyobbik fiú, Tamás és Ferenc a gyufagyárba járt, és elég szépen keresett, – amíg nem hozták a szerb foglyokat. A három kisebbik a fellegvári kaszárnyák konyhái körül csatangolt. Fazékszámra hozták a salakos svarckávét vagy más ételmaradékot a bakakazánból, – amíg egy cseh ezredet nem vezényeltek a huszonegyesek helyére. Lázárék ezzel aztán el is vesztették a háborút, pedig az csak ezután kezdődött el igazán.

Lázárné azonban rendületlenül íratta Tamással a tábori lapokat a két év előtti táboriposta-számra az urának. Az írástudatlan asszony diktálta a leveleket. A levélcenzúrán buta hóbortnak nézték, amikor például ilyeneket olvashattak: „Hogy gondolod ezt, kedves uram? Két év éppen elég volt nekünk is, neked is, hagyjátok már a fenébe, nyakig vagyok már ezzel az átkozott háborúval. Nem értem, miért nincs még vége, hiszen itthon mind csak azt mondják az urak, hogy már mindent elfoglaltunk...” Persze e sorokra válasz sosem jött. És ez hovatovább nyugtalanabbá tette Lázárnét. Beható éjjeli tanácskozásokat folytatott gyermekeivel az ágyban: hol is lehet a hiba? Az Istennél-e, vagy Ferenc Jóskánál? De hát az Isten jó, a király szelíd, hiszen, ni, milyen ájtatosan imádkozik a rámába szorított faliképen. Összetett kézzel, lehajtott kopasz fejjel. A bolond nyomdász még fölője írta: „Imádkozik a király” – mintha azt nem látná még a vak is.

Hosszas okoskodás után végre abban egyezett meg a gyermekeivel, hogy biztosan szerencsétlen a ház, amelyben már tíz éve laknak. Megszállta a rossz, valamelyik éjjel álmában egy mély sírgödröt látott kiásva a szoba közepén. Nosza, gyorsan elköltözni innen, hogy minél gyorsabban vége legyen a háborúnak, és jöjjön haza a kedves ura. És költöztek, szinte minden hónapban máshova, mert csak nem akart vége lenni. Mikor Lázárné belefáradt a sok hurcolkodásba, hatásosabb katonaszabaddító módszereket fedezett fel. Hurcolni kezdte az ura alsónadrágjait különböző jósnőkhöz. Éjfélkor pedig szembeállított két tükröt egymással, és addig akarta igazítani, amíg csak kilencszer nem tükrözi vissza egyik a másikat. Abban a kilencedik tükörben aztán meg kell jelennie élve vagy halva az urának. Bosszankodott, és megsapkázta a körülötte tolongó kölyköket, akik az asztalt lökdösve lehetetlenné tették a kilencedik tükörkép kialakulását. De miután az asztal nyugalmi állapotában sem sikerült a művelet, Lázárné mérgesen felkiáltott:

– Ha térdig járom a lábomat, akkor is kibabrálok én ezzel a piszok háborúval...

Járt is makacsul. A kenyérjegy egynegyedét, a cukor felét, a fajegy egyharmadát a csodatevő asszonyoknak

hordta. Hordták mások is. Szépen virágzó jós-ipar keletkezett a városban. A bakancsszállítók, a fakeresztszállítók és a muníciószállítók mellett a javasok szállították a reményt.

Egy téli napon, tizenhat, karácsonya körül, mikor már lóhúst sem lehetett kapni, sem sorban, sem sor nélkül, Lázárné kétnapos faluzás után felfedezte az igazi csodát. Félig megfagyva, de kimondhatatlanul boldogan ezzel toppant be kiéhezett gyermekei közé, akik éppen a szekrényt tüzelték fel:

– Árvácskáim, kilenc hét múlva itthon lesz apátok. Hazahozatom még a pokolból is, ne féljetek!

A gyerekek, kivéve a legnagyobbat, Tamást, ujjongva ugráltak körül bátor anyjukat, és Tamásra támadtak: miért nem örvend velük?

– Azért, mert a halál erősebb édesanyámnál is – felelte csendesen.

– De nem halt meg, te gyászvitéz.

– Akkor a tábori csendőr nem engedi...

– Fütyülünk rájuk – kiáltotta Lázárné –, fütyülünk az egész háborúra. – És titokzatosan beriglizte az ajtót, csendre intette a gyerekeket, s azok feszült várakozása közben óvatosan kipakolt az eddig gondosan letakart szatyorból: egy kis piros szemű, fekete kakast engedett ki az aljából. – Ez az – mondta megilletődve. – Ez a kis semmi kakas hozza haza apátokat, de senkinek ne szójatok!

Ordítózó ujjongással rohanták meg a kioldott lábú, délceg kis kakast, simogatni akarták, de a piros szemű vitéz kezük felé vágott görbe csőrével. Megdöbbenve húzódtak vissza tőle, ráeszméltek, hogy egy olyan nagy szerepre hivatott madárral nem lehet ám csak úgy komázni. Hiszen ha jól meggondolják, hatalmasabb még a jóistennél is, akit hiába kértek, hogy hozza haza az édesapjukat. Többet tud a vöröskeresztnél, aki nem képes választ adni, hova lett az ő szegény apjuk. Viszont Tamás nagy megörökönyödésükre fitymálva nézett a kis kakasra, és vakmerően így szólt:

– Tűrhető paprikás lesz belőle, mert a szegény embernek csak az a biztos, amit megeszik.

Lazárné azonban nyomban odakent neki egy súlyos pofont.

– Nesze, te nagybélű, hát képes volnál a bendődbe rakni, felfalni az apád szerencséjét? Te, az embernek nemcsak hasa van, hanem szíve is. Hát nem sajnálsz, nem várod, hogy apád hazajöjjön?

A fiú égő arcára szorította tenyerét, és dacosan visszafelelt:

– A gyufagyárban még a szerbek is azt mondták, hogy a lánckereskedőket kell nekihajtani a tengernek, és akkor mindenki hazajöhet a frontokról.

– Csakhogy itt nincs tenger! – kotyogott közbe diadalmasan Feri, a tizenegy éves öcskös.

Erre már Tamás sem tudott mit mondani, gyűlölködve nézte a hetykén lépegető kis kakast. Hosszú zsineget kötöttek a lábára, a másik végét meg a kemence lábára hurkolták, nehogy megszökjék a rája váró feladatok elől. Efeletti méltatlankodásában mérgesen célozgatta csőrével Lazárné cipőjén a fényes gombokat.

Másnap aztán Tamás, az anyja parancsára, fájó szívvel elvitte a kis kakast a Kétvízközé, egy nagy fogú vénasszonyhoz. Édesanyja indulás előtt megfogadtatta, hogy a kakast csak a bal hóna alatt viszi, és egyetlenegyszer sem fordul hátra, mert akkor elvész a fekete kakas bűvös ereje. Mindezt a nagy fogú vénasszony szigorú utasítására kellett így csinálni, azt is ő kötötte ki, hogy a kakas fekete legyen és piros szemű. Tamás szerepe sem volt véletlen, mert a vénasszony szerint csakis az elsőszülött fiúgyermek ártatlan segítsége alkalmas a kis kakas nehéz feladatának sikeres megoldásához.

Tamás ezekre gondolt, s meglehetősen beijedve érkezett meg a sétatér végében lakó öregasszonyhoz, aki az alacsony, horpadt mennyezetű szobában szöszmötölt. A mestergerendák közé szentelt cicusok voltak dugva. Falba ütött szegekről különböző nagyságú olvasófüzék lógtak le. A falak körös-körül sűrűn tele voltak aggatva szentképekkel. Kicsikkel, nagyokkal, általában a roskatag ház, az elnyomorodott kerítés, a meglódult fáskamra, mind, mind – mintha éppen ájtatosan térdre akarna roskadni. A magasra vetett ágyon két fekete macska sétált kukra meresztett farokkal, mint két kemence a füstcsővel.

Tamás szinte didergett félelmében. Nehéz és homályos álmok jutottak eszébe, amiket édesanyja mesélt. Várta, hogy milyen hajmeresztő segítséget kell nyújtania a kis kakasnak. Mindenféle babonásokat képzelt összevissza. Rebi néni egyelőre csak azt kívánta tőle, hogy estig fűrészeljen fel annyi fát, amennyit csak bír.

Egész vasárnapját agyonbirkózta egy makacsul szoruló, buta fűrészszel. Este aztán a vasorrú bába mordan kezébe nyomott egy halott katona kabátjából szakított szürke posztódarabot, hogy az apja zsebkendőjébe csavarva dobják a tűzbe. Másnap is magához rendelte. De Tamás csak munkaidő után mehetett hozzá. Ekkor fel kellett hasítania és elraknia a tegnapi fűrészelt fát, végül hozatott vele a vénasszony két veder vizet.

Tamás lázadni kezdett. Miért nem teszi már oda segíteni a kis kakas dolgához? És hova lett, miért nem látni azt sehol sem? Ám az öregasszony rárivallt, ne kérdezősködjék, ne akarjon előre tudni mindent. Ha édesapját élve kívánja viszontlátni, csinálja, amit parancsol, mert mindennek megvan a maga szent oka. És főképpen senkinek, de senkinek, még a gyóntató papnak se merjen arról beszélni, ami itt történik.

Tamás összeszorított foggal hallgatott. Mit is tehetne egyebet? – gondolta. – Ha itt nincs tenger, csak a befagyott Szamos, annak ugyan hiába kergetné neki a lánc-kereskedőket. Márpedig épp ideje volna, hogy hazakerüljön az öreg. A gyufafagyárba járó fiúk példáját követve így nevezte az apját, jóllehet az csak harminchét éves, ha él még.

Esténként, ott dolgozott tehát az öregasszonynál. Vizet hordott neki, súrolt helyette, kihányta a havat az utcára. Hazatérőben pedig hol egy szem paszulyt, hol egy darab tömjént vitt haza, s ezeket is a tűzzel kellett megemésztetniük.

Vasárnapra a fa kifogyott, és újra fűrészelnie kellett. Amint nyiszálta a hasábokat, a fáskamrában, egyszer csak viszontlátta a fekete kakast. Egy lábas hideg vízben úszott, fürdéshez illően szép meztelenre kopasztva. Piros szemében pedig élettelen méltatlankodás üvegesedett.

Ez a látvány ismét lázítani kezdte Tamást. De nem mert szólani, csak a gyomrában tanyázó lények mordul-

tak fel paprikásra éhezve. Régen undorodtak már a csirizes zablisztból sült kenyerektől. De nem sok ideje maradt békebeli lakomákon tünődni. Rebi néni a szent szobába szólította Tamást. Valami rövid szeget mutatott neki, amit papírba csavart, és betett a fiú nagykabátja zsebébe.

– Ne jöjj többé ide – mondta. – Ezt a szeget beveritek az asztal lapjába azon a felén, ahol édesapád szokott ebédelni. Anyád minden egyes tálalásnál tegyen föléje tányért, kanalat, és öntsön neki is levest. Mikor valamennyien végeztetek az evéssel, érted, ne korábban, akkor közösen egyétek meg az apádnak tálalt ételt. Ha el nem veszíted a szeget, és ha mindent pontosan betartotok, akkor mához kilenc hétre, pont délben apátok láthatatlanul beállít, megeszi az ételt, és ettől láthatóvá lesz. Na most, fiam, hozz két veder vizet, de vesd le a nagykabátodat, hogy könnyebben mozogj, aztán segítsen titeket a Szűz Mária...

Tamás ledobta a kabátot, vizet hozott, aztán rohant haza alig ügyelve arra, amit az öregasszony többször is utána kiáltott: „A szeget el ne veszítsd.” A Szamos jegére futott, fatalpú cipőjével akkorákat csicsonkázott, hogy azt hitte, menten az égbe érkezik. Néhányszor jól odaverte magát a jégen, a hideg pofájú téli nap meg gúnyosan röhögött rajta. Bánta is ő, hiszen kibabráltak a háborúval, nemcsak az apja, de ő is leszerelhet, kiállhat a kenyérkereső sorból. Reggel ismét tovább alhatik, mint kicsi korában. És mindezt az a nyápic kakaska és az a szeg csinálja. Zsebébe nyúlt, hogy megcsodálja, de a szeget nem találta. A szeg eltűnt papírostól, csodástól együtt.

Tamás halálra vált arccal le-fel rohant a jégen, didergő ujjaival matatott a porhó között. Száguldott vissza az úton, amerről jött, minden centiméternyi helyet megnézett a földön. Vissza megint a jégre. Nincs és nincs. A napot fel kellene támasztani valami rúddal, mielőtt lecsúsznék az égről, mert a sötétség, jaj, a sötétség elnyeli a reményt is. De a nap könyörtelenül vigyorogva a Gyalui-havasok mögé szökött. A hold meg összeszövetkezett a tábori csendőrökkel, s valahol messze a frontok fölött maradt világítani, hogy ne szökhessenek meg a harcosok, emitt meg ő ne találhassa meg a harcos-szabadító szeget.

Tamás böggve zörgetett be a bezárkózott öregasszonyhoz. Adjon más szeget. De az még az udvarra sem engedte be. Más szegnek nincs hatása, mondta ridegen, ezzel csak egyszer lehet próbálkozni. Még csak egy újabb fekete kakas sem bírna holtbiztosan segíteni, és sürgetően kergette Tamást, menjen, ne sírjon ott.

Csak késő éjjel mert hazamenni a borzasztó hírrel. Mikor az apjukat a harctérre vitték, nem jajveszékelték úgy, mint most. Az édesanyja kimerülésig pofozta Tamást, s félőrülten kiáltotta:

– Apagyilkos, megölted az apádat. Menj a szemem elől, a szeg nélkül ne gyere haza... Takarodj... Takarodj...

Tamás az állomás várótermében aludt a hortyogó katonák között. Reggel újra kereste a szeget. Napok múlva is az öregasszony háza körül ólalkodott esténként. Magához hasonló fiúkat és lánykákat látott ki-be járni Rebi nénihez. Egyszer aztán egy kislányt látott sírva futkosni, ki földre hajló fejjel a fagyos hóban matatott. Nagyot gondolt erre. Megszólította a leányt:

- A szeget keresed?
- Honnét tudod? – kérdezte elámulva a leány.
- Te is vágtál neki fát?
- Vágtam – tátotta el a száját a leány.
- Fekete kakast is hoztál? – sürgette Tamás.

– Nem, én tiszta sárgát hoztam – és megint elpityeredett. – A szeget betette a kabátomba, és vízért küldött... Aztán... aztán felvettem a kabátomat, szépen hazaindultam... Kint aztán nem találtam a szeget sehol se...

Két hét leforgása alatt még két fiút látott így keresgélni a szent ház környékén. Édesanyjának elmesélte, és azzal gyanúsította meg az öregasszonyt, hogy az biztosan visszalopja a szeget, míg a gyerekek vízért járnak.

– Azt a szent asszonyt mered így megrágalmazni, te hazug! – torkolta le a fiút, Lázárné. – Boldogtalanná tettél minket, a karácsonyunkat. Látni se akarlak, te lelketlen kölyök.

Tamásnak a kölyök fáj a legjobban. Gyilkos is, hazug is, jó, de nem kölyök. Ő kenyérkereső! De még a kölyköt

is vállalná, csak ne sírna-sóhajtozna anyja éjjelenként. Úgy fájt ez neki, hogy egyébre sem gondolt, csak arra: mit tehetne, hogy ne sírjon az anyja. Karácsony szombatján aztán munka közben kisütötte, hogy valami ajándékkal tisztára mossa magát. Tudja a kölyök, hogy kell megvigasztalni a síró nagyokat, az okosokat. A ládakészítőtől kért egy szeget, és a nagykabátja zsebében a varrás közé szúrta. Este pedig otthon a lámpa közelében jó feltűnően, hogy testvérei is lássák, kifordította a zsebet, mintha meg akarná varrni, és felkiáltott:

– Né, ez meg miféle keménység?

– Egy szeg... – ordította Feri öcskös, és az „egy szeg”-ből hamarosan „a szeg” lett. Az elveszettnek hitt szeg. Gyorsan be a fejszét, és még gyorsabban, kipp-kopp, be az asztal lapjába. Elfelejtették a hiányzó karácsonyfát, minek az, mikor kilenc hét múlva megérkezik hozzájuk a legszebb angyalfia.

Ezerkilencszáztizenhétre fordult az idő, jött január és február. Lázárné majd megőrült türelmetlenségében. Az esedékes napon kitakarította a lakást, a gyerekeket át-zavarta a szomszédba, aztán megfürdött a teknőben, mintha menyegzőre készülne. A lóhús már hajnal óta puhult a fazékban, mert Lázár nem szereti rágósan még a marhát sem. Végre meglódultak a déli harangok. Valamennyien izgatottan lesték az apjuk részére kitálalt levest... Bizony nem fogyott az, a kanál meg se moccant benne. Didergett a lóhús a kihűlt lében. Sápadt a Lázárné arca, egyre sápadt. Tamás lesütötte a szemét, ne lássa a nagy búbánatot. Nemsokára átnyúlt az asztal felett édesanyja cserlűgtől kimart keze, reszketve felemelte az ura tányérját, tartalmát visszalöccsintette a fazékba. Nagyot sóhajtott, gyerekeit meg küldte a szomszédba, de egyik se mozdult, tudták, sírni akart... Tamás megnyalta szája szélét, s éppen mondani készült valami vigasztalót, mikor az egyik szomszédasszony kiabálva futott végig az udvaron:

– Lázárné... Lázárné lelkem... Jöjjön gyorsan, de nagyon gyorsan.

Lázárné szinte az ablakon rontott ki, nyomában az egész család.

– Lázárné lelkem... Rendkívüli kiadás... Szentpé-
terváron az oroszok kikiáltották a... a békét, és mene-
külnek a feketézők.

– Ugye mondtam, hogy a Láncos feketézők az oka...
– kiáltotta Tamás kifulladásra, de öccse közbevágtott:

– Könnyű az oroszoknak, nekik van tengerük, amibe
belefojtsák őket.

(1937)

AZ ENYEDI PRIKOLICS

A világháború szörnyetege már 1915. november 25-ig lerázta az évfa leveleit a naptárról, és még mindig nem lakott jól. Nyelte, egyre nyelte a menetszázadokat, hogy azután az állomások torkán át szétokádja őket a világ minden tájára. Így érkezett Nagyenyedre is egy kis hódító csapat. A vitézek egymást kézen fogva bámészkodtak a sűrű ködbe vesző egyemeletesre cseperedett házakra. Némelyik hős böggve ült az erősebb bajtárs karján, s maszatos orrát odakente az alatta lihegő hadfi sapkájához. Természetesen csukaszürkében lötyögtek valamennyien. A gránitköves, ködtől verejtékező járdán esetlenül botorkáltak az irdatlan nagy fatalpú bakancsokkal az ismeretlen cél felé. Az utcák fullasztó fehér párájában szomorú arcú ténsasszonyok és kékre fázott pocolisták imbolyogtak feléjük. Riadtan megbámulták az ostromlókat, s a merészebb benszülöttek kérdezősködéseire a csapatvezető kövér kisasszony mérges, náthás hangon válaszolt:

– Hadiárvák ezek a kolozsvári gyermekmenhelyből.
– És türelmetlenül nógatta, olykor titokban dumékkal siettette az el-elmaradozó gyermekeket, hogy minél előbb a rendeltetési helyre érjen velük, mert a zsebkendője teljesen átázott már a sok orrfúvástól. A kis egyenruhás csapat is sűrűn tüszögött. A menet elején egy tizenhárom év körüli fiú kétéves hűgát cipelte a hátán. Három kisebb fiútestvére szorosán mellette vonszolta a két számmal nagyobb menhelyi bakancsot. Szomorú és jóval kisebb társaival ellentétben, elszántnak és rendkívül értelmesnek látszott. Lekicsinylő fintorral nézelődött szerte. – Hát még ezt is városnak nevezik? – villogta a kolozsvári nagy házakhoz szokott szeme. Közben figyel-

meztette társait a vadlibák gágogására, melyek a város felett húztak el láthatatlanul.

– Halljátok, ezek vadlibák, és napkeletre mennek teleni, ahol mindig nyár van. Tojnak ezek a háborúra. Hej, ha mi is vadlibák lehetnénk... – mondta olyan vágyódással, hogy a kisasszony is felfigyelt rá, s bosszúsan figyelmeztette:

– Inkább azon törd a fejedet, milyen mesterséget akarsz tanulni, mert még ma inasnak adnak...

A fiú arcáról rögtön lehervadt az a kis fény, amit az elképzelt vadlibasors világított rá. Megint földön járó, görnyedt hadiárva lett belőle. S egy fokkal még előbbre hajolt alvó húga terhe alatt. Ez fázós kicsi kezét az ő bő ingnyaka mögé dugta melegedni. Forró leheletét is a nyakába szuszogta, amitől a fiú háta közepén csiklandós áramok szánkáztak le-fel. Öccsei közelebb nyomultak hozzá, és a kabátját rángatva, sűgva kérlelték:

– János, ne hagyj el minket te is. Ne menj inasnak, János. – És rettegve sandítottak a kisasszony felé. János feje mélyen a járda fölé lógott, és csak lihegni tudott. Mit is szóljon? Hát tőle függ ez? Talán megkérdezték tőle, amikor idehozták? S bizonyára kérdezetlenül viszik majd tovább. De amikor végre megérkeztek az állami kisdédóvóba, egy nagy terembe, ahol körös-körül a falakon színes nyomatú háziállatok képei bámultak rájuk békebeli ábrázattal, maga sem gondolta volna, ami azután következett. A hátáról le sem tette a hűgát, mikor egy üveges ajtó mögül egyszerre falánk, ténsasszonyformájú asszonyok rohanták meg őket. Mintha mostanáig sorban álltak volna odakint, ahogy a lisztért vagy a petróleumért szokás. Talán úgy is lehetett, mert az ajtóban egy igen öreg, gyenge hangú rendőr hadakozott az újabb betolakodókkal,

– Az árgyélusát! Ne lökdösődjenek, mindenkinek jut gyermek. Még nem fűjték le a háborút...

De az átfázott asszonyáradat besodorta őt is a terembe, és tehetetlenül morgolódva szemlélte, amint két-három asszony is megragad egy-egy rémült gyermeket, és ide-oda ráncigálják szörnyű lármával:

– Ez a kislány nekem kell...

– De én fogtam meg hamarabb...

– Bánom is én! Én már a múltkori transzportra is elő voltam jegyezve... Nekem is élni kell...

– Csak hallgasson, maga nincs úgy rászorulva! Maga a fia után is hadisegélyt kap...

János vadul védte a testvéreit, de míg a beléfogódzó öccseit húzta vissza, azalatt a hátáról lerángatták a hűgát. Ekkor a lányka után kapkodott. Addig viszont az öccseit hordták szét. Kétségbeesetten futkározott utánuk. Szoknyák között bujkált, és lökdösődött. Puha asszonyi hátuljakba és keblekbe ütődött, amint a testvérei után kiáltozott:

– Sanyi, hol vagy? Feri... Feri... kiálts! Pistuka, Pistuka... Nünüke édes. Jaj, hol vagy, Nünüke?... Eresszék el a testvéreimet! Hová viszik a testvéreimet?

– Még egyszer az asszonyok közé furakodott, és jobbra-balra harapni kezdte a tolongó nők karját. Egynek meg a combjába mart, amikor a lábuk között akart a testvérei közelébe férni. Sikoltozás, feljajdulás. „Ez a fiú megbolondult! Rendőr, fogja meg! Nahát, rettenetes, hogy megharapott.” A rendőr segítségével a terem sarkába vitték. Négyen-ötven faggatni kezdték: Hány éves? Hogy hívják? Mikor megtudták, hogy tizenhárom éves, elszéledtek melőle, és csalódottan mondták:

– Ez igen nagy már, és sokat eszik. Inasnak való vad kamasz.

János arcára szorított tenyerébe sírt, könnyei a kabátujjába potyogtak. Zokogása annál hangosabb lett, minél több asszony tűnt el a szomszéd szobában a zsákmányolt gyermekekkel. Ott egy ősz tanítónő írta nevüket, majd csengő koronákban kifizette nekik egy hónapra előre a tartásdíjat az elvállalt árvéért. Nemsokára csak ketten maradtak a tyúkszemeit tapogató rendőrapóval, aki hal-kan szidta az asszonyokat, mert összetaposták a lábát.

Az ősz tanítónő egy egészen fiatal, büszke orrú kisaszszonnyal átsétált hozzájuk, és elküldte a rendőrt:

– Hazamehet, Mihály bácsi, de a jövő héten ilyenkor megint erre nézhetnek; mondja meg a kapitány úrnak.

– Megpillantotta a sarokban kuporgó fiút. – Ez az a harapós gyerek? – A kisasszony szelesen kapta magára a télikabátját. – Felviszem Salak úrnak, az majd megszelídíti...

– Én, fiam, ha volna más, nem engedném ahhoz a prikolicshoz...

– Hogyan?! – kiáltott fel csodálkozva és egy kis lenézéssel a lány. – Még Irma néni is elhiszi azt a... azt a csacsi mesét róla?

– Én csak azt tudom, fiam, hogy Enyeden senki nem adná hozzá inasnak a gyermekét, még a falusiak is elkerülik...

Jánoska arcára borított ujjai közül leskelődött. Majd a fülében ragadt prikolics szó értelmét találgatta magában. Vajon milyen mesterség lehet az? Mikor a sötétedő utcákon a kisasszony háta mögött kullogott, az elfutás gondolata áramlott le a lábába és onnan vissza a fejébe. Megkeresi, és visszalopja a testvéreit. Dolgozik ő értük, hisz eddig is dolgozott, amíg az anyja a járványkórházba nem került tifusszal. Kolozsvárt a gyufagyárban hat koronát keresett hetenként. A vonat ablakából itt is látott egy-egy magas kéményt. Ki tudja, még a „Hangyába” is felvennék... De mire eldöntötte volna a szökést, a kisasszony egy kapu előtt megállott, és becsengetett egy rángatható fogantyúval. Éppen akkor gyúltak fel az utcai lámpák, amikor a fekete kapunyílásban egy törpe alak dugta ki a fejét. A szája helyén tüzes karika izzott.

A kisasszony gőgösen köszönt rá.

– Elhoztam az új inast, Salak úr – és ezzel el is sietett.

Salak úr kinnebb dugta a fejét. Jánoska ekkor vette észre, hogy a tüzes lyuk a szája helyén egy vastag, égő szivar. Szédítő bagószagot lehelve szólalt meg vastag, érdes hangján:

– Gyere be, vigyázz, aki ezen a küszöbön átlép és lopni mer nálam, annak kitekerem a nyakát.

Követte, s tiltakozás fojtogatta, mert sohasem lopott. Még gyümölcsöt sem, pedig a barátai eleget csalták Kolozsváron, de ő mindig az apja érthetetlen és amellet sok fejtörést okozó bölcsességével tért ki: „Ezen a világon minden a miénk, és emelt fővel sürgesd az elszámolást, de ne lopj...” Persze, a barátai kinevették mindannyiszor. Vajon ez a prikolicsmester vagy mi a csuda, nem nevetné-e ki szintén? Azonban a torkába fulladt minden szó, hisz olyan fekete volt ez az udvar, akár a

világ végén a semmi... Ráadásul az előtte járó alak tömbje hirtelen emelkedni kezdett a levegőbe. Még surrogást is hallott. A következő lépésnél irtózatosan neki ment a fejével valaminek. Salak úr rákiáltott a magasból:

– Vigyázz, te marha, nem látod, hogy itt tornácfeljáró van?

És csakugyan, nemsokára fapadló döngött a bakancsa alatt. Ugyanakkor tompa kopácsolás és nyöszörgő hangok közeledtek feléje. Hirtelen kinyílt az ajtó, s fénykocka zuhant a tornácon keresztül. A mester eltűnt benne. Ő meg összeverődő fogakkal hátrált az ajtóból vissza. A küszöbön túl hegyén-hátán szorongó koporsók acsarkodtak rá. Az egyikből vagy mögüle pedig egy fehér hajú halott emelkedett fel, azután előtűnt egy sárga arcú fiúfej is.

– Lódulj be már, te mafla – dörrent rá a mester, és észrevéve rémültségét, vigyorogva berántotta az ajtón, és az előtérbe lökte. Két fősvényen égő petróleumlámpa fénykörében a koporsókon túl gyalupadokat, fűrészeket, forgácsalmokat vett észre. A forgácsban térdig elveszve állott a két hulla. Enyves, nehéz, páncélszerű kötény lógott a nyakukban. A fehér hajú épp cigarettát sodort, és dohányszálakat köpködött. Ronggyal betekert szárú szemüveget hordott. Feltűrt ingujjától lefelé vakítóan fehér bőrű, indudorokkal, bogokkal tarkított karja volt. Ha ugyan nem kicsavart fagyökerek voltak azok. Fűzetlen cipőjéből kifityegett a nyelv, s akkora trottya lógott hátul, akár a bicskát, fésűt és szipkát áruló bosnyákoknak. A fiú csak egy nagy, szinte földig érő kötényből és egy fejből állott. Salak úr beajánlotta őket:

– Ez Harmati, a segéd úr, az pedig Sándor, az öreginas. Fogadj nekik szót... hogy jó iparos válják belőled... Te, Sándor, tanítsd meg szeget egyenesíteni... Vacsorára süssetek pityókát! – Azzal ki is ment, a tarkóján kifehérelt fejbőre, mintha soronként ültették volna el a haját, s minden második sort kihagytak volna... Ahogy kitette a lábát, Sándor rögtön egy jókora ládát húzott elő az egyik gyalupad alól. Színültig tele volt rosszindulatúnak látszó, kitekert nyakú, rozsdás szegekkel. Sándor olyan buzgalommal mutogatta a kiegyenesítés titkait, ami elárulta, hogy régen készülhetett erre az

ünnepélyes pillanatra, amikor ő is valakivé válik. Öreg-inassá. Nagy rang ez. Ott kezdődik az ember, és ott ér véget a szegegyenesítés. János még inkább megrémült ennyi görbe szeg láttára. Nyomban gyűlölni kezdte őket, s úgy gondolta, hogy bennük lelte meg a prikolics szó magyarázatát. A koporsók már nem is tűntek olyan félelmeteseknek, biztos akart azonban lenni, és a gyufagyárban megszokott közvetlenséggel két vérhólyag után letette a kalapácsot, s a hullák felé fordult:

– Mit tesz az, hogy prikolics?

Harmati úr és az öreginas egyszerre abba hagyta a gyalu alatt jajgató deszkák gyötrését. Megdöbbenen és sokat sejtetően pillantottak egymásra, végül pedig csodálkozva ránéztek. Harmati úr a mutatóujjhoz hasonló valamivel benyomta az egyik orrcimpáját, a másiktól meg kifújta a port. A torkával is baj lehetett, mert a szerszám-szekrényből viszont egy sötét színű folyadékkal töltött üveget vett ki, és nagyokat kortyintott belőle. Ekkor megjött a hangja is:

– Csak volna itt a mester, az ilyen kérdés után rögtön szétmázolna, mint egy bolhát.

– Csak azt szeretném tudni, miféle mesterség a prikolics.

Azok ketten elnevelték magukat. Ő pedig már szinte otthoniasan felült a gyalupadra, s lábát kezdte lóginyázni, de mintha csak a Harmati úr fejére ült volna, úgy ráordított, hogy lába rögtön abba hagyta az ingázást.

– Nem szállsz le onnan, nyavalyás! Mert a fejedbe hajítom a ropántot – és felragadta a hosszú, különös nevű gyalut. – Gyerünk azokkal a szegekkel...

De ő bambán, értelmetlenül bámulta őket.

– Miért szálljak le? Hat óra már rég elmúlt. Majd holnap reggel nekikezdek... Vagy... itt... éjjeli schichtben dolgozunk? – s ezúttal leereszkedett a lábára. – De én jobban szeretem a nappali schichtet. A... a gyufagyárban is mindig így dolgoztam... Reggel hattól este hatig. Reggel nyolckor negyedóra frustukidő volt. Délben egy óra ebédszünet. Csak édesanyám túlórázott, amíg...

Elakadt, mert olyan dermedten nézett rá az a kettő, hogy megint hullának látszottak. Sándor még a száját is eltátotta. Maga is félős oldalpillantást vetett a koporsók

felé. Tán csak nem azokban vackolódik valami? S azért gebedtek meg ezek ennyire. De miért nézik mégis őt? Jaj, csak nem a háta mögött látnak egy... E percben a piactéri öreg református templom órája ütni kezdett. A szíve helyén érezte lógni a harangot, ami pontosan tizenkettőt kongatott...

– Már éjfélf? – nyöszörögte. – Mit néznek úgy? Talán a hátam mögött... Mi van a hátam mögött? – ugrott feléjük elfehéredve, úgy, hogy még Harmati úr is meghökölt egy pillanatra, de utána nyomban harsogó kacagásba tört ki az öreginással együtt.

– Nyavalyás – recsegett a segéd –, csak nyolc óra van most. A mi templomunk kiüti előbb a négynegyedet, s csak azután az órákat... Mit gondoltál, mi van a hátad megett, te nyálás?... – és gyökérszerű ujjaival a fiú fejét átmarkolva, erre-arra lógatta.

– Azt hittem, kísértet...

– Attól a kísértettől csak Salak úr fél. – Elmerenggett. – Hej, hej, valamikor Pesten, Bécsben és Prágában én is dudaszóra dolgoztam. A lámpagyújtás örökké sör mellett talált, pedig csudaszépen égtek azok a bűdös gázlámpák. – Ellágyulva nyúlt az üvegje után. – A lábamban most is bizseregnek a fehér vándorutak kilométerei. A karomba pedig külföldi deszkák göcsei rúgták ezeket a csomókat... Biza, még paliszánderfából is dolgoztam... De megette a fene az egészet. Ládd – és az ablakból bevett egy cserép virágot –, ez mindenem, ez az én leányom. – A nagy pléhkannából vizet kortyintva, a szájából öntözte meg a virágot. – De te ne jártasd a szádat a mester előtt a dudáról. Nem szereti az még a harangütést se... – Ezzel megint gyalulni kezdte a koporsófüdelet. Sándor is nekikeseredett a fenékgyalulásnak, s közbe-közbe csudálkozó pillantásokat küldött az új inasra. Ő még sohasem látott gyárat, pláne gyufagyárat...

Bizony, Harmati úr csak akkor dobta le maga elől a járomnak nevezett kötényt, amikor tizenhatot kongatott a toronyóra... Jánossal összekotortatta a gyalult forgácsot. Kiválogatta belőle a fadarabokat, s az egészet egy koporsóba lökte, lerúgta lábáról a cipőt, s beledől maga is. Élvezettel vakarózott. Megkezdte az álla alatt, és úgy

haladt le fokozatosan, egészen a talpáig, azután fel a hátulján tarkójáig. Csípte a tölgyfapor... Ásított.

– Sándor, add ide azt az üveget, azután mehettek aludni... Ha leesik a hó, ti is beszorultok a koporsókba – nyúlt el roppant fáradtan, s lehunyt szemmel lihegte:
– Bizony, te új inas, itt reggel öttől éjfélig tart a gür-cölés...

*

János a fáskamrába ment aludni, a kihordott gyaluforgács tetejére. A köd utánuk bújt a pokróc alá. Sándorral összebújva ismerkedtek. Elbeszéléséből megtudta, hogy ő is hadiárva. Naszód megyéből való, egy húsz házból álló román községből. Azután János mesélt a gyufagyárról, apjáról, aki festő volt, a járványkórházba került anyjáról, akiről nem is tudja biztosan, meghalt-e igazán, mert a temetésre nem vitték el. – Jól kibabrált velünk ez a háború, csak tudnám, ki csinálta! Odaállítanám szeget egyenesíteni a pasast. Csupa vérhólyag a kezem – fejezte be végül.

– Én megmondom, ki csinálta – súgta Sándor. – Csak húzd be jól a fejed a pokróc alá. Nehogy meghallja a pizok, mert széttép Salak úr. Tudod, ez úgy volt, hogy a sátánmester a pokolból a világra utasított tizenhárom sátánkutyát. Ezek egy híd alatt keresztülbukfenceznek a fejükön, és emberré változnak. Egy másik kecskebukával akármikor kutyák lehetnek újra. Az ilyeneket nevezik prikolicsoknak. Ezek hol kutyabőrben, hol ember képében verekedést, bicskázást és háborút hergelnek az ember és állat között. Egy ilyen prikolics Salak úr is a tizenhárom közül halkította le a hangját. – A háborút azért csinálta, hogy fogyjanak a koporsók... Békében, amikor ritkán haltak az emberek, éjjelenként összemart néhányat, és mérges nyálától rögtön meghaltak...

– Buták! – vetette közbe János. Miért nem jöttek hozzánk a Pasteur-kórházba, ott kimosták volna azt a nyálát.

– Ez nem olyan nyál ingerlődött fel Sándor... – Ez most is elmegey éjjelente a katonakórházhoz, és addig vonít, amíg a leheletétől meghal egy-két sebesült... Ha nem, jaj neki! Mert holdtöltekor az örhegyi temetőben

összegyűl a tizenhárom kutya, és amelyik kevesebb kárt és halált okozott, mint a többi, azt cefetül összevissza harapják, karmolják... Láttad volna csak a múltkoriban, hogy sántított egy reggel... Az arcáról is lehúzták a politúrt. Ezért dolgoztat minket ennyire még vasárnap is... Sose jár templomba... rögtön kutyává változnék, ha egyszer templomba menne. Holnap megmutatom neked a hátsó kerítésen azt a lyukat, ahol közlekedni szokott, amikor rájön... Ezt csak úgy lehetne elpusztítani, hogy egyszer egy papnak a temetésére elhívnák a templomba... Ez átok rajta, hogy muszáj elmenjen. Nézd meg, amikor hallja, hogy beteg valamelyik pap, rögtön eltűnik a városból.

– Ez borzalmas nagy gurítás, ilyent még nem hallottam hazudni – vágta rá János, kis borzongás után.

– Kérdezd meg Harmati urat – méltatlankodott Sándor. – Azután én csak jobban tudom... Én vagyok az öreginas, nem te... Ha egyszer meglesed Salak urat mosdás közben, hát csupa szórt látsz mindenhol. A háborúba is ezért nem vitték el... Igenis, hogy ő csinálja a háborút...

– Nekem a gyufagyárban Mózsi bácsi, a kakasgyufaosztályról, azt mondta, hogy egy nagy akarat lebeg a világ felett, és az csinálta...

– Ő az a nagy akarat, a prikolics...

– Akkor én le is győzöm, elcsalom a templomba...

– Ki? Te csalod el? Tán Árgyélus királyfi vagy. Aztán melyikbe csalnád? Mert csak a mi templomunk volna jó. Ott rögtön kopogó kő lesz... De hogy is jut eszedbe, hogy pont neked fog elmenni, a fiatal inasnak...

– Na, majd meglátod – hetvenkedett János. Már-már összevesztek volna, ha az álom nem nyomja el őket. Sándor álmában egy fára kúszott, s csak amikor a lombok közé ért, vette észre, hogy bizony azok nem lombok, hanem egy gyárkéményből kitóduló füst bodrai. János viszont azt álmodta, hogy kőkutyán lovagolt, és görbe szegeket tömött annak morgó torkába... Másnap, harmadnap egyre szenvedélyesebben kezdte óhajtani, bár valóra válthatná hősi álmát. Amit ő gurításnak tartott, igaznak bizonyult. A nevezetes lyuk ott a kerítés alatt, és fehér kutyaszőrök fénylettek a földön. A mester húsé-

gesen megrugdosta minden reggel fél ötkor a kamara oldalát ébresztőnek, és hajszolta őket kegyetlenül. Ő maga csak éppen hogy felkötötte a tiszta kötényt, de a fényezésen kívül nem dolgozott egyebet, leplezetlen szenvedéllyel politúrozta a koporsókat. Csakhogy ilyenre kevés és ritka rendelő akadt. Nagy keletje inkább a fenyőfakoporsóknak volt. Harmati úr végighálta valamennyit, és mindenikkel eltemettek egy keveset belőle is. Salak úr viszont inkább csak a rendelőket hajtotta fel. A tífusz jól működött a falvak gyerekei közt. De maga egyetlen temetésre se ment el.

Egy vasárnap délután a János legnagyobbik öccse állított be váratlanul, és templomba hívta az örvendező inast, de a mester színéből kikelve kergette el a megszeppent gyereket.

– A műhelynél hova kell neki szentebb templom? A munka pedig a leggyönyörűbb imádság. Majd ha öt év múlva felszabadul, nyalhatja a papok talpát...

Rá néhány napra meg Harmati úrral veszett össze förtelmesen Párizs bombázása miatt, mert a segéd rosszalotta, hogy ártatlan asszonyokat és gyermekeket gyilkolnak...

– Csak irtsák egymást a birkák, ha nem tudnak emberek lenni – kiáltotta a mester...

Sándor diadalmasan hunyorított a hitetlen Jánosra. Ez már alig kételkedett a prikolicsmese valóságában. Csak azt nem értette, hogyan lehetnek olyan szép gyermekei egy kutyaembernek, mint a vele egyidős, polgári iskolába járó Zsuzska és a kollégiumban tanuló Imre. Ezek annyira barátságosnak bizonyultak iránta, hogy még birókra is keltek vele a padláson, amikor hébe-korba füstölt kolbászért küldte fel őket a ténsasszony. Különösen a Zsuzskával való küzdülésben telt nagy gyönyörűsége. Ehhez hasonló érzést még csak békében észlelt magában, amikor jóllakásig ette magát zsíros kenyérrel. Azután meg azért kezdett, búsulni, hogy mi lesz Zsuzskával, ha az apját elcsalja a templomba... Mit is szólna, ha megkérdezné tőle: Zsuzska kisasszony, nagyon búsulna, ha az apja kővé válna?... Igen, tudta már, hogy ezt nem lehet sokáig halogatni, mert kibírhatalannak érezte, amit az apja velük művelt.

Például egy hétfő reggel Harmati urat nem találták a műhelyben. Vasárnap kétheti fizetést kapott kézhez, és szórakozni ment, ahogy ő jelezte. Így csak ketten slájfolták a koporsókról a gipszelést egy habkőkockával. Unalmas, zajtalan munka volt ez. Tán gyűlöletesebb a szegyegetésnél is. Dideregték, és kapunagyságúakat ásítottak hozzá. A házban a hajnali csend ölelkezett a sötétséggel. Hát egyszer csak ingben, alsónadrágban és papucsban berontott a műhelybe a mester, és káromkodva felragadta az erős tölgyfavonalzót, a két méter hosszú richsájd volt ez szakmai nyelven. Nos, ezt eltörte a hátukon...

– Alusztok, ugye! Ezért nem hallok egy koppanást se. Mit gondoltok, én a fülemre feküdtem, lehet tőlem lopni a drága időt és kosztot? Hát ez a tekergő Harmati még mindig nincs itt? Már fél hat, s még semmit se dolgoztatok... Estére két koporsót kell liferálni... Te pedig, János, fűrészelj egy új richsájdot. Mutasd meg neki, Sándor...

A richsájdkészítés némileg megvigasztalta Jánost. Gyönyörködött is a művében, amikor készen volt vele. De másnap reggelre Harmati úr még mindig nem került elé, és ők ezúttal is a tegnapi slájfolást folytatták. János tanácsára azonban időközönként a padlóra dobtak egy-egy lécet, s haszontalanul kopácsoltak a kalapáccsal a koporsók oldalán, hogy a mester ne panaszkodjék a zajhiányra... Az ám, de dörrent a konyhaajtó, és hasig kigombolt hálóingben, csúf szörreneteggel a testén, újra rajtuk volt a mester. Dühösebben, mint tegnap, és három darabra törte rajtuk János első remekművét...

– Lelenctöltelék bitangok, egész éjjel le nem hunytam a szememet a köszvény miatt, és most, amikor elaludtam volna, akkor kopácsoltok nekem, ha kell, ha nem. A slájfolás nem jár zajjal, talán kalapáccsal slájfoltok? És te nyomorult, ilyen gyenge richsájdot csináltál? Te, ez lénia neked?

– Hát nem is bot – csordult ki a méreg a vérig sértett Jánosból, és még a fejét sem sütötte le. Ellenben Sándornak megroggyant a térd. A habkőkocka hangos koppanással pottyant ki a kezéből. Vacogva bámult a mester szörlombjaira. Ez pedig hitetlenkedve, elámulva torpant

meg a senki fia lelenctöltelék előtt. Közben észrevette, hogy Sándor a mellét csodálja. Hirtelen zavarba jött, s az inge után kapkodva hátrálni kezdett az ajtó felé.

– No, várjatok, ha bot kell nektek – ropogta félelmetesen, és bevágta maga után az ajtót.

– Láttad? – jajdult fel nyomban Sándor. – Csupa szőr... Bújjunk el, az istenért... Hogy merted neki azt mondani? Most hozza a botot, s az nem törik el, ne félj!...

– Bánom is én! Úgyis kővé változtatom még ma, hogy legyen vége ennek... A marha prikolics, sehogy se jó neki... Csak Zsuzskát sajnálom, de ha az én apámat elnyelte a háború, az övét is elnyelheti a béke... Tudd meg, én leszek az erősebb nagy akarat. És hazamegyek Kolozsvárra, elviszem a testvéreimet is. Csak már jönne a bottal, hogy ne sajnáljam Zsuzskát...

A mester azonban nem jött. Egész délelőtt nem mutatkozott, fájlalta a lábát, és ágyban fetrengett... De a fiúk tudták, milyen köszvény az... Legalábbis biztosra vették, hogy az éjjel megint az örhegyen marták össze a lábát... És vitatkoztak, veszekedtek, hogyan csalják el a templomba és főként melyikbe. Sándor az öreginas jogán és más egyebek alapján a román templomhoz kötötte magát. – Ami biztos, az biztos – jelentette ki. János a reformátustól nem akart tágitani. S végül azt az engedményt tette, hogy Sándor, mikor borért megy ebéd előtt a mesternek, a román templomban hígítsa fel szentelt vízzel a bort... Ő pedig majd kitalál addig valamit, hogy átcsalja a közeli református templomba. Így a kettő csak megteszi a magáét... Ebéd tájt azonban előkerült a két napja elveszett Harmati úr. A csak ünnepnapokon viselt szemüvege el volt hasadva, cipőfűzőjét, mint mindig, most is maga után húzta a sárban. Szinte átfordult a tornác korlátján, úgy tántorgott. Közben kiabálva egy üres üveggel fenyegetőzött.

– Vége már a negyvennyolcnak, majszter uram... Micsoda disznóság ez, hogy két hétre csak annyi fizetést ad nekem, hogy két nap alatt lehörpintem az egészet? Még be sem vagyok rúgva, majszter uram... – Az üveget behajította az üvegajtón. – Nesztek, koporsók, egy kézigránát... Robbanj fel, te enyves kripta!... Nekem elég volt. Gyertek ide, János, Sándor. Facsarjatok nekem

egy szivart, azután temetünk... Elé a legszebb koporsót nekem. Fúrjatok a fejemnél egy nagy lyukat a fedelén, és tegyétek a fejemhez a virágomat, hogy a lyukon nőjön ki, míg a világ, hogy a szakállam is kifelé nőjön a lyukon... Pukkadjon meg ez a prikolics, ez a hullarabló vámpír... Te, annyi asztalt, széket csináltam neki, hogy... hogy... na, kutyagumi... kutyagumi... – és belétántorgott az egyik koporsóba. A virágcserepet meg Jánosnak kellett a fejéhez beállítania. – Most rám a fedelet, a legszebbet. Érted, én meghaltam... még amikor az első pohár szeszt hörpintettem le... Írjátok a fedélre: itt nyugszik Harmati, aki jól tudott hörpinteni... Ennyi engem megillet...

Sokáig csuklott, csámcsogott, s végül, a repedt szemüveggel az orrán, elaludt a kemény deszkák közt.

Sándor közben elment borért. Kipirult arcáról János jól láthatta, hogy sikerült a szentelt vizet a borba töltenie. Nemsokára már a mester hasában locsogott az egész. Ebéd után roppant izgatottak lettek, mert a prikolics még hevesebben jajgatott a lábával, s egyre csak azt fújta: „Csak esne már le a hó... addig nem lesz nyugtom...” Jánost a patikába szalasztotta a ténsasszony sóborszeszért... Visszajövet János a református templom ajtaját nyitva látta, és megfigyelhette az öreg tiszteletest, amint két-három katonatiszttel ide-oda kóborolt az üres padok közt. – Megvan – motyogta magában. – Tudom már, hogy csalom el. – Rohant haza. Szerencséje volt, mert a mestert elgyötört állapotban a műhelyben találta, amint éppen káromkodva rázogatta Harmati úr lábát. Egy öreg földműves estére koporsót rendelt a lányának, de a segéd tántoríthatatlanul horkolt virágja tövében, a levelek rezegtek a szuszogástól... János kerülte erről, kerülte arról a mestert, s tátogott, mint a pípós tyúk, míg ki merte nyögni a világ sorsát jobbra fordító hazugságot:

– Salak úr, az öreg... református pap, izé a tiszteletes úr legurult a toronygrádicson, és me... meghalt. A ká... kántor úr kéreti, tessék rö... rögtön a templomba menni, és méretet venni a koporsó céljából... De gyorsan, mert azt hiszik, tífuszos volt...

János befejezésül akkorát nyelt, hogy a nyelve is majd utánacsúszott. Salak úr olyan megrökönnyödve bámult a

lihegő fiúra, hogy ez szentül meg volt győződve, hogy a mester megijedt... Sándor behunyta a szemét, és egész kicsire zsugorodott izgalmában. Félájultan hallgatta a hitetlenkedő mester morgásait, amivel szabadkozott, vonakodott, hogy ő ezt nem hiheti, és ő nem megy sehová. Költsék fel ezt a tekergő Harmatit, mert ő lépni is alig bír... Kiabálására a ténsasszony és Zsuzska szaladt be a műhelybe. Ők előbb azt hitték, Harmati halt meg, majd hüledezve ismételték el Jánossal a kántor üzenetét.

– Pedig de édes öregember volt... – szörnyülködött a ténsasszony. Zsuzska meg kiszaladt a kapuba, és azzal az újsággal libegett vissza kifulladásra, hogy a templom előtt már nagy csődület van. A mesterné taszigálni kezdte az urát...

– Akkor csakugyan siess, Károly fiam, Harmatit úgysem ébreszti fel még a negyvenkettős ágyú se holnapig. Pedig kár volna elszalasztani... Tán még a püspök úr is lejön. Ha nem sietsz, elcsípi előled a konkurrencia ezt a temetést.

– De hát miért tartok én segédet? Én már beteg se lehetek nyugodtan? – rúgta a koporsó oldalát Salak.

– Zsuzska karon fog, fiam, és elkísér... Vagy menjenek veled a fiúk... Eredj, hozd ki apádnak a bekecsét, Zsuzska...

– A botomat is hozd – kiáltotta a mester... – De ha beledöglöm ebbe a járásba, hát vessetek magatokra... Nem érted? A botomat is!

A két fiú remegve húzódott hátrább. Ha lehetett volna, elpárologtak volna jó messzire, hogy csak akkor kerüljenek elő, amikor a mester már kővé dermedve hever a templompadlón. Mikor kivilágosodik az ég, mint a mesebeli városban, a hétfejű sárkány lenyakazása után. Akkor, amikor egyszerre magától megkondul valamennyi enyedi harang, hirdelve a békét... Ahogy János elképzelte ezt, amikor az összeesküvést kifőzték... Igen, akkor előállni a győzelem után, hogy a polgármester úr tüzze enyves kötényük mellé a kitüntetést, és azt kérdezze tőlük: Mit kívántok, fiúk? – Mire János azt felelné, hogy adjanak neki annyi békebeli zsíros kenyeret, amennyi belefér. Ezenkívül engedjék meg, hogy addig birkózhassék Zsuzskával, amíg elmúlik minden bánata. Azután kerít-

sék elé neki az anyját élve vagy halva, s adják vissza testvéreit...

A műhely legtávolabbi sarkából nézték, hogy a mester nyögdécselve, morogva elbicegett a Zsuzska karján...

– Látod, hogy fél a kutya – súgta Sándor. – Érzi a vesztét...

– Csak Zsuzska eresztené el a karját a templom küszöbén – dadogta János tünődve... – Szegény, nagyon meg fog ijedni, de nem tehetek róla, ha ilyen apát választott magának...

Közben kiosontak az első kapuba, és onnan lesték borzongva a templomhoz érkező mestert. Most befurakodtak a szájtatók közé, akik érthetetlen okokból a toronyra mutogattak... Na és most. Most átlépte a mester a templomküszöböt is. A szemük majd kiugrott a fejükből, úgy néztek, mert a templom előtt ácsorgók izgatottan kezdtek nyüzsögni, mozogni... Jaj, és akkor megkondultak a harangok...

– Győztünk – vinnyogta Sándor, és János hasába boksolt egyet, de az csak állt, állt bódultan a harangzúgástól, és lefelé nézett önfeledten az utcán. Sándor is arra pillantott, és kis híján térdre esett. Botját rázva Salak úr vágatott visszafelé, de úgy, hogy Zsuzska alig bírta mögötte szusszal. Mintha sosem fájt volna a lába. Sándor bedöntötte a kapuajtót, és majdnem az orrán csúszott a fáskamráig. Ott be egyenesen a forgács közé! Port, forgácsot nyelve fúrta be magát a legfenekére... Ezalatt János csak állt szomorúan a kapufélfának dőlve. Csak amikor két lépésre ért a mester, akkor húzódott be az udvarra. Ezt is csak azért, hogy az utcán járkálók ne lássák, ami ezután történik. Kicsit reszketett az alsóajka, amikor a háta mögött hallotta a nehéz szuszogást. Pillogva fordult szembe a tátott szájjal hörgő Salakkal.

– Te... te, az anyád... istenit, miért tetted ezt velem?

János csüggedten nézte a botot, és amennyire tőle telt, bátran igyekezett felelni:

– Azt hittem, maga prikolics, aki a háborút csinálta...

Salak kezéből kihullott a bot, s a tornác fájának szédült.

– És aztán? Beszélj, mert, mert... Na, aztán, ugye, kőkutyává válok, mi?

S e pillanatban mintha nevetés vibrált volna a mester arcbőre alatt

– Ezt akartad?

– Igen, de maga vagy nem prikolics, vagy...

– Vagy? Mi az a vagy?!... – ordította most már úgy, hogy János megrázkódott belé, és a tornác lépcsőjére rogyott zokogva...

A ténsasszony, aki egész idő alatt a konyhaajtóban állott, most integetni kezdett a fiú felett az urának.

– Hagyj békét neki, Károly – súgta.

– Csak még azt akarom tudni, ki tanította erre, hogy ezt a csúfot üzze velem. Aztán takarodjék innen... Hol van Sándor? Sándor, gyere ide! – És benyitott a műhelybe, lement a fűskamrába, és lábánál fogva húzta elő a fiút. – Ki találta ki, hogy engem ilyen hazugsággal a templomba küldjön?

Sándoron forgácsok csüngtek, s maga is egy vékony, zizegő forgácspántlikának tetszett, amint rámutatott Jánosra.

– Salak úr, kérem, én igazán nem. Ő, ő volt, még a szentelt vizet is ő mondta, hogy öntsem a borba ma délbén.

Salak a feleségéhez fordult.

– Mondtam, ugye, hogy a bor nem olyan, mint máskor. És még én hagyjak békét neki?! Takarodj, de még most. Eredj vissza a gyufagyárba vagy a lelencbe. Te túlságosan pimasz vagy nekünk... Siess, siess, amíg fel nem veszem azt a botot – de a hangjában bizonytalanság érzett, s elgondolkozva tekintett az elsompolygó fiú után... Hümmögött, csóválta a tejét. – Hogy ez hogy megmondta a szemembe... Ilyen inasom se volt még... És azt a richsájdót milyen szépen megcsinálta. – A botot arrébb rúgta. – Ezt tüzeljétek el, ne kerüljön többet a kezembe... Te pedig, Sándor, szaladj az után a nyavalyás után és hívd vissza. Ilyen ésszel nem kergethetek el egy kölyköt... Ez még feltalálhatja nekem a mesebeli csudaasztalt... Mozogj, te pápáláptye, mert még elbujdosik.

A kullogó Sándort megelőzve, Zsuzska futott János után, de Jánost elnyelték már az utcák. S a templom-

toronyban még mindig zúgtak a harangok. Búcsúztatták az egyiket a toronyból. A tövében ácsorgó diákocskák arról susogtak, hogy az egyik harang még holnap berukkol tüzérnek a harminckettős és felesekhez. Leveti magáról ezt a tágas, öreg toronynadrágot, és ezután szűk ágyúcsőbe szorul. Jánosról többet sose hallottak Salakék.

Ki tudja, talán ma is küzd valamerre a prikolicsokkal.

(1937)

A KOZMÁÉK HANGSZERE

Kozma János hazafelé igyekeztében fél lépéssel mindig elől járt, el-elmaradozó Jancsiját mindegyre megállították a Wesselényi utcai fényes kirakatok. Ő viszont ment elgondolkozva, kettőjük heti fizetését számítgatta, amit a fiú vízhordásért, ő pedig betonkeverésért kapott az építészől. Hazafelé menet a kifizetésre váró különböző adósságok összegét jó előre szétrakosgatta. Jobb nadrágzsebében a kenyeresasszony kapott beosztást, míg a másikban az utcabeli boltos csörgött elégedetlenül, a mészáros ellenben a kabát külső zsebében kevélykedett, belső zsebébe a borbélynak járó summát szállásolta el, házigazdáját a farzsebébe dugta. Erre a fura szokásra azért kapott rá, mert sohasem bírta egyszerre kiegyenlíteni a tartozásokat, s ha hitelezői több pénzt pillantottak meg a kezében, mint amennyit nekik szánt, akkor mindegyik elvárta, hogy épp nála törlessze le az egész kontót. Ellenben, ha csak épp annyi pénzt vett elő, amennyit fizetni szándékozott, akkor mindegyik elhitte, hogy annál több pénze igazán nincs. Legutoljára a magamagának szánt vasárnapi durákpénzt, öt krajcárt, dugdosta a kalapja bélésébe, hogy a felesége meg ne találja, ha lefekvés után kiforgatja zsebeit. Éppen ezt művelte, mikor a fia hátulról rángatni kezdte a kabátját, s lelkendezve kiáltotta:

– Lásson csudát, édesapám, lásson csudát!...

Kozma ijedten rezzent, fel, mintha a felesége érte volna tetten a krajcárdugdosáson. Értelmetlenül bámult jobbra és balra, épp egy fényes órásüzlet előtt álltak, de bizony ő semmiféle csodát nem vett észre a szombat esti sürgősforgáson kívül. A fia húzta, ráncigálta, jöjjön csak közelebb.

– Nyögd ki már, mit akarsz! – mordult a fiára bosszúsán, s tekintetével követte gyerekének a kirakatra mutató kezét.

– Látja, édesapám, azt a zenélőórát? – kérdezte Jancsi kipirultan az izgatottságtól.

– Hallom – felelte Kozma a kirakatra meredve, ahol a sok csillogó-villogó, ketyegő ékesség között egy alabástromoszlopos, tornyos, talpas nagy óra éppen rázendített valami indulóra. – Hallom, de mit érek vele...

– Vegyük meg, édesapám... – mondta Jancsi epekedve.

– Ezt már nem hallom – fordított hirtelen hátat Kozma a fényes kirakatnak, s fiát is magával húzta. Az elszontyolodva követte.

– Igazán, vegyük meg egyszer, édesapám. Az zenél is, ébreszt is, mutatja az időt is. Legyen nekünk is valami hangszerünk...

– Az órásnak nincs zsebem, nem csinált a szabó – felelt Kozma elkedvetlenedve. És szóltanul azon gondolkozott, miért is jutnak eszébe a fiának effélék. És miért mondta úgy, hogy legyen nekünk is valami hangszerünk. Tán csak nem ágaskodik benne valami muzsikus? Erre aztán eszébe jutott, hogy mennyit meséltek legénykorában egyik juhászbojtár nagyapjukról, aki a saját maga faragta furulyákon úgy tudott keseregni, hogy hét határból csodájára jártak, míg agyon nem taposta a falu bivalybikája. Tán csak nem támadt fel ebben a gyerekben ez a furulyás nagyapa? Nem emlékezett, hogy juhászbojtár ősük óta az ő családjukban valaki is zeneszerszámot szerzett volna. Kíváncsian kezdte fürkészni a fiát.

Jancsi meg ezalatt azon gondolkozott, hogy az apja reggelenként mindig vízzel ébresztgeti. Rápreckeli mosakodás közben a karjáról lecsurgó szappanlevet, amiért sosem ugrik az első szóra.

– Miért szeretnél hangszer? – kérdezte Kozma óvatosan.

– Mert a zenélőórával nem esnék rosszul az ébresztés – felelte a fiú kigyúló reménykedéssel. – Akkor nem kéne rám preckelje édesapám a hideg vizet...

Majd megbeszéljük a dolgot anyáddal – nézett félre elkomorodva Kozma János. Érezte a gyerek akarat-

lan szemrehányását, s ez rosszul esett neki. A fiú ismét elszontyolodva kullogott mögötte. Tudta már, ha az anyjával beszél meg a dolgot, akkor az ő kívánsága sosem teljesedik. Pedig soha semmit úgy nem kívánt, mint ezt a zenélőórát. El is határozta, csak keressen ő több pénzt a kőműveseknél, megszerzi azt az órát mindenképpen. Nem is sejtette, hogy az apja ezúttal tényleg komolyan meg akarta beszélni anyjával az ő kívánságát. De bizony erre már nem jutott ideje. Beszélgetésük után egy hétre kitört a világháború, az első, a kilencszáztizennégyes. A mozgósítás nagy izgalmában Kozma elfeledkezett ígéretéről. Már csak a menetszázad zöldággal díszített marhavagonjában jutott megint eszébe. Reszelős tenyerével a pityergő Jancsi álla alá nyúlt, s rekedtes hangon vigasztalta:

– Ne sírj, Jancsim, lesz rá gondom. Hozok neked a szerbektől olyan zenélőórát, amilyen még senkinek sem volt. Kelj fel addig, fiam, magadtól is jó korán. Mert azt mondja a közmondás, hogy aki korán kel... – Ekkor megrándult a katonavonat és a közmondás másik felét kivitte a szerb frontra...

*

Teltek, múltak a hónapok és az évek, Kozma Jancsi meg kitartó sóvárgással várta haza édesapját. Úgy lehet azonban, hogy a szerbek nem várták zenélőórával, talán nem is volt nekik olyan csodaszerszámjuk, vagy ha volt is, igen-igen elrejthették előle, édesapja meg biztosan szégyellt hazajönni anélkül, s tán még ma is keresi valahol mert sosem került elő a bosnyák hegyek közül.

Kozma Jancsi Jánossá serdült, vízfordás helyett már meszet kavart, s megérte azt is, hogy már az ő keze alá hordták a téglát a kőműveseknél. A zenélőórát mégsem feledte el, pedig a Wesselényi utcai kirakatból eltűnt az óra, később kalaposüzletté alakult az órásbolt is. Kozma János örökké leste az óráskirakatokat, melyikben láthatná viszont a zenélő csodát. Egyszer, mikor a béke friss festékszaga már egyáltalán nem érzett a világon, egy főtéri kirakat előtt torpant meg. Tölcséres, rikító színű gramfonok tátották rá kehely formájú, nagy szájukat. Kelletlenül nézte őket, apránként azonban belé-

törődött a változtathatatlanba. Később már úgy gondolta, meglegednék zenélőóra helyett egy gramofonnal is. Megtetszett a formájuk, de nem merte nagyon megkívánni. Nem volt rá pénze. Nem mert gyönyörködni a hangjában, ha csalogatónak felhúzta a ravasz bazáros. Eltelt egy jó év is, míg tünődni bátorkodott, vajon sárga vagy piros tölcsérű tetszene-e inkább. Eldönteni azonban nem tudta, és az idő csak múlt, közben megházasodott, s újdonsült fiatal feleségével állt a kirakat elé. Ketten azután kisütötték, hogy piros tölcsérűvel kellene hogy meglepjék magukat.

Pénzük persze nem volt rá, de azért arról ábrándoztak, milyen nagyszerű lenne: esténként felhúznák a gramofont, s amíg a másnapi ebédet főzik, addig elszórakoznának a jobbnál jobb énekesek hangja mellett.

– Igen, nagyon gyönyörű lenne – lelkesedett a János asszonykája.

– Hát vegyünk egyet? – merészkedett elő a kérdéssel Kozma János.

– Vegyünk – bólintott beleegyezőleg egy félév múlva az óvatos asszonyka. És ettől kezdve türelmes kitartással várták, hogy sorsjegy nélkül elcsípjék a szerencsék fejedelmét, hogy valami pocakos erszényt találjanak a koránkelések egyik aranyos reggelén. Más reményre tudniillik nem futotta keresetükből. Amit ugyanis nyáron félrekuporgattak a János fizetéséből, azt télen felették, sőt még el is adósították magukat a tavaszi kőműves-szezonig. Egyszer valahogy mégis együtt volt egy kis összeg, s eltökélték, hogy megérdeklődik a kiszemelt piros tölcsérű gramofon árát, de amint a kirakat elé értek, megállt bennük a vér. Amióta nem nézegették oly gyakran a kirakatokat, a gramofonok eltűntek, egyszerűen kimentek a divatból. Helyükbe kis fekete ládikós, halk zenéjű patefonok kerültek. Az elegáns külsejű jószágokat látva, joggal gyanították, hogy azok jóval drágábbak lehetnek a gramofonoknál. Nem mertek tudakozódni az üzletben, nehogy szégyenben maradjanak. Azután meg már úgy szívükhöz nőtt a kiszemelt gramofon, hogy csak igen sokára kopott ki szemükből színének és formájának emléke. Közben pedig fiuk született, s a gólya néni vágta zsebre a hangszerre zsugorgatott

összeget. Kiheverték valahogy ezt a csalódást is, hiszen némileg kárpótolta őket a kisfiú nyivákolása, bőgött az öt gramfon helyett is. Meg is unták hamarosan, s mind nagyobb rokonszenvvel nézegették a patefonokat. Egyre több értéket, célszerűséget, kellemet és bájt fedeztek fel ebben a modern zeneládikában: lám, összecsuható, hordozható. Könnyűszerrel magukkal vihetik az erdei kirándulásokra s a Szamos-parti feredezésekre – mondogatta Kozma Jánosné áradozva.

Kozma János ellenkezett:

– Az erdőre nem vinnénk magunkkal, kár volna konkurrálni a madarak hangjával. A Szamos-partra azonban nyugodtan kicipelhetjük, a halak úgyis botfűlűek. Azután ha megszületik második kisfiunk...

– A kislányunk – vágott közbe élénken a felesége.

– Már megint ezzel bosszantasz? – vált morcossá Kozma.

– Igen, mert nekem egy fiú untig elég – makacskodott ifjú Kozmáné, s ezen azután még ott, a hangszerész kirakata előtt úgy összekaptak, hogy Kozma János csak egy hét múlva fejezhette be az abbamaradt mondatot, de ezúttal óvatosan így mondta:

– Ha megszületik a második kisgyermekünk, akkor az nem fog annyit bömbölni, mint az első, mert ahogy elhúzza a száját, mi csak elé gyorsan a patefont, rá egy vidám lemezzel, s a bőgésnek induló nyafogás kacagássá vidámul a lurkó pofáján.

Ebben azután simán megegyeztek mind a ketten. Éppen csak a patefonra valót nem tudták hogy honnan szerezzék. Az öreg-öreg Kozmáné tanácsára azonban télen-nyáron korábban keltek egy félórával, ezenkívül mindig bal lábbal léptek le az ágyról, s ugyanarra a lábukra húzták fel előbb a cipőt, mert, Kozma nagyanyja szerint, az biztos szerencsét hoz. Az utcán szüntelenül földre süttött szemmel jártak, s ezt betartották minden körülmények között. Közben azután, hogy össze ne vesszenek a második kisgyermek neme fölött, ifjú Kozmáné ikreket szült, egy fiút és egy leányt. Nem tudták, sírjanak-e vagy nevéssenek, mert a patefonra dugdosott garasokat ószeren látott gyermekkocsira kellett hogy költsék.

– Nem baj – vigasztalta őket az öregasszony –, most legalább több szem többet lát az utcán.

Mihelyt az ikrek is elég értelmesekké váltak ahhoz, hogy őket is betanítsák a koránkelésre, és már megtudták különböztetni bal lábukat a jobb lábuktól, és le-sütött fővel már nem futottak a járókelő emberek érzékeny gyomrába – akkor az ikreket is befogták a patefonszerzés nehéz igájába.

És nemhiába. Az apa büszkesége, a legnagyobb fiú, Jancsika hároméves korában az utca porában futkározva, két lejt talált. Azon az éjszakán nem lehetett bírni a Kozma család boldogságával. Csak a mind öregebb Kozma nagymami dohogott elégedetlenül. Korholta Jancsikát: engedetlen, rossz kölyök, ha rá hallgat, és aznap legalább a bal lábára cipőt húz, s nem mezítláb futkos a porban, hát akkor bizonyára ezresekert lelt volna a le-jesek helyett. Ámde Kozma atya leintette a vénasszonyt, s gúnyos tréfával figyelmeztette feleségét:

– Nem ártana, fiam, ha megkérdeznéd a patefon árát. Most már a két szerencse-lej a mi zsebünkbe csalja a bankók öregapját is, a vén ezresekert.

De bizony már hiába érdeklődtek volna. A kirakatokban már nem patefon kérkedett. Már kiment a divatból az egylámpás rádió is, már az ötlámpások sem voltak újdonságok. A régi zenélőórás üzlethelyiségben meg ismét órákat árultak. Kozma János letett a hangszerekről. Az ikrek mellé született még két gyerek, s rádióztak azok sokszor úgy, mintha orgonaversenyt közvetítenének valamelyik ezertemplomú városból. Az egyik enni kért, a másik cipőtalpalást, a harmadik jó ég tudja, miért bőgött. Kozma Jancsi, akár az apja egykoron, a kőművesekhez járt vizet hordani. Szombatonként az apja egy lépéssel előtte járva porciózta zsebében a kettőjük fizetését, ő meg bámulta a kirakatokat, s egyszerre elkapta az apja kabátját:

– Nézzen csudát, édesapám, nézze ezt a rádiót, hallja, hogy szól, egyenesen Amerikából. Aszongyák, hogy távolba látnak rajta. Látja, édesapám...

– Hallom – nézett a rádiókereskedő kirakatába Kozma János kedvetlenül, s eszébe jutott saját maga, mikor ő unszolta így az édesapját, s elkeseredve húzta

magával a fiút. – Látom is, meg hallom is, Jancsi, de mit érek vele?

– Vegyünk egyet, édesapám, úgy szeretnék Amerikába látni.

– Jó, majd megbeszélem anyáddal.

De sosem beszélhette meg, elfeledkezett róla, azután meg kitört a második világháború. A frontra induló Kozma János nadrágjába, kezébe, nyakába öt gyermek csimpajkodott. Jancsi meg pityergett, neki már nem jutott fognivaló az apján, a kisebbek mind lefoglalták rajta a fognivalókat. Kozma János észrevette legnagyobb fiabánát, egyik kezét kiszabadította a legkisebb gyermek ökléből, s megsimogatta a legnagyobb fiát.

– Ne ríj, Jancsim, ne ríj, fiam...

S már-már a száján volt, hogy megígérje, hoz neki Amerikába látó rádiót, de eszébe jutott, hogy az apja csak zenélőórát ígért, mégsem bukkant olyanra soha, és hogy ő is oda ne maradjon szégyenében, amiért nem tudja ígérését beváltani, csak így vigasztalta Jancsikáját:

– Mondom, hogy ne ríj, gondoltam én rád. Hozok neked egy olyan szájmuzsikát, hogy az Amerikába látó elbújhat mellette...

És elvitte a vonat, hogy szájmuzsikát kerítsen az ő kis Jancsijának. Úgy látszik, nehezen találta, mert még tábori lapot sem írt. Jancsi meg várta türelmesen, hogy nekik is legyen már egyszer hangszerük. Mind a négy testvére szájában egy-egy cukorfütyölő sikoltzott. Az ikrek pénzt találtak az utcán, s mindjárt cukorsípot vettek rajta. Kezébe nyomtak egyet Jancsinak is, fújja csak gyorsan, amíg el nem olvad, s rettentő vidáman voltak. Csak édesanyjuk idegeskedett, s kapkodta a tenyerét a füléhez, szidta a boldog kicsiket. Miért vannak olyan nagyra az ő fütyülőjükkel? Még sírva is fakadt.

– Hagyd el, fiaim – motyogta Kozma nagymama –, az apjuk csak örülne nekik. Nagy haladás ez a mi családjukban. Ezelőtt száz évvel ükapjuk, az a híres juhász, még csak fűzfa furulyán kesergett. Kár, hogy nem érhetette meg az apjuk ezt a boldogságot...

Észrevette, hogy Jancsi sápadtan kapja fel a fejét az utóbbi szavakra, hirtelen félrecsavarta mondókája végét:

– Kár, mert még megérjük, hogy amire hazajön, még a cukorfütyülő is kimegy a divatból.

Jancsi megnyugodva tekintett a kezében tartott ragadós sípra, s titokban, hogy a többiek ne tudják, papírba csavarta, s jól eldugta, hogy ha hazakerül az apja, akkor még ő is gyönyörködhessek a cukorfütyülő édes hangjában.

De máig is hiába várja: az apja nem került haza sohasem.

(1938)

EGY MŰVELT OLVASÓ

Mindennap könyvet cserél, és zárás előtt öt perccel jön, vagy ami még feltűnőbb: a félig leeresztett redőny alatt tör be. Rohan, könnyű ruhája szinte lerepül róla, úgy siet és suhog. Koffernyi kézitáskájából a pultra löki a könyvet, és piros a méregtől, mert sokan vannak. Kihalássza a katalógust a korábban érkezettek alól, és sebesen végiglapozza görcsökben vonagló ujjával. Egy sóhajtásnyi idő alatt egyetlen lesújtó, gúnyos fintorral tucatszámra kivégzi a halhatatlanokat. – Móricz Zsigmond, Tolsztoj, Zola, Gorkij, Eötvös és ehhez hasonlóak az ő számára nem írók, halálosan unalmasak. Közben tízszer cserél a pult előtt, és a holtfáradt alkalmazott után libeg, hogy gyilkos nyájassággal nyafogja:

– Kisasszony drága, adjon nekem valami jót, de borzasztóan sietek.

A sápadt kisasszonyt persze tízfelől is nyúzzák egyszerre.

– Írja be, kisasszony, a kilencvenkilenc harminchatot.

– Fizetek, kisasszony...

– Kérem a nyolcszázhatvanötöt...

– Nyugtát még nem adott, kisasszony...

– Milyen ez a Halálsugár, kisasszony? Ha túl izgalmas, nem viszem el fenyegetőzik a későn érkezett hölgy, aki türelmetlenül tapogatja a Halálsugár lapjait, s szinte szagolni látszik a betűket, amint rövidlátóan az orráig emeli a könyveket. Beleolvasás a közepén, a végén, az elején, megnézi a kiadót, és legvégül elkeseredetten elhajtja.

– Valami komolyabbat, művelt olvasónak valót, kisasszony, onnan a pult alól, de azért könnyű legyen... Új félpengős nincs?... Rettenetesen sietek, drágám...

A kisasszony egy árnyalattal sápadtabb – a pultra hord minden pengőst, félpengőst, „modern” és klaszszikust, egy egész könyv-hegyecsuzamlást. De a hölgy csak turkál, tobzódik, és reszket, fintorog és undorodik, mintha legalábbis az írók nyitott koponyáiban vájkálna. A kisasszony már mindenkivel végzett, a szomszéd üzletekben már dörögnek a lehúzott redőnyök, már ő is kiakasztotta az ismerős táblácskát: „Zárva.” És egyre sápadtabb, az ajka remeg, egész délután nem engedte el a pult. A kolléganőjét elbocsátották, a kifutófiút meg a főnök úr anyósa vitte el gangot seperni, a főnök úr pedig üzleti úton vonatozik. Megbízik a kisasszonyban a megszakadásig. A fejében nyugta-összegek és ezer meg ezer kölcsönkönyvtári könyv száma, címe, írók neve kavarog, könnyűk, jók, komolyak, a maga kisasszony-nyomorúságával egyetemben.

A hölgy még mindig nem talált megfelelő könyvet magának. Most már olyat keres, amit ágyban is lehet olvasni harminchétfokos lázzal, este tíz után... És vegye elő a kisasszony a pult alól azokat a könyveket, amiket a protekciós előfizetőknek dugdos...

A kisasszony újabb könyvhegyeket hord elő a pult alól és a pult mellől, közben már kékül-zöldül. De a hölgy még mindig keres és fintorog, szinte sírva fenyegetőzik, hivatkozással, elmegy más kölcsönkönyvtárba, ahol nem rabolják el a drága idejét. Neki este hétkor találkája lett volna a cukrászdában. Hallatlan ez a kiszolgálás, szól a főnök úrnak...

A kisasszony kétségbeesett önuralommal találomra kiemel a pult alól egy bekötésre szánt könyvet. – Forró szívek az északi sarkon – kínálja dadogva. – Ez biztosan tetszeni fog a nagyságos asszonynak. Veress ügyvédnek tettem félre... – hazudja fáradtan.

– Igazán – kap utána mohón –, maga olvasta?

– Igen... – de közben azt gondolja: te hülye, azt hiszed, van nekem időm ezer és ezer könyvet elolvasni, és épp ilyen vacakokat?

– Jó könyv, komoly? Kedves? Mert a Veressné ízlésében nem bízom... Mondja, szórakoztató? Szerelem van benne? Jól végződik?

– I-gen... i-gen... – hebegi a kisasszony egész testében remegve.

A hölgy megkönnyebbülten felsóhajt. Fél nyolc, de már nem siet, nem jut eszébe a cukrászdai találka. Ajakrúzt, púdert vesz elő és tüneményes lassúsággal széppül, éveket mázolja szét az arcán, valahára mégis elindul. A kisasszony már szinte kétrét kucorog kínjában. Összeakadó lábakkal szédeleg ajtót nyitni. A hölgynek mindez feltűnik. Amint kívül kerül az ajtón, negédesen mondja:

– Sajnálom, drágám, talán túlságosan is igénybe vettem az idejét.

És másnap és örökké pontosan megismétlődik ez a jelenet.

(1938)

JANCSI ÉS A SZERENCSEPATKÓ

1914-ben a hadbavonulás előtti vasárnap délután négy mezítlábas gyermekfiát sorba állította az udvaron, míg az ötödikkel, a csecsemővel a felesége a konyhaajtónak támaszkodva sírt. Kicsit bő katonakabátja gombolatlanul lötyögött rajta, tarkójára taszított sapkájának fekete simlije az égnek állt, oly fonákul festett e szokatlan holmikban, mintha csak e visszas idők megtestesítője lett volna. A fiúk orgonasípok módjára sorakoztak az udvar verőfényes kövein. Ijedten pislogtak az édesanyjuk felé, onnan izgatottan és várakozásteljesen az apjuk rángatózó arcába. Apjuk regulárisan homlokára húzta a katonasapkát, tán azért, hogy ne süssön szemébe a nap, – vagy azért, hogy ne lehessen jól szemébe nézni, s akadozva megszólalt:

– Fiúk, én holnap elmegyek a háborúba, de... karácsonyra biztosan hazajövök – itt egy kis szünetet tartott, és kétkedően nézett maga elé –... de ha meghalok, hogy nem fogadtatok szót anyátoknak, akkor tudni fogom a mogyorófpálca helyét az eresz alatt... – Nyelt egy keserűt, s még lejjebb húzta sapkáját a homlokán, mert a fiúk szeme igen kezdett homályosodni. – Te, Péter – folytatta egyre nehezebben – dolgozni fogsz a kőműveseknél, és segítesz anyádnak a kenyérkeresetben... – Te, Pali, reggelenként tüzet csinálsz, estére meg telehordod a csebret vízzel. Te pedig, Jancsi, te anyahelyettes leszel, vigyázol a kicsikre, és ügyelsz, hogy a gríz ne legyen forró, mikor Erzsikének enni adsz. Érted, kisöreg? Aztán te, Feri, mint a legkisebb, szót fogadsz mindenkinek... Most... most pedig siessetek

lábat mosni, megyünk a gyorsfényképészhez családi képet csináltatni...

A gyerekek megrohanták a mosdótálat, csak Jancsi maradt egy helyben, és kiköhögte a torkában szurkáló sírást. A családi orgonán ő volt a középső síp, de a legvadabb lármakórus közepén, amit elég gyakran rendeztek testvéreivel, nemegyszer kifulladt, s heves köhögésével felborította az amúgy se gyönyörű összhangot. Édesanyja ilyenkor mindig sárgacukrot etetett vele, mert attól csillapult a rohama. A szomszédasszonynak azt mesélte, hogy amikor Jancsival boldog állapotban járt, igen sok kosár fát hordott haza a hátán, s biztosan akkor nyomódott meg a Jancsi melle... Péter és Pali sokat törték a fejüket ezen a rejtélyes boldog állapoton, s végül is úgy döntöttek, hogy ez csak afféle kitalálás lehet a Jancsi kényeskedésének a takargatására. Jancsit a tettetés szörnyű gyanújával illették, holott éppen ők rendeztek heves köhögési komédiákat a sárgacukorból való részesedés céljából. Jancsit hízelgőnek is csúfolták, – amiért parancs nélkül is vizet hordott a távoli vízvezetékről. Általában, ahol csak lehetett, árulkodtak ellene, soha el nem követett stikliket fogtak reá, s főként makacsul lebecsülték a köhögését. De Jancsi biztos volt rohamai eredetiségében, s amikor csak tehetett, nagylelkűen még vissza is fojtotta az irigyelt köhögést... Most, az apja szavai után, mégse bírt ellenállni neki. Még a fényképésznél is kínozták, s azalatt a tola-kodó nagyobbak a fénykép szélére szorították. Arcából alig látszott valami, ellenben nagylábujján egészen jól tündökölt az a fehér rongykötés, amivel édesanyja befáslizta a mezítlábas gólok következményeit. Viszont jól érezte magát a fénykép szélén is. Még ő sajnálkozott édesanyján, aki a fojtogató sírás miatt bizony csúnyán sikerült, vigasztalhatta, hogy csak sose sírjon. Karácsonyra úgyis hazajön az apjuk... Már csak azért is sietni fog, mert neki csizmát ígért, újévre.

Másnap útban volt a menetszárad az állomás felé. Az irigy, tüzes nap gyorsan elfonnyasztotta a puskák csö-vibe dugott virágokat. Apjuk csak úgy izzadt a vastag csukaszürkében a súlyos felszerelés alatt. Felesége meg

a gyerekei ott láboltak mellette a hullámzó tömegben, s Jancsi még bele is kapaszkodott a kabátujjába.

Mikor a zászlós úr a menet elejére került, apjuk az oldalzsákból sietve két komiszkenyeret vett ki, és gyorsan a Jancsi hóna alá nyomta:

– Vigyázz rá, kisöreg... ennyit én is elspórolhatok nektek a háborúból – mondta kesernyés mosollyal. – Úgy lehet, ennél többet úgyse kapok jutalmul...

Elöl szólt a villogó csinndaratta, s hátul sírtak az asszonyok. Jancsi ellenben hősiesen cipelte a hóna alól mindegyre kisikló komiszokat. A sok kapkodás közben azután elszakadt testvéreitől, el az apjától is. Az állomásnál torlódó embertömeg között sehogy sem bírt a marhavagonokba felszálló katonák közelébe férközni, csak távolról hallotta az apja kiáltásait, amint hol az övét, hol meg az anyja nevét kiáltotta. Meztelen lábát véresre taposták. A két komiszkenyér miatt is sokat szenvedett az eszeveszett lökdösésben. Végül is az állomással szemben egy lökéstől a járda szélére csücsült, s ott is maradt mozdulatlanul. Az ölébe vett komiszok száraz hátát puhította könnyeivel... Közben elindultak a virágos katonavonatok. A marhavagonok ajtajaiból karok nyúltak százfelé, mint valami roppant polip karjai. A vagonok belsejéből rekedt ordítások búcsúztak a vonat után rohanó asszonyok jajgatásaitól. Jancsi rémülten figyelte e fülsiketítő lármát, s megtiport lábáról elfeledkezve sejteni kezdte, hogy a háborúba indulás, az valami egészen más lehet, mint amikor az apja vidékre indult templomot festeni...

Önfeledt bújában mind a két karjával rákönyökölt a komiszokra, míg mögötte, előtte és oldalt és minden irányban zuhogott vissza az állomásról a szemét törülgető nép. A kövezeten már régen széttaposták a puszkák csövéből kihullott virágokat, és Jancsi még mindig ott ült nekibúsultan, a komiszokra könyökölve. Amint elnézte a lábak ezreinek kavargását, egyszerre csak meglátott egy feléje rugódó vásott lópatkót, ami egyre közelebb és közelebb csörömpölt a belébotló lábak rengetege között. Mindenről elfeledkezve felugrott, és magához kaparintotta. Hallomásaira emlékezve, Jancsi úgy vélte, hogy ez csak szerencsepatkó lehet. Márpedig rá-

juk ugyancsak ráférne egy kis szerencse, hallotta ezt sokszor édesanyjától... Izgatottan ült vissza a járda szélére, s eltűnődve újra rákönyökölt a komiszok türelmes hátára. Milyen kár is, hogy nem találta meg hamarabb ezt a patkót, hogy az apjának adhatta volna... Talán már holnap elengednék, ha nála lenne...

A szipogás megint erőt vett rajta, s nagy szomorúságában észre sem vette, mikor állt meg körülötte a lábak nyüzsgése. Magas szárú női cipők, férficipők, bakancsok és mezítelen lábfejek néztek fel rá a kövezetről. Megszeppenve kapta fel a fejét, és értelmetlenül bámult a kíváncsian föléje hajló arcokba. Valaki rászólt a tömegeből:

– Mit csinálsz ott, te kisfiú?

– Én... én... kérem szépen... csak gondolkozom egy kicsit...

Felelete hangos morajjal futott szájról szájra: – Pszt. Egy kisfiú ül a járda szélén, és gondolkozik...

– Min gondolkozol? – futott vissza a mosolygós kérdés Jancsiig.

– Hát ké-kéremszépen, azon gondolkozom, hogy... az én apám is most ment a... a frontra, pedig biztosan... nem jó a háború... – sírta el magát végül is.

Könnyeiben feloldódtak az arcok, s amint a zokogás rázta, ide-oda hullámozottak a szeme előtt, mint a felkorbácsolt víztükör. Öntudatlan keserűség szorította a szívét, ám fájdalmába ugyanannyi csodálkozás is vegyült: hogy mi is ez tulajdonképpen, mit akarhat ennyi ember körülötte? De még nagyobb lett ámulata, amikor egy őszhajú öregember leemelte fejéről a sapkát, a markába nyomta, s a mellénye zsebéből egy ezüstkoronát hajított, bele.

– Ezt azért adom – tette hozzá –, hogy nagyot nőjön a fejed, fiacskám; ma kevés ilyen fej akad a monarchiában... – S ezzel jelentősen körülnézve továbbindult. Helyébe mások tolokodtak, és krajcárokat, piculákat meg filléreket ejtettek sapkájába. Az úri korona tiltakozva csengett-pengett a ráhulló koszos krajcárok alatt.

– Helyettünk is gondolkozz, fiam... Jól teszed, kölyök, csak gondolkozz – mondták erről is, arról is. S

ő gondolkozott is a szerencsepatkóról, amit olyan tisztelettel szorongatott a markában, hogy fájt belé a tenyere. Mikor kétségbeesett anyja rátalált, és a krajcárok eredete felől hüledezett, akkor sem bírt egyebet motyogni:

– A szerencsepatkó, a szerencsepatkó...

*

A krajcárok hamar elgurultak. Legutoljára a büszke ezüstkorona ment világgá. De megmaradt a szerencsepatkó. S mikor beütött a szűkösség, Jancsi rejtett mosollyal és a húgocskával karján kivándorolt az állomás felé. Zsebében lapult a szerencsepatkó, és ennek tudatában nyugalommal várta, hogy újra zsákot nyisson neki a szerencse. De mily nagy volt csalódása, mikor egész napi ácsorgás után se jött senki, hogy leemelje sapkáját, és pénzt szórjon belé. Hosszasan tűnődött ezen, és sejteni kezdte – valami hibázik a patkó mellől, de sehogy sem bírt rájönni, mi lehet az. Az iskolában aztán felvilágosították a pajtások, hogy a küszöbre kell szegezni. Csakhogy ezt nem tűrte a házigazda. Jancsi emiatt sokat szomorkodott, és egyre kérte az édesanyját, költözzenek egy olyan házba, ahol a küszöbre szegezheti... Erre azonban csak két év múlva került sor. Akkor, amikor az apjuktól már hónapok óta nem jött semmi hír, s az anyjuk már századszor olvasta el újra meg újra az ura utolsó levelét:

„...mindent megpróbáltam már, hogy hazakerüljek, – még imádkoztam is...”

– Rettenetes lehet az a front – sírta el magát ilyenkor. – Apátok soha senkinek meg nem alázta magát... S most imádkozni kezdett...

Jancsi nem értette a dolgot, de szorgalmasan kutató szeg után a küszöb megpatkolása céljából. Ám nem sok eredménnyel, mert még a vasasboltokban is alig lehetett szeget kapni. Testvérei meg nem akartak segíteni neki. Irigyelték nagy sikerét a patkóval... Koldusnak csúfolták, – köhögős koldus, és kész. Azért adták akkor a pénzt... Már annyit hangoztatták, hogy ő maga is kezdett gyanakodni a köhögésére, azonban egy nap krajcárt talált az utcán, és ez újra megszilárdította meggingott hitét a szerencsepatkóban, rendületlenül várta a

csodát. Bizony sürgős szükség lett volna erre, mert már Pali is dolgozni ment egy vendéglőbe, hogy segítsen a kenyérkeresetben, s az édesanyjuk mégis túlórázni volt kénytelen a bőrgyárban. Éjfél tájban egyre fáradtabban, egyre elnyűttebben került haza. Egyszer aztán betegeskedni kezdett. Ráfért volna néhány napi pihenés, de éppen akkoriban már aludni is alig járt haza, mert a kenyérsorból egyenesen a gyárba ment. Hétről hétre jajgatta: ó, csak még vasárnapig bírjam ki, akkor megvizsgáltatom magamat.

Egy vasárnap azután már tényleg nem bírta tovább, és Péterrel elkísértette magát a kórházba. A fiú késő délután egyedül került haza. Amíg távol volt, Jancsinak sikerült szeget szerezni, s a küszöbre rögzíteni a sokat hányódott patkót. Egyik kezében éppen a kis fejszét tartotta, a másik kezén meg szopogatta a mutatóujjára vert vérhólyagot. Az egyik ütés félresikerült, és most omlottak a könnyei. A sírás és a köd heves köhögésre ingerelték. November végi kövér hófelhők süllyedtek a városra, s napok óta szomorították az embereket, pedig győzték azok bánattal anélkül is. Némely okos szomszédasszonyok tudni vélték ezekről a fellegekről, – hogy a harcterek felől menekültek ide, az ágyúzás elől. Ezek fojtogatták a Jancsi tüdejét is, ámde most a könnyei között is boldognak látszott, hiszen ezután már minden percben betérhet hozzájuk a szerencse. Lám, a bátyja máris mennyire megváltozott, nem csúfolódik vele, mint máskor, ehelyett nagyon komolyan behívta a házba a testvérek közé. A kis kétéves Erzsike rögtön kimászott a felfordított széklábak közül, és Jancsi ölébe kérezkodott. Szegénykének ő volt az apja is, az anyja is, etette, mosdatta, fésülte. S mutogatta neki a halványuló családi képen azt a bajuszos bácsit, hogy megismerje és tisztelje, ha majd hazajön a háború végén.

Feri a kemence mellett jó étvággal ette a vasárnapi ebédmaradékot, malátacukor-darát puliszkával. Pali, aki a frizuráját nagy igyekezettel a Petőfiéhez hasonlította, éppen munkába készült, s szorgalmasan fésülködött.

Jancsinak hirtelen eszébe jutott:

– Édesanyám megint a kenyérsorba ment? – kérdezte a morcos Pétertől.

– Benntartották a kórházban... – felelte az nyersen.

Feri ijedten hagyta abba a csámcsogást. Szája körül sárga cukorszemek csillogtak a bőréhez tapadva. Még Pali is sápadtan fordult el a tükörtől. Tudták mindannyian, – hogy mostanában a kórházból inkább a temető felé vezet az út, nem hazafelé. Vasárnaponként négy-öt halott temetését is végignézték... Kérdésekkel rohanták meg a szűkszavú Pétert, s az elmondta nekik, hogyan fektették fel az anyjukat a kórház folyosóján egy asztalra, és azután a katonanadrágos orvosok felhúzták a szoknyáját, s gumikesztyűs kezükkel mindenfelé tapogatni, nyomogatni kezdték a testét. Mérték a lázát, kíváncsiskodtak a fejfájására, végül is csak ennyit mondtak:

– Tífusz, has- és fejtífusz. Rögtön a járványkórházba vele. – És mindjárt betaszígták egy szobába.

– És édesanyám hagyta? – kérdezte Jancsi reszkető szájjal.

– Há, szegény eleget kiáltott: doktor urak, ez nem lehet, doktor urak, nekem öt gyermekem van... Nem lehet nekem tífuszom, ez lehetetlen... De az ajtót hamar rácsukták az orrára, és már mást nyomogattak az asztalon. Tífusz, csupa tífusz, mondták egyre... én elfutottam, nehogy még engem is tífuszosnak nézzenek...

Sokáig hallgattak. A szürke köd alattomosan leselkedett be az ablakon. Jancsi csalódottan bámulta a küszöbre szegezett haszontalan vasdarabot. Azután egyszerre ijedten földre tette a leánykát, s az ajtóhoz rohant.

– Jaj – mondta –, fordítva szegeztem fel a patkót... A szerencsével kifelé. Pedig úgy kell, mintha a ló lábán volna, s be akarna jönni vele a házba. Édesanyám mondta, hogy így szokás... Harapófogó kellene, hogy megfordítsam...

De harapófogójuk nem volt.

*

Jancsi a szomszédoknál házalt harapófogóért. Csakhogy a szomszédasszonyok már régen elprédáltak minden ilyen szerszámot az ócskavasas zsidónál. – aki katonaruhában árult, és szakállát siratta, amit feláldozott a haza oltárán, mint más a lábát vagy a karját. Jancsi végül is a nagy-

nénjükhöz fanyalodott, az édesanyjuk örök ellenségéhez, aki állítólag egy kanál vízbe fojtotta volna, amiért rangján aluli házasságba csábította öccsét, ő ugyanis egy szakácsnővel akarta összehozni az apjukat, de ezek a marha férfiak sohasem tartják be a mértéket, mondogatta szüntelenül. Hol olyan után szaglászna, kinek még a száját sem érik el, hol meg leereszkednek a retkes sarkú mosogatóleányokhoz, amilyenek például a sógorasszonyát tartotta. Még a hadisegélyt is irigyelte tőle, mert az ő kőműves urát hadimunkára sem vitték el, olyan rozoga népfölkelő volt.

Amikor megtudta Jancsi szándékát a harapófogóval, nem adott volna neki egy világért sem, s így a patkó ezután is a szerencsével kifelé maradt a küszöbön. Jancsi a két kisebbel búsan összefogózva elvándorolt a bemeszelt léckerítésű járványkórház kapujához. Egy rosszkedvű ápolónő hozott ki üzenetet az anyjuktól. Vigyázzanak egymásra. – A leánykát fésüljék meg mindennap. Éjszakára pedig sose felejtsék el bezárni az ajtót, s ha jön levél az apjuktól, azt küldjék be neki.

Egyszer azonban az üzenetek elmaradtak. Csak a nagy lázról beszélt az ápolónő, arról is szükséztlenül. A gyerekek azzal kárpótolták magukat, hogy órák hosszat bámulták a bemeszelt, néma ablakokat.

Múltak a napok, s a felhőmenekültek csak nem akartak visszatérni hazájukba. A fák és a villanydrótok zúzmaraszakállat növesztettek, Jancsiéknál fehérre fagyott reggelenként a patkó. Valamerről bekaptak hozzájuk a kiéhezett mezei egerek, tucatjával szaladgáltak az ágy alatt, s belefiadzottak az apjuk elárvult cúgos cipőjébe. Testvérei kezdtek elvadulni, leszoktak a mosdásról, ruhában aludtak. – Reggelenként meg alig bírta kikönyörögni a kenyérkeresőket az ágyból, azok durván visszakiáltottak, sőt Péter azzal fenyegetőzött, hogy nem megy dolgozni többé. Egy nap ki is maradt a munkából, másnap azután hiába ment, nem fogadták vissza. Pali is megmakacsolta magát, egy reggel nem ment többé pikolózni, mert a nyugdíjból föltámasztott főúr megpofozta, amiért mosatlan volt az inge. Vége lett mindennek. Jancsi nem bírt többé velük, saját engedetlen köhögéseivel birkózott naphosszat. Kifogytak a málélisztból, ki a cukorból, a fából, s ebédidőben egyre

gyakrabban keresték fel Mari nénit. Jancsi egy darabig gőgösködött, de azután a kis Erzsikéért feláldozta a büszkeségét, és ő is elkullogott a nagynénjéhez. Nem szólt semmit, nem kért, csak állt makacsul az ajtóban. Mari néni még makacsabban hagyta, hogy álljon. Csak ha az ura is otthon volt, jutottak egy tál ételhez. Ez a mindig messzes ruhájú, de azért mindig munkanélküli kőműves az ölébe vette Erzsikét, és a saját táljából etette meg. A kisöregtet is odahívta, hogy csipegessen, de a többiekéről sem feledkezett meg. Csakhogy ritka alkalmak voltak ezek, mert Mari néni nem szenvedhette, hogy az ura munka nélkül ténferegjen, mindegyre elűzte munkát keresni. Amikor nem találták otthon, Jancsi nagyokat sóhajtva ismételtette csavargó bátyjainak:

– Hej, a patkót kéne megfordítsuk a küszöbön, mindjárt másképp lenne...

Emiatt azután napról napra kíméletlenebbül csúfolódtak vele, annyira felbosszantották a kisöregtet, hogy ez rákapott az éjjeli sírdogálásra...

Egy nap hirtelen minden megváltozott. Mari néni két civil úrral nyitott rájuk, s meglepő nyájasan bízatta őket, hogy ő most elintézte a sorsukat, csak kövessék szépen a bácsikat oda, ahová parancsolják. A két bácsi a gyermekmenhelyre vitte őket. Néhány nap múlva vagy ötven hozzájuk hasonló hadiárvával együtt egy vidéki városkába szórták szét valamennyiüket.

Hónapok elteltével, amikor az anyjuk csontra soványodva, de gyógyultan kiszabadult a kórházból, ájultan rogyott le az elárvult, üres lakás küszöbén. – Mikor magához tért, eszelős mosollyal vette észre a küszöbre szegezett patkót.... A többit már a szomszédok mondták el neki: a sógorasszonya azt állította, hogy az ő üzenetére tette lelencke a gyerekeket.

– Ó, a gyalázatos hazug. Az a természetlen vén kerítés megirigyelte már a gyermekeimet is... – s tehetetlen dühében összeszorult a toroka.

Midőn annyira felerősödött, elszántan rohant a lelencke, az árvaszékre, a népjólétibe, a hadiárva-gondozóba, s tombolt, kért, fenyegetőzött, és mikor ez nem segített, kétségbeesetten rácsapott az asztalra is.

– Nem adom a gyermekeimet... Elég, ha az uramat elvették...

Kéthónapi szaladgálás után és egy csomó akta felbolygatásával előkerültek végre a gyermekei. Ahány, annyi felől. Jancsi teljesen leromolva, nagybetegen került vissza egy öreg kádármestertől, aki egész télen forgácsot kapartatott ki vele a hó alól. Boldogan és mókázva utánozta az öreg kádár vontatott reszkető hangját:

– Egy szilánk se maradjon ott, Jancsi fiam. Ki tudja, meddig tart ez a háború s maholnap eltüzeljük a halotokról a koporsót is.

Otthon az első szava a patkónak szólt. Azt meg kell fordítani valahára. Elég volt a szerencsétlenségekből. De a testvérei most már csak jóakarátúan mosolyogtak rajta, s még annyiba se vették a patkóját, mint azelőtt. Pedig Jancsi az ágyban fetrengve lázában is a patkóval viaskodott. Kérte a családi gyorsképet is, – amin bizony meglátszott a nedves fal munkája, Jancsi alakja már szinte összefolyt a fehér háttérrel, az apjából is csak a bajuszka látszott még úgy-ahogy. De Jancsi mégis látni vélte mind a kettőjük arcát, sőt erősítette, hogy a kép most sokkal tisztább, – mint amikor csináltatták. A kihívott orvosnő fáradt, közönyös hangon súgta:

– Nincs sok hátra, asszonyság.

A testvérek csak az anyjuk sírásából sejtették meg, hogy miből nincs sok hátra. Persze kételkedtek azért még most is. A lázas gyerek füle hallatára jegyezték meg: jól tudja adni a beteget, nehogy dolgozni küldjék őt is...

Jancsi ingerülten felült az ágyban, s a küszöb irányába meredve nyögdicsélte:

– A patkót... fordítsátok meg a patkót... Adjátok a kezembe a patkót. Keresek én vele pénzt az állomás előtt, ne mondjátok, hogy ingyen élek... Látom már azt a fehér szakállú bácsit... Jön már, pénz hullik a szakállából... Né, tartsátok oda a sapkátokat... Adjátok ide a sapkát... A sapkát... Nem halljátok, a sapkát...

Sírva hanyatlott vissza, és sokáig olyan mozdulatlanul feküdt, hogy a bátyjai rémülten meredtek reá. Majd hirtelen a küszöbhez rohantak, s a fejszével feltépték a

patkót. A hideg, durva vassal ágyához tolokodtak, s kérték, rázogatták Jancsit, könyörögtek, hogy vegye el. A gyerek nagy nehezen magához tért még, s a kezébe nyomott hideg vasat boldogan simogatta.

Később nagyon elkomorult, s pityergésre fintorodó szájjal suttopta:

– Nem adnak... hiába tartom... csak mennek... sok-sok ember... Valamit mondani kéne... mint akkor, ott a járda szélén... – Lehunyta szemét, mintha gondolkozna, s tényleg, kis idő múlva lassan elmosolyodott. Tiszta tekintettel nézett a testvéreire és az édesanyjára. – Tudom már, eszembe jutott... de én nem bírok menni, olyan nagyon nehéz a komisz... De ti menjtek... mind... a szomszédok is... üljetek le a járda szélére a patkóval, és... ha... ha megkérdezik... min gondolkoztok, akkor mondjátok azt, amit én... én mondtam akkor... Tudjátok, azt... hogy nem jó... – Itt a szava végképp elakadt.

A kezéből kiejtette a szerencsepatkót, és elégedetten mosolyogva nézett maga elé, mint aki eleget tett mindenkivel szemben. Éppen csak a mosolygást nem bírta többé abbahagyni, akárhogy is sírtak az ágyánál.

(1938)

FORGALMI AKADÁLY

Egész éjjel szakadt a zápor, ázott az út, feneketlen sár mindenfelé, zubogott a dombokon az agyagos lé. Az országútba torkolló erdei úton három szekeres kűszködött. Legelől bágye Muresán egy kis fehér mokány lóval, szerencsésen az országútra vergődött. Feje búbjáig sárosan fordult vissza, hogy segítsen Jani sógornak, aki egy jó tízméteres kőrörnköt húzatott Bitang nevű lovával. Hozzácuppogott a sárban Mózsi bácsi is, s hárman nekifeküdtek a kerekeknek. Bitangot előbb jól megostorozták, s aztán: hajrá! Nem ment. Erre bágye Muresán is, meg Mózsi bácsi is kifogták lovaikat, s Bitang mellé fogták, és hajrá újra. Ez aztán olyan szerencsétlenül sikerült, hogy az országútra rohanó lovak majdnem belebuktak a túlsó árokba. Csak egy hirtelen kanyarral menekedtek meg a biztos lábtöréstől. De a Jani sógor hátsó kereke nem bírta ki a hirtelen fordulót, s úgy összeroppant, mintha nádból készítették volna. A szekér hátulja felbillent, a tízméteres rönk az útra hengeredett, s pozdorjává zúzta az első kereket is. A megrémült Bitang égnék ágaskodott, a kantárt markolászó Vargyas Janit leütötte a lábáról, s utána harangozni kezdett idétlen fejével.

Vargyas ordítva szökkent talpra, s neki ököllel a ló fejének:

– Nesze bólogatás, hogy ett volna meg a rüh huszár korodban. Pfuj – pökte szemközt a fejét kapkodó Bitangot. Aztán körültoporzékolta az országúton keresztben heverő nehéz rönköt. Mintha segítene valamit, mintha igézéstől félne, sorra leköpte a törött kerekeket, le a sártengert is, ha lehetett volna, még saját magát is

arcul gyalázta volna. Éjfél óta kínlódtak a felázott úton, s erőt csak az adott nekik, hogy ha az országútra érnek, onnan már vígan haladhatnak. Most meg itt fekszik az úton keresztben ez a marha nagy fa, amit tízen is alig bírtak szekérre emelni. Tehetetlen dühében ráült, s majd kifújta tüdejét. A másik kettő taszigálta bendőre ázott süvegét a fején, hol előre, hol hátra. Bágye Muresán mehetett volna – ő kint volt a fájával az országúton –, de nem ment. Hibás magyarsággal ismételte:

– Csináni kéne valamit, csináni...

– Én egy öltést se – kapta fel fejét Vargyas Jani dacosan. – Akinek útjában vagyok, tegyen róla. Hogy a fene ette volna meg őket utastul, esőstül... Ez az egy szekerem volt, azt is készre tették...

Mózsai bácsi meg bágye Muresán semmit sem szóltak. Tudták, kire gondol Vargyas Jani „esőstül meg utastul”. Jócskán reggeledett már, s az országúton zörögve jöttek a hetivásáros szekerek. Az akadály előtt túlköelve a vásárhelyi autóbusz. Kolozsvárról jött egy másik, zsúfolva utasokkal. A sok szekér végére állt egy meggyiszínű autó is. Azután egyre jöttek tejeskocsik, gyalogosok, biciklisták, szekérderékban utazó napszámosok, csípőre tűzött szoknyájú, mezítlábás falusi asszonyok, csupacsupa mezőségi népség. Mindenféle románok és magyarok. Kitérő a gyalogosoknak még csak akadt, de a járművek ki nem térhettek, az országút egyik oldalán merdek domb, a másikon merdek dűlő. Vargyas Jani pedig csak ült, egyre ült az égnek fordult kerekek között sárosan, bőrig ázva, konok-dühösen.

Az autók türelmetlenül dudáltak, mire a falusiak sokadalmából valaki hátrakiáltotta:

– Ennek osztán fújhatsz, ahova akarsz...

A sofőrök szitkozódva jöttek az akadályhoz, s vakarták a fejüket. Utasaik is kiszálltak apránként mind. Illetos asszonynépek filigrán félcipőkkel, urak vastag szivarokkal és egyéb füstölőkkel a szájukban. Nézték karóráikat, csóválták a fejüket, s tanakodtak. Egy tömött aktatászkás városi, hozzávaló tekintélyes, vastag bottal. Vargyas Jani vállára tette kesztyűs kezét:

– Mi történt, jó ember?

A jó ember pirosuló szemét a városira emelte.

– Látszik, hogy táskában hordja az eszit, ha ezt kérdi...

– Bolond ez? – hátrált el a táskás, s restelkedve nézett körül. Egy vastag szivaron rágódó Valaki cipője orrával megrugdosta a keresztbe fekvő rönköt Vargyas alatt:

– Arcátlan bitang, álljon fel, hé, magához beszélnek. Vigye félre ezt a vackot. Mégiscsak pimaszság, hogy a maga nyomorult szekéréért megakad az egész világ...

Vargyas Jani meg se moccant, csak a lova nézett hátra, vajon miért emlegetik a nevét. S ismét harangozni kezdett. A szivaros Valaki most a többi falusira támadt: taszítsák félre azt a lomot, ne tátsák a szájukat. Serkentése kárba veszett, a mezőségiek szótlanul húzódtak hátra. Onnan figyelték a csoportokba verődő utasok tanakodását. Azok bosszúsan fontolgatták, miért kellett ennek a nyomorult szekérnek éppen itt, a keresztútban kiadni a lelkét. Felbecsülték a rönk súlyát és hosszát, találgatták, milyen fa lehet, megállapították, hogy bizony a mai utak csapnivalóan rosszak. Egyesek már azt is kisütötték, hány ember és hány lóerő volna elég a keresztbe tehénkedő rönk félrevontatásához. Mindnyájan szépen egyetértettek abban, hogy valamit tenni kéne, mégpedig sürgősen, mert roppant sietős az útjuk; kit törvényre idézve várnak, kit anyja halálos ágyához hívnak, kit egy gyorsan nyélbeütött üzlethez... Igen, sürgősen félre kellene tenni az akadályt, de azt nem tudták, hogy s mint kellene hozzáfogni.

Míg a feltorlódott népség így tanácskozott, a dombos tájon lágy fény ömlött végig, az útmenti gyümölcsfák levelein várakozva csüngtek a kövér esőcseppek. A bódorgó fellegek mögül elősugárzott a napfény, s ekkor valami különös történt. Az egyik autóbusz mögül hirtelen két férfi lépett elő. Átfurakodtak az ácsorgók során a felfordult szekérhez, és szemügyre vették. Az egyik már elég idős embernek látszott, a másik ellenben alig katonasoros. Ennek mind a két keze fejére sebkötés volt csavarva, a szabadon maradt bőrfelület likacsaiban mézpor fehérlett. Az idősebbiken hátizsák púposodott. Vargyas Janit fürkészve, előbb románul, aztán magyarul szólt hozzá:

– Nagy kár érte, maga, ugyi?

A fiatalabbik hibátlan magyarsággal toldta hozzá:

– Mi majd segítünk...

Erre az idősebbik ember kibújt a hátizsák kantárai közül, s abból közönséges állványkapcsokat és még közönségesebb kalapácsot rángatott elő, a rönkre tette, aztán leemelte gyűrött sapkáját, s a köréje csődülő bá-méskodók elé tartva, fejével társa felé biccentett:

– Mi a szaktárssal eltakarítjuk ezt a holmit. De ingyen nem csináljuk. Akinek sürgős az útja, pénzt dob a sapkámba...

Be sem fejezte jóformán, mikor csak előlépett egy to-jáskereskedő, s egy húszast adott. Ostorát karjára akasztva mentegetőzött a morgoló-dó városiak előtt:

– Én, kérem, többet veszitek, ha itt tatom a szám...

Néhányan lehurrogták, mások azonban elővették a pénztárcájukat, s kelletlenül adakoztak. Volt olyan is, aki szándékosan a sapka mellé ejtette a pénzt. A fiatal meszes kezű szótlanul felvette, s a többi közé dobta. Társa sorravett mindenkit, s addig nem tágított, míg a legdühösebb zsugorít is adakozásra nem bírta. Még a meggy színű autó ajtaján is kinyúlt egy sárga bőrkesztyűs kéz. Mikor már a falusiak is kotorászni kezdtek a kebelükből kirántott zacskóban, Vargyas Jani hirtelen felugrott a rönkről, s nekirohant a gyűjtőknek:

– A szentségit maguknak, az én káromon keresnek, az én szerencsétlenségemen akarnak pénzelné a paraszto-kéból?

A fiatal szaktárs lenyomta Vargyas János veszedelme-sen kalimpáló kezét, s keményen rászólt:

– Vegye le a kalapját...

– Mi? – sápadt belé Vargyas János. – Tán maga előtt?

– Vegye le, ha mondom!...

Idős társa nem alkudozott, lekapta Vargyas Jani ka-lapját, s mielőtt gyanította volna, hogy mire készül, az összegyűlt pénzt átöntötte a Vargyas kalapjába. Fejük felett kétfelé repedt az esőfelleges ég, dördült valahol, a falusi asszonyok fohászko-dtak ijedtükben. Az autó-buszok utasai megrökönyödve tartották szemmel az ács-ember mozdulatait, amint nyugodt járással a rönkhöz-lépett, s a kalapáccsal beléverte a két állványkapcsot.

– Láncot, lovat ide! – kiáltott a szekeresek felé. – Maga azután csináltassa meg a kereket abból a pénzből – szólt rá a kalapjába csodálkozó Vargyasra.

Ahogy szavai elhangzottak, mintha titkos erő lökte volna meg a mezőségi embereket és asszonyokat, hirtelenében úgy ellepték az úton keresztben fekvő rönköt, mint hangyák a lerágott csontot. Nem kellett nekik se ló, se lánc, mindegyik belé fogódzott, ahol érte, még egyes városi finnyások is ott lábatlankodtak. Mire a vastagszivaros Valaki ráeszmélt volna, hogy mi készül itt, a rönk engedelmesen félrefordult, s az út szélén hosszában elnyúlt, mint valami óriáskígyó.

Az út szabaddá vált, mindenki rohant szekereére, az autóbuszra; zörögve, túlköelve, ostorpattogatva bomlott szét a torlódás. Mikor Vargyas Jani feltekintett pénzzel telt kalapjáról, hogy szóljon valamit a pénzgyűjtő két városihoz, azok már eltűntek valamerre. Senki se látta, hogy merre. Különösnek, furának, hihetetlennek találták az egészet. Találgatták, kik lehetnek vajon. Erre aztán előkerült bágye Muresán, s vetette magára a sűrű keresztet.

– Én azt mondom – kezdte elgondolkozva –, hogy a vénebb maga volt a románok Szent Pétere. Én úgy láttam, hogy a fényből léptek ki...

A falusiak elcsendesedve néztek egymásra. Vargyas Jani reszkető ajakkal mormolta:

– Annak a kisebbernek be volt kötve a keze. Ha a vénebb a románok Szent Pétere volt, akkor ez a kisebb a magyar Jézus kellett hogy legyen...

Ezt az esetet követő nyáron a kolozsvári minoriták temploma mögött új háza építettünk a papoknak. Délután hirtelen jött zápor kergette le a kőműveseket az állványról. Bemenekültek valamennyien az egyik javítás alatt levő terembe. Lapátok, csákányok és cementeszákok között szorongtak az ácsok, kőművesek és durva kötényű, falusi napszámosok, inasgyerekek és méshordó cigányasszonyok. Míg odakint zuhogott az eső, addig az ugratásra kész kőművesek unalmukban vastag tréfákat eregetve olyanokat nevettek, hogy a falak is dülöngélni

kezdték. Az idősebbek mesélni kezdtek ifjúkoruk vándorútjairól. Erre kedvet kaptak a falusi napszámosok is, s közbe-közbe bátorkodtak egy-egy lidérc- vagy prikolics-históriával. Mérges vitába keveredtek a kőművesekkel, akik nem hittek el egy kukkot sem a hajmeresztő dolgokból. Végül is a falusiak szószólójaként kivált egy komoly, megfontolt beszédű legény, s azt bizonygatta, hogy nemcsak a lidérc- meg a prikolicsjárások igazak, hanem mostanában a Megváltó is megint a földön jár Szent Péter társaságában. Állítása bizonyítékaul szóról szóra elmesélte Vargyas Jani esetét a kitört szekérekerekekkel meg a két pénzgyűjtő, munkásruhájú emberrel...

De alig ért a történetnek ehhez a részéhez, a felzúduló kőművesek közül előállt egy fiatalember, s a falusiak megbotránkozására kijelentette, hogy azt a pénzgyűjtő Szent Pétert ismeri személyesen. Nem más, mint Gresgyán bácsi az ácsoktól, akit pedig bekötött kezű Jézusnak néztek, az ő maga személyesen. A mócsi iskolához mentek Gresgyán bácsival valami tatarozás végett, s nem nézhették tovább azt a fejuvaró bámézkodást...

A komoly falusi legény toporzékolt, tiltakozott. Hazudik, mert arra, amit azok tettek ott ketten az országúton, mai ember nem képes... Már-már verekedéssé fajult volna a vita, de az eső hirtelen elállt, a pallér verni kezdte a sínvasat az állványok aljában. Rohant mindenki a helyére, de amíg csak be nem fejeztük a papok házát, delenként szakadatlanul folyt a vita a falusiak részéről, hogy a mócsi országúton éppen hogy csakis a Megváltó jelent meg a román Szent Péterrel, s azóta is a földön járnak, hogy a megakadt emberek útjából eltakarítsák a keresztbe tehénkedő nagy fákat.

(1938)

MINDIG ÍGY KEZDŐDIK

Háromszor nyolc

Mikor Kormos Pista hazajött a katonaságtól, szeplős kis menyecskét talált az apai háznál. Laji bátyja kontyoltatta fel, s úgy perdült ide-oda, mintha másnak semmi jussa sem lenne itt. Laji meg éppen kinézte Pistát, s mindegyre kérdezte:

– Mikor szegődsz el valahova, hé?

– Sohanapján – felelte Pista nekiveresedve, s nézte az apját, mert az öreg is folyton őt kerülgette zavart ábrázattal. Vasárnap este aztán kiesett belőle is a titok.

– Nem lesz jó így, Pista. Hatan sokan volnánk arra a két holdra. Abból nem teelünk ki ennyien.

– Én pedig nem megyek a magunké mellett máshoz kutyaságba.

Az öreg félrenézett, s kopasz fején hátrább bökte a pörge kalapot.

– Mi se így gondoltuk... Beszéltem Kömöcsi úrral a nagyvásárkor. Ő jó szívvvel felfogadna ládaszegezőnek a gyufagyárba. Ide Kolozsvár csak egy ugrás.

– Az csak annyi – szolt közbe Laji is. – Ha életrevaló vagy, félrekuporgathatsz a keze alatt egy-két holdra valót.

– Elűztök, engem űztök el hazulról? – hördült fel Pista. – Én menjek idegenbe? Te mért nem mentél, Laji? Én tán nem tudnék elbánni a földdel?

– Ne pattogj, hé! – húzódott gúnyosra Laji ábrázata. – Ember kell ide. Téged ha egy jó szél megfú, összeakad a lábad.

– Mit mondasz – ragadta mellen Pista –, az én lábam akad össze? Hát nem most jöttem a katonaságtól?

– De csak a szanitécektől... azért félsz te a várostól.

A szanitéc szíven ütötte Pistát. Majd elszédült, s jött, hogy felragadja a pitvar földjéről a fejszét, s neki a bátyjának. De ott állt az ajtóban a szeplős kis menyecske. Nevetett az arca, mint két alma. Ez elmondja holnap az egész falunak, hogy ő fél, fél a városi dologtól, hogy nem életrevaló, hogy összeakad a lába. Nem, mindent inkább, csak ezt ne...

– Jól van – gyűrte le haragját –, nem kell hogy elűzzetek. Elmegyek magamtól is. Mikor visszajövök, első gazdának jövök. Akkorát ugrok evvel a kicsúfolt lábammal felfelé, hogy a sárga irigység eszi meg a piszkos falut.

Ezt mondván levetette rézgombos ünneplő gúnyját, le a feketére subickolt csizmát, s fel helyette a hétköznapi foltosat. Katonaládájába pakolta a vasárnapit, s elő egy átalvetőt, tiszta alsót gyömöszölt bele. A bátyja gúnyosan sodorgatta bajuszkáját, az öreg meg ide-oda topogott körülötte, begyültek a belső házba a táncból hazaringó lányok is, nézték megilletődve bátyjukat. Aztán az egyik kifordult a pitvarba, hozott egy szegetlen kenyeret, a másik tizenkét fej vereshagymát, az öreg meg leemelte az Új testamentumot a gerendáról, az ablakközből meg elő egy kisebb sajtot.

– Ezt Kömöcsi úrnak vidd, Pista.

A lányok mindent az átalvetőbe raktak, de még jóformán be sem kötözték, Pista máris vállra kapta, s indult.

– Reggelig azért várhatnál – mondta az öreg elfogódott hangon.

– Én egy percig se, legyenek boldogok – szorult össze a Pista torca is.

– De a vonat csak reggel jó – kezdte törölgetni szemét a kisebbik lány.

– Tőlem jöhet. Én reggelre Kolozsvárt leszek a szanitéc lábamon is – s gyilkos pillantást vetett Lajira.

– Isten segítsen, Pista – kullogott utána az öregember elhomályosodva. Nyújtotta volna a kezét, de Pista leszegett fejjel lépett ki a koromsötét estébe.

Nekivágott a felszegi szőlőkerteknek, s ment elfacsarodó szívvel az őszi éjszakában. Hajnali öt órakor már befordult a Kálvin utca sarkán. A toronyóra éppen kongott. Az utca hajlatában vastag gesztenyefa várta. Vén lába fázott már a hidegülő földben, s november végi didergéssel szórta maradék lombjait a földre, hogy betakar-gassák köszvényes gyökereit, de az ásítózó utcaseprő könnyörtelenül messze söpörte a zörgő leveleket. A fa elkese-redve sóhajtozott, akárcsak a közeledő legény.

Pista megtalálta a keresett házsámot, lenyomta Kömöcsi úr kapukilincset, de az nem engedett, mire Pista aggódva nézelődött fel s alá. Tán csak nem ment már dologba ez a Kömöcsi úr? Tán csak nem kell hogy ezt a napot tétlenül elvesztesse? Indulatosan kavargott benne a vágy, minél hamarabb dologba állni, egy percet sem veszíteni, megmutatni, milyen életrevaló ő.

Türelmetlenül járkált a földszintes ház előtt. Hátha mégsem ment még dologba Kömöcsi úr. Ráér ő hatkor is a dolgozók közé sétálni... De mikor a hatot is elütötte a toronyóra, s Kömöcsi úr háza táján még semmi sem mozgott, megijedt. Nem lehet, hogy abban a gyárban hatkor még ne dolgozzanak. Vajon mi ott a szokás, milyen emberek közé kerül, és mi dolgot adnak ott? Csak nem marad szégyenben?... Ahogy telt az idő, Pista mindinkább elbámult, Igen, ezután már csak vasárnaponként néz haza a faluba. A táncban összesúgnak mögötte a lányok, hogy ő csámpás, azért szorult a gyárba...

– Jaj, csak ne vették volna el az erejét avval a szanitéccal. Milyen is az a Laji. De megmutatja neki, ha addig él is...

És nézegette lábait. Mostanáig fel sem tűnt neki, hogy ilyen pipaszarak. No, de mereszthetik Lajiek a szemüket, ha majd még bírónak is megválasztatja magát ezekkel a lábakkal.

Dühös nekiszánakozásait és le-lelohadó bátorságát kapuzörgés űzte el. Kömöcsi úr lépett az utcára. Terebélyes, nagy ember volt. Pista falujából származó úr, a katonaságnál biztosan tiszt. Kormos Pista vigyázzba húzta magát, majdnem hogy tisztelgésre rándult a keze, az „alázatosan jelentem” bizony kicsúszott a száján.

– Jól van, Kormos Pista – szakította félbe Kömöcsi úr vidámra derülő arccal, s mohón fürkészte a tömött átalvetőt. – Apád mit üzent?

– Egy darab sajtot – hebegte a legény, s nyomban szétoldozta az átalvető száját. – A szívességért küldi – vette ki a kis kerek sajtot.

Kömöcsi úr elkedvetlenedve vitte be a házba.

Kormos Pista kigyúlt arccal hökkent rá, hogy milyen ostobán felelt... Hát szoktak valakinek sajtot üzeni?... Csikos átalvetőjét kötözve már az is furdalni kezdte: lám, őt csak egy darab sajt ráadással veszik fel a gyárba. Nem magáért a dolgos kezéért, hanem a sajtért. Kömöcsi úr biztosan nagyobbbat várt, mert hogy elborult az ábrázata.

Ez a felfedezés úgy a szívére futott, hogy eltűnt volna valamerre, ha Kömöcsi úr közben ki nem bújik a kapun, s mogorván nem int neki, hogy kövesse. Vállára emelte átalvetőjét, s a bizonytalan jövőtől dideregve utánacammogott, fel a kanyargós Boldog utcán túlra, a vasúti hídon át, az állomás háta mögé. Bánta már nagyon, hogy az este hagyta magát kiugratni a faluból. Ki tudja, milyen nehéz dolog az a ládaszegezés. Életében talán még húsz szeget sem vert be. Egyszer még a katonaság előtt, szolgalegény korában valami lécet szegezett a disznóólra, azt is elhasította. Gazdája vasvillával vert végig rajta.

Jaj, ha itt is ilyen szégyen éri!...

Észre sem vette, mikor értek a gesztenyefasoros gyár udvarára. Fejét földig húzta a búbanat. Asszonyok, férfiak siettek el mellette. Csupa úr, csupa ténsasszonyforma valamennyi. Persze, a dolgosok már hajnalban bejöhetnek. Úgy szokás ez faluhelyen is: némely úr s a gazda csak akkor jó, mikor felsüt a nap... Ezek az úrfélék biztosan irodisták.

Errenézve bátortalanul megkérdezte Kömöcsi urat. A felvilágosítás meghökkentette. Kiderült, hogy a háta mögül befelé siető nyakkendősök se nem urak, se nem irodisták, hanem közönséges munkások. Végképp elbátortalanodva nézett körül, nem lát-e magához hasonló falusit.

Sehol egy árva földi se.

Kihez szól majd, hogy megértsék egymást, hogy összetartsanak? Itt áll egyes-egyedül széki gúnyájában. Legalább ne a rongyosabbikat vette volna fel, ne az orrba-

foltozott csizmát, ne az elnyúlt kékposztó harisnyát. Zsíros pörge kalapja alól csorgott a verejték, mintha tyúkkoosztó vizet forralna alatta. Megint eszébe jutott Laji bátyja, s vad keserőséggel fogadkozott: azért is megmutatja, azért is!...

A szíve táján azonban továbbjegesedett a félelem. Széles tornáccal megtoldott faépület elé érkeztek. Sötét szájú, széles, nagy ajtó nyílt rajta. Beléptek a torkába. Hűvös vaksötét legyintette arcul. Kömöcsi úr elkiáltotta magát:

– Villanyt, Sándor!

Egyszerre vakító világosság lobbant fel. Hatalmas hombárszerű helyiség tárult Kormos Pista elé. Az egész hodály ketrecekhez hasonló rekeszekre volt osztva. Még emelet is szédelgett a magasban.

– Emeletes tyúkketrec? – képedt el a legény.

A rekeszekben hosszú sorokban igazodtak egymás mellé a kisebb-nagyobb gyufásládák. A ládák közül innen is, onnan is zsákkötényes alakok bújtak elő. Szúrósan néztek végig az átalvetős jövevényen. Kömöcsi úr rászólt az egyik feketefestékes ruhájú, kis, pödört bajuszú emberre:

– Itt ez az új ember, Sándor, tanítsa be a Csiszér helyére.

– A Csiszér helyébe?... – kiáltott fel a Sándornak szólított ember anélkül, hogy vigyázzba merevítette volna magát.

Kömöcsi úr az üvegfallal elkerített iroda felé haladtában fordult, hátra:

– Igen, a Csiszér helyébe, talán nem tetszik?

– Jusson eszébe, Kömöcsi úr, mit ígért annak az embernek felelte élesen a festékes ruhájú. – Aztán nekem is ígért valamit...

– Ki parancsol itt – csattant fel Kömöcsi úr –, én-e vagy maga? Ha sokat pofázik...

– Nana, Kömöcsi úr – léptek előre a munkások mind.

Kormos Pista homlokán kivert a hideg verejték. Azt hitte, hogy most mindjárt ölre kerül a dolog, önkéntelenül is Kömöcsi úr felé lódult, hogy védje kenyéradóját. Ám Kömöcsi úr ahelyett, hogy nekigyürkőzött volna, hogy a szájaskodók baját ellássa, fűjt egy nagyot, s káromkodva berontott az irodába. Pista meg szépen ott maradt

egyedül, szemben a harapós nyelvű ládaszegezőkkel. Azok végigmérték, s összesúgtak Sándorral.

Kormos Pista átalvetőjét letette maga elé, s elkészült a legrosszabbra. Háta lúdbőrözött, de akkor lúdbőrözött csak igazán, mikor az egyik ládaszegező előlépett, s haragos, fojtott hangon elmondta, hogy az imént oly sokat emlegetett Csiszér helyére a Sándor nevű bajuszkás ember a saját sógorát szándékozta behozni a gyárba. Az a Csiszér halálos beteg, halála előtt azonban nem akarnak senkit sem maguk közé fogadni. Szegényben már csak az tartja a lelket, hogy helyét senkivel sem foglaltatták el.

– Mindennap beüzen Kömöcsi úrnak: javulóban van már. Egy hét alatt kiköhögi magát, aztán olyan egészségesen jön dolgozni, mint a makk. Még harminc ládát is összeszegez naponta... És most maga idetolakodik – lépett még közelebb a ládaszegező –, a mi komaságunk orra előtt elfoglalja a Csiszér helyét. Egyéb sem kell, csak hogy a fülébe jusson. Mindjárt tudni fogja, hogy ő már több ládát nem szegez, hanem őt szegezik be a Jóistennek címezve. Ha van magában becsület, elmegy innét rög-tön...

– Én aztán még a Jóistennek sem – bőszyt föl a legény.

A zsákkötényesek még haragosabban néztek rá. Az egyik fekete képű, erős fickó szeme megakadt a tömött átalvetőn. Pista azt hitte, hogy ez is a lábát nézi. Iszonyodva gondolta: még ez is azt találja hinni, hogy összeakad.

„Nem, sosem mondom meg, hogy csak szanitéc voltam. Tüzért mondok vagy huszárt...”

Sándor kivált a többiek közül:

– Tegye félre az iszákot – szólt rá harapósan.

Ugyanakkor a fekete képű ember az átalvetőhöz lépett, s bakancsa orrával böködni kezdte. Ajánlkozott, majd ő kerít neki helyet, s vigyorogva húzta el a száját. Kormos Pista elszántan kapta vállra batyuját.

– Jó helyt van ez itt.

A Sándor nevű nyersebben förmedt rá:

– Mondom, hogy tegye félre valahová, megszakad alatta.

– Én szakadok meg, nem maga! – vágta vissza Kormos Pista.

Jóleső meleg áramlott a szívébe, amiért ilyen bátran megfelelt. Sándor okos kis mongol szeme haragosan vilant össze a többiével, aztán elindult, hogy megmutassa a ládaszegezés titkát. El volt szánva, úgy beavatja Pistát, hogy az már délben megszökik innen, amilyen falusi. Hallva háta mögött a lihegését, bosszúsan fordult meg:

– Mi az isten haragjáért cipeli mindenüvé azt a batyut, mintha arany lenne?

– Nem arany, csak koszt...

– Hagyja a raktárban. Egész nap a nyakában fogja hordani?

– Inkább hordom, mint hogy ellopják.

Sándor szeme felparázslott. Rá akart förmedni: nincsenek itt tolvajok. De aztán egyebet gondolt. Odaállítja ezt a bunkófejűt ládát hordani, majd meglátja, hogy fogja cipelni az iszákot is, meg a ládákat is. Majd megunja egyszer, s leteszi valahová, akkor ráereszti a többit, csináljanak vele, ami tetszik. A többi csúfság mellett ez is megteszi! Ember legyen a talpán, ha estig kibírja.

Megérkeztek a raktár végében emelkedő színhez. Ott a kész ládák emeletmagasságnyira tornyosodtak egymáson. Sándor átmutatott a szemközti gyárépület rakodótornácára, s utasította az átalvető alatt izzadó legényt: a ládákat hordja oda, és sorjában rakja le.

A zsákkötényes szegezők kijöttek a raktárból, s pár lépésnyire megálltak. Várakozva lesték: lám, mit művel az átalvetővel a falusi. Kormos Pista egy helybe torpanva tanácstalankodott. Ha a ládák mellé teszi le a batyuját, ezek a városi bitangok biztosan megdézsmálják, ha meg a rakodóra helyezi, ott minden pillanatban kiléphet valaki a gyárból, s elemelheti.

Hirtelen megrándult.

Tudta már, hogy fog ki ezeknek a zshiványoknak az eszén. Terújét letéve, üres ládát hozott, s ravaszul ráborította, egy másikat meg a tetejére billentett. Utána amolyan se mosoly- se vigyorgásféle kajánsággal tekintett az elképedt zsákkötényesek hosszúra nyúlt ábrázatára. Ujjongott magában: az eszem aztán nem szanitéc, az legalábbis huszárgenerális...

Nekirugaszkodva ragadott meg egy jókora nagyságú ládát, hogy a hordáshoz kezdjen.

– Nem teszi le rögtön – förmedt rá a Sándor nevű –, még nem fűjtak hétre.

– Hát osztán? – hökkent meg a diadal Kormos Pistában. – Ideje már, hogy dologhoz lássunk. Ni, milyen fent jár a nap.

És újból megragadta a ládát.

– Nem hallja? – ripakodott rá az egyik zsákkötényes. – Hétfig még van két perc. Addig egy öltést se mozdít, amíg rá nem húzzák a dudát. Ez itt gyár, nem kaszárnya...

Előszökkent egy apró emberke is, aki szinte maga is csak egy zsáknak látszott.

– Hihíhi – vihogta. – Látszik, hogy még azt sem tudja, mennyi háromszor nyolc...

– Hogy a súlyba ne tudnám – veresedett neki Kormos Pista. – Még a felszegi mutuj is rámondja, hogy huszonnígy...

A szegezők hahotáztak. Az apró kis mitugrál sz meg a térdét csapkodta. Tetőtől talpig egyetlen kacagó nagy pofának tűnt, amint harsogta:

– Mondtam, ugyi. Ugyi, hogy megmondtam. Ez azt hiszi, hogy itt is vékával mérik az időt. Juj, földi, jobb, ha veszi a bagázsit, mert ha jön a mérnök úr vagy az igazgató, és ha maga azt mondja, hogy háromszor nyolc huszonnígy, úgy kivágja, hogy elüti a kapust, kiüti a kerítést, és szétmázolódik a vasútállomás falán, mint a lágytojás.

Kormos Pista egyikről a másikra tekintett. Forrt benne a méreg és a keserűség. Különösen a bohóckodó héttörpére nézett gyilkosan. Összeszorult az ökle, hogy a kis pulya hegyes egérfogai közé lódítsa. Szerencsére a gyári duda éppen elbődült, s a ládaszegezők szétugrottak.

Igen szorgalmasan kezdtek kopácsolni. Pista is neki-fohász kodott a ládáknak. Fél szeme állandóan azon az egyen járt, amelyik az átalvetőt védte. Csorgott homlokáról a szorgalom. Elégedett lehetett volna magával, ha minduntalan nem jut eszébe a „háromszor nyolc”.

Mi lehet annak a fortélyá?

Valahányszor Kömöcsi úr elhaladt mellette, sebesebben cipekedett, hátha annak is eszébe jut megkérdezni a háromszor nyolcat. Aggódva látta a munkatermekből ki-kikukkintó sűrke köpenyes munkavezetőket, csupa mérnököt és igazgatót gyanított bennük.

Hogy kinevetnék a faluban, ha már az első nap szégyen érné, ha a „háromszor nyolc” miatt tennék ki a szűrét a dologból. És milyen dologból? Munka ez: üres ládákat hurcolni ide-oda?!

Aj, az a Laji, az a Laji. Ha ez nem születik, most ő állhatna helyette az őszi szántásban, a két holdban. Az aztán a dolog! Ott a magosságos Úristennel működnek egy kézre.

Ő igazítja a fellegeket...

Te meg elveted a magot...

És mi lesz belőle?

A világ kenyere. Ezeké a városi koszosoké... És még ők csúfolkodnak?

E gondolatokkal viaskodva köszöntött rá a dél.

Bógótt a duda.

De ő tovább hordta a ládákat. Volt még vagy tíz darab. Minek maradjon ebéd utánra? Az ám, de a ládaszegezők ismét rámentek. Süket tán, nem hallotta, hogy lefűjtak? Itt nem lehet ám talpát nyalni a gazdának. Menjen a fenébe, ebédeljen!

Hogy étvágya végképp elmenjen, újból utánakiáltották a „háromszor nyolcat”. Két láda közé a földre heveredett ebédelni. A többiek a szín árnyékába borogatott ládákra telepedtek, lábukat lógatva lesték minden mozdulatát. Kormos Pista azért is kevélyen hámozta ki a szegetlen kenyeret, s kilónyi szalonnáját a tizenkét fej vereshagyma mellől. Az Új testamentumot is maga mellé helyezte. Kenyerét bicskaheggyel megkeresztelve úgy szegte meg, hogy a szent könyvbe sem pillantott. Kifelé elégedett képet mutatott, de a hazai dolgokra gondolva, göröngyként forgott szájában a falat. A hagyma is komiszabbul csípte, mint máskor. Sóhajtott.

Mikor lesz ő a ládahordásból első gazda a faluban? Étvágytalanul pakolta vissza eleségét. Batyuját összeburkolta, feje alá helyezte, gyűrött kalapját szemére húzta, ne lássák ezek a többiek az ő búbánatát. Az éjjeli álmat-

lanság elszunnyasztotta egy kicsikét. Fel-felriadt: ott-e még a feje alatt az eleség? Az ebédidő végét jelző dudaszóra még kedvetlenebbül kezdett a ládahordáshoz, mint reggel. Sándorék folyton szemmel tartották.

Minden baj nélkül múlt a délután. Nem akart hinni fülének, mikor az az átkozott duda öt órakor ismét bőgni kezdett. Az épületekből egyszerre duvadni kezdett a sok munkásnép. Sándorék is szedelőzködtek, rákiáltottak: hordja haza magát!

Kormos Pista hitetlenkedve bámult. Azt hitte, ismét valami csúfot űznek vele. Háborogva kereste a lenyugvó napot. Az még jó magasan volt, állát egyik gyárfedél gerincére támasztotta, s úgy nézett az udvarra. Ezt látva, Pista morogva hordta a ládákat. A reá kiabáló Sándoréknak visszakiáltott: hagyjanak neki békét, dolgozik ő tovább. Egész napra szegődött. Szüksége van a keresetre. Sötétig úgyse tudja mit csinálni.

Ez kellett csak a zsákkötényekből kivedlő ládaszegezőknek. Rárontottak, s erőszakkal lökdösték félre a ládától. Nyakába emelték az átalvetőt, taszigálták a kapu felé. Kömöcsi úr, ki a raktárajtót zárta, nevetve jött a dulakodók közé. Mintha reggel mi sem történt volna közte és a Sándor nevű munkás között, röhögve kérdezte:

– Mi baj, Sándor, az új ember nem tanulta meg a háromszor nyolcat? – Elkomolyodva fordult a haragvó leányhoz: – Jó lesz megtanulni, Kormos Pista...

Kormos Pista falszínűre sápadt. Többé nem erőszakoskodott, de egy helybe cövekelődve várt. Sehogyan sem fért a fejébe, hogy komolyan vége a dologidőnek. Csak akkor lódult ő is a kapu felé, mikor már szinte mindenki kifelé özönlött. A kapunál újabb meglepetés érte. Egy vén, pápaszemes trotli útját állta, és minden engedelem nélkül tapogatni kezdte a zsebeit. Az egyikbe még bele is nyúlt, s mindenáron kotorászni akart az átalvetőben is.

– Hallja – kiáltott fel Pista haragjában –, tán tolvajnak néz? Vegye ki a kezét, mert odaütök...

– Itt ez a rend – rivallt rá a pápaszemes kapus. – Annyi mindenféle ember között mindig akad enyveskező.

– De én nem vagyok afféle, Isten a tanúm rá.

– Azt akárki mondhatja...

– Hallja, a mindenségit... – rántotta ki Pista átalvetőjét a matató kapus keze alól – keresztény ember maga? Nem elég kezes magának Jézus?

– Nekem megjárna, de az igazgatóság...

– Az tán pogány?

Ezalatt seregnyi munkásnő torlódott a legény háta mögé. Siettek, türelmetlenül támadtak Pistára: ne papoljon annyit, tudhatná, hogy az igazgatóság nem személy. Az valami keveréke a telefonnak, írógépnek meg a tintáskalamárisoknak és íróasztaloknak... Közben kisodorták a kapun, s szenttelen arccal állták, hogy a csorba szájú végig-végigtapogassa őket görcsös ujjaival.

Kormos Pista utálkozó haraggal szemlélte.

– Tisztességes asszonyok ezek? Még az is nyimnyám ember, amék eltűri, hogy a feleségét így fogdossák.

Egy idősebb asszony a kapun kilépve odaszólt neki:

– Hiába, jó ember, egyszer már sztrájk is volt ez ellen... Ezt meg kell szokni, ha élni akar...

– Én aztán soha! – lépett akkorát Kormos Pista, mintha ide aztán többé sosem jönne. Eszében meg is fordult, hogy ő meg sem áll hazáig. Haj, de elébe állt az a csúfondáros Laji, és számon kérte: Megszöktél már, hé? Tán már első gazdának jöttél haza?

Elkeseredetten bódorgott az állomás körül. Nem, nem mehet haza szégyenszemre. Szavának kell hogy álljon, ha rászakad az ég is... Csak tudná legalább, mit csináljon sötétig. És hogy lesz ebből a félnapi dologból földre való, legalább két holdra való? És még szálláspénzt is fizessen belőle? Nem ő! Rajta nem fog keresni egy bitang városi sem.

Elszántan behúzódott a harmadosztályú váróterembe. A mindenféle katona és civil munkásnépség között befurakodott egy sarokba, helyet fészkel magának a padon. Itt aludta át az éjszakát. Itt fogja a többit is. A szálláspénzt félrezsugorgatja. Reggel ennek tudatában már több bizakodással gondolt a gyárra. Az egyik utcai vízcsapnál megmosta arcát, s utána nyomban a gyufagyár elé cipelte átalvetőjét. Hajnali öt óra lehetett. A gyár kihalt környékén peregték a levelek a gesztenyefákról. Lenyomta a kapukilincset, zárva volt. Iszonyúan megijedt. Azt hitte, hogy már elkésett. Az imént még abban reménykedett,

hogy ha már este olyan hamar vége a dolognak, legalább reggel korábban hozzákezdhet, s íme, most kisül, hogy még korábban fogtak a dologhoz, mint ahogy ő szeretne volna. Hát a tegnap csak a früstükidő vége lett volna a hétórai dudu? Fene ezt a gyárat a rendjével...

Csüggedten várt egy darabig, s a váratlanul előkerülő vén kapust izgatottan kérte, hogy most az egyszer engedje be későn is, többé sose késik el.

– Ide fél hétig egy fia lelket sem – mordult vissza a kapus gyanakvón. Közben udvarseprőt húzott ki a bódé mellől, és seperi kezdte a gyalogjárón sárgálló faleveleket. – Itt ám hétnél hamarabb nem kezdenek.

Kormos Pista szívéből nagy kő esett le. Hálálkodva gondolt valamit, s elkérte a seprőt, buzgón esett neki a járdának. A vén kapus vakarta a feje búbját, s még gyanakvóbban méregette a kaszáló mozdulatokkal sepergető legényt.

– Ugye, maga protekciót akar, hogy ne kutassam?

Kormos Pista a kapus homlokára tolt szemüveget nézte.

– Bízhatna bennem bátran. De nem azért segíték. Csak mert nem akarom halálra unni magam. Az este azt se tudtam, hova legyek sötétig. Jöttem-mentem, mint a bódogtalan.

– Mért nem vett újságot? – vihogott a kapus, kitérdezett fogait mutogatva. – A második nyolc arra való, hogy az urak dolgába üsse az orrát. A harmadik meg pihenőre. Mert az első nyolc alatt halálra dolgozza magát... Csudálnám, ha nem tanították volna ki azok a hurokra valók.

Kormos Pista agyában derengeni kezdett valami a ládaszegezők csúfondáros nyolcasai felől, s elkedvetlenedve legyintett:

– Már maga is evvel kezdi... Beszélek én Kőmőcsi úrral, csapja el a lustákat. Hozok én falusit a piacról. Azok bírják a kétszer nyolcat egyfolytában. Nem kell nekem újság. Rajtam nem fog gazdagodni senki. Fogamhoz verem a garast. Másképp sosem leszek gazda. Az állomásba aluszok. Nem fog ki rajtam a város.

– E mán okos beszéd – melegedett fel a kapus hangja. – Ne hallgasson a nagyszájúakra, dolog nélkül akarnak fizetést. – Kissé elgondolkozva folytatta: – De

azért nem lehet ám örökké az állomásban aludni. Egyszer kirúgják onnan, vagy kerül egy feleség, annak aztán úgy kell meg bezárt ajtó. Elfújta lámpa meg egyéb... hihhi...

Kormos Pista fanyarul vele nevetett, először, mióta eljött hazulról. Úgy érezte: most jóakarójára bukkant. Faggatta a vén embert: nem vennék-e fel éjjeli bakternek vagy ide né, kapus bátya mellé, hogy tegyen valamit a duda után? Ráfér egy vén emberre a segítség. Attól ki-dolgozná ő az első nyolc órát vígan.

A kapus homlokáról hirtelen leesett a szemüveg.

– Ide azt a seprőt – nyúlt hevesen e díszes szerszám után. – Maga meg álljon félre. Meggyőzőm egyedül is a kapus dolgát. Annyit mondok, nem jó vége lesz magának. Főbe verik, ha kitúr valakit a kenyérből.

– Mért hogy túrnám? – szeppent meg Pista.

– Nacsak, félre-félre, ismerem én az ilyen jómadarokat...

Kormos Pista leforrázva kullogott arrébb. Mikor fél hét táján szállingózni kezdtek a nyakkendős munkások befelé, belátta, csakugyan jó lesz vigyázni a derekára. Ettől kezdve hangos morgás nélkül igazodott a dudaszóhoz. Titokban azonban elszántabban főzte a terveket. Hogyan juthatna egész napi munkához, s miképpen takarékoskodhatna a félnapi keresettel?...

Vasárnaponként hazagyalogolt falujába, hétfőn hajnalban meg vissza egy nagy kenyérrel, tizenkét fej vereshagymával és egy kilónyi szalonnával. Így olcsóbb a koszt. Otthon világért nem árulta volna el, hogy s mint megysora. Ellenkezőleg, ingerelte Lajit, hogy mi pénzt megkeres ő abban a kincses Kolozsvarban. Örökké hálás lesz a sorsnak, hogy ő jöhetett gyárba és nem Laji. Lajit ölte már a méreg. Mind látni akarta a meggyűlt pénzt Pistánál, de az nem mutatta.

Hencegett Pista, de közben ölte a keserűség. Fizetéséből ugyan alig költött valamit, mégsem szaporodott a pénz. Pedig már kiravaszkodta a pénzkeresés módját az állomás körül is. Éjjelenként leste az érkező vonatokat, el-elcsípett egy-egy csomagot a gyalogosan városba eredő utasoktól. Munkaidő után itt-ott fát fűrészelt. Ilyen módon, gyári fizetésén kívül, minden héten szert tett néhány húszasra.

Hébe-korba még örvideni is tudott. No lám, hiába vicsorognak a nyakkendős Sándorék. Kifogott ő a háromszor nyolcon... Tudták ezt Sándorék is. Egyik-másik célozgatott rá, hogy nála olcsón jó szállást kaphatna Pista. Ne fagyoskodjék az állomásban. Ne mutasson rossz példát, mert még tőlük is elkívánják, hogy így lakjanak, csak hogy lecsíphessenek a fizetésből.

Pista hátat fordított nekik. Ne szóljanak belé az ő dolgába.

A gyáriak, persze, ezután még görbábban néztek Kormos Pistára, de ő már nem félt tőlük. Egyik este azonban talpig ijedt. A gyárkapu felé haladtában a zsebébe nyúlt. Öt doboz gyufát talált odacsempészve.

Azt sem tudta, hogy dobja el.

Rá egy hétre meg az átalvetőjében lelt egy tízespakk gyufát. Máskor meg valaki kicsente batyujából a hazai kolbászt, s döglött patkányt dugott helyébe. Pista összeszorította fogát dühében, és hallgatott. Türt, és résen állt. Ám a ládaszegezők arca kifürkészhetetlen volt. Sosem ért tetten egyet sem.

De érezte, hogy ezek galádul a Laji kezére dolgoznak. Ezért azután még makacsabbul tökéltte el, hogy mindnyájuknak fölébe kerül. Egy reggel arra ébredt a váróterem sarkában, hogy az átalvető hiányzik a feje alól. Futkosott bolond módra ide-oda. Hiába. Heti elemózsiája és zsigorgatott pénze az Új testamentummal együtt kámforrá vált.

Rettentő bánatában már-már ott tartott, hogy a vonat alá vesse magát. Miért nem bízta apjára a félretakarított keresetet? Attól félt, elkölti az öreg, most azután más veszi hasznát. Ezért fagyoskodott télvíz idején a hideg váróteremben? Hát ne ölje meg magát?

– Jaj, az a Laji, az a Laji!...

Most kezdhet mindent előlről. Nem adja meg magát, nem!... Fogcsikorgató, kemény januári fagy dermesztett mindent. A váróteremben már nem mert a padok alá bújni, ülve gubbasztotta át az éjszakákat. Alig aludott valamicskét. Napközben majd elejtette a fejét, pedig a mászás ládák vagonba tárolásánál dolgozott. Kömöcsi úr mindegyre rárivallt:

– Miért alszol, Kormos Pista?...

Ő hallgatott, és igyekezett. Február végéig kihúzta valahogy. Megkönnyebbülten gondolta: a jövő hónapban már ismét didergés nélkül aludhatik a váróteremben. A naptáron fogytak a téli levelek. Jó mélyen aludott az első márciusi éjszakákon, s egyszer, úgy hajnal felé, valaki a lábánál fogva kihúzta a pad alól.

– Razzia, igazolványokat! Hova utazik? Mért bujkál itt hetek óta?

Mindezt egy szigorú, testes úr kiáltotta, amint talpra rángatta. Pista álmosan felelgetett. Elmondta az igazat, de minél igazabbul szólt, annál mérgesebb lett a testes úr, és annál nagyobb lett a csődület. Végül is dutyiba kísérték Kormos Pistát. Ott kiderült, hogy egyáltalán nincs bejelentett lakása a városban.

Három napig ült egy sereg csavargó között. Megrettenve érezte, hogy nyüzsög valami a derekán, azután a lába szárán s végül mindenütt. Ráadásul haza akarták toloncolni szülőfalujába, mint csavargót. Alig bírta kikönyörögni, hogy telefonáljanak Kőmőcsi után, a gyufagyárba. Az ímmel-ámmal felelősséget vállalt érte. Kiengedték, de megfenyegették, ha kétszer huszonnégy órán belül nem jelentkezik a bejelentett lakást igazoló személyazonossági irattal, rendőröket küldenek utána, s megvasalva küldik haza.

Kormos Pista szakállasan lépett az utcára, ruhája telides-teli gyanús nyüzsgéssel. Hova, kihez menjen ilyen sokadmagával szállást fogadni? Ki engedi be a tiszta ágyba? Menjen talán haza kitisztálkodni? De mit mond otthon, miért csukták tömlöcbe? Inkább a kötél, mintsem szembenézzen evvel a szégyennel, a Laji csúfondáros arcával. És még ezekhez a Sándorékhoz sem fordulhat gyámolításért. Pedig azok biztosan tudnák a szállás meg a kitisztálkodás módját. De mikor kínálkoztak, hátat fordított nekik. Nincs más hátra, csak a kötél...

Kőmőcsi úr más véleményen volt. Lehordta Kormos Pistát tetőtől talpig, azután pedig adott egy „bont” a gyári pénztárhoz, előlegre jogosítót. Váltsa be – zavarta –, azután rohanjon az ócskapiacra. Vásároljon magának valami tiszta ruhát, azt a rongyosat meg lökje a fenébe. A maradék pénzzel menjen be az első olyan ház-

ba, aminek az ablakában szállást hirdetnek, és foglaljon magának ágyat.

Kormos Pista öklét rázta a város felé. Jaj, hát mégis megfogtál, te átkozott. De azért szót fogadott, a csizmát kivéve teljesen átvedlett az ószeres ruhákba. Bánatosan vált meg az agyonfoltozott széki ruhájától. Némi vigaszt csak a városi, bő nadrágban lelt, senki sem gyanította, milyen pipaszárakat lötyögtet a két ágában. Így indult meg a bőrgyárak magas kéményeinek irányában. Szállást hirdető ablak minden utcában akadt, de igen szép firhangokkal bámultak kifelé. Pista csak a bőrgyárral szomszédos utcában bukkant magához illő házra. Rokkant volt a kapuja, repedezett a fala; ide már be mert nyitni.

Az udvarbeli gyerekek Tóth Mihályékhoz irányították. A szűk konyhában elevenszemű, élénk asszonyág fogadta. Rögtön megmutatta a konyha sarkába állított ágyat. Elmondta, hogy az ura „favágógépes”, lánya pedig a cukorgyárba jár.

Kormos Pista nem sokat alkudozott.

Este már be is költözött. Minden batyuja önmaga volt. De hozott a szívében akkora bánatbatyut, hogy azt hetek múlva sem tudta kipakolni. Most már még vasárnaponként se látogatott el a falujába. Hiába akarta titkolni városi rongyait és szégyenét, otthon mégis híre ment a dutyinak meg mindennek. Levélben kérdezősködtek: miért s hogy történt? Nem válaszolt nekik.

Elűzték hazulról, most azután ne várjanak hírt felőle, amíg pénzzel megrakodva haza nem állíthat.

Messzebbre esett ez az idő, mint valaha. A gyári előleget hónapokig törlesztette a heti levonásokkal. Mikor kifizette a szálláspénzt is, alig maradt fizetéséből valamivel több, mint amennyit a jövő heti kosztjára szánt. Pedig most sem élt egyeben, csak kenyéren és szalonán, de az drágább volt, mint a falusi fekete kenyér s a kéményben füstölt bicskáravaló. Pünkösöd felé valahogy letörlesztette az előleget, s gondolta, most már ismét félretakaríthat valamit. Ekkor azonban a vagonba rakodásnál egy mázsás láda esett a lábára. Nyomorékká lapította a bal lába ujjait. Két hétig mankón sántikált Tóthéknál.

Még szerencse, hogy ki nem nézték maguk közül, sőt kosztot hiteleztek Pistának. Szívélyesek voltak, törődtek vele, de Pista érezte, hogy minden jó szó, amit tőlük kap, minden jó falat, amit elébe tálalnak, és minden perc, amit náluk tölt, újabb és újabb béklyót rak kezére-lábára. Egyszerűen beadósodott náluk egy jó fél-évre. Tóth bácsi szükségét látta, hogy segítsen rajta valamiképp. Rábeszélte, hagyja ott a gyufagyárat, ne viaskodják tovább Sándorékkal. Rosszféle munkásnépek azok, ha még most is marják. Betéteti barátjával a bőrgyárba, valamivel többet fizetnek ott napjára.

Ezen kész örömmel kapott Kormos Pista. Több fizetés: jó dolog. Többet lehet félredugdosni. Otthagytta hát a ládákat, ott Kömöcsi urat és a zsákkötényes Sándorékat. Betanulta a bőrgyári cserzőben a nyersbőrökkel való mesterkedést. Törlesztette Tóthéknál az adósságot. Közben pedig igen-igen megkedvelte a Tóth néni főztjét. Mind halogatta a szárazkosztra való visszatérést. Arca kitelt, s vasárnaponként mind erőtlenebbül hagyta, hogy elcsalják, hol a moziba, hol a kuglizóba. Maris nevű lányuk mindig tudott valami gyengítő, jó szót szólni hozzá.

Nem gyúlt a pénz sehogy sem.

Mind gyakrabban azon kapta magát, hogy együtt békétlenkedik Tóthékkal: adhatnának a gyárban több fizetést is. Esténként, mikor ötre dudáltak, egyre ritkábban jutott eszébe, hogy még mennyit lehetne dolgozni vakulásig.

*

Eltelt így egy jó esztendő.

Az egyik szép május végi vasárnap délelőtt a Tóthék ablaka alatt ült egy sokat súrolt fapadon. Böngészte Tóth bácsi újságját. A pad másik végén Tóth Mariska foltozgatta az apja ingeit. Sütött a nap szépen. Az udvar végében akácfa virágzott, a szomszédos kuglizóban dörögve gurultak a golyók.

Egyszer kitekintett az újságból. Valamiért a lányra nézett, az meg reá. Gyorsan elkapták egymásról a szemüket. Pistán erőt vett valami nyugtalanság, ami az utóbbi időben gyakran elfogta, ha a lány közelébe került. Most

meg éppen úgy érezte, hogy feltétlenül mondani kell valamit. Mégpedig valami nagyon fontosat. Hogy mit és mi célból, azt nem tudta. Eleget beszéltek már egymással, úgyszólván mindent elmondtak, ami velük történik a gyárban. Most mégis egészen új mondanivaló motozott a fejében. Kitalálni értelmét nem tudta, s ezért bosszús lett. Félrelökte az újságot, s ingerülten hajolt le. Cipője fűzetlenül tátongott. A fűző végét összesodorta, hogy a lyukba bújtassa. Tudta, hogy azután fel kellene állnia, és ebéidőig át kellene néznie a kuglizóba. Tóth bácsi megígértette vele.

A fontos mondanivaló azonban ittfogta a padon. Többször is nekirugaszkodott, hogy elmenjen. És egyszerűen nem sikerült.

– Megbabonáztak – ötlött eszébe rémülten. – Igen, ez a lány kevert valami miskulanciát a reggeli kávéba. Mindig ő tölti ki neki a tejet és a mosdóvizet. Ő tartja számon a gombokat a ruháin. Mintha nem az anyjával állapodott volna meg e dolgok rendben tartására! Ezt nyilvánvaló tolakodásnak érezte a lány részéről.

Számítást gyanított e szorgalom mögött. Szándékoságot keresett csinosságában, mintha az ő kedvéért viselne oly hamis barna szemeket... És miért oly tiszta örökké, mintha tetszeni akarna vele? Azt hiszi, hogy kell egy ilyen legénynek gyári kisasszony, akit a kapuk matatnak?... Hohó, kezdettől fogva nem tetszett neki ez a lány...

Elszántan pattant fel, de a pad felbillent, Mariska meg sikoltva heppent a földre. Cérnakarikája messze gurult, szoknyája térden felül libbent, vérvörös arccal huzigálta lefelé. Kormos Pista egy helybe dermedt, azt sem tudta, vajon a leányt segítse fel előbb, vagy az árok felé guruló cernát csípje-e el. Végül is a cerna után vetette magát, mert a lány közben talpra szökött.

Pista megfogta a cerna végét, s próbálta visszarántani a serényen igyekvő karikát. De az ahelyett, hogy közeledett volna, még fürgébben gurult az árok felé, s minél jobban húzta a cernát, annál sebesebben gurult.

– Eressze el, maga két balkezű – kiáltott rá Mariska.

A legény röstelkedve ugrott a karika után. Szerencsére sikerült is megkaparintania, épp az árok szélén. Ügyetlen mozdulatokkal csavarta fel a cérnát, a végét Mariska fogta. Az orruk majdnem összeért, mikor a cérna elfogyott. Így bámultak egymásra közvetlen közelből.

– Mit néz úgy? – kérdezte a lány gonoszkodva.

– Mit? – csattant fel a legény. – Maga mereszti rám a szemét – mondta egészen gorombán, amit rögtön meg is bánt, s engesztelőre fogta hangját. – Azt szeretném tudni, hogy mit akar tőlem.

Közben felállította a padot, és leült.

Felújuló bosszúsággal vette tudomásul, hogy a lány is visszatelepedett. Ezúttal már oly közel, hogy a könnyökük súrolta egymást. Mariska nem felelt. Nyomogatta az ujjá hegyét, amibe borulás közben beleszúrt a tű. Piciny, ragyogó vércsepp buggyant ki belőle, s le sújtó hangon csak ennyit mondott:

– Gyilkos!...

– Katonadolog – morogta Pista rekedten.

– És ha vérmérgezést kapok?

– Hadd lám – nyúlt utána Pista megszeppenve. – Kiszívom a rossz vért.

Magához kaparintotta a lány bal kezét, s mielőtt Maris ellenkezhett volna, a lehető legzordonabb arcot vágva, befalta a sebesült ujját. Szívni kezdte a rossz vért kifelé. Mariska felszisszent, rángatta a karját, Kormos Pista azonban komolyan vette a dolgot, s karjával a lány jobbja alá ölelve, magához szorította a vérmérzésre gyanús kart.

Maris mit tehetett egyebet, megadta magát. Önkéntelenül is közelebb húzódott, s puhán a legényhez simult. És csodálatos, mintha most fedezte volna fel az udvar végén nyíló akácfát, roppant szépnek látta. Kormos Pista ezalatt egyre elszántabb kegyetlenséggel szívta a rossz vért. Érezni vélte, hogy a méreg át- meg átjárja testét. Mindenesetre furcsa méreg lehet, amit nem követ a halál.

Ellenkezőleg; valami születőfélben levő nekirugaszkodott a Pista bensőjében. Észre sem vette, hogy már

nemcsak a fájós ujjat mentegeti a vérmérgezésről, hanem valamennyit.

A lány is elfeledkezett tiltakozni, rángatózni, hiszen csupa tűszúrás fájt a karján, nyakán, haja tövében, a hátán, bőrének minden parányi felületén. Nem látta egyik sem, hogy Mariska anyja az udvar szemközti oldalán, a kút mellett, a nyárikonyhául használt fáskamrában egyre dühösebben potyolja a sütésre szánt borjúszemeleteket, és hogy a deszkarések között mind mérgesebben les ki hozzájuk. Csak a hangjára riadtak fel. A fáskamra elé pattant lisztes kötényével, szorosra csavart kendővel, és rájuk förmedt:

– Mi lesz ott, Pista? A Maris keze nincs kialkudva a kosztpénzbe.

Mariska a szobába menekült foltoznivalóival, s anyja prédájára hagyta a legényt. Az ott állt a forró napsütésben, olyan arccal, mintha e percben lopták volna ki zsebéből a heti fizetését, s most mégis őt kiáltják ki tolvajnak. Egy ideig káprázó szemmel, szinte bambán nézett farkasszemet Maris anyjával, azután kialakult benne egy mentő gondolat:

– Ne gondoljon rosszat, Tóthné. Mert én szanitéc voltam és...

– És potyázott...

Kormos Pista méregbe jött, ráeszmélt, hogy a múltkoriban huszárnak mondta magát. Nagyot nyelt.

– Ha éppen tudni akarja, egy kicsit drágán adja a kosztot. A ráadás nem esik rosszul. Nem szép magától, hogy a jobb falatot irigyli a szegény kosztostól.

Tóthné a nyitott ablakra sandított. Nem hallgatózik-e Mariska a légvonattól felduzzasztott függöny mögött?... Hirtelenében nem tudta, mire vélje kosztosuk szavait, súlyos kövekként hullottak reá. Nyelve hegyén borsódzott a rendreutasító, csípős válasz. Marist iparossegédnek szánta, és túlságosan olcsónak hiszi a kosztot. Kimondani azonban mégsem merte. Bármilyen otrombának tűnt a legény dicsérete a lányról, mégiscsak dicséretszámba ment az. A mérleget Kormos Pista javára bilentette az is, hogy már túl volt a katonaságon, és ami a legfontosabb, nem iszik. Azután még valami örökség

is kinéz rá az apjától. Így hát a leckéztetőnek készülő felelet kisimult ártatlan kötekedéssé:

– Más szakácsnét kereshet, Pista. Nem esküdtünk örök hűséget egymásnak. – De még ezen is enyhített valamicskét, amint folytatta: – De előbb menjen az uram után a kuglizóba. Ne hagyja, hogy teleszívja magát sörrel. Örökké zúg, hogy sosem esik jól a vasárnapi ebéd.

Kormos Pista e parancsnak is beillő kérésre aggodalmasan vetette vállára kabátját, s elindult anélkül, hogy Marist láthatta volna. Ahogy távolodott hazulról, elővette a nyugtalanság. Mivel érdemelte ki ezt a meglehetősen terhes megbízatást? Tóthné eddig csak a családtagokra bízta az ilyen kényes dolgok elintézését. A jótorkú Tóth bácsinak bajosan lehetett megmenteni az étvágyát a vasárnapi ebédhez. Még bajosabb volt ez férfiembernek, főként ha megpróbálta a sörivásról lebeszélni.

Az öreg rendszerint nyakon ragadta a vakmerőt, lenyomta az asztal mellé. Valkai úrral, az egy szál gombra járó köpenyű tulajdonossal poharat hozatott, és ráparancsolt a meggondolatlan térítőre:

– Igyál velem, annál kevesebb marad nekem!

Egy ízben leitatta makacs feleségét is. Akkoriban történt ez, mikor kétszer egymás után kilencet ütött a kuglin. Mariska utánuk kellett hozza a nagy fazék zöldpaszulylevest meg a tepsiben sült vén tyúkot. A diadal öröme Valkainál ebédelték valamennyien. Azóta még kevésbé bírtak a bajnokjelölttel, minden gurításra kilencet akart ütni, aranyérmét remélt a városközi versenyen.

– Ideje – mondta önérzetesen –, hogy Tóthék közül is kikerüljön egy nagyember. Akiről írjanak még az újságok is.

De a golyókba ördög bújt, ahogy ő mondta, a bábuk meg olyan óvatosan dültek, mintha kímélnék a középben gögösködő dámát. A nagyember-jelölt, persze, minden sikertelen dobás után haragosabbra pirosodott. Dühében üvegszámra itta a jeges sört... Kormos Pistának mindez eszébe jutott útközben. Elszontyolodva sompolygott be a szőlővel befuttatott kuglizóba. Tűnődött

erősen. Mi történt voltaképpen vele? Miért kell megküzdenie Tóth bácsival? Az éppen ezt ordította, mikor közéljük érkezett:

– Azért is megmentem a Tóthék becsületét. Nagy család vagyunk mi. Tizenhetet szült az anyám. Ne kuruzsold azokat a bábukat, te vörös róka! – fenyegette meg a rézveres arcú, szeplős állítófiút...

A kuglizókertben a szokott társaság zajongott. Éppen a fényesre beretvált fejű cipészen volt a gurítás rendje. Cigarettejáról leverte a hamut egy üres gyufaskatulyába. Rejtélyes célból nem hagyta kárba menni. Állítólag már egy ládarávaló hamut hordott így össze. Szomszédai gyanították, hogy aranyat szítál belőle. A csúfolódók pedig ráfogták, hogy itatósnak használja ahhoz a sok kérvényhez és levélhez, amit Amerikába írogat egy sehol örökösre nem találó sok millió dolláros örökség elnyerése végett.

A második kuglihiresség a félszemű fuvaros volt. Ez az ember évente elnyűtt egy feleséget, csak úgy törvénytelenül, és egy virslinek való gebét a porondhordásnál. Harmadik bajnokként a kiszuperált kéményseprő szerepelt. Külvárosi nyelven szólva: magas körökben mozgó hivatását azonban nem folytatta. Feltartóztathatatlanul hízott, hiába nyalt fel naponta egy marék timsót. Hogy némi köze mégis legyen a kéményekhez, kályhasnak csapott fel. A fogyás reményében kapott rá a kuglira is. Örökké a legnagyobb golyókkal gurított. Jelenleg is sokáig illesztgetett tenyerében egy óriási golyóbist. Azután meg, mintha egyszerre roppant súlyossá válna, szinte földig ejtette a kezét. Vastag teste utánarogyott. Várni lehetett, hogy hasra veti magát, nehogy észrevegyék az agyonpotyolt bábuk. Orvtámadásnak tűnt az a mozdulat, ahogy végül is ellódította a futballnyi nagy golyót. Az kótyagos lassúsággal kocogott, szinte megállt útközben gondolkozni, hogy azután annál nagyobb pusztítást okozzon a gyanútlan parasztok között. De most nem sikerült a jól kifundált taktika. A kéményseprő saját fejéhez kapkodva káromkodott:

– Na tessék! Pedig milyen érzést adtam belé. Mindjárt a fejemet gurítom rájuk.

A bámészködők és alkalmi gurítók elszürkültek a mestergurítók árnyékában. Kormos Pista módfelett unalmasnak találta a mestereket is. Maga sem tudta miért, hogyan, de arra eszmélt rá, hogy ezek a bajnokok minden vasárnap ugyanazokat a szavakat mondják, ugyanazokat a mozdulatokat ismétlik, és ugyanannyi bábut ütnek, mint a múlt vasárnapokon, sőt önmaga is ugyanolyan ingerült kíváncsisággal nézi őket, mint a többi szájtátók.

Minden vasárnap felgerjedt benne a vágy közéjük állni és dobni. Ámde a félelem visszatartotta. Tartott tőle, hogy már az első dobásra kilencet talál ütni, s akkor sosem bírja többé abbahagyni. Elgurítja még azt a pár százast is, amit valahogy mégis félrezsugorgatott a gazdává levés költségeihez. Félt, hogy végleg ittreked, a nagyszájú városiak között, idővel pedig maga is hozzájuk hasonlónak nyomorodik.

A kuglipálya tartógerendájához támaszkodva mindjobban felingerlődött.

– Miért hasonlítson ő ezekhez, csak mert Tóthné ideküldte? Hogy merte ideküldeni, milyen jusson? – Forró szégyenkezés zúdult az arcába. – Miért nyaltafalta annak a gyárilánynak olyan butául a kezét? És miért árulta el, hogy ő csak szanitéc volt? Mibe fogják ezek még belekeverni?...

Így csak a katonasághoz való bevonuláskor érezte még magát. Amikor egy tőle idegen parancsnak engedelmeskedett. Izgult, lázadozott akkor is, végül mégis betört, akárcsak az imént Tóth néninek. Pedig mi köze neki az ura étvágyához, a lányához, ehhez a városi Mariskához? Még feleségül vétetik vele. Mit kezdhethetne egy ilyen cukorgyári fehérréppel a földmunkán? A rontás álljon abba a felbillent padba. Csak úgy odaült a lány mellé, és tessék, ennyi baj szakadt a nyakába.

Úgy dühbe jött, hogy a kuglizók csodálkozására ellódította magát a gerendától, s köszönés nélkül elrohant.

A belvárosba menekült.

Nem, azért sem megy haza ebédelni. Mit akarnak azok a Tóthék tőle? Befonták az ebédjükkel, mikor neki koplalnia kellett volna, hogy megmutassa Lajinak, mek-

korát tud ő ugrani. Nem, többé nem kosztol Tóthéknál. Egyék meg az ebédjüket Marisukkal együtt...

Késő estig céltalanul kódorgott a mozik előtt, a sétatéri tó körül, de a nyugtalanság mindenüvé elkísérte. Este tíz óra felé kiéhezve, dögfáradtan és ingerültebben tért haza, mint ahogy eljött.

A rokkant kapu előtt félelem fogta torkon. Mit szólnak Marisék? Mégiscsak ők segítettek rajta a legnagyobb bajában. Bátorsága teljesen az inába szállt, mert a konyhában halványan pislogó lámpa fogadta. Vacsorája hidegen, felterítve várta az asztalon, és egy lélek sem mozdult a szobában. Miért lapulnak ezek úgy az ágyhoz, hogy még a szuszogásukat sem hallani? Így, így várják; ennyire idegen ő nekik?...

Szájából kifordult a falat. Egyedül nem bírta vacsorázni. Megszokta, hogy máskor mindig vele ettek. Éhesen és elkeseredve feküdt le. Már holnap elköltözik tőlük, szánta el magát. Takarékosabb életet kell élnie... Reggel azonban a rendesnél keserűbb volt a kávéja. Majdnem lyukasra kavarta a csészét. Gyanította: nem Mariska készítette el. Leforrázva kullogott a gyárba.

Aznap leszidta és megbírságolta a mérnök. Amikor leeresztette az áztatómedence vizét, egy nyersbőr lesiklott a kanálison kiáradó zavaros lével. Pista lehorgaszott fővel vánszorgott hazafelé. Szúrta a bánat, mérgezte a keserűség, égette a szégyen.

– Hogy tudtál ilyen marha lenni, Kormos Pista, hol tartottad az eszedet? Azokra az alattomos bőrökre vigyázni kell! Álnokul meglapulnak a lefolyó körül, s ha lehet, rögtön megszöknek, ki a folyóba. Kiúsznak a füves partokra, a mezők szélére, ahonnét elrabolták őket ártatlan bocikorukban. De hát a komisz bőrit ennek a gyárnak! Éjjel-nappal mindig csak a bőrökre gondoljon? Bornyúbőr, tehénbőr és a többi meg a többi, mindig csak bőr, bőr az egész élete?

Pedig hát mi köze hozzájuk. Egy-két év, és hátat fordít nekik. Dögöljenek meg gyárostul, bőröstül. Hogy sose látta volna meg őket... Már-már ott tartott, hogy megátkozza édesapját, amiért azt a Lajit a világra küldte. De ismét csak végigloccsant rajta a szégyen. Azért vigyázhatott volna arra a bőrre. Ne mondhassák, hogy

buta falusi... Nem kellett volna a felborult padra meg az azután történetekre gondolni... El, elköltözik, és kész!

Elszántan ért haza. A ház előtt azután hirtelen megtorpant. A kapura kitűzött nagy fehér papír a rajta levő fekete betűkkel valósággal szembecsapta:

„Egy jóraavaló fiatalember teljes ellátást kaphat Tóthéknál.”

Ehhez hasonló valami volt ezen a kapun akkor is, amikor Pista szállást keresett, ezelőtt másfél évvel. De akkor úgy írták, hogy magányos munkásember. Kormos Pista sértődötten bámulta a cédulára biggyesztett „jóraavalót”.

– Úgy... ezeknek ő már nem jóraavaló?...

Hirtelen jött haraggal leszakította a papírt, s mint egy tépett, ellenséges zászlót vitte be magával. A tegnapi veszélyes pad most is az ablak alatt sunyiskodott. Pista rádobta magát. Tóthné után kiáltott. Az tűzgyújtással piszmogva, jól látta a fűskamrából a hazaérkező legényt. Őszülő haját besimította szorosra kötött fejkendője alá, s haragot tettetve kiáltott vissza:

– Jöjjön ide az úr, ha mondókája van!

– Majd ha én leszek a gazda és Tóth néni a kosztos – horkant fel Kormos Pista oly hangosan, hogy az aszszony okosabbnak látta kibújni az udvarra. Alig leplezett szorongással nézte a kosztosa kezében fehérlő hirdetést. Pista mérgesen rázta a papírlapot:

– Hallja, Tóth néni, miért sérteget evvel a vacakkal? Én talán nem voltam fiatal és jóraavaló? Mit tartanak maguk jóraavalónak? A nyakkendőket, ugyi? Utánam nem lehet ilyen cédulát kitenni. Adósuk nem maradtam, se nem részegeskedtem...

Tóthné zavarában lerántotta fejről a menyecsikésen kötött kendőt. Széles mozdulattal simította le a haját. Hirtelenében pofon szerette volna teremteni a legényt, de mindig mást cselekedett, mint ami a tenyerében viszkedett.

– Mit tehetnék – felelte rekedten –, ha nem ízlik magának a kosztom?

– Ez csak azt jelenti, hogy a kosztja nem „jóraavaló”. Írja ki, hogy egy mafla nyakkendő szállást kaphat...

– Ne izéljen – oldotta le mérgében Tóthné a kötényét is –, ami sok, az mégiscsak sok!... Maga tisztára megkámforodott. Másfél évig egy zokszava se volt...

– Azt hiszi? – vágott közbe Kormos Pista hevesen. – Csak nem szóltam. Mert jók voltak hozzám... Tegnap aztán torkig lettem. Tartsa észben: én akarok elmenni maguktól, amilyen hamar csak lehet. – Nyelt egy nagyot, s kivágta: – De magammal viszem a lányukat is. – Elsápadt, maga sem tudta, hogyan, ki és mi kergette ki belőle e veszedelmes szókat. A következőknek sem bírt ellenállani. – Igen, elviszem – ugrott fel mérgesen. – Maristól kérek teljes ellátást. Nála betudjuk a kosztpénzbe kezét-lábát, testit-lelkit, cakkumpakk, vagyis...

Iszonyodva némult el.

Miket kotyog összevissza? Mit akar ezzel a buta „vagyis”-sal? Merőlegesen feldobott kőnek érezte, ami rögtön visszahull, csak nyissa ki a száját Tóthné.

Homlokán kivert a hideg verejték.

Tóthné sem érezte magát különbül. A befejezetlen mondathoz szemmel látható erőlködéssel igyekezett összetákolni a várható szavakat. Nem ilyen Pista-félenek képzelte a Maris jövődöbelijét. Arc nélküli képek kavarogtak a fejében egy iparossegéd vőlegényről, fekete ruhával, nyakkendővel, kemény kalappal, vakító fehér ingmellel, nyak nélkül, fej nélkül. Úgy valahogy, mint azok a színes katonaképek, melyekbe utólag ragasztják be a fejet...

Ez, ez a Pista lenne az, a széles homlokával, ferde szemével, avval a húsos szájával, ritka bajuszával, a magával hurcolt fanyar bőrszaggal, kitérdelt nadrágjában kotyogó lábaival?

– Istenem – gondolta –, eddig észre sem vettem, hogy ekkora csónakot visel ez a Pista. Mit szólnak hozzá a szomszédok? Ügyesnek látják-e, szépnek-e, vagy csak deréknek, vagy csupán goromba parasztnak?

Kormos Pista forni kezdett az asszony vizsgálódó pillantásai alatt.

Miért nézegeti ez a lábam, csak nem fogja ő is kiadni érte az utamat? Hát ki ő, avval a hirtelen piszeségével? Azt hiszi, ránéztem volna Marisra, ha így le-

csapták volna az orra hegyét? Ami rendes azon a Marison, azt az apjától örökölte. Éppen csak rá ne hagyta volna a sörivó természetét is. A gégeje legyen csak az anyjéé. Na, még a tisztaság is megjárja ezen a vénasszonyon. Főzni is tud, de ugorkát savanyítani nem. Na, de nekünk úgyse ő fog savanyítani...

Oly feltűnően méregette Tóthné, hogy annak lángba borult az arca. Izgatottságában kötényt kötött fel a kendő helyett, észrevette ügyetlenségét, s haragosan nyelt vagy két emberre valót, s indulatosan meglódította a fejük fölött lógó „vagyis”-t, támadóan kérdezte:

– Vagyis ez leánykérés lenne, Pista?

Pista felpillantott az akácfalevelek közé, ahol második lombként keringtek a fehér virágoktól megrészegült méhek, aztán viszonttámadó daccal nézett a Tóthné zavaros színű szemébe.

– Nem – mondta rekedten –, nem leánykérés! Meggondoltam a dolgot, és...

– És? – esett szavába Tóthné haragosan.

– És leánykövetelésnek mondom. Érti, leánykövetelés. Ritkán akarok nagy dolgot, de akkor nem tágítok. Ezt a papírt a jóraival kiszégezheti... de csak lakodalmunk után két héttel. Ha nem tetszem vőnek, akkor már most odabiggyesztheti.

Az elképedt vénasszony kezébe nyomta a cédulát, s a veder után nyúlt, hogy vizet töltsön magának.

Tóthné sután tartotta a papírt. Fél szemmel követte Pista lassú mozdulatait, mint teszi a padra a mosdótálat, mint tölt vizet a vederből, ami lefedve a konyha küszöbén várta minden este. Derékig levetkezett, s lábainál jóval izmosabb karjait és széles mellét élvezettel locsolta a hideg kútvízzel. Meztelen hátán ropogva ugráltak az izmok. Bőrén kövér cseppekbe futott össze a víz. Törülközni kiállt a lemenő nap fényébe, utána az ablaküveg tükrében fészülködött.

– Ügyes választékot tud csinálni – gondolta Tóthné.
– Egy jobb ruhával s egy pár rendesebb cipővel megnyakkendővel derék vő lesz. – Csodálta, hogy a legény már egyáltalán nem izgatott. – Persze, neki már könnyű. Túlesett a nehezén. Csak ő nem tudja, mit tegyen

ezzel a bolond cédulával. Egyik kezéből a másikba kapta, mintha égetné. Végül akadozva rákezdte:

– Ez nem olyan kicsiség, Pista. Az urammal is meg kéne beszéljem...

– Tóth bácsi az én dolgom – torkolta le nyomban a legény. – A maga szavát halljam. Elé a kurázsival.

– Nem úgy van az. Egy egész életről van szó. Mije van magának ehhez, fiam? – szaladt ki a száján váratlanul.

Kormos Pista arca elborult.

Eszébe jutott a falu, a két holdba tolakodott Laji. Eszébe a maga hetyke fogadkozása, terve, szándéka, amiből semmi sem lett. De lenni kell; ezzel a pénzkereső Marissal összegyűjtik majd az első gazda tekintélyére valót. Mit kérdezősködik hát ez a Tóthné!? Elfutotta a méreg. Az asszony elé állt, csóré mellét döngetve visszaadta neki a családi hangot:

– Ezt hallgassa meg, anyám. Ez kong, mint egy hordó. Fogja meg a békám. Tapogassa meg, ez aztán kőkemény. Sosem voltam beteg. A lábam, igaz, vékony egy kicsit – mondta ki nagy bátran –, de a szívemben kerül annyi jóság, mint más rendes emberében. Hová kell ennél több a városi élethez? Aztán nem magának akarom bekötni a fejét...

– Látja, Pista, ez a gorombaság üt szeget a fejembe.

– Még mit nem kívánna tőlem? – nevette el magát a férfi. – Ha én kibeszélem magának azt a pár szót, ami most az agyamban cikázik, mit mondok a lányának?

Tóthné beharapta a száját bosszúságában, s tétova léptekkel a kamrába ment. A tűz elé guggolt. Fát rakott a parázsra. Révedezve bámulta a lángokat, s ahogy Kormos Pista a háta mögé settenkedett, felnézett a legény sunyin leső arcába, majd gyors mozdulattal a lángok közé vetette a „jóra való fiatalembert” hívó cédulát.

Kormos Pista diadalmasan kurjantott:

– Tudtam, hogy beadja a derekát...

Tóthné felpattant guggoló helyzetéből, s teljes erejéből a legény döngő hátára csattintott kemény tenyerével.

– Nesze, te vadparaszt. Ezt a tegnapi ebédért és vacsoráért kapod. Szegény Maris egész éjjel nem aludt miattad. Azért is az én kosztomat eszed ezután. Itt lak-

tok velünk. Mi az öreggel kihúzódunk a konyhába... Most pedig mars fel az akácfára, szakíts egy öl virágot, mire hazakerül az a lány a gyárból. Hadd teljesedjék az álma. Szegény feje azt álmodta, hogy tőből kitépett akácfát hoztál neki a válladon...

Kormos Pista nagyot ugrott.

– Istenemre, kitépem azt a fát tövestől, s kancsó helyett a kútba állítom belé neki. – Ezzel nekiiramodott az udvar végében susogó akácfának, s úgy felkapaszkodott rá, mintha bátyjának erre tett volna büszke fogadalmat.

Vékony az ajtó

A fogadalom eszébe jutott Kormos Pistának az akácfán is, s azután is sokszor, mert duzzadásig volt reménységgel. A Csaba utcában azonban gyakran előfordul, hogy egy földre ejtett pohár, egy kilyukadt cipőtalp, egy fel nem húzott ébresztőóra reményvesztést okoz. Tükörtörés, sófelborítás, ha nem is éppen hétevi szerencsétlenség, de feltétlenül nagy baj, mert például Csűrös Mihály asztalos, a Tóthék szomszédságában, akora toalett-tükröt repesztett el az egyik kuncsaftnál, hogy nyolc hónapig nyögött belé, amíg részletenként megfizette a kárt. Ráadásul meg ölte a méreg, mikor csonka fizetést pengetett az asztalra, és az asszony sosem mulasztotta el epésen megjegyezni:

– Hogy lehattél olyan mutuj, Mihály?

Tóthéknál egy nyomorult, vékony ajtó fenyegette Kormos Pistáék boldogságát. Pista azonban egyelőre mit sem gyanítva, estéről estére nagyobb gyönyörűséggel üldögélt Marissal az ablak alatti ravasz fapadon. Ügyet sem vetett a szobába nyíló vékony ajtóra, pedig sok mindenre kiterjedt a figyelme, amikor harmadiknak melléjük telepedett Tóthné is, és megbeszélték az egybekelés körülményeit.

Felsorolta, hány inge van, mennyi a fizetése, mennyit vonnak le betegsegélyzőbe, adóba. Röstelkedve vallotta be, hogy bizony sok harisnyát elrongyol, mert izzad a lába. No meg a tejet igazán csak úgy frissen fejve szereti.

Elborulva beszélt a hazai két hold földből járó jussáról, s nagyokat sóhajtván Laji bátyjáról. Egyszóval megmutatta magát színéről-fonákjáról, az olyan emberek őszinteségével, akik sejtik, hogy igazán szeretni csak azt lehet, aki odaadja magát mindenestül.

Az egyik vasárnap este mindezt elmondta Tóth bácsinak is. A kerítés tövében heverő tuskón ült. A fejük fölé hajló borostyánágak helyeslően billegtek egy oda-rebbent veréb alatt, a lemenő nap is éppen rájuk süttött. Ezt a leánykérő hangulatot némileg csak az zavarta, hogy Tóth bácsi valami dögzsírral maszatolta fakemény munkabakancsát. Nagy buzgalommal végighallgatta a legény vallomását, eszébe sem jutott félretenni a dögzsírt. Öreg, apai szíve ugyan fiatalosabban lüktetett, ám tudta, ha most nagyobb hűhót csap, és holmi kemény gallérokra gondol, mint némely belvárosi apák leánykéréskor, akkor bakancsa kenetlenül marad, és holnap úgy fogja szorítani, hogy belékeseredik az élete.

Pista azonban jó jelnek vette, hogy az otromba cipelőket forgatva bizalmasan panasolja neki, hogy nem sokára spiccet kell veretni az orrára. Az viszont már nyugtalanította, mikor a szemére vetette, hogy pocsék talpakat készítenek Pistáék a gyárban. Egy hónapig se hordják el az embert. Tóth bácsi mindezt azonban csak időnyerésül hozta fel, hogy azalatt kitaláljon valami megfelelő szót, olyant, amilyent ilyenkor köteles egy apa mondani: bizonyos intést a jövőre. Hiszen ő is sokféle viszontagságot megért a feleségével. Minek essenek hasonlóakba a fiatalok is. De akármilyen tapasztalt volt, az ajtóra ő sem gondolt, bár igen közel járt hozzá, mikor ezeket mondta:

– A szeretet nagyon szép dolog, Pista. De azért nézéztek meg jól, mekkora fába vágjátok a fejszéteket...

– A mienk se nagyobb más szegényénél – vágta rá Kormos Pista elégedetten, amiért oly fürgén járt az esze. De nyomban meg is hökkent, mert az öreg kuglibajnok máris rátromfolt.

– Igen ám, de a fába göcsök is akadnak, hékás! – S látván, hogy Pista ezeken a göcsökön máris kicsorbul, megkérdezte: – Nálunk laknátok?

– Tóth néni azt tartja, hogy a jó emberek kicsi helyen is megférnek.

– Igen, de ő is mindig elfelejti a göcsöket – tekintett Tóth bácsi az ablakban hallgatózó feleségére és a leányára, akik ijedeztek. Csak nem fog akadékoskodni az öreg, hiszen ők mindent oly szépen kiterveztek már. Aggodalmasan jöttek az udvarra, hogy segítsenek Pistának.

Az öreg éppen felállt.

– Maris – vágott eléjük –, hozz Valkaitól két liter bort szódával.

– A húszasból? – jött közelebb Tóthné izgatottan.

– Ma huszonötöt iszunk...

Mariska ebből mindent megértett. Az apja nyakába ugrott, s összevissza csókolta. Azután rohant Valkaihoz.

A tapasztalt kocsmáros nyomban sejtette, hogy a huszonötös bor csakis az eljegyzést jelentheti. Csak rá kellett nézni Marisra. Pirult, sápadt, lihegett. Szíve majd kiugrott az üvegek közé. Csoda-e, ha Valkai úr ebből a kirakatos nagy boldogságból szintén részt kívánt magának? De hogyan vegyen belőle? Csókolja meg talán ezt a kedves lányt? Mit érne ő azzal? Még ráfognák, hogy latorkodik. Mosolyogjon? Ez nem megy parancsszóra. A boldogság és a szeretet kézzelfogható dolgokban szokta kifejezni magát. Kedves elhunytjainkról fényképeket őrizünk, sírdombokat emelünk számukra, ajándékokat dugdosunk tőlük. Éppen csak ő elégedjék meg a két liter bor árából eső haszonnal? Az csak robotdíj, ami adó alá esik.

Valami olyan kell, hogy az ember tiszta boldogságot érezzen. Mitévő legyen hát egy Csaba utcai esendő kocsmáros, hogy valami maradandót ő is élvezzen a Mariska eljegyzése alkalmából? Egyszerű dolog. Az egyik üvegbe huszonötös bor helyett húszast mér, és sok szerencsét meg hét gyereket kíván a jegyeseknek.

Valkai úr így tett, és boldog mosoly ragyogott sunyi ábrázatán.

Ezalatt otthon Tóth bácsi a szokottnál tisztábbra mosta kezét a dögzsírtól. Máskor azt tartotta: ami jó a bakancsbőrnek, nem árthat az ember kezének sem. Kivételesen meg is fésülködött, holott esténként igazán nem szokott

effélével bajlódni. Arról sem tehetett, hogy az örömrészes fokozódott benne, mikor sűgva dörmögte a feleségének, hogy ő bizony nem bánja, ha a házbér ezután két férfi vállát nyomja. Igaz, a konyha kicsikét szűk lesz, ha kiteszik oda az ágyukat, de a koporsó még annál is szűkebb.

Fődolog tehát a fiatalok boldogsága.

Lám, már a koporsóig is eljutottak, de az ajtó egyiknek sem jutott eszébe. Pedig amikor ünnepélyesen jól hátranyitották, hogy a lámpa kivilágítson a konyhába is, baljóslatúan nyikordult egyet, bár az is lehetséges, hogy csak az esedékes heti zsírozást kérte.

De erre most nem gondolt Tóth bácsi sem. Bor mellett felsorolta az összes göcsöket, amiben kicsorbulhat a házasság gyaluja. Megvitatta a háborús híreket, az elsözött vagy szózatlanul maradt leveket. Végül megnyugtatta a fiatalokat, hogy egy családfabrikán kívül egyebet nem kell beszerezniük, mert az ő holmijukat használhatják.

Mikor megtudták, hogy az öreg a „családfabrikán” ágyat ért, akkorát nevettek, hogy még a petróleumlámpa lángja is szemérmatosan pislogott belé az asztalon.

Hát még Mariska!

Végül pedig egész éjfélig durákoztak egy vén, káposztába való, zsíros kártyával. Duméba játszottak, illetve így büntették volna a veszteseket, de mivel az öregeket mégsem illik hátba vágni, a vesztes teljes erejéből rá kellett hogy csapjon tenyerével a konyhaszék ülőkéjére. Mikor azután az kettérepedt, akkor aludni kergették Pistát. Lóduljon – csapták be utána a szobaajtót –, nincs szerencseje a kártyában, és még a tenyerét is tönkreteszi.

Kormos Pista boldogan bújt az ágyba. Ábrándozott. Mariskával közösen, itt, városon szereznek házhelyet, kis kerttel, tyúkokkal s egy fejőstehénnel. Előbbvaló lesz a falubeli legelső gazdánál is. Mert itt, városon mégis más. Nincs sár, és van mozi, újság és több pihenő.

Az esküvőig együtt ábrándoztak az öregekkel. Még az esküvő előtt való héten sem gyanítottak semmit. Ahelyett, hogy a szoba ajtaját nézték volna meg, elmentek az ószerre ágyat, családfabrikát venni Pistáéknak. Mariska gondosan kiválasztott a sok rozoga holmi közül egy cifra tornyosat, de ahogy az anyja kiszólta a száján, hogy az

szemtelenül recsegni fog, lángvörösén egy másikat szemelt ki.

Nevetve sereglették körül őket a vásárosok. Pista és Tóth bácsi a nehezebb ágydarabokat vállra kapták, míg Maris és az anyja az oldalakat cipelték hónuk alatt. Az ácsorgó alkudozók utánuk kiabáltak:

– Csak így, ni, veréb módra cipelik haza szalmaszálaikat?

De ők visszavágtak, hogy egyszerű munkásembereknek nem futja már talyigára sem.

Hazaérve kiforrázták és bepetróleumozták az ágyat. Olyan határtalanul boldogok voltak, hogy még Tóth bácsi is megfélekedett a göcsökről.

Pista az esküvő napjáig a gyárból egyenesen Mariska elé rohant. Szinte legebésedett a nagy igyekezettől. A gyárból kitóduló lányok közül mohón kiragadta menyasszonyát, s kettesben későig csavarogtak a belvárosi kirakatok előtt. Maris sóhajtozott. Mi mindent összevásárolna szobájukba, ha sok pénzük lenne. Szegény feje azt hitte, hogy csak virágállvány hiányzik az ő teljes boldogságukhoz. De nekik is megbocsátható ez a rövidlátás, ha a cukorgyári mérnök leánya elhalaszthatta esküvője napját egy héttel, csupán azért, mert a kombinált szekrényre egy fiókkal többet akart a szekreter bal sarka alá.

Kormos Pistáéknál bizony ennél sokkal több hiányzott, mégsem halasztották el egy nappal sem. Sőt. Mire teljesen felocsúdtak volna az egynapos menyegzői dínom-dánom kábulatából, máris rájuk sötétedtek a házastársi éjszakák. Nappalaikról alig volt mit beszélniük.

Nászútjuk hazulról a gyárkapuig tartott és onnan vissza.

Épp ezért esténként nagyon szerettek volna egészen magukban maradni. Hiszen még a madárpár is a bokrok legrejtettebb sűrűjében fészkel. Igaz, hogy a madár nem fizet házbért. Takarékoságból se igen kell összeköltöznie az apósáékkal, mint Kormos Pistáéknak. Nem is éri olyan kínos meglepetés már az első nap, mint őket. A boldog öregek mindegyre beütötték a fejüket a konyhából, hogy gyönyörködve állapíthassák meg:

– Lám, lám, már ezt is megértük. Milyen is a szegény ember élete, keservesen nehéz, mégis elrohan, mint az árvíz...

Ha meg becsukódott mögöttük az ajtó, akkor viszont minden szó, minden nesz ki- és behallatszott. Bosszantóan idegesítő volt az is, amikor Pista óvatosan előretolta a túl hangosan zörgő rozsdás riglit. Csak az tudja, aki már lakott errefelé, hogy egy ilyen Csaba utcai ajtórigli-zörgés többet mond száz csúfondáros pletykaszájnál.

Maris riglizés után örökké aggodalmaskodott, az öregek biztosan meg vannak sértődve az elzárkózás miatt. És minden résen meg kulcslyukon őket lesi száz irigy szem.

Igen, most felfedezték végre a vékony ajtót.

Nemcsak vékony volt, de üveges is. A kis, áttetsző függönyön hol az apjuk, hol az anyjuk árnyéka jelent meg. Éjfélig is fenn motoztak. Fukarian nyújtották, hosszabbították, éltek a maguk hátralevő életét. Tóth bácsi, rossz alvó lévén, lámpaoltás után is sokáig forgolódott az ágyban. Még éjszaka is cigarettára gyújtott, ha megébredt. És ez elég gyakran előfordult. Köhécselt, szöszmötélt. Hajnalban mégis korábban kelt, mint a fiatalok. Mariska ilyen zavaró körülmények között se este, se reggel nem volt kapható meghittebb közeledésre. Teste valósággal megdermedt minden kis neszre. Pista, amennyire csak bírta, féken fogta követelőző érzelmeit.

Legfeljebb szidta magában a vékony ajtót.

Ki-kirobbanó elégedetlenségébe szerencsére sok humoros íz vegyült. Haragja szétesett felesége egészséges és mindig tiszta bájai láttára. Ébredező szépérzéke azonban hovatovább új felfedezések után kívánczolt, és ez kissé otromba zajjal sikerült. A vékony ajtó pedig a hegedűfa érzékenységgel adta tovább a zajokat az öregek fülébe.

Házasetüket jóváhagyta a szomszédság, a szülők, az anyakönyvvezető, a tiszteletes úr. A szomszéd utcában lakó bába már kíváncsian környékezte a fiatalasszonyt, de az a buta, vékony ajtó ellenállt. Pista olykor már fejszét akart ragadni. Forrt. Nem evett. Kialvatlan volt mindkettőjük arca, lesoványodtak.

Lakodalmukat követő negyedik vasárnap reggel már haragosan fülledtek a takaró alatt. Egymáshoz érő forró testükből időnként arcukba szaladt a vér. Szép, langyos reggeli napfény tűzött be a vékony ajtó firhangján. Anyósuk görnyedt alakjának árnyéka átderengett rajta, amint

murkot vakart a vasárnapi húslevesbe. A kés szabályos időközökben kopogott az asztallapján.

Ezek a kopogások mozdulatlaná szegezték a fiatalok karját. Pista minden koppanás után ingerültebbé vált. Már nem a vékony ajtóra dühöngött, hanem anyósára, s elhúzódott Maris mellől. Felesége, aki eddig a mennyezetről lecsüngő légyfogót bámulta fénytelen tekintettel, felriadt, s könnybe boruló szemekkel nézett rá:

– Nagyon haragszol, Pista – súgta.

– Hagyj! – s még távolabb húzódott. Felesége alázatos hangja robbanásig forralta. Pedig tudta, hogy ez csak a szeretet alázata, mégsem bírta elviselni az érintését és hangját, mikor a szülei halálát kívánta... Igen, vakon, esztelenül gerjedt fel benne ez a gyilkos vágy, amióta felvetette Maris előtt, hogy költözzenek el innen, és az gyáván elutasította ezt a gondolatot. Mivel is indokolná meg elköltözésüket, hiszen az öregek mindenben kedvükbe jártak, a legjobb falatokat nekik készítették. Az öreg még a kuglit is cserbenhagyta. Amint mondta, félreteszi a pinkapénzt, hogy Pista minél hamarabb megvehesse azt a kis telket a házzal meg a tyúkokkal és fejőstehénnel. Ez a terv mindeddig türtőztette Pistát. Most azonban megfeledkezett róla. Dühödten rájött a költözöködni akarás. Hogy miért, azt nem merte volna az öregek szemébe mondani.

Gondolatai közben apósa nyitott rájuk, kiborotválkozva, tiszta ingben. Vidáman ugratta őket:

– Fel, ti Mátyás király lustái. A nap a hasatokra süt.

– De látva fanyar arcukat, némaságukat, megszeppenve húzódott ki, és csukta be az ajtót. Behallatszott, amint súg valamit az öregasszonynak.

Pista kipattant az ágyból, s nadrágot rántott magára.

– Nekem ebből elég volt – mondta fojtottan. – Éjjel-nappal sutyu-putyu, csiszli-csozli. Köhögnek, szipognak, motyognak, horkolnak és agyonszeretnek...

– Pista, ne beszélj így anyámékról! – ült fel Maris megbántva.

– Azt akarod tán, hogy megfulladjak? Mert ebbe belé lehet bolondulni... – kiáltott Pista.

Odakint a konyhában nagyot koppant a kés, s a vizes-tálba cuppant egy megberetválkozott murok.

Tóthné komor ábrázattal nyitott be:

– Mi van veletek, Pista? Az első naptól látom, hogy valami baj van a kréta körül. Csak azt nem tudtam mostanig, hogy ki a hibás...

– Azt akarja mondani, hogy én? Hogy az én krétám körül... Pedig, ha éppen tudni akarja...

– Pista! – ugrott ki az ágyból Maris vérvörösen, s betapasztotta tenyerével az ura száját, de az indulatosan kapta el a fejét:

– Inkább papnak állok – kiáltotta –, és apácákat krétázok, de...

Maris kirohant a szobából. Tóthné meg közelebb jött. Száraz, színtelen arcát kis pír élénkítette.

– Mi baja magának az apákkal, Pista?

Pistát a rideg magázás kissé lelohasztotta. Tényleg, mi az ördögöt is akar ő az apákkal? Sose hitte volna, hogy ily nehéz legyen megmondani az igazat. Anyósa átható nézése befűrödött a fejébe, s minden épkézláb gondolatot felcsavart magára, mint a túrós makarónit a villa.

– Megnémult maga, Pista?

– Én nem, de értse meg, anyám, hogy... értse meg, hogy... vékony az ajtó! – kiáltotta. – Érti, vékony. Hárttyavékony! Füle van, és szeme van... és, és, és... találja ki a többit...

Tóthné teljesen elképedve nézett az ajtóra. Neki soha életében fel nem tűnt, hogy az szemfüles volna. Most, miután sejteni kezdte, miről is lehet szó, elcsodálkozott:

– De hát miért zavarja az magukat?... Hát ahol egy szobában laknak az öregek a fiatalokkal? Mégse halnak belé. Mért volna maga külön?

– Úgy látszik, hogy külön vagyok, és gátá, ahogy a román mondja. Tegye ki a szűrünket, mondja azt Marisnak, hogy cudarkodtam, hogy maga mondott fel, különben nem jön velem...

– És a szomszédok? – vált fenyegetővé Tóthné.

– Mondja nekik, hogy... hogy meg akartam magukat gyilkolni...

Ez a szó önkéntelenül szaladt ki a száján. Megvillanhatott valami a szemében, mert anyósa sápadtan elhátrált tőle.

– Nem értem magát... Mi az egérlyukban is ellaknánk magukért... mégis én mutassak ajtót? Mert az úr finnyáskodik? Hogy Maris megharagudjék. Nem tudnék a szomszédok szemébe nézni...

Pista elkáromkodta magát. Felkapta kabátját, és elrohant. Az első üres lakást kibérelte a Szamos-part közelében. Valkainál vásárolt, egy cirokseprőt, és lázas buzgósággal kiséperte a szobát, azután vágtatott haza. Senkihez sem szólt egy szót sem. Felesége meg anyósa elképedésére szétszedte a tornyos ágyat. Darabjait fejére rakta, és nagyokat nyögve átcipelte új fészkükbe. Utána a párnákat, szalmazsákot, és berendezkedett. Ez ugyan hamar ment. Se szék, se asztal, csak az ágy: a családfabrika, a csupasz-kopasz, kongó, üres szoba közepén. Kicsit meghökkentette Pistát ez a sivárság, de hamar behozott a Szamos partról egy jó nagy követ, és lihegve ráült. Nagyokat fújva elszántan várt. De bizony délfelé nagyon elszontyolodott, s mikor már ott tartott, hogy kétségbe vonja felesége hozzá való hűségét, az csak beállított nagy szipogva.

Ruháit karján hozta, s zokogva nézett körül a kopár falakon, vajon hová akaszthatná azokat. Pista vette a seprőt, nyelét bedugta az üres kéménylyukba, s ráterítette a ruhákat.

– Holnap szeget veszünk az ószeren, és falba verjük fogas helyett.

– Igen – szipogta Maris –, rozsdás szeget...

– Ülj le. Én is mindjárt itt leszek...

– Hová mégy? – rettent meg Mariska Pista zord hangjától.

– Ne félj, csak még egy széket hozok.

Ezzel az ígérettel kiment az utcára, s becipelt egy második nagy követ. Leült. Maris meg csak állt, s nézte, nézte búbanatosan a köveket, végül is feljajdult:

– Kemencét is kőből akarsz? Nincs egy fazekunk, se egy poharunk, se egy stelázsink... Ha ezt mind megvesszük, mikor lesz házunk, tehenünk, ahogy ígérted?... Hát lámpa? – zokogott már újra. – Mit csinálunk lámpa nélkül?

Pista fején érezte a kemencét, a fazekat, a poharat, az asztalt meg a stelázsit, fejőstehenet és mindent, ami még

hiányzott ahhoz, hogy Laji bátyjának eldicsekedhessék a városi nagygazdasággal. De a lámpa szóra felkapta fejét, s egyszerre leborult róla az egész berendezés.

– Lámpa? – sunyított zordonan Mariskára. – Ne félj, megtalállok én lámpa nélkül is...

Mariska könnyei közül sandított reá, mintha most látná először.

– Nem is tudtam, hogy ilyen nagylegény maga.

– Már te is magázol? – hördült fel Pista. – Na, de estig minden szabad. Ma úgyis vasárnap, de holnap azután nekigyürkőzünk, és lepipáljuk az összes Lajikat.

Ezzel szorosan egymás mellé taszította a két nagy követ, s intett:

– A térdemre, ifiasszony... Itt szépen kisírhatod magad estig. De azután kuss ennek a vékonyajtós, göcsös világnak.

Amikor mégis lány születik

Ismét eltelt egy göcsös esztendő. Tóth néni keményen tartotta a haragot Pistával. Ez alatt az idő alatt Pistáék apránként mindent beszereztek, aminek feltétlenül lennie kell egy munkás-házaspárnál. Kettőjük kicsi fizetéséből bizony nem sokra futotta. Azután meg igen-igen nekigyürkőztek, hogy elsősorban a fejőstehénre meg házravalóra gyűjtögessenek. Talán, talán gyűlögetett volna is valamicske, ha egyszer csak elő nem áll Mariska igen megszeppenve:

– Én nem tudom, mi lelte a ruháimat. Már egyik sem elég bő. Vagy én híznék?

Pista végignézett rajta. Ugyan mitől hízhatna, hisz minden jó falatot megvontak maguktól, hogy gyűljön a házra meg a fejőstehénre való. És mégis, amint újra jól végignézett Marison, úgy találta, hogy az bizony vastagodik.

– Te – kiáltott fel belésápadva –, te, Maris. Nem vagy te úgy?

Elsápadt erre Maris is. Másnap még jobban kiderült, hogy bizony ő „úgy van”... Hogy jó lesz babastaférungra gondolni...

– Jól nézünk ki – képedt el Pista –, fejük mi hamarosan, csak nem tehenet, szegezünk mi hamarosan, de nem házfedelet, hanem bölcsőt... Nem tudtál vigyázni, Maris?...

– Én?... Azt mondod, hogy én nem tudtam vigyázni?

– Na, ne veszekedjünk, most már mindegy, csak fiú legyen. Legalább segít nekünk összekaparni egy hurubára valót... De azt a fiút, tudom, nem fogja Pistázni senki se, mint engemet. Egyéves házas vagyok, és mindenki csak úgy tisztel: hallja maga, Pista... Istvánka lesz a gyerek, én mondom, nem akárki kapcája.

Az asszony ráhagyta. Ismerte már a Pista bogarát. Tudta, hogy a keresztségben azért nyert bölcs és előrelátó apjától István nevet, hogy a karácsonyi ünnepek bőségében egy füst alatt névnapot is ülhessen anélkül, hogy az külön kiadást okozna neki. Általában az öreg Kormos István esküvőt és minden nevezetes családi eseményt, amikor örvendezve vagy búsulva költekezni kell, az év nagyobb ünnepeire osztotta be. Még a halált is ráncba szedte. A vén kaszás ehhez mérten húsvét szombatján nyisszantotta el I. István öreg életét. Úgyhogy II. István, mármint a Mariska ura, ünnep harmadnapjára haza is jött Székről, az apja temetéséről, s fennakadás nélkül mehetett a gyárba.

Mariska nem bánta, ha Pista ezt az életbeosztást híven követi, ha fiúk lesz. Rohantak a hónapok, s Maris kimaradt a gyárból, minden percben várta a gólyát. A III. Istvánka születésével azonban ugyancsak elszámította magát. Már a második vasárnap sötétedett rájuk anélkül, hogy a kis jövevény végre eldöntötte volna köztük a vitát: fiú-e vagy lány? Pistának a leány ellen csak annyi kifogása volt, hogy a leánynevek nem esnek se húsvétra, se karácsonyra. Tehát nem fizetődik ki a névnap a pirosbetűsökből.

Mariska roppantul bizakodott. Azért is leány lesz, mert ő már akkor is erősen akarta, mikor megfogamzhatott. De erős akarat ide, erős akarat oda, a gyerek ma is elmaradt, pedig készen várta már minden. A kis ingecskék, a kis réklik és mind a két eshetőségre a keresztnévek. Készen várta a bába, az anyakönyvben egy szám és egy

rubrika. Készen a templom és a szentelt víz, a bejelentőhivatal s a mindennél biztosabb szegénység.

Az egyébként nehézkes észjárású Pista, amint ezen az estén is csak másodmagukkal feküdtek le, mindezeket végiggondolta. A szűk ágyban nyugtalanul izgett-mozgott. Felesége kérdésére, hogy mit vackolódik annyit, csak azt telelte:

– Mégiscsak nagy dolog az ember!

Az ember nagyságáról beszélve aludtak el. Másnap reggel Pista megnyugodva sietett munkába. Közeli apaságának jelentőségétől eltelve, önérzetesen fogadta gyárba siető ismerőseinek köszöntését. Elégedetten vette szemügyre az eget. Arról a kora tavaszi szél úgy lesúrolta a vizes felhőfoszlányokat, mint egy drótkefe.

Egyszer azután megtorpant.

Az egyik kapu alól sárgapihés kis csibék futottak ki a lába alá. A rekedt kotló kétségbeesett kurrogással nyújtogatta a kapu alól borzas fejét szívtelenül elcsavargó gyerekei után.

Erőlködését látva, Pistát mélységes szülői együttérzés szállta meg. Terelgetni kezdte a szétfutó apróságokat vissza a kapu alá. Éppen szemközt jött a kuglibajnok kályhássegéd, aki minden timsófalás ellenére is kétszer olyan vastagra hízott tavaly óta. Kék surcába csavart szerszámaikat magához szorítva, hasát fogta nevében, amint az ügyetlenül hessegető Pistát meglátta.

– Hahaha!... Látom, jó apa lesz magából, Kormos Pista... Vagy már az is? Fiú-e avagy lyukas fityfiritty? Keresztapának engem hívjon. Rég nem mulattam már a más zsebére.

Megropogtatta Pista kezét keményen, üzengetett Tóth bácsinak: jöjjön vagy egyszer a gurítóba, mostanában jobban járnak kilencre a golyók. Elköszönt, szétterpesztett lábakkal úgy ment tova, mintha kicsúszhatnék nehéz teste alól a föld.

Kormos Pista abbahagyta a csibeterelgetést, és ment a dolgára. Másodikat fújta a börgyár vastag dudája. Félt, hogy elkésik. Már a rácsos gyárkapu elé ért, mikor egy ordítózó fiú lökdösődött feléje a minden irányból özönlő munkások között. Az udvarukon lakó Süliék egyik iskolásfia volt.

– Kormos bácsi – ordította kifulladásra –, Pista bácsi... a gólya... a gólya!...

Pista bácsi hirtelenében az égre nézett, azután nagyon elsápadt. A fecsegő fiú nyomában nyargalt haza. Néhány szembejövő munkatársát majdnem feldöntve, csak így mentegetőzött:

– A gólya... a gólya...

Udvarukra érve, lakótársait az ajtó elé csődülve találta. A közelben lakó kerületi bába papucsban, borzasan, ahogy éppen kiverték az ágyból, akkor lépett be hozzájuk a szobába. Pista követni akarta, de a gebe Süliné útját állta.

Mikor Mariska a padlórongyok rázása közben jajgatva összerogyott, Süliné féltucatnyi gyereket azonnal szétkergette, hogy hívják a bábát s az érdekelt rokonságot. Ezért azután most sem akarta keze közül kiereszteni az események irányítását. Karon ragadta a futástól verejtékező apajelöltet, s rámutatott a kerítés mellé borított mosókazánra, hordjon abba azonnal fürösztővizet. Hirtelen mást gondolt:

– Hopp, most jut eszembe, a kazánra szükség lesz odabent. Jobban teszi, ha a hordómat hordja tele, szomszéd úr.

– Jó, jó, de eresszen előbb a feleségemhez...

– Itt most nincs szükség férfira. Különben is jön már az anyósa.

Pista homlokáról messze preckelt a verejték, oly gyorsan kapta fejét a kapu felé. Anyósa máig egyszer sem tette be hozzájuk a lábát. Igaz, ő sem kereste az öregasszonyt. Az szörnyen haragudott rá a fergeteges költözöködés miatt. Mostanában betegeskedett a vénasszony, s az ágyból riaszthatta ki Süliné harmadik fia, akinek fontoskodó arcán olyan pisze orr meredt az égre, amilyenre azt szokták mondani, hogy beléésik az eső. Az öregasszony harisnyája csavarosan volt felhúzva, láztól forró kezével haragosan taszította félre vejét az ajtó elől.

– Az úrnak most kint tágasabb – mondta maró hangon, s becsapta Pista orra előtt az ajtót. Pista fel akart fortyanni, de a szobából ki-kihasító sikolyok hallatára ideoda topogott valami büntudatféle érzéssel.

– Mért nem hordja azt a vizet? – támadt rá Süliné, s kezébe nyomta a vedreket. – Lódulándusz, tisztelt apa

úr. Szép kis veszedelmet hozott arra a szegény fehérnépre.

– Nagyon rosszul van? – ijedt be Pista most már egészen.

– Ajaj! – vágott borzalmas arcot Süliné. – Harapja le az egyik ujját, akkor majd megtudja – s kituszkolta Pistát a vedrekkal az utcára.

A távoli vízvezetékig Pistának csupa ablakban könyöklő asszonykép előtt kellett elhaladnia. Röstellte magát szörnyen. Azt hitte, hogy valamennyien ellenségesen néznek rá. A vízvezetéknél is, mintha csak az ő vádolására gyűltek volna ki, sokkal több asszony ácsorgott, mint máskor. Nekikeseredve hordta Süliné feneketlen hordójába a vizet. Azt hitte, sosem lesz az teli.

És nemhiába gyanította.

Ahányszor a kiürült vedrekkal kitette lábát a kapun, a buzgó szomszédasszony rögtön szétmerte a hordó tartalmát. Éppen aznap készült nagymosásra, s élve az alkalommal, csebret, teknőt, fazekat, kannákat és vedreket töltött meg magának. Valósággal tobzódott, kéjelgett a rengeteg sok vízben, mintha valamilyen drágasághoz jutott volna ingyen.

Pista egy darabig hordta a vizet gépies türelemmel. Csak a huszadik vedernél kezdett tűnődni, vajon minek ez a roppant sok víz. Tán csak nem fürösztik meg a gyermekkel együtt feleségét, anyósát és a bábát is?

Miért ne!

Gyerekágyas asszonyhoz tisztán kell közelíteni, ennyit már ő is tudott. A szigorúan bezárt ajtó előtt elhaladva, borzongva fülelt. Felesége odabent egyre hangosabban jajgatott, a bába meg ugyancsak biztatta:

– Na most, fiam, na most, ne hagyja... Fogóddzon meg az ágy fejébe...

Ezek a rejtélyes szavak Pistát valósággal elüldözték a vedrekkal, pedig már majd leszakadt a két karja a fáradtságtól. Vastürelme egyszer azután véget ért. Mikor már legalább három hordónyi vizet behordott, nagyot fújva csapta Süliné elé a zörgő vedreket.

– Mi az öregisten van evvel a hordóval? Még a Nagyszamos se győzi telehordani, nemhogy én. Vagy talán fürdik már ebben a bolondok házában mindenki?

– Dehogyan fürdik, lelkem, éppen szólni készültem, hogy elég lesz – találta fel magát Süliné szemfogatva. – De ami azt illeti, sok baj van ezekkel a kölykökkel. A víz – szerencsére – még elég olcsó, nem kell tőlük sajnálni. – Hajaj, tudom én, mit tesz szülni, nevelni és temetni...

Mély lélegzetet vett:

– Bizony, én már két ártatlanságot temettem, de azért inkább szülök, mint temetek... Ó, de mit is beszélek most efféléket, amikor magát buzdítani kellene... De azért vigyázzon, ügyes ember. Nehogy megunja a dolgot a harmadik kölyöknél, mint az uram... Hiába küldtem utána a műhelybe, a biza dolgozott tovább. Még túlórázott is aznap. A negyediknél már éjjelre is elmaradt... Na né, milyen fáradt. Nem jönne be hozzánk a szomszéd úr egy kicsit pihenni?...

Gyorsan elharapta a szót, eszébe jutottak a konyhában csordultig töltött csebrek és vedrek meg a teknők, melyek kanyarral kitért a beszéd eredeti vágányából, s így folytatta:

– Bizony bejöhetne hozzánk, mikor itthon lebzsel az uram. Meglátja, milyen különös ember. Na, csak ne idegeskedjék. Nem kell tartani semmitől sem az első gyerekénél... persze, ha fiatal az asszony. Csak harmincon felül bábáskodik a halál is az ágynál. Tudja, a medencecsontok... Ejnye, már megint mit jár a szám? Még megtalál ijedni, pedig igazán nincs mitől félnie. Száz asszony közül egy ha rámeleg a gyerekekre. És miért volna éppen a maga felesége az az egy? Igaz, hogy ismertem Lupsán egy gyönyörű szép fiatal menyecskét. Az egy hétig viaskodott a bábával, s halljon csodát... Óriási vízfejű gyerekekért adta oda az életét!...

Kormos Pista nem állhatta ezt az asszonyt. Nem tesszett neki, hogy hol szomszéd úrnak, hogy meg csak úgy „maga Pistá”-nak titulálja. Csúfságnak érezte mind a kettőt. Pistának nem Pista ő, mióta végzett a katonasággal. De az úr megszólításra még jobban haragudott. Mivel úr ő? Igyekezett hát eloldalogni Süliné mellől. A vízfejű gyerek és az asszonyhalál hallatára meg éppen rohanni kezdett a kapu felé.

Az ám, de Sülinétől nem volt könnyű szabadulni, ha ő vigasztalni akart valakit. Ott nyargalt Pista oldalán le-fel az udvaron, és képtelenebbnél képtelenebb szülési borzalmakat elevenített meg. Közben ráncigálta a férfi kabátját, és beszélt, beszélt szakadatlanul. Hadonászó, csontos kezével csodálatos színt, életet vitt minden szavába. Ujjai-val valósággal lerajzolta a véres eseteket. Ennek az apakínzásnak végül is az ajtón kihajló Tóthné vetett véget.

– Bejöhetsz már, jómadár – kiáltott Pistára. Pista egyszerre kitepte magát Süliné markából. Komikusan nagyot ugorva, önkéntelenül is az a kérdés robbant ki a száján:

– Nem púpos az Istvánka?

Anyósa erre jól szájon legyintette:

– Elhallgass, te hóhér. Minek nézed a leányomat?

Az ajtón berántotta a megszeppent férfit, mielőtt még Süliné is betolakodhatott volna. Bent az egyszobás lakás firhangos félhomályában Pista egy rózsaszínű csomót látott meg az asztalra tett párnába süppedezni, valami affélét, mint egy halom összetekert májashurka. Meghökkenése csak akkor tört örömkialtásba, mikor két önálló hurkát látott a magasba lendülni.

– Megvan mindene. Éljen, nem szanitéclábú. – Hirtelen elhallgatott, s merőn nézte egy darabig a csecsemőt, s elkámpicsorodva sóhajtott: – De azért mégse egészen ember. Nincs neki angyalbögyörője.

– Te átkozott, te – csípte nyakon anyósa, aki most a kibékülés örömeiben adta ki magából minden bosszúságát. – Törődnél inkább a feleségeddel. Mars oda né, térdre eléje, és imádkozz. Egy évig porba csússz előtte, és még a leheleteddel se merd megérinteni. Azt hitted, hogy a vastag ajtó mögött mindjárt fiú telik ki belőled...

Pistában ágaskodni kezdett minden, de a felesége halk nyögdicsélésére lehorgadt a feje. Gyámoltalanul az ágy mellé kuporodott, s otromba kezével simogatni kezdte behunyt szemű asszonya meztelen karját. Amikor az rányitotta kék szemét, halkan, egy kis búvánattal kérdezte:

– Örvendsz a kislánynak, Maris? Látod, mégis a te akaratod volt erősebb.

Mariska elnézett mellette, s alig hallhatóan rebegette:

– Ha tudtam volna, milyen nehéz, nem kívántam volna kislányt. Szegény, átkozhat engem, ha egyszer ő is úgy lesz...

Az ugorka

És megérte Kormos Pista egy angyalbögyörös Istvánka születését is. És szaporán jött Istvánka után Péterke és Juliska. Esténként – mikor jött a gyárból – kezébe, lábába kapaszkodott egy-egy tömzsi kis Kormoska. Így nevezték el őket az Irisz telepiek. A városi házszerzés körül is előrehaladást ért el. Egy hideg, hófűvásos vasárnap este a belvárosból jött hazafelé, s amint az Irisz telepi fahídra lépett volna, valami vinnyogásféle ütötte meg a fülét.

Hátrafordult, s látja, hogy egy lompos kis kutya jön utána. Didergett az istenadta, s jött egyenesen a lábának, csóválta azt a pici farkát. Úgy tett, mint egy régi jó ismerős, bújt a nadrágszárához.

– Kusti ne – szólt rá Kormos Pista inkább hívogatólag, mint kergetően. – Eredj gazdádhoz, ne hűtlenkedj ebben a nagy hófűvásban.

De a kicsi kutya jött utána a hídon is. Vinnyogott a szerecsia, mintha kérné: ne lépj akkorákat, te nagy ember. Közben a szél majd leseperte a fagytól recsegő hídról a párolgó Szamos hideg vizébe. Kormos Pista megszánta, s nyakánál fogva átvitte a túlsó partra, s ott eleresztette.

– Na, most sipirc hazafelé, gazdádhoz.

De a didergő szőrösomó az ő nyomába eredt. Ha megállt, megállt a kutya is, lapult alázatosan, s vinnyogott rábeszélően. Kicsi létire úgy tudta már az alázatot, mintha ő is óvodában tanulná, mint a Pista nagyobb Kormoskái. Követte bizony Kormos Pistát hazáig, a nyíló utcaajtón bizony úgy beslisszolt, mintha mindig ezen a kapun járt volna. És neki egyenesen Kormosék ajtójának, a küszöbre.

Ez a biztonság meghökkentette Kormos Pistát. – Ez jelent valamit, ha ez így tudja a járást. Ezt az égből kül-

dik valami célból hozzám. Ezt nem kergethetem el. Tán éppen azt jött tudatni, hogy amire megnő, lesz mit őrizzen nálam.

– Hát persze – dobbant nagyot Kormos Pista szíve –, az én házamat jött ez őrizni, a fejőstehénnel meg a tyúkokkal és veteményeskerttel.

És bevitte a kutyust örvendezve hozzájuk. Megörvendtek a gyerekek is. Ölbe kapták, tépték ki egymás kezéből. És abból a párszavas történetből, amit az apjuk tudott róla, kihámozták a hozzáillő nevet: Árva. Azon nyomban megülték a keresztelőt. Zsíros kenyérhéjat vetettek Árva elé, s egy kis tányérba vizet.

– Ne kényeztessétek – intette őket Kormos Pista komolyan. – Ebből bőszt házörző kell hogy nőjön. Mert úgy tudjátok meg, hogy a házörző mellé kerül ház is.

Mariska, a felesége, aki az eltelt évek alatt szigorú Mariska névű komolyodott, nem valami nagy kedvvel nézte a kutyát. A házigazdára gondolt, aki a Kormoskákát se állhatta túlságosan. Süliné seregnyi helytelen gyereke a sokgyerekes lakók ellen vadították. Aligha fogja veszedés nélkül megtúrni még a kutyát is. Kormos Pista azonban kimondta, hogy megvédi Árvát életre-halálra. Mert ez nem akármilyen kutya.

Volt is baja elég a házigazdával. De meg a szomszédok is bosszantották.

– Ni, ott fut a Kormosék „Árvája” – kiáltották jó hangosan. – Farkánál fogva húz ide nekik egy házat.

Hát a farkánál fogva ugyan nem húzott Kormoskákának, de egy napon Kormoskákáig ugatta a postást, aki levelet hozott a széki jegyzőtől. Kormos Pistát hívta. Jöjjön haza, mert Laji bátyja és a többi testvérek Kormos István kétholdnyi föld- és házhagyatékából készpénzben kifizetik a jussát. A negyedholdnyi juss készpénzben bizony nem volt valami nagy summa. Akkora városi hely árával jókora telket vehetett volna Kormos Pista, de falun félannyit fizettek egy telekért. Pista így is majd kiugrott a nadrágból. Jól jön ez a pénz, ehhez már lehet ragasztani valamit. Lám, mégiscsak viszi ő valamire itt városban is. Lám, hogy nemhiába jött hozzájuk Árva...

Elhozta hazulról a jussát, bankba tette, hogy kamatozzék, gyűljön. Apósa, mintha csak erre várt volna, a kö-

vetkező vasárnap kilencet ütött a kuglin. A régi bajnoktársak meg a kisebb gurítóhírességek diadalordítással ünnepezték a „remek dobást”. Tóth bácsi amúgy előredülő testtartással meredt a lesepert bábukra. Úgy maradt, ahogy éppen elgurította a golyót, akkor sem egyenesedett ki, mikor a diadalordítás elcsitult. A vastag kéményseprő irigykedve szólt az öregre:

– Ne nézd már annyit, Tóth bátyám. Kilenc az az utolsó szálig.

Hát az öreg nem is kételkedett tovább egy pillanatig sem, hanem úgy. ahogy volt, előrelendülő testtartással szépen oldalt borult.

– No, nézzétek már, hogy viccelődik az öreg – komolyodott el a kéményseprő furcsán fintorogva.

A többiek Tóth bácsihoz ugrottak, fölemelték. De az öreg akkor sem egyenesedett ki. Lógott a két karja, mint a törött ág. Sört öntöttek a szájába, de az szétfolyt az ajka körül. Rázták, dörzsölték, hisz nagy áldomást akartak inni a kilenc örömére. De bizony az öreg megugrott az áldomásfizetés előtt. Jó messzire ugrott, oda fel a magasba, ahol az égiek szoktak gurítani nyári zivatar előtt, dörgő nagy golyókkal, amik villámokat csattintanak ki a vizes felhőbábuk testéből.

– Hú – rémült meg a félszemű fuvaros –, ez tízet ütött, nem kilencet. Magát ütötte tizediknek.

Így történt azután, hogy Tóthné jajveszékelve szaladott Pistáékhoz.

– Jaj, de árva lettem, jaj, de árva...

Pista szeméből kiszökött a könny. Apósát szerette. Sosem gondolta volna, hogy ez a derűs, bölcs ember megy el hamarább. Az utóbbi időben anyósa betegeskedett. Az öregnek semmi baja sem látszott... Elérte, amit akart: híres lett a Tóth név. Belékerült az újságba, hosszú riportban írták meg, hogyan ütött a félszemű fuvaros szerint tízet. Csak a temetés körül derült ki, hogy nem is tízet, hanem tizenegyet ütött. A tizenegyedik pedig Pista volt.

Hogy az öreget illően eltemethessék, a bankba tett pénzt kellett megcsonkítania. Nem maradt az öreg után csak annyi, amennyi az öregasszonynak kellett fekete kendőre. Mariskával együtt fekete fátyolosra gyászosi-

tották magukat a Pista jussából. Ráadásul anyósa rávette Mariskát, hogy költözzenek össze. Ő egy percre sem bírja egyedül. Vigyáz a gyerekeire azért a kis kosztért, amit neki odavetnek. Főz és mos rájuk, ők csak dolgoznak. Mit tehetett volna Pista a két asszonnal szemben? Belétörődött, hogy visszahurcolkodjanak a szoba-konyhás, vékony ajtós házba.

Elvégre elárvult, kenyérkereső nélkül maradt anyósát nem hagyhatta támasz nélkül. Jól fog mint pesztra a gyerekek mellett. Legalább Mariskának nem kell oly sokszor kimaradnia miattuk a munkából. Ennyi száznak ugyancsak keresni kell, ha nem akarják felévetni azt a kis pénzt, ami még megmaradt a bankban a híressé vált Tóth bácsi temetése után, ha nem akar szegényben maradni az ő házórzőjével. Ugyanis Árva, a kis didergő kutyus egy év alatt lompos, nagy állattá fejlődött. Evett az is jó étvágygyal. Kinézte szegényt a két asszony. Kinézték az udvarbeliek is. Pista védte körömszakadtáig, bár még mindig nem tudott őriztetni vele semmit. Sőt Árvát kellett őrizni, nehogy elvigyék a sintérek, nehogy megetesse az anyósa. Pista bekötözte a fűskamrába a farkcsóváló Árvát. Amíg ezt itt tudja maga mellett s bankban – a jusspénzt, addig bizvást remélheti, hogy lepipálja még Lajjikat.

De egy napon Árvát nem lelte a fűskamrában. Megfoghatatlan, hogyan tűnt el. Kivezető lyuk a kamrából semerre sem volt. A lakat is sértetlenül lógott az ajtón. Anyósa szemforgatva méltatlankodott, mikor vallatóra fogta. Hagyjon békét neki avval a döggel. Színét sem látta. A Kormoskák sem tudtak róla semmit sem.

Pista kereste a kutyát mindenfelé. Esténként örökké a városban csatangolt, hátha megpillantja valamerre. A kutya éppoly váratlanul eltűnt, amilyen váratlanul a nyomába szegődött volt azon este, a hóföregtegből.

Csüggedtség vett erőt Kormos Pistán. És nemhiába. Egy hétfői napon falusit adtak melléje dolgozni a gyárban. Gyanútlanul betanította, s rá néhány hétre neki felmondtak. A mérnök mentegetőzve szabadkozott, amikor kérdőre vonta, hogy miért küldik őt el.

– Mi szívesen tartanánk ezután is, Pista. De rendeletünk van, hogy a régi munkásokat újakkal cseréljük ki.

Pista elcsodálkozott nagyon. A katonaság óta nemigen érezte, hogy ő kevesebb volna, mint az újak. Haragosan gondolt a helyébe tolakodó falusira. Felesége és anyósa még kevésbé bírta felfogni, hogy Pistát miért küldték el. Gyanakodtak: biztosan nem viselte jól magát. Nem volt elég serény. Pista hiába tiltakozott e vád ellen. Egész télen át munka nélkül lézengett. A két asszony előtt teljesen elveszítette tekintélyét. Addig nem hagyták békén, amíg apránként ki nem szedte s a háztartásra nem adta a bankban őrzött pénzt.

Kénytelen volt vele. Keresete hiányzott, a kis Mariskát meg iskolába kellett adni. Téli ruhát kellett neki szerezni. A többi se járhatott cipő nélkül. Ő sem élhetett a felesége keresetén... Már nem vágyott fejőstehenes ház után. Legnagyobb boldogságként munkát szeretett volna kapni.

Tavasszal azután addig járt a Kőmőcsi úr nyakára, s tett neki különböző szívességeket, hogy a raktárnok valahogy ismét helyet szorított neki a gyufagyárban. Ezúttal a hasítóba került, Gedeon úr keze alá. Dolgozott hát ismét. Odahaza azonban nem állt helyre a régi tekintélye. A hasítóban kevesebbet keresett, mint a bőrgyárban. Ezt a vénasszony minduntalan szemére vetette. Mariskát és az egész háztartást a maga esze szerint kormányozta.

Tóthné azonban már nem volt olyan ügyes, mint régebben. A nagy család dolga szétfutott a keze alatt. Főzőtjei többnyire rosszul sikerültek. Míg csak három-négy száz részére főzött, eltalálta a szegényesebb ételek jó ízét és mennyiségét. Most, hogy hétnek kotyvasztott, hol elsózta, savanyította, hol meg sótalanul hagyta az ételeket. Márpedig Pista, amilyen arányban elveszítette a reményét, hogy koplalással gazdaságot szerezhet magának, olyan arányban kezdte vallani, hogy a munkásemberé csak az, amit megeszik, megiszik.

Gyakran kaptak össze a vénasszonnyal az ebédek fölött. És többnyire ő maradt alul. Különösen az ugorka miatt viaskodott igen reménytelenül. Már kosztos korában sem állhatta anyósa ecetes ugorkáit. Az erőszakos vénasszony minden nyáron ugorkát savanyított, de oly kevés hozzáértéssel, hogy karácsonyra fele rendszerint

megromlott, a másik fele meg ehetetlen, fokhagymaízű lágy moslékká ázott szét.

Pisla képtelen volt fogyasztani belőle. Egyetlen vasárnapra öröme mostanában a húsos ebéd lett volna. A húst viszont savanyúság nélkül nem vette be a gyomra. Kérte a szikár vénasszonyt, savanyítson inkább céklát. Tóthné gorombán hivatkozott megboldogult urára, székely nagypapjának a nagypapjaira, akik szintén ilyen savanyúságon éltek, mégis szinte bottal kellett őket agyonverni, hogy túl ne éljék a száz esztendőket.

Lepocskondiázta Pistát úribelűnek, s könyörtelenül tovább savanyított. Pista vasárnapjai örömtelenségbe fulladtak. Felesége viszont nem állt a pártjára. Az vakon szerette az anyját, különben is örvendett, hogy leveszi a válláról a főzés terhét. Elég volt neki a nappali gyári munka. A kosztolás minőségéből nem csinált nagy dolgot.

Pista egymaga képtelen volt sikeresen szembeszállni a konok vénasszonnyal. Akaraterejét gyöngítette valami. Valami, ami eddig is lesben állhatott tudata mélyén. Valami, amit most észrevétlenül elősompolyogni érzett, ami akkor törhetett rá először, mikor szülei beléfojtották a gyerekvágyakat. Ezt a valamit abroncsolhatták szorosabbra tanítói az iskolában, a tiszteletes úr a templomban, azután a gazda, akihez később szolgálni adták, majd legény korában a katonaság, azután Laji, mikor elűzte hazulról, végül mindenféle munkavezetők és mindenki felett a legnagyobb gondviselő.

Ezeken tűnődve Pista, elkeseredésében arra eszmélt, hogy egész életében mindig más gondolkozott helyette, mások irányították cselekedeteit. Ő meg engedelmesen úgy tett, mintha önként, saját jószántából hajtana fejet.

Most törődjék belé anyósa akaratába is? Higgycs, hogy azt úgy rendezték el az emberek ezer esztendővel ezelőtt, hogy felette örökké valami erősebb akaratnak kell uralkodnia?

Széttekintve szomszédai között, gyári ismerősei körében, úgy találta, hogy azok többé-kevésbé hasonló sorúak. És miért lennének különbek – hökkent rá e kérdésre –, hiszen már születésük pillanatában készen várta

őket a sokféle szokás, még csak a mozdulataikat is készen kapják...

– Igen – eszmélkedett Pista –, ilyen kész rendet talált ő itt a gyárban is. Lám, most is, ahogy visszakerült a gyufagyárba, az örökké elégedetlen Gedeon úr, a munkavezető, odaállította őt a nyáron fullasztó meleg, télen meg nyaktörően jeges gőzölőbe, hogy a kifőtt hársfarönköket begörgesse a hasítógépekhez, de még csak a görgetéshoz szükséges mozdulatokat is ő diktálta.

És ez valóban így volt.

Ha Pista más, célszerűbb fogásokkal próbálkozott, Gedeon úr szidta. Ügyetlen balognak nevezte. Szombaton kurtán-furcsán tudtára adta: ennyi a fizetése, ennyit levonnak a betegsegélyző járulékra, ennyit balesetbiztosításra és kereseti adóra. Ha tetszik, jó, ha nem, ott a kijárat. Jön helyette tíz falusi is olcsóbban. Pista összeszorította a fogát, nem tiltakozott, félt a „kijáratól”. A börgyárban már kipróbálta.

– Igen – törődött belé fogcsikorgatva –, meg kell adjam magam egészen.

Ilyen keserű beletörődéssel fogadta azt is, amikor egy nálánál régebbi munkás, egy Nagy Pál nevű, elébe állt, és hívta: menjen vele a szakszervezetbe, mert itt nem lehet ám csak úgy csürhe módra kajtatni a gyárban. Szervezkedni kell, majd meglátja, mire jó az.

Undorral követte, s fontolgatta magában, vajon ott, ahova most viszik, mennyit fognak elvenni a fizetéséből. Biztosra vette, hogy ez az útja is pénzbe kerül. A színes plakátokkal teleaggatott szakszervezetben gyanakodva furcsállotta, hogy az íróasztalok mögött keménygalléros urak helyett gyufagyári munkások körmöltek. Kikérdezték nevét, születési helyét és idejét, végül kértek egy összeget beíratási díjra, egy nagyobbat kétheti tagdíjra.

Indulatosan lökte eléjük a pénzt, s visszafojtott haraggal nézett körül, mit csinálnak itt az ő garasaival. Az íróasztalokat rendes, bizalomkeltő holminak találta. A falak is mintásak, még a tengelyen forgó ruhafogas is hasonlít más pénzszedő hivatalokban látottakhoz. De azokban finom urak művelték a zsebelést. Itt azonban... ezek a munkások fogják elkölteni az ő pénzét? – for-

tyant fel benne minden. – Ő is el tudná költeni. Miért adja nekik, ha ők is csak munkások? Csak azért, mert beültek az íróasztalok mögé? Ki kérte, hogy odaüljenek?

Nem jutott ideje feleletet találni e dühítő kérdésekre. Az íróasztalok mögül kezébe adtak egy szürke nyomtatványt.

– Olvassa el, és írja alá...

„Belépési nyilatkozat” – betűzgette zavartan, de az íróasztalon túliak sürgették: írja már alá, nincs idejük sokat vesződni egy emberrel.

Pista megvetően alákaparta nevét, s próbált emlékezni a nyilatkozat szövegére. Mindössze annyi ragadt meg az eszében belőle, hogy ő „önként, saját jószántából lépett be” – valahova...

– Önként?! – rándult össze minden ina. Ám ez a rándulás csak egy villanásnyi időre érezte, hogy kiáltania kellene a pennázó munkások felé: hazudtok, apám, anyám és minden gondviselőm azon erőlködött eddig, hogy ti is lehúzhassatok egy bőrt rólam. De maga is megijedt a kikíváncozó mondatoktól. Máig sosem fordultak meg az agyában ilyen merész gondolatok.

Száját összeharapta, nehogy tudtán kívül megsértse azt a hatalmat, ami a szakszervezeti iroda falimintáiból, tintásüvegeiből és a nagy könyveiből áradt. Sietve ment volna kifelé, hogy minél távolabb és biztonságosabb helyen legyen innen. De Nagy Pál, aki idecipelte, visszahúzta a nyíló ajtóból.

– Várjon még egy kicsit, szaktárs...

Elképedve nézett vissza. Ez a Nagy Pál biztosan összetéveszti valakivel. Hiszen Pista volt ő eddig mindenkinek. Egyik-másik igazolványára úgy is írták: Kormos Pista...

Nekilendült hát ismét az ajtókilincsnek.

– Várjon, ha mondom, Kormos szaktárs – csodálkozott utána Nagy Pál. – Itt a tagsági lapja – nyújtott át egy kis kék könyvecskét.

Kormos Pista kelleetlenül oldalgott vissza. Belelapozott a könyvecskébe. Újabb meglepetés nyilallott a szívébe. A tagkönyvben úgy írták, hogy Kormos István. Ő István a gyáriak előtt? István, mint Gedeon úr a hasítóban, aki ötven munkásnak és tíz csodálatos gépnek pa-

rancsol! Nem, ez lehetetlen, ez valami iszonyú csúfság. Mit is szólna Gedeon úr, hogy őt, a gyufagyári napszámost István szaktársazzák?!

Azt akarják ezek, hogy rajta röhögjön az egész gyár? – nézett Nagy Pál felé gyűlölködve. Haragosan forgatta a kis könyvecskét avval az Istvánnal. Jött, hogy ezeknek az irkafirkálóknak a szeme közé vesse, de az a valami most is elősettenkedett, s nem hagyta. Majd úgy eldugja ezt a vacakot a szekrény legfenekére, hogy még a felesége se lássa meg.

Isten ments, hogy az anyósa megpillantsa.

Ide sem teszi be a lábát többé – indult neki elszántan. Ha ezután is pénz kell Nagy Páléknak, vegyék el tőle a gyárban, és dögöljenek meg.

Ekkor azonban Nagy Pál erős marka rászorult a karjára.

– Jöjjön, komám, nézze meg a játéktermet is. – Kinyitotta a szemközt fénylő üveges ajtót. Pista egy se-regnyi kis asztallal bútorozott hosszú szobában találta magát. Az asztalkákat cigarettázó munkások ülték körül. Egyik-másik lepedőnyi újságban böngészett. Mások csörgették a dominót. Néhányan fekete-fehér kockás táblák fölé hajolva valami szép, cifra figurákat néztek igen elmerülten. Módfellett tetszhetett nekik, mert sokáig kitaróan gyönyörködtek bennük, amíg egyet odébb toltak a kockákon.

Kormos Pistában tótágast állt minden. Fejében bakfüttyöt ugráltak a „szaktárs” meg az „István” és a „komám” szavak. Miért hívta őt Nagy Pál úgy, hogy: „jöjjön, komám”? Mért nem mondta most is a szaktársat? Mi lesz ennek a vége?

Nagy Pál, mintha a Pista fejébe látott volna, körülmutatott a teremben.

– Magának is joga van ezekhez. Van itt újság is, meg könyvek is. Esténként bejárogat ide az ember okosodni.

– Muszáj?! – tört ki a balsejtelem Pistából.

– Éppen nem muszáj, de hasznos...

– Persze, azért is fizetni kell, ugyi?! – fakadt ki Kormos Pista.

– Pár fillér az egész – felelte Nagy Pál könnyedén.
– Csak a koptatását vesszük. Az újságot meg a könyvet nem adják ingyen.

Kormos Pista türelmetlenül vágott közbe:

– Mondja meg egyenesen: muszáj ide járni vagy nem muszáj?

Nagy Pál szórakozottan tekintett a sakkozók felé. Az indulatos kérdésre ingerülten fordult szembe.

– Mit akadékoskodik? Az összetartás kutya kötelesség.

Pista az erélyes hangtól kissé meghökkent, és inkább panaszként, mint szemrehányóan ellenkezett tovább.

– Csak azért mondom, amit mondok, hogy mér nem kérték el a pénzt ezekre is? – lódult karja a sakkasztal felé. – Nincs nekem kedvem idejárni és még fizetni is.

– Majd megkedveli – eresztette lejjebb a hangját Nagy Pál is. – Megtanítjuk sakkozni, dominózni. Azután csak egyszer legyen itt a vasárnapi vitákon, mind itt ülne. A vitákra el kell ám járni rendesen. Kinézzük a gyárból, ha nem jön.

Kormos Pista leszegette a fejét, s nem szólt többet. Nagy Pál meg a sakkozók közé bújt, és segített nézni. Kormos Pista keserősége csordultig gyúlt a szívében. Miért kellett neki még ezt is megérnie? Hányan és hányan jöttek faluról városra, akik vitték valamire... Igaz, tudakozódtak az ilyenek után, és kiderült, hogy egyik sem jött olyan koldus módra, mint ő. Mindenkinek volt hazulról öt-tíz lánc földnyi jussa. Még a feleségük is hozott vagy annyit. Avval már kezdhettek itt városban is életet. Iparosok többnyire... Nem, nem bennem lehet a hiba. Én sem vagyok haszontalanabb a többi gyárinál...

Így vigasztalta magát Pista mostanában. De ez a Nagy Pál-féle dolog egyre jobban böszítette. Eddig panasz nélkül fizette a kereseti adót, betegsegélyzőt, tett a templomperselybe is, mert azontúl nyugton hagyták. Hébe-korba beült a templomba, ha tetszett. De ezek itt nemcsak a pénzt kívánják, még a szabad idejét is lefoglalnák. És mit tehetne ellene? Még csak az kellene, hogy kinézzék a gyufagyárból is. Volna mit hallani az anyósától. Hej, csak az öregasszony ne lenne az ő ugorkáival!

Így dohogott magában a játékkerem ajtaja mellett. Egy lépést nem tett se jobbra, se balra, amióta ide behurcol-

ták. Olykor öldöklő pillantást vetett a sakkozók közé hajló Nagy Pálra. Mit tudnak annyi ideig bámulni azokon a figurákon? Ezért fizessen ő tagdíjat, hogy órák hosszat azokra tássa a száját? Mit kell azon megtanulni? Szemet mereszteni a falubeli mutuj is tud.

Záróráig ácsorgott a kavargó füstben. Mikor a sakkozók felszedelőzködtek, ő is mozdulni mert. Az utcán azután, mintha puskából lőtték volna ki, dohogó sistergéssel ment haza. Soha ilyen későig nem maradt ki otthonról. Persze hogy veszekedéssel fogadták: hol a pokolban időzött? Különösen Tóthné leckéztette. Ráadásul ismét elébe tett egy óriási nagy és lottyadt savanyú ugorkát falásnyi kis szalonnadarabbal.

Szerencsére a vallatás alatt nem tartották szemmel, s az ugorkát eltüntette. Anyósa, felesége dühös közbekiáltásokkal hallgatták kimaradása okát. Pista elég vigyázatlanul kikottyantotta előttük a „szaktárs” meg az „István” szokat jelentő tagsági könyvecske létezését is. De az asszonyok egyelőre csak a tagdíj ellen lázadtak fel. Uszították Pistát, holnap kérje vissza a pénzt, a gyerekek szájából vonta meg. Azután a szomszédból senki sem fizet efféle...

Pista megfogadta, hogy visszakéri. De ez a visszakérés egész éjjel nem hagyta aludni. Hogy álljon ő oda Nagy Pál elé, micsoda férfinak találja nézni? Pedig hát nincs igaza. Mégiscsak nagy disznóság, hogy a munkás-egylet költse el az ő pénzét. Az sincs éppen rendjén, hogy tőle másfelől is pénzt vesznek olyan dolgokért, amiknek semmi hasznát sem látja.

Igaz, hogy keresztelőre meg esküvőre szükség van. Erre, ha pénzt kérnek, csak azért van, mert nem maradhat az ember se pogány, se bitang. Az adóra meg azt mondják, hogy abból kövezik az utcákat. Bár az is igaz – jutott eszébe nagy gyötrelmében –, hogy innét a gyárig csupa sárban jár. Igen, de ki tiltja meg, hogy egy kövezett utcába költözzék? Persze hogy senki, éppen csak a szegénység. Igen, igen, az adóra talán szükség van. Hisz még az uraknak is élni kell valamiből. Nem tehetnek róla, ha az apjuk úrnak adta őket. De hogy ezek a Nagy Pálék miért veszik el tőle a pénzt?...

Ide-oda forgott az ágyban. Ugyancsak megkínozták szokatlan gondolatai. Ismét eszébe jutott a kis kék tag-sági könyv, s eltűnődött felette. Az ágy recsegésére fel-ébredt a konyhában alvó anyósa, ráripakodott, miért nem alszik. Felriadt a felesége is, meg a gyermekek is, Ismét korholni kezdték, hogy engedhette behúzni magát avval a tagdíjjal.

– De gondoljátok meg – ült fel Pista elgyötörten –, az mégsem kutya, hogy Kormos szaktársnak írtak.

– Sült bolond vagy – torkolta le az anyósa –, hol-nap visszaadod nekik azt a szaktársat. Nem ér pénzt az nekünk.

Pista rájuk hagyta.

Hétfőtől kezdve minden este azzal vágott neki a bel-városnak, ma azután biztosan visszaköveteli Nagy Pá-léktól a pénzt. A szakszervezet kapujában azonban „Kor-mos szaktárs” mindannyiszor eléállt, és vitatkozott „Pis-tá”-val, aki bizony még bemenni sem mert a szerve-zetbe. Gyári ismerősei vitték be. Egyszer még az a régi zsákkötényes Sándor is belébotlott. Rázta a kezét, ör-vendett, hogy őt is itt látja már. Odabent, a plakátok alatt is mindenféle beszélgetések gyengítették Pistát, s erősítették „Kormos szaktársat”...

Anyósa szidta otthon, mint a bokrot. Micsoda rongy ember, hogy még azok előtt a rühes munkástitkárok előtt is beijed. És beijedt Pista minden szombaton, mi-kor Nagy Pál kérte a tagdíjat. Fizetett, de meg is bánta. Elszántan beült a vitadélutánra, majd a végén beszél a bizalmival. Ingerülten hallgatta a szónokokat. Különösen mérgelődött, mikor a gyáriak közül még az a zsákkö-tényes Sándor is szót kért. Mit papol még ez is? Hát a többi? Ők is csak két-három osztályt jártak iskolában, akárcsak ő. Mért akarnak mégis okosabbnak látszani, prédikálni? Persze, összevissza beszélnek füt-fát, hogy az ember nehogy visszakérje tőlük a tagdíjat...

Néha azonban Kormos Pista ugyancsak elcsudálkozott a plakátok tövében, olykor meg alaposan megrémült, hi-szen egyik-másik szót kérő bizalmi megtagadott az ég-vi-lágon mindent, ami eddig volt, és minden helyébe valami jobbat kívánt. Királyokat és más rettentő nagy vezéreket bolygatott a sírjukban. Eleven minisztereket bírált,

és ami a legijesztőbb volt, a gyári művezetőkről is leszedte a keresztvizet. Hogy az igazgatóság dolgát is felhánytorgatta, az még csak hagyján, mert az igazgatóságot Pista sosem látta közelről, de Gedeon úr nap mint nap velük vesződött. Ő osztotta ki a munkát, a fizetést, ő vette fel és bocsátotta el a munkásokat. Ő büntette meg a hibázókat... Ezt a hatalmas embert merik piszkálni ezek a bizalmiak!

Bizony kivert a hideg verejték Pistán. Mert a bizalmiak még ennél többet is merészeltek. Követelték a tagoktól, hogy törődjenek az ország dolgával, ha jót akarnak a népnek. És unszolták Pistáékat, szavazzanak: helyesen piszkálódtak-e vagy sem? És a tagok szavaztak. Szörnyűség, le merték szavazni Gedeon urat. Pista ilyenkor észrevétlenül meglapult, meg ne lássák valahogy, hogy ő nem nyújtotta fel a kezét.

Hazafelé menet azonban egyre töprengett: vajon a tiszteletes úr miért nem szavaztatja le a hídelvei gyülekezetet sohasem, hogy így meg úgy legyen? Bezzeg a betegségyélyzőbe se hívják szavazni az embert meg az adóhoz sem, hogy ki mire költené a népek sok pénzét. Eszébe jutott az is, hogy ezek a munkáselnökök meg bizalmiak és munkáspénztárosok mindegyre mutogatják a könyveket: tessék beleszagolni, nem loptunk-e, jól gazdálkodtunk-e.

Ezek a mutogatások mindenféle ijesztő gondolatokat ébresztettek benne. Minden gyűlés után rettegve ment a gyárba. Majd előáll egyszer Gedeon úr, és ad nekik szavazást, útilapuba csavarva. De Gedeon úr csak a homlokát ráncolta komorabban. Pista félt ezektől a ráncoktól nagyon. Ám akkor ijedt meg igazán, mikor kiderült, hogy ő azért fizeti a tagdíjakat, hogy fizetésjavítást kérhesse nek Gedeon úrtól, meg hogy ne ráncolja még a homlokát sem. Ráadásul a bizalmiak mindezekből egy teljesen új, vadonatúj világot akartak kikerekíteni. Egy olyant, amiben mindenkinek jusson a gyári munkáért egy kis ház, kerttel, tyúkokkal, fejőstehénnel...

– Új világ? – hüledezett Pista. – Új világ hazai juss nélkül, az anyósa pocsék ugorkái nélkül, parancsolók nélkül, Gedeon úr homlokráncai nélkül?! Teremtő Isten, hát lehető volna ez így is? És már szinte-szinte mérgező-

dött a bizalmiakra, mikor azok, mintha nem lettek volna biztosak a dolgukban, makacsul unszolták a tagokat, szólnak hozzá az új világhoz: lehet-e, jó lesz-e úgy, ahogy ők mondják. Egyszer Pistát is szemrekapták, tuszkolták, szóljon ő is, hogy s mint szeretné az új életet.

Ez már több volt a soknál. Pistától soha senki sem kérdezte eddig, hogy ő mit szeretne. Még a vasárnapi ebédek felől sem kérdezik. Csak teszik eléje a loccsos savanyú ugorkát. És most, most csak tőle függ, hogy ki mondja: legyen új világ, új és szebb.

Ez a gondolat végképp kiforgatta csüggedtségéből. Hát szabad neki ismét remélni? Szabad lenne leszavaztatnia anyósát, hogy ezután ropogós keményre savanyítsa az ugorkát? De hát szóvá teheti ő ezt a gyűlésen, el tudná ő ezt mondani anélkül, hogy Nagy Pál szokása szerint oda ne mondja: „Vigye a tejsorba ezt a dolgot, ez nem közügy.”

Igaz, Sípos bácsi, az elnök, mindig leinti Nagy Palit: hagyja, hogy borítsa ki a szívét mindenki, ahogy tudja. Ha még itt sem teheti meg saját pénzéért, akkor ugyan hol borítsa?

– Igen, én is a pénzemért borítanám – mormolta maga elé Kormos Pista. És mintha máris Nagy Pállal vitakoznék, haragosan erősítette magában: az én bajom mi, ha nem közügy? Amennyi ugorkát elprédál az a vénasszony hiába, abból jót ehetne akár egy ezred katonaság is. Azután már a kislányokat is ilyen kártékony savanyításra tanítja. Hát tűrhető ez, hogy még az unokák unokái is így prédáljanak, ahogy az a vénasszony?

– Nem, ez nem kicsi dolog, Nagy Pali – viaskodott vele még álmában is. Mindenképpen lepipálni igyekezett ezt az embert, amiért rázúdította ezt a sok nyugtalanságot.

Anyósa egy éjjel durván felrázta:

– Te, ha még egyszer a tejsorról motyogsz álmodban, egy veder vizet zuhintok rád.

Pista ingerülten fordított hátat neki, s ébren folytatta viaskodását. Már minden szót kigondolt, amit a gyűlésen elmondhatna. Eszébe jutott az is, hogy a vénasszony a szomszédasszonyokat is rábeszéli az ő savanyítási fortélyaira. Karácsonyra azután vihetik ugorkájukat a sze-

métre. És elhiszik a bolondok, azért viszik, mert vizes a lakásuk, s attól romlik meg.

Igen, kívülről tudta már az egész beszédet, de az a régi valami lefogta a lábát, ha fel akart állni a gyűlésen, hogy mindezt elmondja. Testi erejéből futotta volna a küzdelemre, csak az erő másik gyökere, a bátorság hiányzott a szívéből. Bátorság nélkül viszont fél erő még a bivalyé is, eszmélt rá szégyenkezve. És mintha csak összeküzdött volna ellene minden, felrajzoltak összes kudarcai a múltból, s bizonygatták: ne próbálkozzék új dologgal, mert ezen is rajtaveszít, nyugodjék belé így, ahogy van, mindenbe.

Tartott tőle, hogy még a felesége is megharagszik. Azután mit szólna a tiszteletes úr, mit Gedeon úr, ha meghallják, hogy már ő is új világról papol. Sejtette, amíg csak észrevétlenül meglapul a gyűléseken, addig marad a régi baj, de ha egyszer akár okosan, akár ostobán felszólal, abból mindenképpen valami előre nem látott megpróbáltatás származik. Ha számárságot mond, biztosan szemébe nevetnek. Hiába Istvánkodol te, Kormos Pista, Pista maradsz te még a másvilágon is.

Hej, pedig éppen ezt nem akarta ő, s mind éhesebben tátongott benne a vágy: próbáljon meg felszólalni, hisz Nagy Pál mellett ott az öreg és bölcs elnök is. Biztosan neki is nyomhatta volt a szívét valami ugorkaféle, amíg azt ki nem ürítette, hogy helyet csináljon az igazi közügynek. – Állj fel – biztatta magát –, és csak az elnökre nézz, kapaszkodj meg a szemében, és minden jó lesz. Mutasd meg annak a csúfondáros zsákkötényes Sándornak és Nagy Palinak, hogy te is vagy már olyan városi, mint ők.

Így vívódott Kormos Pista egyik vasárnaptól a másikig. Már enni is alig bírt: aludni meg éppen képtelen volt. Ráadásul anyósa minden este, de kivált vasárnap, szüntelen benne lakott. Lemondta pópapáé pipogyának, amiért még mindig hagyja magát meglapni Nagy Páléktól. Az egyik vasárnap délelőtt meg éppen azzal fenyegetőzött: délután ő megy fel az egyletbe, és felképeli Pistát nagypalostul, elnököstül együtt, ha nem adják vissza a tagdíjat.

Pista épp a cipőjét kefélte, s dühösen felrúgta a zsámolyt.

– Az elnököt ne bántsa – vágta a földhöz a kezét –, arra nem teszi azt az átkozott kezét...

– Átkozott? Az én kezem átkozott? – képedt el laszkát gyúró anyósa, s kezére pillantott. Elöntötte a piros méreg. Csirizes kezét kirántotta a téasztából, s arcul ütötte Pistát.

– Nesze neked, ha átkozott! – lihegte.

Pista belefehéredve nézte a szitkozódó vénasszonyt, majd az asztal túlsó felén elpityeredő Istvánkát és a többi Kormoskát. Kiszökött a könny az ő szeméből is. Szó nélkül kifordult az ajtón. Tésztás arcát megmosta a kútnál, aztán hátravágta a kaput, s egyenesen a szakszervezetnek vette az útját. Sötéten maga elé meredve sutogta:

– Megütött, megütött Istvánkáék előtt!...

Nagy Pálék már vitakoztak a füstös gyűlésteremben. Pista nem értette, miről van szó, csak beült közéjük, furcsán villogó szemével. Később csak arra eszmélt, hogy csend van körülötte, a cigarettafüst meg csavarosan örvénylik a ventillátor felé. Hallotta az elnök rekedtes hangját. Értelmét – nem figyelte, nem figyelt már semmire, csak érezte, hogy az a bénító valami elszakad a szíve táján, ő meg pehelyként a magasba rándul, s egy idegen, dadogó hang tör ki belőle; látta felemelkedni az elnök szürkülő fejét, bátorítón csillogó szemét, s arra a kérdésre, hogy mit akar, most már tisztán csengő hangon ismételte meg az imént dadogva kiejtett szavakat:

– Szót kérek, Sípos szaktárs!...

*

Másnap és egész héten mindenki Pistáról beszélt a gyárban. Felszólalásában elmondta volt egész életét, felpanaszolta kudarcait, összeomlott reményeit, s fogadta, ha Sípos szaktársék hiába ébresztettek benne új reményt, azt élve elviselni nem fogja. Nem élhet tisztességes emberi cél nélkül.

Aki csak tehetett, bátorítón kezet szorított vele: ne tartson semmitől, nincs egyedül, mindenkinek volt egyszer

valami hazulról hozott álma, ami helyett Síposék adtak újat. Bízzék a gyári testvériségben, és tartson velük.

Pista hiába is próbált volna mást tenni. Így történt azután, hogy évek múlva a gőzölő- és a hasítóosztályok ötven munkása őt választotta meg bizalminak. És ő szomorkás mosollyal vállalta. Társai nem is sejtették, hogy közben arra az időre gondolt, amikor még szülőfaluja előljáró bírāja kívánt lenni. Hát most valami efféle lett a gyárban. Kezdetben kesernyés szájjal viselte ezt az előljáróságot. Az idők folyamán azonban büszkévé vált bizalmi tisztére. Nagyobb tisztségnek érezte már a falusi bíró rangjánál.

Egy hétfői napon új munkás jött közéjük a gyárba. Falusi, mint egykor ő. Tarisznyából kosztózó, konok pénzgyűjtő, talán földszerző is. És nem akarta érteni a dudaszót. Bérletöröt, munkarendrontót gyanítottak benne, s a régi munkások küldték Kormos szaktársat, tanítsa meg kesztyűbe dudálni.

Kormos Pista nézte a falusit, gondolta, most visszaadhatná, ha akarná, a kölcsönt, annak idején épp egy ilyen falusiért dobták ki a bőrgyárból. Csak rá kellene szabadítsa társait, csak egy rönköt véletlenül a lábára kellene gurítaniuk, vitethetné magát vissza a nyámjai közé örökre. De miért tenné, elég baj lesz, ha ráijeszt, s a falusira szólt:

– Hallja, földi, fogadom, hogy nem tudja, mennyi háromszor nyolc...

De látva a falusi megrettenését, zavart pislogását, nem hagyta kínlódni: minek tévedezzék szegény annyit, mint ő? Nyomban kioktatta, s bár nehezen beszéltek egymás nyelvét, hamar megértették egymást. A másik borostás arca felengedett, hűségesen fogadott szót, hálás volt. Ő meg csak most érezte át igazán, hogy itt a gyárban mennyivel többet tehet az emberek egyetértéséért, mint amennyit otthon tehetett volna.

Ezután történt nemsokára, hogy Laji bátyja nagyvásárkor meglátogatta. Látva s hallva, hogy öccse csak annyira vitte, amennyire vihette, gúnyosan ugratta:

– Aztán elég neked ez a kolomp, amit ezek a nyolcórás emberek adtak neked? Mire mégysz te azzal?...

– Hagyj békén, Laji – mondta csendesen. – Ne próbáld kiütni a kezemből ezt a kolompot is. Nem tudsz te mást adni helyette. Ezt én szereztem. Az én erőmből csak ennyire futotta. Az én Kormoskáim az én utamon messzebb jutnak, mint a te fiaid, akik ötön vannak egy holdra. Mit osztogatsz szét annyiból, Laji? Vándorbotot, mint nekem?...

Laji szótlánul nézett maga elé, s végül így búcsúzott:

– Békélj meg, öcsém. Ne tagadd meg a rokonságot. Ha egyszer igazán felvinné Isten a dolgokat, segítetek az én fiaimon is.

Pista ígéretével ment haza a csúfondáros Laji, s azóta nem történt velük több említésre méltó.

(1938)

TÖRÖTT SZÁRNYÚ ANGYAL

Apám mesélte réges-régen, hogy mi történt egyszer karácsony szombatján a nagy inség éveiben.

Külvárosországban, túl a Nádas hídján, dühösen csikorgatta fogát a zord tél, s bizony sok kicsiny házban didergett a kemence. Odakünt meg úgy sírt a csípős szél, mintha valakit temetne. Estére azután megvigasztalódott, s ezüstös köd szállt alá a világra. Egy kisfiú házuk ablakában sóváran leste angyalát. Édesanyja ezalatt apja jobbik kabátját foltozta az ünnepre. Nagy sóhajokkal kísérve mesélt a kérdezősködő gyereknek:

– A köd, fiam – felelte elgondolkozva –, angyalízt. Az égiek szítálják a földre, hogy a rossz emberek ne lássák őket, mikor a földre szállnak a sok ajándékkal. És amikor szétfoszlik a köd, az angyaljárásnak is vége. Akkor derül ki, hogy ki mit érdemelt...

– Én rossz voltam, édesanyám? – kérdezte a kisfiú szívszorongva. De az anyja vagy nem hallotta, vagy nem akarta hallani, mert nem felelt. A gyerek odalapította orrát az ablaküveghez, s elszontyolodva kémlelte a sűrű angyalhomályt, melyben csak a szemközti szomszédok ablakai vágtak egy-egy fémkockát. Egyszer nagyot dobbant a szíve. Az ezüstös ködben jönni látott egy tömött zsákú fekete angyalt. Nyílt az ajtó, s a köddel együtt belibegett a nyíláson, nagyot szusszanva dobta le a zsákot, s azon nyomban a kisfiú édesapjává változott. A zsákból csupa-csupa bogos tűzifát rázott ki.

Az édesanya sűgva kérdezte:

– Balázs fiam... egyéb semmi?

– Semmi! – fűjt akkorát az apa, mintha a téli szél a keblében nyomorogna.

A kisfiú ismét az ablak felé fordult. Az ő angyala biztosan csak ezután jön, gondolta reménykedve. Leste hát, egyre leste a ködhomályt, egyszer azután sírva fakadt:

– Felszállt az angyalliszt, édesanyám... Hát ilyen rossz voltam én? Az idén nem lesz karácsonyfám?

Az apja sokáig gyúrte homlokát, majd valami szépet gondolva vette ünneplőre foltozott, jobbik kabátját, kisfiát meg hátára kapta, mint egy paripa, s Belvárosországba, a fényes kirakatok közé ügetett vele. Ott karjára vette, s körülmutatott:

– Ez itt mind a tied, mert jó voltál, kisfiam. Olyan jó voltál, hogy az angyal ezt a sok szépet és jót mind-mind neked szánta. Hej... de a jó mindig nehéz, ha még olyan kevés is, hát még ha annyi van belőle, amennyit itt látsz. Bizony nem bírta az angyal hazáig, eltörött a szárnya, pedig a tűzifát én vittem haza, a többivel itt rekedt szegény Belvárosországban...

– Édesapám – didergett boldogan a kisfiú. – Nem kell nekem ennyi minden. Be sem férne hozzánk egy rakásra. Elég lesz az a kicsi körvasút is. Neked választunk egy olyan meleg kabátot, amin nincsen folt. Vigyük el azt a kesztyűt is, hogy ne fázzék a kezed a fűrészen. Édesanyámnak vigyük ezt a szép cipőt...

Ijedten hátrált az apa:

– Nem, nem, kisfiam, azt nem szabad. Az égbe nyúlni nem lehet. Azután a mennyország kapujánál is nehezebben nyílik a kirakat... Gyere csak... Mire hazaérünk, talán meggyógyul a mi angyalunk szárnya, s mindent berak nekünk a házba.

Miközben az apa így beszélt, visszakullogott Külvárosországba. Hátán lógott a kisfia, szívéen a haragos búbanat. Otthon újra hazudnia kell, ha nyílik az ajtó, és sehol sem lesz a megkívánt sok jó.

– Hej, most az egyszer segítsetek, angyalok! Sűgjatok nekem egy szép mesét. Feledtessem vele, hogy a mi angyalunknak soká gyógyul a szárnya...

És íme, mikor hazaérkezének, így szólt az asszony, mikor levette ura hátáról a gyereket:

– Csendesen, Balázs, elaludt, s nézd, álmodik a gyerek...

(1938)

KILINCSELŐK

Sípos Bukarestben dolgozott egy rozoga épület- és bútorasztalos üzemben a szalagfűrésznél. Szombaton este a fizetésnél mindig ő volt az utolsó. Ezt szándékosan intézte így, hogy elbeszélgethessen a szigorú mester úrral. Persze csakis a szalagfűrészről lehetett szó közöttük. Hogy van-e családja, vagy hogy jön ki a fizetéséből, jár-e már a fia iskolába? – mindez nagyon közömbös volt a mester úrnak. Őt csak az érdekelte, bűg-e motor, s mennyi a megforrasztott szalagfűrészek száma.

Sípos egy hosszú és keserves éven át zengte is róluk a szebbnél-szebb költeményeknek is beillő dicséreteket, hogy aztán a legutóbbi szombaton végre elmondhassa a maga pársoros bátortalan prózáját is a drágaságról. Végül kibökte, hogy egy kis fizetésjavításra tart igényt.

Sápadtan figyelte a hatást, s a markában szorongatott aprópénzfizetés zörgött a zsebében, mert a mester úr kedvetlenül, szinte fájdalmasan nézett ki a poros üvegen a még porosabb gépházba, ott is a sokat dicsért szalagfűrészre. Nagysokára kijelentette, hogy még gondolkozni akar a dolgon... A következő szombatig gondolkozott is, és az jutott az eszébe, hogy egy hónap múlva esedékes Síposnak a fizetési szabadság. A fizetésnél most elsőnek szólította az irodába. A fülledtségre hivatkozva nyitva hagyta az ajtót. Így a többi munkások is hallhatták, mi történik odabent. Semmi különösebb nem történt. Keresztülesett azon már valamennyi, a legtöbbször az idősebb marógépes, akinek a csonka bal keze egy iromba cellergyökérhez hasonlított, a nagy ádámcsutkás a féltucat gyerekével is edzve volt már és az egész asztalosbanda. De Síposnak mégis úgy percegett a füle, mint a

telefonkagyló, amikor nem jelentkezik a felhívott szám. Pedig a mester úr csak ennyit mondott neki:

- Maga aztán nyolc nap múlva elmehet.
- Mi... miért, ha szabad kérdeznem, domnu Grejdan?
- Csak úgy... tudja...

A marógépes odakünt ijedten zsebre vágta celler alakú kezét és idegesen izgett-mozgott, a mester éppen őt szólította:

- Domnu Lenghel...

Azonban egyelőre Síposon kívül más nem kapott kapurajzot. De hétfőn reggel új arc, fiatal arc, egy széles vállú, hibátlan tízujjú férfi jelent meg az üzemben. Azt mondta magáról igen fölényesen, hogy praktikáns. Egész héten Sípos körül lődörgött. Leste a szalagfűrész-forrasztás titkát és nagyokat tüszentett a csípős tölgyfa fűrészportól, ami felhőként gomolygott a harsogó gépek fölött. Sípos amennyire lehetett, titkolta a mesterségbeli fortélyokat és némán dühöngött az állandóan lesben álló praktikánsra. Keseregni csak este hét óra után tudott, amikor ideje jutott gondolkodni a „kapurajz” fölött, amin a hajdani sötét céh-időkben vándorbottal mérték le azt a távolságot, ami a régi és a jövőbeli mester kapuja között volt. Ma kilincselésnek hívják ezt.

Cioban, a praktikáns büszkén, zárkózottan viselkedett, nem kérdezett és nehezen felelt, de csupa lelkesedés volt. Csak a hét vége felé tudott kicsikarni tőle Sípos annyit, hogy húsz lejjel kevesebb fizetésért akarják dolgoztatni a szalagfűrésznel, mint amennyi neki volt. Biztatta, hogy kevesebbért ő se dolgozzék. De az nem hitte el, hogy Sípos mennyit kap. Szombaton már annyira tolakodó lett, hogy kivette a kezéből a darabolni valót és ő kezdte szétvágni, de rögtön el is szakította a fűrész. Hetykén elmozdította a védőkészüléket és új fűrész rakott fel, de fogakkal felfelé s a motorról leugrott szíjat is fordítva csavarta vissza a kerekre, a baleset elkerülhetetlennek látszott.

Sípos izgalommal leste, amint bekapcsolta a motort. A fordítva járó transzmisszió dühösen ragadta magával a kereket, mintha érezte volna az avatatlan kéz ügyetlenségét. Az áteresztő gép meggyötörten bömbölt, böngött a dühös marógép és jajgattak a tölgyfadeszkák a hátuk-

ban kalapáló, irgalmatlan kerék alatt, porfelhőben öszültek a csámpás gépkezelők. S csak tőle függ, hogy ebbe a fülzsongató harsogásba mindjárt egy borzalmas ordítás vegyüljön... Tőle függ immár, hogy visszatartsák, mint új munkást, akinek már nem jár a fizetéses szabadság, de megmenekült a másik félelmetes szabadságtól... De mi lesz ezzel a szerencsétlen praktikánssal? A fél karja is rámehet a balesetre... Törődjön vele? Minek? Felelős talán érte? A falakon lépten-nyomon táblák hirdetik: „Mindenki a saját felelősségére nyúljon a gépekhez.”

A szalagfűrész zúgva, ropogva örülten keringett már. A küllők átlátszóvá semmisültek a gyorsaságtól. A praktikáns most felemelt egy rövid fát és a felfelé rohanó fogak felé taszította. Most azonban olyasmi következett be, amin Sípos csodálkozott a legjobban, mert egy belső erős rugó lendítette és hátrarántotta a fiatalembert. De a fát így is elragadta a fűrész, recsegés-ropogás és acélvillámokra szakadozva messzire kivágódott a zizegő szalagfűrész fényes szalaga...

Sípост persze nem tartották vissza, és egy hét múlva, amint letörten kilincseltek az asztalosüzemekben, egyszer, kilépvé az utcára, egy másik kilincselővel találkozott szembe. Nézte, nézte, miért olyan ismerős neki ez az arc, de mire eljutott a felismerésig, nagy, erős kéz ragadta meg az övét és rázta kegyetlenül. A praktikáns keze volt. De még ennél is nagyobb meglepetés érte, amikor az nyelvficamító magyarsággal megszólalt:

– Szervusz, enyém barát, te az enyém barát vagy. De a domnu Grejdan? – Sóhajtott és legyintett, s románra fordítva a szót, elpanaszolta Síposnak, hogy tíz lejjel olcsóbban egy bolgár asztalost vett fel Grejdan úr a szalagfűrész mellé, őt meg elbocsátotta.

Mikor kölcsönösen kimagyarázkodtak, együtt folytatták a kilincselést.

(1938)

LEVÉL A POKOLBÓL

Grujz néni utcára néző kis szobájában három asszony üldögélt. Rajtuk kívül ott volt még Veresné másfél éves Gyuricája is, aki még se járni, se beszélni nem tudott. Igen élénken figyelte a nagyok mozdulatait, s kitartóan szopogatta hüvelykjét. Ínyei közül kilógó kis ökle alig volt nagyobb egy pipabütyöknél. Gyérhajú fejét édesanyja mellének támasztotta, Veresné egy agyonhasznált, tarkahúzatú úri fotel puhaságával hagyta idomai közé süpedni. Olykor fájdalmas rángással az ajka körül felemelte rongyokba bugyolált bal kezét, s ki tudja hányadszor e napon, feljajdult:

– Ó, Istenem, már megint lüktet...

A többiek azonban rá sem hederítettek. Az öreg Grujzné a kemence előtti zsámolyon térdeire terített újságpapírra sűrűzte a haját egy csorba fésűvel. A fiatal postásné az asztal mellől hol az újságpapírra, hol az ablakra pillantott. Az utca túlsó felén szuronyos sorfalként vigyáztak a kihegyezett végű léckerítések, hogy az esőverte házak szét ne szaladjanak. Koratavaszi eső cernázott odakünt, éppen csak annyira, hogy elvegye az ittlakók kedvét a vasárnapi örömöktől. A postásné ásított is akkorákat, amint a kaszten poharai között betegesen ketyegő ébresztőórára tekintett, hogy a többiek is megkívánták.

– Jaj, már fél négy – sopánkodott rosszkedvűen. – Borzasztó, hogy az a szegény ember ünnepnap sem jöhet haza korábban. Nem tudom elképzelni, mit írhatnak az emberek még vasárnap is...

A kezét fájta Veresné szenvedőn nézett az óra felé, és sírta a magáét.

– Jaj, Istenem, éppen úgy lüktet, mint az óra...

Grujz néni a fésű fogai közül ősz hajszálakat markolt össze, a fésűvel meg félrebillentette a kemencekarikát, a lyukon bedobta a hamvadó parázsra, s elégedetlenül mondta:

– Már fésülni se merek ezután. Maholnap egy szál hajam se marad...

A lüktetésre panaszkodó Veresné csüggedten nézett egyikről a másikra, s szinte könyörögve kérte őket: mondjanak már valamit, miért lüktet olyan bolondul a keze?

Grujzné ingerülten tekintett rá, s fonni kezdte a haját.

– Az jó, ha lüktet... Azt teszi ez, hogy a sós kenyérből kifelé húzza a szálkát...

Látva Veresné kétkedését, korholóan folytatta:

– Az nekem mindig használt, pedig súrlás közben sokszor tört szálka a körmöm alá. Elég volna a télire tüzelőnek...

– De ez nem olyan szálka. Ez tölgyfa. Az ilyennel már sokan megjárták a parkettgyárban – ellenkezett Veresné csupán azért, hogy újabb vigaszt halljon. Grujzné azonban türelmét veszítve hajította a fésűt az ablak könyöklődeszkájára.

– Hát ha nem hisz nekem, akkor tegyen rá sült hagymát...

– Jön az uram, jön az uram – pattant fel a postásné hevesen, s rohanni készült, hogy megebédeltesse fáradt emberét. De megállt, mert a sárban nagyokat lépő férfi, szokásától eltérően egyenesen idetartott. A fájós kezű Veresné felállt, s a másik kettővel együtt izgatottan lesett ki a közeledő emberre. Szívük hangosan vert, vajon kinek hoz levelet. Két év óta, amióta itt lakott, alig hozott valakinek. Szinte ijedten tekintettek egymásra. Késégüknek a belépő postás vetett véget. Sapkája ellenzőjéről nagy vízcseppek hulltak alá.

– Levél özvegy Palkónénak – szólt mogorván.

– Palkó néninek! – kiáltották egyszerre bizonyos megkönnyebbüléssel, mintha valami veszedelemtől szabadultak volna. Csak Grujzné lett hirtelen izgatottabb, amint sóváran nyúlt a levél után.

– Jaj – kiáltott fel –, Palkóné már húsz éve várja ezt a levelet, hiába. Kitől jöhetett vajon?

– Nincs rajta feladó – vont vállat a postás egykedvűen –, de ha valami nagy szerencse van benne, mondják meg, hogy áldomásra számot tartok.

A levelet ezalatt az asszonyok kézzől kézre adták, forgatták, tapogatták, világosság felé emelték, de a kék boríték semmit sem árult el titkából. Grujznénak remegett a keze a kíváncsiságtól... Valójában csak ő tudta igazán, hogy mit jelenthet ez a levél özvegy Palkónénak, az udvarán lakó öreg bejárónőnek, aki mióta meghalt az ura, esténként mosásból jövet sosem mulasztotta el, hogy bekopogjon hozzá, s remegő, izgatott várakozással érdeklődött:

– Ma sem jött levelem, házi néni?

– Nem bizony – felelte ő napról napra s évről évre ugyanezeket a csüggesztő szavakat. Palkó néni az idők folyamán egyre levertebben vette tudomásul a tagadó válaszokat, s maga elé tűnődve mondogatta:

– Pedig ideje volna már, hogy jöjjön, házi néni, éppen ideje. Ma is kibomlott az egyik ujjam a lúgban... Az út is mintha hosszabb lenne a belvárosig, mint régebben. Öt óra helyett már fél négykor kell kelnem, hogy hatra beérhessek.

Grujzné, bár jól tudta, hogy az út semmivel sem lett hosszabb, azért egyáltalán nem csodálkozott a Palkóné feltevésén. Elég volt egy pillantás viszeres, dagadt lábaira és az mindent megmagyarázott. Palkó néni különösen télen találhatta hosszabbnak az utat, mert olyankor ő taposott elsőül úttörő lábnyomokat a nagy hóban. Nyáron ő szívta mellre legelsőnek az utcaseprők porát is, Kajántótól egészen a főtérig. Ezért nyáron köhécselt a leggyakrabban. Éjjelenként jól áthallatszott hozzá a vékony falon, mint zörög a melle. De azért, s talán csakis ezért, reggelenként sosem feledte el figyelmeztetni őt:

– Házi néni, lelkem, ha valaki keresne, ott a lakáskulcs a küszöb alatt. Eresszék be az illetőt...

Hogy valójában ki kereshetné, vagy kitől vár levelet, azt nem árulta el, rábízta a szomszédokra, hadd találgaszák kedvükre. Azok úgy vélték, hogy vagy a Regátból vagy Amerikából vár valami gazdag rokont, esetleg sorsjegyügynököt, aki hozza az értesítést, hogy megütötte a főnyereményt. Igaz, Palkóné arról sem szólt egy kukkot

sem, hogy sorsjegye volna. Ha a kíváncsiak túlságosan szorongatták, csak azt hajtogatta: Mit lehessen tudni, mikor ki írhat az embernek vagy ki keresi. Egyszer csak itt van, és betoppan a jó világ. Mert annak muszáj már bekopogni. Akkor aztán nem kell többé mosni járni. Vehet magának végre egy jó bő, puha bélésű meleg posztócipőt a tyúkszemeire.

Grujzné titokban több ízben is kicsente a küszöb alól a kulcsot, s át- meg átkutatta az özvegyasszony vackát. Mindenekelőtt persze a szalmazsákot forgatta fel, mert mit lehessen tudni, hogy egy ilyen hóbertos vénasszony hova rejtegetheti a nagy titkot. Bosszúságára azonban egy-két régi fényképen és keresztlevélen kívül semmit sem talált. De a Palkóné makacs levélvárása ismét és újra feltüzeltte kíváncsiságát. Erősen gyanította, hogy valami nagy örökséget vár, egy szép napon csak tele lesz pénzzel, s akkor ő is kölcsönkérhet tőle néhány százast...

Most, hogy Palkónét jó hírrel várhatta, szinte égette markát a levél. Mindenféle átlátszó ürüggyel lerázta nyakáról a nyafogós Veresnét, a postásné meg amúgy is ment, s távozásuk után azon mesterkedett, hogyan is nyithatná fel a levelet, de Palkóné csakhamar feltűnt sajátságos totyogó járásával és nagy szatyrával, amiben örökké hozott egy-egy bögre ételmaradékot vasárnapi bejáróhelyeiről. Magában motyogva, elgondolkozva jött s már a kilincsen volt a keze, hogy beszéljon, mikor Grujzné valósággal nyakába esve újságolta:

– Levél jött, Palkó néni, drága...

Mire az elfehéredve hőkölt hátra. Szeméből könny szökött ki, s tátogott.

– Nekem... levelem, azt mondja, hogy nekem?...

Habozva, gyanakvón nyúlt a boríték után, amit Grujzné készségesen fel akart, szakítani neki, de ő bódultan támolygott szobájába a levéllel. Izgatottságában sokáig piszmogott a lakattal, amíg ki bírta nyitni. Az elképedt Grujzné orra előtt tapintatlanul magára csukta az ajtót, s a kíváncsiságtól zöldülő asszony jól hallotta, hogy még a riglit is előre taszítja belülről.

Grujzné késő estig izgult, minden percben várta a vénasszonyt, hogy csak beállít, s elújságolja a levél tartalmát.

De az ki sem mozdult a szobából. Másnap még feltűnőbb volt, hogy Palkóné mosni sem ment, szobájából pedig semmi nesz sem hallatszott. Grujzné délfelé már nem bírt magával, s bezörgetett. Semmi válasz. Bekémleni próbált az ablakon, de azt olyan sűrűn lefüggönyözték belülről, hogy semmit sem láthatott. Végül is oly gyanússá vált a dolog, hogy Grujzné a szomszédokkal feltörette az ajtót. Vissza is tántorodtak a küszöbről azon nyomban. Palkó néni módfelett illetlenül fogadta őket. Vasárnapiba öltözöttek, nyelvét rájuk öltve csüngött a gerendáról. Dagadt lábairól hiányoztak a cipők, mintha a hosszú utat, amin elindult, mezítláb kényelmesebben remélné végigjárni.

Grujzné elsőnek felocsúdva, rögtön a levelet kereste. De az eltűnt, semerre sem találta, hiába tett túvé mindent a szobában. Haragjában aztán kisütötte, hogy az a levél egyenesen a pokolból jöhetett, s maga az ördögfejedelem rendelte magához Palkó nénit. Biztosan visszakérte a levelet is. Máskülönben itt kellene annak lennie valahol, ha nem így lenne, miért akasztotta volna fel magát a vénasszony?

A rendőrségnek azonban sikerült kiderítenie annyit a rejtélyes levélről, hogy azt a városi temetőgondnokság küldte, figyelmeztetve özv. Palkónét, hogyha egy héten belül készpénzzel újra meg nem váltja a régi köztemetőben levő sírhelyét, akkor elévül a hozzávaló joga...

(1939)

AKI LEMARADT A HAJÓRÓL

Munkát kerestem Galac városában. Keresztül-kasul jártam ezt a bábeli, hegyre föl-le zavargó kikötővárost. Kilincselés közben rám esteledett, szállásom még sehol, pénzem meg csak annyi volt, hogy valamelyik kocsmába menekülhessek a hirtelen támadó havas eső elől.

Éppen a dokk mögötti pocstás külvárosban tévedeztem. Minden utcasarkon verklitől és dorbézolástól zajos kocsma állottak. Egy csendesebb, vaksibb ablakúba én is benyitottam, gondoltam, itt egy ideig majd csak meghúzom magam, s a kocsmárostól valami menedék után érdeklődöm az éjszakára. A kocsmában belül még csendesebb és még sötétebb volt, mint amilyennek kívülről látszott. Egyetlen vendég árváskodott idebent, az is az asztalra borulva dűnnyögött magában. Két karját ölelő kanyarral nyújtóztatta ki, mintha az előtte levő félliteres üveg és a pohár lábra kelhetne, ha útját nem állja.

A vele szomszédos asztalhoz ültem, s az újságja mögül előjövő kocsmárostól egy deci cujkát rendeltem. Mikor az itókat asztalomra helyezte, s ment volna vissza lepedőnyi újságja mögé nyugdíjas híreket böngészni, rászólt az üvegét ölelő emberre:

– Hallja uram, jó lesz már hazamenni, amíg a lábán mehet.

A másik előbb motyogni kezdett, azután felkapta nehéz fejét, s miközben homlokára borzolódott ősz haját kalapja alá taszigálta, akadozva méltatlankodott:

– Miért küld? Tán tartozom valamivel? Hát nem előre fizettem?...

– Jó, jó, persze hogy fizetett, de csónakot nem hozott magával. Márpedig úgy ömlik odakint, hogy...

– Ő -ömlik vagy nem ömlik, az az én bajom... Hozzon még egy félliterrel...

A kocsmáros erre semmit sem szólt, elvette előle az üveget, el a poharat is, s nyugodtan visszasétált a bádognyult mögé. Leült, szétterítette újságját, s eszébe sem jutott még egy félliterrel szolgálni az asztalra borult embernek. Az is megfélekedezni látszott a rendelésről, felkönyökölt, s merőn nézni kezdett engem. De mintha nem is látna, mintha nem is ülne vele szemben senki, úgy keresztülnézett rajtam.

Negyedórák múltak így el. Ő nézett engem, én néztem őt, a kocsmáros meg szakadatlanul olvasta az újság egyetlen oldalát, soha nem fordított, nem mozdult; utánam senki be nem nyitott ide. Odakint csapkodott az eső s én mindjobban fáztam. Jó lett volna ágyba bújni, jól betakarózni, de hol? Ezen aztán úgy elmerengtem, hogy szinte ijedten rázkódtam össze, mikor a másik asztalnál meredten bámuló ember váratlanul felállt s meghökkenésemre magyarul szólt:

– Na, most gyerünk!

És az ajtó felé tántorgott. Lőcsöslábú öregember volt, nagy feje alatt roskadozott vékony termete. Ferde volt a válla is. Az ajtóig botladozva minden lépésnél biztatta magát: „Na, most gyerünk.” A feltápaszkodó kocsmáros-tól megkérdeztem: magyar ember volna-e ez a vendége? Az ásítozó kocsmáros vállat vont. Nem tud ő róla semmit. Kétszer-háromszor hetenkint benyit ide, s megissza félliter cujkáját, amitől rendszerint be is rúg, azután ezzel a „gyerünk”-kel búcsúzik. Egyébként sohasem beszél másként, csak románul.

A fura vénember ezalatt valahogy kívül került az ajtón, én pedig gyorsan fizettem, s a szállás reményében utána siettem. Érdekelt az is, vajon tényleg magyar munkás volna-e, s azért jár rá a szája a „most gyerünk”-re.

Épp idejében értem utol ahhoz, hogy elkapjam a karját, mielőtt hosszában belevágódna egy útjába eső tócsába. Kezét kirántotta a markomból, s újra nekieredt nagy lendülettel, de csak azt érte el, hogy oldalt egy másik pocsolyába borult. Felsegítettem s magyarul szóltam hozzá: mondja meg, hol lakik, hazakísérem. Mintha józanodni kezdene, úgy nézett rám, s közben tapogatta vizes

nadrágját, aztán porozni kezdte a tenyerével, mintha porban vágódott volna el, de a nedvesség érzetére csudálkozva motyogott, ezúttal románul:

– Na tessék, most jól megjártam. Senki úgy meg nem járta... Hát persze, azért van ez, mert lemaradtam a hajóról. Most már tudja – fordult hirtelen szembe velem –, én olyan ember vagyok, aki lemaradt a hajóról.

– Hol lakik, hogy hazasegítsem? – vágtam közbe türelmetlenül, mert a havaseső vert mindkettőnket cudarul...

De ő vihogni kezdett, s azt kérdezte: tán hajóskapitány vagyok, hogy azt hiszem, haza tudom őt segíteni, haza az apjához, anyjához és testvéreihez? Tudom én, hogy hol lakik ő? Éppen csak Amerikában. Se közelebb, se messzebb, csak pont Amerikában. Na, vigyem, ha tudom. Ha nem tudom, menjek a fenébe. Majd a vackára talál ő nélkülem is. Ne féltsem őt a pocsolyáktól. Ezzel aztán lábolni is kezdte az útjába esőket. Nem tágitottam mellőle. De azt már nem tudtam megakadályozni, hogy meg ne fűrössze a másik oldalát is. Mikor pedig az eleje is, meg a hátulja is csepegett már a sárlétől, hirtelen ismét magyarul tört ki. Csatakos ülepét tapogatva siránkozott:

– Ennek a forrásvíz az oka, csakis a forrásvíz...

Hagytam, hogy motyogjon, amit akar. Jobbról-balról támogatva vele mentem. Megsejtettem, hogy csak vigyáznom kell rá, egyébként hazatalál. Rángatódzott, kergetett hol románul a pokolba, hol magyarul a fenébe. Közben egyik sáros utcából a másikba bukdácsoltunk, míg végül egy deszkakerítés kapujánál megálltunk, társam berúgta a kaput, ami, úgy látszik, szokva volt már ehhez, mert engedelmesen kinyílt. Az udvarra nyíló ablakok világosak voltak. A lármára kiszaladt négy-öt asszony vagy leány, mert megkülönböztetni őket egymástól a sötétben nem tudtam. Óbégattak, szidták a vénembert. Mit csinált már újra? Hát nem szégyelli magát?... Végre egy konyhába tuskoltuk az öreget, aki az ajtóban megkutyálta magát, és semmi pénzért nem akart belépni.

Ne tegyék őt lóvá, azt gondolják, ő elhiszi, hogy ez Amerika? Olyan nincs!... A világosságnál aztán láthat-

tam, hogy négy rendkívül csúnya lány és egy rendkívül jóképű vénasszony, a lányok anyja vetkeztette az öreget. Az egyik a cipőjét, a másik a nadrágját, a harmadik a kabátját cibálta, s minden lehúzott ruhadarabnak külön óbégattak. Én meg felvilágosítottam őket, hogy hol kaptam az öreget, s hogy segitettem hazáig. Erre csaptak aztán a nők igazi lármát. Ezért nem kapták hát az öreget egyik közeli kocsmában sem, mert abba a távoli butikba bújik előlük, de majd lesz rá gondjuk, hogy oda se mehessen többé.

Közben előadtam szálláskérésemet is, megmondtam, hogy magyar munkás vagyok. Most jöttem Galacra, s munkát keresek. Gyanakodva méregettek. Igazolványaim láttára azonban engedékenyebb hangon kezdtek faggatni Erdélyről, ahova az öreg is való, mert apáról ők is magyarok lennének. Ígérték, hogy másnap a szomszédban beajánlanak ágyrajárónak, addig is meghálhatok náluk. Dolgozni pedig mehetek a hajójavító gyárba, ahol az öregjük is dolgozik.

Szerencsémre fel is vettek hajóasztalosnak, s másnap már nem is gondoltam a kocsmában felszedett vénember zavaros beszédeire. Szállásadóim azonban ráterelték a szót Szabó Gyuri bácsira – így hívták az öreget –, de ők csak Guri bácsinak nevezték, mivel a „gy” betűt nem tudták kiejteni. Így tudtam meg, hogy Guri bácsi nem éppen alaptalanul kotyogott összevisz-sza Amerikáról.

Amint apránként kiderült, Guri bácsi szülei 1880-ban kivándoroltak Amerikába. Annyi gyermekkel és annyi földönfutó-magyar földművessel vágtak neki a nagy útnak, hogy az akkor még tizenkét éves Guri bácsit elveszítették a hamburgi kikötő nyüzsgő zűrzavarában. Elbámult szegény egy embernyi nagyságú halon, s mire észrevette magát, az óriási óceánjáró nélküle eredt az Újvilág felé. Sírva bódorgott ide-oda, s míg a rendőrség kezére került, s míg az tolmácsot kerített, hogy kifaggassák a magyarul gajdoló Guri bácsit, addigra napok teltek el... Ide-oda hurcolták a különböző hivatalokban, s végül toloncúton visszaküldték Erdélybe. Egy falusi kerekes magához vette, s mesterségre tanította. Szabó Gyurinak bizony nemigen állt oda az esze. Örökké hí-

reket várt szüleitől. De mindhiába, szülei eltűntek. Múltak az évek, közben Gyuri fel is szabadult, de akkora nagy volt benne az epekedés, hogy vándorbotot kerített magának, és vándorútra kelt azzal a szándékkal, hogy tűzön-vízen, de megkeresi elveszett szüleit.

Ami a tüzet illeti, még csak boldogult volna, de a víz útját állta. Európa kikötővárosaiban bolyongott, mégsem sikerült Amerikába induló hajóra jutnia. De a vízzel más bajai is támadtak. Időnként kénytelen volt hazajönni Erdélybe – ahogy ő mesélte galaci szomszédainak – azért, hogy pár évre teleigya magát hús forrásvízzel.

Újra nyakába vette a világot. Varsóban megismerkedett egy szépséges kis mosogatóleánnyal. Kisenevi kenderhajú orosz lány volt az, együtt menekült zsidó gazdájával a pogromok elől a lengyel fővárosba.

Szabó Gyurinak megtetszett az apátlan-anyátlan cselédke. Magával csalta, s attól kezdve együtt bódorogtak Európában. Törvénytelen házasságukból elsőnek Szonja született Párizsban. Rá egy évre György nevű fiúk született, Szegeden. Linát már a prágai klinikán szülte a termékeny orosz asszony. Itt elfogta a honvágy, emiatt azután a Prágában fogamzott Ivánt Kisenevben írták be az anyakönyvbe. Szabó Gyurit épp akkor fogta el újból a hazai forrásvizek utáni nagy szomjúság, de meg epesztette a szülei utáni vágyakozás is. Sehogyan sem tudott letenni arról a reményéről, hogy egyszer mégiscsak sikerül kijutnia Amerikába.

Biztosra vette, hogy ott megtalálja szüleit. Azok bizonyára meggazdagodtak már, s várják Gyurijukat, hogy megosztozzanak vele a dollárokon. Hazavergődtek tehát ismét Erdélybe. Szabó Gyuri hűsítette szomját forrásvízzel. Majd Pozsonyba utaztak, ott sok hányódás után egy dunai slepre szegődtek. A helytelen gyerekek miatt azonban Galacon lerakta őket a harapóskedvű slepgazda.

Most már Galacon várták a jószerencsét, hogy elcsíphessenek valami amerikai teherhajót. Ilyen hajót azonban hiába vártak, de meglepte őket Margareta, a harmadik leány, azután a negyedik, a Tinka nevű s végül a harmadik fiú: Albert. Hét gyermek, hét szívós embergyökér úgy ottfogta őket, hogy mozdulni sem bírtak. Kénytelen-kelletlen megtelepedtek a badaláni sáros

negyedben. A mocsaras Brátis-tó közelében kaptak lakást. Szabó Gyuri felcsapott hajóácsnak, s egyre-másra küldözgette a tudakozó leveleket amerikai magyar konzulátusokra, ám azok következetesen semmit sem tudtak az ő családjáról.

Guri bácsi gyerekei apránként kenyérkeresővé cseperedtek. Már-már jól ment volna dolguk, de mivel nem honosították magukat Romániában, a katonasorba legényesedő fiúkkal mindenféle kellemetlen bonyodalmak támadtak. Györgyöt a szegedi katonai ügyosztály kereste, Ivánt Kisenevből hívták sor alá. Szabó Gyuri káromkodott, a fiúk bevonulása felemésztette kicsi vagyonszáját. Áldotta a Jóistent, hogy a Párizsban született Szonja nem fiú, pedig annak idején a Szajnába akarta vetni, amiért leánynak született.

A két nagyobb fiú javában katonáskodott, mikor kitört a világháború. Mindketten a galíciai frontra kerültek. Az egyik a magyar honvédséggel, a másik az orosz tüzerekkel. Szabó bácsiék szinte beleőrültek abba a tudatba, hogy a fiúk egymásra lövöldöznek. Tanácstalan-ságukban azt sem tudták, hogy melyik ország győzelmét óhajtsák. Csak egyet tudtak holtbiztosan, hogy odakint a fronton testvérek gyilkolják egymást. Szabó Gyuri marta a feleségét. Miért került az útjába? Az asszony meg őt átkozta, hogy sose szülte volna az anyja, hogy ette volna meg a fene az ilyen csavargó emberét. Mi az ördögöt mászkált magyar létére Varsóban.

Gyötrelmüket csak az enyhítette némileg, hogy György muszka fogságba esett, Ivánt pedig a németek fogták el. Mikor pedig Románia is háborúba keveredett Magyarországgal, Guri bácsit is fogságba vetették a románok családostul. Internálták őket, s így a világháború végéig fogságban ültek valamennyien.

Mikor mindnyájan szerencsésen előkerültek a különböző fogolytáborokból, egyesült erővel kezdtek életük újjáépítéséhez. A háborút követő romániai gazdasági fellendülésben sikerült egy kis házat építeniük a maláriát lehelő Brátis-tó környékén. A sok megpróbáltatás és az inaszakadtáig hajszott munka Szabó bácsit teljesen megrongálta. Térdből mindkét lába balra görbült, mint általában az elnyűtt asztalosoké vagy a kerekeseké.

Még csak szemével is balra kancsalított. Bajusza bal hegye is mindig lekonyult. Jobb válla is alacsonyabbra esett. Ahogy magyar szaktársai mondták, „az öreget ugyancsak kinyomták a vinkliből”.

Gyuri bácsi nem törődött ezzel. Okulva a fiúkért kiállott izgalmakon, sürgősen honosította családját Romániában. Amerikai reményeit azonban most sem adta fel. Egyébként nyugalmasnak ígérkező jövőjüket csak ez a remény s a fiatalok kiházasítása zavarta. A lányok nem akartak akárkihez férjhez menni. Majd az amerikai dollárokkal olyan férjet kapnak, amilyent akarnak.

Kiadták az utat a munkáskérőknek, pedig amilyen mértékben asszonykorúvá értek, olyan arányban csúfultak is. Apjuk csámpás lábát, bandzsalító szemét és nagy orrát örökölték. A fiúk ellenben szép szál férfiakká edződtek, csinoságukat és kezügyességüket anyjuktól jussolták. Ipart tanultak valamennyien.

Ügyes kezük és jó eszük révén a legjobb szakmunkások közé számították őket. Értéküket növelte az a körülmény is, hogy Galacon akkoriban még igen kevés volt a hazai tanult iparosok száma. De volt egy nagy hibájuk is. Első helyet vívtak ki maguknak a legjobb ivók között. Hogy milyen bámulatra méltó, jóhuzatú torkuk volt, azt már személyesen láthattam.

Miután az öreg nagy családja miatt többé nem mehetett haza Erdélybe, hogy időnként tikkadásig fokozódó szomjúságát szülőhelye forrásaiból enyhítse, rákapott a jégbe hűtött szódás borra meg cujkára. A hordókban árult poshadt Duna-vizet sosem bírta megszokni. Eleinte csak ezzel az ürüggyel, később azután minden ürüggy nélkül részegeskedett.

Józanságra intő feleségét ittas állapotban azzal vigasztalta: majd leszokik az italról, ha egyszer még visszatérnek Erdélybe a forrásvizek mellé. Fiai tanúi voltak a fogadkozásoknak, s talán ezért vagy tényleg a klíma miatt, de ők is esküdt ellenségeivé váltak a Duna-víznek. Az a körülmény is hozzájárulhatott eliszákosodásukhoz, hogy a távoli hajósantierből nem jöhettek haza ebédelni. Az üzemmel szemben levő „kocsmában” ebédelték, ahol én is kosztoltam. Márpedig a galaci kocsmák-

ban akkoriban sértésszámba ment ivóvizet kérni az ebédhez.

Doamna Szabóné, ahogy a szomszédai nevezték Guri bácsi feleségét, minden egyes fiával külön-külön megívta a biztos vereséget eredményező párviadalt az alkohol ellen, ugyanezt tették övéikért szomszédasszonyai is. Badalánban csak a kocsmárosok számítottak a józan emberek közé. Mikor én Gyuri bácsi szomszédjába kerültem, felesége éppen legkisebb fiáért küzdött. Ebbe a küzdelembe minden makacsságát beleöntötte. Legalább ezt az egy fiát szerette volna az ivóvíz számára megmenteni.

Míg Albert inaskodott, bírt vele valahogy, de ahogy a fiú önálló keresethez jutott, nem fogott rajta sem a verés, sem a szép szó, a bűbájos kotyvalékok sem segítettek rajta.

Albert torka túltett az apjáén, túl a bátyjáén s talán, ha a Dunában bor folyt volna víz helyett, az is kevés lett volna neki.

Ha szombaton kézhez kapta fizetését, addig nem tudták kivájni a kocsmákból, míg egy bani zörgött a zsebében. Talán nem is annyira az ital, mint inkább az automata verkli bolondja volt. Éjszakánként végiglátogatta Badalán valamennyi verklis kocsmáját s ledarálta magának az összes zeneszámokat a bedobott pénzdarábra induló verkliken.

Ilyen életmód mellett, persze, gyakran kimaradt a munkából s hamar kivágták a hajógyárból. Lakatosmesterségét szegre akasztva, hajórakodó „sef”-nek csapott fel. Összetoborzott magának húsz-harminc rakodómunkást a besszarábiai oroszokból, s ezeket kegyetlenül hajszolva, éjjel-nappal le-fel szaladgált a deszkát rakodó hajók himbálódzó gerendahídjain. Négy-öt nap ilyen állati hajszával néha még hétezer lejt is megkeresett. A következő héten azután a dokk felé sem nézett. Csak ült és ült az automata verklik előtt, és ivott. Elérzékenyülve sírt a tingli-tangli nótákon, vagy pedig szirba és órá tánckoszorúkat toborzott a duhaj hajósnépekből. Itatta, etette őket, s nagyokat kurjantott.

– Igyatok! A pénz nem számít, ahogy jött, el is mehet...

Ment is az, még gyorsabban. Albert az italon és a ver-
lin kívül magára is alig költött. Lerongyolódott testéről
a ruha, a rekedt kocsmalányok lelopták lábáról a cipőt,
fejéről a kalapot. Dáridói után sokszor csak egy szál
ingben, harisnyában és nadrágban került haza. Édes-
anyja ilyenkor oroszul átkozódott, jajveszékelt és köny-
nyeit csorgatva dugdosta, rejtegette Albertet pincében,
padláson, nehogy megtalálja dühöngő apja, aki fejszével
kereste. Mert Gyuri bácsi semmiképpen se nézhette leg-
kisebb fia részegeskedését. Bár ő is számtalanszor meg-
fogadta józanul, hogy ezután még a szokott félliterjé-
ről is lemond, de mikor megtudta, hogy Albert megint
iszik valamelyik kocsmában, ment utána dühös fogadko-
zásokkal, hogy majd ő a hajánál fogva hozza haza azt a
kutyafajzatot. Ezeknek a fogadkozásoknak aztán rendsze-
rint az lett a vége, hogy őt kellett hazahozni, mint egy
zsákot. Szégyenkező lányai kezénél, lábánál fogva ci-
pelték a magatehetetlen kerekest, az anyjuk meg haját
tépve futkosta körül a szomorú menetet, és mindegyre
azt kiáltozta holtrészeg ura arcába:

– Hallod, te pimasz, egyszer égő gyufát tartok a
szádhoz, hogy gyúljon meg benned az a bűdös cujka.

Gyuri bácsi rángatózva, csuklásokkal küszködve ma-
gyarul motyogta:

– Ne féjj, ruszajka, ne féjj, mindent lemos a forrás-
víz.... Hej, ha te tudnád, ruszajka, milyen fájin az...
Csak üljünk bele az amerikai örökségbe, hegyet veszünk
magunknak, külön forrással.

– Veszél te sírdombot a hátadra – rázta az öklét a
felesége.

*

Így éltek ők, míg egy napon annyi év után tényleg
örvendetes hírt nem hozott a posta. A hír bejárta az
egész Badalánt, ennek ellenére mégsem jöttek gazdag
kérők Szabóékhoz, sőt már egyáltalán semmilyen kérők
sem jöttek. Az öregedő lányok részeges apjuk és fivérek
bűnéül rótták fel a házasulandók távolmaradását. Igaz,
hogy az amerikai hír egyelőre csak annyiból állt, hogy
sikerült Gyuri bácsi családjának a nyomára bukkanni...
Felesége nem nagyon bízott ebben az amerikai dolog-

ban, sejtette, hogy a házasulandók sem bízhatnak valami túlságosan. De ráhagyta csúnya lányaira: azért kerülnek el őket a legények, mert félnek ilyen részegesek közé keveredni. Holott nyilvánvaló volt előtte az igazi ok: a lányok esetlensége. A lányok ettől ugyan még férjhez mehettek volna, hiszen vasszorgalmú, dolgos nők hírében állottak. Értettek a szőnyegszövéshöz, fehérneművarráshoz s úgy főztek, ahogy a környéken senki. Épp ezért Szabó néni minden újabb csüggedés után erőnek erejével hinni próbálta, hogy ha ő annak idején csinos lány léteire bele tudott szeretni világcsavargó urába, akkor kerülnie kell férfinak az ő lányai számára is, aki majd elég szépnek találja őket. De azért minden eshetőségre gondolva, óvatosan figyelmeztette lányait:

– Nézzetek drága bátyátokra és hányjatok fittyet a férfiakra. Egyik sem éri meg, hogy asszonyt kapjon. Csak egy igaz férfi volt, akihez érdemes lett volna férjhez menni, de azt is megfeszítették a latrok legény korában... Ti azért egyet se búsuljatok – sóhajtott mélyről –, ahol tó van, kerül ott béka is.

A lányok vérvörösre pirulva tiltakoztak a „békák” ellen. Mélyebbre görnyedtek örökös varrnivalóik fölött. Szorgalmasan készítették a kelengyét. Szép orosz mintákat öltögettek a törülközőkbe, függönyökbe és hosszú hálóingekbe. Ezeket a mintákat szőtték a falvédőkbe és jövődöbeli férjeik ábrándképei köré is.

Szüntelenül ezek a képek foglalkoztatták elméjüket. Anyjukat is úgyszólván csakis az Albert jó útra térítése s a lányok férjhezadása gyötörte. Hogyan menthetné meg e két csapástól: a vénleányoktól és a részegeskedéstől a családot? Egy ízben sikerült is valami ravasz tervet kisütnie.

– Mit szólnátok hozzá – kérdezte a lányoktól ragyogó arccal –, ha a hátulsó szobát kiadnánk két fiatalembernek? – és sietve hozzátette: – Reánk férne egy kis pénz.

A kenderszőke lányok azonban rögtön kitalálták anyjuk hátsó gondolatát, s megint elpirultak. Sőt a legkisebb, Tinka, talán a legcsúnyább is egyben, azonnal felfogta, hogy az anyja javaslata ránézve hátrányos, hiszen csak a két legidősebb nénye számára volna elegendő két lakó. Ezért azután ravaszul így helyeselt:

– Az bizony jó lesz, mami, de én úgy gondolom, jut ott hely négynek is. Főznék mosnánk rájuk, úgy gondját viselnék a zsványoknak, hogy sosem kívánkoznának el tőlünk.

Ahogy ezt a dolgot nekem később elmesélte e beszélgetés fültanúja, Albert, aki éppen józanodóban volt legutóbbi nagy murijából, megfigyelte, hogy a komoly Szonja csípősen támadt a hűgára:

– Te csak ne hencegj a gondviseléssel. Te mindig odaégeted a rántást.

Ebből a közbevetett megjegyzésből majdnem hajtépő vita kerekedett orosz nyelven, amikor pedig idáig fajult közöttük a kölcsönös lebecsmérlés, akkor egyszerre románul kezdtek kiabálni. Ezt a nyelvet csak ilyenkor és a családi összejöveteleken használták. A román beszéd dallamossága rendszerint lecsillapította őket, ha azonban nagyon feldühödtek, akkor csakis magyarul tudtak szitkozódni igazán. Egyébként magyarul csak az apjuk szólt gyakrabban, részeg állapotban... Most a románra fordult torzsalkodás megegyezéssel végződött. Belenyugodtak: jöjjön hát négy fiatalember szállónak.

Apjukat bízták meg, híresztelje el a kiadó bútorozott szobát. Elsőnek én költöztem hozzájuk. Épp akkoriban hozatott a hajógyár vagy száz szakmunkást Resicáról, s így hamarosan került Szabóékhoz még három legény. A lányok óriási izgalommal várták beköltözésüket. Nap-hosszat olyan ápolónői fehér bóbitába kötözve hordták fejüket, amilyenek akkoriban igen divatosak voltak a galaci házilányok között.

Szorongva kérelték Albertet meg az apjukat: az istenért, ne részegeskedjenek többé, nehogy elvaduljanak tőlük a lakók...

A fiatalemberek beköltözése az utca szenzációja volt. Kétlovas kocsin érkeztek. Jóképű, vidám fickóknak látszottak. Az egyik hegedűtököt cipelt kosara mellett, a másik egy irtó nagy harmonikát, míg a harmadik jó nyaláb könyvet és egy fényképezőgépet emelt le a kocsiról. Csupa olyan holmijuk volt, amelyekhez hasonlóval a badaláni bennszülött fiatalemberek nem rendelkeztek.

A resicai legények újságot is járattak, persze hazait. Hetenként jött levelük, ami piros izgalomba hozta a lá-

nyokat. A feladók nevét silabizálva kétségbeestek, ha valamelyik nehezen olvasható címben női nevet gyanítottak. Apjukkal magyar leányneveket soroltattak fel, s megkönnyebbültek, ha egyik sem hasonlított a feladók nevéhez.

Ezenkívül még az érdekelte őket módfelett, vajon a fiúk szoktak-e iszákoskodni. Örömük már a megdöbbenés határán járt, mikor rájöttek, hogy a magyar vasasok túl vannak a katonaságon is, s ráadásul forralt vízen kívül alig élnek más itallal. Az meg éppen meglepte őket, hogy a resicaiak esténként többnyire otthon maradtak és muzsikáltak, a harmadik fiú pedig összevissza fényképezte a családot, asztalnál, kapuban állva, tornáccon ülve vagy fekve, ahogy éppen gép elé kaphatta őket.

Csak a szombat esték ejtették mély bánatba a lányokat. Ilyenkor a fiatalemberek kimosakodtak, ünneplőbe gallérosodtak, s rejtélyes éjjeli kirándulásokra vetemedtek. A goromba Albert elszólásaiból a lányok megsejtették, hogy ezek a jóra való fiúk se szentek, el-ellátogatnak abba a förtelmes Str. Noptiiba...

A lányok felháborodva tárgyalták a dolgot.

– Ez ellen nincs mit tenni – csitította őket az anyjuk szárazon. – A férfi olyan állat, hogy nem bír várni a lakodalomig.

A lányok sóhajtozva megbocsátottak a jóképű legényeknek, hiszen egyébként igazán nem panaszkodhattak rájuk. Vasárnaponként többnyire velük szórakoztak. Csak a könyves fiút nem állhatták, mert az állandóan olvasmányokkal zaklatta őket. A fonnyadó lányok számára a vaskos orosz imádságos könyvön kívül a betű olyan volt, mint az eltévedt ember, akire szánakozva lehet nézni, de megértéssel nem... Ettől eltekintve – na meg attól, hogy az ételeket rendkívül savanyúan és bosszantó fűszeresen szerették – a vasasok kitűnő, sőt felbecsülhetetlen férjanyagnak ígérkeztek.

A bomba csak akkor robbant kegyetlenül a lányok ábrándja közé és rombolta össze a férfiideálokat, mikor kitudódott róluk, hogy mind a hárman istentelenek. Pénteken nem akartak olajba főtt bőjtös paszulyt enni.

sosem jártak templomba, nem hagyták fejüket bepreckelni szentelt vízzel.

Ugyanis minden hó elsején megjelent Szabó bácsiéknál a kecskeszakállas pópácska a tömjénfüstölővel és a preckelővel. A hűséges „parintye” szokás szerint a lucskos vesszőpamaccsal jól homlokra csapkodta a fejüket mélyen lehajtó férfiakat, hogy csak úgy patakzott ábrázatokra a víz.

– Mi protestánsok vagyunk – tértek ki a resicai fiúk a domnu parintye elől. A lányoknak fogalmuk sem volt a protestantizmusról, és sápadtan néztek az istentelen pogányokra.

Egyszeribe még a szilaj Albertet is különbnek látták a resicaiaknál. Hiszen a vad dorbézolások mit sem rontottak fivérük vallásos érzelmein. Ortodox hitű anyja bottal és babonákkal oltotta belé azokat. Szabóné is nagyon megbotráncozva meredt lakóira pogányságukért. De a lányok kissé később elgondolkoztak a legényeken. Hogy lehet ez? Ők úgy tanulták: hitetlen ember, gonosz ember, s íme, ezek a resicaiak se nem részegesek, se nem garázdák; olvasnak, zenélnek és rendesen öltözködnek. Sőt, amióta ideköltöztek, mintha édesapjuk se menne olyan gyakran cujkázni titkos búvóhelyeire.

És valóban, Gyuri bácsi a melegbe hajló nyárestéken kiült a fiúk közé a tornácra, amit zsinagoga futó szőlőindák árnyékolnak. Nyaggatta őket, muzsikáljanak neki, s öreg-öreg népdalokat kotort elő emlékezete lomtárából. Döngicsélni kezdte őket, lakói meg ügyesen utána pengették. Szabó bácsi már-már feledésbe menő anyanyelvét sűrűbben forgatta, de mivel egyes szavakra nem jól emlékezett, nagy buzgóságában így hívta lakóit vacsorázni:

– Gyűjjetek maguk csotorázni.

A hibásan összerakott szavakat azonban csakhamar kireperálta a legények segítségével. A könyves fiú révén rákapott a magyar újságokra is. Csak éppen a fiúk felforralt s azután jégbe hűtött Duna-vizét nem tudta megkedvelni.

– Hiába, nem olyan ez, mint az otthoni víz – sóhajtott elkomorultan. – De csak tudjak meg valami biztosat az amerikaiakról... – tette hozzá sokatígérően.

Egy ízben az egyik fiatalember valamilyen ügyben hirtelen Erdélybe utazott, s visszajövet nagy korszó forrásvízzel lepte meg az öreget. Az megízlelte s kedvetlenül legyintett:

– Ez is csak a töviben jó, a hegy töviben – mondta elmerengve. – Ott a csucsai erdőkben, a fák alatt...

– Sajnálom – nevetett a vasas –, a hegyeket nem lehet vonatra rakni.

A lányok megfigyelték, hogy még Albertre is jó hatással voltak a resicaiak. Különösen a harmonika csábította közéjük. Figyelmesen nézte a billentyűkön le-fel szaladgáló ujjakat. Órákig elüldögélt társaságukban, de azután rendszerint hirtelen nyugtalanság vett erőt rajta, és elsomfordált hazulról. A verkleik meg a zajos táncok és a duhaj kocsmabarátok visszatántorították régi szenvedélyeihez... De azért mind sűrűbben nyaggatta a jövevények hangszereit, belélapozott könyveikbe, érdekelte már a fényképezés is. Élénken érdeklődött a resicai viszonyok után.

Az anyja csodálkozva és gyanakodva figyelte. Ő, ahelyett, hogy örvendett volna az idegenek jó hatásán, amit férfiai felett gyakoroltak, egyre aggodalmasabban figyelte lakói befolyását, különösen szerelmes lányai miatt nyugtalankodott. Azok kezdtek már megbékélni a fiatal emberek pogányságával, s áradozva meséltek róluk, hogyan térítik jó útra apjukat. Lám, már minden szabad idejét velük diskurálva tölti.

– Nana, csak vigyázzatok – intette le őket az anyjuk. – A dráku, mikor lélekre vadászik, angyal is tud lenni... Ismertem én egy szőcs embert Kisenevben, az is jámborképű istentelen volt, senkinek se vétett, de a felesége évente döglött malacot szült neki. Ezeknek a resicaiaknak is olyan hideg lehet a szívük, mint a jég, egyikén se látszik, hogy fogott rajta a szemetek...

Nem lehetett tudni, mennyire veszi komolyan babonáit. De az sem volt lehetetlen, hogy mindezt csak azért mondta, hogy a lányok lassan kiábránduljanak a fiúkból. Úgy lehet, meg akarta kímélni szívüket a későbbi fájdalmas csalódásoktól. Igen jól láthatta, hogy a lakók barátkozása sosem komolyul udvarlásig, pedig számtalanszor úgy intézte, hogy minél gyakrabban magukra

maradhassanak a lányaival. Tudta, hogy az alkalom sokszor a legridegebb férfiak fejét is elcsavarja.

Lányai a maguk módján ugyancsak erre törekedtek. Ártatlan kuruzslásokkal igyekeztek behálózni a fiúkat. Hajukból égetett hamut keverték a legények reggeli csájába és böjtöket fogadtak. Az anyjuk hasonló célból már korábban kilenc heti böjtbe kezdett, s pománát hordott a papoknak. Ezt a böjtöt azonban ravaszul összekötötte más kegyek elnyeréséért is. Az egyik kegy az lett volna, hogy a Szűzanya Albertet óvja meg a lakók pogány befolyásától, másrészt utáltassa meg vele az italt. Lányai előtt úgy okoskodott, ha az ördög a fiatalemberek révén képes fiát csak azért leszoktatni a züllött életről, hogy azután annál inkább kárhozatba taszíthassa, akkor az ő böjtje sokkal inkább segíthet Alberten.

Így azután nemcsak ő, de lányai is kalácsokat meg pénzt hordtak a biszerikucába, hogy a domnu parintye megszentelve ossza szét a szegényeknek. A domnu parintye azonban magát képzelte a város legszegényebb-jének, s megtartott magának mindent. A böjtről tudomást szerző Gyuri bácsit is elfogta a szent buzgalom. Csatlakozott az asszonyokhoz, hogy legközelebbi amerikai hírei a régen várt nagy örökségről tudassák.

E közös nagy böjthöz karácsony előtt kezdett a család. Az eredmény hamarosan mutatkozott. Mindenekelőtt a lányok csontra soványodtak és két árnyalattal rútabbá váltak. A másik eredmény ezzel szemben örvedesebb volt, és teljesen felkavarta a család nyugalomát. Közel ötvenévi hiábavaló kutatás után végre biztosabb hírek érkeztek Gyuri bácsi Amerikába szakadt családjáról. Szabó János nevű bátyjától levelet kaptak. Tudatta, hogy a testvérek közül már csak ő él, s nagyon szeretné hátralevő napjait Gyuri öccse mellett leélni. Ha szívesen látják, hazahajózik, rettentő árvának érzi magát Dél-Amerikában. Akár nyomban el is indulhat, nem áll útjában semmi akadály.

Gyuri bácsi sírva fakadt, vele sírt az egész család. A fellelt testvér ama sokat sejtető sorai közé, hogy semmi akadály nem áll útjában, mesés vagyont képzeltek, s örömben mindenféle merész terveket vitattak. Gyuri bácsi például elhatározta, hogy a bátyja segítségével

rögtön hazaköltözik Erdélybe, s valamelyik forrás tövében kerekeműhelyt nyit. János bátyját tehát áradozó hangú levéllel hívták: jöjjön minél előbb. János bátyjuk meglepő gyorsan válaszolt. Egy hónap múlva érkezik. Március huszadikán várják a galaci állomáson. Fehér sétabotjáról reá ismerhetnek.

Ezt a boldogságot azután csordultig töltötte egy másik esemény. Aznap, mikor a nagybácsi érkezését jelentő levél jött, Albertnek valamelyik lebuiban, abban a félévben harmadszor, lelopták a lábáról a cipőt. Akkor éjjel félméteres hó esett s a fiú másnap nem mozdulhatott ki a házból. Vagy két napig jámborul nyomorgatta a lakók harmonikáját, s ebben az anyja a határozott javulás jelét látta. A többiek nem törődtek Alberttel. A nagybácsi levele tartotta lázban a családot. A megható várakozásból és a túlpirosított reményekből meg a hirtelen fellángoló családi egyetértésből Albertre is átragadt valami nagy felbuzdulás. Titkon elcsente apja vásárnapi cipőjét, és három napig hűségesen dolgozott a dokkban anélkül, hogy a verklis kocsmák tájékára nézett volna. Keresetét az utolsó baniig hazahozta, s az anyja kezébe nyomta. Esténként leleményesen helyre-csempészte apja cipőjét, s papucsosan behúzódott a lakók szobájába.

A vénasszony szinte megbetegedett attól a nagy boldogságtól, ami fia megjavulásával a szívére szakadt. Mindamellet gyötörte a féltékenység is. Sehogyan sem tudta kiverni fejéből, hogy a resicaiak még azt találják hinni: az ő érdemük a tékozló fiú megtérése. A vacsoránál ez a féltékenység nem fért már benne, s mikor Albert kiment a konyhából, nem bírta megállani, hogy így ne szóljon a lakóihoz:

– Mit szólnak a fiamhoz?

A lakatosok összenéztek. A könyves fiú, aki most is egy nyitott kötetet fogott a térdére borítva, hirtelen felnézett.

– Nem nagy csoda, csak a jó környezet és egy kis kultúra hiányzott mellőle. Egy év alatt egészen színére fordítjuk mi ökelmét, már magyarul is tanulgat. Akkor nézze meg, ha itt is megalakítjuk a szakszervezetet...

Szabó néni haragosan kiáltotta:

– Semmi köze Alberthez a maguk ördögének. Istennek elég lesz kilenc hét, s Albert átbújik a szivárvány alatt.

A könyves fiú jóízűen nevetett.

– Persze, a maguk bójtje nem jutott eszembe.

– Pedig nem csináltunk titkot belőle – mondta keményen a vénasszony s észrevéve a fiatal emberek gúnyos tekintetét, felingerlődvé támadt rájuk. – Ne csúfolódjanak! Elhíhetik, hogy a bójtnak volt foganatja.

Szétnézett a konyhában, s látva, hogy az ura nincs jelen, csak a heverőn egymás mellett szorgalmasan öltöztető lányok, egy kosár alól előkapott egy pár vadonatúj bakancsot.

– Látják, ezt Albertnek vettem, hogy dolgozni mehessen. Megy is, meglátják. Este meg rendesen hazajön, a kocsmák felé se néz többet.

– Az majd elvállik, Szabó néni – legyintett a könyves fiú. – Én a maguk helyén eldugnék Albert elől mindenféle lábbelit, hogy ne mozdulhasson ki tavaszig. Így biztosan leszokna a verkliről meg az italról. A mi harmonikánkba úgylis belebolondult. Egyszer-másszor a mi cipőnkben elvinnénk a moziba... Ha nagyon égne a bele, még itókát is hoznánk neki néha...

A jóképű, nyúlánk öregasszony felháborodását alig türtőztetve vágott közbe:

– És leszoktatnák az imádkozásról is, ugye?

– Tőlünk ugyan imádkozhatna. Elmennék vele még a biszerikucába is – szolt most a vitába a harmonikás resicai.

Szabóné kezét összecsapva nézett sóváran figyelő lányaira.

– Hitetlenül be mernék tenni oda a lábukat?

A könyves legény gyorsan lenyelte a falatot és szorongatott barátja helyett ő válaszolt:

– Hagyja a csodába, Szabó néni. Mondtam már, hogy nincs hitetlen ember. Mindenki hisz valamiben...

– Persze, ki ördögben, ki Jézusban...

A lányok keze ölükbe hullt, önfeledten bámulták a fiúkat, mindenki a magáét. Csak a hallgatag hegedűst, a mindig morcos modelost bámulták ketten, akiért Lina és Tinka vívott titokban életre-halálra szóló csatát,

megégetve már a gyanútlan modellossal egy-egy tincsnit a hajukból...

Anyjuk leszede az asztalt, a fiúk meg felálltak. Hosszú szempillájú rajongóik egyszerre sütötték le égő szemüket. Mikor becsukódott a legények mögött az ajtó, Szabóné dühösen támadt lányaira:

– Mért tájtátok a szátok? Ezekből sosem lesz szentkép. De most már rántunk rájuk. Az amerikai János bácsi annyi fiatalembert csábít majd ide, amennyit akartok...

A resicaiak, szobájukba érve, az átszellemült Albertet lepték meg, amint túrhetően szuszogtatott a harmonikán egy édeskés hangulatú románcot.

Később félretette a hangszert, s terveiről kezdett mesélni. Hosszadalmasan beszélt egy görög hajóról, aminek a megterhelését ő kötötte le magának. Nehéz ezreket remélt a vállalkozásból s tanácsukat kérte, vajon milyen harmonikát vegyen? Éppen javában fontolgatta, hogy hány sorosat szeretne, mikor az anyja nyitott be s köténye alól hirtelen elővette a konyhában látott bakancsot. Albert kezébe adta e szavakkal:

– Apád nehogy megtudja, hogy én vettem. Anélkül is morog, nem érti, hol a csodában ázhatott meg az ünneplő cipője. De jól gondold meg, Albert. Úgy vedd ezt a bakancsot, hogy én tépem le a lábadról, ha megint elővenne a régi kutyaság. Pucérra vetkeztetlek s világcsúfjára az utcára dobunk.

Albert hosszúkás, halvány arca kipirult s a bakancsot lóbálva, szinte könnyezve ölelte-csókolta az anyját. Teljesen érzékenyülve fogadkozott:

– Sosem leszek rossz többé, mámika. Megutáltam már az italt. Skandalumot se csinálok. Nem valltok szégyent velem János bácsi előtt. A keresetet a kezébe adom, mámika. Én eddig se marhászkodtam volna, ha itt lettek volna ezek a barátok... – mutatott a resicaiak felé.

A vénasszony megbántva vont ki magát Albert karja közül s ellenséges pillantást vetett a kályha körül melegedő resicaiakra. Azok félrenéztek, így hát ő is épp csak annyit jegyzett meg, hogy azért ment eddig rosszul minden, mert nem imádkozott eddig elég buzgón Albertért. Másnap reggel Albert jó korán kelt. Beolajozta a

bakancsot s távozóban meghagyta körülötte izguló anyjának, hogy ebédre hazajő, de ne legyen forró a leves, mert sietnie kell vissza a dokkba. A vénasszony diadalmasan nézett munkába menő lakói ábrázatába.

A resicaiak is hazajártak ebédelni. Szél kavarta a havat, mikor elsőül beléptek a kapun. Kosztadó asszonyuk éppen egy hóbucka tetején hűtötte az Albert levesét. Öntelt mosollyal nézett fel. A resicaiak izgatott kíváncsisággal ültek asztalhoz. A lányok gyakori utcára kukintásából megsejtették, hogy azok is tudnak már Albert fogadalmáról.

Mindegyre az ablakot lesték, mert már Gyuri bácsi is asztalnál ült, de Albert még nem mutatkozott. Az öregasszony idegesen futkosott ki a kapuba s az utcát fürkészte.

Gyuri bácsi semmit sem vett észre a körülötte izgulók kapkodásából. Ő a naptárlapokat forgatta, számlálta, hány nap van még hátra régen látott bátyja érkezéséig.

A resicaiak közben hallgatagon felkanalazták a levest. Az Albertét újra kellett melegíteni. Túlforralták, s a vénasszony ismét kivitte a hóra. Ezalatt a többiek végeztek már a szószos sóbafőttel is.

Albertnek se híre, se hamva.

A lányok egyenként mind elpárologtak a konyhából. A vénasszony ajkát harapdálta idegességében. A resicaiak szorongva fészkelődtek helyükön.

Háromnegyedre sípoltak a dokkban. Albert nem jött. Vissza kellett térni a gyárba.

Este a vacsoránál még nagyobb volt a feszültség. A vénasszony szeme ki volt sírva. A lányok anyástul együtt egész éjjel virrasztottak. Albert nem jelentkezett.

Három nap telt el.

Negyednap reggel egy mindenféle férfiholmikba öltöztetett gyerek kereste Szabóékat. Nagy liszteszacskóba burkolt csomagot hozott részükre.

Egy bácsi küldi a Zöldhajóból.

És ezzel már el is futott. A vénasszony tudta, hogy a Zöldhajó a leghírhedtebb kocsmá a környéken. Reszketve bontotta ki a csomagot. A papírok közül az Albertnek vett bakancspár került elő. Ahogy a nővérek meglátták, nyomban szétfutották. Bezárkóztak szobájukba s

napokig nem mutatkoztak. Megviselt anyjukra hagyták a resicaiak kiszolgálását. Az csapkodta a tányérokat. Arca kemény volt és zord, mint egy keleti bálványé.

Négy éjjel szakadatlanul várta Albertet.

A resicai fiúk sajnálták s kerülték tekintetét, mert a vénasszony folyton őket nézte szúrós szemével. Ingerelni látszott őket: szóljanak már, tegyenek kárörvendő célzást szerencsétlen fiára, a böjtök kudarcára. Végül is nem bírta tovább lakói hallgatását s kitört belőle az elfojtott keserűség.

– Várjanak – mondta a vacsorától szótlanul távozni készülő fiatalembereknek s szavakat keresgélve így kiáltott fel: – Maguk miatt nem sikerült a fiamat rendes úton tartani. Elsején költözzenek el. Hitetlenekkel nem lakhatunk tovább egy fedél alatt. Nem akarom, hogy vilám üssön belénk. Lakó kerül elég, de házam csak egy van. Különben is kell a szoba, János bátyánknak...

A fiúk dermedten bámultak. Nagy későre rábólintottak, rendben van, tudomásul veszik a felmondást. De ekkor a könyves fiú, kinek nagyon ízlett a Gyuri bácsiék főztje, felmérgeződött.

– Én nem veszem tudomásul – kiáltotta –, egy ilyen borzalmas butaságért menjek én kocs mavacakot enni? Hallgasson rám, Szabó néni, okuljon tőlünk, mert ha ránk hallgatott volna...

– Az Úr Anyja őrizzen tőle – vetette a keresztet hevesen a vénasszony. – Inkább maradjon Albert részeges, csirkefogó. Úgyse tart ez az élet sokáig, de a kárhozat örökre szóló... Azután meg úgyis elmegyünk Galacról, ha jön János bátyánk... – hangja sírásba fült. – Ne haragudjanak, de más okunk is van, hogy elküldjük...

– Micsoda más okuk? – heveskedett a könyves fiú.

– Hagyd – förmedt rá a harmonikás resicai. – Több ház, mint templom...

*

Együtt költöztem el a resicaiakkal. De azért szemmel tartottam Szabó bácsiékat. Március huszadikán, amerikai bácsijuk érkezése napján kimaradtam a munkából s kíváncsian ott ólálkodtam a kikötő hídja körül. Tanúja akartam lenni Gyuri bácsiék boldogságának. A Dunán

nagy jégtáblák tutajoztak lefelé. Derűs-borús időjárás volt s a fehér személyhajó pontosan érkezett a Fekete-tengerről. Volt házigazdám előbújtak a váróteremből. Egytől egyig megjelentek, a kiházasodott nagyobb fiúk is, családostul. Összeverődtek vagy húszan. Ünneplőbe csinosodva nyújtogatták sovány nyakukat a hajó elé. A lányok egészen megszépültek az izgalomtól. Még csak Albertet is csinos fiatalemberré öltöztették ki egy részletre áruló ruhakereskedőnél.

Az öreg Gyuri bácsi nem bírta magával. Valamilyen láthatatlan teher alatt görnyedezve, messze elébe sántikált a mind nagyobbodó hajónak a Dunaparton. Kezével ernyőt csinált a szeme elé s a hajó orrára meredt. Szegény elfelejtett most minden egyebet, csak bátyjára gondolt, aki tizenhárom éves volt, mikor elszakadt tőle. Nyurga parasztfiú volt az, s vajon kit lát most viszont? És mi lett a többivel, apjával, anyjával és öt testvérével?

Végre e kínos kétségeknek véget vetett a parthoz simuló szép, fehér olasz hajó. Árbocán zöld-fehér-piros színeket lobogtatott a szél. Az utasok szállingózni kezdtek lefelé. Húsz-harminc lehetett mindössze s hamar part-ra léptek, de a várt öregúr nem volt köztük.

A család idegesen topogott ide-oda, végre egy kopott, gyűrött ruhájú, száraz öregembert vezetett le a hajó hídján egy deli matróz. Sötét szemüveget viselt s egy különös, fehérre zománcozott sítáborral kotorászott maga előtt. Arca előremeredt a vakok sajátságos fejtartásával. Mosoly reszketett vértelen ajka körül. A reá várakozók elhűlve ismertek rá. Szakasztott mása volt Gyuri bácsinak. Mögötte egy másik tengerész ütött-kopott, nagy bőröndöt cipelt. Könnyedén hozta s a család szeme, húsz pár sóvár szem meredt erre a rosszat sejtető ócska holmira.

Nem bírtam végignézni, ami ezután következett. Hiszen még az én torkom is összeszorult. Észrevétlenül elpárologtam mellőlük. Kedvetlenül mentem haza, mintha én is vártam volna valamit attól az amerikai bácsitól. Napok múlva értesültem azután a hajógyárban, hogy bizony a Gyuri bácsi bátyja egyetlen dollárt sem hozott magával. Valami bányaszerencsétlenségénél már tíz évvel azelőtt megvakult. Kis baleseti járulékaért tartották vala-

mi aggmenházban. Amerikai munkás magyarok gyűjtéséből váltották meg neki a hajójegyet Galacig.

Amíg be nem vonultam katonának, Galacon maradtam. Az alatt az idő alatt Gyuri bácsit majdnem minden este a kocsmákból cipelték haza a lányai. Az öregasszony meg átkozódva futkosott körülötte. Gyuri bácsi egyre biztatta...

– Mit akarsz, ruszajka, hát nem tudod, hogy minden azért van, mert lemaradtam a hajóról? Te csak ne féjj, ne féjj, ha mondom! Egyszer mindent lemos a forrásvíz...

(1939)

A PERZSAUTÁNZAT

Hétfő reggel nagy tömeg verődött össze a szőnyegüzlet unalmas kirakata előtt. Kocsisok, kosarat cipelő cselédek, mindig koszos inasgyerekek, ödöngő munkanélküliek, tisztiszolgák és fura kalapot viselő dámák ágaskodtak egymás hegyén-hátán, hogy minél jobban láthassák a legújabb reklámcsodát, a kirakatban tevékenykedő perzsa embert. A hátul állók kérdezősködésére egy diák szellemesen kiáltotta oda, hogy itt látható egy remekbe készült perzsautánzat. A meghatározás nagyon találó volt, mert az üvegen belül gépiesen szorgoskodó színes figura díszes turbánt viselt, elől hosszú, fehér lószőrperemzlivel, karcsú alakján pedig aranyzsinóros, testhez álló kék bársonymente feszült, ami szinte a bokájáig ért. Bal kezében hosszúszerű antik pipát tartott, csodálatosan elevennek látszó szájához emelte és szinte élethúeket szippantott belőle. Közben ropogó drótinakkal lehajolt a lábánál heverő szőnyeghalomhoz s abból egyenként felemelt egy-egy darabot, ezt követőleg pedig kétszer-háromszor jobbra-balra teregette, mintha nem tudna megválni tőlük. Pipacsutorájával biztatóan mutatott a szövés mintáira, a fejét nagy elragadtatással csóválta, mintha sohasem látott volna ennél szebbet.

De a sokaság rá se hederített a szőnyegre, egyre csak őt nézte, hogy a megcsodált darabokat miként helyezi gépies, kimért mozdulatokkal a kirakat másik sarkába, s mikor ezzel elkészült, miként teregeti újra vissza a régi helyére, ugyanazon mozdulatokkal és fáradhatatlan türelemmel. Miként csóválja a fejét, hogyan szipákol a pipából s úgy ötpercenként még a bajuszát is félretörli.

– Csudálatos – sóhajtott valaki hátul.

– A technika remeke – hagyta rá egy kamasz.

És tényleg, olyan alkotásnak tetszett, amely már szinte nem is gép, de még nem ember. Erre látszott utalni az is, hogy a kirakat háttérét képező nehéz függönyön időnként keskeny rés hasadt s egy fehér homlok és két szúrós szem – talán éppen a feltalálóé – lesett ki a szorgalmas perzsautánzatra, de a báméskodók ezt nem vették észre. Bűvöletes zavarukban sehogyan sem tudták eldönteni, vajon a perzsa ember-e, gép-e. Egyesek hangos megjegyzésekkel próbálták kiközökenteni ide-oda rakosgató, mindig egyforma nyugalmából, amely már ingerelte őket. Hiszen a gyöngébb idegzetűek már saját derekukban érezték nyilallni a mereven tagolt mozdulatok kínját. Csak a virtusra kész darabontok és legénykedő inasok fogták tréfára a dolgot, hangos, nevetető kérdéseket intéztek a közönyös bábuhoz, vajon ha csípné egy bolha, vakarózni is tudna a pipaszárral? Várja-e a zárórát, nem kéne-e ki-menni a bajára? Végül kötekedően feléje fújták a cigarettafüstöt s tüzet kínáltak neki, ne szopja úgy hidegen azt az üres pipát.

Néhány diák megjegyzésére úgy okoskodtak, hogy mivel az ásítás ragadós, kórusban kezdenek ásítani előtte, mert ha élő, akkor nemsokára velük kell hogy ásítson. Nem értek célra. Bár valaki látni vélte, hogy az arca megrándult a szája körül, mire mások úgy találták, hogy most szomorúbbnak látszik, mint az imént. Egy gyerek ugyanakkor izgatottan ordította, hogy látta pillogni. Szinte benyomta a kirakatüveget, úgy nekifeledkezett a csudálkozásnak. Mikor aztán a perzsautánzat, ki tudja már hányadszor, újra szájához emelte a pipát, a parasztasszonyból is kitört a bámulat.

És ekkor történt a csuda. A perzsautánzat hirtelen megmeredt és a pipát kiejtette kezéből, Az egyik inasgyerek rámutatott:

– Né, nyitva a perzsa nadrágja...

A megmerevedett perzsa arca lángba borult s önkéntelen mozdulattal ruhájához kapott. A harsogó nevetésre arca többször egymás után megrándult, mintha küzdene a beléje tolokodó lélekkel, de mindhiába, mert váratlanul kipuffant belőle is a nevetés. A gép emberré vált. Ellenállhatatlanul együtt röhögött a kirakaton kívül harsogó

tömeggel. De ekkor a háttér függönye vadul megrázkódott és két szőrös kéz a függöny mögé rántotta a gépembert. A tömeg egyszerre elnémult. Lélegzetvisszafojtva lesték, mi lesz. Tán megszorítanak egy rugót és pár csavart a perzsa bábuban, hogy maradjon továbbra is csak jó utánzatnak, amely már nem gép, de még nem is ember. S amint így izgultak, az üzletajtón váratlanul kipenderült egy csámpás, sovány alak, zsíros, kopott ruhában, s az orra alatt valami sötét csirizes maszat fénylett, mintha éppen most tépték volna ki tövestől a bajuszát. Riadtan nézett a hátráló csődületre s végül félszegen Gáspár bácsi mellé lépett:

– Ez nem volt szép maguktól – szólalt meg fanyarul –, ősz óta ez lett volna az első keresetem. Nekem két gyermekem van, kérem. Miért buktattak meg?

– Oszolni, oszolni – jelent meg néhány rendőr s a perzsautánzat csakhamar magára maradt. Egy darabig tétován nézett jobbra-balra, aztán lehorgasztott fővel elkullogott. Ráköpött az ujjaira és próbálta lemosni az orra alatt fénylő ragadós csirizt.

(1939)

MÁRINÉ SZÍVET CSERÉL

Özvegy Máriné egyedül üldögélt kicsiny szobájában, s az emlékeit idézgette. Vasárnap délután többnyire ezzel szórakozott. Ha megunt ülni, akkor leheveredett rozoga díványára, ami úgy nyikorgott alatta, akárcsak ő, ha sokat zaklatták.

Most is csakhamar leroskadt rája. Eszébe jutott az az idő, amikor még sültgesztenyét árult a Főtér sarkán. Akkoriban naponta megsajnálta a didergő koldusokat s a körülötte topogó munkanélkülieket. Bizony nemcsak a hasznot, hanem még a tőkét is szétjószívúsködték közöttük. Emiatt azután már karácsonyra belebukott az üzletbe.

– Kész bolond vagyok – kesergett szomszédainak.
– Tudom, hogy vénségemre éhen fogok halni, ha így folytatom, mégsem bír a szívem nekik ellentállni.

Bosszankodva nézett rég elhunyt apja falon függő arcképére, aki egyebet sem hagyott rája hamar lágyuló szívénel. Tavaly télen, amikor a döblecárulásba, majd a kukoricapattogatásba is belebukott, valaki azt tanácsolta neki tréfásan, hogy vizsgáltsa meg magát a klinikán. Kérjen valami ellenszert, amitől megkeményedik a szíve... E bolond tanács hallatára felmérgeződött. Nagyon haragudott az orvosokra, amióta méhdaganatát úgy kioperálták, hogy magtalan maradt mindörökre. Ámde most mégis eltűnődött, vajon hogy is érezné magát egy más szívvel? És mi haszna lenne belőle? Tudna-e annyira zsugoriskodni, csalni, lopni, hogy öröme teljék benne? Bizonyára igen, ha akkora vagyont bírna így összeharásolni, hogy a világ összes szegényeit felsegíthesse. Igen, ezért érdemes volna szívet cserélni – motyogta maga elé félálomban. Azután még ennél is tetszetősebb gondolatot

szövegetett tovább. – Miért ne beszélhetne össze valamelyik orvossal, hogy az suttyomban kicserélje az ő jó szívét egy milliomoséval, akinek van mit szétoasztogatnia.

Annyira megtetszett neki ez az ötlet, hogy másnap korra reggel tetőtől talpig megmosakodott. Szépen megfésülködött, s közben azon csodálkozott, hogy az éjjel újra akkorára megnőtt a haja, mint amekkora menyasszony korában volt. Azon is meglepődött, hogy fésű helyett a házigazdáék gereblyéjét tartja kezében, aminek már akkor kitörött a nyele, amikor az ura meghalt. Nem sokat gondolkozott ezen, hanem tiszta inget s egykori, frissen vasalt menyasszonyi ruháját öltötte magára. Azután elbúcsúzott a szívtől. Erősen a lelkére kötötte, hogyha majd milliomos keblében fog dobogni, hát tegyen ki magáért. Új gazdáját ne engedje könyörtelenül elhaladni egyetlen nyomorult munkanélküli mellett se. A férjhezmenendő cselédlányokat lássa el kelengyével. A mosónéknak és más munkásnépeknek pedig fizetessen kétannyi munkabért, mint azelőtt. Általában osztogattassa szét a vagyonát. Buzdítsa a többi gazdagokat is ilyen bolondságra.

Teljesen fellelkesedve állított be egy szívgyógyászhoz, akinek sehogyan se bírt a szeme közé nézni. Csak fehér köpenyét látta. Elmondta neki, ki szeretné cseréltetni a szívét... Az orvos eleinte el akarta kergetni, majd látva, hogy nem tágít, a bolondokházába készült telefonálni, azzal a hallgatócsővel, amit a betegek mellére helyez. Végül így szólt:

– Jól van, Máriné. Látom, maga nagyon buta vénasszony. Ezért, de csakis ezért, kicseréljük a szívét... Éppen kéznél van egy milliomos férfié. Olyan zsugori, de olyan – s a többit érthetetlenül mormogta.

Máriné elpirult.

– Férfiszívét tegyek a keblembé, doktor úr? Én egy tisztességes, gyermektelen özvegyasszony vagyok.

– Senki sem látja meg, ne féljen... Most pedig feküdjék a műtőasztalra.

Máriné pironkodva vetkőzött le. Az orvos kloroformmal elaltatta. Érezte, hogy felvágja a mellét, s hideg kezébe szorítja forró szívét, majd tenyerével arcát paskolva, felébresztette:

– Na, Máriné lelkem... Viselje egészséggel új szívét. De vigyázzon, ha mához kilenc hónapra meggazdagszik, akkor ez a szív az akasztófára juttatja, olyan gonosz...

Máriné ijedten, szinte sírva kérdezte:

– Doktor úr, hogy hívják azt az illetőt, és hol lakik, aki... az én jó szívemet viseli ezután?

– Miért fontos ez magának?

– Tetszik tudni, csak azért, hogy... hogy hozzá küldjem a... a szegényeket a... tartásdíjért...

Az orvos kiabálni kezdett láthatatlan szájával.

– Máriné, maga ezután nem tehet jót az emberekkel... Magának rossz, gonosz, irigy, önző szíve van...

– Persze – szégyellte meg magát Máriné –, de azért mégis kíváncsi volnék az illetőre.

– Nem árulhatok el orvosi titkokat – kiáltotta a belgyógyász.

Máriné leverten távozott. Az utcán mindegyre megállt, és kebléhez nyúlt. Tényleg, nem a régi asszony már. Szomorúsága nőttön-nőtt. Amint elhaladt a piac sarkán ácsorgó favágók és napszámosok mellett, akiknek többször is ajándékozott volt sült döblecet és kakast, azok már észre sem vették. Nem köszöntek neki, mint máskor.

– Biztosan látszik rajtam a változás – gondolta rémülten. – Mindenki csúfolni fog, hogy vénasszony létemre összeadtam magam egy férfiszívvel. – Hazáig egyre évődött magában... Mihez kezdjen gonosz szívével? Letagadja tartozásait a boltosnál? Vagy titokban költözzék el a hátralékos házbérrel? Igen ám, de a boltosék súrolni szokták hívni... Másokhoz is ajánlják... A házigazdáék meg vasárnaponként mindig húslevest küldenek neki. Ettől is elesne ezután? Épp most, amikor... vajon fia lesz? Nem, inkább kislányt szeretne...

Igen, most már a kicsi kedvéért is rossz-szívű kell hogy legyen... Hazaérve reszketve ellopta a szomszédok tyúkját. Eladta, és az árából vett két kosár almát, s kétszerannyiért árulta ki. A mérleg fenekébe, a papír alá még egy lapos követ is tett. De a vevők észrevették, és azt mondták: az ilyen apró gonoszkodásokat és csalásokat már régen megszokták, és beletörődtek az emberek. Fel sem tűnik nekik. Hiába erőlködik Máriné. Maga sem rosszabb a többinél, mert az ember vagy olyan förtel-

mesen gonosz legyen, vagy olyan páratlanul jó, hogy a csodájára járjon a világ...

Máriné roppantul felmérgeződött. Az jutott az eszébe, hogy az orvos biztosan becsapta. Közönséges emberszívet akasztott a keblébe. Se jót, se rosszat. Sápasztó irigység borzongatta. Miféle dolog ez? Az ő jó szívével ezután más hencegjen? Azt a tudja Isten kicsodát dicsérgessék jótetteiért? Igen ám, de az több jót tud tenni millióival a szegényeknek... Hát aztán, abból is csak neki lesz öröme. Hízik a mája a dicsérettől. Míg ő senki, semmi lesz az emberek szemében ezzel a rongy, közönséges szívével? Jaj és még a leánykát sem tudja majd szeretni, ha meglesz...

Hirtelen megfordult és elrohant a piacról. Kétségbeesetten útjába állt az olyan járókelőknek, akikről azt hitte, hogy milliomosok.

– Mutassa a szívét! – támadt rájuk.

Azok ijedten gombolták ki kabátjukat. Valamennyinek süttők és mézeskakas labda lógott mellüregében.

Máriné haját tépve rohant tovább az utcákon, és egyre azt ordította:

– Adjátok vissza a szívemet! Dögöljete meg mind, ha nem lesz mivel szeressem a gyermekemet...

Szeméből csorgott a könny, és úgy zokogott, hogy felébredt a recsegős, rozoga díványon... Esős, borús novemberi vasárnap délután gubbasztott a szemben levő házak ablakában.

(1939)

AZ IGAZSÁGKERESŐ CSEREPES

1918 őszén egy esőverte kisvárosban delet harangoztak. Cserepes János egykedvű bicegéssel haladt a Kádárok utcájában s a következő módon ebédezett: egyik kezében zsíros füzetet tartott, s abból valami jóízű szellemi eledelt betűzgetett, a másikkal meg időnként gyűrött katonaköpenye zsebébe nyúlt s tört az oda rejtett, ragadós málékenyéből. Két falás mondat a füzetből s egy harapás málé a zsebéből. A füzetre néha esőcsepp pottyant, ilyenkor Cserepes felnézett a borús égre és a házszámokra. Az egyik sárga, földszintes ház előtt meg is állt s szemügyre vette az ablakokat. Gondosan megette a málét az utolsó morzsaig, megtörölte a száját, civilsapkáját feljebb taszította a homlokán, ellenőrző mozdulattal végigtapogatta a nadrággombokat, végül becsöngett a házba. Nemsokára zördült az ablak s a kinyíló ablakszárnyak között egy szürke fejű úr hajolt ki:

- Miért csenget?
- Verebes Imre tanácsos urat keresem.
- Öttől hétig a népjóléti irodában...
- Addig nem várhatok. Rögtön be akarok állni emeltyűnek.
- Micsodának? – hökkent hátra az ősz fejű úr az ablakban s fekete zsinóron lógó szemüveget tett az orrára. – Micsoda emeltyűről beszél maga?

Az eső hirtelen megeredt. A civilsapka alatt ácsorgó katonaelem elővette köpenye zsebéből a zsíros füzetet s felnyújtotta az ablakba. Hátát paskolta az eső, de ő nemigen törődött evvel. Kissé a kapu felé húzódott, a léckerítés rései között szemügyre vette a virággruppokba ültetett krumplibokrokat s a köztük virító őszirózsákat.

Ezalatt a füzetet forgató ősz ur odafönt az ablakban hirtelen mosolygósra változott s fel-, illetve lekiáltott.

– De hiszen ez a liga kiáltványa. Ezt én szerkesztettem; az én ötletem volt ez a felvilágosító akció. Hogy jutott ehhez, jó ember?

– Előbb talán eresztene be a tanácsos úr, me' esik.

– Hát persze... no né, észre sem vettem, hogy esik. Várjon, szólok Julinak – húzódott be az ablakból izgatottan.

Cserepes nőtlen ember lévén, úgy gondolta, hogy biztosan valami szemre- és egyébrevaló Julinak szól a tanácsos úr, ezért leemelte a sapkáját s kirázta belőle a vizet, ujjaival borzas haját a füle mellé simította, feszesebbre húzta a derekát, mire bajuszához nyúlt volna. Juli már előtte is állt a nyíló kapuban. Elhűlve pislantott rá, így egyetlen pillantásra is legalább negyvenévesnek nézte, pedig Juli igen-igen fiatalította magát egy jámbor mosollyal; ahogy abbahagyta, rögtön banyásodott vagy öt esztendő. Leforrázva követte a házba. Csalódást okozott a verandaajtóban várakozó tanácsos úr is. Odakint, az ablakban szép szál férfinak tűnt, emitt most egy törpe és nyeszett bácsika állt helyette. Mohaszínű, zsinóros házikabátban, mellén a fekete zsinóron fityegő szemüveggel. De azért illendően koccintotta össze bakancsait előtte.

– Cserepes János vagyok, tanácsos úr. Kiszuperált frontharcos a közösöktől. Azt a kiáltványt vagy mifélet a hütyüs asszony adta a pecsenyesorban. Elolvastam és nagyon megtetszett. Mindent elolvasok, ami a szemem elé kerül, kicsi korom óta keresem az igazságot és azért...

A tanácsos úr ideges mozdulattal szakította félbe, bizalmasan Jani fiamnak szólítva bevezette egy szarvasagancsokkal és kitömött madarakkal zsúfolt szobába. Kezéből fogásra parancsolta a sapkát és a köpenyt.

– Így ni – mondta elégedetten –, most már kezdehetjük. Először is miféle nőszemély az a hütyüs asszony? Máig sem hallottam ilyen humoros nevű hölgyek létezéséről.

Mire Cserepes János bátorkodott megkérdezni, kóstolt-e már a tanácsos úr hütyüt? A tanácsos úr gyanakvóan rakta fel a szemüveget.

– Meg lehet azt egyáltalán kóstolni?

– Hát – nézett félre Cserepes –, kóstolni ugyan nem valami gusztusos, de élni lehet vele, ha egyéb nem kerül. Tetszik tudni, a hütyü békében májashurka volt, sok kásával, most kevés kásával és sok pacallal.

– Ahá – bólított a tanácsos úr –, szóval a hütyü olyan, mint a hadigyerek vagy a papírtalpú cipő.

– Néha még vacakabb – vont vállat Cserepes János a közösöktől. – Tegnap én is rászorultam. Ebbe a papírba csavarta az a jólelkű asszonyosság. Hát kérem, evés közben szemet szúrt az a vastag sor benne, hogy emeljük magunkhoz a népet. Meg valami affélét is tetszik ott ígérni, hogy a szociális igazságnak győzni kell. Én, kérem, sokféle igazságot kipróbáltam már, de ezt a szociálist még nem. Mondom, sokfélét, de egyik sem volt az igazi. Itt vagyok Isonzónál nyomorékká lőtt bokámmal, munka nélkül s gondoltam, miért ne állhatnék be a tanácsos úrhoz népemeltyűnek.

Előszedte katonai igazolványait és munkakönyvét; a tanácsos úr pedig egyenként áttanulmányozta azokat s ámulva kiáltott fel:

– De hiszen maga ipari munkás!

– Nem baj az, tanácsos úr, az ilyenek értenek igazán az emeltyűkhöz...

A tanácsos úr erre semmit sem felelt, ehelyett a szomszéd szobába nyíló üveges ajtóhoz lépett s bekiáltott:

– Mama kérem, jöjjön csak egy percre. Jöjjön, mutassak be magának egy derék embert. Nézze – fogta karon a kilépő szikár, idős úriasszonyt –, nézze ezt az embert! Ez eleven cáfolat. Azt mondták, hogy a kiáltványom az ipari munkások között fog a leghevesebb ellenzést kiváltani, s íme, most önként jelentkezik ez az ember munkatársnak.

Az idős úriasszony komolyan végignézett Cserepes Jánoson s neheztelő hangon szólt az urára.

– Ne kezdje előlről, Imre. Nemcsak a főnökei, de az orvosok is megmondták, hogy ne kísérletezzen tovább ezzel az eszmével. – Cserepeshez fordult. – Magának is azt tanácsolom, hogy nézzen külön dolog után. Szólok Julinak, adjon valami ebédet magának, aztán menjen másfelé próbálkozni.

Cserepes tanácstalanul nézett egyikről a másikra s zavarában azt találta mondani, hogy egy baka örökké éhes, ezért szívesen veszi az ebédet, de hát ez nem minden...

– Ez az! – jutott szóhoz végre a tanácsos úr ismét.

– Éppen erről van szó, hogy az evés nem minden: hogy az éhség voltaképpen kényszerképzet, vagyis relatív érzés. Ha az én felfogásomat az emberek magukévá tudják tenni, sosem fogja őket kínozni az éhség. Az emberiség teljesen leszokhat a táplálkozásról, ha tökéletes szellemi életre tér át.

– Hagyja ezt, Imre – szólt közbe kissé ingerülten a tanácsosné. – Ezt majd kifejtheti ennek az embernek, ha pihentebb lesz, majd ebéd után. Ez az ember is fáradt most. Juli megebédelteti... Jöjjön, vegye be a pirulákat – fogta karon az urát.

– Ne kínozzon örökké azokkal a pirulákkal – vont a karját a tanácsos úr. – Az ebéddel is ráérünk. Szóljon inkább Julinak, hogy kerítse elő azt a viseltes férfiöltönyt a hozzávaló felöltővel. Cserepes Jánost felfogadom s nem járhat ezekben a katonarongyokban...

Felesége fejcsóválva távozott s inteni próbált Cserepesnek, de annak elkerülte a figyelmét, éppen kutatóan fűrkészte a furának tűnő tanácsos urat. Tűnődésre azonban nem sok ideje maradt, mert Juli mámi máris hozta az említett ruhadarabokat. A tanácsos idegesen járt fel s alá a szobában, Julit utasította, hogy vezesse el valahová a vendéget, ahol rögtön átöltözködhetik. A vénlány gúnyosan vigyorogva hívta a mosókonyhába.

A tanácsos nyomon követte őket, bevárta, amíg Cserepes lefordított egy mosóteknőt ülökének, a cselédet elküldte, aztán lelkére kötötte a vetkőző embernek, hogy siessen, minél hamarabb meg akarja ismertetni az ő elgondolásaival. Azzal pedig ne törődjék, hogy mit mondanak felőle. Irigyei, akik eddig elgáncsolták, szeretnék kiűzni róla, hogy bolond.

Mikor elment, Cserepes elgondolkozva vetkőződött le. Valami neki sem tetszett a tanácsos úron, de hát ha bolond, az az ő baja. Az meg egyáltalán nem csoda, ha sok az irigye. Mégiscsak nagy dolog lenne, ha le tudná szoktatni a népeket az evésről. Az élelmiszerral üzérkedő uzsorásokat megütné a guta. A szegényeknek meg csupa

öröm lenne. Keresetüket szépen félrerakhatnák az utolsó krajcárig. Igaz, hogy ő például nem tudná elképzelni jó, békebeli túrósmakaróni nélkül az életet. Ezekben évődve lerúgta magáról az agyonviselt katonaholmikát.

Egy évvel ezelőtt nemigen hitte, hogy valaha ezt is megéri, hogy ismét civilruhát öltön. Mikor ezeket a kincstári rongyokat magára vette, mintha halotti ruháját öltötte volna magára. Változatos élet volt az övé; változatos, de sosem boldog és sosem szép. Apjáról, a vén bányászról, csak egy tanács maradt rá örökségül. Mikor utolsókat sípolt ronggyá tépett tüdejével, egyre csak azt hajtogatta: „Jani fiam, én az igazságért halok meg. Anyád majd egyszer elmondja, hogy milyenért. Ti elmentek a bánya környékéről. Jól teszitek, de keress az igazságot mindenütt, ha boldogulni akarsz...” Kért egy bögre vizet, inni azonban már nem tudott, mellére ömlött az egész, szemével intett bányászmódra egy „jószerencsét”, aztán megnyílt előtte az öröktárna.

Ő az anyjával az igazság keresésére indult, féltucat mesterséget végigpróbált, de egyikből sem bírt felszabadulni. A mesterek rossznéven vették tőle, hogy szaktudáson kívül igazságot is kíván, vagyis, hogy ne dolgoztassak halálra s valamivel adjanak többet enni. Szűrét hamar kitették a szakmából. Visszakergették a bányába. Özvegy édesanyjával vallást változtattak, hátha irgalmasabb életet kapnak cserébe. De ahányszor azt hitték, hogy már kezük között tartják a boldogító igazságot, akkor az rendszerint levegőnek bizonyult, pusztán szónak, vagy pedig száz más igazsággal találták magukat szemközt. Midőn tegnap kezébe került a népjóléti liga kiáltványa, ismét hiteveszetten ödöngött a piacon. Munkanélküliségében meg volt csömörölve mindentől. Nemrégiben csalódott a millennizmusban is, mely első ízben 1916 karácsonyára, másodízben 1917 őszére jósolta be a világ végét. Oly biztosra vette, hogy megszökött a menetszázadból. Szinte agyonlőtték, márpedig ő nem a maga, hanem a világ végét várta, de abból semmi sem lett s így elmaradt a világ végére jósolt feltámadás is, sőt hadbírótság elé állították. Valahogy megúsza a dolgot ép bőrrel. Ismét a frontra került, innen bokasérüléssel ismét haza. Mikor „szupervizitre” küldték, a háború is lohadóban volt. Hogy

miért tört ki, azt máig sem tudta pontosan, de izgatta a kérdés szüntelenül.

A tanácsos úr füzete erre ígért feleletet; eddig még olyan kipróbálatlan igazságot, ami fölöslegessé tesz minden okoskodást... Úri bőrbe való öltözködése közben úgy találta: elég tűrhetően indul ez a dolog. Ez volt az első eset, hogy az igazság a testére is gondolt. Ferencjós-kás tükrében nézelődve, nyomban látta, hogy ehhez a finom úri ruhához más fej illenék. A sok nélkülözésben vékonyra soványodott nyaka teknősbékához hasonlóan kotyogott a bő kabátban. Vállai is furcsán érezték magukat az emberpótló vatelinek között. Az oldaltgombolás, könnyű sevrócipőben meg szinte felborult az első lépésnél. Felvéve azonban a télikabátot is, meglepődve észlelte, hogy a nehéz ruhadarab pótolja a levetett bakancsok súlyát, mintha valaki a nyaka közé ült volna. Miután feltette a puhakalapot is, egészen más ember, valami nagy úr bámult rá a kis tükörből. Csak az üres zsebek emlékeztették régi, senki voltára.

Tétovázva nyitotta ki a mosókonyhaajtót, mindegyre visszanézett a cementpadlón heverő rongyaira, mintha lábra állhatna az üres katonanadrág, hogy számon kérje hűtlenségét. Sokkal félszegebben lépett be a tanácsos szarvasfejei közé, mint idejövet. Félszegeése fokozódott, mikor észrevette, hogy Juli seprűnyélen hányja ki régi rongyait a mosókonyhából. Időközben köpenye is eltűnt az előszobafogásról. Zsebbéli holmija, egy dohánytárca a csorba fogó fésűvel, zsebkendőjébe kötözve a padlón hevert. Mintha csak azért helyezték volna oda, hogy új külsejében máris hajlongással kezdje szolgálni a népemelést.

– Szent Habakuk! – csapta össze kezét a tanácsos úr, mikor eléje állt. – Ekkorát változott maga, János úr?

– Hát biza nagyot emelkedtem, tanácsos úr.

– No, igen, igen – fürkészte Jánost gyanakvón –, ha nem tudnám, hogy a forma tartalom nélkül mit sem ér, én is azt mondhatnám, hogy a ruha teszi az embert.

– Hm – tűnődött Cserepes –, mit jelentsen ez: tartalom nélküli forma? – De aztán abbahagyta a fejtörést, helyénvalónak gondolta némi hálát mutatni a kiöltöztesért.

– Bizony – kezdte puhatolódzva –, alig várom már, hogy a ligáért dolgozhassak. Ilyen fájin ruhám még sosem volt. Ennyi okos dolgot sem hallottam már régen, mint itt.

– Ezt szeretem hallani – állt meg a tanácsos előtte.
– Mit gondol, maga nemcsak olyan ritka kivétel, megért engem a tömeg is?

Cserepes János magabiztosan legyintett:

– Azt tessék csak rám bízni. Egy hét múlva sorba fog állni a nép a tanácsos úr kapuja előtt. Nem lesz itt népből hiány, ha a ruhakiosztásban nem lesz fennakadás. De nem muszáj ilyen finom ruhát adni, mint az enyém; a népnek jó erős kell, amit dologban is viselhet, ha kopni kezd... Ide küldjem a jelentkezőket a tanácsos úrhoz?

– Várt egy keveset, de mivel a tanácsos úr igen elcsodálkozottnak látszott, mintha nem értené a dolgot, szükségesnek vélte kibővíteni mondókáját. – Bizony a nép nagyon lerongyolódott a háború alatt.

– Persze – jött meg a tanácsos úr szava hirtelen –, ezt magam is belátom, de hogy megértsük egymást, intézzük el a hütyüs asszonyok után a materialistákat is.

– A materialistákat, azt mondja a tanácsos úr, hogy a materialistákat?...

– Igen, igen – vágott közbe a tanácsos úr élénken –, elsősorban őket, mert az imént már mondtam, hogy a lét alapja nem az anyagcserén nyugszik. Talán nincs is anyag. Minden csak a képzelet játéka. Hogy még világosabb legyek, tudta maga, hogy itt ruhát fog kapni, mikor hozzám indult?

– Nem.

– Akkor miért jött ide?

– Mondtam, hogy tetszett az írás...

– Na, látja – csapott le a tanácsos örömmel –, ez az, magát nem a materiális ígéretnek, hanem a szellemi megnyilatkoztatás vezérelte hozzám. Mondhatnám úgy is, hogy az eszme! Aminek csak annyi köze van az anyagi világhoz, hogy ő teremti azt. Talán nincs is se kezem, se lábam, csak úgy beképelem; akarom, hogy legyen és van. Bizonyíték? Nos, végtagjaim elenyésznek a többi mulandó dolgokkal együtt; szellemem, akaratom viszont tovább él kiáltványommal, fiam erkölcsében, gondolkodásmódjában. Na mármost, ha én kabátokat kezdek osztó-

gatni, mi lesz abban maradandó? Legfeljebb a hála, mert a kabát hamar elszakad s a nép ott marad, ahol azelőtt volt. Az eszmének kell tehát megnyerni a népet, hogy akarni tudjon. Akarni az anyagi igénytelenséget; akkor, de csakis akkor, mindenkinek lehet jó ruhája, ha éppen fontos. De nem hiszem, hogy fontos legyen. Felszabadult akaraterők számára nem szükséges se ruha, se meleg lakás, se pénz, se semmi ilyen gyarlóság. Mert ha akarni tudom: nincs hideg, nincs meleg, nincs szemérem, nincs gonoszság. Ez a csúfos végű világháború sem tört volna ki, ha idejében meghallgattak volna s törvénybe iktatják, hogy le kell szoktatni az embereket a materiális igényekről, vagyis a táplálkozásról.

Cserepes János egyre nagyobb csodálkozással figyelte a szarvasagancsok s kitömött madarak alatt le-fel járkáló tanácsos úr érthetetlen, de módfelett érdekes okfejtéseit. Úgy tűnt neki, hogy a kitömött sasok meg özfejek megmozdulnak a falon s helyeslően bólogatnak a tanácsos úrnak. Ő is bólintott volna, de aggasztotta, hogy a tanácsos úr igazságai kissé mintha valami rokonságot tartanának a millennizmus lemondásra tanító igéivel. Ellenkezését azonban a tanácsos úr valósággal elsodorta. Könyvtárra való bölcsességet zúdított rá: sohasem hallott nevekre hivatkozott, prótékra és fakírokra, Krisztus negyvennapos böjtölésére és tudósokra, akik mind, mind a szellem fölényét bizonyították a matéria fölött.

A könyvespolcra ijesztően vastag könyveket szedett le és lapozott fel. Idézett és magyarázott belőlük olyan hévvel, mintha most jutna szóhoz első ízben. Bizalmas hangon bevádolta a minisztériumokat és közvetlen feletteseit, akik sosem hallgattak rá, kiáltványait meg elsüllyesztették: eszükbe sem volt komolyan törődni a nép felemelésével. Cserepes János aggodalmait nemcsak hogy eloszlottak, hanem mindinkább felháborodott az illetékesek közönyén, akik nem akartak hozzájárulni ahhoz, hogy a nemzetet leszoktassák az evésről, ivásról, öltözködésről és a házban való lakásról, a pénzszerzésről és általában mindazokról a dolgokról, amelyek úgy megkeserítik az életet. Pedig a tanácsos úr szerint egy-két nemzedék helyes felnevelésével paradicsommá vál-

tozhatna a föld. A mindezek bizonyítására felhozott írók és bölcsek tudósok olyan ellenállhatatlan tiszteletet gerjesztettek Cserepesben, hogy érveiket már felállva hallgatta. De a legforróbb pillanatokban, a népművelő liga szervezkedési tervzetének ismertetése közepén, a ki-mért modorú tanácsosné rájuk nyitott.

– Imre fiam, a pirulákat még mindig nem vette be. Az éjszaka ismét előveszi a főfájás...

– Ó, azok az átkozott pirulák – csattant fel a tanácsos, úr. – Örökké ezzel zaklatnak és éppen most – törölte meg homlokát –, küldje be Julival azokat a vackokat egy pohár langyos vízzel.

Miután a távozó asszony mögött becsukódott az ajtó, tényleg rátért az alapszabályok ismertetésére, ami már szinte fölöslegesnek is tűnt. Cserepes az eddigiekből is megértette, hogy antialkoholistának kell lennie s a táplálkozásra sem szabad sok energiát pazarolnia. Mindenesetre többször elismételte magában ezeket az idegen szavakat, hogy alkalomadtán élhessen velük.

– Így barátom – fejezte be a tanácsos úr ezen a bizalmas baráti hangon –, tehát jó példával kell előljárnia a mértékletesség terén, egy pillanatig se tántorodjék az alacsony vegetációs ösztönökhöz...

Juli pléhtálcán hozott egy pohár vizet s egy kis üveg-tubust. A tanácsos úr ezt a tubust nyitogatva ráparancsolt a cselédre, hogy kerítse elő neki a kopottabb irattáskát, mert szüksége van rá.

– Abban a piri-hagyma van, naccságos úr. Schulcák-hoz készültem vele.

– Üritse ki – fortyant fel gazdája –, kikérem magamnak, hogy az én táskámban piri-hagymát szállítsanak. A múltkor is benne feledtek egy rohadt paradicsomot s összepocsékoltam a kabátom ujját...

Juli sietve kotródott kifelé katonaposztóból varrt papucsában. Megszeppelve adta be a megbecstelenített irattáskát. A tanácsos úr degeszre tömte azt kiáltványai-val, lehetett azokból egy féltonnányi a könyvszekrény aljában, közben oktatta Cserepest.

– Ossa szét ezeket, lehetőleg olyan helyeken, a hazatérő katonák között, ahol élőszóval is beszélhet velük. Hallgassa meg véleményüket. Legjobb, ha vona-

tokra száll fel. Végezze a dolgát lelkiismeretesen. A mai zavaros időkben csak mi tarthatjuk vissza az elkeseredett népet az esztelen lázadásoktól. Nemsokára olyan emberek kerülnek a fórumokra, akik megértenek engem és miniszteri tanácsossá neveznek ki. Lesz gondom magára is, kineveztetem propagandatitkárnak.

Közben pénzt adott Cserepesnek, nem sokat, mert úgymond, a liga tagjánál sose legyen bőven pénz, csak a legszükségesebbre való. Alig is adott többet, mint amennyivel Cserepes Lupényig jegyet válthat. Mert ő oda igyekezett, hogy öreg édesanyjának megvigye az új igazság jó hírét. Meghatódva búcsúztak el egymástól. A tanácsos úr megígértette vele, hogy egy héten belül beszámol az eredményről, attól teszi függővé a liga további teendőit.

*

Cserepes János az újjászületés kellemes érzésével lépett az utcára. Az eső elállt, de az ég nyomasztóan borús volt. A néptelen utcán csupán egy törődött arcú népfelkelő bácsi kocogott. Egy irányba haladtak, a sarki szemetes ládánál Cserepes hirtelen megtorpant. A láda fedele alól katonaruhadarabok fityegtek ki. Megismerte azokat. Hát ide hordta ki Juli a seprűnyélen az ő holmiját? Biztosan férgesnek gondolták. A köpenyt sajnálta, a javából kitelt volna egy zubbony; legalább a gombokat levághatná magának emlékül, de ráeszmélt, hogy mostani külsejével nem kotorászhat szemetes ládáknak, hisz a népfelkelő bácsi beérte és ő is nézegetni kezdte a katonaholmikát. Amint Cserepes odébbállt és kis sajnálkozással hátrapillantott, a népfelkelő bácsi már nemcsak nézegette, hanem gyömöszölte is befelé hátizsákjába az ő régi bőrét.

Hadd teljék kedve. Az állomás felé vette útját, lassacskán felülkerekedett benne valamilyen sosem érzett puha érzés, mintha vatta közé csomagolták volna szívét-lelkét. Olyan fura volt, hogy nesztelenül jár, nem úgy, mint azelőtt a nehéz bakancsokban. Mostani ruhájából a naftalinszagon kívül valamilyen fanyar, de nem éppen kellemetlen illat párállott az orra alá. Közben belépillantott az egyik kirakatba s szinte csodálkozva

kérdezte önmagától, miféle nagy úr ez itt, s amint egyre nagyobb álmélkodással tekingetett oldalt a kirakatokba, egyszer csak összeütközött egy szivarozó kövér úrral, az udvarias pardonnal kitért előle, holott még délelőtt bizonyára lemarházza volna, hiszen egy ilyen összeütközéssel, feltételezhető volt róla, hogy katonaruhájáról egy lógós tetű átlép a meglökött személyre.

Micsoda nagy változás! Most gyanú felett álló ember. Megértette a jólöltözöttek kényelmes és nehézkes járását. A jó ruha lehúzza őket. Ezen tünődve azonban ijedten eszmélt rá, hogy téves megállapításokra lyukadt ki. A magán észlelt változás nem a ruha, hanem sokkal felsőbbrendű okok következménye. Annak a szellemi kisugárzásnak a közvetlen hatása, amit a liga eszméje máris előidéz benne. „Eszme!” Micsoda finom szó!

Kiért az állomásra, elmékedéseit be kellett szüntetnie. A pályaudvar környéke igen népes volt, sőt túl népes, mintha az egész gyárváros utazni készülne. Frontokról hazatért katonák félig civilben, félig csíkos hátú katonazubbonyokban nyüzsögtek a várótermekben, peronon, pénztár előtt és minden kicsi szögletben, padokon heverve, járdaszélen kuporogva, horkolva, elgyötörten, kiéhezve és borotvátlanul. Volt itt városi munkás és falusi paraszt mindenféle nációból, ahogy éppen összekeverte őket a négyéves háború; útrakelőben volt itt az egész ország. Cserepeshez vasalt sarkú katonaládák és tömött hátizsákok ütődtek. Durva tiroli bakancsok és széttaposott csizmák tapodtak sevrócipős lábára.

Máskor ezt föl sem vette volna, de a liga nagyon érzékenyvé tette a lábát. De akarta, hogy ne fájjon... és fájt. Az emberölő tolongásban mintha csakis az ő lábán járt volna mindenki; harmadosztályú jegyét alig bírta megváltani. Maradék pénzéből elhatározta, hogy vesz útravalóul először is egy kiló málékenyeret, másodsor egy csomag Drámát füstölni s végül egy újságot.

– Hahó! – kapott észbe. – Már megint összecseréli a sorrendet, már újra jászolyfilozófiában gondolkozik? – mondaná a tanácsos úr... Tehát mindenekelőtt jön az újság, mert fő a szellem, az eszme, aztán a cigaretta

s legeslegvégül a gyomor. Igen ám, de valami zsebpénzre is szükség lehet Lupényig. Miskolctól odáig van egy kicsi út. Miből csípjén le? Természetesen a máléból, elég lesz egy félkiló is. Miután ilyen sorrendben megvásárolta a tervbe vett dolgokat, csodák csodájára késés nélkül befutott a személyvonat is.

Pestig a lépcsőkön utazott, sötét este érkeztek a Keletre. Innentől kezdve remélt a kocsi belsejében utazni, tehát a népemeléshez hozzákezdeni. Csakhogy ez már az első lépéseknél súlyos akadályokba ütközött. A nép tudniillik a Keletin már meglehetősen fenn volt, nem a szellem csúcsán, hanem a brassói vonaton. Lépcsőkön, ütközőkön, a tetőn és mindenütt, ahova az emberi kéz és láb kapaszkodhat. Körülötte olyan tülekedés tombolt, hogy kis híján a vonat alá tiporták. A pályaudvar üvegkupolás csarnoka ritkán hallott ilyen lármás ordítást és káromkodást; olyan volt az egész, mintha egy ropant pléhdobozban vasdarabokat rázott volna valami óriás. A vonatokat rohamozók közül sokan csak egy-egy kilincsen lógtak, s még afelett is összeverekedtek. A hátulról jövő, hullámszerű lökések Cserepest az egyik vagon lépcsőjére préselték. Kis idő múlva a feljáró korlátjába kapaszkodva emelkedni kezdett. A megismétlődő hullámverések az utasok feje fölé emelték s igazán csak a véletlenül múlt, hogy az ajtó nyílása helyett nem az ütközők közé szorult. Fél lábával végre a vonat padlóját érinthette. Az erőlködéstől kivörösödött emberek káromkodva förmedtek rá s az orra alatt hadonásztak mosdatlan öklükkel.

– Mi a fenéért nem megy az úr az első osztályra!

– Semmi közöm az elsőosztályosokhoz...

– Látszik a ruháján – kiáltotta gúnyosan egy népfelkelő bácsi, aki pukkadásig tömött hátizsákját a fején tartotta. Ismerősnek tűnt fel az öreg, de most igazán nem volt idő holmi ismeretségek felújítására. A kívülről jövő újabb rohamok már a túlszűfolt kocsi belsejébe préselték. Az előtte szorongó népfelkelő bácsi hátrahátradőfött könyökével s kétszer sikerült is a gyomrába céloznia.

– Ne döfödjön, atyuska – tiltakozott Cserepes kihagyó lélegzettel.

– Pofa be! – ordítottak rá többen is. – Azt a naptalinszagú mindenit magának. Az egész háborút biztosan a ruhásszekrényben lógatta át és még maga ugat. Más világ lesz ezután.

– De hát én is azt mondom, hogy más világ lesz – próbálta Cserepes kedélyesen felfogni a helyzetet. – Majd beszélek róla, többet, mint maguk, csak adjanak egy kis helyet a jobbik lábamnak is. A ruca sem bírja sokáig egy lábon...

– Nacsak bírja, uracskám, féllábú szezonzár után a magukfélére – kiáltotta le a csomagtartó polcról egy zömök tengerészkatona, aki egyszókatlanul hosszú szipkából nyelte magába a cigarettafüstöt, hogy aztán felváltva hol az egyik, hol a másik orrlyukán eregesse kifelé.

Cserepes mérges lett. Miféle uracskának nézik őt! Hát nem bányász ő, és nem rokkant ő, épp arra a lábára, amelyikre most az egész testsúlya ránehezedik? E percben a vonat összerázkódott, mint valami vízből partra ugró kutya. De a kapaszkodó emberek nem hullottak le a lépcsőkről meg a tetőről vízcseppek módjára. Fogóztak jól s a vonat egyet-kettőt még nagyot rándult, aztán szép lassan kisiklott a Keleti-pályaudvar üvegkupolája alól, mint a kolbásztöltőből a hurka. A vagonokban olyan kurjongató ordításban törtek ki, hogy a Cserepes dobhártyája majd beszakadt. A polcról lábát lelógató tengerész valamerről trombitát rántott elő s úgy fújta, ahogy csak az arkangyalok kürtölhetnek majd a feltámadáskor. Valójában olyan is volt ez, mint a feltámadás, a világ minden irányába szétfutó lövészárkokból voltak ezek az emberek hazatérőben. Ordításuk énekléssé szelídült, a tengerész nyakuk közé rázta a trombitán meggyült nyálat, aztán túlkiáltva őket, a vonat ütemére rögtönözni kezdett:

*Mikor vittek, mikor hoztak,
Sírt a babám, sírt az anyám,
Kiskertünkben elhervadt a borostyán.
Siess vonat, eredj vonat,
Add ki fűtő a szufládat,
Jaj annak, ki, jaj annak, ki
Elszerette a babámat.*

Kórusban kiáltották utána valamennyien, aztán átcsaptak más, szilajabb dalokba. A törött lámpabura helyére vadonatúj amerikai zseblámpát akasztottak. Az világította be némileg a kocsi belsejét. A matróz le szállt a polcra s felküldte maga helyett az egyik vartüzért, ő pedig összeölelkezett az alatta lévőekkel s egyik nótát a másik után dalolta. Cserepes irigykedve nézte őket, még mindig csak a fél lábán állt. Ahogy éjfél felé közeledett az idő, fáradt útítársai lerogytak a kocsi közepén egy halomba s aludni próbáltak. Cserepesnek most már még a reménye is eloszlott, hogy a másik lábának is helyet szoríthat. Valahányszor kísérletet tett erre, mindannyiszor mérges, álmos arcok néztek fel a padlóra roskadt alvók közül és belebokszoltak a lábszárába. az öreg népfelkelő meg ismét ráfordult Bihar megyei tájszólásával.

– Miért nem bírelt a lábának külön vonatot, zsugori. Miért szűkíti a szegény emberek helyit!

E szavak ráeszméltették Cserepest, hogy még nem is tiltakozhat, hiszen az öltözéke kétségbeejtően ellene szólt. Hozzá mérten az egymásra borult emberek katonai és civilrongyai tarka szemétdombnak látszottak. Volt ott avasszínű báránybunda, mocskos szőrösbunda, tisztinadrág és mármarosi kucsma. Borzas fejükön csapzott haj, némelyiken marokra fogható frontszakáll. Ha nem lihegtek és szuszogtak volna úgy, és ha nem emelkedett meg nem süllyedt volna le-fel ez a rongy- és emberhalom valamilyen egyenletes ritmusban, Cserepes azt hitte volna, hogy széttépett hullákat dobáltak itt egy rakásra. Fajtája, sorstársa volt ez az embertömeg, s mégis, sohasem érezte magát ennyire kitagadottnak, ilyen egyedül állónak, mint most átlótt bokáján állva, egyik kezével a csomagtartó vasán csüngve. Feje már ólomként húzta lefelé a felemelésre szánt nép közé, de nem engedték közéje borulni. De meg résen állt benne a tanácsos úr tanítása is. Ha ezek most nem lennének oly fáradtak és mérgesek, ha az ő agyába láthatnának, vagy ha megéreznék az irántuk táplált jószándékot, talán nyomban megváltoznának. Miért is ne próbálna meg legalább annak az éber, gyíkszemű tengerésznek beszélni

a dolgról, majd csak felfigyelnek a többiek is. Valahogy elő kellene venni a kiáltványokat a táskából.

Zsibbadt karját súlyosan lehúzó táskáját kinnal-bajjal sikerült kiráncigálnia az ajtó közé préselődött bajtársak közül. Erőlködését morgás kísérte a felrezenők részéről. Morogjatok csak – gondolta bizakodva – mindjárt megszelídültök, ha felolvasom nektek, mi tehet valamennyiünket egyszer boldoggá, ha aszerint élünk. Ámde elhűlve tapasztalta, hogy a kiszabaduló táska gyanúsán meglaposodott. Ez még ugyan nem lett volna hiba, de túlságosan könnyű is volt, és amint a fityegő zseblámpa halvány fénykörébe emelte, hátán végigfutott a hideg. A táska alja teljes hosszában fel volt hasítva, eltűnt belőle minden, el a kiáltványok, el a félkiló málé. Riadtan nézett körül, majd a lába alá. A tengerész fáradt padtársai érdeklődve fordították feléje feketére barnult arcukat.

– Mi a', tisztelt úr, megkönnyítették, legalább pénz volt benne?

– Sokkal drágább kincs volt az – válaszolt elkese-
redve.

A kincs szóra többen is felütötték fejüket. Egyszerre élénk mozgolódás támadt, a lábak körül tágult a hely is. Mindenki összébb húzódott, ide-oda hajlongott. A padlón fetrengők a padok alá kotorásztak. Keresett, kutatott már mindenki. A szomszéd kocsiba is átszivárgott a hír. Valami lánckereskedő kincseket vesztett el a vonaton. Aranyról, gyémántról, drága ékszerekről képzelődtek, míg csak eszébe nem jutott valakinek, hogy megkérdezze: voltaképpen mi is volt abban a táskában? Cserepes zavarba jött: mit mondjon hirtelenében, hiszen az általános mozgásban sikerült végre helyet szorítania jobb lábának is s ha előáll, hogy papírkiáltványok vesztek el egy félkiló máléval, még ki találják dobni a vonatból. Végül is eszébe jutott a helyes válasz, s tudtára adta a kérdezősködőknek, hogy a táskából a szent igazság veszett el egy kis darab máléval.

A tengerész dühösen egyenesedett ki:

– Mi az istennyila, mi a frász volt az?

– Hallja az úr – ordított rá a népfelkelő bácsi –, tegye bolonddá az öreganyját.

– Úgy van – zúdult rá az egész emberrakomány –, bolond. Az esze lemaradt a vonatról... Mármint egy táska igazság! És ezt épp egy úrra bízzák, hogy harmadosztályon utazzék vele, hogy ellopják tőle, hogy elterjedjen...?

– Hohó, ki maga? – állt talpra a népfelkelő –, tán valami Lipótmezőről elszalasztott Mátyás király? Vagy leszállt volna a kolozsvári Mátyás-szobor talpáról...

– Vigyázzon, nehogy összekerüljön valahol avval a szerecsia zsebvágóval, aki elemelte magától ezt a kincset, mert ellátja a baját – fogta ugratóra Cserepest a matróz. És Cserepes hiába védekezett, hiába bizonygatta elmebeli épségét, hiába próbálta megragadni az alkalmat, hogy megadja az elveszett igazság személyleírását, annál inkább gorombáskodtak vele.

– Ha nem bolond az úr, akkor az igazság volt hamis – bölcsködött a népfelkelő. – Az igazit nem lehet ellopni ha egyszer kézbe kerül, különösen, ha jó kézbe kerül. De az úr csak afféle né...

Többé rá sem hederítettek, mindenki visszadőlt a padlóra s aludni próbáltak. Cserepes csüggedően kezdett töprengeni. Valóban eddig mindig úgy járt: a hamis igazságokat sorra elvesztette. De hát ezt még ki sem próbálta; amiért a kiáltványok elvesztek, attól még lehet az rendes igazság is. És ami a fő, a fejéből nem vészett el, majd beszél élőszóval róla, s ha jóra való igazság, akkor szájról szájra fog elterjedni és győzni fog. Feléledő reményét azonban ismét napszúrás érte, amint zsebébe nyúlt cigaretta után, a zsebét is kivágva találta, a lyukon kilógott a keze, odalett a Dráma s oda a zsebpénz, csak az újság maradt meg, a szellemi eledel. Hirtelen az jutott eszébe, hátha csak próbatevés ez az egész: milyen kitartó, hogyan tud helytállni a ligáért cigaretta nélkül, málé nélkül? Na, hát ő megmutatja...

Egyelőre azonban semmi alkalom se kínálkozott erre. Hortyogott a kocsiban a szomorú emberdomb. Legfeljebb abban mutathatta meg hűségét az új igazság iránt, hogy azért sem gondol arra, milyen jó volna aludni, hogy milyen perzselő itt a felforrósodó búz, hogy a napok óta le nem vetett bakancsokból mi árad ki. Ez mind csak kényszerképzet; az is az, hogy a tengerész feje fölött a

polcra lelóg a vártüzér lába s a vonat kattogó ütemére a matróz feje körül himbálódzik. Nem, nem, a szomjúság sem kínozza, igaz, hogy a nyelve majd odatapadt a szájpadról; a cigarettát sem kívánja. Közben azonban el-elfeledkezett magáról s az olykor felébredő s hosszú szipkájára rágyújtó matróz szájából majd kinézte a cigarettát. A tengerész csemesegett, megsomjazott, nagyon ihatnékja támadt s felállt; odaszólt a fejüket fel-felkapó bajtársakhoz:

– Melyiknél van egy kis pia? Hé, egy korty víz kéne... – Alvással küszködő padtársai tagadólag rázták borzas fejüket. Ha olykor megmozdult az eleven rongytömeg, ha felemelkedett közüle egy kifőtt, verejtékes arc, az is víz után motyogott, aztán beletörődve hullott vissza a bajtársak vonattól ringatott hátára vagy arra a testrésze, amelyik éppen párnaként kínálkozott. A matróz azonban nem nyughatott többé a szomjúságtól. A törött ablakon kihajolt a feketén keringő éjszakába s a szemerkélő eső alá tartotta száját, de ez csak jobban felingerelte ihatnékját. Matatni kezdett a polcokra zsúfolt hátizsákok között, nem talál-e valamelyikben vízzel töltött flaskát. Az egyik különös alakú s aránylag új hátizsákon megakadt a tenyere, tapogatta; szeme, ez a fekete gyémánt, ragyogni kezdett, a hátizsákban valami reccsent.

– Korszó, vesszővel font korszó – súgta Cserepes felé.

Néhányan a matróz mellett ülők közül élénken álltak fel.

– Maradjatok veszteg – villant rájuk a matróz fenyegetően. Cserepes felé meg egy jéghideg szemszúrást döfött, ami azt hozta üzenetképpen, hogy „pofa be”, akármit is láss. Kerek sapkáját bal fülére tapasztotta, óvatosan leemelte, majd megrázta a hátizsákot.

– Atyaúristen, ebben löcsög valami...

Közeli bajtársai ismét felugráltak, de ő könyökével helyükre döfte őket. Intett az egyiknek: oldja ki a hátizsákot. Fonott nyakú demizson bökkentette ki dugóhajú fejét. „Mennyben lakó Isten, sze’ ez bor”, sóhajtotta a matróz egészen belesápadva. Ismét egy pofabefogó pillantást vett Cserepesre, aztán szájához emelte nagy áhítattal a kidugaszolt korszót. Előbb gyöngéden, aztán oly hevesen, hosszan s kitartón szívta az üveg ajkát, mintha rég nem

látott babáját csókolná. Mikor már nem bírta tovább szusszal, sóhajtva nyújtotta át kapkodó társainak, akik aztán szájról szájra adták. Ha a mohóbbak mellükre csorgattak a korsó szerelméből, a matróz mellbe vágta őket s újra ő ragadta magához. Most már a lassan jóllakó csecsemő ellágyulásával tapadt az üveg szájára. Végül szomorkásan löcsögtette meg a korsót s mivel már túlságosan locsogott, Cserepeshez fordult:

– Kóstolja meg az úr is, aztán pofa be...

Cserepes keze önkéntelenül megrándult, de hirtelen ráeszmélt az új igazságra tett fogadalmára.

– Köszönöm... nem nyúlok a máséhoz. Én – én különben is anti – antialkoholista vagyok, akarta mondani, de a szó másik fele nem jutott az eszébe. A matróz azonban nem hagyta sokáig gondolkozni.

– Igyék, az Istenit Antinak – súgta rekedten.

– Mondom, hogy én anti...

– Dögöljön meg, ha Anti – káromkodott dühbe jöve s gyorsan a polcra tette a hátizsákot s még gyorsabban helyére ült. Lábuk alatt mozgásba jött az emberdomb. Egy fiatal, szinte gyerekképű katonafiú emelte fel álmos arcát, bódultan tekintett az imént helyére tett hátizsák felé, harmatos regrutaszemét egy pillanatra rámeresztette, de a pillája erősebbnek bizonyult akaratánál s lecsukódott; viselője meg újra ráborult a népfelkelő bácsi atyai hátára. A vékony fiú nyaka úgy kotyogott a zubbony bő nyakában, hogy a golyók elől akár a fejét is behúzhatta volna a kabátdekkung belsejébe.

A matróz majd szétrágta dühében a szipkát. Látni sem bírta Cserepest. Társai meg a nyakát tapogatták szemükkel, a pad legszélén ülő honvéd-szakács oszlopkarja rándult egyet. Ne támaszkodják ahhoz egy ilyen bajkeverő pasas. De kifogyott Cserepes egyik lába alól a padló is újra. És mintha az együttérzés elektromos áramként járná át az alvókat, azok egyszerre mélyebben vett lélegzetekkel szívták el előle a romlott levegőt. Közel volt az ájuláshoz, úgy perzselte tüdejét a forróság. A padlón fetrengők is mind gyakrabban emelték fel a fejüket.

– Víz... egy kis víz...

Időközben vasúti csomóponthoz érkeztek. Itt az olasz frontról visszaözönlő tömegek rohanták meg a vonatot. Or-

dítva, káromkodva mászták meg a lépcsőket, ablakokat és ütközőket. Döngött a tetőzet, rázkódott, vonaglott a megostromolt kocsisor. A csökkenő és dagadó lármában ványadt kalauzhang kántált:

– Beszállni kérem, szállni...

Mintha a lemaradástól féltő katonák és civilek nem ölnék egymást amúgy is, hogy legalább egyik lábuknak helyet szorítsanak a megszállt lépcsőkön; mintha nem birkóznának amúgy is életre-halálra a tetőkön s mintha nem csörömpölnének a kitörő ablakok amúgy is eléggé; a kalauz csak mondja a magáét: „Beszállni kérem, szállni. Várad, Csucsá, Bánfihunyad, Kolozsvár felé szállni”...

Cserepes csüggedező szíve sokért nem adta volna, ha láthatja ezt a csodálatos embert; ezt a háborút átvészelt, rendületlen kalauzt, aki úgy látszik, egy pillanatig sem vette komolyan a négyéves szerencsétlenséget: a sorbaállási, a vagonhiányt. Ez az ember – akárcsak a tanácsos úr tudja, hogy minden csak az akarat dolga. Beszállni kérem, s lám, az eszme mindent legyőző ereje helyet szorít a padok alatt; a gyarló test félakkorára horpad s az illemhelvre bepréseli magát ötödik utasnak. Milyen egyszerű! Minden csak a helyes sorrend kérdése. Előbb szállni, aztán kerül majd hely is. Ha a hellyel kezdenék, a leszerelt bajtársak kétharmada más vonatra várhatna, ami talán a béke tizedik esztendejében érkezne meg.

Igen, Szolnokon várakozva ez a kis tapasztalat meggyőzte Cserepest, hogy mégiscsak bölcsek követ lelte meg a tanácsos úrnál. Közben a vonat szőrös hernyóként valahogy tovább kúszott a rajta csüngő emberekkel. Esett az eső, de amazok odakünt a tetőn meg a lépcsőkön oda se neki, nem törődnek vele. Nem akarnak tudni az esőről. Éppen csak ő akarta hiába, hogy az alvók közé ne omoljon, mert a vágy mind erősebben húzta lefelé. Fél lábán már másodmagával állt. Ő és egy székely huszár. Szerencsére a tyúkszemét épp tegnap vágta ki, de azért így is komiszul sajgott. Hacsak nem beképzelt ez is. Hiszen a tanácsos úr szerint voltaképpen lába sincs, hogy lehetne azon tyúkszem? Nem, ő most nem is utazik vonaton, nem álmos, nincs szomjúság, és beképzelt a bűz. Képzelt az egész.

Egyszer aztán a képzeletbeli kocsi közepén valóságos földrengés rázta meg az emberhegyet. Nem is földrengés volt az, hanem vulkánkitörés, ami egymás után dobálta fel a fejeket, kezeket, lábakat, süvegeket és katonasapkákat. A vulkán tölcséréből meg kiemelkedett a világot tartó Atlasz – egy kolosszus, egy emberszikla. Feje szinte a tetőig ért, arcáról hegyipatakként rohant alá az izzadság. Felfordított virágcserepéhez hasonló, piros főveg egyensúlyozta magát a fején. Dereán tarka vászontekercs virított s e mögül egy odaszúrt pipaszár kandikált ki. Az óriás forgolódott jobbra-balra; csüngő trottyába könnyűszerrel befért volna egy baka hadiszerelvénye. Irtó nagy lábát felemelte, hogy lépjen, de nem volt hova, s mivel már oda sem fért vissza, ahonnan előkerült, bocsorát gyöngéden az útjába eső emberhátakra tette. Valamilyen ismeretlen nyelven gyerekes rimánkodással panaszkolt:

– Lá latrina, kamarád, lá latrina...

Olyan szánalmasan nyögte ezt, mintha halni készülne, vagy legalábbis szülés előtt állna. Mivel senki sem törődött vele, ordítani kezdett, döfködte az alvókat és hadart, hadart az ő édes anyanyelvén. Apránként sikerült is felvernie a kocsiiban mindenkit. Ingerülten nézegették, vajon miért mutogat a dereka köré csavart tekerésre. És mit akarhat azokkal a bűvös körökkel, amelyeket ujjával rajzol a levegőbe. Egyesek azt hitték, hogy a pipáját szeretné eladni, de a világjárt tengerész úgy vélte, hogy ez a toronyember senki más, mint a híres török fakír, aki kardokat nyel a hamburgi halashordók tetején.

– Inkább szerb lesz, az anyja sóját – kiáltotta le a csomagpolcraól egy nem éppen könyörületes arcú szanitéc.
– Meg kéne bunyózni a pofátlant, hogy ne kezdjen több háborút velünk.

A többség azonban nem volt hajlandó „bunyózni”, elég volt abból négy évig. Különben is igazat adtak a matrónak, hogy ez az ember éppen hogy maga a fakír, ezért rajzolja azokat a nullákat a levegőbe; várjanak csak, mindjárt elővarázsol valamit. Hát a fakír elő is varázsolt egy olyan durranó hangot, amit még az eszkimók is megértettek volna az első hallásra. A szanitéc dühbe gurult ettől a hangtól s ordított: üssenek a fejére a disznó

Nikitának, mert szerb ez, akárki akármit mond. Már-már sikerült is fellázítania ellene a többieket, de Cserepes, saját szorult helyzetéből kiindulva, pártjára kelt az óriási töröknek. Segíteni kell ezen az emberen, nem jószántából került az ide. De a szanitéc térdre emelkedett a polcon és úgy bömbölte:

– Hát vigye akkor ki az ölében és gombolja ki a nadrágját is.

– Maga szanitéc, nem én – vágta vissza Cserepes. Harsogó nevetés tört ki. A fakírnak keresztelt duplatörök hálatalten tekintett Cserepesre s mind a két kezével az embertorlaszra mutogatott.

– Lá latrina, efendi, lá latrina, efendi.

Hiábavaló könyörgés volt ez. Kijárat semerre sem mutatkozott. Ha valahogy át is vergődhetett volna az egymásba préselt embereken, a mellékhelyiséget akkor sem közelíthette volna meg. Már heten szorongtak abban. Mindenki tanácstalanul morgolódott, a fakír meg sírós átkozódással fenyegetődzött nagy karjaival s kezdte lefelé tekerni vászonövét. A matróz káromkodva ugrott talpra.

– Húzzátok meg a vészféket, mert ez képes lebornyúzni itt helyben.

– Még mi a frászt ne – hadonászott a szanitéc –, csak nem állunk le késlekedni ezért a marha bosnyákért. Cserepes émélyegve eszmélt rá, hogy olyasmibe keveredett, amit a tanácsos úr alacsonyrendű vegetációnak nevezett. Neki most kötelessége lenne a törököt felvilágosítani az akaraterőről, hogy türtőztesse magát, de az egy kukkot se értett az ő nyelvén s valami más akaraterőtől hajtva makacsul tovább csavargatta lefelé a hasövet. Ez végül is arra bírta valamelyiket, hogy azt kiáltsa közbe, segítsék az ablakhoz azt a nyavalyást, néhányan ezt is ellenezték, de mikor észrevették, hogy az óriás már letekert magáról vagy öt méter vásznat, akkor odalökdösték az egyik ablakhoz.

– Könyökölj ki, disznó – fintorgott a szanitéc –, de meg ne igézz valakit. Nagy ember létire így csúffá teszi ezt a szép utazást...

Cserepes nem hagyta ócsárolni. Más talán különbül viselkedne, van itt valaki, aki parancsolni tudna magának? Nincs, mert nem tanultak akaraterőt. A bosnyák szidal-

mazása helyett inkább vagonokat kellene követelni, ha már enélkül nem tudják elképzelni a hazautazást. Egy szóval javában kezdett belemelegedni a liga dolgába, amikor a vonat hirtelen megtorpant s a fonákul kikönyökölt óriás ordítva beesett az ablakból a többiek közé. Ugyanakkor veszett lárma és kiabálás kerekedett a vagonfeljárónál. Az ablakon kihajló matróz csak annyit látott, hogy valami nagy erő a lépcsőkről mind dobálja az utasokat.

– Helyet, helyet! – tört be ez a nagy erő a kocsi belsőjébe – hadd tanítom meg azt a ripők kutyát. – S ezzel egy vadonatúj sárga csizma, majd egy vadászkülsejű, karcsú férfi vált láthatóvá. – Sok lógós bitangja, feleljetek, melyik volt az ablakba, feleljetek, mert végigverem valamennyit.

A szanitéc ezúttal is elsőnek szólt. Mondta ő ugye, hogy megigéz valakit az a nyavalyás.

– Fogd be a szád – rivallt rá a matróz. – Az a sárga csizma pedig ne ugráljon itt avval a korbáccsal, mert...

– Ruhe! – kiáltott a sárga csizmás. – Azt hiszitek, ezután már mindent lehet? Adjátok ki azt, amelyik az ablakban volt, mert póruul jártok.

Cserepes nem állhatta a sárga csizmákat meg a vadászkalapokat. Elfeledkezve az akaraterő nagyszerűségéről, régi bányászhumorával rákiáltott társaira. Vesse le mindenki a nadrágot, hogy a sárgacsizmás úr megismerhesse az illetőt. Olyan röhej tört ki erre, hogy a vagon majd szétesett. A sárgacsizmás Cserepesre támadt, hogy beszél vele, tudja-e, hogy ki áll előtte!

– Ha olyan nagy valaki, akkor kapcsoltsasson vagonokat a vonat után – vágta vissza Cserepes. – Ezt tegye, hogy ne kelljen itt étlen, szomjan, állatmódra utazni. Amikor halni vittek, bezzeg volt gondjuk vagonra...

– Úgy van, jól beszél. Mars ki innen, sárga csizma – zúdultak fel minden irányból.

A vadászkülsejű korbácsos Cserepesre akarta vetni magát, de hirtelen megpillantotta a tekercsét egykedvűen helyre csavaró törököt s afelé sújtott.

– Te voltál az, barom. Nesze, nesze...

– Ne üsse, ne hagyjátok – kiáltott Cserepes. – Ki vele az ablakon, ki vele...

Fölösleges volt ezt mondani, a sárga csizmást már dob-
ták is ki az ablakon, puffanva esett a vonat mellé. Fel-
ugrott, nyargalt fel s alá, hívta az állomásfőnököt, a tér-
parancsnokot. Ne eresszék ki a vonatot, amíg le nem sze-
dik azt a civilt, amíg sorra nem korbácsoltatja az egész
csürhét. Ezért a szabotázs-bandáért veszett el a Monar-
chia. Lefogatni azonnal azt a fekete kabátos antant agitá-
tort. De a vonat fékje csikorogva lazult meg s kidöcögtek
az állomásról. A kihajló matróz azonban látta, hogy a
sárga csizmás valahonnan egy Manlicher puskát kapott
kézhez s felugrott a postakocsira. Idebent izgatottan tár-
gyalták a dolgot, mindenki elfoglalta előbbi helyét s für-
késztek Cserepest. A fakír-Nikita-bosnyák hálálkodva
nyújtott kezet neki a többiek feje fölé.

– Merci, efendi, merci...

– Fene a fejedet, Berci – morogta a szanitéc. – Me-
gint verekedésbe keverted a magyart. Mindig ezek az
idegen nációk csinálják nekünk a bajt. Odahaza biztosan
bilire ülnek utazás előtt, de a mi vasutunkat rögtön csúf-
fá teszik, ha erre visz az útjuk.

– Merci, merci – mosolygott ártatlanul az óriás.

– Az, az, szerbszki vagy te, nagyfogú. Trónörökös-
húsrá fáj a fogatok örökké.

A hálálkodó török megérthette, hogy mivel gyanúsítja,
mert élénken rázta a kezét. – Ne pá szerbszki, ne pá
szerbszki, zse szüi türkprizonír.

– Sziszeghetsz nekem, kígyó, tudom én, hogy szerbszki
vagy.

– Legyen már elég – jött méregbe a matróz. – Csak
a vak nem látja, hogy török ez. Segített ez nekünk vere-
kedni... Bár ne segített volna, a sok segítség vitt min-
ket a vízre – dohogott tovább a matróz.

– Az nem számít, hogy török, rokon az a szerbvel –
felelte a szanitéc. – Addig nem lesz nyugta, amíg nem
üt a fejére egyet. Drága négy esztendőbe került ez az uta-
zás. Amennyi idegen, mind ellenség. A török is kétszáz
évig nyomorította a hazát. Sok van a rovásukon.

– Hagyjon békét neki – szólt rá Cserepes is. – Most
már béke lesz mindenkivel. Aztán vigyázzon, mert ma-
gának is szüksége lehet az ablakra.

– Na, tőlem felfordulhat az a nyavalyás. De maga furcsa egy úr, mondhatom. Egy ilyen koszos bosnyákért én nem lövetném le magam avval a sárga csizmással. Mert az megteszi, az magára feni a fogát.

– Nem kell begyúlni – legyintett a matróz álmosan.

– Piros a paroli. – Kétszer-háromszor végignézett Cserepes finom ruháján s dohánytárcáját elővéve megkínálta:

– Gyújtson rá, Anti úr, és ne féljen...

Mohón kapott utána s élénken adta tudtára: Jani ő, nem Anti.

– Pedig az előbb azt mondta, mikor a bort... – hirtelen elharapta a többit s ijedten nézett körül, de elszólására senki sem figyelt fel. A népfelkelő bácsi közben megéhezett s a nagy szorultságban elővette oldalzsákját s egy darab pirított puliszkát hámozott ki a hazai csíkos asztalkendőből. Könyökével megbökte Cserepest.

– Ez igaz, nem kalács, de faljon, ha akar. Van olyan jó, mint az a málé, amit elloptak magától. Csúsztató nincs hozzá, mert az asszony két éve nem bírt disznót vágni. Evvel eresztett vissza a szabadságról.

– Van nálam egy kis lódisznyófősajt – kínálkozott a szanitéc. Kiderült, hogy a tengerésznek meg konzervje van. Feneketlen zsebeiből előkerült egy marék szentjánoskenyér is, végül egy szájharmonika, két öngyújtó, vagy három bicska és egy emberfog. Cserepes gyanakvóan pislogott rájuk, honnan ez a hirtelen támadt nagy szeretet? Csak nem veszik ezek olyan komolyan azt a sárga csizmást a puskával, hogy most könyörületből kínálgatják, mint a halálraítéltet az utolsó kívánsággal? Elszontyolodva majszolta a puliszkát. Megdöbbenésére feltápáskodott a padlóról a gyerekképű katona, aki eddig szótlanul fülelt s így szólt:

– Ha már mindenki traktálja, én se vagyok kőből. Igyék az úr valami jót, mielőtt fejbe lövik.

Felnyúlt a polcra s leemelte a demizsont rejtő hátizsákot. Cserepesnél csak még a tengerész hökkent meg jobban. Sapkáját szemére rántotta, mintha sürgős alvás jött volna rá. Hasonló álmot fogta el társait is, akikkel együtt ürítették ki a korsót. A kis baka ezalatt jólelkűen magyarázta a többieknek, hogy a kapitány pár liter tokajit

küld az apósának s abból nem árt meg egy korty másnak sem. Hirtelen elsápadt s ijedten rázta a korsót.

– Ki járt a pakkommal? – tekintett Cserepesre. – Maguk az elébb valami borról beszéltek avval a tutajossal – intett a tengerész felé. – Mondja meg, ha maga járt. – Cserepes tiltakozó fejrázására a matrózhoz fordult. – Hallja komé, az elébb azt mondá, hogy ez az úr Antinak hitta magát, mikor a bort nyakalá. – A matróz horkoló válaszára ismét Cserepeshez fordult s rázni kezdte a kabátját. – Hogy mertek a boromhoz nyúlni. A nem a sajátom. Kiontom a bélit, lefogatom, hívom a tábori csendőröket az első állomáson. Há úriember maga, hogy egy szegény bakának bajt csinál, látszik, hogy elveszté az igazságot...

Cserepes mindedig hüledezett, tátogott a felháborodástól, de elveszett igazságának az emlegetésére kitört belőle a frontokat járt öreg baka s ráripakodott: vegye le róla a kezét, nyálas regrutája s kapja össze magát előtte, mert öreg negyvenkettős.

– Hi, az Antikrisztusát magának – fortyant fel a kis vitéz is. – Velem mer maga pofázni, egy lánckereskedő úzi vélem a csúfat? – Méltatlankodó szavaival egyszerre fiús kezével két olyan férfias nagy pofont sirített a Cserepes arcára, amilyent senki sem várt volna tőle. Ebben a pillanatban azonban egy dörgő hang szólt a csattogós vitába.

– Kamerád, az Istened, kamerád...

A kétemeletes török hangja volt ez s a hozzávaló félelmetes mancsok átnyúltak a többiek feje fölött s elkapták a pofozkodó legény csirkenyakát, a közeliak alig bírták lefejtetni a fuldoklástól könnyező regruta torkáról. A szanitéc nyitott tenyérrel akkorát csapott virágcserepéhez hasonló piros fővegére, hogy összelapult az, mint a borbélytányér.

– Fene a fejed, alibasája. Tudtam, hogy nem nyugszol, míg a fejedre nem ütök egyet. Érted szenvedtem én négy esztendőt...

Már-már általános verekedéssé vadult volna a civakodás, ha a hirtelen felébredő tengerész közbe nem lép egy cigarettával, amit a fogával vicsorító török ajkai közé dugott hamarjában. Felszólt a szanitéchez is, hogy ő se

marhuljon tovább, mondta már, hogy a török a magyaroknak segített ebben a háborúban.

– Én kértem, hogy segítsen? – prüszögött a szanitéc káromkodva. – Ha nem segítnék annyian, ülhettem volna otthon az asszony mellett! És még ne is üssek!? Ni, szé majd megnyivasztotta ezt a kölyöklegényt azért a híres úrért. Azért is megérdemel ez a budai basa egy rúgást, me’ úripárti...

A magához térő regruta köhögött, tikogott s bármennyire igyekezett is visszanyerni férfias hangját, mégis sírósan fenyegette az elképedt Cserepest.

– Lefogatom, úgy segéljen a csíksomlyói Mária, hogy hívom a tábori csendőröket, ha nem vesz tokaji helyett tokajit. A kapitány úr frontra üz, ha bor nélkül megyek az apósához, sze’ az is olyan bakszász, hogy...

– Ne szepegj, fiú – simogatta meg a népfölkelő bácsi a fejét –, nincs már front. Összement minden, mint a tótok orgonája, vége a kapitányos országnak. Ezután már csak századosok lesznek, ha lesznek. Kitört a nagy béke. Ördög se kéri számon azt a bort...

– Igen, de a becsület – szipogott a legény.

– Sírj a korsóba, fiam, vagy pótold vízzel...

– Mondom, hogy nem engedi a becsület... és aztán, egyszer már felhígítottam...

Erre kitört a kacagás. A török is derekasan mutogatta porcelánfogait, bár fogalma sem volt, hogy min nevetnek. Egyedül Cserepes nem nevetett. Arcán nehezen oszlott a pofon nyomán összefutott vér, dühe sehogyan se engedelmeskedett akaratának, pedig a tanácsos úr oktatása szerint nagyon akarta hinni, hogy ezt a két pofont nem ő kapta, hogy csak kényszerképzet az egész. Ingerültsége azonban alábbhagyott, mikor a népfelkelő bácsi mindenáron azt kívánta, hogy ráleheljen, mert ha borszagú, akkor fizet, mint a köles, mégsem járja hogy mást meg nem kínált a tokajiból. Ha ő a tettes, Váradon az ő zsebére együtt isszák meg a kártérítést.

– Szuszogjon rá, szuszogjon rá – lármázott a szanitéc s vele mások is.

Miután ez megtörtént, a népfölkelő bácsi zordan fordult a regrutához.

– Na, te csipás, a két pofon visszajár neked kamatos-
tul; tartsd oda kipes feled, mert nem az úr nyakalta ki a
borodat.

De a bakesz hátrálni próbált ijedtében, csak hogy nem
volt hova, fogta a mellén a népfelkelő bácsi is, aki intett
Cserepesnek, törölje képen, de jó kiadósan, hogy máskor
ne járjon el a keze idő előtt.

Pillogva hunyta le a szemét a kis regruta. Fintorok
rángatóztak lányos arcborán, pedig Cserepes nem volt már
ütő kedvében. Kielégítette ez a javára történt hirtelen
fordulat. Szánta a szégyenkező újoncot.

– Eresszék el azt a nyuszt – állt fel hirtelen a tenge-
rész –, a pofonok nekem és ezeknek a betyároknak jár-
nak vissza – mutatott padtársaira. – Ez az úr nem nyúlt
a borhoz, szép volt tőle, hogy mégsem árult el minket.
Na gyerünk. Nyolcan vagyunk, egy negyed pofon jár
mindegyiknek. Kezdje rajtam az úr, de nagyobb ne le-
gyen egy negyednél, mert... – s vágott a szemével hun-
cutul.

Cserepes nem mozdult, a hintázó zseblámpa sugara hol
rálövellt, hol a megkönnyebbülten restelkedő regruta ar-
cára. Maga is szelídülőben volt már. Szeretettel tekinge-
tett a tengerészre. Jólesett, hogy jelentkezett bűnével.
Kissé ugyan korábban is megtehetette volna, az igaz, de
most már így is jó. És csak így jó, enélkül sosem jött
volna rá, hogy így is lehet igazságot tenni.

– Nem ütök én vissza senkit – szólalt meg végre. –
Örvendek, hogy megtaláltam valahára az elveszett kin-
cset...

– A fenét, hol van az? – nézelődött csodálkozva a
népfelkelő.

– Maguknál.

– Hallja – lógatta le karját a polcról a szanitéc –,
ne sértegessen münket! Nem zsebvágó itt egy se. Kvit-
tolja le azokat a csárdásokat, aztán legyen vége a cir-
kusznak, mert már három éjjel nem aludtam.

– Nincs mit törlesztenem, hiszen nem engem ütöttek
meg...

– Már megint kezdi – bosszankodott a népfelkelő
bácsi.

– Azt hiszi, vakok vagyunk meg süketek, olyan gyönyörűen csattant az arcán, hogy jobb se kell – így a szanitéc.

– Hiába – vont vállat Cserepes –, a pofonokat mégsem én kaptam, csak a ruhám, az álruhás Cserepes. Mert akit maguk folyton úrnak néznek bennem, az nem más, csak egy bányász, ha kell, gyárimunkás. Azt hittem, hogy ha ebbe a ruhába bújok, végre megtalálom az igazságot. Mert azt keresem én, emberek, régóta. Azt hittem, hogy ebben a ruhában meg tudom közelíteni, ehelyett majdnem örökre elfutott előlem. A maguk bizalma az a kincs, amit megtaláltam...

– Hm – morgott a népfelkelő bácsi s felnyúlt a zseblámpához. Cserepes arcába világított vele. – Tudja isten, elég épeszünek látszik. Mégis bolondságokkal traktál minket. De ha már szó van róla, én azt mondom, hogy az igazság jár álruhában, azért nem található az semerre...

– Pedig mi magunk vagyunk az igazság. Itt ez a sokféle szegényember... ahány, annyiféleképpen beszélünk, de azért mégis megegyeztünk. Miért ne egyezhetnénk mi a gyalogos életben is, ha a vonaton meg tudunk...

– Na, ez jó altató, mondja csak tovább – ásított nagyot a szanitéc, s leejtette a fejét. Mások is elfordultak Cserepestől, aludni próbáltak, de a vonat ismét lassított, féke csikorgott, majd egy zökkenővel meg is állt, kissé még vissza is hőkölt, mintha a mozdony megijedt volna ott elől valamitől. Falusi állomás előtt vesztegeltek. A fülke ablaka előtt váratlanul megjelent a sárga csizmás vadász, a sulyba fogott Manlicherrel. Vele volt még vagy három jószabású civil. Majd szétrepedtek a tekintélytől. A kutyakorbács nyelével kocogtak az ablaküvegen.

– Az a fekete kabátos alak szálljon le.

A kocsiban összenéztek.

– Adjátok ki az ablakon, fiúk – jött közelebb a vadász. – Rátok nem haragszunk. Eleget szenvedtetek a fronton, de ha azt az ántánt provokátort ki nem adnátok, lekapcsolatjuk a vagonotokat, sose kerültök haza.

„A fiúkat” meghökkentette egy kicsit a dolog. Cserepes Jánost fürkészték; ilyenek hát azok az ántánt ügynökök, furcsa volt az első perctől, az bizonyos...

– Hát – kezdte a szanitéc egy morgással – ez az úr elég felfordulást csinált már nálunk. Most még itt is ragadjunk miatta...

Cserepes szíve dermedezett, az imént azt hitte, hogy felfedezett valamit embertársaiban, valamit, ami nagyon hasonlít a keresett igazsághoz, és hogy ezt most el ne veszítse, sietett elébe vágni elárultatásának. Inkább önként adja ki magát a sárga csizmásnak, mintsem látnia kelljen, hogy ezek tagadják meg őt. Azt nem bírná ki, de ha önként megy el, ezek mindig rá gondolnak ezután s akkor nem lesz egyedül a börtön legfenekén sem.

– Eresszenek, bajtársak – előzte meg az ismét szóló készülő szanitécet. – Értem ne késlekedjenek. Engem úgysem vár öreganyámon kívül senki sem, de az anyák tudnak várni, nem lesznek hűtlenek az emberhez.

A matróz felkapta a fejét, kitekintett a sárga csizmásra, majd Cserepesre nézett.

– Egy lépést se innét. A rumlit együtt csináltuk, igyuk meg a levét is együtt.

– Így van, ez a beszéd...

Csak a szanitéc morgott elégedetlenül, de letorkolták. Közben a vonat újra nekigyürkőzött. A sárga csizmas a vonat mellett szaladva, felkiáltott. Na, ha a szép szó nem használt, majd leszedi Váradon az egész bandát. Mikor a vonat kattogása mind sebesebb ütembe csapott át, a matróz felállt s merőn szemközt nézte Cserepest:

– Nézze, én nem tudom, ki maga, mi maga, de itt emberül viselte magát. Váradig tartjuk a hátunkat, de azon túl a maga baja, hogy mi lesz, mert hogy lesz valami, azt már látjuk. Ha van valami a rovásán egyéb is, szóljon. Mikor a vonat ismét lassít, kiteszük az ablakon s menjen békével.

– Van annak más módja is – avatkozott a dologba a népfelkelő. – Hátizsákomban cipelek egy rend foltnak való katonaholmit a feleségemnek, öltözzék át abba. Még az édesanyja sem ismeri meg abban. – Ezzel már rángatta is elő a pad alól a tömött zsákot. – Csak az a kikötésem, hogy Váradon leszáll velem s nálam ismét visszabújik ebbe az úriba.

Mikor Cserepes elé szórta a zsák tartalmát, az felkiáltott:

– De hiszen ez a ruha az enyém volt...

– A magáé? – csodálkozott a népfelkelő. – Én azt alig hinném. Én egy szemetes ládából szedtem ki, Miskolcon.

– Én is onnan jövök, láttam, mikor kiszedte. – S elmesélte, hogyan és miért járt a Kádárok utcájában.

Ébren volt a kocsiban már mindenki s hangos közbecsodálkozásokkal hallgatták meg a Cserepes esetét a tanácsos úrral, s úrrá vedléséről meg a népemelés fura módjáról.

– Na hallja – kiáltott közbe a szanitéc, mikor Cserepes a test nélküli akaratról meg a szellemről beszélt –, maga ugyan hamar bevette azt a bolondgombát. Szeretnék én látni egy olyan akaratot, amelyik kéz és láb nélkül megy valamire. Aztán szeretném én látni, hogy ha nem lennének húsból-vérből való emberek, akkor ki a fene hallgatná meg azokat a suta igazságokat...

Cserepes álmélkodva nézett egyikről a másikra: hogy nem jutott neki eszébe mindez. De nem szólt semmit, ügyvel bajjal átöltözött a zsúfolt kocsiban. Mikor elkészült, a népfelkelő megtapogatta. Ilyen kezeket meg lábakat és sovány pofát csak a nyomorúság meg a munka tud az ember csontjaira tapasztani – mondta elismerőleg. De ismét kikötötte, hogy otthon visszaköveteli a katonaholmit. Ne mondja az asszony, hogy semmit sem zsákmányolt a négyéves háborúban. Már a békevilágban is örökölte az életét, hogy sosincs elég foltnak valója, pedig a gyár csak úgy rágja az emberről a gúnyát... Végignézett Cserepesen a matróz is.

– Na, most már csak az hiányzik, hogy a ruhájából valamelyik bezupázott kincstári tetű összekapja maga előtt a bokáját s ismerősen jelentkezzék, akkor mi is elhiszszük az egész dumát.

Cserepes igazolványai azonban a matróz gyanúját is eloszlatták. A török óriás elégedetlenül dűnnyögött az orra alatt. Keleti istenét hívta segítségül a számára teljesen érthetetlen fordulat megértéséhez. Cserepes se értette a dolgot egészen. Mit tartson erről a dologról, ki rendezte ezt így, hogy immár a kiáltványok után, a liga pénzén vett cigaretta és málé után a ruha is távozik tőle. De azért nem bánta, ami történt. Úgy érezte, hogy a taná-

csos úr révén mégiscsak rábukkant valamire. Az imént dadogva próbálta körülírni, hogy van egy nagy igazság, és talán otthon majd édesanyjával, a rég nem látott öreg-asszonnyal, ki is süti pontosan, hogy milyen az. Most csak annyit érzett, hogy ezt az igazságot nemcsak a maga hasznára, hanem mindenki számára keresni kell.

A vonat ablaka szürkülni kezdett. A hajnali pirkadat halvány vonalat húzott ég és föld közé. Mintha egy cirkuszonnyal, ki is süti pontosan, hogy milyen az. Most csak annyit érzett, hogy ezt az igazságot nemcsak a maga hasznára, hanem mindenki számára keresni kell.

A vonat ablaka szürkülni kezdett. A hajnali pirkadat halvány vonalat húzott ég és föld közé. Mintha egy cirkuszonnyal, ki is süti pontosan, hogy milyen az. Most csak annyit érzett, hogy ezt az igazságot nemcsak a maga hasznára, hanem mindenki számára keresni kell.

– Nézzék – kiáltott a tengerész –, mindjárt közénk gurul. Hej, hányszor láttam reménytelenül felkelni a tengerből. Esküszöm, hogy csurgott róla a víz, mikor kidugta a fejét, de egy felhővel szárazra törölte magát mindig. Ide a trombitát, hadd fűjjam vigyázzba a népeket a békenap tiszteletére.

– Szuszt belé – kiáltotta a szanitéc, a török hatalmas vállaira támaszkodva, mikor a trombita túlharsogta a vonat kattogását.

A nap megaranyozta a bihari síkságon feketéllő gémeskutak girhes vázait, beöntötte fényét a vonatablakon. A lépcsőkön, a tetőn és mindenütt az elcsigázott arcú utasok éljenbe törtek ki, csomagokat rázogattak a nap felé, a tengerész meg fűjta, egyre fűjta. Váradig fűjta a leszerelést. Itt szinte valamennyien leszálltak, hogy ki Szatmár, ki Békés, ki Arad felé vegye az útját. A bicegő Cserepest közrevéve fedezték. Az orruk alá somolyogva tartották szemmel a peronon dühösen ide-oda nyargaló sárga csizmást. A népfelkelő bácsival jött a török is, úgy kísérté Cserepest, mint egy nagy komondor. Eléjük csődült az egész Porond utca. A hadiözvegyek a kerítésekre borulva sírtak.

– Na, asszony – karolta át lágyan idős feleségét a népfelkelő –, ne mondd, hogy semmit sem zsákmányoltam. A szabadságról visszamenet nyakon csíptem a békét

és ezt az igazságkereső embert. Úgy kereste, hogy majd elveszett belé.

– És megtalálta? – csodálkozott a vénasszony.

– Azt mondja, hogy igen.

– Az nagy szó, nekünk is megmutathatná – mosolygott a vénasszony.

– Ne légy kíváncsi, anyjuk – intette le az öreg. – Azt megmutatni nem lehet. Azt csinálni kell, ahogy ő csinálta a vonaton. Nézd csak, milyen fájin foltnak valót hoztam neked ezen az emberen...

Cserepes nehéz szívvel vetkezett ki a „fájin” foltnak valóból. Szerette volna visszaküldeni az ajándék ruhát a tanácsos úr címére egy levéllel, hogy nyomában van a neki való igazságnak. Az öreg népfelkelő bácsi azonban nem bírta megérteni, miért tartaná meg inkább a katonaruhát, mikor a civilholmi jobb is, békésebb is; a foltnak valóval a felesége is jól jár. Így hát Cserepes csak egy mentegetődző levelet írt, hogy ő ezután másképp kíván a nép emeltyűje lenni. A pénzt és a ruha árát majd megküldi, ha munkát kap. Ezt a levelet a tanácsos úr sohasem olvasta el. Valamelyik ideggyógyintézetben máig is hiába agitálja a többi bolondokat, hogy szokjanak le a táplálkozásról, ha meg akarják menteni az emberiséget. Cserepes pedig valahol Zsívölgyében, a bányamunkások gyűlésen mint korelnök szokott a megtalált igazságról beszélni.

(1939)

EGY VIDÁM TÖRTÉNET

Külvárosi ismerőseim közül többen felhánytorgatják, miért feszegetem szüntelenül a szegények ügyes-bajos hétköznapjait, mikor azok eléggé torkig vannak bajaikkal az én históriáim nélkül is. Követelik, hogy elbeszéléseimben a jó emberek legyenek végre erősek és győzzék le a gonoszokat, Vagy gyullasszam ellenállhatatlan szerelemre a dölyfös, gazdag ifjakat a munkásleányok iránt és házasítsam össze őket, utóvégre egy író egy üveg tintával és egy jó pennával véget vethet minden szenvedésnek, osztályharcnak s ha netán tényleg nem jutna, mint ahogy én állítom, minden koldus ifjúnak megfelelő, gazdag parti, akkor üttesem meg az ilyenekkel a főnyereményt... Egy szó, mint száz, írjak tehát vidám történeteket, ha igazán szívemen viselem a nyomorultak sorsát, ha nem irigylem tőlük a szerencsét, ha nem telik különös örömöm abban, hogy őket még olvasás közben is hiába küszködhessem...

Hogy bebizonyítsam, mennyire jóindulatú együttérzéssel vagyok sorstársaim iránt, nemrégiben elhatároztam, hogy egyszer valóban megpróbálkozom valami nagyon vidám históriával. Eltökéltem magamban, hogy a szomszéd utcában lakó Széki Jolánt mesémben tűzön-vízen keresztül is férjhez adom... mondjuk a legifjabb Egeressy grófhoz. És ez igazán nem könnyű feladat. Már az első tollvonásoknál fennakadtam azon, hogy egy ifjú grófnak csak vasárnap tanácsos megismerkedni Jolánnal. Máskor ugyanis nagyon lomposan és fáradtan jön haza a Luther-serfözödéből, ahol dolgozik. Ráadásul, ahogy beteszi a lábát a nyikorgó utcaajtón, az apja rögtön rátámad, hogy hol a nyavalyában kóricált már megint olyan

sokáig, s vigyázzon, mert eltöri a derekát, ha valami szégyent hoz a szoknyája alatt.

Ebből aztán olyan förtelmes veszekedés kerekedik náluk, hogy még az utcabeli fiúknak is elmegy a kedvük az ő kapujuk körül settenkedni. Vasárnap azonban Széki bácsi elfeledkezik arról, hogy a lányát leginkább a szabad napokon környékezi az álnok szégyen és már hajnalban veszi a halászbótját s estig a színét sem látja senki. Lánya meg él az alkalommal és nyolcig alszik, ettől egy kis színe lesz. Hogy még szebb legyen, kilencig mosdik, kinyomkodja arcbőréből a mitesszereket, kölniz, púderez, ruhát vasal, haját süt és úgy, de úgy énekel, hogy arra aztán rabul esik a gróf szíve, ha erre téved...

Hogy ez az erretévedés történetemben sikerülhessen, úgy döntöttem, hogy magam is vasárnap délelőtt írom meg ezt az esetet. És ez nagyon fontos körülmény volt, mert éppen húslevest főztünk, hiszen nemigen lehet holmi hétköznapi, gyászos ízű árvalaskafélével vidám történeteket faragni. A faragáshoz viszont addig nem kezdhettem hozzá, míg nem segítettem a feleségemnek kirázni a szőnyegeknek csúfolt padlórongyokat és felsúrolni a padlót, amíg ki nem csaptuk az utcára csavarogni a gyermeket, nehogy elűzze nekem a grófot azáltal, hogy mind lökdösi az asztalt és halálra idegesít azzal a kérdéssel, hogy a hal miért nem fullad belé a vízbe.

Miután ezeket a zavaró körülményeket mind elhárítottam s a feleségem kihúzódott a konyhának előléptetett fáskamrába főzni, én is leírtam az első mondatot. „A délceg gróf vasárnap reggel... lóháton... lovagolni indult...” Igen ám, de ekkor eszembe jutott, hogy ennek a Jolánnak Kovács Pali csapja a szelet s ha jól emlékszem, ilyenkor már rendszerint a kapujuk előtt ólálkodik. S mi lesz itt, ha most én idehozom vetélytársnak a délceg grófot lóháton...

Na de ebben a percben valaki dörömbölni kezdett a szomszéd kerítésen s a nevemet kiáltotta. Bosszúsan tettem le a pennát, pedig egy grófot még a papíron sem szabad megvárakoztatni, nemhogy akkor, amikor rájön a szerelem. Kimentem. Szomszédunk borotválkozáshoz beszappanozott arccal hágott fel a kerítésre és izgatottan újságolta, hogy már a szerecsenek is megüzenték a hábo-

rút Hitleréknek. És legyenek szíves kölcsönözni egy zsiletpengét, mert ő elfelejtett venni az este... Miután túl-estem a szíveskedésen és visszatértem a papíron várakozó grófhhoz, kedvetlenül eszméltem rá, hogy az ilyen háborús világban, amilyen előrelátó népség ez az arisztokrácia, nemigen alapítanak családot, se lóháton ki nem bújnak az utcára, mert nem akarják kitenni magukat annak, hogy elrekvirálják alóluk a paripát. Ló nélkül pedig nem elég hatásos a megjelenésük a proliányok ablaka alatt. Ebben az esetben viszont Jolánról csak olyan történetet lehet írni, hogy Kovács Pali addig mind járka a kapujuk előtt fütyörészve, míg a végén feleségül veszi, minden háborús hangulat ellenére, mert a szegény ember nem tud parancsolni a szívének és a gyomrának, még az ilyen zavaros világban sem és kész a baj. Illetve, amilyen szerencséje van Palinak, előbb-utóbb hősi halált hal valamelyik fronton már az első nap s a felesége itt marad egy csomó hadiárvával. Brrr, máris nyakig vagyunk a szomorúságban...

Emiatt aztán úgy okoskodtam: nekem kötelességem még a háborús körülmények között is vidám történetet kiagyalni. Mert teszem fel, ha én lesántítom ezt a délceg grófot, mondjuk, egy centivel rövidebbre írom az egyik lábát, akkor nem kell félnie, hogy besorozzák és gátlás nélkül, vidáman jöhet a mi fertályunkba. Azért is lóháton, legyen, ami lesz... Csak éppen azt nem tudtam, milyen ürüggyel csaljam ide ezt a nemes lovagot. Talán még a járást sem ismeri errefelé egy gróf. Talán még azt sem tudja, hogy a mi koszos külvárosunk is a világon van. Mifelénk csak egy nagy úr szokott járni, az is autón: a temetkezési vállalkozó, de csak olyankor, ha valamelyik jómódú hóstáti földész le bírja gyúrni fukariságát és másodosztályú temetést rendel...

Hirtelen belém nyilallott a büszkeség... Minek töröm én efféléken a fejemet, hát nem én parancsolok ennek grófnak? Neki egyszerűen jönnie kell és kész. Írni kezdtem. „Jó a gróf lóhalálában, mert a szíve perzselni kezd, mint a vulkán, s a szomszéd utcában a szívéhez kapkod, lova is fel-felhorkan, fülét hegyzi, mert valaki olyan gyönyörűen énekel, hogy ilyet még a bécsi operában sem hallottak... Óh és ez a valaki, ki más, ha nem Jolán...

És a délceg gróf szíve helyén csupa tártos paripák ugrándoznak. Lováról le sem száll, csak úgy né, vad szenvedéllyel behajol a Jolánék ablakán és kirabolja maga mellé a nyeregbe, éppen abban a pillanatban, amikor az apja gatyáját vasalja. Jolán a boldogságtól és az ijedtségtől tüzes vasalóval a kezében átöleli a gróf nyakát, aki, hogy a Jolán isteni hangjának méltó helyet biztosítson ősi várkastélyában, a II. József császár korabeli vadászskürtök és trombiták között, már el is vágtatna, ha Pali nem volna a világon... De Pali, sajnos, a világon volt.”

Itt, ezen a ponton megakadtam. Mit csináljak vele, de talán még ő volna a legkisebb akadály, ha közben ki nem csődülnének a szomszédok. De azok mire nem csődülnek ki? Ennyi ember szeme láttára pedig Pali biztosan nem hagyná, hogy csak úgy né elvigyék az ideálját, lóháton. Na, meg az utca becsülete se kutya. Hiszen a tavaly Jolánt csak egy kereskedősegéd kísérte haza s azt se tűrte el. Mikor meglátta a betolakodót, se szó, se beszéd, felémelt az út széléről egy bolond nagy tízkilós követ és tízszer egymás után kinyomta, mikor a tizenegyediknél tartott, hát a kereskedősegéd már sehol se volt látható...

Egy gróffal szemben meg pláne kiállna. Mert a szomszédok csupa irigységből is neki uszítanak és ő, szokása szerint, biztosan döngetné a mellét, hogy ő egy öntudatos szervezett vasas, aki nincs hátralékban egy héttel se a tagdíjjal... A bajkeverő Palkóné meg éppen mindent elrontana – ötlött az agyamba. Sápítózva azt mondaná neki: Ne legénykedj a gróffal, Pali... Ha olvastad volna Montekristófot, akkor tudnád, hogy nem lehet őket megsérteni, mert egykettő kesztyűt dobnak az embernek és kihínak párbajra. Ezt mondaná – vett erőt rajtam az aggodalom – és mit tehet ilyenkor egy gróf. Célzásnak venné a Palkóné kotyogását s hogy ő se maradjon szégyenben, kénytelen-kelletlen tényleg huzigálni kezdené lefelé a kesztyűjét. Palkóné meg kezét tördelve kiáltozna:

– Na ugye, hogy megmondtam, most aztán nevezd meg a párbajsegédeidet, ha tudod...

Pali persze félreértene a dolgot, hevesen tiltakoznék. Kikéri magának, ő nem egy kizsákmányoló kócos, hogy segédeket tartson. Neki nem is lesz soha segédje, mert ő

nem akar értéktöbbletből élni és sok más efféle... Erre aztán a gróf szintén úgy magyarázná a Pali szavait, hogy az fél s ez őt felbátorítaná és azt mondaná neki gőgösen: Gyáva! De Palinak nem lehet efféléket mondani. Elvégre is egyszer fogadásból már a temetőben is eltöltött egy éjszakát s biztosan felemelt ököllel rontana vetélytársának, aki tudtommal mindig pisztollyal jár és ijedtében lelőné szegény Palit és börtönbe kerülne gyilkosságért, Jolán meg ottmaradna özvegy menyasszonynak, vagyis kiszülne, hogy én nem tudok vidám történetet írni.

Nem, így nem folytathatom ezt a regényt, döbbszemem rá, vagy legalábbis valami rendkívüli fordulatnak kell bekövetkeznie, amikor Pali felemeli az öklét. Valami csudának. Egyelőre azonban csak annyi történt, hogy a feleségem a nyitott ajtó előtt az udvaron előkészületeket tett fahasogatáshoz s ez a látvány más nyugodtabb időkben is mindig felidegesített.

Először is azért, mert az a marha nagy fejsze szörnyű idétlenül áll a kezében, másodszor, mert a hasításra szánt fadarabokat úgy állítgatja, mintha kuglibábok volnának, s mire kétkézre fogva felemeli a fejszét, addig a fa mindig ledül. Amennyiben pedig jó néhány kísérlet után mégis sikerül belevágnia, akkor kiderül, hogy a fa göcsös és úgy belé szorul a fejsze, hogy ehhez vele a fene, amíg kiszabadítom. Ha pedig elnézem, hogy tovább kínlódjék, akkor beleun és vastagot tesz a tűzre, pedig a kemencének rossz a huzata és nem ég, csak füstöl veszekedettten. A húsleves fővése megáll, a hús rágós lesz, a fogam közé megint betörik a fogpiszkáló s a vége: veszekedés.

Ingerülten elvettem tőle a fejszét, de fahasogatás közben annyira hatása alatt maradtam a frissiben elképzelt történetnek, hogy majd megölt a méreg. Akkor jutott eszembe, hogy az a Jolán nem ölelgetheti a gróf nyakát a tüzes vasalóval a kezében, mert még ki találja égetni a drága szövetet a háta közepén, ahova lecsüneti ezt az asszonyszerszámot. A szomszédok meg kiröhögik őket, mire a gróf észbekap és kiábrándul, vagy ha már a pisztolyával motoszkál, az égési sebek okozta fájdalomtól és az ijedtségtől elsül a kezében s Palit eltemethetik.

E pillanatban tényleg irtózatossá rázta meg a levegőt. Mi ez? – kaptam fel a fejemet rémülten, s a fejsze kiesett a kezemből pontosan a nagylábujjamra. A sziszegő fájdalomtól csak akkor eszméltem rá, hogy a dörrenés nemcsak az én képzeletemben történt, amikor feleségem, lakótársaim és a szomszédok „mi az?”, „mi történt?” kiáltásokkal mind kirohantak az udvarra, majd az utcára. Bódultan mentem utánuk s láttam, hogy sokan a közeli „Distribúcia” nevű benzinlerakat telepe felé szaladtak... S már nyargalt is vissza hozzánk a hír: az egyik benzines hordó hegesztés közben felrobbant a vasárnapi inspekciós munkások keze alatt s valamelyiknek szétroncsolta a fejét... Ebben a hónapban ez már a második szerencsétlenség volt... Az utcabeliek egy kicsit elsápadtak s kerülgették egymás tekintetét, mintha titkos gondolataik lettek volna az esettel kapcsolatosan. Csoportokba verődve tétováztak, vajon szétszéledhetnek-e csak úgy közömbösen vasárnapi húsleveseik mellé, vagy valami egyebet is tehetnének, ha már így csoportba sepegette őket a robbanás? Végül az egyik buzgó katolikus szomszédasszony messzezsengő hangon, megfellebbezhetetlen eréllyel jelentette ki, hogy ő mindig mondta az urának, hogy a vasárnapi munkán nincs istenáldás.

Persze, az Isten verése, helyeselték neki. Csak a hangjuk csengett egy kissé hamisan, amint utána mondták. Aztán az utca hirtelen elnéptelenedett, látszólag mindenki megnyugodott. Most már egy okkal több készített engem arra, hogy nagyon vidám történetet kerekítsek ki Széki Jolán, Kovács Pali és a gróf abbamaradt meséjéből...

De azért egy kis epés keserőséggel gondoltam a Kovács Pali felemelt öklére, illetve arra a szóra, amivel ezt a tettet jellemeztem a papíron. Amíg fát hasogattam, nem sújtott le a grófra. A Jolán vasalója sem égette ki a délceg lovagja háta közepét, még csak Palkó néni sem mondott újabb uszító szót, a szomszédok arcán is türelmesen várakozott az odakövült álmélkodás. Egyszóval, szinte ugyanolyan türelemmel várták ezek a papírfigurák az irányító akaratot, mint az igazi emberek. De éreztem, tudtam, hogy sürgősen csinálni kell valamit a Pali felemelt öklével, mielőtt még erőt nem vesz rajtam az osztály-

gyűlölet... Mert éreztem, hogy csak tőlem függ, hogy Pali egy gúnyos grimasszal leengedje az öklét és megvetően kijelentse: egy hűtlen osztályáruló kígyóért nem érdemes összepiszkítania a kezét a csábító pofáján. De a műkritikusok még ráfognák, hogy ebben a gesztusban nincs semmi művészi, semmi emberi és durva tendencia az egész.

No, hát én megmutatom nekik, határoztam el makacsul, hogy én azért is művész vagyok és olyan megoldást találok, hogy Pali boldog lesz Jolán nélkül is. Mert például, miért ne lehetne Egeressy grófnak egy csudaszép húga. Igaz, hogy a valóságban láttam már egy grófnőt, de az is kancsi volt. De ez az enyém azért is csudaszép lesz, elég, ha a gróf sánta. És ha már így van, miért ne jelenhetne meg ő is ebben az utcában. Mondjuk, hogy ez az év szökőév és azért. Igen, vettem a pennát és a grófnő épp abban a pillanatban meg is érkezett, amikor Pali sújtani akart. Mivel pedig Pali elég jóképű fiú, a grófkisasszony egyszeribe elbűvölten néz rá a ló hátáról. Ebből nem engedek és abból se, hogy az amazon nadrágban jó, eperajkai közt egy bazsarózsával. És a tekintetük találkozik, mint két villám, az egyik Pali szívébe csap le, ami égni kezd, mint a bibliabeli csipkebokor. Ökölbe szorított keze ernyedten kinyílik és parolára nyitva a grófnak, dörmögve rebegi:

– Csapj belé, sógor, kvittek vagyunk! Ha te elvetted az ideálokat, én is elveszem a hűgodat...

Hát nem gyönyörű?! Jolán még átszól az iruló-piruló grófnőnek, akit a migrén környékez: Ne ellenkezz, méltóságos sógornőm. Igazán jól jársz vele. Épp a múlt héten kapott fizetésjavítást és megválasztották póttagnak a vasasvezetőségbe...

Még egyebet is mondott volna, ha a feleségem ezúttal be nem jött volna a szobába lábujjhegyen, kezében fakanállal, benne gőzölgő húslevessel és fel nem szólít, hogy kóstoljam meg, vajon elég sós-e, mert ő összeégette a nyelvit a sok kóstolgatásban és semminek se érzi az ízét... Aztán legyek szíves és számítsam ki, mennyivel tartozunk a tejesnek, mennyivel a házbérbe...

Rettentő szemekkel néztem rá. Mire megkérdezte:

– Zavarlak talán!?!...

– Te, azt a mennybenlakó... mindenit a leveseteknek, húsoatoknak, tejeteknek, miért nem hagyok neked békét, hogy végre boldoggá tegyem ezeket a Kovácsékat a grófokkal?

– Miféle grófokkal? – képedt el az asszony, de észrevéve az asztalon a teleírt papírt, megsejtett valamit s most már ő támadt rám. Hogy én csak ne csattogjak, mert ha el találná sózni a levest, akkor ki áll az erdő felől, ha nem én! És nem ártana, ha előbb magamat tenném boldoggá, hogy elhiggye neked, hogy mást is boldoggá tudok tenni...

Hogy minél hamarabb lerázzam a nyakamról, megkóstoltam a lötyöt és rábólítottam: éppen jó. Pedig már olyan sós volt, mint a géra. De mi köze ennek az irodalomhoz? Sebtyben megtörültem a számat, aztán hamar, izgatottan néztem utána, hol is hagytam abba... Ahá, a grófkisasszonynak éppen válaszolni kellene, de a meghatottságtól, hogy ilyen remek férfihez mehet feleségül, mint ez a Pali, úgy lesüti azt a csillagboltos szemét, hogy a sárguló szomszédasszonyok azt hiszik, egyik percről a másikra beborult az ég. Mikor meg újra felnéz Palira, akkor a vadgesztenyefák második virágzásba borulnak. A verebek pedig pacsirtahangon csiripelnek a villanydrótokon...

Ezt már nem is lehet tovább folytatni, olyan gyönyörű. Mondanom se kell, hogy az egész környék hivatalos volt a kétszeres lakodalomra, addig Pali is megtanult lovagolni, késsel és villával enni. Nászútra Amerikába mentek, hogy a kománé, gróf Egeressy Tihamérné született Széki Jolán vendégszerepeljen isteni hangjával az egyik hangosfilmen. Olyan sikere volt, hogy egymillió dollárt kínáltak fel neki, ha állandó primadonnának szegődik; de ő szerényen lemondott a szegény énekesnök javára... Hát nem vagyok én nagy író?...

De mi ez már megint? Micsoda megveszekedett ordítás ez? – pattantam fel, mert a fiunk rontott be a kapun s kifulladásra bömbölte, jönnek már, most vannak Kerekesék előtt. És a kezénél fogva húzta ki az anyját, a szomszédok is már mind az utcára csődültek. Tekin-

tetem az ablakra esett s megállt bennem a vér. Két roz-
zant fiákerből álló esküvői menet haladt végig az utcán
s mikor megpillantottam az új párt, visszaroskadtam a
székbe... Kovács Pali és Széki Jolán volt az ifjú pár.

A könnyelmű vasas épp a szemem közé vigyorgott...

...Félévvel rá behívták katonai háborús átképzésre s
gránátvetés közben mindkét karját leszakította a robba-
nás.

(1940)

LEZSNYÓ SZEGÉNY AKAR LENNI

Az öreg Lezsnyó erőtlenül kóborgott ide-oda a klinikák folyosóin. Kereste a szegény betegek részére fenntartott ambulanciát. Eltévedt a sok kanyarban, kilincseket nyomogatott, emeleteket mászott le-fel, s közben szédült, zihált. Az orrhegyén verejtékcseppek lógtak. Felsőteste derékből meggörnyedt, mintha két hatalmas ökölben végződő karja húzná le, avagy tornyos kecskebőrsüvege alatt roskadoznék. Ledoktorozta a papucsban csoszogó csíkos ruhájú betegeket és kérte, hogy segítsenek rajta, mert megszállta az ördög. Egy goromba ápoló csúfot üzött belőle, és a bolondokházába küldte. És ő ment újra le, újra fel, és minden ajtó elé kitett lábtörlőn gondosan ledörzsölte bocskorát, az első emeleten, éppúgy, mint a másodikon és a harmadikon. Tulajdonképpen nem sok értelme volt e szorgalmas láb törlésnek, mert a bocskora legfeljebb poros volt és gumiszagú. Mindegy. Lezsnyó bátyót még a katonaságnál tanították erre a tisztaságra. Az irodák előtt és a folyosókon lépten-nyomon figyelmeztették a falra festett feliratok: „Törölj lábat!” Vagy: „Ne köpj a földre!” De most mégis kezdte sokallni, amikor sehogy se akartak elfogyni a lábtörlők. Szerencsére egy kis bögrét vivő beteg nénike letipegett vele a földszintre és útba igazította. Kimerülten dőlt neki a folyosó falának. Mélyenülő szemére lecsukódott vérekes szemhéja, és nagy vágyat érzett lecsúszni a hűvös kőpadlóra, elnyúlni, mint tegnap az utcán, ahol nyomban nagy csődület vette körül. Azután felsegítette egy szemüveges fiatal orvos, aki megtapogatta lázas csuklóját, s meghagyta neki, hogy jöjjön ma ide a klinikára, ahol ingyenesen megvizsgálják a belebújt ördögöt. Most új erővel ellökte magát a faltól,

s találomra rátette kezét az első kilincsre. Lábtörlő híján gépies megszokással a meztelen kőpadlóhoz sifityelte a bocskor talpát és benyitott. Lombikokkal és kegyetlen fényű, vágó, szűrő, csípő műszerekkel zsúfolt teremben állt. Egyszer csak elordította magát, s megkövülve meredt az egyik sarokba, ahol egy kalapot viselő meztelen csontváz vigyorgott rá. Ugyanakkor nyílt az ajtó, s azon meglepődve jött be a tegnapi fiatal orvos. A kalapot levette a csontváz fejéről, s a magáéra tette:

– Egy ajtóval arrébb, öreg...

– Jaj – nyögött fel –, már utamba jött a halál!

– Dehogy jött, itt volt az azelőtt is – csitította az orvos és átvezette a nehézszagú rendelőszobába. Intett neki, vetkezzék le, s faggatta, hogy is áll azzal a belészorult ördöggel. Az öreg kibújt földszínű, koszos ingéből, s kiálló bordáival, horpadt hasával, mélyenülő, sötét szemével alig különbözött az iménti csontváztól.

Avval úgy kezdte siránkozva –, hogy kétnaponként reám jön. Mindig délben. Szinte azt hiszem, ebédelni jár belém az átkozott. Mindig estig ráz. Eccer tüzel, máccor fagyal. Sóhajtott. – Tudtam én, nem jó vége lesz annak, amért keresztülléptem a hegyi úton kidúlt Krisztus-keresztben. Hej, már Krisztus se bírja a hegyekben. Az orvos hagyta beszélni. Lerázta a hőmérőt, s az öreg hóna alá dugta.

– Szorítsa oda, nehogy kiessék, a másik karját emelje fel. Így. A hegyekből hova ment?

– Hát, le a nagy lápok mellé tötést hordani. Nem való az a hely hegyi embernek. Sok a szúnyog, és rossz a víz. Ott jött rám először. Azóta nem bírok dógozni tőle.

– Szóval sok volt a szúnyog? – mondta az orvos és kivette a lázmérőt. Harminckilenc öt tizedet mutatott. Egykedvűen, de figyelmesen megnézegette a kar petyhüdt izmai közt futó vérereken képződött kis tavakat, és megismételte a kérdést:

– Szóval a szúnyogok. És csípték, ugye?

– Aj, de még hogy... rosszabbak a tetűnél.

Az orvos önkéntelenül hátrált. Majd ráparancsolt, öltözzék fel, és igyekezett megmagyarázni neki, milyen ördög jár ebédelni belé: malária.

– Sose hallottam ezt – rökönyödött meg Lezsnyó, s keresztet vetve ismételte: – malária. Ez biztos nem a hegyekbe való rossz. Azok nem olyan gonoszak. Eccer-eccer sziklát gurítanak az ember fejire, és kész. Hány heti böjtöt tartsak?

– Hallja, öreg – szól közbe az orvos türelmes hittel. – Mondtam már, hogy nincsen magában semmiféle ördög. Csak maláriabacilus. És sokat kell ennie, ha lemegy a láz. – Látva az öreg hitetlenkedő, gyanakvó arcát, hirtelen jó ötlete támadt, s karon ragadva átvezette a laboratóriumba, s a górcső alá helyezett egy kis kékre mázolt üveglapot. – Ide figyeljen, ebbe a csőbe nézzen belé, így ni, ahogy én, meglátja, milyen bacilus van a maga vérében, ami a hidegrázást okozza. Na...

De Lezsnyó sűrű keresztet vetve hátrált, s amikor karjánál fogva akarta a górcsőhöz húzni, ordítani kezdett. Ő nem akarja még látni is, mert biztos megvakul, és vele fog álmodni. Mondja meg a doktor úr, hány hetet tartson és ő betartja, csak éppen ne idézze fel neki az ördögöt, elég, ha benne van...

Az orvos haragos csüggedtséggel nézett rá, fiatal volt, s még hitt az emberek nevelhetőségében, de be kellett látnia, hogy Lezsnyóval csak az ő nyelvén beszélhet, ezért gyorsan kitöltött egy űrlapot, s így szólt:

– Befekszik három hétre a kórházba, de befeküdjön, ha mondom, különben tényleg elviszi magát az ördög és nyárson pirítja az idők végéig. Ezzel a cédulával jelentkezik a tízes számú szobában. Ott majd kiveszik magából ezt az ördögöt, és hazaviheti a hegyekbe sziklát morzsolni.

Lezsnyó alig várta, hogy kívül legyen az ajtón. Rögtön elhordta volna rozoga csontjait, amilyen fűgén csak telt volna tőle, ha meg nem pillantja a kórházzolgákat, amint nagy fatálcákon hordják szét a kórtermekbe az ebédet... A gőzölgő levesek, sülték, húsok, szószok látványa és illata valósággal orron ütötte. Ő is ilyent ehetne, neki is így odavinnék az ágyához, ó és milyen jól feküdhetnék. Úgy átérezte ezt a gyönyörűséget, hogy egyszeribe jobban kirázta a hideg és az ételszagok után menve, megint végigbarangolta az összes folyosókat és sorra tisztelte a lábtörlőket. Csóválta a fejét: nahát, ha megtudják a he-

gyekben ezt a maláriát róla. S újból roppant félelem vett erőt rajta. Ilyent még a vashörű, kis mokánylovakon járó sánta pópácska se mondott neki soha, amikor feljött hozzájuk a kereszt alá, összeszedni a kecsketúrót és kiosztani a cingár viaszgyertyákat.

A tízes számú szobában egy fehér köpenyes férfi orrán száján füstölve, átvette tőle a beteglapot. De egyáltalán nem mutatott semmiféle ijedtséget, vagy ámulatot, amikor leolvasta a maláriát. Pedig Lezsnyó elvárta volna. Ehelyett ceruzát fogott, és számokat írt egymás fölé és alá. Türelmesen várta, mi sül ki ebből. A másik hamar elkészült. Újabb szivarra gyújtott és felszólította Lezsnyót, fizesse ki előre a háromheti kórházi költséget. Akkora összeget kért tőle, amekkorát csak egy hónap alatt keresett valamikor a fadöntésnél.

– Nincs nekem egy szemrevaló lyukas rezem se. Szegény Lezsnyó vagyok a hegyekből.

A másik a markába nyomta a beleglapot.

– Ezt mindenki mondhatja magáról.

Lezsnyó nem értette a választ, csak bámult. Még a hidegrázás is kihagyott benne. Azután lepillantott bocskorára, csak nem tett véle csodát a belebújt rossz és arannyá változtatta. Megtapogatta a zsebeit, hátha pénzt dugott oda tudtán kívül. Nem, semmi sem történt, a régi Lezsnyó ő most is. Azaz dehogyis a régi. Csak az árnyéka. Nem bírja a fejszét. Földre rántja a csákány. A városba szorult dolgozni, ahova csak az álmos mezei emberek jönnek, a falak közé, a gépek mellé. És ez mégse hiszi, hogy szegény. S annál szegényebb, mivel öreg és beteg – hányt szemére a fehér köpenyesnek, aki sorra hegyezett egy csomó ceruzát, s minduntalan ásított. Gondolatban annyira máshol lehetett, hogy szinte úgy tűnt, mintha valamelyik fiókban rejtett gramofon szólalna meg, amikor gépies hangon mindegyre félbeszakította Lezsnyót:

– Csináljon kérvényt, öreg. Csatoljon mellé szegénységi bizonyítványt a szülőfalujából. Érti, kérvényt, szegénységi bizonyítványt...

Lezsnyó azonban nem tágított; erősítette, hogy neki nincs szüksége effélére, ő világéletében sose hazudott, ő igazán szegény. Kutassa ki az úr a zsebeit. Tapogassa meg a ruháját. Nincs bevarrva sehova se bankópénz. Kü-

lönben nem járna rongyosan. Nincs, hol aludjék. Fiai szétszéledtek a világba. Az egyik elment Romániába, a másik a csehekhez, mert a hegyekről letarolták az erdőket. Kecskéi megvénültek és megették őket. Egyszóval: árva vénember... És neki megmondta az orvos, kórházba kell feküdjék.

A fiatalember arca megelevenedett, mintha visszabújt volna bőre alá egy távollevő lény a csontokkal együtt, s új, csodálkozó szemmel nézett végig Lezsnyón. Előbbi tompa hangját most izgalmas zengés, majd gyűlölködés színesítette, amint mentegetőzni kezdett. Ő mindent elhisz Lezsnyónak... de a kórház az más, hogy is mondja csak... itt a papírok beszélnek a papírokkal. Ez... ez közintézmény. Itt ő csak arra való, hogy teleírja a papírokat, azután a főorvos is ír rájuk valamit, és elküldik az igazgatóságnak, a vezérinspektornak, az azután a miniszternek. És tudja Lezsnyó, mi az, hogy kontrol?... Kópia?... Nem, nem, ő igazán nem tehet róla. Tiszteli, becsüli Lezsnyó bácsit... Derék, becsületes embernek látszik. Nem, nemcsak látszik, biztos, hogy az... Látja rajta a lázt, a hidegrázást, a borzalmas szegénységet, de... csináljon kérvényt – nyelt, s a hangja ismét elszíntelenedett. Csatoljon mellé... szegénységi bizonyítványt, mert akadnak olyan gazdag fősvények is elegen, akik rongyokba bújnak, csak hogy ingyen befeküdjenek ide, az igazi szegények helyére... Egyszóval értse meg, hogy...

– Ó, Szent Miklós, légy velem – vetett keresztet Lezsnyó. – Hiszi és mégse hiszi az én bajomat, pedig nekem az orvos úr...

– Csináljon kérvényt, és...

– De az orvos úr nekem megparancsolta, hogy...

A hivatalnok ingerülten felugrott.

– Most már elég! – kiáltotta. – Nem látja, hogy dolgom van. A papírok sürgetnek...

– De az orvos úr a másik szobába...

– Mars ki! – s vállon ragadva kihurcolta az ajtóhoz. – Azt akarja, hogy este tovább dolgozzak?...

– De hát én most azért másszak a hegyek közé?

A hivatalnok már nem felelt, csak kilökte az ajtón.

Kivánszorgott a kegyetlenül sok lábtörő közül a kórházudvarra. A fák árnyékában betegek heverésztek, s szőlőt vagy dinnyét csemegéztek. Ez a látvány s az imént rajta esett sérelem még inkább felkeltették a vágyat benne, hogy ő is idekerüljön heverészni, hogy meggyógyuljon, hogy ha majd meghal, a mennyországba juthasson, ahol tudvalevőleg örökké angyaltokányt és tejespuliszkát esznek a jólelkek. A közeli park bokrai közül előkereste tudja Isten miért elrejtett börtarisznyáját, amiben csupán egy céltalannak látszó fűrészreszelő és egy üres ecetes üveg volt. Ezt megtöltötte az egyik homályos ortodox templomban szenteltvízzel és elindult haza a hegyek közé. Majd ő megmutatja ennek a rossz embernek itt a kórházban, hogy ő igazán szegény ember. Az útjába eső falvakban összekoldulta magának azt a kis ennivalót, ami életben tartotta. Mikor napjában egyszer, épp délben elővette a hidegrázás, akkor árkokba, fák árnyékába roskadt és itta a szentelt vizet. Harmadnap délután megérkezett a hegyek közé bújt picit falujába. Sziklák, vad vizesések s itt-ott magányosan őrködő tölgyek, bükkök közt szétdobálva s nagyrészt elárvalva lapultak a bükkfazsindelyes faházak. Úgy, mint a szürke színű gombák. A felhőkkel tetézt hegyek közt lila fényben, szikláról sziklára kúszott a csúcsok felé az est. Lezsnyó egyenesen a golyvásnyakú bíróhoz ment, akivel együtt katonáskodtak volt. Az káplár volt az osztrák-magyaroknál, ő közlegény. Tudta, hogy jó ember, ha fel nem bosszantják, s bizonyosra vette, hogy segít rajta. A bíró éppen négy kecskét fejte. Hosszú, bocskoros lába messze előrenyúlt a fejőzsámolyról. Alig tudta felismerni Lezsnyót, de azután inkább örvendezett neki: honnan, merről, szerencsés ember? S biztos hozott magával egy pár kecskére való pénzt. S hej így, hej úgy, ha ő is elmehetne egyszer innen, ha nem kötné a kötelesség. Végül aztán így fejezte be:

– Biza jó, hogy előkerültél, öreg. Tán jönnek a fiúk is? Szükségem lesz rátok az adó miatt...

– Nekem is rád, Zvetyka bíró – lihegte Lezsnyó. – Kell segíts nekem, kiűzni belőlem az ördögöt...

– Na, na, nem vagyok én pápa – állt fel az gyanakvón hunyorogva.

Lezsnyó a helyére heppent a fejőszékre, és vágyakozva sandított a sajtárban ingerkedő kecsketejre. Karja erőtellenül lógott a földön szétszórt kecskegubicsok közé. Sójajtván nyugtatta meg a bírót. Nem kér ő csak annyit, hogy feleljen. Igaz-e, hogy ő, Lezsnyó szegény ember?

A bíró a tornáchoz támaszkodva hunyorogva bólintott, s itt a hegyek közt legnagyobb csapást jelentő átkot idézve, fogadkozott. Törjön ki a kecskéje lába, ha nem igaz. Lezsnyó tovább kérdezett. Igaz-e, hogy a fiai idegenbe vándoroltak és nem tudják őt segíteni?

– Hó, hó, te Lezsnyó! Minek kérdezed ezeket?

– Igaz, vagy nem igaz?

– Hm – vakarta meg a golyváját. – Hát essen kőszikla a házamra, ha nem igaz – nyögte ki a második legnagyobb átkot.

– Akkor add ezt írásba, és üsd rá a pecsétet. Írd alá a neved, és adj innom egy csupor tejet, mert mindjárt éhen halok.

Zvetyka elkomorult.

– Sokat kívánsz egyszerre, Lezsnyó. A kecskék szűken eresztenek. Kevés a fű nekik és megszopják őket a szakállas lidércek is. Azután a bírópecsét meg elgurult valahova. És a nagybetűket már elfelejtettem. Kevés írni való akad erre. Azután a hivatalos papírba nem azt írja az ember, hogy szegény, hanem, hogy vagyontalan. És ez kettő, nem egy. Neked ott áll a házad a Büdöscsurgó tövében. Ezt írásba adhatom és azt, hogy két éve nem fizettek adót érte. Ha mást írnék, akkor hazudnék.

Lezsnyó feje a mellére hanyatlott, mintha egyszerre nagyon nehéznek érezné. Rozzant, szúette háza mostanig eszébe sem jutott. Szinte el is feledte, hogy még az is van neki. Két éve lehajtotta innen az ínség, s az ott maradt lakatlanul, sziklával körülvéve. Körülötte nem termett annyi fű, hogy egy kecske jóllakjék rajta. És most mégsem engedi, hogy szegény legyen? Hogy a kórházba, vagyis a mennyország tornácára jusson. Hirtelen felkapta fejét. Tekintetét valahogy eltépte a tejről s nyelőizmai gyűrűzésbe jöttek, amint lenyelte a nyálat. Megnyalta repedt ajkait.

– Zvetyka bíró, te tudod, hogy szerettem a házamat, de én már nem sokáig élek. A fiúk se jönnek többet

haza. Egy csupor tejért neked adom, csak fizesd ki érte az adót. És írd, hogy szegény vagyok. Különben megöl ez a malária, és elkárhozom, pedig elég rosszul életem én úgyis. Segíts hozzá, hogy a kórházban nyögődözsem le azt a keveset, ami még hátra van nekem itt a földön.

A bíró lehajolt, és a sajtárt biztonságba helyezte a tornácon. Aztán felvett a földről egy cserfagallyat és hátul, az ingnyak mögött betaszította. Vakarta vele csóré gerincét. A szíve hevesebben dobogott az ajánlatra, de elkomorult, amint eszébe jutott a Lezsnyó rossz hajléka. Kialtott valamiért a dühödten vonító kutyákra. Durva hangjára a négy kecske egyszerre ijedten befutott a nyílt házajtón. Azután odafordult Lezsnyóhoz:

– Nincs mit kezdjek a házaddal, öreg. Még tüzelőnek sem való, olyan putregáj. Kit, mit tartsak benne? Mindenki megszökik innen. Azután nemsokára összedül. Az eső kimosta az alját. Nem is követelem az adót pénzben. A magas financia elrendelte, hogy a kőrepestésnél dolgozzátok le, ha elékerültök. Állj be holnap, öreg. Két hét alatt ledolgozod. Egy hetet dolgozol nekem és ezért enni adok a három hétre.

– Három hét, azért a rossz házért – emelkedett fel nyögve Lezsnyó. – Ez istentelenség a magas financiától.

Zvetyka ijedten emelte fel a karját:

– Na, na, vigyázz, Lezsnyó, vigyázz, mit beszélsz. Én bíró vagyok és el kell fogassalak, ha lázadsz. És én akkor nagyon rosszul aludnék. Legyen eszed. Tudod a régi kaszárnyaparolit? A jó katona nem köp a földre. Állj be követ repeszteni. És rögtön ihatsz egy csupor tejet.

Csábítón emelte fel a sajtárt. De az öreg Lezsnyó elhúzódott előle. Szinte hátrálva ment ki a vad, vízmosta patakmederhez hasonló útra, amin nagy vörös szikladarabokat görget lefelé a záporok után lerohanó ár. Ilyen kőtuskók közt bukácsolt egyik háztól a másikig. Keresett valakit, hogy elajándékozza neki a házat. Szinte kunyorálta régi szomszédait, fogadják el, mert nem bír érte dolgozni a kőfejtésnél. De nem talált senkit, aki elfogadja. Mindenki örvendett, ha a sajátjáért le bírja dolgozni a hátralékot. Különben is a férfiak java távoli tartományokba ment munkát keresni, vagy a havasi legelőkre

húzódtak pásztorkodni. Sok házban nem is gyúlt fel a faggyúvilág. Üresen, feketén és lakatlanul búslakodtak a házak, akárcsak az övé. Csakhamar máshol is kihunytt a mécs a büszke csillagok láttára. Csupán a bíró ablaka virrasztott, mintha csak neki intene: jer vissza a kecske-tejre. Kötuskóra ült pihenni. És a csípős szél fiatal koráról dúdolt, amikor még a közelben zúgott a rengeteg és sok volt a fa, és sok volt a kecske. Jó volt a háza, élt a felesége. Erős volt a karja. Most kő, kő mindenfelé. A fiatal bükkfakamaszok olyan óvatosan nőnek. Szomorúan merengve, észre sem vette, hogyan kerül egyre közelebb a bíró lámpavilágához. Az egyetlen lámpavilághoz ebben a sziklafaluban. Hiába ellenkezett éhségével s a minduntalan eszébe jutó kórházi ágyak és ételek emlékével, egyszer mégis ott állt a kerítés mellett, amire őrvongva ugráltak a dolgukat komolyan vevő kutyák. A bíró szétrugdosta őket és beeresztette. Még egyszer alkudni próbált:

– Fogadd el a házamat adóba, Zvetyka bíró, hogy bemehessek a kórházba. Azután többet sose jövök ide. A lábam se bírna már.

– Házat, földet nem szabad adóba lefoglalni – nézett félre a bíró kedvetlenül, s hosszadalmasan vakarta a bocskorból szabadult lábait. – Ott a tej és málé, egyél. Gyűjts erőt a csákányhoz. Dolgozol, amennyit tudsz, és rendes napszámot kapsz. Kevés erre a férfiember. Kell a kő az utakhoz, mert háború lesz megint, vén baka. A jó katona pedig nem köp a földre, azt már mondtam.

De Lezsnyó konokul nézett a földre, mintha mégis meg akarná becsteleníteni.

– Ha dógoznék, többet semmivel sem tartoznék a fi-nánciának?

Zvetyka nyelt egyet:

– Há, régivel semmivel, de tudod... ha azt veszem, hogy ezután előre kell fizetni az adót egy negyedévre... De azt majd ledolgozzák a fiaid, ha...

– És ha dógoznék – szakította félbe Lezsnyó –, azután kiadnád a szegénységít nekem?

– Ki... de muszáj ráírni, hogy van egy rossz házad. Úgy írnám: nagyon rossz...

Ráírnád, mégis ráírnád? – kérdezte maga elé meredve. – Hát akkor reggelig gondolkozok rajta.

Távozni készült, s a bíró megsajnálta. Enni adott neki, azután útjára engedte. Lezsnyó roskatag házához botorkált. Leverte az ajtóról a keresztfákat és behúzódott. Egész éjjel álmatlanul nyögve hentergett az egyik sarokban, valami régi condadarabokon. Minduntalan a kórházi ágyak és ételek jutottak eszébe. Néha hangosan felmordult. Miért ne? Úgyis meghalok. Nemsokára. Akkor úgyis összedül a ház. Másnap senki se látta kimozdulni. Nemigen törődtek vele. Egyszer aztán lángok csaptak ki az ablakon. Füst gomolygott az eresztéken kifelé. Csakhamar már úgy futkároztak a lángok kereken, fel a gerendafalakon, mintha egy gyorsan növe futónövény lepne el körös-körül. A födélzet fölött pedig óriási, szétpattanófélben lévő bimbóvá csavarodtak össze. A füst meg függőleges irányban tekeredett fel az égre. A sziklák közül gyerekfejek bukkantak fel, s a kecskékkal egyszerre másztak az ormokra. Visítózó leánykák, koszos, szűk gatyájú, kozsokos fiúcskák ordítottak, de velük mekegtek az anyakecskék is.

– É- é-é-ég Lezsnyó. Bent é-é-é-ég a házban!

A távoli sziklafalak visszakiáltották: házban... házban... Itt-ott néhány öreg, egykori drótostót és asszony jött elő a lakatlannak látszó házakból. A golyvás bíró gidájától követve, fújva, lihegve cipelt két üres vedret, amelyek odaverődtek hosszú lábaihoz s vízért ordított. Szerencsére az égő, ropogó ház magányosan, a többitől messze elkülönítve állt, s a szél se fújta. Megközelítette, amennyire csak a tűz hőereje nem pörkölt. Lezsnyó után kiáltozott, mintha az pecsenyére sülve is engedelmesen előjönne az ő szavára. És tényleg, az öreg vékony árnyalakja meg is jelent. Igaz, nem a lángok között, hanem jóval túl a ház mögött, a Búdöscsurgó feletti ormón állt.

A bíró megkönnyebbülve rohant hozzá. Ekkor már kőarccal ült a sziklán s könnyecseppek bukdácsoltak a ráncai közt lefelé. Egyébként egykedvűen bámulta a lángokat. A bíró is mellékuporodott. Patakban csurgott arcáról a verejték, mikor szóhoz jutott, keresztet vetett magára és fohászzkodott.

– Borzasztó, hogy ég...

– Igen, földig... – felelte Lezsnyó szomorúan.

– És hogy gyúlt meg?

– Egy kovaszikrától.

A bíró nyugtalanul nézett körül. Asszonyok, vének, gyermekek és kecskék gyülekeztek a hátuk mögé.

– Hm... és ki tartotta azt a kovát?

– Én... – nyögte ki az öreg hosszú szünet után.

A bíró felugrott:

– Te... te tartottad, Lezsnyó? Volt szíved a saját házadat... és miért?

Lezsnyó szeméből lassan szivárgott a könny.

– Az ember megöli magát néha... És azért, hogy hazugság nélkül megírhasd azt az írást. Törülhetsz most az adóból is...

Zvetyka halálsápadtan nézett körül. Népei a szemüket meregették. Még a kecskék is figyelmesebben szegték elé a fülüket. Megértette az öreget, szánta is, de azért haragos volt, amiért ennyi tanú előtt mondta el a dolgot, és így nem lehet lenyelni, szemet hunyni. Kereste a szavakat:

– Te Lezsnyó, én ezt nem hihetem. Te cipelted hozzá a fát... Te faragtd. Ennek a háznak te voltál a teremtő istene. Nekem leszakadna a kezem. Gondold meg még egyszer, hátha csak véletlenül gyúlt ki.

– Biza fáj a szívem, és mégis... Ember nélkül nem ház a ház...

– De... ezt úgy híjják, hogy gyújtogatás, Lezsnyó. És ez egészen más, mintha, teszem fel, szépen lebontod és nekünk adod a fáját.

– Így gyorsabban ment, úgy nem lett volna szívem.

– Kissé ingerült lett. – Azután mit törődtök vele? Az én házam volt, nem a tiétek...

Zvetyka felette aggodalmas arccal lépett le a szikláról. Tüszőjén csavart egyet. Két bocskorát szétvetette, és az így támadt kapuba, a lába közé rögtön befurakodott a gidája. Komolytalanul cibálta gazdája bocskorából a kilógó kapcavéget... Elrúgta magától s folytatta:

– Igaz, a tied volt, Lezsnyó. De hátha tüzet fogott volna a mi házunk is... Azután te szegénységi érdekből adtál tüzet neki... És hogy megkárosítsd a magas finán-

ciát, amelyik tartja azt a kórházat, ahova te be akarsz feküdni...A földre köptél Lezsnyó...

Az öreg dühbe jött a vádoló hangra:

– Azt akarod mondani, hogy az én házammal nem csinálhatok azt, amit akarok?

– Ez is igaz – motyogta valamelyik öreg.

A bíró elvesztette erélyét, s félrenézett:

– Igaz nem igaz, de én azt hiszem, meg kell kötözzelek téged... Ezért vagyok bíró, és leviszlek a csendőröknek, és tudom, nagyon rosszul fogok aludni, ha bezárnak téged... Ugye, nem ellenkezel velük, mert nagyon tudnak vallatni, ha megijednél és tagadni kezdenél...

Most nekünk muszáj tanúskodni, és nagyon szomorúak leszünk, Lezsnyó... Mert tuggyuk, holnap mi is elkövethetünk valamit.

Az asszonyok már a szoknyájuk alját emelték a szemükhöz, és kilátszott fehér, csóré térdük. Zvetyka borús arccal nézett körül, mivel is köthetné meg az öreget, aki elámulva, szinte száját tátva báméskodott rájuk. Az egyik hátul álló, elpityeredett gyerek csuklójára tekerve vékony spárgát vett észre, aminek a másik vége egy rugdalózdó sovány tyúk lábára volt kötve.

– Vedd az öledbe azt a tyúkot, Stepán, és ide avval a kötővel. Nagyon sóhajtott. – Te pedig tartsd hátra a kezed, öreg. Véniségedre igazán belédbújt az ördög...

– De hát csak nem gondolod ezt komolyan, Zvetyka – állt fel remegve Lezsnyó. – Ez mégiscsak az én házam volt. Nem vétel te most valami nagyot?

– Ó, hát honnan tuggyam én azt! – sóhajtott a bíró, és az öreg háta mögé került, óvatosan összekötözte, s aggódalmasan érdeklődött: – Ugye nem szorít nagyon? És igazán ne haragudj reám. Tudod, szólok a csendőröknek is, hogy ő se szorítsa meg nagyon.

Lezsnyó a hamvadó ház romjaira merengett. Az orra alá dűnnyögve vigasztalta a bírót, ő nem haragszik, bár sehogy se érti az egészet. Főlehajtva s a sziklatuskókat kerülgetve, szótlanul elindultak a bíró háza felé. Egyszer-egyszer még visszanézett a füstölgő romokra, és sóhajtott. Az öreg nyomában az üres vedrekkal a bíró. Kérlelte Lezsnyót, ne tagadjon semmit. Mögöttük a szoknyájuk aljával szemüket törülgető, szipogó asszonyok, s leg-

hátsó derékig érő kozsokos, mezítlábas gyerekek jöttek. A menetet a szikláról sziklára ugráló kecskék és virgonc gidók zárták be.

Mikor a bíró háza elé értek, a tyúkot ölében szorongató fiúcska előállt, és más kötőt kért az elkobzott spárga helyett.

Lezsnyó tavaszra kiszabadult. Tán maga sem tudta volna megmondani, hogy mi tartotta életben, az a sok kinin, amit megetettek vele, avagy az a hatalmas vágy, hogy a kórházba jusson. Mert a meleg idő beálltával háromnaponként újra csak elővette a hidegrázás. Derék-ból véglegesen meggörbült. Szinte négykézláb mászott fel a zord hegyek közt pusztuló falujába. Köhögött az erős hegyi levegőtől, a szeme állandóan szivárgott. A bíró összerázkódott, amikor egyszer csak ott állt előtte, és az arcába bámult. Zavara nőttön-nőtt, amikor Lezsnyó szeme rátévedt bakancsaira, mert már ezt viselt bocskor helyett. Szolgálólány fejte helyette a kecskéket, négy helyett nyolcat, fönt a polcokon sok sajtkarika keményedett. Hogy Lezsnyó ne nézelődhessen tovább, gyorsan megszólalt:

– Csakhogy kiengedtek, Lezsnyó, ha te tudnád, mennyit búsultam érted...

– Igen, elhiszem, de a kecskéid megsaporodtak!

– Ne irigyeld, Lezsnyó, mit érek vele, ha már én is olyan öreg vagyok. Tudod, a kőrepszítés hozott egy kicsit, én voltam a felügyelő a repszítők között. De ne irigyeld, a gusám nagyon megnőtt a sok ordítástól.

– Nem irigylem, ne félj. Legalább most jobb szívvel kiadod nekem azt a szegénységi bizonyítványt...

Zvetyka megint összerezett, s kinézett az ablakon, és azokra a házakra gondolt, amik a Lezsnyóé után égtek le, csak úgy maguktól...

– Ó, ha nem halnék meg nemsokára, igazán mást tételnék bírónak – kezdte körülményesen –, mert tudod, de igazán ne gondolj rosszat rólam, tudod, az új esztendő óta az a szokás, hogy... hm, csak jó erkölcsi bizonyítványra adhatok szegénységit. Eredj vissza a bíróságra,

és szerezzél, ha tudsz. De igazán, én, tudod, hogy is mondjam csak, nem tartom ezt jó szokásnak...

Lezsnyó fogcsikorgatva, átkozódva hagyta el szülőfaluját. Attól kezdve, amíg csak élt, városról városra kóborolt, mezítláb, bőrtarisznyájában az ecetes üveggel. Szándékosan kereste a legbűzösebb pocsolyákat, s lábát bemocskolva csengetett be különbnél-különb házakba, s a lábtörlőket, szőnyegetek gondosan megkerülve, otthagyta meztelen lábnyomait mindenhol...

(1940)

VALAKI ZÖRGET

Pál Jánosék az úgynevezett derék emberek közé tartoztak. Nemigen törődtek a más bajával, de a magukét sem vitték a szomszéd kapuk elé. Ötévenként ha kaptak levelet, – ők még ennél is kevesebbet írtak. Ha olyan üzembe kerültek dolgozni, ahol szervezett munkások voltak többségben, akkor ők is beiratkoztak az „egyletbe”. De ha az üzem szervezetlen volt, akkor az egyletben tanult „többség dönt” elv alapján rögtön kiiratkoztak. Imádkozás helyett háziáldást akasztottak az ágyuk felé s betegre túlórázták magukat. Rendesen fizették az egyházi adót, adtak a koldusnak, két törvényes gyereket hoztak a világra s nem vitatkoztak a boldogság titka felett. Amikor még szokásban volt, az utolsókkal álltak sorba a képviselőválasztásokon és az összes jelöltek arcképére ráütötték a pecsétet. A robotos hétköznapiakon nem komorodtak, vasárnap pedig nem tudták, minek örülhetnének. Minden reggel letéptek egy napot a naptárról, bár anélkül is tudták a dátumokat. Esténként felhúzták az ébresztőórát, ami már tíz éve fél ötre volt beállítva. Reggel azonban maguktól is felébredtek négy órakor s elzárták a csergetőt, nehogy felébressze a gyermekeket.

A mai vasárnap is ment minden a maga útján. Pál János félóra hosszat szította lábát a hideg vízben s bár sehova sem készült, kifényesítette ünneplő cipőjét. A nap felkelt és ontotta a nyári meleget, a fontoskodó verebek fészekügyekről csiripeltek a villanydrótokon, mint máskor. Idebent kifutott a tej, mint rendesen, s Pál Jánosné zsörtölődött, mint mindig. Az ura kivágta tyúkszemait s mormogva békétlenkedett, hogy „csak borotválkozni ne kéne”. Végül mégis beszappanozta magát – amint mon-

dá – házasságuk óta éppen ötszázhuszadszor. A két kölyök a fenyegetések ellenére is kenyér nélkül itta ki a kávéját s purdó fenékkal ugrált a tornácon.

Mitől is félték volna? Anyjuk szíve nagyobb volt az eszénél, apjuk katonai beosztása mozgósítás esetére a vasöntödébe szólt, az utcaajtó be volt zárva, a magas deszka-kerítésen minden rés belévezve s a teteje szúrósdróttal gírlandozva. Nem vártak vendéget és ők sem voltak hivatalosak sehová. Mindezekon túl pedig rendes, tisztességes, pirosbetűs, törvényesen elismert, majdnem békebeli vásárnap délelőtt ragyogott az égen, földön, az összes kis és nagy naptárakban.

És akkor valaki durván megzörgette a kaput. Pál Jánosék kicsitől nagyig összerázkódtak. A tornácra csődülve tiltakozva kiáltották:

– Ki az?

– Én vagyok, Paál Mihály – felelte egy izgatott hang, a Pál szót jó öblösen ejtve ki, úgy, hogy az *a* árnyalata is benne volt.

Összenéztek. Városukban egyetlen rokonuk sem élt. A távollevőkkel pedig nem leveleztek. Azonkívül azok Pálok és nem Paálok.

A zörgetés megisméltődött.

János kelletlenül vette a kapukulcsot s másik kezében a borotvapamaccsal, nyomában a családdal, kaput nyitott. Visszahőköltek. Fura alak rontott be. Katonamódra nyakába akasztott pokróccal, tekintélyes férfiesernyővel, kopott hegedűtokkal s egy ezüstszínűre festett drótkalitikával, amiben riadt kanári egyensúlyozta magát. Hirtelemben ócskás zsidónak nézték zsírpecsétetes, fekete kabátjában. A kiállott ijedtség miatt dühösen akartak rászólni, hogy nincs szükségük semmire, amikor a jövevény gyorsan lepakolódott s János nyakába borult.

– János, én vérem! – kiáltotta. – Hát nem ismertek meg!? Én vagyok Paál Mihály, a nagybácsid... – s be sem várva, hogy szóljanak valamit, elérzékenyülten, jobbról, balról arcon csókolta előbb Jánost, aztán a zellert szorongató asszonyt, majd a fiúcskákat, a hatéves Janikát és az ötéves Gyszit. – Én kis véreim – ismételte meg a könnye is kihullott. – Hát igazán nem ismertek meg? Tíz éve készülök rá, hogy oltalmamba vegyelek ti-

teket. Hogy megosszam veletek szerény javaimat – s máris felkapta gyanús csomagjait s ide-oda topogva egyre beljebb sodorta a kapuba cövekelődött családot. – Igen bizony, jöttem volna, de tudod, János lelkem, István bátyámék nem engedtek. Vakon azt hittem, hogy a vérségi ragaszkodás beszél belőlük, pedig csak ki akarták szipolyozni az utolsó csepp véremet is, nehogy nektek is jusson valami. Vagyont vagyonra halmozónak, de a szegény rokon megdögölhet tőlük.

Pál Jánosné arca derülni kezdett. A vendég „szerény javaira” gondolva, kételkedve nézegette a hegedűtokot, a madárkalitkát s az esernyőt, vajon csak ennyiből állna egész vagyona, mellyel oly nagylelkűen gyámolítani készül őket?! Az István bácsiék módjáról részletes értesülései voltak, a Mihály bácsiéről csak annyi, hogy korán özvegyiségre jutott, gyermektelen, potyafráter. Jól emlékezett arra az öt év előtti levélre, amiben István bácsi azt válaszolta kérésükre, hogy szívesen adna kölcsönt nekik, ha ez a Mihály nem élösködne a nyakukon. És most mit kell hallania. Mihály bácsit volt miből szipolyozni! Igaz, erről a körülményről egyelőre csak sovány nyaka s a buggyos térdnadrágból kilógó pipaszár lába látszott tanúskodni. Félretaposott sarkú félcipője sem keltette azt a benyomást, mintha nagyon bővelkedne a dús javakban. Na, de ki tudja, mi lapul a zsebében?...

Mihály bácsi élénk figyelmét nem kerülte el az aszszony vizsgálódása.

– Agrólszakadtnak néztek, ugye? Nem csuda, véreim. Két napja utazom. Rettentő, mennyi katona-utas van manapság a vonatokon. Se ülni, se állni nem lehet. Ó, mit szenvedett a köszvényes lábam! Ezért is hoztam magammal ilyen cégérmódra ezt a pokrócot, hogy becsavargassam vele, mert ha megfázik... – és sovány természetéhez mérten aránytalanul vaskos kezével lemondóan legyintett. – Egyébként minden holmimat teherpoggyásznak adtam fel – tette hozzá, s kutatóan nézelődött körbe a kopár udvaron s a tárva-nyitva álló konyhaajtón a ház belsejébe. Majd megpillantott valamit a tornácon s fűgén felhágott oda. Kalitkáját felakasztotta a meglátott szegre.

Az asszony ezalatt jelentősegteljesen oldalba döfte könyökével az urát, aki még egy árva szót sem szólt váratlanul közjük cseppent rokonához. Az öreget felismerte már. Mindenekelőtt a sűrűn használt „véreim” szóról. Aztán halványan, egészen hajnalszerű derengéssel egyéb is felködlött a múltból. Ezt a nagybácsiját elhunyt édesapja mindig úgy emlegette, hogy a bölcs Mihály. Emlékezett még egy kis szőke bajuszra s egy cigányképű, kövér nőre, aki mindig e szőke bajusz közelében szuszogott. Amint hírlett, valami gazdag olasz vagy spanyol családból származott és sok aranypénzt kapott vele Mihály bácsi, mikor összeházasodtak. Annyi tény, hogy a bölcs Mihály neki és testvéreinek akkoriban minden találkozásuk alkalmával piculát nyomott a markába. „Neszték, véreim. Vegyetek magatoknak palavesszőt” – mondogatta még polgáriiskolás korokban is. Emiatt nagyon bosszankodtak rá, különösen ő, de azután jött a világháború s Mihály bácsi a frontra került a többi Paálokkal és a piculáival együtt. Állítólag akkor pocskolta el feleségét és vagyonát. István bátyjéék emlékezetes leveléig semmit sem hallottak felőle. Mindezeket végiggondolva, bosszúsan vette tudomásul a nagybácsi honfoglalását a madárkalitkával.

– Hát – kezdte akadozva –, ha Mihály bátyámnak az István bátyámék bősége után nem lesz túl szegényes a mi vackunk, mi... mi jó szívvel látjuk.

A nagybácsi mosolyogva fordult el a madárkalitkától.

– Csak ne szerénykedjete – mondta sebesen –, István bátyád mindent nekem köszönhet. Én még ma is olyan madár vagyok, hogy ahova leszálok, tollut is viszek magammal. A te fiókáid sem fognak hiába csipogni... – s e sokat sejtető szavak után kibújt a katonásan nyakába akasztott pokróc-perecből, a pokrócot a hegedűtokra helyezte, aztán figyelmesen megnézte a házat.

– Csak szoba-konyha?

– A mi erőnkől nem futotta többre – mentegéződött Pálné zavartan.

Mihály bácsi a ház sarkához ment s legnagyobb meglepetésükre nagy léptekkel kimérte a telek szélességét s elégedetten bólintott.

– Még semmi se késő. Ti még elég fiatalok vagytok. Én pedig még nem vagyok túl öreg ahhoz, hogy ide a frontra felhúzzunk egy utcai szobát... Minek ide ekkora udvar? De lássuk csak belülről is ezt a viskót.

Pálné izgatottan sietett előre. Előzékenyen felkapta a nagybácsi tollait, mármint a hegedűtokot és a pokrócot. Közben megfogalmazatlan reménykedés járta át a szívét. Az ura ellenben sötét arccal követte őket. A két fiúcska abbahagyta a kanáricsodálást s az apjuk nadrágjába fogódzva a Mihály bácsi hátát bámulták. A konyhában pörkölt szag terjengett. A vendég kéjesen szimatolt.

– A szakácsnéba szerelmes leszek, ez már szent – s a szobaajtó keretében megállva, rögtön felbecsülte a szegényes, festett bútorokat is. – Hát ez a lyuk nem éppen tükörszoba, de Istvánéknak még ilyen se volt, amikor hozzájuk kerültem. Most bezzeg a falak is furnérosak. Aztán csak látnátok azt a glancot a bútorokon. A párnákban pávapihe. De a világért se gondoljátok, hogy dült hozzájuk a pénz. Nélkülem ma is szalmazsákon aludnának. Mert a pénz olyan, mint a gyermek. Ha rossz kezekbe kerül, disznópásztornak se való, jó kezekben viszont királynak is beválik. Az én kezemet megnézhetitek. Az eszem pedig... – kopogtatta meg homlokát –, emlékszel, mit mondott szegény apád az eszemre?

János komoran támasztotta az ajtófélfát.

– Emlékszem – mondta kedvetlenül, aztán valamivel élénkebben: – Mikorra várja Mihály bácsi a csomagját?

– A csomagjaimat? – s hirtelen a hegedűtokot kereste szemével. – Ja igen, amit teherpoggyásznak adtam fel. A mostani késedelmes vasúti forgalom mellett belétehetik egy hét is, ha nem több, mire megérkezik. Különben majd értesítenek. A ti címeteket adtam meg. Sándor László utca 9.

– Gyulai Pál... – kotyogott közbe a kis Janika.. Édesanyja ugyanakkor ijedten csapta össze a kezét. Mihály bácsi értelmetlenül ráncolta homlokát:

– Mit akar ez a kis göcs Gyulai Páltól?

– Ő a mi utcánk és nem kilenc, hanem tizenkilenc szám – világosította fel Pál János.

– Nem vicceltek?

– Igazán – erősítette meg az asszony is.

– Ejnye – szörnyülködött Mihály bácsi. – Hogy tudtam így összecserélni ezt a két nagyembert. Pedig emlékszel ugye, mit mondott az eszemre szegény apád. No, de hát előfordul az efféle a legjobb koponyáknál is. Szerencsére megőriztem a feladóvevényt és majd kimagyarázkodok az állomáson... Fő az, hogy itt vagyok végre köztetek. Nahát, ez a pörköltzag! El sem hiszitek, vérecskéim, hogy ti mentettétek meg az életemet. Úgy megutáltam István bátyádékon keresztül az egész emberiséget, hogy felköttem volna magamat, ha nem gondolok a ti egyszerű és becsületes, munkás családokra. Amíg ilyen családok léteznek és ilyen pörköltzag náluk, addig van remény. A rokonságnak össze kell tartani. Ez az alapja mindennek. Ha ezt betartották volna az emberek, sose került volna sor a világháborúkra. Az egyikből nem lett volna koldus, míg a másiknak a bőre alatt is százasok zörögnek. De még semmi se késő, csak rögtön hozzá kell fogni. A rokonsági kötelekeket minél hamarabb újból ki kell feszíteni. Teszem fel, mi sürgőben ki kell korrigáljuk a családi nevünket. Az én nagyapám olyan zsugori volt, hogy a családi nevünkéből is lespórolt egy betűt. Az *a* betűt. Mert mi nem Pálok, hanem Paálok vagyunk. Nemes vér. Azok a rokonaink, akik nem verték fogukhoz még a pennát is, de annál inkább a százasokat, ma is Paálok. Én számítok a rokoni összetartásra...

– Én utálom a protekciót – mondta nyersen ez idő szerint már Paál János.

– Az összetartás nem protekció. Több. Kölcsönös segítség. Amíg megszokod, bízz csak rám mindent. Ha megengeditek, ezután én leszek a fej köztetek. Nektek csak ez hiányzott eddig. Ezután minden másképp lesz. Most pedig, kedves húgomasszony, add ide azt a hegedűtokot...

A fiúcskák közelebb somfordáltak.

– Mihály bácsi még azzal is tud? – érdeklődött Gyuszi izgatottan.

Mihály bácsi átvette a tokot és igen udvariasan arra kérte a húgomasszonyt, hogy töltsön neki mosdóvizet a lavórba, majd Jánoshoz fordult.

– Engedelmetekkel a konyhában átöltözöm. Tudjátok, csak amolyan régimódi nagy kufferjeim vannak. Nem bírtam volna magammal cipelni. A teherpoggyász között jönnek azok is... A legszükségesebbeket ebbe a tokba csomagoltam. Gondoltam, legalább ennyi hasznát vegyem, ha már kilopták belőle a hegedűt.

Ezzel aztán kivonult a konyhába. Sajátos kofferjéből gyűrött inget, törülközőt, egy kopott fogkefét, végül egy annál is kopottabb nyakkendőt s kanári madár-eledelt szedett ki egy papírzacskóban. Újságpapírba csomagolva sárga szandálcipő volt még a tokban, arrébb meg nyúl-láb, amivel letörölte a poros cipőjét. A szennyes inget a tiszta helyére gyúrta s már kész is volt...

Pál Jánosék ezen az éjjel, ami eddig sose fordult elő, álmatlanul hánykolódtak a konyhában. Mihály bácsit tudniillik az ő helyükre fektették a szobába, a gyermekeket szintén betelepítették hozzája, ők idekint elfoglalták a gyerekek ágyát. És tűnődtek. Mint mindig, amióta összeházasodtak, most is egy tárgy körül forogtak gondolataik. Ezért alig volt mit beszélniök egymással. Hogy még meg nem unták egymást, annak csupán az volt az oka, hogy nem jutott rá idő. Mind a ketten dolgozni jártak, az asszony politúrozni egy asztalosüzembe, az utóbbi időkben a férfit éjjeli öntésekhez osztották be. Ez a körülmény a gyermekek szempontjából előnyösnek tűnt. Megoldódott az a kérdés, ki viseljen rájuk gondot nappal. A jövőre vonatkozólag annyi reményt dédelgettek, amennyit az ő zavartalan felnevelésükhöz elégségesnek gondoltak, mind a kettőből iparos embert akartak faragni, hogy legyen ki eltartsa őket öregségükre. Ha időközben megnősülnek és ha a szerencse nekik is kedvez annyira, mint nekik, akkor a feleségük hozománya révén tovább építhetik a szülői házat. Az unokák pedig már mérnökök is lehetnek. De e távoli lehetőségre csak igen ritkán gondoltak. Beszélni meg éppen csak akkor mertek, ha nagy ünnepek alkalmával erős bort ittak. A Mihály bácsi megjelenése óta azonban mindegyre az motoszkált az asszony fejében, vajon nem

ugorhatnák-e át azt a száz esztendő, amit reményeik beteljesülésére szántak. Maga elé idézte Mihály bácsit, amint nagy léptekkel felméri a telek szélességét. Fontolóra vette a „tollakra” vonatkozó megjegyzéseit, hátha nem költötte el annak az egykori cigánylánynak az aranypénzét egészen. Testét kiverte a forróság, hogy nyomban utána a kétely hideg borzongása lúdbőrözze be a hátát. Minduntalan eszébe jutott a hegedűtök s a rossz címre feladott „teherpoggyász”... Egyszer aztán, mintha eddig is hangosan vitatta volna kételyeit, ingerülten szólt az urára:

– Neked tudni kellene, milyen ember. Nem az én nagybátyám...

– Senkit se lehet elég jól ismerni. Jobb, ha nem bízunk benne.

– És ha mégis van pénze...

– Hagyd, hogy derüljön ki.

– Csak el ne vadítsd, mire kiderül.

A férfi csodálkozva fülelt a támadó hangra. Csak házasságuk első öt évében vitakoztak így. Ő nem akart adósságra belevágni a házépítésbe, felesége viszont mindjárt kétszoba-konyhával kezdte volna. Makacsságával ki is erőszakolta a szoba-konyhát. Fülíg érő adósságaik lemorzsolódása után vitáik is megszelídültek, végül teljesen meg is szűntek. Azóta úgy egybesimult életük folyása, akár a találkozó folyóvizeké. Mi történt hát ezzel az asszonnyal, hökkent meg Pál János. De sokkal álmosabb volt annál, mintsem végig tudta volna gondolni e változás okát.

*

Mihály bácsi reggelenként fölötte vidáman ébredt. A nálánál is vidorabb kanáriját megetette, kiakasztotta a tornácra, aztán maga is nekiült egy nagy csupor kávénak. Egy hizlaldában gyönyörűséggel szemlélték volna, milyen étvággal eszik, iszik, de János csak nehézkes vasöntő volt s mindegyre eszébe juttatta nagybácsijának, hogy s mint van a köszvénye, mire az rögtön sántikálni kezdett, hogy csakhamar elfeledkezzen róla. Egyébként mindent elkövetett, hogy Jánost a maga javára hangolja, de az kitért a beszélgetések elől, bármily oldalról pró-

bálta is kikezdeni. Nagyon csodálkozott például, amikor kiderült, hogy János éjjeli munkás és hogy az asszony is dolgozni jár. Csóváltgatta a fejét. Ez nem valami egészséges családi harmónia. Az se jó, ha az asszony is pénzt keres s ráadásul éjszaka is magára marad. János azonban könnyedén fogta fel a dolgot. Mitől féljen, hisz vele vannak a gyerekek... Apropos, a gyerekek – szötte tovább Mihály bácsi a témát. Nincs rajtuk egy csepp Pál vonás se. Mind a kettő az asszonyra üt. János erre már nem is válaszolt. Közömbös arccal cigarettát sodort magának. Mihály bácsi erre megjegyezte, hogy ő még a fronton leszokott a dohányzásról. Konok hallgatás volt a válasz. Mihály bácsi nem csüggedt. Új csapáson indult el. Egy-egy lejt adott a fiúcskáknek palavesszőre. Mire János arca még inkább megkeményedett. Végül már azt se tudta, mit kellene mondani. Kétségbeesett kísérleteinek eredménye aztán rendszerint az volt, hogy János kurtán odavetette neki a kemence mellől, ahol szemmel tartotta a fővő tejet:

– Jó volna, ha kinézne az állomásra, nehogy fekbért kelljen fizetni a cókmókért, ha megjön...

Mihály bácsi ilyenkor nagyon helyeselt, ő is épp erre gondolt, de azért egyáltalán nem sietve csomózta cipőfüzőjét, végül magához vette esernyőjét s elment... Dél felé került haza s lelkendezve újságolta, nem is hitte volna, hogy mily olcsón lehet építkezni, azt a másik szobát igazán gyerekjáték lesz felhúzni a fronton. Csak már jönne meg a poggyásza.

A Mihály bácsi teherpoggyásza azonban sehogy sem akart megjönni. János pedig egyében se törte a fejét, csak a Mihály bácsi köszvényén és a teherpoggyászon. Az előbbire méheket fogdosott s a nagybácsi lábát erőszakkal megszuratta velük, mert az használ. A poggyász érdekében viszont különböző hivatalokba küldözgette reklamálni. A dolog vége az lett, hogy a Mihály bácsi köszvénye rohamosan meggyógyult, a teherpoggyász is megjött valahára, de – ó, micsoda bosszúság! – hiába kereste a feladóvevényt. Nyomtalanul eltűnt... S addig mind keresték, amíg Mihály bácsi siralmas arccal jelentette, hogy a drága poggyászát a vasúti raktár

elárverezte, mivel a megadott címen senkit sem találtak, ő pedig nem tudta igazolni tulajdonjogát...

– Gyalázat – mondta kétértelmű morgással János...

– Mord ember az urad – panaszkodott esténként Mihály bácsi az asszonynak, miután János munkába ment. – Csupa bizalmatlanság. Kiismerhetetlen. Félek az ilyen emberektől. Sose lehet tudni, mire gondol. A gyermekekhez is alig szól. Sokszor az az érzésem, nem szereti őket. Magán kívül talán senkit se szeret...

– Ugyan – védte az urát a vacsorát főző asszony.

– Én csak ismerem. A szíve nehezen nyílik, akár az amerikai lakat, de ha egyszer kinyílik...

– Ugyan biza, te mikor láttad utoljára kinyílni? Alig vagytok együtt. Este alig jössz s ő már megy is. Én a te helyedben attól félnék, valahova tilosba jár éjszaka. Én se voltam angyal. – Kis hallgatás után hozzátette: – Bánom már, hogy közetek tolakodtam. Pedig milyen nagy tervekkel jöttem, az urad nem akar meghallgatni.

Az asszony megdöbbsent. Mi is van ezzel a Jánossal. Máig se tudja például, miért ellenkezett olyan konokul vele is, amikor először vetette fel a házépítés tervét. Valósággal rá kellett erőszakolni a vagyonszerzésre. Azt mondta: „Mindenki kapja meg a munkájáért, ami jár. Az elég vagyon.” Miért nézné ki ezt a derék nagybácsit? Hiszen oly jóakarattal van hozzájuk. Igaz, sokat eszik, de ki tudja – hátha a gyerekek javára válik. Ez a kérdés aztán úgy rátapadt, akár egy pióca. Kedvetlenül ment munkába. Amikor összekerültek, állandóan az urát fürkészte.

Mihály bácsi az egyik este nagy sóhajtások közben megint az urára kezdett panaszkodni.

– Igazán nem értem ezt a Jánost – mondta. – Még mindig a teherpoggyászatot emlegeti, ha szólok hozzá. S a lábam már egészen eldagadt a sok méhszúrástól... Ő meg a szemembe nevet. István bátyám is rossz ember, de legalább takargatni igyekszik. Ha nem szégyellném, visszamennék hozzájuk. Ezután is hegyre hordanám a földet. Ha két olyan kedves gyermekük volna, mint a tied, nem haboznék egy percig sem. Ő, és mi-csoda jó kávékat tudsz te főzni...

Pálné elsápadt. Mihály bácsi hangjában sejtelmes hangárnyalatok vibráltak. Lehetetlen volt félreérteni a bennük rejlő célzást. Csak tudná, hol tartja azt a bizonyos „földet”, amit nem jó szívvel hordana az Istvánék hegyére.

Az öreg abbahagyta a merengést és azt kérdezte:

– Tulajdonképpen miért nem íratatok rá a gyermekekre a házat?

– Mindegy az! Úgyis az övék – felelte hirtelenében Pálné, de alighogy kimondta, egyszerre kétségek fogták el. Mohón ragadta meg Mihály bácsi vaskos kezét. – Vagy talán nem mindegy? Hiszen megesküdtünk a papnál is.

Mihály bácsi kis gondolkozás után így válaszolt:

– Volt nekem egy barátom. Tíz évig boldogan élt a feleségével. Egyszer aztán senki sem tudja, mi ütött belé, titokban eladta az ő nevére írt házat és az árával úgy elment valahova Amerikába, hogy bottal se üthették a nyomát. Ezt nem azért mondom, mintha Jánost is képesnek tartanám effélére. A Paálok sosem követtek el becsstelenséget, amiért csak Pálnak írják magukat.

Az asszony agyában féregként kezdett rágni az Amerikába szökött férj históriája. Gyanakvóan figyelte a hajnali órákban hazatérő férjét, s bár az már évek óta elhanyagolta azt a szokását, hogy megcsókolja ilyenkor, most ezt is különösnek találta. Aztán miért nem olyan követelődző az ágyban, mint a korábbi években? Eszébe sem jutott, hogy ő sem a régi már s tovább emésztette magát beképzeltéseivel. Az ura, mikor az egyik éjjel ébren talála, mogorván érdeklődött:

– Miért nem alszol te mostanában, mikor hazajövök?

Az asszonyt már annyira elnyűtte a hetek óta tartó néma aggodalom, hogy minden okossága csődöt mondott, s egyszerre kitálalta:

– Azt akarom, hogy írasd a házat a gyermekekre.

– Ejnye – ütődött meg a férfi. – Miért éppen rájuk és éppen most?

– Minél hamarabb, mert...

– Látod, ezért nem akartam én vagyont. Tudtam,

háborúság lesz belőle. Csak azt nem értem, mi ütött beléd éppen most?

– Csak az, hogy nekem több jussom van hozzá. A telket én szereztem, a ház fele is az enyém...

– Vagyis rád írássam. Miért nem kezdted ezzel?

– Tán nincs jogom hozzá? De nem ezt követelem. Elég, ha a gyermekek nevéen lesz. Ez annyi, mintha az én nevemen volna. Hozzám közelebb esnek a gyerekek...

A férfi fülében taplóként tüzesedtek e szavak. Miért esnek hozzá közelebb? Az anyaság mélyebb értelmű vonatkozásairól nagyon keveset hallott s ezért fekete falként meredt erre a kijelentésre. Eszébe jutottak Mihály bácsi célzásai: „A gyermekeken nincs egy csepp Pál vonás se”, „nem jó, ha az asszony is pénzt keres és ha magára hagyják éjszaka”. Úgy érezte, most már mindent ért.

– Nem – hörögte rekedten. – Nem íratok semmit. Egy szép napon fújhatnék a tűzbe. Inkább holnap eladom. Úgyis kérte valaki... Most már tudom, miért nem hasonlítanak rám a gyerekek...

Az asszony felugorva az ágyból, a férfi arcába sújtott.

– Engem mersz gyanúsítani, és éppen te, aki ki tudja, hol fetreng túlórázás címen minden éjjel.

A férfi ordított:

– Meg mertél ütni, te... te...

A szobában alvó gyerekek felriadtak a dulakodásra. Mihály bácsi is felütötte kopasz fejét, aztán összezsugorodott, akár az üzött sün. Szeretett volna nagyon megszűlni innen, de hol, kinél... Vissza Istvánéhoz talán? Didergett benne a bizonyosság: itt nem lesz több maradása. Ó, azok a jó tejfeles kávék! Dörgő ajtócsapódásra figyelt fel. Odakint zokogott az asszony. Az ostoba! Hát nem félreértette a telekkönyvi kérdést. Ennyire komolyan vette?

A két fiúcska kifutott az anyjához. Mellé kuporodtak az ágyba és segítettek sírni. Virradt már. Először életükben csudálkozva látták, hogy az apjuk hiányzik a paplan alól, de aztán újabb meglepetés érte őket. Anyjuk se aznap, se másnap nem ment dolgozni, apjuk meg egyáltalán nem mutatkozott. Mihály bácsi e két nap alatt mukkanni sem mert. A véraláfutásos arcú asszony nem

főzött, nem evett, a drága kövér tej megaludt a lábasban. A nagybácsi látva a bomlás jeleit, egyre letörtebbé vált. Homlokára szünet nélkül gyülekeztek a ráncok; szinte kiszikkadt a ruhából. Már csak vállfára akasztott öltönyként lógott, hol az ajtókeretben, hol valamelyik szekrénysarkon.

Az agyoncsigázott asszony egyszer magához intette:

– Mit gondol, Mihály bácsi, látatlanba is megvesznek és kifizetnek egy házat? Nem lehet azt letiltani?

– Megtörténhetik, habár izé – hebegett, habogott a vénember. Aggódva gondolta: mit mondjon, mit mondjon, hogy ne ártson még többet, végül kinyögte: – A letiltás csak per útján lehetséges, de az hosszadalmas...

Pálné egész testében remegett. Mint az elmúlt három nap alatt annyiszor, most is lázasan kutatott emlékei között olyan mozzanatok után, amelyek arról tanúskodhának, hogy az ura nem képes őt kiforgatni a házból. Emlékei közül azonban kétségbeejtő képek rajzottak elé. Tíz év. Csupa munka. Csupa jövés-menés, oda-viszsa az üzemig. Öt évig minden szavuk a ház körül forgott, így a ház, úgy a ház. A bankrészletekről beszéltek hétfőtől szombatig, ünnepnap és vasárnap... Közben jöttek a gyerekek. Hát csuda, ha beléunt az ura ebbe – derengett fel a halovány és megértő sejtelem. De ez még inkább megriasztotta, mert hiszen akkor vége mindennek...

Mihály bácsi egyre nyugtalanabban figyelte. Az asszony megkérte, menjen el helyette az üzembe és tudassa, hogy beteg, azért nem megy dolgozni. Aztán három üveg petróleumot hozatott a gyermekekkel. Vajon mit akarhat a petróleummal, hiszen a házban villanyvilágítás van. Sejtette már, a bajok még magasabbra tornyosulnak a feje felett. Sokáig rágódott, végül mélyet sóhajtván, papírt tépett a noteszéből s néhány sort írt rá. Az abrosz alá dugta. Kivárt egy alkalmas pillanatot, mikor az asszony a gyerekektől követve hátrament a tyúkokhoz. Akkor leakasztotta a kalitkát s bevitte a szobába. Összegöngyölte pokrócát, a szekrényről leemelte a hegedűtöket s az egyik ablakon az esernyővel együtt kitétte az egészet az utcára. Végül maga is kilépett.

Amint behúzta maga után az ablakot, amilyen gyorsan csak kitélt pipaszár lábaitól, eliszkolt valamerre.

Az asszonynak fel se tűnt távozása. Nagyon kuszáltak voltak gondolatai. Három éjjel mondhatni semmit sem aludt. Eddig azt hitte, férje csak előkerül s kimagyarázkodnak. Utóvégre sosem kaptak így össze... De hát tudnak még együtt élni ezek után? És újra elfogta a jogos félelem. Majd a harag fojtogatta. Hát ne jöjjön vissza! De a házat nem hagyja. S a petróleumra gondolt. Ha valaki beteszi ide a lábát, azzal, hogy a házat megvette...

Keze görcsösen nyúlt a gyufásskatulya után. Odakészítette az asztalra az üveget a keze ügyibe. A két fiúcskát ott tartotta maga mellett. Azok vonatosdit játszottak a kis székkal s élethűen pöfögtek hozzá. Anyjuk a feszült várakozásban néha elbóbiskolt, hogy annál riadtabban kapja fel a fejét minden kis neszre:

– Zörgetett valaki, Janika?

– Nem, édesanyám, senki...

Lassan beesteledett. Az asszony még elgyötörtebbnek látszott. Lefektette a gyermekeket, de ő nem mert levetkezni... Váltig azt képzelte, hogy valaki a kapun zörög. A külváros észrevétlenül mély, fekete ürbe süllyedt. A sápadt villanylámpák segélyt kérően nyúltak ki a fekete semmiből. Úgy éjfél tájban nehézkesen botorkáló árnyék dülöngélt Pál Jánosék háza elé. Előbb a kerítésen, aztán az ablakon próbált beleskelődni. Homloka nyomása alatt a Mihály bácsi állal felületesen behúzott ablakszárny kinyílt...

– No, né – motyogta – most... most megfogtam őket. Hát itt jár be hozzá. Kéne nekik az én házam! Fejét ide-oda lógatva zsebéből kikotorta valahogy a bicskot, de mindjárt le is ejtette. Keresgélés közben maga is leroskadt az ablak alá s egy kő akadt a kezébe. Azt hitte, a bicska. Görcsösen szorongatta a markában s motyogta: Na, most jöhet... És elaludt a földön ülve..

Odabent az asszony felriadt a neszre. Első vad mozdulata a gyufa felé irányult. Úgy verte le a halálos kimerültség az ágyba ruhástul, kezében görcsösen szorongatva a skatulyát.

...Az abrosz alatt észrevétlenül lapult a kis cédula.

– *Elmegyek* – írta Mihály bácsi –, *ha én volnék a hibás, bocsássatok meg. István bátyámék is azt terjesztik rólam, hogy én vesztettem őket össze. Még egyszer utoljára szerencsét próbálok valamelyik rokonnál. Csak annyit mondok nekik, adjatok helyet és egy csupor kávé naponta. Mert én még most is bízek a rokonság feltámasztásában.*

Isten veletek, véreim. Saját kezűleg a bölcs, de nagyon szomorú Paál Mihály...

Még valami. Tévedtem. A fiúcskák mégis nagyon hasonlítanak rád, János. Legutóbb, mikor félrefordultam, sőt hintettek a kávémba.”

(1940)

A JÓTÉKONY PRÉMESKABÁT

Márton úr már a kocsira várt, hogy az állomásra hajtasson és mint minden télen, most is Olaszországba utazék, de az ócskás még mindig nem jött, hogy elvigye azt viseltes, prémes télikapátot, amelyet egészen nevetséges áron neki ígért volt.

Idegességében fel s alá járt a szobában úgy, hogy már kétszer is szinte keresztülbukott a bőröndökön. Minduntalan belső zsebéhez kapott, vajon ott van-e pénztárcája az útlevéllal. Az ablakhoz érve kitekintett a nagy piacra, ahol a csípős téli szél dühösen rázta a zúzmarás villanydrótokat. A kofák lábukat parázssal töltött fazekakra rakták melegedni, vagy ide-oda topogtak a csontrepesztő hidegben. A deszkabódék falához lapulva favágók és más alkalmi munkára váró, didergő munkanélküliek vacogtak.

Annak tudatában, hogy egy félóra múlva a nemzetközi gyors melegebb tájakra röpíti őt, szánni kezdte ezeket a türelmes fagyoskodókat, akik talán sohasem tehetik kívül lábukat az ország, sőt a város határain. Különösen megesett a szíve egy nagyon toprongyos alakon. Ennek cipője zsákdarabokkal volt becsavarva s télikapát helyett két kiskabátot viselt. A rövid kabátujjából kilógó csóré kezét hol a zsebébe, hol a kebelébe próbálta rejteni a hideg elől.

Nem bírta nézni s elfordult az ablaktól. Rápillantott órájára. Fél tíz. Többé nem várhat az ócskásra, de mi az ördögöt csináljon ezzel a vacak kabáttal? Hirtelen jó ötlete támadt, s amint újra kipillantott a piacra, furcsa melegség áradt a szíve felé. Az ablakot kinyitva szólt

a toprongyosnak. Behívta. Karjára dobta a prémes télikabátot.

– Öltözzön fel – parancsolta.

– Bújjak belé? – kérdezte az ember nagy szemet meresztve.

– Mégpedig gyorsan, mert sietek.

A másik értelmetlen arccal, csodálkozva engedelmeskedett. Idétlenül lecsapott vállakkal várakozott a bő kabátban...

– Teleljen benne egészséggel, izé... hogy is hívják?

A hogyishívják már teljesen elképedve bámult. Alig tudta kinyögni a nevét.

– Hogy? Csontos János? Na isten vele, fiam... Érti, a kabátot magának adtam – és kituszkolta a meglepetéstől bambán rámeredő férfit. Pár perc múlva megérkezett a kocsis azzal a jóleső tudattal utazott el Itáliába, hogy most nagyon boldoggá tett egy szegény munkanélkület.

És tényleg. Csontos János az első percekben valósággal szédülve lödörgött az utcán. Annyira képtelenségnek, ésszerűtlennek, lehetetlennek hitte az esetet, hogy nem is mert végignézni nagyszerű kabátján. Szinte bokáig ért. Alig kopott prémje meg a fülét simogatta.

Gyűrött kalapját még most is kezében szorongatta. A maró hideg azonban arra készítette, hogy feltegye koszos madárijesztőjét, de nem vette észre a csodálkozva utánaforduló embereket. Teljesen elmerülni látszott a télikabát vatelin-hájai közt, majd apránként felbátorodva, sorra kutatta a nagy, puha zsebeket. Egy kapu alá behúzódva végigtapogatta vastag bélését is, vajon nem talál valahol elrejtőzve egy pénzdarabot.

E kutatás révén döbrent rá csak igazán, micsoda szörnyű drága holmit ajándékoztak neki. Egy pillanatra eszébe is ötlött, hátha bolond volt az az úr, és nyugtalankodni kezdett. Nyugtalansága félelemmé nőtt, amikor észrevette, hogy egyre többen fordulnak utána. Ráeszmélt, hogy rongyokba csavart lába és koszos csuli-kalapja mennyire elüt a drága kabáttól. Érthetetlen szégyenkezés kerülgette. Önkéntelenül is messzi kitért a szembejövők elől, majd elhagyatottabb utcákba fordult. Borzalmas formájú kalapját hol zsebre gyűrte, hol újra fejére tette. Végül egy kapu alatt lecsavarta lábáról a rongyokat is, de a talpat-

lan cipőben úgy érezte, mintha mezítláb járna a fagyos aszfalton. Egy másik kapu alatt kénytelen volt visszatekerni rongyait.

Mikor újra az utcára lépett, egy kecskebőrkuccsmás úr állt eléje s szúrósan nézett rá. Ki akarta kerülni, de az megint csak eléje toppant.

– Gombolkozzék ki – szólt rá keményen...

Nem tudott ellentmondani ennek a nyers hangnak és kigombolkozott.

– Mit dugdos a zsebében? – vált még fenyegetőbbé az úr hangja s maga rántotta ki a Csontos zsebre gyűrt kalapját. – Miért bujkál a kapu alá és miféle drága kabát ez?

– Ka... kaptam...

– Igazolványokat!

Csontos ajka már reszketett. Két hete jött ebbe a városba munkát keresni, de a lakását még nem jelentette be, mert nem is volt. Hol itt, hol ott aludt, ahol éppen megszánták. Valami örült, buta félelem minden védekezési lehetőséget elfeledtetett vele s anélkül, hogy eszébe jutottak volna a következmények, önkéntelen mozdulattal futásnak eredt. A másik ordítva utána...

– Fogják meg, toolvaaj!

Az utcák egyszerre kiáltozásokkal, dobogó lábakkal teltek meg. Karok nyúltak feléje s eltorzult arcok tűntek fel. Nemsokára egész tömeg vette körül. Valaki bokán rúgta. Nyakát, karját s a télikabát hosszú szárnyait markolászták. Kocsiba gyűrták. Két rendőr kezét, lábát fogva elhajtatott vele.

A fogdában lehúzták róla a prémes kabátot, őt pedig sötét, bűzös cellába zárták. Egy óra múlva az az úr hallgatta ki, aki az utcán elfogta, s aztán újra bezárták, később megint kihallgatták és újra bezárták. Aznap vagy hússzor ismételték meg. Másnap összebilincselve elkísérték Márton úr lakására, persze az még a tegnap külföldre utazott. A lakók közül senki sem tudott felvilágosítást adni arról, vajon Márton úrnak volt-e ilyen prémes kabátja. Még a takarítónője sem, aki pedig ruháit is rendben tartotta.

Most már a lopás ténye senki előtt sem volt kétséges. Miért eredt volna futásnak különben? Miért bujkált volna

oly gyanúsan és miért nincs bejelentett lakása? Csak vigyázzon, hogy ennél több ki ne süljön róla... És János irtózva, elsodortan, már maga is szinte hinni kezdte, hogy lopott, hogy egyéb is ki fog sülni. Néha sírva, néha átkozódva már-már kész volt bevallani, hogy lopott, de nem tudta megmondani, kitől és mikor, milyen körülmények között... Vizsgálati fogságát kétszer is meghosszabbították, végül aztán saját zavaros vallomásai alapján elítélték hat hónapra.

A fellebbezés alatt a keserves fogságban sokszor újra átgondolta a történeteket s egyre határozottabban emlékezett, hogy ő mégsem tolvaj. Emlékezett Márton úr minden szavára, kézmozdulatára és új kihallgatást kérvényezett, de ott nem tudott más egyebet mondani, csak annyit, hogy Márton úrnak egy szemölcs volt a nyakán. Bosszúsan visszakergették a cellába.

Tavaszi lett és nyári. Már az utolsó hónapot ülte, amikor minden kiderült. Márton úr ugyanis visszatért Itáliából és vallomásra idézték be. Büszkén vallotta be, hogy igenis ő tett jót azzal az ágrólszakadttal. A tisztázott embert augusztus közepén rekkenő hőségben helyezték szabadlábra, de egy goromba fogházőr előzőleg jól lehordta, micsoda gané ember, hogy ártatlanul maga ellen „köpött”, és megvetően visszaadta neki a bűnjelként lefoglalt télikabátot. Az kénytelen volt magára öltetni, mert teljesen lerongyolódott öltözéke alól kilátszottak szennyes alsóruhái.

Nagyon komikus látvány volt, a hőségtől izzó utcákon mezítláb és hajdonfőtt, kopaszon a nagy prémes kabátban. Ha a télen majd megfagyott nélküle, most patakokban dőlt róla a verejték. Ahol megjelent, csödület verődött össze s e körülmény gyilkos elkeseredést forralt benne. Feltette magában, ha valamikor megint kerül valaki pohos, aki jótékonykodni akar vele, hát foggal esik a torkának.

(1940)

A KAKASGYUFA KORÁBÓL

A kakasgyufát abban az időben büdösköves gyufának is nevezték, és talán ez volt a leghelyesebb elnevezés, mert ha meggyújtották, olyan kénkö szagot füstölt, hogy majdnem kificamodott tőle az ember orra. De voltak jó tulajdonságai is. Mindenekelőtt nagyon olcsó volt, csak egy krajcár. Azonkívül bármihez is dörzsölték hozzá, rögtön meggyulladt. Lángra lobbant falhoz, kemenceplatenhez dörzsölve, akárhol... Amikor kiment a divatból, a csúfondáros lelkek azt mondták, azért hagyták abba a gyártását, mert olcsóságánál fogva a cselédlányok nagyon rákaptak a büdöskövesgyufa-oldattal való öngyilkosságra.

Hogy miért nevezték kakasgyufának, azt nem tudom, de abban az időben mindenki így nevezte a gyárban, még Márton néni is, aki pedig húsz éven keresztül igazán tapasztalhatta a szárító és egyben csomagoló osztályokon, hogy mennyire nincs semmi köze a kakashoz. De annál több a fogak kihullásához, a tüdőbajhoz. Igaz, hogy sok asszonynak nyújtott kereseti lehetőséget abban a városban, ahol Márton néni élt. És ő elsősorban ebből a szempontból nézte a kakasgyufát. Pedig nemegyszer megtörtént, hogy a több méter mély, keskeny szárító szekrényekbe az utolsó rámakért bemenő asszony cipője alatt lángra lobbant egy lehullott gyufaszál, tüzet fogott a szoknyája s bent égett a szekrényben, amire ilyenkor muszáj volt rögtön légmentesen becsukni, nehogy a kicsapódó tűz a kívül dolgozókat is lángra lobbantsa. Ezeket a baleseteket elkerülendő Márton néni örökké lármázott a művezetők fülébe. Hol a rosszul működő szellőzőért, hol a kilyukadt bádogmosdókért indított mozgalmat. Az új munkásnőket meg szemmel tartotta, hogy ebéd előtt

mossanak kezét, s mind rágta fülüket, hogy vegyenek fogkefét. A betegsegélyző munkáspénztárnak is javaslatokat tett, hogy jutányos fürdőjegyek mellett, jutányos áron fogkefét is adjanak a „gyufagyárosoknak”. Így nevezte gyárbeli munkatársait.

Mikor megválasztották bizalminak, csak legyintett. Tudta ő anélkül is, mi illik s mi nem. A svédgyufa-osztállyal azonban sehogyan sem tudott megbékülni. Ott csupa fiatal munkásnő dolgozott, öt nagy új gép mellett, amelyek egy alig akkora munkateremben állottak, mint a kakasosztály, ahol negyven asszony görnyedezett. Mégis, a tíz fiatal munkásnő az öt nagy gépen naponta ötven láda gyufát is termelt az ő néhány láda kakasgyufájukkal szemben. Pedig azon az osztályon nemcsak szárítottak és csomagoltak szagtalan és nehezen gyúló svédgyufát, hanem mártották is, fel is címkézték a skatulyákat. És sohasem égett meg senki, a mérgezés is teljesen kizártnak látszott, hiszen a munkásnő a gyufamérget csak akkor érintette, amikor betöltötték a mártógép tartályába. De Márton néni azért egyre békétlenkedett.

A legnagyobb baleset mégiscsak az, hogy ezek a gépek kiveszik az ember szájából a kenyeret – mondogatta.

A svédgyufa-osztály munkásnőit mind biztatta, ne siessenek úgy, mutassák meg, hogy nem lehet a gépek sebességét győzni „szusszal”. Egy napon aztán őt is áthelyezték a svédgyufa-osztályra. A tízes csomagológéphez. Ez a gép olyan volt, hogy a megtöltött skatulyák bütüjükön állva, két sorban tolódtak be a gépbe, ott két kar megragadott tíz skatulyát és kifordult vele a csomagoló papírra. Könnyű munka volt, csak éppen a váltóra kellett vigyázni, csak a szemet kellett örökké a skatulyákon tartani. Ha beléunt, vagy a fáradtságtól káprázott a szeme, akkor egyszerűen megállította a gépet, így tettek a többi gépnél is, nyomtak egyet a váltókaron s a gép egyszerre abbahagyta az egyhangú dörömbölést. Elmentek vizet inni, vagy kiszaladtak az illemhelyre. Tíz óra-
kor előkerestek egy darab kenyeret és a gép mellett megébédelték.

Márton néninek nagyon tetszett, hogy így uralkodhatik ezen a csodálatos gépen, s már meg is békélt volna a svédgyufával, ha egy nap Gedeon úr, az osztály mű-

vezetője a munkaterem ajtajára ki nem ragaszt egy cédulát. Azon az állt, hogy egy heti üdülési szabadságra küldi azt a munkásnőt, aki az év végéig a legtöbbet termel az eddig kitermelt mennyiségen felül. Ezen kívül a Tolnai Világlapjába is kiteszik ezeknek a munkásnőknek a fényképét...

Gedeon úr, aki sárga köpenyében és erősen barna, nagyhajú fejével maga is olyan, mint egy vékony svédgyufa, szóbelileg azt is tudatta, hogy ezután a gépeket az ő megkérdezése nélkül nem szabad megállítani, s aki mégis megtenné, egy korona büntetést fizet. Márton néni rögtön veszélyt gyanított a kiragasztott cédula betűi mögött. Ravaszkodás lesz ebben, magyarázta ebédidőben: egyik se törje magát. De a fiatal munkásnők, különösen a lányok képzeletét nagyon felizgatta a Tolnai Világlapja. Nekitüzesedve torkolták le Márton nénit:

– Az igazgatóság csak a javunkat akarja. Azt akarja, hogy többet keressünk.

– Inkább, hogy többet dolgozzunk – mondta csendesen Márton néni. De hiábavaló volt. Pedig egyéb is történt, mint amit ő gyanított. Gedeon úr esténként kicseréltetett a gépeken egy-egy kereket. Itt nagyobb helyett kisebbet, túl kisebb helyett egy nagyobbat szereltetett. Márton néniék mindebből csak azt vették észre, hogy a gépek gyorsabban zakatolnak, mint régebben. A fiatalok azonban nem hogy megütődtek volna ezen, hanem örvendtek. Kiderült, hogy egy láda gyufával többet adnak ki naponta. Több lesz a kereset, ujjongtak. Az ám, de csakhamar egyéb is kiderült. Mikor valamelyik ki akart menni az illemhelyre és Gedeon úrnak szólt: állítsa meg a gépet, Gedeon úr a gyufák gyúlékonyságát próbálva a különböző gépeken, csak úgy félvállról odavetette:

– Végezze el a baját reggel, vagy várjon délig. Ha nem bírja tartani, képzelje belé magát a Tolnai Világlapjába... Talán egy oldalon lesz a fényképe a Vilmos császáréval, vagy a Fedák Sáriéval... – Rámutatott egy nagy vörös lányra a skatulyagyártó gép mellett: – Nézzék meg Terézkét. Ő még vizet sem iszik napközben. Ő biztos belékerül a Tolnaiba. – Márton néni a kilátásba helyezett egy korona büntetéssel nem sokat törődve,

megállította a gépet és tiltakozott: – Micsoda rabszolgaságot akarnak itt bevezetni! – s elküldte a kikérezkedőket, menjenek ki bajukra. Azok meg is állították a gépeket és kimentek. Gedeon úr elsápadt, aztán csak elment valahová, mikor visszatért, intett Márton néninek. Átvitte az ötös osztályra, aztán ott fog dolgozni. Helyébe a vörös hajú lányt állította. A többiek egy mukkot se szóltak. Az ötös osztályon nagy tragacsokban két-két asszony a gyufaszálakat hordta egyik munkateremből a másikba. Nehéz munka volt, kevesebbet is lehetett keresni.

Márton néni még próbált tiltakozni, de hogy senki se állt melléje, leverten beállt a rudak közé. Két nap múlva innen is áthelyezték zsákokat foldozni egy üres raktárba, ahol egymagában dolgozott. Itt nem volt kit lázítson. Szombaton a fizetésnél aztán a vörös lány kivételével mindenki csak a régi bért kapta. Pedig a többtermelés alapján sokan még két koronával is több fizetést reméltek. A svédgyufa-osztálybeliek felelősségre vonták Gedeon urat, miért nem fizették nekik az akkordtöbbletet. Gedeon úr rájuk förmedt: „Ne jártassák annyit a szájukat.” A többtermelés nem az ő érdemük. Gondoljanak az átszerelt kerekekre, a kicserélt transzmisszióra, ezek gyorsították meg a munkát: és az átszerelés rettentő sokba került a gyárnak.

A vörös Teréz rögtön igazat adott Gedeon úrnak. A többiek zavarba jöttek és hallgattak. Napközben ezentúl már egyszer sem állították le a gépeket. De szombaton megint csak annyi volt a fizetés, mint az elmúlt héten, pedig hetente már tíz ládával többet adtak ki, mint azelőtt három héttel. Miért? Azért, mert az igazgatóság ezután nem akkordban fizeti őket, hanem órabérben... – magyarázta Gedeon úr.

Márton néni azokon a napokon ki sem mozdult a raktárból. Meg volt bántva, miért nem keltek pártjára egyik osztályon sem. S egy délben csak látta, hogy a munkásnők közül ez is, az is, besompolyog hozzá s tanácsokat kér. Rögtön megbocsátott nekik, egyiket-másikat meg is csókolta és kioktatta őket... Ne hagyják annyiban a dolgot, minden osztály tiltakozzon, követelje a napibérek felemelését. Tíz nap múlva a raktár ajtajára táblát sze-

geztetett az igazgatóság: „Idegeneknek büntetés terhe mellett tilos a bemenet.” Márton néni bölcsen mosolygott. Na, ha a „bemenet” tilos is, a „kimenet” még nem. Ebédidőben maga látogatta meg sorra az osztályokat. Ezt követőleg hol az egyik, hol a másik osztály munkássága vonult fel az iroda elé. Az igazgatóság megígérte: felülvizsgálják a dolgot a fizetések körül. De eltelt egy hét is, s az eredmény csak abban mutatkozott, hogy most már minden munkaterem ajtaján lógott a felirat: „Egyik osztályból a másikba munkaszünetben tilos az átjárás.” Akit rajtacsíptek, megbírságolták. Márton néni ekkor a kapun kívül várta meg a hazatérő munkásnőket s kitánította valamennyit: minden osztály külön-külön beszélje meg a követelések kérdését s munkaidőben vonuljanak az irodák elé. Ezt a tervet úgy látszik az igazgatóság még aznap este megtudta, mert reggel már a munkatermeken lógott öklömnyi betűkkel a felírás: „Munkaközben azonnali elbocsátás terhe mellett tilos a beszélgetés.” Az ebédszünetet pedig eltörölték. Attól a naptól kezdve egyfolytában dolgozták ki a napi munkaidőt. A gyár kapujában meg kakastollas csendőrök posztoltak. Szétkergették a csoportosulásokat. Márton néninek ugyanekkor az irodában kifizették a felmondási időre járó munkabért és elbocsátották...

Márton néni ekkor a kezéhez kapott pénzzel kibérelt egy üres vendéglő helyiséget, oda adott találkozót a munkásnőknek. Másnap hajnalban már ők függesztettek ki egy táblát a gyár kapujára. Hogy mi volt ráírva?...

Találják ki!

De annyi bizonyos, hogy ebből a gyárból egy munkásnőnek sem került belé a fényképe a Tolnai Világlapjába. Azóta eltűnt a kakasgyufa is a trafikokból. Márton néni pedig nagyon öreg lett... És amikor mai gyárinépségről kell beszélni, lemondva legyint:

– Nem olyan lobbanósak ezek, mint amilyenek mi voltunk a kakasgyufa korában.

A múltkoriban beszélgettem vele utoljára és azt mondta: hazudtoljam meg, ha tudom, ő nem haragszik érte...

(1940)

BERBÉCSTOKÁNY

Baki István a terített asztalhoz ülve, minden vasárnap felsóhajtott az érclábosban gőzölgő ebéd szagára:

– Mi az, már megint berbécstokány?

A felesége sohasem válaszolt erre a szemrehányásra. Legfeljebb ő is sóhajtott egyet. Tudta már, hogy az ura hétről hétre megisméltendő kérdése tulajdonképpen egy másik, sokkal kínosabb kérdést leplez. Azt, amit lakodal-
muk óta csak két ízben mert kiejteni a száján. Mind a két esetben háromnapos veszekedés robbant ki közöttük emiatt, s az ura többé ki nem mondta volna azt a világeért sem. De ha nyíltan nem is merészkedett előho-
zkodni kibeszéletlenül maradt vágyaival, annál gyakrab-
ban kerülgette azokat álszakállas mondásokkal. Valame-
lyik vasárnap például egyetlen szó nélkül villázta fel az eléje tált faggyús birkahúst. Az asszony már azt hitte, hogy ez a nap sóhajok nélkül múlik el. De alighogy végiggondolta ezt a reményt, István máris letette a villát s felnézett.

– Mit szólsz hozzá, Julis? Kitaláltam, hogy a szegé-
nyek miért mondják az esküvőt lakodalomnak.

– Csuda, hogy nem sült el a fejed.

– A tied biztosan elsült volna – jött tűzbe István.

– Azért mondják lakodalomnak, mert csak az esküvőn laknak jól mindenféle jóval. Friss asszonnyal, muzsiká-
val, tánccal, dicsérettel... Emlékszel, milyen fajin tyúk-
húslevest főztél akkor?

Julis homlokát ráncolva nagyon is emlékezett. Tudni-
illik az a híres tyúkhúsleves kegyetlenül leforrázta a nyelvét. A lakodalom után még egy hét múlva is ízet-
lennek talált mindent. Még az ura csókját is. Persze ezt

a titkát máig sem fedte fel István előtt. Most sem árulta volna el semennyiért. Hiszen nagyot hízott a mája, hogy még annyi idő múltán is úgy dicséri az ő menyasszonyi főzőtjét. De amekkorával megnőtt a mája, akkorával kisebbre zsugorodott a szíve a friss asszony emlegetése miatt. Megértette, miért mondta ezt István. Sértődöttségét azonban szomorúság alá rejtette. Miért kezdjen civódást? Titokban maga is belátta: bizony már nem valami hamvas körte ő. Még csak nem is keményhúsú, mint a szedett alma. Az elmúlt kilenc év alatt négy gyümölcsöt termett. Kemény, vaskos kölyköket. Azok virulásán hervadozott. A cipőgyári munka sem fiatalította. Nem is gazdagodtak tőle. Vasárnaponként se futotta a keresetből pástétomra. Hiába tervezgette egész héten, hogy vasárnapra tyúkot süt. Szombatra virradólag már csak borjűfelsált engedélyeztek számításai. Mikor pedig kézhez kapta az ura szövőgyári fizetését is, akkor eszébe jutott néhány apró kölcsön. S a borjűfelsált rögtön marhaszeggyé vénült. A mészároshoz készülődve azután egyéb is kiderült. Például a Pistuka cipőjére spiccet kell veretni haladéktalanul. A másik szombaton meg a kis pisze Juli kunyorált rajzfüzetre valót. Egy szó, mint száz, az ura vasárnap ismét sóhajtozhatott.

– Mi az, már megint berbécstokány?

– Nem is olyan vén – próbálta vigasztalni Julis, hogy csak éppen mondjon valamit. Egy kutya az, ha vén, ha fiatal, tudta azt ő is, de mit csináljon. Így múltak az évek felettük. De amikor a házasságuk tizedik évfordulója közelgett, keményen elhatározta: arra a nevezetes napra, ha leszakad a mennyboltozat is, de mindenképpen kövér tyúkot vág. És egy üveg bort szerez melléje. Persze kedves meglepetésnek szánta. Mélységes titkolódzással először is egy húszfilléres cserépkakast vásárolt a korondi székeltyektől. Minden héten húsz-harminc fillért hullajtott a kakasnak formált perselybe. Remélte, hogy az évfordulóig hátralévő négy hónap alatt elég begyes lesz az ő terveihez. Gyűlt is, gyűlögetett szépen a sok húszfilléres. Julis napról napra izgatottabban rázogatta a cserépkakast. Maga elé mosolyogva előre elképzelte, milyen boldog lesz az ura. Talán még boldogabb, mint

a lakzijkon. No de ő is vigyáz majd, nehogy ismét leforrázza a nyelvét...

Mikor a jóétvágyú cserépkakas már nem kukorékolt olyan éhesen, mint eleinte, Julis már nem bírta magával. Ellenállhatatlan vágy ösztökélte. Osztózzék valakivel kicsorduló, titkos boldogságán. Legnagyobbik fiát, a szemfüles Pistukát avatta be a titokba. A mindig kutató harmadik elemista ugyanis felfedezte a persely rejtekét. Hogy ki ne kotyogja az apjának, lelkére kötötte az ámuló fiúcskának: hallgasson, mint az asztallába, különben ízét veszti a meglepetés. Pistuka ígérte is állhatatosan. Csak hogy a boldogság módfelett hiú fráter. Ha egyszer betéved valahova, megköveteli, hogy mindenki őt csodálja. Pistukát is addig-addig zaklatta, amíg csak oda nem állt az apja elé szeplős orrával:

– Látott már édesapám tojós kakast?

– Én igen. Olyan görbét tojót.

– De én olyant mutatok, amék élő tyúkra valót tojik, pedig cserépből való.

Hitetlenkedő apját odahívta a rozoga ruhásszekrényhez. Megmutatta neki a vasalt holmik között kotló cserépkakast. Ámult-bámult az apa, mikor Pistuka apránként mindent kivallott az évfordulóról. Igen, a bajuszát zavartan pödörgető apa előbb csak ámult-bámult, azután pedig elszégyellte magát a földig. Lám, milyen szépszívű asszony ez a Julis. Megérdemelné, hogy ezt a kedveskedést ő is hasonlóval viszonzza. Ki is találta hamarosan, hogy mivel. Két csomag dohány helyett ezután csak egyet füstöl el hetenként. Az egyik csomag árát, harminc fillért, minden szombaton ő is a perselybe hullajtja. Hadd leljen benne a felesége kétszer annyi pénzt, mint amennyit ő tart számon. Ujjongani tudott volna a jó ötletnek. Világra szóló gyönyörűség lesz, ha majd minden kiderül. Úgy megtetszett neki ez az előrelátható meglepetés, hogy már keveselte is. Miért ne mondhatná a feleségének azon a pirosbetűs napon: – Úgy nézz reám asszony, két hónapja már nem bagózom. Nem is fogok soha többet!

Szombaton nagy sóhajjal perselybe dobta a dohánypénzt az utolsó fillérig. Majd elepedt, úgy kívánta a dohányt. Végül ő is beavatta Pistukát titkos terveibe,

hátha inkább ellenáll annak a kísértésnek, hogy megint dohányt vegyen, ha a gyerek is tud a fogadalmáról.

– De anyádnak egy pisszt se róla, Pistuka. Kitekerem a nyakadat – fenyegette meg az okos arcú kölyköt. Pistuka bölcsen mosolygott:

– Cseppet se féljen, édesapám. Dobigálja csak be szépen a félpengősöket.

És az apja dobigálta is egyre nehezebb szívvel. Ugyanakkor Pistukának is baja támadt a szívével. Kicsinek bizonyult a nagy titkok számára. Ráadásul az édesanyja mostanában mind gyakrabban vágta a fejéhez: „Óriási semmiházi vagy te, Pistuka. Megint lerúgtad a spiccet a cipőről. Nem lesz miből újat veressünk rája.” Egy ilyen megalázó dorgálás alkalmával kiloccsant a mérges fiúból:

– Azért is lesz, édesanyám...

– Az égből hullik eső helyett, ugyi?

– Nem az égből. Édesapám zsebéből a perselybe. Minden héten ötven fillér.

Az anya belémarkolt hirtelenében a Pistuka barnuló hajába:

– Te, bitang, ha megmondtad apádnak, hogy én...

Pistuka lábujjhegyre ágaskodott bajba került feje után:

– Jaj, édesanyám szívem, ne húzza úgy a hajam. Nagyon fáj. Nem mondtam én édesapámnak semmit. Magától kapta meg a perselyt, amikor a szipkát kereste.

Az édesanyja eleresztette Pistuka haját. Izgatottan vette elő a cserépkakast. A kenyérvágó kés lapján mind kicsúsztatva belőle a pénzt. Hamarosan összeszámolta. Utána Pistukát újból nyakon csípte, s összevissza csókolta. A boldog fiú, a friss csókokkal az arcán kirohant az utcára dicsekedni a testvéreinek. Édesanyja magára maradva elgondolkozva zörgette vissza a kakas gyomrába a pénzdarabokat. Habozva s belépirultan forgatta ujjai között a legutoljára maradt félpengőst. Már a munkában is egész nap törte a fejét. Mit főzhetne vacsorára, hogy ne kelljen kontózni a boltosnál? Van egy puliszkára való máléliszdje. Puliszkát főzhetne. Ebből a félpengősből egy fertály túróat vehetne hozzá. István úgysem tudja meg, ha elkölti. Szombaton úgyis visszateszi. Vidáman sietett a sarki boltoshoz.

Míg a boltban járt, hazajött a gyárból István is. Füles kosztoscésészét indulatosan lökte a kemencére. Szinte besötétedett körülötte a szoba, akkora rosszkedv rítt le az arcáról. Valósággal lesoványodott a cigaretta után sóvárogva. Hétfőn nem is bírta fegyelmezni magát, s egyik munkatársától a szövődében kölcsönkért egy cigarettát. Éppen csak megcsalja vele a szájaízét – gondolta. Úgy megcsalta, hogy a tegnap már két másik takácstól kölcsönzött egy-egy cigarettát. Ma aztán már úgy kívánta, hogy az esze mind másfelé járt, a csavarkulcsot meg beejtette a fonalak közé. Majdnem géptörés lett belőle. Ezenkívül cigarettahitelezői is visszakérték a kölcsönt. Nem volt miből visszaadnia. Társai egész nap görbén néztek rája. Az egyik még meg is jegyezte gúnyosan:

– Mi a fittyfene, Baki. Már te is házat építész a potyából?

Ezt ő nem tűrheti – nyargalt fel s alá most a szobában. Nem iszik, nem kártyázik, a mozit se bújja. Dohogta magában ezeket a régi férfi-érveket. S addig mind emésztődött, hogy egyszer csak habozó szégyenkezéssel kivett a perselyből húsz fillért. Csak most az egyszer – fogadta. Szombaton viszont mégis csak huszonöt fillért csörrentett a perselybe. A másik huszonötrel levantét vásárolt. De ott hon nem mert rágyújtani, nehogy meglássa Pistuka. Behúzódott esténként az árnyékszékbe, s ott szívott el egy fél levantét. Kettőbe törte őket, hogy tovább tartsanak. Nem is gyanította, hogy a bűntársul szegődött bódé minden hasadékan úgy omlott ki a cigarettafüst, mintha felgyújtották volna. Ellenben ha eléjött, kiöblögette a száját, nehogy megérezzék rajta a dohányszagot.

Így titkolózott büntudatában heteken keresztül, egyre többet cigarettázva. Utóbb már csak öt fillért ejtett a perselybe. Felesége titokban szemmel tartotta és boldog volt, vidámabb, frissebb. Azt hitte, hogy István félpengősökkel traktálja a kakast. Szorgalmasan etette a maga húszfilléreseit a cserépcsőrűvel. Igen ám, de minduntalan megszorult kosztpénz dolgában. S abban a tudatban, hogy az ura félpengősöket tesz a perselybe, háromízben is kivett abból hol ötven fillért, hol százat. Mindig azzal nyugtatta meg magát: szombaton úgyis visszateszi. Persze szombatra nagyot fordult a világ. Drágult az élet. De

azért bizakodott. A kövér tyúk és az üveg bor ára nemcsak hogy együtt lesz, de még fölös pénze is marad.

István is ebben reménykedett. Bár afeletti dühében és szégyenében, hogy nem bír parancsolni magának, szenvedélyesebben dohányzott, mint valaha. Két pakk dohány kevésnek bizonyult egy hétre. Fizetéséből azonban nem mert többet megtartani magának, mint eddig. Mit tehetett? Kiküldte a szobából a gyerekeket, s az ajtót magára zárva több ízben is kicsent a türelmes kakasból egy-egy húszfillérest. Hogy az apadás nehogy feltűnjék, a nagyobb pénzdarabok helyett kétfilléresekkel dobott vissza.

Végre rájuk köszöntött házasságuk évforduló napja. Éppen vasárnapra esett. Borostyánok virítottak a szomszédban, kövér Sopronyiné udvarán. Julis kora reggel felkelt. Magában dudorászva szép üdére kimosakodott. A gyerekek is kipattantak az ágyból. Pistuka a kisebbeket is beavatta a titokba. Mindenik tudálékoskodó fintorral fürkészte az anyját, de kivált az apjukat. A tyúkhús-ebéd reményében már reggelizni sem kívántak. Hogy majd annál többet ehessenek a nagy lakomán. És buzgón súrolták hamuval a villákat.

Anyjuk boldog izgalmaiban rájuk hagyott mindent. Ragyogott, tündökölt a belső napfényben. Annál morcosabban öltözködött az ura, kerülte az asszony tekintetét. Julis nem bánta. Annál színesebb lesz az ő halvány szivárványuk délben. S nehogy az ura meghiúsítsa jelenlétével a készülő meglepetést, valamilyen ürüggyel elküldte hazulról a sógorhoz. István magára rántva kopottas, sötét-kék ünneplőjét, ment szívesen, szinte futott. Szokása ellenére még csak nem is borotválkozott. Minek, tudta már, hogy ő semmivel sem viszonzhatja a számára készülő meglepetést. Amit berakott a perselybe, ki is szedte mind.

Ahogy a férfi eltávozott hazulról, Julis rögtön a szekrénynél termett. Belebújt vasárnapi barna ruhájába, amely igen formásnak mutatta. Még egy leheletnyi kölni is szagosodott az üveg fenekén. Némi púder, aztán ünnepélyes arccal fordult az elővett cserépkakashoz, hogy megtojassa, s rohanjon a tyúkpiacra. Pistukával előkeresztetett egy literes üveget bornak. A mindig énekes kedvű Juliskára ráparancsolt, hogy forraljon kopasztó-

vizet, mire hazajön. A kis Jóska karikaláibaival az anyja elé tolakodott.

– Aztán a cubákját én eszem meg.

– Eszed te a görbe tojását – feleselt vele harciasan az üres kölnis üveget hajához nyomkodva a szurok-fekete kis Bözsi. Jóska nekirontott a hűgának, s kiütötte kezéből az üveget. Bözsi visszaütött, aztán egymásba gabalyodva, bömbölve vitáztak a cubákon. Az anyjuk rájuk se hederített. Kiürítette a perselyt és hüledezett. Megszámolta a pénzt háromszor is. Benézett a szekrénybe, felturkált a polcon minden ruhadarabot. Hiába. Az asztalon csak két pengő és ötven fillér hevert csupa apróban. Ő legalábbis tíz pengőre számított, s csak a negyede volt együtt. Pedig egy valamire való kövér tyúk három pengő. Egy liter bor meg két pengő. Hová lett a pénz – rémüldözött az asszony előbb csak szelíden. Majd hirtelen haraggal Pistukát vallatta.

– Ugye, te nyúltál a pénzhez?! Csak te tudtad, hogy hova rejtettem. Ne is tagadd. Pistuka. Nyalakodni láttalak a napokban is. Beszélj, te, szólj már, mert...

De Pistuka csak zavartan bámult és hátrált, amíg csak útját nem állta az ágy. Hebegett valamit, hogy a tanítónénitől kapott húsz fillért, amikor fát hasogatott neki.

– Hazudsz, nyomorult tolvaj – rontott rá eszeveszetten az anyja. S az ágyba döntötte a gyermeket. Tépte, fojtogatta, pofozta, aztán pedig a bömbölő kisebbeket ütötte, ahol érte. Vallják be, mit csináltak a pénzzel, mert megnyúzta őket! Hogy álljon most az apjuk elé? Hát nem látták, hogy kínozza magát az apjuk. S ezt mondva most már a saját fejét verte oda a szekrény sarkához. A gyermekek saját fájdalmukról elfeledkezve belékapaszkodtak, s húzták:

– Jaj, édesanyám, jaj, ne verje magát!

A szomszédasszonyok készülő ebédjük mellől kifutottak az utcára tésztás kézzel, lisztesen, egy férfi pedig borotválkozáshoz félig bezappanozva, s találgatták a sikoltozások okát. Végül is elékerült a vénülő özvegy Sopronyiné, széles nagy farával, valami lenge ócska pongyolában. Az ő biztatására aztán behatoltak Bakiékhoz, s ott találták Bakinét az asztalra omolva, sírástól rázkódva, nagy dudorokkal a halántékán. A gyermekek lábánál fetrengve jaj-

gattak, szipogtak. Pistuka meg furcsa tikogásokkal köhögött, s torkát tapogatta.

– Jaj, édes lelkeim, mi történt magukkal? – vette elő Sopronyiné a konyhakést, s asztmásan lihegve nyomkodni kezdte Bakiné dudorait a kés fokával. Bakiné elzokogta nekik, hogy mi történt velük, hogy mire készültek szívrepesve, és most minden olyan szégyenletesen dugába dőlt.

– Jaj lelkeim, nem kell azért úgy elfacsarodni-vizesített meg egy zsebkendőt Sopronyiné, s Bakiné homlokára tette. Aztán kiment az udvaron sugdosódó szomszédasszonyokhoz, s lélegzet után kapkodva mondott nekik valamit. A görbehátú Kocsisné kis tészta-kolbászokat sodorgatott le a kezefejéről, s hangosan sajnálkozott a többivel együtt.

Már déli egy óra lehetett, mikor a mit sem sejtő Baki István hazakullogott. Lehorgasztott fővel megállt a kapuban, s kikiáltotta a feleségét. Várakozva szaglászott a nyitott konyhaajtó felé. Végre elékerült a felesége, bal halántékán zsebkendőt szorongatva.

– Miért kiabálsz, István, ne állj ott, mint egy bálvány!

– Nem megyek be, Julis. Mert én piszkos, aljas, gyáva kutya vagyok. Nagyot vétkeztem ellenetek...

Az asszony meginogni látszott.

– Hogy mondhatasz ilyeneket, István?

– Úgy, hogy én megloptalak téged és a gyerekeket.

És kiöntött magából mindent. Hogyan kezdte a gyűjtést, hogyan csente ki a pénzt a perselyből, talán többet, mint amennyit odatett. Az asszony szeme kigyúlt. Ajka keményen, haragosan szorult össze. A férfi leejtette a fejét.

– Igen, ilyet tettem, Julis, amíg te olyan hűségesen kuporgattál. Nem érdemlem meg, amivel te odabent vársz. Ha kívánod, úgy elmegyek, híretem se hallod többé...

– Gyere be, István, gyere be. Nekem is van mit valani. – Remegett az asszony egész testében, s szeméből kiugrott a könny. István utána kullogott összeszoruló gégével. Ahogy belépett a tornácra, meglátta a nyitott ablakon kilátzó terített asztalt, közepén a gőzölgő nagy érc-lábossal. Azt hitte, mindjárt megpillantja az imádott tyúk-húsleves aranylevét is. Szájában összefutott a nyál. Belé-

pett a szobába. A gyerekek asztalnál ültek. Nagy szemükben valamilyen érthetetlen, mély szomorúság csillogott. Ilyennek se látta őket sohasem. Aztán a gőzölgő lábosba pillantott, s megállt benne a vér. Az egyik székbe roskadva meredt az ételre. Felesége ott állt mellette, s aztán csak ráomlott a férfi vállára.

– Igen, István – zokogta – igen, már megint csak berbécstokány.

(1941)

A TEJ

Karácsony felé történt.

Az egyik Kolozs megyei faluból beállított hozzám egy régi katonapajtásom. Itt Kolozsváron tejes-embernek nevezik. Odahaza a falujában Gangosnak szólítják. Gangos alatt mi, városiak, peckesen járó, rátarti, daliás, sugármagas embert képzelünk. Az én egykori katonapajtásom ezzel szemben alig cöveknyi zömök kis ember. Mindegy, de amikor leült, éppen csak hogy érte a lába a padlót. Zavart töprengés után azt kérdezte tőlem:

– Tudjátok ti, városiak, hogy milyen tejet vesztek a piacról?

– Igen – válaszoltam rögtön –, jó vizeset. Literje harminckét fillér, illetve, amíg a román aprópénz is járja, tíz lej. Ez a maximális ára.

– Az ára igaz – felelte ő elgondolkozva –, de a „vizes” nem igaz. Ha kell, meg is esküszöm rája. Egy csöpp vizet sem öntünk a tejbe. De azért – vizes...

A továbbiakban aztán előadta, hogv a kolozsvári tejsorba körülbelül húsz községből a tejfeldolgozó szövetkezetek tagjai hozzák a tejet, előbb azonban, köztük jó maga is beszolgáltatják a szövetkezeteknek literjét harminckét fillérért. A szövetkezet kigépele a tej javát vajnak, a kigépelelt tej literjét pedig hat fillérért maguk a tagok vásároljuk vissza, s ezt a kék vizet árusítják ki ők a piacon harminckét fillérért.

– És nem szégyellitek magatokat, Gangos?

– Én igen, de a többi a markába röhög – süti le a fejét. – Én nem is állok be a tejsorba.

– Talán olcsóbbért házhoz viszed? – kérdeztem reménykedve.

– Dehogy viszem. Az asszonyt állítom a sorba. Nem

volna maradásom a faluban, ha olcsóbbért adnám. Beszélünk már erről. Azt mondják, miért legyünk mi szívesebbek, mikor annyi oldalról nyúznak minket a város.

– Hm, a város? Úgy érted, hogy én nyúzlak, meg a többi asztalosok, vagy a gyári munkások feleségei, a tejsorban szitkozódó cipészné, vagy a kevésfizetésű napszámosnék?

– Én is éppég így mondtam – legyintett kirepedezett kezével –, de tudod, rettentő sok likat kell bedugdosni a tej árából.

– Akkor miért jöttél hozzám, Gangos?

– Mert lesül az arcomról a bőr. Nem igazság ez. Kéne írni egy levelet a tejbiztosnak. Üssék le a gépelt tej árát. Tanulják meg, hogy ilyen is van, de...

– Na, gyerünk, ki vele! Mi van azzal a „de”-vel?

– Csak az, hogy a csizmatalp árát kéne előbb leereszteni. És a dohányét, meg az adóét, aztán meg a...

– Jól van, Gangos – mondtam fellelkedve –, rögtön megírom azt a levelet, de...

– Már te is?... – nézett rám gyanakodva.

– Igen, Gangos, én is feltételeket szabok. Megírom azt a levelet, de alá kell hogy írd, és aláíratod a többi tejeseikkel is. Én is aláírom és aláíratom a szomszédokkal... minél többel...

– Hogy én azt aláírjam?... – állt fel elkedvetlenedve. – Jó, jó aláírom na, csak ne nézz úgy. De előbb kezd el te a szomszédokkal... Aztán majd bejövök hozzád valamelyik reggel. Tudod, megbeszélem előbb a faluban.

És zavartan hunyorgatva távozott.

Még ma is várom Gangost. Idestova már egy csomó esztendeje várom. A levelet megírtam, alá is írtam elsőnek. De a szomszédok azt mondták, ők csak Gangosékkal egyszerre kezdik. Gangost azonban hiába kerestem a tejsorban. Nem láttam semerre. Szégyelli magát nagyon, a gépelt tejet ma is a felesége árulja maximális áron. Mielőtt tovább keresném szégyellős katonapajtásomat, íme a levelet közreadom az én egyetlen aláírással. Ez is valami kezdetnek.

– Most rajtatok a sor, Gangos. Üdvözöllek.

(1941)

A CSODABICIKLI

A harmincas évek válságában minden valamire való erdélyi családnál foglalni járt a végrehajtó. Kinél az adó, kinél pedig a bankadósság miatt. Főként a domnu perceptorok kilincseltek házról házra. Jobb holmiját, aki csak tehette, padláson, pincében avagy a fáskamrákban rejtegette előlük. Törött lábú ágyakat, rozoga ruhásszekrényeket raktak ki a foglalók elé. Azok konok szorgalommal szekerezgették el az ócskánál ócskább lomokat. A városházán levő raktár utóbb már szűknek bizonyult. Drága pénzen külön raktárhelyiséget kellett bérelniük, hogy már az ószeren is túl vacaknak bizonyuló bútorokat gondosan megőrizhessék az árverés napjáig.

Ilyen viszonyok közepette vált esedékessé a foglalás Sántháéknál is. Az örökké tevékeny férfinak volt egy híres bicikrije, amit ha éppen nem hajszolt, akkor mindig reparált. Annak idején ócskán vette, dupla nyolcas kerekekkel. Kiegyengette, a rozsdás csengőt kicserélte egy rekedt dudával. A karbidlámpa helyett elemlámpát szerelt rá. A közönséges kormányzarvakat versenykormánnyal helyettesítette. Aztán meg valami féllóerős motort kerített és mindenáron motorizálni próbálta a bakancsgözzel hajtott kerékpárt. Mindenféle zászlócskákat tűzdelt a gépre, elől-hátul. A rendőr hol a megnémult dudáért, hol pedig a piros zászlócskáért írta föl. Akárhányszor megesett, hogy a gyárba menet, feleútján defektet kapott és munkahelyéig a hátán kellett cipelnie a rokkant jószágot. Ráadásul elkésett, és egy órabér erejéig megbírságotk. De ő nem tágitott a biciklitől. Szentül hitte, még csak éppen golyócsapágyra kell szerelnie a kerekeket és az ő bicikrije lesz a világ legolcsóbb, legkönnyebb és leggyor-

sabb versenygépe. Képzeltetni, mennyire féltette a végrehajtóktól. A biciklit gyűlölő felesége viszont a politúros tölgyfaszekrényért reszketett. Unszolta az urát, cipeljék ki a faskamrába, annak a repedezett, ócska fenyőfaszekrénynek a helyébe, amiben a szennyes ruhát tartják. Már ki is ürítette, éppen csak be kell hozni a tölgyfasifon helyébe.

– Hogyne – tiltakozott Sántha –, hogy majd a biciklimet vigyék el adóba! Mit gondolsz, a végrehajtónak nincs szeme? Aztán én nem akarom becsapni a kincstárt. Vigyék csak a szekrényt, ahelyett bármikor vehetünk egy másikat. De az én biciklimmel aranyérmeket nyerhetek. Meghívnak még a világolimpiászra is. Akkor aztán citromfából csináltatok neked bútort.

Sántháné belátó, okos asszony volt. Ám kikötötte, neki aztán citrom nem kell. Ki nem állhatja a pecsovics színeket. Nem akarja, hogy kificamodjék a szája, valahányszor a bútorokra pillant. Inkább jó hazai, magyar diófából szerezne lakásberendezést.

– Jó, én nem bánom, legyen dió – bólintott Sántha megkönnyebbülten. De azért nem bízott túlságosan az asszonyban, hiszen a bicikli miatt már kétszer is válópert akart indítani ellene. Mivel aznap, amikor a végrehajtót várták, nagy hó esett, a biciklit nem vihette magával, elhatározta, hogy jól eldugja szem elől. Nehogy megessen a felesége szíve a tölgyfaszekrényen, hiszen az is szép, hazai tölgyfából készült s az asszony örökké epekedett a hazai gyártmányokért. Reggel tehát nagy titokban betuszkolta valahogy féltett kincsét a faskamrában kiürített ócska szekrénybe. Bezárta, s a kulcsot eldugta.

Dél felé jött az adóvégrehajtó a stráfszekérrel. Mőfelett csodálkozva töprengett a politúros tölgyfaszekrény előtt. Idegesen rángatta angoldivatú bajuszát. Már annyira megszokta, hogy mindenhol vacak dolgokat hajtának végre vele, hogy gyanús volt neki erősen ez a jókarban levő szekrény. Miért nem dugták ezt el? Úgy látszik, valami hamisságra készülnek ezek a Sántháék. Látva azonban az asszony elkeseredett arcát s a szekrényre vetett féltő pillantásait, gyanúja elpárologott. Azt gondolta: bizonyára csak maflábbak és becsületesebbek, mint mások. Miért vinném el éppen tőlük a jó holmit? Egy ronda

szekrényel több vagy kevesebb a román államnak már igazán nem számít. Részvétét azonban nem akarta nyíltan elárulni, ezért gorombán förmedt rá a körülötte topogó asszonyra:

– Maguk nem tudnak keríteni egy ócskát ehelyett? Lerí magukról, hogy kártérítést fognak követelni az adóhivataltól, ha én ezt a szekrényt most elviszem és tönkremegy a raktárban. A végén majd még megérem, hogy az én fizetésemből vonják le. Nekem nagy családom van, ténsasszony, nem hagyom magam megkárosítani. Kerítsen ide egy ócskát...

Oly gorombán mondta ezeket, hogy Sántháné fülig pirult. Mindamellet megesezt a szíve a perceptor úr nagy családján. Dadogva vallotta be: van nekik a fáskamrában egy ócska szekrényük és ha a domnu perceptor azzal is megelégszik, nem bánja, vigye el azt. Ha pénzük lesz, így is úgy is fizetni fognak – s bizony nagyon megneheztelne, ha a jó szekrény megrongálódna.

– Na, ugyi, na – hadonászott hevesen az aktatáskás hivatalnok –, jól sejtettem én, hogy a végén még én húzom a rövidebbet.

Sántháné az örömtől szívrepesve vezette ki a végrehajtót a fáskamrába. Nagy boldogságában eszébe sem jutott belenézni az ócska szekrénybe, hiszen csak tegnap ürítette ki. Még csak az sem tűnt fel neki, vajon miért nyögnek akkorákat az ócska szekrény súlya alatt a fuvarosok.

A végrehajtótól hálálkodva búcsúzott, az pedig dagadó szívvel távozott: íme, egy család, amelyet boldoggá tett. Imádkozni fognak érte, hogy ne fogadjon meg az a sok átok, amit ezerszámra szórtak rá más családok.

A gyárból jövő Sántha este mit sem gyanítva toppant haza. Nagyot nézett, amikor a politúros tölgyfaszekrényt sértetlenül a helyén látta. Felesége meg ragyogva lelkenedett, milyen jószívű volt a goromba végrehajtó. Egyszer aztán elakadt az újságolásban. Mert az ura tépni kezdte saját korán ritkuló haját. Dühöngve nyargalászott fel s alá a szobában. Aztán kirohant s fejszét ragadva lihegett vissza és se szó, se beszéd, ezer darabra törte a hazai tölgyfából készült szekrényt.

– Nesze neked hazai – bömbölte a szekrény romjain toporzékolva. – Ne legyen ez sem, ha a citrombútor nem

kellett neked. De összevágom azt a nyomorult végrehajtót is, az ő pimasz, jó szívével együtt.

A végrehajtót azonban mégsem vágta össze, de azóta sincs nekik ruhásszekrényük. Még ócska sem, mert Sántha másnap kölcsönpénzből az egész város, főként pedig az adóhivatal csodájára kiváltotta a csodabiciklit rejtő ócska ruhásszekrényt, s kivéve belőle a kerékpárt – nyomban oda is ajándékozta a szekrényt egy cigánynak. Kevélykedve fenyegetődött, majd ő azért is citromsifont nyer magának a világotlimpiáson. Hetykén a biciklire pattant s elkarikázott. Ám az egyik meredek utcán lefelé száguldva, a fék felmondta a szolgálatot. Belerohant a keresztutca egyik házfalába. A kerékpár nyekkent egyet, aztán darabokra esett. Így a citromsifont szerző világotlimpiáoszt az ócskavadas zsidónál érte meg. Sántha pedig legfeljebb a távgyalogló-versenyen vehetett volna részt, visszeres lábai azonban még a gyárig is alig vitték reggelenként.

(1941)

A „SZIHOLÓGUS”

Ha fehér papír kerül elé, nyomban írásra ingerel. A jómúltkoriban is így jártam. Fiókomban kotorászva, egyszer csak azon kaptam magam, hogy tiszta papír és ceruza hever előttem. Írni kellene valamit, motoszkált bennem a vágy. De egyetlen épkézláb gondolat sem villant a papírra. Tíz percnyi kínlódás után, úgy találomra, lefirkantottam egy nevet: Benkő Sándor. Vajon ki lehet ez a Benkő Sándor? – tűnődtem bosszúsan. – Mi a csodáért jutott eszembe pont ez a név? Tudtommal sohasem is volt ilyen nevű barátom vagy ismerősöm. De ha már leírtam, üsse kő, megismerkedem vele, utóvégre nem is olyan rosszhangzású név ez. Igaz, nem vall valami történelmi eredetre. Talán éppen erdélyi származású. Várjunk csak, hátha egy régen látott munkásember viseli. Hirtelen minden eszembe jutott.

A gyufagyárra emlékeztem. Együtt dolgoztunk ott Benkő Sándorral. Az egyik reggel a gyár éppen háromnegyed hétre dudált. Midőn a visszhang elhalt, egy takaros asszony kivált a tízes pakkot csomagoló asszonyok közül s átment a ládaszegező munkások csoportjához, akik a gyárudvarra tódulva a raktár rakodótornácára igyekeztek. Benkő Sándort megállította s azt kérdezte tőle:

– Maga az a híres?

– Miféle híres? – meresztette szemét Benkő Sándor az asszonyra.

– Az, aki azt hirdeti, hogy érteni kell a szihológiához.

– Persze hogy ő az – kiáltotta nevetve az egyik ládaszegező.

Benkő Sándor festékes zsákkötényt viselt. Ő volt a raktár ládaszámozója. Féltéglányi gumibetűket mártott

fekete festékbe, s az ország minden részébe irányuló gyufásládákat címezte meg velük. A fekete festéktől még vasárnap sem tudott kitisztalkodni. Munkástársai ezért néha azzal ijesztgették: vigyázzon, ne sokat mosakodjék, mert ha véletlenül sikerül megfehérednie, kisseret belőle az asszony. A „szihológus” volt a gúnyneve s ez azért ragadt rá, mert örökké azt vitatta, hogy semmi sem lehetetlen, csak érteni kell a dolgok nyitját. Ezért aztán mindenki azon törte a fejét, milyen nehéz feladat elé állíthatnák, hogy szegyenben maradjon. Horák úr, a raktárnok, akit a ládaszegezők kétféjű sárkánynak neveztek a bal füle tövére nőtt cipónyi daganat miatt, egy ízben kulcsosomóját rázva, bosszúsan hívta magához:

– Nézze, maga nagyszájú. Ez a kulcs tegnap még vígan nyitotta a szekrényajtót, ma pedig egyet sem fordul.

Benkő letérdelt, a kulcsot meg bedugta a zárba, fél szemét közben lehunyta, a másikkal viszont a zárba kukucs-kált, aztán kabátja hajtókájából gombostűt húzott ki, kétszer-háromszor beleszúrt a kulcslyukba, majd a kulcsot a szék lábához veregette, végül belefütyölt és a zár kinyílt.

Horák úr megcsóválta mindkét fejét, egyiket a nyakán, másikat a füle tövén, s tisztelettel mormogta:

– Maga igazán nagy pszichológus, Sándor.

Ez a szó a ládaszegezők ajkán szihológusra kopott, s attól kezdve csak így szólították Sándort. Ő nem tiltakozott. Horák urat kifaggatta az idegen szó értelme felől, aztán már maga is használta. A raktárnokon aratott győzelme után lépten-nyomon hangoztatta, hogy a „szihológiá”-val kinyit ő minden szívet és lakatot, a fősvényt adakozóvá, a bőkezűt meg zsugorivá teszi. Társai a fősvényességgel nem próbálták szaván fogni. Senki sem volt hajlandó bevallani, hogy fősvény volna, bőkezűsködéssre viszont egyiknek sem futotta a fizetésből. Más lehetetlent pedig nemigen tudtak eléje állítani. Benkő kedve szerint választhatta ki magának a segítségére szoruló dolgokat. Például Subáné örökké szidta a mészárosokat a nehezen fővő marhahúsok miatt. Mire Benkő azt tanácsolta, hogy szúrjon egy nagy, új szeget a húsba, s meglátja, olyanra fő vele, mint a szopósbárányé.

Subáné szót fogadott. Híre ment a szeggel főzött húsnak a gyár valamennyi asszonya között, akik meggyőződéssel mondogatták, mióta úgy puhítják a levest, nem olyan rágós, mint a bocsortalp. Benkő szoktatta rá a gyáriakat a „Munkás Újság”-ra is, pedig a szervezett vasasok azt hirdették, hogy nem lehet megvétetni evvel a félparaszt társasággal egy példányt sem. Hogy a virtuson kívül Benkőt egyéb is ösztökélte volna, azt ma sem tudom, de jól emlékszem, mikor kopogós téltre fordult az idő, s a jég-hideg cementen topogó munkások lába majd megfagyott, Benkő rábeszélte őket, hogy kapca helyett húzzanak újságpapírt a bakancsba. E célra másnap egy öl régi „Munkás Újság”-ot cipelt a gyárba. Szétosztogatta a fagyoskodók között, azok ebédidőben beleolvastak, s hetek múlva egyik is, másik is előállt: hol kapni abból az újságból frisset is, mert az nemcsak kapcának jó.

Emiatt egy tavaszi napon Benkőt Reiter igazgató úr szemüvege elé hívták. Az üveg mögül az igazgató úr ráparancsolt, hogy a „szihológiát” ne tévessze össze a szocializmussal, s jó lesz, ha „Munkás Újság” helyett „Reggeli Lapokat” ajánl kapcának. Benkő az igazgató úr tanácsát elmondta a gyáriaknak, s azok nevetgélve mondogatták, hogy a „Reggeli Lapok” nem olyan tartósak. Ez az eset akkora tekintélyt szerzett Benkőnek, hogy Lázárné a berakó osztályról az iránt faggatta, mit tegyen, hogy az urát leszoktassa az italról?

– Az már nem olyan egyszerű – csóválta fejét Benkő. – Ahhoz már magának is érteni kell a „szihológiá”-hoz.

– Tanítson meg rá – rimázkodott az elkeseredett asszony –, az uram kiinná még a Nagyszamost is. Azt kívánja, hogy én is vele igyak. Már alig bírok ellentállni neki.

Benkő Sándor másnap hozott Lázárnénak egy tenyérnyi vastag könyvet. Hogy mi volt a címe, bizony én nem néztem meg, de Lázárné a könyv láttára szinte holtra ijedt.

– Jaj, édes Istenem – kapott a szívéhez –, hiszen amíg én ezt kiolvasom, elrészegesednek még az unokáim is.

– Nem baj – vigasztalta Benkő. – Olvassa csak ki, legalább maga és a dédunokái nem részegesednek el.

Lázárné nem mert nekivágni a vastag könyvnek. Mások viszont tízen is utánakapkodtak. Kézről kézre adták olvasni, s a dolog vége az lett, hogy egy szombaton fizetésjavítást kért az egész gyár. Benkőt bízták meg: legyen ő a gyár szája. Reiter úr szemüvege majd elrepedt a méregtől. Fenyegette Benkőt: Adok én magának „szihológiaiát”. Nem megmondtam, hogy kapcának jó a „Reggeli Lapok” is? De majd megmutatom maguknak a magyarok Istenét. És megmutatta. Nemsokára ezután beleolvadt a Kreuger-féle svéd gyufatröszbe, gyárát üzemén kívül helyezte. Benkőéket meg szélnek eresztette.

De amilyen makacs ember volt ez a Benkő, biztosan ma is „szihologizál” valamerre.

(1942)

A CSODAGYERMEK

Kudor Gyula háromnapos apa volt, először életében. Esténként aggódva hajolt az ócska gyermekkocsiban alvó fiacskája fölé, s szívdobogva hallgatózott, vajon szuszog-e a kicsi. Miután meggyőződött, hogy szuszog, felhúzta az ébresztőórát, hogy reggel fél hatkor csöngessen, de apai büszkeségében elnézte a mutatót, s fél hat helyett fél tizenkettőre állította. Azután kék papírral beburkolta a villanykörtét, hogy ne bántsa szemüket a világosság, s aludni tért felesége mellé. Öcsike kétfelé csapott karral a háromnapos emberek igazi álmát aludta. A kékfényű kis szobában csönd volt és szegénység. Az öreg vekker sántikálva gyalogolt a számlapon körbe-kereken. Fél tizenkettőkor azután nagyot kattant, s veszettül csörömpölni kezdett. Öcsike két karja hirtelen a magasba rándult, szemhéja felpattant, szája elgömbült és sírva fakadt. Az öreg ébresztőóra talán meglepetésében, vagy mert már nem bírta szusszal, egyszerre elhallgatott. Öcsike azonban annál hangosabban gyűjtött rá a maga nótájára. Szülei közül elsőnek az anya riadt fel a gyermeksírára. Meztelen karja kivillant a takaró alól, borzos fejét ijedten emelgette, s az óra felé tekingetett, de az már alattomosan odébb sántikált a számlapon s minden felelősséget Öcsike nyakában hagyott az éjféli csendháborításért. Kudornénak első gyermeke volt Öcsike. Nemigen tudta, hogy mihez kezdjen most vele. Mostanáig még egyetlenegyszer se sírt. De ösztönösen érezte, hogy nem szabad felkelnie, hiszen minden mozdulatra éles kis nyilallások emlékeztették, hogy három nappal ezelőtt csodálatos kis emberke szakadt ki belőle. Megrázta hát az ura karját. De az jó alvó, fiatal

apa volt. Vidám természetű, fáradt ember. Nehezen ébredt, pedig az asszonyka ugyancsak rázta:

– Gyula te, kelj fel, fiam. Öcsike sír...

– Na, na – mozdult meg kábultan a férfi. – Miért rángatsz?

– Nem hallod? Öcsike nyafog.

– Hm – ült fel Gyula, s ámulva nézett a gyermek-kocsi felé. – Ez aztán derék dolog – ébredezett vele együtt az apai büszkeség is. – Háromnapos és már sírni tud! Hiába, fiú ez a talpán...

– Jó, jó, de most mit csináljunk? Biztosan kell valamit csinálni, ha egyszer sír... Mit gondolsz, rosszat álmodott?

– Hogyan? – ugrott ki az ágyból Gyula izgatottan. – Még álmodni is tud egy ilyen kicsi? Lehet, hogy inkább éhes. Én azt mondom, add a szájába azt a... izét...

Az asszonyka tanácstalanul nézett maga elé:

– Igen, de a madám azt mondta, hogy éjszaka ne etessem.

– Eh – emelte ki a kocsiból az apja –, mit tud egy ilyen bukaresti madám! Vedd csak oda né, s tanítsd meg furulyázni. A madám pedig menjen a fenébe. Ebbe a kölyökbe az én természetem szorult. Azt mondják, tán még kéthetes se lehettem, mikor már akkora darab zsíros kenyeret nyomtak a kezembe, mint egy kaszásnak. Nehogy megtudjam, hogy éhezted az én fiamat! Napal is adj neki, ahányszor csak kér.

És a fiatal asszony megszoportatta Öcsikét. Másnap éjjel ugyanebben az időben Öcsike megint felriadt, most már ébresztőóra nélkül. A következő éjjel és az azután következőkön szintén, és a viláért sem tiltakozott a didi ellen. Apja a közeli Grivica út sarkán dolgozott a benzinkútnál, s amikor csak tehetett, hazaloholt és mindannyiszor ráparancsolt feleségére, hogy etesse meg a kicsit. Öcsike egyre zsémbesebbé vált. Kudorné megint előhozakodott a madámmal. Azt mondja az, hogy Öcsike azért rosszkodik annyit, mert túl van táplálva.

Kudor méregbe jött, amint a kocsit döcögtette a hánykolódó Öcsikével.

– Ezt nevezed te tápláléknak! Ezt a löttyöt, amit te fejsz neki? Biztosan valami vastagabb kosztot kíván és azért sír. Emlékszem, mikor engem a katonakórházban négy hétig tejen tartottak, szinte megszöktem, úgy kívántam egy kis tepertyút. Nézd meg ezt a kicsi szerecsiát, majd lerágja a kujakját. Esküszöm, hogy húst kíván.

Az asszonyka szörnyülködött.

– Te húst adnál neki? Húst egy nyolchetes cseppnek? Foga sincs neki.

Kudor meghökkent, de azért csak nem hagyta nyugodtan az Öcsike viselkedése. Szüntelenül attól rettegett, hogy éhen fog halni. Különből miért sírna annyit. Egy ízben, mikor az éjjeli rengetés sora rajta volt, s kimerült felesége elaludt, ravaszul mosolyogva kivett a munkakabátja zsebéből egy zsíros papírt, abból meg egy félpár virslit.

– Nesze, kisöreg – súgta bizalmasan, s megmarkoltatta a gyermekkel – , ez aztán az igazi fájin cucli. Ehhez még fog sem kell. Csak szíjad, a nemjóját.

Öcsike nézte az apja komikusan mozgó száját, majd megkóstolta a virslit, aztán bohócos fintorokat vágva, kiejtette a kezéből és sírt tovább.

– Hí, az anyádat – csóválta fejét az apja –, korán kezded a válogatást, te kukac. Hát mi kéne na, mondd meg tatának. Ejsze, hogy unod magad. Biztosan unod. Nem vicc, éjjel-nappal hanyatt fekvé nyomorkodni és a plafont nézni. No gyere csak a tátá ölébe, kisöreg – és felvette –, így né, állj vigyázzba. Mutatok neked egyet-mást. – Fel s alá járkált vele a szobában. Megmutatta neki az ébresztőóra csengőjét, aztán a falra aggatott fényképeket, s egyenként bemutatta Öcsikének a rokonságot székelyharisnyás nagyapját, réklis nagyanyját és hetye-kalapos unokabátyját. Öcsikének, úgy látszott, mintha tetszene a dolog, mert feje mindegyre előrebukott a fényképek felé, mintha közelebről szemügyre akarná venni a rokonságot. Apja biztatta:

– Úgy, úgy ismerd meg őket jól, nagy zsványok azok az Estánék. – Végül elővette az álmoság, s nagyot ásítva korholta Öcsikét. – Gyerünk vissza a bölcsőbe, tekergő. Tátának dologba kell menni reggel.

De ahogy letette, Öcsike előről kezdte a nyafogást. És sírt kivilágos virradatig. Másnap éjjel azután Kudor kioktatta a feleségét. Sétáltassa Öcsikét a szobában. Mutogassa neki a kanalakat az asztalfiókban, mert unja magát a kölyök. Utóvégre ki kívánhatja egy ilyen kicsi gyermektől, hogy éjjel-nappal aludjék. Úgy éjjelezik a prücsök, mintha pék- vagy pincérvér folynék benne.

És tényleg. Öcsike nappal elég rendesen viselkedett, de az éjjeli alvásról egészen leszokott. Bögött a kocsiban, bögött, ha felvették, sírt, ha letették, akár a lánc. Nem érdekelte már az erdélyi rokonság a fényképeken. Az ébresztőóra csengője se derítette fel.

– Dumálj neki – ébredezett fel az apja minduntalan, hogy a feleségét oktassa. – Szereti a jó szót. Vagy mutasd meg neki a kemenceajtó rézgombját. Azt még nem látta. A kilincset ne mutasd. Én is megvesznék, ha mind a kilincset rázogatnák nekem.

Ilyen módon Öcsike három és félhónapos korában ismerte már a szoba-konyha minden tárgyát, a dugóhúzó, a tésztareszelőt, a forgácshasogató kis baltát, a kormos kemencekarikákat, még az egérlyukat is az ajtó sarkánál. De azért egyre csak sírt, zsimbelt, nyöszörgött. Az apja éjjelente lábát lelógatta az ágyból, s vakarta a fejét. Ásítózott, és fennhangon tűnődött. Mi az ördögöt mutathatna még a fiának, hogy az hallgasson?

– Az a baj, hogy elkapattad – mondogatta a felesége ingerülten. – Romitannének is van kicsije a szomszédban, de az úgy alszik, mint a tej.

– Igen, mert az egy nyavalyás leányka. És lusta – jött haragba Kudor az ágyon ülve. – De az én fiam másfajta. Valamit akar szegény, azért sír, de mi nem tudjuk kitalálni. Tiszta marhaság, hogy az ilyen kicsikéknek fogva tartják a beszélőjét. Tán mikor így nyegedezik, lehet, hogy épp azt akarja mondani nekünk, hogy hányas számú sorsjegyet vegyünk. Azután a múltkor hogy félrekaszáta az Están bátyám fényképét. Úgy látszik, tudja a kis kukac, hogy ő forgatott ki a jussomból. Csodagyermek lesz ez, meglátod...

A szeplőiből kihámló Kudorné csóválta a fejét. Kétkedett az Öcsike gyodagyermek voltában, hiszen vész-nácska volt a szegény. Sehogy se akart kigömbölyödni

a lába. Ámde alig egy hónap múlva, úgy karácsony körül, mikor nagy hó esett, s a villamosok is elakadtak, az asszony maga is meggyőződött a fiacskájában lapangó képességekről. Kudort ugyanis elbocsátották a benzinkúttól, ahol eddig a szomjas motorokat itatta. Egyszerűen munkanélkülivé vált, mint annyi sok más munkás azon a télen. Futott ide, futott oda, de sehol sem talált munkát. Fennakadtak a házbérfizetéssel, de egyébként is megkörményezte őket az ínség. Hogy ne kerüljenek az utcára és hogy legalább a konyhát fűthessék, kihurcolkodtak a konyhába, a szobát meg kiadták egy vasesztergályosnak, aki a grivicai vasúti műhelyekben dolgozott. Egy hónapra előre kifizette a lakbért, s ezért cserében mostak rá, estére meg befűtötték a szobát. Tíz nap sem telt el a vasesztergályos beköltözésétől, s az egy este vette a kosarát, s nagy mérgesen elhurcolkodott. Amint mondá, képtelen aludni az Öcsike éjjeli hangversenyeitől. Bizony a szobába nyíló vékony, üveges ajtón jól behallatszott a böngés meg az ócska gyerekkocsi nyikorgása. Az előre kifizetett házbért a vasesztergályos Kudoréknak hagyta, miután látta, hogy úgymint képtelenek visszafizetni.

Kudorné szörnyen restellte magát. Azonkívül módfelett megijedt. Mi lesz velük a télen, ha a gyerek miatt nem tarthatnak lakót a szobában? Pár nap múlva az esztergályos távozása után ugyanis új szállót kaptak, de az még egy hétig sem bírta ki az Öcsike böngését. Hagyta odaveszni a félhavi házbért is, s pakolódzott. Szerencsére a közeli vasúti műhelyekben és más gyárakban több ezer munkás dolgozott és sok olyan fiatal és nőtlen szakmunkás keresett szállást, akik mosást is akartak a háziasszonyuktól. Így tehát a Kudorék ablakába akasztott cédula odacsalta őket. Tíz napnál tovább azonban egy sem bírta ki náluk. Ezért azután Kudorék alig huszonöt nap alatt kéthónapi házbért vágtak zsebre. Megmenekültek a nélkülözéstől.

– Te, asszony, te! – kiáltott fel Kudor ujjongva, mikor ráeszmélt a sűrű lakó-csere szerencsés eredményére.

– Nem megmondtam, hogy Öcsike csodagyerek. Melyik bukaresti munkanélkülinek van még egy ilyen négyhónapos fia, aki eltartja a családot? Öcsinek kenyere a

sírás... De azért titokban kell tartani, nehogy utánozni kezdjék. Érted, Máriskó, nehogy eldicsekedj.

Máriskónak azonban nem volt dicsekvő kedve. Aggodalmaskodva mondogatta:

– Nem éppen becsületes dolog ez.

– Éhen halni talán becsületesebb dolog? – kiáltotta az ura felmérgeződve. – Hiába járom le a lábam nyakig, mégse kapok munkát. Most csak arra vigyázz, hogy Öcsike nehogy leszokjék a sírásról idő előtt.

Felesége e szavakra még inkább lehorgasztotta a fejét, s a rendőrséget emlegette.

– Micsoda? – háborodott fel az ura. – Hol van az a törvény, amelyik megtilthatja Öcsikének a sírást? Arról meg ki tehet, hogy a lakók nem bírnak aludni egy kis nyávigasztól?...

– De legalább adjuk valamivel olcsóbbért a lakást, Gyuszi – aggályoskodott tovább az asszonyka. – Legalább száz lejjel, hogy ne legyen akkora nagy a bűnünk.

Ebbe az ura is beleegyezett, mert arra gondolt, hogy ha alcsóbban adják, egy percre sem fog üresen maradni a szoba. A felesége azonban lázongó lelkiismeretétől ösztökélve, még odébb ment, s kikottyintotta a lakáskeresőknél: azért adják olcsóbban a szobát, mert kisgyerekek van és... és egyszer-egyszer rosszkodik éjszakánként – fejezte be zavartan az ura mérges pillantásainak a hatása alatt.

– Nem halunk belé egy kis rosszkodásba – legyintettek könnyelműen a lakásnézők. – Fő az, hogy olcsóbb, mint máshol. – Ámde néhány nap múlva szörnyülködve és káromkodva szedelőzködtek. Ezt a bömbölést nevezi az asszonyság rosszkodásnak, dohogták magukban. Hangosan azonban nem merték csalásnak nevezni a dolgot, hiszen előre figyelmeztette őket. De még csak azt sem vethették a Kudorék szemére, hogy nem igyekeztek lecsendesíteni Öcsikét. Le sem hunyták vele a szemüket. Egész éjjel le-fel jártak vele a hideg konyhában. Mutogatták a kölyöknek a kemenceajtó rézgombját, sissegték neki, csattogtatták a kétágú tűzpiszkáló vasat. Ijesztgették az ördöggel, az anyja pedig minden percben mellre vette.

Éppen csak azt nem látták, hogy Kudorék szinte egy-

huzamban aludtak a kicsivel reggeltől estig, úgyhogy ha már akartak volna, sem tudtak volna éjjel aludni. Amit eleinte tréfás ízű hamiskodásnak tartottak, az most átalakult verejtékes robottá. Ami pedig robot, azt már rosszkedvűen és lelkiismeretlenül végzi az ember. Így járt Kudor is. Mókázó kedve elenyészett. Szokva volt a nehéz testi munkához, s beléunt a dajkaságba. Ezenfelül már neki is lúdbőrözött a háta, ha a felesége a rendőrséget emlegette. Néha olyan harag vett rajta erőt, hogy jött, hogy kidobálja a lakásnézőket. De hamarosan lehiggadt, mert hiába nyargalta be szinte naponként a fővárost munka után. A téli hidegben szüneteltek az ősszel abbamaradt építkezések, a gyárakban sem volt munkásfelvétel. Kénytelenek voltak folytatni az éjjeljelezést. Pedig Öcsike egészsége nagyon kezdte aggasztani őket. Lassan fejlődött. Kicsi szeme alatt kékes karikák képződtek. De rettegtek attól is, hogy egyszer csak nem kapnak új lakót, s hogyan telelnek ki akkor? Hogy ne látszanak önmaguk előtt éppen olyan nagy csalónak, a szoba árát újabb száz lejjel csökkentették. A lakáskereső fiatal emberek most már még sűrűbben adták egymásnak a kilincset. Vonzotta őket az olcsóság, hiszen máshol üres szobát se lehetett kapni azért a pénzért. Egy hónap alatt még négy lakó is veszni hagyta náluk az előre kifizetett lakbért.

Egy ilyen lakó-csere idején történt, hogy Öcsike betegkedni kezdett. Anyjának bőséges és változatos táplálkozást írt elő az orvos. Öcsikének pedig valami kanalas orvosságot rendelt. Már komolyan nyűgösködött éjjelnappal. Épp azokban a napokban költözött hozzájuk egy idősebbrendű kazánkovács. Agglegényféle ember volt, s hangosan, szinte kiabálva beszélt:

– Mosással együtt hatszáz lej egy hónapra? Mi? Kicsi gyermek? Ahá, sír egy kicsit. Nem baj, azért gyerek, hogy sírjon. Én szeretem az apróságokat – dörögte nagy bajusza alól a Kudorné fülébe, amikor kivette a szobát. Látva, hogy az asszony összerezzen, mentegetőzni kezdett: nem tehet róla. Megszokta a hangos beszédet. Egész nap úgy csattognak a kazánokon a kovácsok, hogy kiáltaniok kell, ha meg akarják érteni egymás szavát munka közben.

– Még csak azt akarom mondani, hogy főbizalmi vagyok, és azokkal a nagymellényű mérnökökkel nem lehet szűnyoghangon beszélni. Mert rögtön az ember fejére másznak. De maguk ne féljenek tőlem. Jól megférek én a jó emberek között – fogta megint kiáltozóra a hangját, s kedvtelve nézett szét a szobában. – Tetszik nekem ez a kis lyuk. És ez a kis család. Árva fiú vagyok én. Szeretem, ha jól bánnak velem.

Sietve kifizette a házbért egy egész hónapra, és behurcolkodott. Egyetlen, de óriási utazókosárral jött. Telides-tele volt az könyvvel. Ezenkívül volt még két váltó fehérneműje, fogkefeje, sárkefeje, ruhakefeje és még vagy öt ismeretlen rendeltetésű kisebb-nagyobb kefeje s öt darab különböző színű és formájú jószagú mosdószappana. Kudorné szorongva nézte, mint rendezkedik be a szobában, mint rakja ki a könyveket az asztalra, ablakpárkányra és a szekrényre. Arcán valami állandó mosolyféle derengett. Elpirult e nagy darab ember derűje láttán. Előre restellte magát, ha elképzelte, hogy milyen bosszúsan fog elkotródni néhány nap múlva. Olyan biztosra vették ezt, hogy a tőle kapott pénzt rögtön elköltötték orvosságra és ennivalóra. Néhány napra el voltak látva tűzifával s gondolták, majd a kovács után következő új lakó házbéréből befizetik a saját házbérüket is. A lázas Öcsike a kovács tiszteletére derekasan bögött egész éjszaka. Kudorék az hitték, hogy amilyen kényes lehet egy ilyen agglegény, már másnap világgá szalad tőlük. De az reggel, munkába menet, meglepetésükre jókedvűen jelentette ki, hogy már régen nem aludt ilyen finomul.

– Ahol eddig laktam – dörögte mély basszushangon –, csípős apróságok szökdöstek a lepedőn. De a maguk ágya, akár az anyám öle.

És mosolyogva elköszönt. Kudorék meg gyanakodva bámultak utána.

A kovács este hazajött, és sokáig mosakodott, kefélődött, fésülködött, azután pedig nekiült egy vastag könyvnek, éjfélig olvasott. Nem látszott zavartatni magát Öcsikétől. Pedig az ugyancsak kitett magáért, de a kovács reggel még vidámabban búcsúzott, mint azelőtt. Eltelt egy hét, kettő, s telt már a harmadik is, de az új

lakó ahelyett, hogy megszökött volna, az egyik este kis könyvvállványt cipelt haza. Felrakta rá a könyveit s gyönyörködött bennük. Kudorék közel voltak a kétségbeeséshez. Kifogytak a pénzből, már hitelbe hozták a tűzifát, hogy a kovács szobájában esténként befűthessenek. Zaklatta őket a házigazda is a hátralékos házbérért, de a kovács nem mozdult. Ajkukat rágva találgatták éjszákánként, miféle alvókája lehet ennek a rettenetesen jó embernek, hogy Öcsike nem tud elbánni vele. Hiszen ha rögtön el nem költözik tőlük, akkor katasztrófa szakad rájuk. A boltos már nem hitelezett sem tűzifát, sem mosószappant. Öcsit is orvoshoz kellett volna vinni megint, mert a láza mindegyre kiújult.

– Majd kiugratom én – dühöngött Kudor fejét vesztve. És másnap éjjel úgy döcögötte a gyerekkocsit, hogy rezgett belé a szoba üvegesajtaja. A lakó oda se neki, meg sem moccant az ágyban. Erre aztán Kudor cipőt húzott, s a konyha cementjén hangos, kopogós járással járkált fel s alá a bögő Öcsikével. Hasgörcse volt szegénykének, s fedőt melegítettek rája. Az apja szándékosan leverte a fedőt a kemencéről, s az szörnyű csöröpöléssel esett a cementre. A kovács azonban aludt tovább jóízűen. Kudorné reszketve figyelte az üvegesajtó sarkánál az alvót. Hiába. Az ura végül is haragosan berontott a kovácshoz, az ajtót teljes erejéből bevágta. Lakójuk erre sem mozdult. Kudor már nem bírta magával, és durván felrázta:

– Hé, Bársony úr, nem hallja, nagyon rosszul van a gyerek.

– Mi, hogy? – emelkedett fel a kovács borzasan.

– Beteg a gyerek, nem hallja, hogy visít...

– Hogy, hogy? – emelte kezét a füléhez a kovács.

– Haldoklik a gyerek...

– Áhá, a gyerek... Tudom, jön a foga a gyereknek. Persze, az előfordul a gyerekeknél. Egyszer muszáj, hogy kinőjön a foguk. Mi, mit mond...

És kiugrott az ágyból az elképedt apa elé. Hátára kapta kabátját, s kijött a konyhába. Kudorné ijedten rántotta magára a takarót. S nézte a gyerekkocsi fölő hajló embert. Őszbe vegyülő haja szerteszét hullott a homlokán. Öcsike a torzonborz ember láttára elhallga-

tott, s mikor az mókásan azt kérdezte tőle: no mi baj, te aprólék, Öcsikének kínosan halvány mosoly rándult meg az arcán. A kovács boldogan bömbölte:

– Nincs ennek kutya baja se...

– Velünk akarja ezt elhíttetni? – fortyant fel Kudor éppoly hangosan, mint a kovács. – Miért visítja ki akkor a belit is?...

– Hogy a belit?... Biztosan elrontotta a gyomrát. De várjon csak, az is lehet, hogy kenyérmorzsa került a pólyába. Ahol a múltkoriban laktam, ott is volt egy ilyen aprólék. Annak is morzsa került az ágyába. Én fedeztem fel. Szinte lyukat fűrt a fundusába. Bontsák ki ezt is, biztosan kenyérmorzsa lesz.

És visszatért a saját ágyába, s aludt, mint a bunda.

Kudor már azt sem tudta, mit csináljon dühében.

– Mondj fel neki – uszította a feleségét. De az asszonyka erőtlenség érezte magát Bársony úrral szemben. Megmagyarázhatatlanul vonzódott ehhez a vénlegényhez. Másnap este irulva-pirulva adta elő a mosolygós kovácsnak, hogy nagyon restelli magát Öcsike rosszalkodása miatt. De tényleg beteg szegény, s azért nem hagyja aludni a házat. Pedig, ugyebár, Bársony úrnak pihenőre van szüksége, nem azért fizet, hogy még aludni se tudjon. És, ha úgy gondolja, hogy...

Itt aztán elakadt, a kovács olyan megértően figyelte a szájmozgását, hogy képtelen volt folytatni, de meg a kovács közbe is kiáltott:

– Ki mondja, hogy rossz az a gyerek? Én még egyszer sem hallottam sírni... Az igaz, hogy én egy kicsit siket vagyok. Az egyik fülemre semmit se hallok, a másik se valami jó...

Kudorné megtántorodott.

– Mi, hogy mondott valamit? Mondom, hogy egy kicsit siket vagyok. Azt hittem, észrevette már. Nem zavar engem a kicsi. Sose volt ilyen szállásom. Kifizetem előre a jövő hónapit is érte...

És a falfehér asszonyka kezébe nyomta a pénzt. Az meg összeszorult torokkal, szinte megbénultan bámult a siket óriásra. Agyában tótágast állott minden, hiszen teljesen felborulóban volt az egész életük. A kezében tartott pénzzel éppen hogy csak a tűzifát s a mosáshoz

szükséges szappant fedezheti. Úgy elöntötte a keserűség és a tehetetlensége felett érzett búbánat, hogy sírva fakadt. Most aztán a kovácson volt a megrökönyödés sora.

– Mi baj, asszonyság? – topogott körülötte megszeppenten. – Ugyebár megint túlságosan hangosan beszéltem. De muszáj, hogy én is halljam, amit mondok, nehogy mást mondjak, mint amit gondolok. Mi, mondott valamit? Á, persze, csak sír... Hagyja félbe, kicsi asszony, inkább mondjon valamit. Ha így kapja az ura, azt hiszi, hogy bántottam. De miért hogy bántanám? Én is árva fiú vagyok, tudom én, mit tesz az, ha bántják az embert...

Kudorné erre azután még hangosabb sírásra fakadt, s apránként kizokogta, hogy mi a baj.

– Igen – szipogta befejezésül. – Csalásból éltünk egész télen, és ha maga most el nem költözik, nem tudom, mi lesz velünk...

Elkomorult erre a kovács, de nagyon. Nézte a könyvállványt, hát most ő megint tovább hurcolkodjék? Anynyit költözött már életében, hogy keserű volt a lelke tőle. Mindig az ilyen jó helyeket kereste, mint ez a mostani. Ilyen barátságos arcú kicsi asszonykával. És milyen szépen mos... Bolha nincs... És olcsóbb, mint máshol, de erre gondolva, elszégyellte magát. Mit lehetne itt tenni, mit? Szép kis főbizalmi vagyok, mondhatom – dohogta. Ezek itt éhen halnak mellettem. Egyszer azután eszébe jutott valami. Hirtelen megragadta a Kudorné karját.

– Kicsi asszony – kiáltotta –, százzal többet fizetek ezután! De ez maguknak nem elég, ugyebár? Elég a fenét. De ha betesznek ide még egy ágyat és még egy lakót, az már valami. Mi, hogy nem szólt semmit? Nem baj. Van nekem egy siketnéma barátom, asztalos. Az is árva fiú. Idecsalom lakni. Attól aztán bőghet az öcskös százegyig...

(1942)

MIKI ÉS A BŰNTÁRSÁK

A mesterné Mikire bízta a tejfőzést. Úgy vélte, hogy ennyit csak rábízhat egy próbainasra, míg ő a szobában takarít. Mikinek azonban más nézetei voltak a megbízhatóságról. S nézetei olyan mértékben kerültek ellentétbe asszonya nézeteivel, amilyen mértékben egyre jobban fulladozott az esztergaforgács alatt kínlódó parázs. A folyosószerű keskeny konyha megtelt füsttel. Miki könnyezett a méregtől s fújta a tüzet kegyetlenül. És persze szökési terveket forgatott a fejében. Semmi hajlama sem volt a faesztergályos-mesterséghez. Általában eddig minden szakma csalódást okozott neki. pedig sokfélével próbálkozott már. Volt ő kereskedőinas, lakatos és egyéb, de kiderült, hogy ezek a szakmák közelről sem olyanok, amilyeneknek a firmájuk hirdeti.

A kereskedésről régebben például úgy tudta, hogy az ember ott áll a pult mögött, kiszolgálja a vevőket, és számolja a pénzt. Ezzel szemben vele az történt, hogy még az üzletbe sem tehetette be a lábát. Ellenben annyit cipelte asszonya után a nehéz kosarat egyik vásárcsarnokból a másikba, hogy szinte ina szakadt belé. Azután hordta a tűzifát a pincéből az ötödik emeletre. Amíg pedig a kereskedőné önagysága főzött, neki vigyáznia kellett egy másféléves kölyökre, hogy ki ne essék szájából a cucli, mert akkor úgy bögött, hogy a negyedik emeletről felüzentek a vicével: Ne öljék azt a gyereket, mert hústalan nap van.

Így a kereskedőszakmában.

Nagy tévedés azonban azt hinni, hogy a lakatosnál különbül történt: hogy azonnal zárok, kulcsok készültek. Mikivel egyheti próbainaskodás alatt mindig csak sze-

geket húzattak ki valami ócska deszkából. Rákospalota egyik kültelkén művelte ezt, holott a lakatosműhely valahol Budán hirdette magát.

Miki gyanította, hogy a kőfaragóknál biztosan tojás-habot veretnének vele, a kazánkovácsoknál pedig valószínűleg tollat tépetnének. Ennél a faesztergályosnál reggel öttől fél tízig a tejsorba küldik, fél tíztől délután négyig meg a krumplisorban ácsorog, négytől ötig talyligát húzatnak vele. És hogy valami köze a mesterséghez is legyen, esténként kisöpörtetik vele a műhelyt. Olykor pedig a konyhakéssel murkot esztergályoz a zöld-séglegesbe.

Nem, ezt egy pesti fiúnak kibírni nem lehet.

Elégedetlenségét tetézte az is, hogy az utcájukból hirtelen meghalt az ő kis pajtása, Jolán s a mester nem engedte el a temetésre. Márpedig ő azon mindenképpen jelen szeretett volna lenni. Sehogyan sem fért a fejébe, hogy ugyanaz a Jolán, akivel ő még a múlt héten is a díványon birkózott, s együtt álltak sorba zsírért, az most csak úgy máról holnapra meghalt. Csuda erős kislány volt az a Jolán, s ezenfelül megígérték egymásnak, hogy ha egyszer sok pénzük lesz, keresztül-kasul bevillamosozzák Budapest-országot. Hogy halhat meg egy ilyen remek kislány oly váratlanul?

Ez olyan rejtély volt, ami semmiképpen sem hagyta nyugodni. Mivel már sok detektívtörténetet olvasott, szüntelenül furkálta a gyanú. Jolánt biztosan titokzatos kezek tették el láb alól. Addig pedig nem lesz nyugta, míg a végére nem jár a dolognak.

Ezeken évődve, egyre fújta a tüzet. Mind mérgesebben, mind elkeseredettebben fújta. Addig fújta, hogy a fulladásig tömött torkú kemence egyszer aztán hamuval, parázssal és lánggal elegy fűrészpórral köhögte szemközt.

Miki ijedten hanyatt esett. Bal szemöldöke és szempillája leperzselődött, még szerencse, hogy tüzet nem fogott a ruhája. Ez a kis baleset véget vetett habozásának. Tüstént meglóg innét. A mesterné asszony főzze csak fel maga azt a lötytyöt. Úgyis olyan bizalmatlan, hogy most is a kockacukrot számlálja, vajon nem falt-e fel belőle, mikor a boltból hozta.

Már lépett volna kifelé, de Miki régtől fogva gyanította, hogy kell lennie benne egy másik fiúnak is, akit Csitárinak neveznek, különben minek adták volna keresztnevének kívül ezt a vezetéknevet is. Nos, ez a Csitári, mint mindig, úgy most is aggodalmaskodni kezdett benne. Emlékeztette közös apjukra, Csitári Miklós bácsira, aki a múltkori mesterségváltoztatásnál akkora pofont csattintott az arcára, mintha egy nyeles bikkfalapítóval cserdített volna oda. Apjának olyan derék tenyere volt, hogy faluhelyen ruhasulykolónak használhatnak a patakparti nagymosásoknál.

Miki haragosan ellenkezett a benne vacogó másik fiúval. Mit citerázik úgy!/? Nem látja, hogy ez a szakma se való nekik? Azután gondoljon arra, hogy a ligetben süt már a tavaszi nap, a padok is megszáradtak. Azután gondoljon a Jolán rejtélyes halálára. Ilyen hirtelen halálok mögött mindig valami gazemberség rejtőzik.

Ki kell azt nyomozni, mert azt csak az OTI*-ban hiszik el, hogy egy tizenhárom éves, erősbékájú kislány hüléstől meghaljon. Látszik, hogy sohasem olvasnak Max Brand-könyvet.

Ezek a súlyos érvek meggyőzték Miki félősebb felét is, hiszen épp ez a félősebb része szomorkodott Jolánka miatt leggyakrabban. Miki tehát egységbe lépve önmagával, kinyitotta a nyikorgó konyhaajtót, hogy meglépjen, ám az ajtónyikorgásra a mesterné asszony kikiáltott a szobából.

– Hová mégy, Miki?

– Csak a füstöt eresztem ki – kiáltott vissza merészen, de ajkának az a fele, amelyiket a gyávább Miki szokott használni, ijedten rándult meg. Szerencsére a merészebb Miki viselte mind a két lábát, így egykettőre a gangon termett, lerohant a lépcsőkön, ki a keskeny Dob utcára és szaladt az egyszemélyes járdán. A kereskedő, aki annak az üzletnek az ajtójában sütkérezett, amelyiknek a cégtáblája azt hirdette, hogy: „NAGYBAN TOJÁS, KICSINYBEN KERESKEDÉS” – ijedten hőkölt hátra a „kicsinyben kereskedés” belsejébe.

* *Országos Társadalombiztosító Intézet.*

Miki csak a Károly király úton lassított. Ott megnézte magát az egyik kirakat tükreben. Elszörnyedve látta a reá báméskodó próbainas kormos arcát. Zseb-kendőjébe pökdösve mosta magát tisztára, de a törléstől még az a kis szőrzet is leporzott megpörkölődött szemöldökéről és szempillájáról, ami az égés után megmaradt volt. Ezútal bizony még a merészebb Mikinek is szinte sírásra állt a szája.

Fekete kölyök létére elképesztően megrútult a leperzselt szemöldökszőrzet híján. Azokhoz a nagyságához látta magát hasonlónak, akik leberetváltatják szemöldöküket.

Ám eszébe jutott lapítókezű édesapja, s gyorsan megvigasztalódott.

Van már mivel védekeznie szülei előtt. Hogy maradhatna ő ilyen helyen, ahol már próbainas korában tűzvész fenyegeti drága szemevilágát! Bizakodva gyalogolt a Ceglédi út végére. Ott laktak az egyik emeletes bérházban. Épp nyolc napja múlt, hogy nem járt otthon. Pajtásai a házak tövében sorakozva sütkéreztek a napfényben. Ujjongva fogadták. Dobogva szaladtak le a falépcsőkön. Körülseglették, lekiáltottak hozzá a balkonokról is.

– Mi az, Csitári, már megint felszabadultál?

– Van-e cigid, Miki?

Miki arca felragyogott, hogyisne, mikor az elmúlt hét alatt kirügyeztek a házak elé ültetett kis orgonafák. Az egész Ceglédi út kimosakodottnak látszott a napfényben. Ráadásul a fiúk szörnyülködve fedezték fel a bal szemét ért balesetet. Büszkén húzta ki vékony dongáit, s nagyon komoran igyekezett felelni:

– Majdnem otthagytam a fogam, fiúk.

– Mi történt, hogy volt? – rohanták meg mindenfelől.

– Hát az a marha esztergályos odaállított kazánfűtőnek.

– Kazánfűtőnek?

– Na igen – legyintett Miki –, és egyszer csak felrobbantunk...

– De hát ez borzasztó – sápítózott egy kisleány.

– Elég borzasztó – hagyta helyben Miki, s így fe-

jezte be: – Megrokkant a szempillám. Otthagytam őket a fenébe. Más szakmát keresek, ami nem robban...

Tíz perc sem telt belé, s már valamennyi „pavilonból” Miki rokkant szempilláinak a csodájára jártak a hasonzorú, tizenkét-tizenhárom éves pajtások. Éppen csak Jolán nem jött, s Miki gyengébbik szíve a Csitári részen összefacsarodott. Mit ért neki az utca csodálata, ha az az egy, aki a legodaadóbban csodálhatná, most nem áll elébe. Szemrehányóan nézett a fiúkra.

– Nem vigyáztatok Jolira, haverek.

A fiúk egy pillanatra elkomorultak, s vonogatták a vállukat.

– Bizony, Joli felliftezett az angyalok közé – morogta az egyik fiú, aki már mezítláb legénykedett.

– Ne beszélj így – veresedett el Miki. – Nem ment ő magától, valami nagy gazemberség seperte el. Biztosan nem eresztették a sor elejére, hagyátok, hogy a végén fázóskodjék, amikor a krumplit adták. Mondta édesanyám, hogy akkor verte meg a havaseső. Büntársak vagytok ti is...

– Miféle büntársak? – képedtek el amazok.

– Majd kiderül a vallatásnál. Lesz szorulás, én mondom, csak derüljön ki minden.

A fiúk észbe kaptak, és nem firtatták tovább a dolgot. Ismerték már a Miki bogarát. Mindig valami nagy bűnre gondol, ha valami neki nem tetsző dolog történik. Azután elfelejti az egészet.

Miki azonban ezúttal nem akart felejteni. Elkomorulva érdeklődött, vajon a Jolán anyja mostanában is otthon foglalkozik-e a harisnyaszemfelszedéssel? Mikor megtudta, hogy az már egy hete ki sem bújt a szobájából, egyenesen a huszonötös pavilonnak vette az útját. Pajtásai csak a lépcsőfeljáróig követték, nem vártak semmi rendkívülit Miki látogatásától...

Hideg néni bizony most is szedte volna az ölében levő harisnyák szétfutott szemeit, de mindegyre könnybe borult a kedve. Mikor Miki a deszkapadlózatú gangon kopogva az ajtó elé ért, éppen valami zsírtalan rántást pirított egy érelábasban. Sírás közben oda is behullatott egy-egy könnycseppet. Egyébként még fiatal asszony lett volna, de a gyász teljesen elfonnyasztotta. Jolán egyet-

len gyereke volt. A fiú kopogására úgy ugrott az ajtóhoz, és tárta ki, mintha tudja Isten, kit várna.

Látva a belépő Mikit, csalódottan tántorodott hátra, s a közeli konyhaszékre roskadt. Miki ijedten torpant meg, s még köszönni is elfelejtett. A síró asszony bánatát nem hitte igazinak. Hiszen mindenki tudta felőle a közeli szomszédokban, hogy Jolánt gyakran és igen kegyetlenül elverte.

Igaz, hogy a másik percben már majdnem megfojtotta csókjaival... Még egy dolgot róttak fel hibájául. Nem volt hajlandó semmiféle körülmények között dolgozni jární. Örökké szekírozta az urát, miért nem keres valami jó házmesteri állást.

Mikinek mindez most sorra eszébe jutott, amint gyanakvón fürkészte a szipogó asszonyt.

Hidegné sírása enyhült közben, s valahova messze merengve kérdezte:

– Hát el lehet ezt hinni, Miki, hogy az én jó kis leánykám?... – s újra erőt vett rajta a zokogás.

– Pont ezért jöttem, Hideg néni – dadogta Miki, amint közelebb merészkedett.

– Ülj le! – taszított elébe egy széket Hidegné. –
– Úgy ért minket ez a csapás, mint a villám. – Levette a kemencén hevülő vasalóról az egyik zsebkendőt, amit könnyeitől szárítgatott, kidörzsölte belőle az érdekességet, azután megtörölgette arcát.

– Hétfő este hazajött Jolán a krumplival és panaszkolta, hogy szúrja valami a lapockája alatt.

– Szúrta? – állt el a lélegzete Mikinek.

– A havaseső bőrig áztatta szegényt.

Miki érdeklődése nyomban lelohadt. Előre tudta, most arról a buta hülésről fog hallani. Ő is átázott a hétfői havasesőben, mégsem halt belé, pedig épp Budán kapta el, s egyhuzamban verte a talyigarúd között a Dob utcáig. De azért hagyta, hadd beszéljen Hideg néni, amit akar. Eszébe jutottak az amerikai mesterdetektívek, akik a legjelentéktelenebb esetből is kihámoznak egy villamosszékre való bűnjelt.

– Azt a rongy kabátot – kesergett tovább a maga módján Hidegné – már három éve hurcolta Jolán.

– Három éve? – ütötte fel a fejét Miki –, s azt mondja, hogy rongy volt. Gondolja, Hideg néni, hogy a ruhakereskedő...

– Igen – szipogott közbe Hidegné –, az a kabát már új korában is olyan volt, mint a szita. Mostanában még a szél is átfújta rajta. Csoda-e, hogy csontig fázott? Három nap alatt végzett vele a tüdőgyulladás. Érted, Miki, három nap alatt.

Miki azonban csak fél füllel figyelt oda, eszében a ruhakereskedő motozott, aki olyan kabátokat ad el újként, ami a szitához hasonlít, hm, jó volna egy kicsit szimatolni az ilyen ruhakereskedőnél, hátha rábukkanna ott az első nyomra. Ha megszorítaná egy kicsit, talán még a Jolán gyilkosát is fülön csíphetné benne. Miért ad el olyan kabátokat, amiben a kislányok halálra fáznak? Igaz, hogy ő biztosan ráfogná a dolgot a ruhagyárosra, és miért ne lehetne cinkostársa a ruhagyáros?... Hirtelen azonban az jutott eszébe, hogy ez az asszony sosem kímélte Jolánt a sorbanállástól. Ellenségesen kérdezte:

– Szóval Hideg néni már három évvel ezelőtt tudta, hogy a Jolán kabátjában tüdővérszt lehet kapni? – Ezt a körülményt igen fontosnak ítélte, mert ha Hidegné előre tudta, hogy milyen kabátot ad Jolánra, akkor sem a kereskedő, sem a ruhagyáros nem hibáztatható.

Hidegné, mintha megsejtette volna, hogy mi forog itt kockán, megütődve pillantott zsebkendője mögül a fiúra.

– Ne légy szívtelen, Miki. Anélkül is majd megőrülök. Belátom: nem követtem el mindent, hogy jó téli-kabátot szerezzünk neki. De mikor ezt a régit vettük, a kereskedő égre-földre dicsérte, hogy ilyen meleg kabátunk még sosem volt... Azután ismered ezt az én uramat, arra mindent rá lehet sózni, mikor részeg. Mindig erőszakos és sose józan... Az a banda a Szumi vendéglőben egészen elvadította.

Miki egyszerre csupa fül lett.

– Miféle banda, Hideg néni?

Hidegné gyanútlanul dadogta el, hogy a Szumi vendéglőben szoktak összegyűlni azok a parkettások, akik most jöttek fel Budapestre, és ami kicsit keresnek, azt mind elisszák. Így itták el a Jolán télikabátjára valót is.

– Tudod, fiam – sírta el magát ismét –, amióta Jolánt eltemettük, azóta Hideg bácsival egyáltalán nem lehet bírni. Tegnap is azt ígérte, hogy engem is a föld alá visz, ha sírok előtte. Azt mondja, torkig van ő már mindennel.

De már erre Miki szinte lenyelte saját nyelvét. Tótágast állt benne a felháborodás. Lám, mégis jól gyanította. Gyilkosság történt, de hogy a ruhagyárosok mellett a fő tettes éppen Jolán apja lenne, azt már ő sem gondolta. Kissé meg is szeppent ettől a gyanútól, hiszen Hideg bácsit igen szelíd embernek ismerték az utcából.

Karácsonykor is egy girhes macskát hozott a keblében, hogy meg ne fagyjon, még snapsszal is megkínálta. Nem, nem, az mégsem lehet, hogy Hideg bácsi a saját leányát... Nem, mégiscsak a ruhakereskedésben kell körülnéznie. Már is odaképzelte magát egy ilyen kereskedésbe, s meghökkent. Hiszen azokban a segítők beszélnek rá a vevőt, hogy így meleg, meg úgy meleg a kabát, a főnök csak az árát mondja meg nekik... Hm, lám a segítők is ilyenek?... Sosem is tetszett neki a tízes pavilonból a Jánosi Józsi: az is egy ilyen ruhássegéd. Az is összejátszanék a főnökkel, a főnök meg a ruhagyárossal... Ez, ez lenne az igazi nyom?... Már annyira lehetetlennek gondolta, hogy az apja saját lányát elpusztítsa, hogy önkéntelenül felkiáltott:

– Hideg néni! A törvény előtt is bevallja, hogy az ura ölte meg Jolánt?

Hideg néni kiejtette kezéből a rántáskeverőt.

– Miki, az Istenért, miket beszélsz! Nekem anélkül is mind az jár az eszemben, hogy gyilkosok vagyunk. Különösen az uram, pedig szerette Jolánt. Nem olyan rossz ember, de azok a komisz barátjai az eszét veszik. Azok viszik belé mindenbe.

– Hát a ruhakereskedősegédek, hát a főnök és a ruhagyárosok? Azokra nem gyanakszik Hideg néni?

Hideg néni teljesen összezavarodva tátogott, zokogott, s csak önmagát vádolta. Miki viszont ebből nem érezte ki az önmarcangoló fájdalmat. Még csak a meggondolt Csitári is elhallgatott benne. Most minden porcikájában egy-egy mesterdetektív mocorgott, persze, azok előrelátó óvatossága nélkül, s egyszerre kikottyintotta gondolatait:

– Ne tessék csürni-csavarni, néni. Nevezze meg a bűntársakat. Még ma lefogatjuk őket. Hogy hívják azt a ruhakereskedőt? Hát a parkettásokat? Most már ne tessék tagadni. Ha kedves az ura élete, mondja meg, hol laknak?...

– Megbolondultál, Miki – zokogott Hidegné ezúttal már teljes erejéből. Az ijedtség és a fájdalom kiáltott belőle. – Csak nem akarsz minket meghurcoltatni? Azok a szegény parkettások családos emberek. Nem tehetnek róla, ha olyanok, amilyenek. Biztosan nem részegeskednének, ha a vendéglős nem hitelezne nekik olyankor is, amikor nem dolgoznak. Muszáj, hogy igyanak nála, ott szokták keresni őket a vállalkozók, ha akad egy kis munka...

Ez a fordulat Mikit váratlanul érte. A ruhaboltosok mellett most már ez a vendéglős is belékeveredik a parkettások bandájába! Mit kezdjen evvel a vendéglőssel? Lám, az egyik eladja a rossz kabátot jó pénzért, a másik pedig itatra költeti velük a jó kabátra valót. Az amerikai gengsztertörténetekben rendszerint orgazdaság derül ki az ilyenekről. Sőt, sokszor ők az értelmi szerzők, azok a kereskedősegédek és parkettások csak falaznak nekik. Miért ne lehetne ez a vendéglős is ilyen értelmi szerző?

Ebben a gondolatban azután görcsösen megkapaszkodott.

– Jól van, Hideg néni, a parkettásokat most az egyszer futni hagyjuk, de a vendéglősnek és a ruhásoknak a veséjébe nézünk. A Jolán nagykabátja az ő pénzesfiókjukba került. De le kell fogassuk azt a címfestőt is, aki a reklámot festette a kocsmajátóra.

Hidegné már nem sírt. Elképedve bámult a fiúra, jól hallja-e, amit az beszél. Miki azonban nyomatékosan ismételte meg:

– Hiába néz, Hideg néni, mert a címfestő igenis főbűntárs. Olyan jóízű, sörivó pasast pingált az üvegre, hogy egypárszor már én is bekívánkoztam oda inni. Csorog a nyálam, mikor látom a söröspohárból kifutó habot.

Hidegné búbánatáról már teljesen megfeledkezve meredt Mikire, végül ijedtségéből ocsúdozva megfogta a fiú karját, s kétségbeesetten húzta a szék felé:

– Ülj le, te esztelen, ülj le, az Isten áldjon meg, mert még tényleg a kapitányságra futsz.

– Futok is – rángatta magát Miki.

– Ne vadulj, Miki... Nem úgy kell érteni, amiket én mondtam, ahogy te gondolod...

– De éppen, hogy úgy kell...

– Legyen eszed, Miki. Az embernek ilyenkor mindenféle bolondság kerül a szájára, pedig csak Isten akarata vette el Jolánt.

– Hogy tetszett mondani? – rökönyödött meg Miki.

– A jó Istent ne bántsa, ne terelje rá a gyanút...

– Jaj, te Miki!... – állt közel ismét a síráshoz Hidegné, s most már két kézzel húzta a fiút.

Miki azonban végképp megmakacsolta magát, s nem ült volna le egy világért sem. Míg Hidegné a szék felé húzta, ő addig megkapaszkodott az ajtókilincsbe:

– Eresszen el, Hideg néni. Nem akarok bűntárs lenni. Ugyebár, a múltkori plakáton is kiírták, hogy jelentsünk fel minden gyanús dolgot, ami árthat a hazának.

– De mondom, hogy a jó Isten akarata volt, te szerencsétlen...

– Engem nem vezet félre. A jó Isten nem részegesíti el az embereket, hogy a Jolánka kabátját eligyák a vendéglősnél, sem azért, hogy mindenféle rongyokat rájuk sózhassanak a boltosok. Látja, az én apám sose iszik... Megtapogatta felhólyagosodott szemöldökét s elszánt meggyőződéssel kiáltotta:

– A vendéglős a fő-fő bűnös. Ki tudja, már hány száz gyerek életét, itták el nála az emberek? Azt hiszi, hogy ő ezt nem tudja? Dehogynem! Kezére játszik az egész társaságnak. Nem kegyelmezek neki. Majd kiadja ő a többi is, akivel összepaktál...

Hidegné tehetetlenül csodálkozott Mikire. Jolánt ennek a fiúnak szánta volt, de amilyen hóbortos, biztosan nem lett volna jó vége a pároséletüknek.

– Tiszta igaz, amit mondasz, Miki, de azért nekem mégis úgy tűnik, hogy bolond vagy.

– Kikérem magamnak – méltatlankodott Miki –, az én fejemen nem fog a zöldség...

– De értsd meg, hogy a vendéglős senkit sem kényszerít, hogy inni járjon hozzá. Azután hova is gyűlnének

a parkettások?... Nehogy valami bolondot tégy! Mert ha becsukják a Szumi vendéglőt, a vállalkozók más vendéglőből fogják hívni a parkettásokat, akkor azután az uramék elesnek attól a kis keresettől is, ami ilyenkor tavasz elején akad.

Miki felmérgeződve kiáltott közbe:

– Ne csak róla beszéljen. Beszéljen a boltosokról is.

– Mondom, hogy számár vagy. Tudhatnád, hogy a rendőrség túri őket, a vendéglősnek is adtak engedélyt. Azt hiszed, mernének azok italt árulni engedély nélkül?

Erre azután Miki majd leejtette az állát. Most aztán ugyancsak melege lett: ki hát a bűnös Jolán dolgában? A nyom igen szerteágazó. Melyiken induljon el? Mert hogy ő elindul, arra most már még jobban el volt tökéelve, mint azelőtt. Igen ám, de Hideg néni még jobban összekuszálta a szálakat, amint rántását kevergetve élénken nézett fel a tüzes lábosból:

– Hogy is jutnak eszedbe ilyesmik, te Miklós. Nekem is szeget ütsz a fejembe. Az jut eszembe, hogy – s itt a hangja újra elfátyolosodott –, hogy a háború a hibás, mert ha nem volna háború, Jolánkát nem kellett volna a sorba küldjem, akkor nem is kapott volna tüdőgyuladást...

Mikit ez a közbevetés majdnem leültette.

– No nézd csak – gondolta –, hogy védi ez azt a társaságot. Jó lesz erre vigyázni. Biztosan csak azért talál ki mindenféle mentséget, mert lehet, hogy ő a legfőbb bűntárs. Az elején befeketítette a ruhakereskedőt, azután megvádolta saját magát, harmadsorban az urára kent mindent, mikor pedig az ura szorult, belekeverte a parkettásokat, majd mindent ráfogott a vendéglősre, de azt is félti valamiért, s képes gyanúba hozni a tisztességes rendőrséget, közben azt is megbánta, s most előáll a jóistennel meg a háborúval...

Végignézett az asszonyon. Lám, milyen agyafűrt. Igen, ezt így szokták írni azokban a mesterdetektíves füzetekben: agyafűrt. Mert hát hogy állítsa ő a háborút törvény elé?

Ismét jól megnézte Hidegnét. Igen, ettől minden kitelik. Ez olyasmiket rángat elé, hogy abba még az amerikai mesterdetektívek is beleöszülnének. Milyen furcsa is,

hogy azok sosem nyomoznak a szegény Ceglédi úti leánykák tüdőgyulladására körül. Ezeket gondolva, Miki kihúzta magát. Szívét meglegyintette az édes büszkeség.

Lám, majd még kiszül, hogy ő az első nyomozó a világon, aki ilyen bűnök nyomára bukkan. Csak tudná estig összefogni az összes szálakat, csak tudná összegyűjteni a bizonyítékokat, hogy hűvösre küldje a tetteseket.

Kínézett az ablakon, s arra gondolt, hogy most rá kellene gyűjtani vagy egy vastag szivarra, vagy valami kurta angol pipára, hogy füstfelhőt eregessen maga körül, mint Serlok Holmesz, aki a nagy bűnügyi csomók kibogozása érdekében így hozta magát gőzbe.

Igen, és kellene, hogy közben valaki felhívja telefonon, hogy egy újabb rejtélyt tudassanak, mondjuk, hogy a szomszéd utcában is valami titokzatos tüdőgyulladás környékez egy kislányt. És ő egy csapásra azt is kibogozná. Akkor azután a lapítókezű édesapja többé nem küldené próbainasnak. Biztosan sírna az örömtől, és azt mondaná: Azt a kutyafáját, de megtaláltad magadnak az igazi szakmát, Miki.

Ó, igen, ez rettentő szép volna. Kapna szabadjegyet a vonatokra, repülőkre és villamosra. Jöhetne-mehetne. Szép rendre kinyomozná, miért, ki hibájából nyomja az ágyat Varga bácsi az utca elején már három éve. Valami nagy bűn lehet amögött is, hogy Csideiné örökké sántikál, amikor jön a Beszkárttól. Villamoskalauznő, s a fia azt mondja, hogy még álmaiban is a szakaszhatárokat kiabálja.

Hidegné ezalatt feleresztette a rántást, s lopva-lopva rásandított Mikire, mi felett töri ez úgy a fejét. Milyen jóban volt Jolánkával, s az emlék úgy meghatotta, hogy nem tudta megállani, hogy meg ne kérdezze:

– Nem innál egy kávét, Miki? Nekem úgysem esik jól semmi. Hideg bácsi meg sosem is szerette a tejes dolgot. Nem szeretném, ha kárba menne... Ne emészd magad haszontalanságokon...

Miki a kávé szóra kizökkent nyomozó gondjaiból, s szaglászni kezdett. Csoda jó kávékat ivott a Jolán idejében. És ha jól meggondolja, még ma nem is reggelizett, hisz a tej felfőzése előtt ugrott meg. De evvel egy időben az is eszébe jutott: miért akarja ez a Hideg néni

pont most kávéval megitatni? És miért mondja haszon-
talanságnak az ő nyomozását?... – Hohó, ennek nyomja
valami a lelkét, ez lekenyerezés helyett le akar kávézni,
hogy ne lebbentsem fel a sötét fátyolt... Úgy látszik,
hogy ő is olvasott valamit ezekről a sötét fátyolokról...

– Köszönöm, Hideg néni – mondta egy kis sajnál-
kozással –, de engem nem lehet lekávézni...

– Ne kezd elölről, Miki...

– De én éppen hogy ott kezdem, legelől. Tessék meg-
mondani, kinél vették a Jolán kabátját...

– Azt hiszed, hogy én emlékszem még arra... És
mondom, nehogy valami bolondot tégy... Azok a ruha-
kereskedők mind egyformák a Teleki téren...

– Szóval a Teleki téren. Köszönöm, Hideg néni. Ne-
kem ennyi is elég. Ha egyébre nem akar emlékezni, ak-
kor kezit csókolom...

Hideg néni elképedésével mit sem törődve, elrohant.
Végére jár ő ma mindennek. Beszél ő Hideg bácsival, a
parkettásokkal, a Szumi vendéglőssel. Azután lakik az
utcában egy biztos úr is, csak tizedes, az igaz, de azért
mindenki biztos úrnak szólítja, azt kikérdezi a vendég-
lősök engedélye dolgában. De nem, mégsem beszél vele,
mert az a londoni rendőrfőnök is, ahelyett, hogy segített
volna Serlok Holmesznek, csak összezavarta a dolgokat,
a végén mégis ő happolta el a dicsőséget... De Veress
Sándor bácsival, akit behívtak katonának, avval már le-
het diskurálni. Estéknént hazajár aludni, őt kifaggatja
a háborúról...

A lépcsőházban lefelé szökdeltében ijedten torpant
meg: mi lesz, ha tényleg kiderül hogy mindenki bűntárs,
akit Hideg néni gyanúba kevert? Hol van akkora rend-
őrség, aki letartóztassa őket, s hol egy akkora börtön,
amibe be lehet csukni valamennyit?...

Eh, majd kerül az is – eredt neki a falépcsőknek újra.
– Fő az, hogy estére kihámozza az igazságot. Hű, mek-
korát fognak nézni a fiúk! Csak az a kár, hogy Jolán
ezt nem érthette meg. Pedig de megutaztatná őt is a
szabadjeggyel. Legelőbb a svábhegyi fogaskerekűre ülne-
nek fel, mert azon még egyszer sem utaztak.

A napfényes udvarra pattant. A fiúk jórészt szétszé-
ledtek már, alig néhányan ácsorogtak a közelben. Azok

sem Miki mesternyomozása miatt maradtak itt, hanem Jánosi Józsi kedvéért, aki éppen a kórházból jött haza. Gipszbe tették a lábát. A vasárnapi Vasas-mérkőzésen úgy drukkolt a csapatnak, hogy a ferencvárosiak eltörték a nagy lábujját. Most szép fehér gipsztopánkában sántikált hazafelé. Két „jófogdmeg”-sétabottal vitette magát.

A fiúk őt csodálták.

Mikinek ez egy cseppet sem tetszett. Az ő rokkant szempilláit nem hagyhatja elfeledni. Majd ő ellátja a baját ennek a Jánosi Józsinak. Jó, hogy találja, legalább kikérdezi egy kicsit a ruhakereskedőkről, mielőtt a Teleki térre menne.

– Jó napot, Józsi úr – állt elébe a jól vasalt nadrágú fiatalembernek.

Józsi úr végignézett Mikin, s tovább akart állni, de meggondolta magát s leereszkedett az egyik ajtó elé kitett padra:

– Te már megint itthon lógsz?

– Ez már nem akármilyen lógás, ez szakmabeli lógás – felelte Miki önérzetesen. – Én most nemcsak úgy jövök-megyek. Nekem most az a feladatom, hogy megtudjam, miért olyanok a mostani leánykabátok, mint a szita.

– Te is jókor keltél, mondhatom – felelt Józsi úr leereszkedően s fényes tárcából cigarettára gyújtott. – Nem hallottál te a műrostosokról?

– De, mintha hallottam volna...

– Na, ha hallottál, akkor minek jársz olyan dologban, amit mindenki tud. Műrostos a kabát, a tej és amit akarsz... Ma, fiam, mindenén átfú a szél...

– És miért csinálják ilyenre? – bosszankodott Miki, hogy csak úgy félvállról veszik az ő dolgát.

– Persze, te a háborúról se tudsz...

– De igen – vörösödött el Miki, s mérgelődve gondolta: tessék, már ez is avval a háborúval kezd. Ezek mindenáron másfelé akarják terelni az ember szimatját.

Hangosan viszont így szólt: – És Józsi úr tudja, hogy mi pénzt érnek azok a műrostos kabátok?

– Ha nem tudnám, egyet sem adhatnék el belőle. A vevővel elhitetem, hogy az, amit ő próbál, még rendes

békebeli szövet. És hogy már az a legutolsó darab... Ez olyan szakma, fiam, ahol lélektannal dolgozik az ember...

– És azt tudja, Józsi úr, hogy a vevő halálra húl az ilyen műrostban?

– Az már az ő baja. Az én dolgom az eladás. Azután nem én szövöm a kabátkollekciókat.

– Ahá – kapott észbe Miki –, szóval a szövőgyárosok...

– Marha vagy, Miki. A gyárosok csak a gyárat adják hozzá és az anyagot. A többit elvégzik a munkások.

– Azt akarja mondani, hogy a munkások szövik olyan szitalyukásra a kabátokat?

– Nem, mert Herkópáter – vesztette el türelmét János Józsi, s cigarettáját messze hajítva felállt. – Okosabbnak hittelek eddig, Miki. Olyan dolgokat kérdezel, amit már a cuclis üvegen megtanul az ember.

Miki ezúttal nem sértődött meg. Tudta, hogy kettőjük közül kinek van több sütnivalója. De nem akarta elárulni kérdezősködése okát, s csak annyit tudakolt még meg a fölényes Jánosi Józsitól, hogy hány munkás szőheti a kabátokat olyan vékonyra. Mikor megtudta, hogy bizony lehet belőlük vagy néhány tízezer, egy kicsit elszontyolodott. Ennyi büntársra még álmában sem mert volna gondolni.

Hát ennyien esküdtek össze Jolánka ellen? És egynek sem lázad fel a lelkiismerete? Gyáros, munkás, főnök és kereskedőseged egytől egyig tudja, milyen gyilkos kabátokat sóznak a Jolánkákra. Szép kis banda. De még az is nagy csoda, hogy eddig le nem fülelték őket. És ez a Jánosi Józsi még hencge is vele. Szerencse, hogy tanúk előtt tette. A fiúk mindent hallottak, egy darabon elkísérték Józsi úr botjait, azután visszajöttek Mikihez.

– Miért vallattad, Miki – fogták körül –, mondott valamit róla Hideg néni?

– Mondott. A főtárgyaláson még az állatok is leesik, olyanokat mondott.

– Lesz főtárgyalás? – csodálkoztak a fiúk.

– Ti lesztok a koronatanúk. Egy szót se felejtsetek el, amit a Jánosi Józsi szájából hallottatok. Vigyázatok, csak az őszinte vallomás segít rajtatok. Ha elhall-

gattok valamit, jaj nektek. Bűnpártolásért úgy besutytyantunk a sityibe, hogy ott esz meg a sok jóféle...

A fiúk összenéztek, s arra gondoltak, vajon nem kel-len-e a mentőkért telefonálni. Miki közben megindult a házak mentén, s egyszer, mikor az egyes pavilon föld-szintjén levő kocsmá elé értek, felmutatott a firmára:

– Látjátok, azt írja, hogy „frissen csapolt kőbányai”. Azután nézzétek azt a Boxa-likőrt...

A fiúk nézték, de semmi különöset sem láttak azon kívül, hogy egy vizes hajú ember vigyorogva dugja ki a fejét a hullámzó tengerből, s mohón nyúl a hullámok tetején úszó hasas üveg után.

– Na – lökte oldalba őket Miki. – Mit szóltok ahhoz a Boxa-reklámhoz ?

– Szép...

– Ez az, látjátok... De várjatok csak, én bemegyek a kocsmába, ha hívlak, gyertek be tanúskodni...

És Miki benyitott Csepregi úrhoz, elfeledkezett arról, hogy ez nem a Szumi vendéglő, ahol megitták a Jolán télikabátjára valót, s úgy nézett Csepregi úr szikár arcába, mintha Szumi úr lenne.

– Mit akarsz, Miki? – szólt az rá morcosan. – Tudod, hogy tizennyolc éven aluliaknak nem adok szeszes italt...

– Miért? – hökkent meg Miki. – Nem kívánám ingyen.

– Hiába – vont vállat Csepregi úr –, ott a falon a rendelet, hogy nem adhatok.

– Rendelet? – meresztette szemét Miki a szembeötlő nyomtatványra. Úgy érezte, hogy ez a nyomtatvány felborítja az egész nyomozást. De a másik pillanatban már azt gondolta: mégiscsak jó helyt járok. Ha már a rendeletírók is tudják, hogy a kocsmába nem tanácsos mindenkit beengedni, akkor mégiscsak ludasok ezek a vendéglősök. Odafordult Csepregi úrhoz.

– De ha nem szabad kiszolgálni a kicsiket, akkor miért kívántatják meg avval a Boxa-reklámmal? Mért teszi ki azt Csepregi bácsi? Nem tudja, hogy a kicsik milyen kívánósak?

– Én nem tenném ki, ha nem nyomtatnák.

– A nyomdászok a hibásak, az hiszi? – kérdezte izgatottan Miki.

– Mit akarsz te tulajdonképpen? – veszítette el türelmét Csepregi úr. – Ha apád küldött pálinkáért, ide azt az üveget, azután takarodj. Ha otthon apáddal együtt leszopjátok magatokat, az a ti dolgotok.

Miki erre nézett csak nagyot igazán, s azt kérdezte:

– Csepregi bácsi sosem szokta megkérdezni, hogy kinek viszik a fiúk a pálinkát? Hátha nem is az apjuk küldi. Hátha csak hazudják, hogy ők is ihassanak...

– Takarodj, takarodj – horkant fel Csepregi úr, s jött elé a pult mögül. – Mi vagyok én, lelenc vagy őrangyal! Bánom is én, ha marólúgot is isztok az ajtón kívül...

Miki takarodott, boldog volt. Kár, hogy nem voltak bent a fiúk is, de majd a Szumi vendéglőbe őket is magával viszi. Fülük hallatára kérdezősködik majd. A pasas semmit sem tagadhat a főtárgyaláson. Csak az a baj, hogy most már a nyomdászokat is sarokba kell szorítani a Boxa-reklámért. Hajaj, s mi lesz, ha még a plakátrajzolókat is elő kell venni? A címfestővel is elég baja lesz. Az még képes azt mondani, hogy nem festene firmát, ha nem kapna festéket, a nyomdász se nyomtatna Boxa-reklámot, ha nem kapna papírt a gyárból... Ha ő ennek mind a végére jár, kiderül, hogy az emberek felét börtönbe kell csukni... Szép kis munka, egyenesen gyönyörű. Ha ő ezt elvégzi, szégyellheti magát az a faesztergályos, amért egy ilyen híres fiút fogott be tejet főzni, mint ez a Miki...

A hűvös és bűzös kocsmából úgy szökkent ki a napfényes udvarra, mintha máris az a híres Miki lenne. Csodájára egész népgyűlés verődött össze az udvaron, míg ő odabent volt. Az összes szomszédok otthon rostokoló fiai és kislányai összesereglettek. A szemközti épület ajtajában meg ott állt csirizes kötényben Nagy Lajos, a cipész úr, kopasz fejével. A kerítés mentén ritkán ültetett, fiatal jegenyék integettek zöldülő ágaikkal. Miki éppen oda akart lépni a különös módon csendesen viselkedő pajtások közé, hogy valami sosem hallott nagy dícsékvést vágjon ki előttük, mikor egy erős kéz hátulról nyakon fogta:

– Megállj, te rokkant szempillájú. Fordulj csak meg, hadd lám, mit robbantott le rólad a kazán?

Mikinek nem kellett megfordulnia. Az öblös, gúnyos hangról is megismerte Csulak urat, az esztergályos mestert, akitől ő meglépett tejfőzés közben. A tej azóta biztosan kifutott, a nagysága meg kiabált, felverte a Dob utcát. Az urát meg ideküldte a szökevény után. Az meg idelapult a sarok mögé aljasul, s nyakon fogta őt hátulról. Mikit, a híres Mikit fogta nyakon? És eddig biztosan elmondta már a fiúknak, hogy nincs is neki kazánja, ami felrobbanhatna, csak egy vacak főzőkemencéje, azon is csak tej. Jaj, édes Jolánka odafent az égben, oda a becsület a fiúk előtt...

Dehogyan fordult volna meg Miki egy világért sem, ellenben szédelgést, fulladást mímelt, mintha az esztergályos marka kiszorítaná belőle a szuszt. Köhögött, krákolgott, s könnyörgőn pillantott a megszeppent fiúkra. Menjenek el innét az Istenért. Ne nézzék végig az ő kivégzését. Csulak úr azonban hirtelen elengedte a Miki nyakát, s maga felé fordította a fiút. Poros ruhájáról látnivaló volt, hogy egyenesen az esztergapad mellől szaladhatott ide, rongyos, könnyű kabátjában s a bajusza közt fehérlő forgácsszilánkokkal.

Öblös hangjához jó széles mellű, magas termetet szabott a Jóisten fújtatónak, rá is kezdte nyomban:

– Ne bolondozz, Miki. Lám a szemedet! No nézd csak, meg egy kis hólyag is púposodik rajta. Gyere az OTI-ba, ott majd megkenegetik valami jóféle balzsammal...

Miki azonban nem mozdult, nem bírt. Most az a másik fele kerítette hatalmába minden izmát. Még csak a haja gyökerében is az meredezett az ég felé. Csulak úr látta a gyerek letörtségét. Megérezte, hogy micsoda szégyenpácba került hazudozásaival. Pesti gyerek volt ő is, s valamikor akkorákat hazudott, hogy a földet kétszer is keresztül érne. Behívta hát Mikit a lépcsőházba, jobban mondva maga előtt vitte. A nyomába szegődő gyerekeknek intett, maradjanak csak helyben, nem bántja ő Mikit, csak bizalmasan akar közölni valamit. Becsukta a lépcsőház ajtaját, s halkán, nehogy meghallják azok odakünt, így szólt:

– Nézd, Miki. Nem haragszom, gyere vissza. Majd

megy ezután a feleségem a tejért. – Hogy a fiú még most sem szólt, kissé érdekesebben ismételte: – Visszagyere, mert elmondom a fiúknak, hogy milyen kazán robbant fel. Eddig nem szóltam, de ha megkutyálsz magad, mindent kitálalok, ki én, és nem adom vissza a kenyérgyegyedet se, a cukorjegyed is nálunk van. Apád miből ad enni? Emlékszel, mit mondott, mikor hozzám hozott? Kettétör, mint a gyufát, ha nálam se fog tetszeni. Gondold meg, sok a munkám, kell a segítség. Ne hagyj cserben. Ezután majd velem leszel a műhelyben...

Miki alig bírta magát a lábán. Hiába pislogott ide-oda, nem volt kibúvó semerre. Az a másik, a merész Miki, nem jutott szóhoz a torkában. Pedig hogy vinnyogott, kapálódzott: mi lesz a nyomozással? Ki bosszulja meg magát a Jolán gyilkosain? E kérdésre nem volt felelet. Lába gyalázatosan engedelmeskedett, vitte a meginduló mester után, el a pajtások ijedt csoportja előtt, ki a Ceglédi útra. Hogy sütött a nap, s hogy fénylettek a villamossínek! És ő ment, ment tehetetlenül, pedig érezte, neki meg kellene állnia, nem menni egy tapodtat se, az arcába vágni ennek a meszelőnyélgyártónak, neki óriási fontos dolga van: elszegődni az igazi szakmába. Igen, ezt kellene mondania, de a kenyérgyegy, a cukorjegy s főként a hazugság avval a kazánnal odaláncolták Csulak úrhoz. Jöhetnek-mehetnek ezután a bűntársak szabadon. Miki csak egy tizenhárom és fél éves Miki, semmi több, csak egy faesztergyályos próbainas, jaj, pedig mi lehetne...

Nem bírt magával, és sírva fakadt, szégyenletesen csorogtak a könnyei.

A mester neheztelve fordult hátra.

– Ne bolondozz, Miki. Nem nyúltam hozzád egy ujjal sem. Miért sírsz hát?

Miki hallgatta egy darabig, próbálta visszafojtani könnyeit, s miután ez nem sikerült, a járókelők csodálkozására kétségbeesett kiáltásba tört ki.

– Azért is sírok. Sírok, mert én is bűntárs lettem, érti mester úr? Bűntárs, és maga is bűntárs, és mindenki az!

Csulak úr tarkójára taszította a kalapot, vakarta haját a választéknál, röstelkedve kerülte a bámészkodók tekintetét. Ekkor megpillantotta az Üllői úton a Kispest fe-

lől közeledő ötvenkettes villamost. Kézen kapta Mikit, s szaladni kezdett vele.

– Siessünk, Miki, sok a dolgom. Majd a villamoson megtárgyaljuk a büntársakat.

Miki botladozva követte. Azok a járókelők, akik tanúi voltak ennek a Ceglédi úti inas-kifakadásnak, sohasem tudták meg, vajon Miki miért is tartja őket büntársaknak. A mesternek azonban nem ment ki a fejéből a dolog. Vallatóra fogta Mikit, s amint az apránként mindent elmondott, elámult, előbb csak nagyokat nevetett, de aztán mindinkább elkomolyodott. Furcsán fürkészte inasát, micsoda gyerek ez! Végül sok tünődés után kijelentette, hogy vasárnaponként együtt fogják folytatni a nyomozást, s szavának állt. De az ügy nagyon bonyolult, s még nem tudni az eredményt.

(1942)

AZ ASZTALOS MESÉJE

Egyszer megfogott egy kisfiú, meséljem el neki töviről hegyire, hogyan készül az asztal.

Sok tünődés után így kezdtem:

– Az asztalhoz való fa erdön található. Az erdőőr füttyörészve kerülgeti a rengeteget. Fizetést kap, jön-megy, fárad, kopik a csizmája, szakad a ruhája, s évről évre hűségesen jelenti az erdésznek: az erdőben nincs semmi hiba, a fák szépen vastagodnak, tavasszal kizöldellnek, ősszel megkopaszodnak. Az erdész levelet ír az erdőbirtokosnak, közli a kerülő észrevételeit. Ezért ő is fizetést kap, nyilván megérdemli, hiszen levélírással törí a fejét, fárad, olykor még ő is bejárja az erdőt. Megtekinti, hány faóriást csavart ki a vihar, és – és jelenti.

– Azt tessék mondani – vágott közbe a kisfiú –, hogy az asztalos mit csinál.

– Ne türelmetlenkedj – szoltam nyugodtan –, mert az asztalos addig semmit sem csinálhat, amíg az erdőről nem jut hozzá a bútornak való jó fa. Amint láttad, az erdőkerülő és az erdész jövés-menéséből még egyáltalán sehol sem látható a jövőbeli asztal. De tegyük fel, hogy jön tíz alattomos fatolvaj. Ezek kivágnak tíz szál derék fenyőt, azzal a sunyi szándékkal, hogy azt lecsúsztatják, s eladják a gätterosnak, hogy az deszkát fűrészeljen belőle, az asztalos meg nekikezdhesse az asztal készítésének. Ki is döntik a tíz szálfenyőt, s ebből már nyilván látni, hogy a fa útban van az asztallá válás felé.

– Hála istennek – sóhajtott megkönnyebbülten a kisfiú.

– Na, na, ne siess úgy, mert jön ám az erdőkerülő, elfogja a tolvaj favágókat. Dutyiba küldi őket. Jelenti

a dolgot az erdésznek, az meg ismét levelet ír a birtokosnak, közben a csendőrök jegyzőkönyvbe veszik a tolvajok vallomását, azután bekísérik őket az ügyészségre. Ott a vizsgálóbíró is jegyzőkönyvet készít róluk. A tolvajok nevét a fogházigazgatóság beírja a foglyok névsorába. A tolvajokat őrzik, az örök éjszakáznak, fáradnak, fárad a vizsgálóbíró is, a védőügyvédek is, a törvényszék is; a fatolvajokról írnak az újságok, és mindenki kapja a fizetést, aki csak törődik a fatolvajokkal, mert ugyebár, hasznos dolgot végeznek...

– Ne tessék viccelődni, bácsi – szakít félbe a kisfiú kedvetlenül, – Azt tessék már mondani, hogy mi lesz a kivágott fákkal...

– Ja, persze – kaptam észbe –, hogy mi lesz a kivágott fákkal? – Hát bizony azok elkorhadnak idővel, s nem valók azok már tűzre sem, nemhogy asztalnak. Nem is lesz addig az erdőből asztal, amíg nem jön egy sereg éhes favágó, amíg nem jön a rendelés, hogy valakik asztalt szeretnének vásárolni. Ekkor azután az erdész fel fogadja az éhes favágókat, akik fizetésért kivágják a a fákat. Az erdész felügyel rájuk, ha nem ügyelne fel, a fákat akkor is kivágnák, hiszen szükségük van a keresetre. Megkapnák ők ugyan a pénzt a gätterestől az erdész nélkül is, hisz az erdész is attól kapja a pénzt, amiből a fadóntóknak fizet. Igen ám, csakhogy a favágók bizonyára maguknak tartanák meg az egész összeget. Úgy pedig miből fizetnék az erdészt, az erdőört, miből élne az erdőbirtokos, és miből fizetnék a többieknek, akik ellátják a gazember fatolvajok baját?

– Na, csak ne vágj újra közbe, kisfiú. Nem firtatom tovább ezt a dolgot. Elég az hozzá, hogy a becsületes úton kidöntött fák lekerülnek a fűrészmalomba...

– És ott szétfűrészelik, és odaadják az asztalosnak – próbálta siettetni a dolgot a türelmetlen kisfiú, de én kénytelen voltam ismét leinteni.

– Nem megy az csak úgy, fiam. Mert ott van ám a fűrészmalomtulajdonos, s az is élni akar. Van egy-két tisztviselője is. Azok felírják, hány darabot és milyen vastagot vesznek át. Jelentik a tulajdonosnak, mert ők is fizetést akarnak kapni ám. A gátterekhez lecsúsztatott fák ezalatt csak hevernek, várnak. Semmi sem változott

rajtuk azóta, amióta a fadöntők lecsúszatták a fenyve-
sekről. Felírhatják számukat a hivatalnokok akár ezer-
szer is, mégsem változnak egy jottányit sem, amiből arra
lehetne következtetni, hogy asztal lesz belőlük valaha. De
ha megkérdezi valaki, hogy mennyi ezeknek a rönkök-
nek az ára, ugyancsak elcsodálkozhatik, most már jóval
drágább, mint amennyit értük fizettek az erdésznek.

– Bácsi, én ezt nem hallgatom tovább – kotyogott
közbe ismét a kisfiú. – Mindig másról tetszik beszélni.

– Másról? – néztem rá csodálkozva. – No, várj csak,
hisz én jobban értek ehhez, én vagyok az asztalos, nem
te. Hidd el nekem, hogy a fűrészmalomban semmit sem
változnak addig a rönkök, amíg nem jönnek a gátterések.
El is korhadnának nélkük. A gáttertulajdonos pénze is
beleveszne. De a rönköket számba vevő hivatalnokok
nélkül, a fűrészmalomtulajdonos nélkül is deszkává ha-
sítódnának a gáttermunkások keze alatt... Ejnye, el ne
fuss, kisfiú. Most már egykettőre elmesélem, ami ezután
következik. Egy szó, mint száz, a fűrészmalom tisztvise-
lői írogatnak, a gátterések meg szétfűrészelik a rönköket.
A deszkák lekerülnek a deszkaraktárhoz...

– Miért nem az asztaloshoz, bácsi? Miért nyújtja ak-
korára ezt a mesét?...

– Igaz, igaz, de mit tehetek, ha a deszkák mégis előbb
a deszkakereskedőhöz vándorolnak? Arról sem tehetek,
hogy a deszkakereskedő a deszka vételárához hozzácsap
még egy összeget, annyit, hogy ő is megélhessen belőle,
hogy színházba járhasson, hogy megfizethesse a gépíró-
kisasszonyt, a cselédet, a festőművészt, akitől csendéle-
tet akaszt az ebédlő falára. A gépírókisasszony kopog,
gépel, körmöl, a deszkakereskedő teszt-veszt, hol ide
rakja a deszkákat, hol amoda, a festő is fest, a színész
meg komédiázik, a cseléd mos, súrol, de az a megátalko-
dott deszka a szentnek sem változik asztallá, amíg nem
jön az asztalos. A deszkaraktárossegéd megszakadhat,
rakhatja a deszkát innen oda és vissza, a gépírókisasz-
szony ujjja tövig kophat a billentyűkön, a deszka mégis
deszka marad. Sőt, ha az asztalosok megkutyálják ma-
gukat, és nem jönnek utána, a deszka megrostosodik és
szétszárad hasznavehetetlen vacakká. A deszkakereskedő
meg löheti főbe magát, a gépírókisasszony, mehet haris-

nyaszemfelszedni, a csendéletfestő meszelni, a színész pedig...

– Hagyja ezt a színészt, bácsi – állt közel a síráshoz a kisfiú –, mert én láttam, hogy az asztalosok megveszik a deszkát és...

– Igen, igen – kapaszkodtam belé a kisfiú utolsó szavaiba –, persze, hogy az asztalosok rendszerint megveszik a deszkát, de tudod...hogyan is mondjam csak?... A legtöbb deszkát a bútorgyárosok vásárolják, az asztalosok meg elkészítik az asztalt, a bútorkereskedő meg kiteszi a kirakatba és beírja ide, beírja oda, a kereskedősegéddel meg törölteti róla a port, idébb húzatja, odább taszítja, de most már az asztallá változott erdei fenyő egyáltalán nem változik többé. Attól, hogy a kereskedősegéd naponta letörli a portól, nem nő sem egy ötödik lába, sem egy újabb fiók a platja alá. De azért sokkal drágább már, mint amennyi az asztalosműhelyben volt.

Sőt, ezután az asztal mind öregszik, mind avul, míg csak antik bútor nem lesz belőle, és akkor...

Ekkor a kisfiú szó nélkül faképnél hagyott.

(1942)

AZ ELSŐ DÍJ

Ügyes, dolgos, kispénzkereső munkásasszonyka volt. Két gyermeke és a férje életét túrhetően kormányozta. Még a drágaság is alig fogott ki rajta. Az ura váltig dicserzte a szomszédoknak:

– Az ő keze alatt ki lehet bírni a szegénységet, de megszokni soha. – Otthon azonban gyakran tűnődött a szerencsén s oda-odaszólt a két gyermekkel vesződő asszonykának:

– Egyszer mi is próbálkozhatnánk sorsjeggyel...

– Csak egyszer, ugye, azután mindig – mosolygott gúnyosan az asszonyka. – Úgy, mint Síposék – lendült karja a nyitott ajtó keretében odalátszó szomszéd cse-nevész akácfája felé.

– Mondasz valamit – törődött bele a férfi.

Néhány nap múlva aztán lelkenedve jött a munkából. Kezében egy képes újság rikített. Harisnyát foltozgató felesége ölébe helyezte és kinyitotta:

– Nézd csak, mit ír ez, ifiasszony. Háromszáz pengő gurul a házhoz, ha a legügyesebben megírod, mennyiből lehet egy munkácsoládnak olcsón és jól megélni. Én százötvenet gondolok havonta...

– Százötvenet? – merengett el az asszony, hiszen ők csak százharmincból tengődnek. Százötvenből néha még a moziba is elmehetnének. Rátekintett Palika vásott orrú cipőjére, amely az ágy lábánál hevert, nagylábujjának a helye fel volt hasítva, mert kinőtte a kis betyár. Százötvenből Palkónak is vehetnének két számmal nagyobb cipőt. Lenne mibe belenőjön a lába vagy két évig. Ámde eszébe jutott egyéb is, kissé elszíntelenedve nézett mosakodáshoz vetkőződő férjére.

– Komoly dolog ez, Lajcsi. A százötven pengős keresetűek kétszázat szeretnének. Kozmáék egyre ezen keseregnek. És most álljak elé, hogy százötvenből is jól lehet élni?

– Mit törödsz te mással – mártotta vízbe fejét a férfi.

– Igen, de ki lesz bolond fizetésjavítást adni a Kozma-féléknek, ha mi magunk azt írjuk, hogy százötvenből is meg lehet élni?

– Nem törődöm velük, mi csak százharmincból kínlódunk. Meg kell nyerni azt az első díjat... Senki se tudja úgy, mint te, hogyan lehet beosztani a keveset.

Ez a dicséret jólesett az asszonykának, de azért tovább tűnődött. Tűje cérnahidakkal varrta össze a harisnyán kerekedő nagy lyukat. Nézte a képes újságban virító ígéretet... Háromszáz pengő az első díj, kettő a második és egy a harmadik. Csak egy kis fejtörés meg egy húszfilléres levélbélyeg s a három díj közül valamelyik hozzájuk is kihozhatja a pénzespostást. Errefelé úgysem jár soha. Nagyot néznének a szomszédok; találgatnák, vajon kitől örököltek, aztán ha olvasnák a képes újságot és benne a nevét azzal a hazugsággal a százötven pengős jó életről... Ennél a gondolatnál szép, tömött, barna arca kipirult.

– Lajcsi, én nem pályázok – harapta el a cérnát elszántan. – Ne mondja nekem senki, hogy eladtam a szegénységet.

Az ura most már haragosan emelte ki fejét a mosdótálból. Összeázott hajtincsein jégcsapként csurgott le a víz.

– Bolond vagy – fűjt nagyot –, mások még annyit se keresnek, mint mi, azok csak örvendeni fognak a százötvennek. – Bosszúsan kifejte tincseiből a szappanlevet s kedvetlenül egyenesedett fel. – Aztán nem is biztos, hogy a tied lesz a legjobb felelet...

– Akkor meg kár a bélyegért...

– Annyit rászánhatunk, olcsó szerencsepróba. – Aztán felsorolta, mi mindent vehetnének az első díjból: télire egy jó öl tűzifát, két darab fehér inget, hófehéret, mert a fehér holmikért él-hal, utálja már ezeket a tar-

kákát, foltosokat. A makulátlan fehér ing és a világos női ruha, ez aztán a tisztaság igazi lobogója.

Az asszony elpirult. Az ura fehérhimnusza elkábította, hiszen ő is régen áhítozott egy csinos új ruhára. Beleegyezően hagyta rá:

– Jól van, pályázok én is, de megírom, hogy csak úgy élet a 150 pengős, ha nem drágul a kenyér...

Habozva meg is írta, hogy s mint képzelel a jó életet ekkora összegből drágulás nélkül. Heteken keresztül izgult s előre röstelkedett a szomszédok várható véleménye miatt. Bánta már, miért nem írt 200 pengőt; ha jól megdondolja, abból se lehetne elég rendesen élni egy négytagú családnak. A pályázati eredmény kihirdetéséig mindegyre ezen civakodtak az urával. Végre megérték azt a napot is.

Az első díjat egy háromgyermekes téglagyári özvegy munkásasszony nyerte. Azt írta: 100 pengőből már jól és boldogan lehetne élni, mert ő csak 70-et keres havonta. A második díjat nyert személy 110, a harmadik pedig 120 pengőből remélt jól élni.

Az okos kis feleség sápadtan tekintett elképedt urára.

– És még csak a drágulásról sem beszélnek – dadogta.

A férfi káromkodva repítette el a képes újságot.

(1942)

FALIÚJSÁG

A Berek utcai munkásegyletben kezdetben hiába próbálkoztunk a környékbeli gyárimunkások kulturális nevelésével. Volt közöttük nem is egy, aki még írni-olvasni sem tudott, különösen az asszonyok. El-elmaradoztak az ábécé-tanfolyamokról, naponta új munkásarcok tűntek fel és maradtak el. Ma sem tudjuk, hogy a jövő-menő gyári napszamosok között, egykori polgármester léte, hogyan is került közénk Köves Géza. Egyszer csak ott sürgött-forgott az előadásokon kopasz, vérbő fejével, csupán annyit tudtunk róla, hogy valamelyik kis erdélyi városkában bőrkereskedése volt, de a gazdasági válság tönkretette, felesége is elhagyta, két szép gyermekén, kopott irattáskáján s egy félmázsa faszegen kívül egyebe sem maradt. Napközben azzal házalt a susztereknél. Esténként meg az egyletben lábatlankodott. Miért, miért nem, de mindenki intellektuelnek nevezte, beválasztották a kultúrbizottságba, talán azért, mert rajzolt valami plakátot az egyletnek, vagy mert „fizikusoknak” nevezte a testi munkát végző embereket.

Egyik este izgatottan fogta karon Zágoni Jánost, egyletünk legtanulékonyabb munkását, magával húzta a sarokba Kiss Sándort is, ezt a mérges kis emberkét, s körülményes bevezetés után megmagyarázta nekik, hogy a primitív ember, s általában a tömeg, inkább vizuális, mint auditív felfogóképességű. A kultúrbizottságnak tehát ezután arra kell törekednie, hogy vizuálisan hasson a munkásság értelmére. Ezt a hatást pedig el lehet érni dialektikusan szerkesztett faliújsággal.

Zágoni nyugodtan végighallgatta, de Kiss Sándor mind türelmetlenebbül izgett-mozgott, sehogyan sem állhatta

Köves Géza fontoskodó természetét. Most sem bírta sokáig, s indulatosan félbeszakította. Cserlétől kimart ujjain számolni kezdte: primitív, vizuális, auditív, dialektikus, micsoda négy értelmetlen marhaság ez, s rángatni kezdte a zárkózott kedélyű Zágoni kabátját: miért hallgatja ilyen bádogarccal ezt a sok zöldséget?

Zágoni csak rántott egyet a vállán, s nézte komolyan Köves Gézát. Az elszégyellte magát, hiszen ő ismételte a kultúrbizottság tagjai előtt a leggyakrabban, hogy a műveltséget a nép egyszerű nyelvén kell a tömegek tudatába vinni, mintha Zágoniék tudtak volna valaha is más nyelven, mint népin. Idegesen megmagyarázta hát mind a négy idegen szó értelmét, de ez a magyarázat Kiss Sándort végképp méregbe hozta. Sértődötten tiltakozott, hogy ő primitív, tehát kezdetleges ember volna. Végtagjait dobálva bizonyította: kinőtt neki keze-lába és minden mellékrésze, ki a feje is rendesen. Azután miért lenne ő nagyothalló? Más munkások se süketek, felfognak azok a fülükkel is mindent, egyszerűen nem hiszi azt a vizuálist.

Köves Géza kopasz fején gyöngyözni kezdett a bosszúság.

– Gyerünk át a másik szobába – hívta őket –, ott majd megértik, miről van szó.

És karjuknál fogva áthurcolta a két embert a gyűlésteremnek használt tágasabb helyiségbe, s a falra mutatott: nézzék, ő máris szerkesztett mutatóba egy faliújságot. Saját magukon is kitapasztalhatják, hogyan hat a szemükön keresztül, mert a faliújságon szemléltetően, a valóságból vett képeken domborodnak ki a társadalmi visszasságok. Aki nézi, annak muszáj felháborodnia, a kezének muszáj ökölbe szorulnia. Agitatív ereje többet ér bármely szép szónoklatnál, elképesztően öntudatosító. Ő majd minden héten szerkeszt egyet.

Ezeket mondva, már ott is álltak egy lepedő nagyságú kartonpapír előtt, amely szögekkel volt a gyűlésterem falára tűzve. Újságokból kivágott képek virítottak rajta. Mindenféle urak és dámák nyüzsögtek azokon. Volt, aki hintázott vagy fejest ugrott a strandon, voltak szép ifjú hölgyek, lovagló amazonok, fodrásznál hajukat bodorító kisasszonyok, kerti nyugágyakon heverő vén nagyságák,

száraz, rőzsecsomó alatt görnyedező anyókák, mosóteknő fölé hajló, fonnyadt mosónők, szemétdombon turkáló, rongyos gyerekek, hegyes hasú állapotos munkásnyák, gyárba özönlő nők és férfiak...

Kiss Sándor meghökkenve meresztette a szemét. Most már annyit sem értett az egészből, mint az imént, oda-oda pislantott a hidegvérrel szemlélődő Zágónira. Egyenként megnézett az minden képet, a rőzsét cipelő anyókát s a mellette fejest ugró strandhölgyet kétszer is. A lovagló delnő láttára mormogott valamit, s ez a morgás ismét felmérgecskítette Kiss Sándort: csak nem fog ez a komoly Zágoni helyeselni ennek a gyerekségnek!

– Na – lökte oldalba ingerülten –, neked, úgy látom, hogy szorul már.

– Mi? – nézett fel csodálkozva Zágoni. – Mi szorul?

– Hát az öklöd, ahogy Köves úr várja. Háborodj, ha...

– Áh – vont vállat Zágoni –, te mindig idegeskedsz.

– Persze – helyeselt neki Köves Géza reménykedve –, tudtam én, hogy mit csinálok...

– Azért maga se siessen – intette le Zágoni rögtön.

– Láttam én lovasított fehérnépet enélkül is – bólintott a falíújság felé –, mégsem lázadtam fel. Így ez a falíújság nem jó.

– Csak nem akarja leszavazni? – tüzesedett át a Köves arcára. – Ne induljanak ki magukból. Maguk már differenciáltabb lelkek, izé – kapott észbe hirtelen –, akarom mondani, maguk már észemberek, öntudatosabbak, de a környékbeli tömegre, meglátják, milyen lenyűgöző lesz...

– Bajosan hiszem – tekintett fel Zágoni könyörtelen nyugalommal. – Írni kellene a képekhez valami magyarázatot...

– Én is erre gondoltam – kiáltott közbe Kiss Sándor felderülten; csak úgy ragyogott, amiért Zágoni egyetért vele, s buzgón tette hozzá: – Én idebiggyesztek egy cédulát, hogy kiadó nálunk egy bolhamentes ágy.

– Micsoda! – fortyant fel Köves Géza. – A falíújság nem kiadó ágyaknak való. Közérdekű dolgokra kell felhasználni.

Kiss Sándorban az ugratókedv kerekedett felül, s erősítette, hogy az ő ágya is közérdekű, öt gyereke van,

szükséges egy kis házbérpótlék, valakinek meg szüksége van egy jó vacokra... Köves Géza kiabálva tiltakozott. Lärmájukra egyenként kezdtek beszállingózni a cipőgyárból hazatérőben levő munkások. Fiúk, lányok, asszonyok és meglett férfiak bámulták a faliújságot.

Zágoni János mögéjük állt s fülelte beszédüket. Ki tudja, hátha ennek a Kövesnek adnak igazat, s felháborodnak a hintázók mellett görnyedező szegény mosónők keszervén, magyarázat nélkül is. De az egyik fiatal munkás a strandhölgyek lábát jó cubáknak mondta. A többiek nevetésére Köves Géza faképnél hagyta a vitatkozásban ismét felmérgeződő Kiss Sándort. Ingerülten dugta fejét a báméskodók közé, rárivallt a fiatalemberekre:

– Ne csak a strandolókat nézzék, lássák meg azt a nyomorult mosónőt is. Nem sül le az arcuk bőre, hogy csak a felső körök kombinéját veszik észre?

A nevető legények elkomolyodva tiltakoztak. Mit néznek ők egy mosónőn? Nagymosáskor untig eleget látják az anyjukat vagy a nénjüket. Örülnek, ha olyankor eljöhhetnek hazulról. De strandoló hölgyikéket sohasem látnak. Ne irigyelje tőlük már a képen is.

Kiss Sándor zajosan helyeselt nekik, Köves Géza meg elrohant azzal, hogy a vezetőség elé viszi ezt a dolgot. Zágoni, ha lehet, még komolyabban figyelt a lármázók között, mint azelőtt. Elővette kis noteszét s feljegyezte a méltatlankodó fiúk megjegyzéseit. Jó lesz az majd a vezetőség előtt. A faliújság elé most három munkáslány került. Figyelmüket a fodrásznál hajukat bodorító dámák frizurája ragadta meg, azután gyönyörködtek egy szépséges szép herceg-menyasszony patyolatruhájában. Dicsérték, hogy milyen cucci, jól áll szőke hajához. Közben észrevették a rőzsehordó vénasszonyt is, képe a hercegnő közvetlen közelébe volt ragasztva. Az egyik cipőgyári kislány a ráncos vénség láttára hangosan kérdezte:

– Hát ezt a vasorrú bábát mért tették a hercegné mellé? Az ember csömört kap, ha látja.

Zágoni szúrósan nézte meg a felvágós kislányt, s már-már mozdult, hogy megleckéztesse: akkor is így beszélne, ha saját öreganyját látná a hercegné mellett? Ehelyett azonban mást gondolt, s a gyári lányok mellé lépett.

– Mondja, kislány, mért nem tetszik az a szegény vénasszony a hercegné mellett?

A kislány kissé megszeppenve fordult szembe, s hebegett valamit arról, hogy nem illik egy ilyen hercegné mellé akárki. Zágoni szóról szóra leírta ezt a választ, azután a csodálkozó lányokkal többé nem törődve, megkereste Kiss Sándort az udvaron, aki már valami új dolog miatt mérgeződött.

– Gyere velem, mert kifakadsz, ha ennyit veszekedsz. Azt akarom, hogy csináljunk mi is egy faliújságot. Írd meg azt a cédulát a kiadó ágyról, úgy, ahogy Kövesnek mondtad. De tedd hozzá, amit az idegen szókról is mondtál. Én meg a magamét mondom el a noteszből.

– Mi, hogy én annyit írjak! – ijedt meg Kiss Sándor. – Még levelet se szeretek írni...

– Nézd, komám, ha mindenért morogni tudsz, tanulj meg írni is. Hadd lássa ez a Köves, hogy nemcsak szájalni tudunk a kultúrbizottságban. Nem azért küldtek minket oda.

Ezzel azután ott is hagyta a fejét vakaró Kiss Sándort. Félreült az egyik asztalhoz, s minden egyes szót jól meggondolva írt. Köves szemére vetette: nem mindegy az, hogy mit hogyan tálnak a munkások elé, de megdorgálta a legényeket is, ne várják, hogy mindennek az értelmét külön is a szájukba rágják. Külön szólt a munkáslányokhoz: ha így becsülik meg a szegény vénasszonyokat, ahogy a faliújság előtt tették, várhatnak-e jobb sorsot a maguk vénsége idejére?

Kiss Sándor is nekikeseredve rágta ezalatt a ceruza végét. Valahogy leírta: igaz, hogy a kiadó ágy nem közérdek, de más újságokban is szoktak hirdetni. Ha már faliújság kell, akkor legyen ez rendes dolog. Mikor befejezte, izzadtan állt Zágoni elé:

– Nincs ennek a sületlenségnek sok teteje, János. Mennyivel leszünk mi okosabbak attól, amit én karmolásztam?

– Valahogy kezdeni kell, hogy a tetejére érj – vetette oda kurtán Zágoni. – Lásd, ezt, amit most mondtunk, szintén ideírjuk. Azt is odaírom, hogy a mi faliújságunkba mindenki írhat, amit akar. De az is itt áll, hogy a képekhez magyarázat is kell.

Másnap egy másoló-irodában legépelte a maga és Kiss Sándor irkafirkáját, s egy csomagolópapírra ragasztotta. Este korán, Köves Géza jöttét megelőzve, feltűzte a faliújságja mellé a magukét. A rokkant lábú gondnok fejcsóválva nézegette. Közben előadta, hogy van egy káposztáshordója, eladná vagy elcserélné egy gyerekkocsira, mert az asszony épp most hozott a világra egy tologatni valót. Kiírhatná ő azt? – Rajta – biztatta Zágoni, de kikötötte, hogy tintával és szép pocakos betűkkel, és tegye hozzá, hogy micsoda világ az, amelyikben csak úgy jut kocsi a Berek utcaiaknak, ha valaki hajlandó elcserélni a káposztáshordóval.

A sántikáló gondnok szót fogadott. A pocakos betűkkel nem gyült meg a baja, hiszen ő szokta felírni a táblára a taggyűlések idejét. Felkerült hát az ő cikke is a faliújságra. Azután jött egy szurokhajú bádogosinas, nyaggatta Zágonit, amint elolvasta a faliújságot: engedné meg neki is, hogy hirdesse a házinyulát, a „Muki atyát”. Jó bak, úgy szaporít, hogy csoda. Kis keresethez szeretne jutni vele, hogy legyen mozira való, Muki atyának meg káposztalapi. Zágoni nevetve beléegyezett ebbe is. Segített a gyerekeknek, s néhány szót az inasok életéről is ejtett a „Muki atya” dolgán kívül. Megkérdezte a cikkben: vajon azok az inasok, akiknek nincs pénzkereső Mukijuk, honnan kapnak mozira valót?

Míg ezzel sorra mind elkészültek, az egylet is megtelt emberekkel. A faliújság köré csődültek. Közéjük vegyült egy Furuné nevű asszony is az urával. Jó erőben levő munkás volt az, a felesége ellenben fonnyadt kis fehérnép. Örökké az ura nyomában járt, féltette, mint az aranyat. Az asszony egyszer csak arra lett figyelmes, hogy az ura hangos tetszéssel gusztálja a faliújságon strandoló dámákat. Rátámadt az emberre, szidta, ahogy bírta. De mert az csak egyre jobban nevetett, kiabálva rontott Zágonira: miért teszik ki ezeknek a csóré bestiáknak a képeit? Bordélyházat csinálnak az egyletből, bolondítják a szegény munkásasszonyok urát, azt akarják, hogy ne elégedjenek meg olyan asszonnal, amilyen nekik van? Ő talán nem lehetne éppoly szép, mint ezek itt a falon, ha mindig tortákon hizlalná magát és a napon feredezne egész nyáron?

– Igaza van, Furuné – próbálta csitítani Zágoni –, nézze csak, mit írtam én a faliújságra...

De a féltékeny asszonnyal nem lehetett értelmesen beszélni. Hiába kérte már az ura is, hogy nézze meg a Zágoni írását, mert csak azt érte el, hogy az asszony megragadta a képes faliújságot, s indulatosan letépte az egészet. A patáliára előkerült az egyesület elnöke is, de megérkezett Köves Géza is, porosan, faszeggel tömött irattáskájával és a házalástól fáradtan. Kopasz feje búbjáról izzadsággöngyök gurultak le. Amint megpillantotta letépett faliújságját a padlón, a Zágoniékét pedig a falon, azt hitte, hogy Zágoni tette csúffá az övét. Beleolvasott a Zágoni cikkébe és a többiekébe, s magas fejhangon tört ki belőle a megbotránkozás:

– Micsoda kultúrbotrányt koholnak itt! Kompromitálni akarják a munkásság önművelődését? Biztosan maga találta ki ezt az egész rágalmat, amit a cipőgyári munkáslányról írnak. Nem igaz, hogy a munkásnők így lenéznek saját osztályuk vénasszonyait. A munkásnép nem ilyen...

– Hát milyen? – kérdezte csendesen Zágoni. – Maga jobban akarja tudni, hogy mi milyenek vagyunk?

– Maguk polgári mentalitással megfertőzött korcsok. Én csak tudom, én abból a fertőből jöttem...

Zágoni türelmetlenül szakította félbe. A félkörbe verődött munkások most első ízben hallották őt oly nyersen szólani, amint Kövest rendreutasította:

– Ez a baja magának, hogy onnan jött. A könyvekből olvasta, hogy milyenek lehetnének mi a jövőben, most mégis azt várná, hogy máris olyanok legyünk, mint amilyenekké csak a jövőben válhatunk.

– Igen, én valóban a szintézist keresem maguknál – kiáltotta az előbbi éles fejhangon Köves Géza. – De azt kell látnom, hogy maguknál a káposztáshordók csereberéje a faliújság tézise. Ennek az antitézise nem is lehet más, mint a nyulak párosítása. Maguk az én faliújságom lerángatásával az egyetemes művelődés színvonalát destrualják...

Kiss Sándor indulatosan kiáltott közbe:

– Hányadik ez, Köves úr?

– Mi, mi? – zavarodott össze Köves. – Miféle hányadikról beszél?

– Hát ez a destrua, vagy mi az istennyila... Így kínálja a faszeget is, hogy vegyenek antitézist?

Egyszerre kirobbant a nevetés. Köves meg csak nézett erre-arra, felemelte a karját, hogy mondjon valamit, de már senki sem hallgatott rá, megindultak kifelé, s a földre dobott faliújságról megfélemedkezve, keresztülsétáltak rajta. A kopasz ember viaszsárgán lépett az egyesület elnökéhez, a szikár, horpadtarcú faesztergályoshoz:

– El vagyok képedve, kérem, hogy lehet túrni ezt a botrányos kravált?... Ez...

– Az ilyen kraváltól sosem kell félni – hagyta magára Kövest az elnök, s csak úgy elmenőben szólt hátra:
– Az ilyen kraválból mindig több jó sül ki, mint rossz...

Köves letörve bámult utána, aztán vette faszeggel tömött táskáját, s észrevétlenül kisompolygott. Többé sosem látták az egyesületben. Elment, de azért a faliújság szépen felcseperedett a Zágoni keze alatt. Képeket ragasztott ő is rája, de magyarázatot is írt alájuk. Mind többen írtak cikket a faliújságba, de már nem a kiadó ágyakról és a Muki atyáról, hanem olyasmikről, amiért egy napon perbe fogták az egész kultúrbizottságot, a faliújságot meg elkobozták.

(1943)

ARANYKANALAK

Annus és Lajos az esküvőjüket követő napon két re-
csegő utazókosárral és szép reményekkel érkeztek Buka-
restbe. A villamos hátulsó kocsiján utaztak az Obor felé,
ahol bérelt lakással várta őket egy barátnő. Tréfás bohó-
sággal Annus nászútnak nevezte ezt a kocsikázást. Egy-
más kezét szorongatva, tervezgetve bámultak ki a for-
galomtól kavargó utcákra. Ebben az irtó nagy városban
egy kis házikóra valót reméltek összekoplalni. Ha nagyon
jól megy, akkor még varrógépet is szereznek részletfize-
tésre és talán még Lajos is feiviheti a bádogosmesteri
rangig. Erről azonban csak úgy mellékesen ábrándoztak,
mintha talált pénzzel akarnák fülön fogni a szerencsét.

Lajos hamar munkához jutott, de Annus egy kukkot se
tudott románul, s nem kellett sehol sem. A harmadik hó-
napban Lajost is lefújta a téli szél a fedelekről, akár-
csak a Cişmigiu park fáiról a sárga leveleket. Nagy ínség
szakadt rájuk. Buzgón szerették egymást, s panasz nélkül
koplaltak, pedig ez a koplalás nemigen eredményezett
házikót. Lassan odajutottak, hogy párnáikból a tollat kezd-
ték eladogatni az ócskapiacon. Annus ezen a ponton azon-
ban akaratos feleségnek bizonyult. Tanult varrónő léte-
re nagy dologra szánta el magát. Inkább beáll szolgálni,
mintsem eladogassák kicsi vagyunkájukat az utazókosarak-
ból. Az újságokat böngészve egy olyan apróhirdetésre
bukkant, amely egy magános öreg úrinő mellé keresett
magyar cselédet. Lajos tiltakozása ellenére jelentkezett a
jelzett úrinőnél. Délután már oda is cipekedtek az egyik
utazókosárral. Gyalog vergődtek keresztül a kegyetlenül
zúzmarás fővároson. Minden tíz lépés után felváltották
egymást. Amíg Annus fújta, melengette, szopogatta meg-

gémberedett ujjahegyeit, addig Lajos rohant a terével. A fülük mellé ősz fürtöket meszelt a dér. Végre a Károlypark közelében egy kis utca sarkán Annus lihegve csapta le a kosarat.

– Lajos szívem – vacogta szíve gyökeréig reszketve –, ne gyere tovább. Meg talál látni az ablakból az a vén dáma. – Zavartan nézett félre. – A délelőtt úgy körülszimatolt, mintha férfiszagot akart volna felfedezni rajtam... Eddig nem akartam megmondani, de... most tudd meg, hogy én leánynak adtam ki magamat, mert asszony nem kell neki. Férfi nem járhat hozzám – fejezte be szomorúan.

Lajos indulatosan ragadta fel az ártatlan kosarat.

– Akkor te sem mégy tovább. Inkább hazatoloncoltatom magunkat, de ilyen cselédnek nem engedlek.

– Csak szobalány leszek, Lajcsi.

– Az talán különb? – tette le a kosarat a férfi. – Kellett neked nászút. Hogy az Isten verje meg a barátnódet, aki ide felcsalt minket.

– Lajos, ne veszekedj az utcán.

– Valahol csak kell veszekednem. Otthon a szomszédoktól már egy csupor vizet sem bírtam lenyelni, úgy a nyakamon ültek.

– Lajcsi, igazán ne hergeld fel magadat. Vasárnap kimenőm lesz, s akkor...

– Akkor egyébbel leszünk elfoglalva – nevette el magát a férfi, s markába ragadta a felesége kezét. A szájával dörzsölte végig az ujjait s duruzsolt. – Meg fogok gebedni nélküled vasárnapig, te kis cseléd... hacsak nem surranhatok be hozzád éjszakára...

Az asszony ijedten lapult hozzá.

– Elkergetnek, Lajos, ha észreveszik. Tavaszig ki kell húznunk valahogy... Csak tavaszig, Lajos. Akkor biztosan kapunk munkát a gyárakban. Szégyen volna ilyen csúfosan fejezni be a... a... nászutunkat... – nyögte ki valahogy. – Ugye kibírod? Az ágyat kiadod egy ágyrajárónak, de csak nadrágosnak, te komisz. Ebből kikerül a házbér, a fizetésemből meg ügyes beosztással kosztolhatsz. Mit is keresnénk Erdélyben? Azt írja apám, hogy otthon csak utoljára kell már a mi munkánk. Na, ne

búsulj úgy, Lajcsi, mert elsírom magam, és befagy a szemem.

Hosszadalmasan búcsúzkodtak. Annus kétszer is letette a kosarat, és visszafordult a férfihez, vagy az ment utána, és szorongatták egymás kezét, hagyakoztak, s a vasárnapi kimenővel vigasztalódva végül is összecsókolóztak. Lajos megvárta, amíg eltűnt a rácsos kapu mögött, aztán féltékenyen bekémlelt az udvarra, hogy alkalomadtán tudja a járást, ha mégis be fog ide surranni. De a ház sima falain és a még simább, tömör bejárati ajtón csüggedten siklott le a tekintete. A félig leeresztett ablakredőnyök úgy néztek rá, mint valami dagadt pillájú, elutasító gögös szemek. Búsan hazakotródott az elárvult odúba.

*

Ezalatt Annust egy furcsán öltözött vén hölgy, nádszipkában füstölő cigarettával az ujjai közt, a ház szokásaihoz idomította. Kosarából kirakatta a holmit és darabonként számba vette őket.

– Tudja, fiam, szeretem látni ki mit és mennyit hoz és mit visz a házamból. A kosarát, amíg ki nem forrázza, vigye a pincébe, mert nem akarok hívatlan lakókat. A rongyait is be kell flittezni. Este meg utánam lefürdik maga is, mert rossz néven ne vegye, egy kicsit szagos. Holnap délelőtt elküldöm a rendőrorvoshoz, nehogy megtöltsön minket valamivel.

– Én kérem, nem vagyok afféle – vörösödött el Annus megbántva.

– Azt én nem is mondom, de ami biztos, az biztos. Nekem unokám van. Két hét múlva az úrék hazajönnek Bécsből. Akkorára ragyogni kell itt mindennek...

Annus véginézett a szobákban zsúfolódó „mindenen”, amik közé ő is tartozni fog ezután, amiket flitteznek, vikszolnak, mosnak és törölnek. Halk sóhajjal belétörődött. De a rendőrorvost nem vállalta semmi szín alatt. Majdnem elkottyintotta, hogy ő még az urának sem mutatta meg magát egészen, pedig eleget hízelgett és köve telődött nála.

– Inkább kilépek, de engem nem fektetnek arra a szégyenasztalra – mondta elszántan. – Én kérem, tisztességes nő vagyok!

Az öreg nagysága annyira komikusnak találta ezt, hogy attól kezdve Nőfiannak szólította. A rendőrorvost azonban többé nem erőltette. Ezt az áldozatot viszont valóságos tisztálkodási dühvel fizettette meg. Annusnak a flittpuska szinte harmadik keze lett, olyan szorgalommal ostromoltatta vele a fia szobáit. Az öreg dáma saját szobájába halmozott mindenféle rokkant bútort, gramofont. Délidőben ide húzódott be törökkávét szürcsölni. A felfordított csésze oldalán képződött kávésalak-cikornyákból jövendőt jósolt saját magának. A vitrinben négy-öt csomag kártyát őrzött. Ebéd után e kártyák fölé hajolva, rejtélyesen motyogott magában. Éjjelenként Annust többször is becsengette magához, s akkor is kártyáival bajlódott. Rendszerint az ajtón sem hagyta bejönni, hanem visszaküldte aludni.

– Csak tudni akartam, vajon nem lopták-e el – mondta gúnyosan.

Egy éjszaka Annus arra riadt fel álmából, hogy valaki a szobájában matat. Rémületére a besütő holdvilágnál az asszonyát pillantotta meg. Széken állva kotorászott a szekrény tetején lévő kosarában.

– Mit tetszik ott keresni? – kérdezte dobogó szívvel.

– Az aranykanalakat – fordult meg a recsegő széken. Kövér testéről lefolyni látszott a papagájszínű bő pizsama. Nagy fémfogai ijesztően villogtak ki a szájából, a hold sápadt világa mellett Annus azt hitte, holdkórossal van dolga. Fürgén kiszökött az ágyból, s a vénasszonyt lesegitette a székről.

– Tessék jönni, elkísérem a szobájába. Ha gyakran tetszik ilyen sétákra járni, akkor esténként az ágya elé egy mosdótál hideg vizet teszünk, hogy lépjen belé, attól elmúlik ez az izé...

A vénasszony ingerülten lökte el a hóna alá nyúló kart.

– Ne tegye magát bolondnak – kiáltotta. – A fiam elutazásakor még megvolt mind a hat darab aranykanál. Most három hiányzik... Azokat még a nagyanyámtól kaptam Bécsben. Azok antik kanalak! Tudja maga, hogy milyen drága az antik? Ezek még Mária Terézia idejéből valók. Hová dugta őket? Mert maga volt az, a kártya is kivetette. Hiába tagad. Egymás után háromszor jött ki a pikk dáma...

Annus egy darabig hüledezve bámult, de amikor meggyőződött, hogy bizony ez nem holdkóros, a szék karjáról haragosan ragadta fel a szoknyáját és öltözködni kezdett.

– Hová készül? – támadt rá az öregasszony.

– Megyek innen. Én tisztességes nő vagyok.

– Maga sehová sem megy, tisztességes nő – ragadta ki Annus kezéből a cipőket. – Engem nem hagy itt éjszakára egyedül. Ha erőszakoskodik, telefonálok a rendőrségre. Vigyázzon, jó ismerősöm a rendőrorvos... de nem jelentem fel ha visszaadja az aranykanalakat. Addig nem kapja vissza a cipőt, és nem engedem ki az udvarra sem.

A cipőket görcsösen hóna alá szorítva, kihátrált a cseleedszobából.

Annus rémült szemekkel virrasztott. Remegve, figyelte, vajon nem hallja-e mégis telefonálni azt a másikat? Annyira ártatlannak tudta magát, hogy a rendőrségtől sem félt volna, ha eszébe nem jut, hogy még nem jelentették be a lakásukat. Ráadásul az ura elmulasztotta a katonai igazolványát láttamoztatni. Minden porcikája tiltakozott a gyanúsítás ellen, de megbénította a toloncolástól való félelem. Így virradt rá a ködös, zúzmarás reggel. A fagygyönyörű virágokat rajzolt az ablaküvegekre. Tulipánokat, akácvirágokat látott közöttük, s erről eszébe jutott, hogy csak a tavaszig kell kibírni! Ezzel bátorítva magát, lement tüzet gyújtani az ellenséges házba. Asszonya borzasan és dühösen fogadta. Mintha egy percet sem aludt volna, annyi cigarettahamu volt szétszórva az ágya körül. Dohányoskatulyája üresen horpadt az éjjeliszekrényen. Kártyái meg a szőnyegen heverték.

– Már tizedszer jön ki a pikk dáma – kiáltotta rekedten, miközben egy lyukas szalmapapucsot hajított Annus elé. – A cipőjét elzártam...

Annus szalmapapucsban végezte a napról napra ismétlődő nagytakarításokat. Így érte el a vasárnap délutáni kimenő ideje. Lajos két órától sötét estig a sarkon fagyoskodott, és ő nem mehetett hozzá, hogy kárpótolja az egész heti árvaságért, hogy becéztesse magát egy kicsit. Nem bírt kitalálni semmi okosat a szökésre vagy egy-két perc-

nyi kilopódzásra. Pedig az ura már a ház elé merész-
kedve járt le-fel türelmetlenül, egyszer azután becsen-
getett. Ki akart szaladni hozzá, de a gyanakvóan kémlelő
asszony nem engedte. Kinyitotta az egyik ablakszárnyat
és maga kiáltott le a fülig feltürközött, vacogó férfihez:

– Mit akar?

E nyers hangra Lajos valami nevet dadogott, vissza-
kullogott a sarokra és várt türelmesen. Az öregasszony
az előszobaaajtót is kulcsra zárta, azután a függöny sarká-
nál rémulten leste az ácsorgó férfit. Annus felszaladt a
szobájába. Félt, hogy asszonyára ugrik, s fejét az ablak-
hoz veri, ha továbbra is vele marad. Az ágy sarkára ülve
sírt és gyűlölte magát, miért fél a rendőrségtől, miért nem
meri elszánni magát a szökésre, miért jut eszébe, mi lesz
azután? Körözés? Talán még az újságokba is kiírják, hogy
aranykanalakat lopott... Rászürkült a reggel és azután
megint az este. Morzsolódtak a portörlőrongy alatt a na-
pok. Néha megmutatta magát az ablakban, s némán, inte-
getések nélkül biztatta a naponként hűségesen megjelenő
urát: csak tavaszig, Lajos! Az öreg hölgy nyomában volt
szüntelenül s elkergette az ablaktól. Egyébként nem szólt
hozzá, csak egyszer naponta, akkor is csak azt kérdezte:

– Annus fiam, még mindig nem gondolta meg magát?

– Nagyságos asszony, én igazán... nem vettem el.

– Jó, jó, csak kutyálkodjék tovább, nekem van időm.
De megbecsülhetné a helyét, ha így folytatja, mehet utca-
lánynak...

Annus semmit sem felelt, nem is bírt volna, csak a
keze reszketett. Egy pillanatra úgy jött, hogy mindent be-
valljon, hogy a sarkon várakozó férfi az ő ura, de nem
bírt megnyilatkozni előtte. Csak este ejtette meg a féle-
lem, amikor az asszonyát telefonálni látta. Semmit sem
értett rekedt szavaiból, amint románul a telefonba kiabált:
„Un tip suspect”. Sejtette, hogy a rendőrséggel beszélget,
majdnem térdre vetette magát előtte, s úgy ígérte: ledol-
gozza a kanalak árát, s ha kell, egy évig is ingyen szolgál,
csak ne jelentse fel, és adja vissza a cipőit...

– Ezt nem lehet ledolgozni, fiam. Ez nagyon drága
emlék, aki adta, a lelkét adta vele. Vallja be, kinek pré-
dálta el a kanalakat és én kiváltom, aztán lehet beszélni

a leszolgálásról. De siessen, mert holnap ismét vasárnap és nem kap kimenőt. Azt se szeretném, hogy a fiannak mindjárt bosszúsága legyen. Tudja, ő díjat nyert a kezével, úgy bokszol. A futballozásra is rááll a lába. Különben nagyon kedves ember ő is, meg a felesége is. Csak négyéves házasok, minek szomorítsuk őket, Annus fiam. Tudja meg, az első reggelinél az unokámat a kanalakkal akartam megajándékozni. Hétfőn tölti be a három évet. Annus, gondoljon arra az öröme, amit szerezne annak a kis angyalnak.

– De mikor én nem is láttam a kanalakat... Én igazán...

– Ne hazudjék! – kiáltotta most már ingerülten. – Csúfolkodik a jószággal. Más helyen rég lehúzották volna a bőrét. És maga meri nőnek nevezni magát!

Ez volt az első eset, amikor így reákiabált és ez Annust jobban bántotta mindennél. Ha ezt hallaná az ura, elbujdosna előle a világból...

Aggodalmas tetézéséül aznap a ház körül csavargó Lajos háta mögött egy leselkedő idegen férfit vett észre az ablakból. A nyomában lappangott, vagy a szemben lévő fűszeres ajtajából leste. Egy ízben becsengetett hozzájuk és sokáig sugdosódott az vénasszonnyal. Többször magán érezte különös, nyugtalan nézésű szemét, azután átvett egy kapukulcsot és elment.

Másnap délután ujjongva, lármásan és ragyogva megérkeztek a fiatal úrék, egy kis szemtelen, de gyönyörű leánykával, aki rögtön reája támadt és követelte, hogy beszéljen vele németül. Ajkbiggyesztve hagyta ott, hogy az anyja ölébe másszék. Féltékenyen taszította el az apja fejét az anyjájától, aki fölőle hajolt a szék háta mögöl. Az örömtől ide-oda döcögő nagyanyját idegesen rugdosta...

– Ne gyere ide. Úgyse kapsz csókot. Megígérted, hogy többet nem cigarettázol, mégis pipaszagú vagy...

– Bizony isten nem cigarettáztam... Leszoktam egészen, Babi... – szabadkozott hátrálva és közben Annusra szórta dühös pillantásait: – Siessen már azzal a teával és menjen a konyhába...

– Fél, hogy elárulom – gondolta Annus és kedvet is érzett volna erre. A fiatalok fesztelenül csevegtek, hol németül, hol magyarul a bécsi útról és nagyokat nevettek

az egyik hóbotos rokonukon. Olyan szépek és vidámak voltak, hogy belefájdult a szíve. Behunyta szemét és süketnek tette magát, hogy ne lássa, ne hallja az úr enyelgéseit a feleségével, aki színes pillangóként libegett ide-oda a szobákban. Szinte érezni vélte rajta a szálló virágport, amint ellibbent mellette.

Annus még a tüzet rakta a puha hálósobában, mikor az úrék bejöttek és a fotelben hancúrozni kezdtek. Éppen úgy, ahogy ők is szoktak az urával ilyenkor esténként... Még különül is tudnának, ha az urának nem kellene az utcán tolvaj módra lapulni már dél óta. Aggodalmasan nézett ki az ablakon. Lajos már kihívóan a kapuval szemben állt. Dühösen lépett kettőt-hármat. Többször úgy nekiindult, mintha be akarná törni a kaput a fejével...

Amikor elcsendesedett a ház, többé ő sem bírta magát. Annyira vágyott a férje után, aki mellett megint nőnek érezheti magát, hogy az úr kapukulcsát elcsente és a házba lopta Lajost...

Ez feldúltan, hangját alig fékezve káromkodott s rögtön felelősségre akarta vonni a háziakat, miért nem adtak az asszonyának kimenőt.

Alig bírta lecsendesíteni s még védte is az úrékot, mintha egyszerre jobbnak látná őket, amióta az ura leült melléje s a kéthetes éhség türelmetlenségével szorította magához.

– Elsején itthagyd őket, Annus. Elegem volt a kvártélyosokkal. Az egyiket már a harmadik nap kidobtam. Részegen összerondította a te ágyadat. A mostaninak meg izzad a lába, még az ajtó elé sem teszi ki a bakancsát szelőlőzni, mert már ellopták egyszer így a cipőjét... Azt hittem, megdöglök nélküled, Annus.

Vadul karolta át mind a két karjával az asszonyt. Az megint erősnek, valakinek kezdte magát érezni. De hirtelen elhidegült csókra forrósodó szája...

A feljáró hideg kőlépcsőin halk lépések csoszantak felfelé. Mindketten az ajtóhoz lapulva figyeltek, s egy fojtott, érdes hangot hallottak. Valakinek azt mondta:

– Betörő van a házban...

Annus szinte feljajdult...

– Észre vettek, Lajos... menekülj, az istenért, menekülj, engem már úgylis lopással gyanúsítanak...

– Téged mernek lopással gyanúsítani, téged, az én feleségemet? Az anyjuk... – lihegte a férfi felgerjedve, s egyetlen rántással lekapta az asszony kosarát a szekrény tetejéről. – Gyere, itt tovább nem maradsz. Gyere, nézzenek a szemembe, hadd tudják meg, hogy te az én feleségem vagy, azután vesse fel őket az átok. Az ellenkező asszonyt karon ragadva húzta magával. Amikor lefelé botorkáltak a lépcsőkön, valaki rájuk kiáltott a sötét aljból:

– Állj, mert lövök!

– Lősz te a fenét – mondta a férfi bátran. Letette a kosarat, hogy gyufát gyújtson a sötétben. Felesége erőteljesen roskadt a kosár mellé. A kosár meglódult és nagy robajjal gurulni kezdett a lépcsőkön lefelé. Lajos önkéntelenül utána vetette magát, hogy elfogja.

– Állj, állj, állj! – ordította az előbbi hang ijedten, majd irtózatossá csattanás rázta meg a visszhangos lépcsőházat. Lajos felnyögve, arccal lefelé bukfacezett a kosár nyomában. A fellobbanó villanyfénynél épp annak a különös szemű férfinak a lába elé gurult, aki napokig követte. A markában revolver csillogott. Lajos nyakából dőlt a vér, s tátogott, tátogott, azután beléhullatta fejét a felesége kiborult fehérneműi közé.

Az egyik ajtónyílásban reszkető alsóajakkal a vénasszony feje jelent meg. Csodálkozva bámulta a cselédet, aki jajgatva emelgette a betörő fejét... Szőrös lábakkal megjelent az álmos úr, mögötte lila pongyolában vacogott a szép fiatal asszonyka...

– Mi történt?

– Betörőt fogtunk – felelte sápadtan a revolveres férfi, a telefon számlapját forgatva.

– Kicsi uram, Lajoskám – nyögte a cseléd fuldokolva...

– Az a kicsi urad lopta ki az aranykanalakat.

– Az Istenért, milyen aranykanalakat? – tántorgott kijebbe fiatal hölgy anyósára nézve.

Mire az is közelebb bátorkodott. – Tudod fiam, ezek elloptak három darabot az antik kanalakból...

– Mama... ez nem igaz. Ez... ez... ez borzasztó tévedés... A kanalakat Babi magával csempészte Bécsbe...

Csak ott vettük észre, hogy a táskájába dugta... Azt hitte a csacsi, hogy Bécsben nem lesz, mivel együnk...

– Ez azután átkozott dolog... – ejtette ki a kagylót a kezéből a revolveres és falfehéren nézett egyikről a másikra. – Engem becsuknak ezért, én kérem, családos ember vagyok... én kérem, önökre küldöm őket, ha... elvesztem az állásomat... Ez... ez kérem...

– Ne féljen – vágott közbe idegesen az úr. – Eljárok az érdekében...

– Uracskám... Kicsi uram... – jajgatta eszelősen Annus...

Másnap így írtak az esetről a lapok: „Póruul járt a kezdő betörőpár...”

(1943)

KERESI AZ IGAZIT

Bukarestben történt. Costan Mária asszony már tíz éve elváltan élt az urától, s a szomszédok csodálkozására semmi jelét sem adta, mintha másodszor is férjhez kívánná menni. Harmincöt éves, szép, egészséges alakja s csinos kis házacskája még a fiatalabb házasulandókban is vállalkozó kedvet ébresztett a Filaret környékén. Ő azonban konokul kitért a legrokonszenvesebb férfiak kérése elől is.

A kudarcot vallott férfiak bosszankodtak. Nem bírtak belenyugodni, hogy Mária asszony bútorozott szobájának lakbére s dohánygyári keresete kizárólag csak az ő eltartását és függetlenségét biztosítsa. Különösen szomszédasszonyai irigykedtek reá. Amikor csak alkalom kínálkozott, szemére vetették, tán csak nem akar így megvénülni.

– Ha nem jön az igazi, akkor kész vagyok erre is – felelte határozottan Mária asszony.

– Milyen lehet az? – kíváncsiskodtak irigyei.

– Erre nézve azonban az elvált asszony vagy nem tudott, vagy nem akart felelni. Mindent tudó ismerősei rúgós pletykaparipákon nyargalták körül. Esténként lesték kapuját, hátha tetten érhetik kitartó szalmaözvegységének vigasztalóját. Hasztalan fáradságnak bizonyult. Még csak azt sem bizonyíthatták Mária asszonyra, hogy mozizások és más házon kívüli szórakozások leple alatt próbálgatja, hogy ki lehetne az igazi. Végül is ráfogták, hogy első ura betegsége mindörökké ronccsá tette nőiességét, s azért nem megy férjhez. E feltevés megnyugtatta a rosszmájúakat, és sajnálkoztak a szerencsétlen asszonyon.

Mária asszony egy kora tavaszi napon azonban meghűlt, ágynak esett. Napokig egyedül feküdt magányos

szobájában. Hébe-hóba benézett hozzá valamelyik szomszédasszony, s teát főzött neki, vagy hidegvizes borogatást rakott lányosan telt keblére. Egyszer friss borogatásra lett volna szüksége, de aznap mindenki megfélekedett róla. Megdöngette hát szobája falát, így hívta át a bútorozott szobában lakó fiatal szabónét, aki éppen hazatért a munkából. Megkérte: vegyen ki egy tiszta törülközőt a ruhásszekrényből. A jólelkű asszonyka nem tartozott azok közé, akik mindenáron ki akarták fürkészni háziasszonyuk magánéletét. De most, amint kinyitotta a szekrényajtót, megütődve pillantott meg a fogason egy gondosan benaftalinozott új férfiöltönyt. A polcokon meg kalapot, cipőt, ingeket és nyakkendőt vesz észre. Olyan rendben és úgy kivasalva virítottak, mintha viselőjük minden percben beléphetne átöltözni.

Meghökkenését palástolva, kivette a törülközőt anélkül, hogy bármire is következtetni tudott volna a férfidolgok ittlétéből. Mária asszony figyelmét azonban nem kerülte el a lakóné csodálkozása. Láztól piruló arca egy árnyalattal színesebb lett. Felkönyökölt, hátrasimította dús, fekete haját, s kis ideig fürkészte a kendőt vizesítő szabónét.

– Mit gondol arról a férfiruháról, Birtásné? – kérdezte izgatottan.

Birtásné félrenézett, mintha azok a kis fénylaposkák érdekelnék, amelyeket a késő délutáni napfény vetített be a csipkés függöny résein.

– Még semmit sem – vonogatta vállát –, biztosan az elvált uráé volt.

Mária asszony elkomorodva dőlt vissza a párnára.

– Az ő ruháját nem őrizném így, annak még az emlékét is kiséperném. Mindenét az udvarra dobtam, amikor megtudtam, hogy milyen aljas... Ez egy idegen férfi holmija... az igazié! Évek óta várom, hogy egy napon visszajő és felveszi.

– Évek óta – képedt el a szabóné és leült, készen arra, hogy a második férfi okozta csalódásokban osztozzék ezzel a különös asszonnal.

– 1933. február tizenhatodikán ment el, s többé sosem adott hírt magáról.

– Mégis azt mondja, hogy igazi?...

– Ó, ő nem ment úgy el, ahogy a hűtlenek szoktak. Ő nem is tudta, hogy várom – ült fel izgatottan Mária asszony. – Ott lakott a maguk helyén, a bútorozott szobában. – Nézése merengővé vált, amint folytatta: – Akkor még én sem tudtam, hogy ez a vasúti lakatos mennyire rendes, nekem való férfi. Erre akkor jöttem rá, mikor többé nem jött haza. Furcsa volt. Csak úgy ment el, a dolgozó ruhájában, ahogy szokott. Darabocska ízes kenyeret vitt magával. Ma is látom szája sarkában a kis piros csontszipkát. Azt rágta, hogy becsapja magát. Le akart szokni a dohányról.

– Le akart szokni? – ült közelebb a kis szabóné izgatottan.

– Igen – tekintett félre Mária asszony. – Akkor reggel megkért, hogy vétessek neki egy félmázsa tűzifát hasítva... Aznap nem mentem a gyárba. Magam vettem meg a fát, befűtöttem a szobájába. Mosdóvizet készítettem. Mindenképpen a kedvébe akartam járni. És nem jött. Kitelet egy nap, kettő, és nem jött. Idegességemben mindig a kapuba futkostam. Csudálkoztam, mi van velem. Az ötödik napon éreztem, hogy úgy vonzódok ehhez a lakatoshoz, ahogy még sohasem vonzódtam emberhez... Azt hittem, biztosan vidékre küldték. Előfordult az máskor is. Ezek a vasútiak sosem tudják, mikor mennek küldetésbe. Vártam és vártam minden este. Unalmamban minden holmiját rendbe raktam, megvarrogattam. Kíváncsian forgattam újságjait, volt könyve is. Aztán, hogy a hatodik nap se jött, féltékeny lettem. Elolvastam leveleit. Attól féltem, van már valakije...

– És volt? – húzta még közelebb a széket a kis szabóné.

– Csupa férfíírás jött neki – legyintett Mária asszony és annál jobban kezdtem ijedezni. Gondoltam, valami szerencsétlenség történt vele. Ültem és vártam, hogy minden percben üzenet jöhet valamelyik kórházból vagy a műhelyből. És semmi se jött. Mentem a rendőrségre. Semmit se tudtak. Eltelt egy hónap, a szobát kiadtam. Szégyelltem magam. Mit akartam ettől az embertől, aki csak így eltűnik? Azelőtt alig beszéltem vele. Csinosnak csinos volt, akár az első uram. De nem azt néztem, hogy mit mutat kívülről. Az első uram után feltettem magamban,

másodszor csak olyan után megyek, akinek ismerem a lelkét is. – Sóhajtva folytatta: – Mondom, a szobát kiadtam, a lakatos ruháját áthoztam magamhoz, ha jön, vigye a csavargó.

Néhány pillanatra elhallgatott. A mind jobban feszengő kis szabóné, mivel már a széket közelebb nem húzhatta, átült az ágy szélére. Mária asszony meg egyenesebbre emelte a párnát, s hátát nekitámasztva arra kérte a buzgó hallgatót, hogy a szekrényben levő férfikabát zsebéből hozza oda az ottan található íráscsomót. Miután ezt megkapta, az írások között keresgélve, tovább beszélt:

– Ezeket a papírokat a fiókjában találtam. Az egyikbe véletlenül belenéztem. Amikor a végére értem, tudtam, hogy ezt a férfit szeretem. Láttam, hogy az igazi férfiak csak olyanok lehetnek, mint ő. Ha elolvassa, maga is igazat fog adni...

– Várjon – ugrott fel a kis asszonyka –. átszaladok és fát teszek a tűzre, ne álljon meg a paszuly fővése. – Fürgén szaladt haza, s ugyanolyan fürgén, háziasszonya bizalmára büszkén, jött vissza. – Na, most már csak olvassa – ült az ágy szélére pihegve.

Mária asszony sokszor elolvasta már ezt a levelet, s most folyékonyan betűzte a dülöngélő sorokat. Az írás után indult, mintha egy félbemaradt beszélgetést folytatott volna az eltűnt lakatos.

„...Igazad van, Todore. Az ember nem állhat meg fele úton. De én még kételkedem, hogy az volna az én utam, amilyent ti mutattok. Azt sem hiszem, hogy ezek a mostani bajok a vasútnál ne szúrnának szemet az igazgatóságoknak. Be kell hogy lássák, jogos a mi kérésünk. Nem hinném, hogy golyóval ijesszenek vissza minket a sztrájktól. Láthatják, hogy mi is, ők is emberek vagyunk. Azt mondom, jól gondoljátok meg, mielőtt magatok közé fogadtok. De meg magamat is jól számba kell hogy vegyem, vajon megfelelek-e azoknak a szigorú próbáknak, amik elé a ti elvetek állít. Sokfélén mentem keresztül, árva fiú vagyok, nem szeretett engem idáig senki, de azért a szívem nem keményedett meg. Megdobban, ha emberélet kerül az utamba. Pedig a te könyvedből azt veszem ki, hogy lágy szívvel nem lehet elérni a célt, amit magatok elé tűztetek, és amit én is szeretnék fedél alatt

látni. De, ha úgy esik, magamon kívül nem volna bátorságom mást is feláldozni érte. Aztán meg még túlságosan butának érzem magam a vezetésre. Hiszen ti azt mondjátok, hogy köztetek a legelszántabbak, a legöntudatosabbak vannak. Ez jól is van így. Akik az emberek felszabadítására készülnek, azok nem lehetnek rongyemberek...”

Az írás itt félbeszakadt. Mária asszony leeresztette a papírt. Fáradtan dőlt hátra, s kezét a fehérhuzatú paplaron nyugtatva, az elgondolkozott arcú kis szabónét fűrkészte... Alkonyult. A bútorok árnyéka egyszínű szürkeségbe mosódott össze. Az ósdi pohárszékben megvakult a csészék csillogása. Néhány percig mozdulatlanul hallgattak mind a ketten. Egyszerre aztán a kis szabóné felállt, s megigazította a lecsúszott paplant, talán azért, hogy ne kelljen a másik asszony szemébe néznie, talán csak örökösen résen álló asszonyi csínra-törekvése miatt, s habozva jegyezte meg:

– Ebből az írásból az látszik ki, hogy nagyon keveset tudunk az emberekről. Még az uramról sem tudom, mit dugdos magában. Talán jobb is így. Ez a maga embere nagyon lelkiismeretes lehet. Az efféle megkeseríti az életét. Maga is nagyon komoly természetűnek látszik, asszony-ság – nézett nyíltan a szemébe. – Halálra unnák magukat, ezzel a lakatossal...

Mária asszony hevesen egyenesedett fel, készen arra, hogy körömszakadtáig védje emberét. Az éjjeliszekrény fiókjából egy csomó fényképet húzott ki, kikeresett közülük egy férfiarcképet, s átnyújtotta a szabónénak.

– Nézze meg jól, Birtásné. Nem látszik ezen egy csepp keserűség sem. A szemét nézze. Még a képen is él, lát Messzi lát, szinte borzongok belé, hogy a szívemig lát. Az első uram szeme mindig zavaros volt. Azt a kalauzt a zsebkendőkön kívül semmi sem izgatta. Ha nem dugtam mindennap tisztát a zsebébe, egész éjszaka veszekedett. Az utcán is mindig pofátlankodott. Azt kérdezte, hogy mit szólok az előttünk járó nőknek a lábához. Mikor meg az orvostól megtudtam a betegségét, az arcomba nevetett. Meggyanúsított, hogy tőlem kapta. Mikor megmondottam neki, hogy nem lett volna szabad feleségül vennie olyan förtelmes bajjal, véresre vert... Igen, én biztosan össze-

illenék evvel a vasúti lakatossal. Ha visszajön, odaállok eléje és nyíltan meg fogom mondani, hogy szeretem...

– Hogyan? – hűlt el a kis szabóné – meg sem várná, hogy ő környékezze meg magát? Hiszen nem is tudja, hogy kedvet érez-e magához.

– Ezt tennem – mondta elszántan Mária asszony –, és nem csalódnék. Ennek az embernek egész életében hiányzott a szeretet. Rögtön megkedvelne, ha látná őszinteségemet... Mondom, nézze meg jobban a szemét...

Birtásné e makacs hit láttára zavarba jött. Figyelmebben megnézte a kerekképű férfit, de mélyen árnyékolt szemében sehogyan sem tudta felfedezni azt a sóvárgást, amit a háziasszony látott. Felkattantotta a villanyt, s úgy nézte. Hiába, számára semmit sem mondtak azok a férfiszemek. Csodálta betegen is csinos háziasszonyát, s tűnődött, vajon a férfi eltűnése előtt nem volt-e köztük valami. Lehet, hogy a férfi mindenét hátrahagyva, meglépett tőle. Úgy elgondolkozott a fényképre meredve, hogy a háziasszonya egészen váratlanul kikapta kezéből.

– Hagyja ezt a képet, Birtásné – szólt különös zavart mosollyal –, oly sokáig nézi, hogy még maga is belészeret. Jó is, hogy nem látja rajta azt, amit én...

A kis szabóné bosszankodva nézett fel. Gyanúja mind jobban éledt, s most már többet is szeretett volna tudni. Gondolkozott, mit kérdezhetne, ami elszólásra bírhatná Mária asszonyságot.

– Várjon csak – jutott eszébe hirtelen. – Nem azon a télen ment el a lakatos, mikor a nagy sztrájk volt a Grivicán?

– Miféle sztrájk? – csodálkozott Mária asszony...

– Az a nagy vasúti sztrájk februárban. Mi ott lakunk a közelben. Egész nap szóltak a szirénák. Még sortűz is volt. Azt beszélik, sokan maradtak az utcán holtan. A krematóriumban égették el őket titokban.

– Mit mond? – ugrott ki az ágyból szinte sikoltva Mária asszony, s letépte kebléről a vizes borogatást.

– Hogyan – hátrált a kis szabóné megijedve –, maga ezt nem tudta? Sok család még ma is hiába várja, hogy előkerüljön az embere. Sokakat hurcoltak börtönbe...

– Nem igaz – kiáltotta Mária asszony a szobában ideoda futkosva. – Az nem lehet, hogy ilyen ember... ő

nem pusztulhatott oda. Maga csak le akar beszélni róla. Én tudom, hogy visszajön. Lehet, hogy bujdosik valahol, ha volt valami köze...

A szabóné most már dermedten meredt öltöző háziasszonyára. Ő cselnek szánta, amit mondott, s most maga is elszörnyedve eszmélt rá, hogy ennek az asszonynak a lakatososa valóban abban a véres vasúti sztrájkban vesztett el.

– Nem igaz, nem igaz – ismételte Mária asszony, mintha a gondolatai közé látna. – Az én Istenem azt nem tűrhette, hogy egy ilyen embert felprédáljanak.

Sebes kapkodással öltözött. Mindegyre kiáltásokban tört ki s úgy fogadkozott. Ha mégis elveszejtették volna az ő emberét, neki akkor sem kell más. Ezt ő már nagyon megszokta. Olyant sosem kapna többet.

– Jaj, a kutyák, ha úgy temették el, ahogy maga mondta, Birtásné, akkor én nem tudom, mit csinállok... Valami olyat csinállok – ragadta meg a mind ijedtebbé váló szabóné kezét –, hogy hangos lesz tőle az ország. – Tömött haját hátrarázva kiáltotta: – Úgysem csináltam még soha semmit... Keresni fogom, Birtásné, felforgatom a tömlöcöket, ha kell, a temetőben a sírokat, a hivatalokat, biztosat kell tudnom róla. Jaj, csak most értem meg az ő írását. Ő valami nagyot és szépet akarhatott. Mert így semmit sem ér ez az élet. Evvel az emberrel én is kezdek volna valamit. Nem mézárósboltot, mint a többiekkel. Valami egészen másat, amit még senki sem csinált... Birtásné, az nem lehet, hogy ez az ember ne éljen... muszáj, hogy éljen. Csak eldugták előlem...

Birtásné hazatért ura szakította el a háziasszonytól. Másnap, legnagyobb rémületére, Mária asszony betegen ment el hazulról. Odavolt egész nap. Harmadnap újra nyakába vette a várost. És így ment ez ezután minden nap. Háziasszonya nem ment többé a gyárba. Szobájából kezdte eladogatni az apróságokat, azután a bútorait, végül kicédulázta a házat, s már mindenki tudta, hogy miféle bolondéria kedvéért pocsékolja el vagyonkáját. Látták az újságokban tőle közreadott hirdetéseket. Aztán meg napokig eltűnt hazulról. Házára vevő került, s ahogyan a pénzt megkapta, hetekig nem mutatkozott az utcában. Címére levelek érkeztek börtönökből, vasúti munkásoktól,

temetőgondnokoktól és újságszerkesztőségekből. Egyszer aztán úgy elment, hogy többé elő sem került.

Egy év múlva tudták meg a szomszédok, hogy valami politikai perben öt évre ítélték. Ha valaki kereste Mária asszonyt, a kis szabóné felelte:

– Keresi az igazit...

(1943)

A CSOMAG

Mikor Szekernyés mögött első ízben csukódott be a nehéz keresztvassal lelakatolt ajtó, pokrócba csavart holmiját erőltlenül ejtette a három szál deszkával bélelt vaságyra, s maga is odaroskadt melléje. Mérhetetlen szomorúsággal vette szemügyre a cella csupasz falait és a kemény rácsokkal védett ablakot. Ez lesz hát az ő börtöne öt éven át, itt kell telelnie és nyaralnia magányosan?... Oly rideg és gyászos volt a környezet, hogy fejét batyujára hajtotta, karjával meg elfödte arcát, s egyetlen hatalmas kívánság sorvasztotta: aludni, átaludni az öt esztendő, nem látni az ágydeszka görcseit, nem hallani többé az ajtó keresztvasának gyászos csörömpölését, s főként nem gondolni arra, ami künt maradt és ami ezután következik.

Alig gondolta ezt végig, a cellaajtóra vágott kis faablak hirtelen kivágódott, s a kulcsos gvardián szögletes pofacsontjait pillantotta meg a nyílásban. Keményen rivallt rá: Keljen fel, nem szabad feküdni... – Kelletlenül állt fel, s kérdezte: mit csináljon itt öt évig, ha aludni nem szabad.

– Járkálj! – förmedt rá a gvardián – úgy hamarabb érsz a végére.

Becsukta a kis faajtócskát, Szekernyés meg állt meredten, és nézte ezt a kis ajtót a nagyon, amin keresztül érintkezni fog ezután a külvilággal. Azon adják majd be az ételét, ivóvizét és minden egyebet. Mivel semmi kedvet sem érzett a járkáláshoz, fáradtan ült az ágyra, s elborultan nézte a keményre taposott cellaföldet, hány láb járhatta azt ilyen teknősre, s hová értek azok a lábak?

A kis faajtó ismét kicsapódott.

– Üldögélni sem szabad – kiáltott rá a gvardián, most már jóval indulatosabban, mint az imént. – Mondtam, hogy járkálj!

Szekernyés haragosan pillantott rá s felelni akart, de kulcsos őrzője oly borzongatóan nézett rá, hogy tanácsosabbnak vélte, ha feláll és járkálni kezd. Az őrnéhány pillanatig szemmel tartotta, aztán egy meglegedett „úgy na”-szerű morgással becsukta a kis faajtót.

Szekernyés ettől kezdve egy pillanatig sem állhatott meg. Egy pillanatig sem feledhette az öt esztendőt.

Teltek a napok kínos lassúsággal, delenként beadták ételét, fakanállal, egy cseréptálban. Esténként hangosan döngő koppanásokkal telt meg a fegyház, mintha a rabok nehéz ráverőkalapácsokkal próbálnák szétverni a kőfalakat. Ütések kongtak a cellaajtókon, ablakokon és mindenütt, a döngések közeledtek, hangosodtak, s egyszer az ő ajtójára is rázuhant egy súlyos ütés, a keresztvas lepatant helyéről, a kitáruló ajtón meg hosszú nyelvű fakalapácsos örök törtek be, szerszámjukkal keményen megkapálták a vasrácsokat, mindeniket külön-külön; megkongatták a falakat, a mennyezetet, a padlót, majd ismét az ajtót, aztán nekiálltak s tetőtől talpig aprólékosan megmotozták Szekernyést. Mikor elmentek, a szögletes pofacsontú kulcsos bekiáltott:

– Lefeküdni...

Szekernyés minden este azzal a vággyal nyúlt el a három szál deszkán, bárcsak fel sem ébredne büntetése teltéig, bárcsak olyan álmokórságba esne, mint amilyenről olvasni néha az újságokban. De még a rendes álm is kerülte, s hiába próbálta feledni, mindig eszébe jutott, hogy odakünn éjfél előtt valamelyik kis kocsmában sör mellett olvasta ki újságját. Itt most nem lesz se újság, se sör, se zene, legfeljebb álmában. Reggelenként éles csengetésű zaj riasztotta fel. A lépcsőház aljában őrzőjük drótokon függő sínvasat vert ébresztő gyanánt, mint valami kőműves-pallér az épülő ház munkásainak.

És kezdődött előlről a véget nem érő járkálás. Négy lépés ide, négy lépés oda. Délelőtt vagy délután, amikor a kulcsos gvardiánnak éppen kedve tartotta, kivezényelte a naptalan udvarra, félórás sétára. Ilyenkor láthatta cellaszomszédait, s azok viaszszárga arcáról következtethetett

a maga arcszínére. Volt közöttük egy Szkepicsuk nevű, akinek szüntelenül fájtak a fogai. Még nyolc éve volt hátra, és állandóan törülközőt csavart dagadt fejére. Hónapokon keresztül senki sem látta Szkepicsuk valódi arcát a sétán. Rajta kívül sokan nyöszörögtek még valami nyavalyával. Éjjelenként a visszhangos épületekben nyögések és jajgatások bolyongtak.

Az udvari sétákon egyenként járkáltak, ellentétben a közönséges bűnözőkkel, akik erre a félóra összeállhattak beszélgetni vagy párosával sétálni. A politikai foglyoknak ez szigorúan tiltva volt. Ők csak az ágyra hágva kibálhattak át egymáshoz a nyitott ablakon, ha a kulcsos éppen sétára kísérte le valamelyik csoportot. Szekernyés ritkán mert próbálkozni ezzel a társalgási móddal. Csak járt egyre vadabbul és egyre kétségbeesettebben. Emlékeitől sehogyan sem menekülhetett. Mind kevésbé tudta legyőzni visszafojtott vágyait. Szeretett volna jóllakásig enni, tisztára mosakodni és dolgozni valamit; nem gondolni önmagára szüntelenül. Tudata mélyéről olyan gondolatok merültek fel, amik megijesztették. Nem háríthatta el ezeket a gondolatokat, nem feledhette egyedül-létét, mint a szemközti börtönszárny foglyai, akik olykor felkapaszkodtak az ablak rácsaira, s órák hosszat kibámultak. Az ő ablaka délre nyílt, messze beláthatott a mély völgy síkságba szelődülő lankáin. Fölöttük örökké ezüstös, áttetsző köd vibrált. Napfényes időben, egészen távol, petróleumkutak fűrotornyai feketéllettek a hullámzó dombvonulatokon. A címpinai lapályon meg minden félórában picike kis hernyóként kúszott előre a Bukarestből Erdélybe igyekvő vonat. Ilyenkor Szekernyés rendszerint leugrott az ablakról, s még vadabbul nyargalt a cellában. Ordítani szeretett volna: eresszék szabadon, jöhessen-mehessen e szép vidéken, érhesse utol azokat a vonatcskákat, hogy visszatérjen a vidám emberek közé, akik nincsenek arra kényszerítve, hogy a leggyűlöletesebb társaságban: önmagukkal töltsék idejüket.

Sokszor halálra fáradtan vágódott végig az ágy három szál deszkáján. Megőrijtette az a tudat, hogy naponta legalább ötven kilométernyi utat is megtesz a cellában, és sehová sem ér. Néha, mikor kissé lecsillapult, rabtársaira terelődött gondolata. A fegyház sóhajokkal zsúfolt csend-

jében elszomorodva figyelte kopogó sétájukat, ami áthalatszott a visszhangos falakon. Alant, fent és oldalt fáradhatatlanul meneteltek a három méter hosszú térségen a szabadulás felé.

Csak jobb oldali szomszédját nem hallotta sétálni egyszer sem. Az őr számtalanszor beordított hozzá, hogy járjáljon. Tolmácsky azonban nem fogadott szót. Hogy járálás helyett mit művelt, azt el sem tudta képzelni. Valami nagyon konok forradalmár lehetett. Ezt abból a körülményből sejtette, hogy tizenkét évre ítélték, és semmiféle fenyegetésre sem járkált, ahogy az őr kívánta. Talán reménytelennek tartotta, hogy valaha is le tudja sétálni a tizenkét esztendőt. Ez az ember lóbált át neki cérnából font zsinegen harisnyaszárba dugott élelmet, ha a politikai foglyok közül valaki csomagot kapott hazulról. Ügyesen hintáztatta a zsinegen függő terhet, rögtön elkaphatta a rácsok között kinyújtott kezével. Ő adott át hozzá rövid darabokra tördelt ceruzabeleket is, hogy fúrjon gyufaszállal lyukat a falba és rejtse oda. A ceruzabeleket azért küldte, hogy a hozzáírt levelekre cigarettapapíron válaszolhasson. Szekernyés haragudott rá ezért a kívánságáért. Sajnálta mindig szűkiben levő cigarettapapírjait levélírással pazarolni. De még félt is, hogy a gárdián rajtacsípi. Naponta rajtaütött valamelyik cellalakón, s a legkisebb repedéseket is megkutatta a ceruzabelek után. Amelyiknél talált, azt kékre verték az előhívott őrökkel, ezenfelül eltiltották a dohányzástól. Volt olyan is, akinél továbbításra szánt levelet találtak; tartalma miatt bíróság elé állították, s büntetésére rátetéztek még vagy két esztendőt.

Szekernyés már a gondolatra is felbőszült, hogy őt valami levélen rajtaérjék s rabságát emiatt meghosszabbítsák. Tolmácskynak azonban azt kiáltotta át a nyitott ablakba kapaszkodva, hogy képtelen cigarettapapírra írni, reszket a keze. De az sürgette, hogy gyakorolja be magát, van elég ideje.

Ingerelte ennek az embernek a nyugalma, szerette volna tudni, min gondolkodik napközben. Szomorkodik-e vagy átkozódik, s egyáltalán hogy bírja a rabságot. Ha nem félt volna annyira az ablakban való kockázatos beszélgetésektől, már régen kivallatta volna. Ez a vágy napról

napra jobban ingerelte. De hetek teltek belé, amíg rá merte szálni magát, hogy óvatos kopogással az ablakhoz hívja. Tolmáczy zajosan és rögtön ugrott, nem úgy, mint ő, akinek tízszer is kopoghattak, amíg kényszeredetten feltornászta magát a rácsokhoz, s mogorván kiszólt, hogy jelen van. Tolmáczy ellenben most is készségesen tudakozódott, mit kíván tőle.

– Tudni szeretném, mivel töltöd az időt, miért nem járkálsz?

– Mert parancsra nem akarok – keményedett meg Tolmáczy hangja, majd tréfásra forduló hangon így folytatta: – Napjaimat pedig a pénzügyi krízis növelésére fordítom. Destruálom az árutermelést...

– Ne viccelj – jött haragba Szekernyés. – Mit árt-hatsz te itt a négy fal között?

– Amennyi tőlem kitelik, azt itt sem mulasztom el. Ajánlom neked is, hogy tüvel hasítsd négyfelé a gyufaszálakat, de vigyázz, hogy a fejük le ne pattanjon. Hetenként három skatulya gyufát spórolok el így a monopol-tól. Számítsd ki, mire megy ez fel tizenkét év alatt...

– Nevetve tette hozzá: – Hatvanan vagyunk itt politikaiak, ha valamennyi ezt teszi, innen belülről csődbe juttatjuk az árutermelést.

Szekernyés nagyon felmérgeződött ezen a tréfálkozó hangon. Ez arra kényszerítette, hogy határozott kérdéseket intézzon Tolmáczyhoz. Pedig nem szerette volna elárulni, hogy mennyire gyötrődik. Óvatosan tudakolta hát, vajon Tolmáczy sosem gondol arra, hogy jó volna hirtelen kiszabadulni és jó sokat enni valami finom dologból?

– Nem – kiáltotta nyomban Tolmáczy –, sosem tö-röm a fejem utópiákon.

Letörten jött el az ablaktól. Úgy látszik, egyedül csak ő gondol szüntelenül a szabadulásra és az evésre. Az első hetek bódultságában étvágytalan volt, szinte elégségesnek érezte a harminc deka csirizes kenyérből és a két tányér marharépa levélből álló, zsírtalan rabkosztot. Utóbb azonban, ha rabtársai nem juttattak volna hazulról kapott csomagjukból neki is – kibírhatatlannak érezte volna az éhséget. Ahogy telre fordult az idő, a fűtetlen cellában már ott tartott, hogy minden izmán és idegén éhes szájakat érzett. Álmában feneketlen csészékből itta a tejfölös

kávékat, vagy rágta a hegy nagyságú, ropogós cipókat s többnyire arra ébredt, hogy a szája sarkán csorog a nyál, vagy ami még elképesztőbb, saját kezét falja.

Mikor leesett az első decemberi hó, s ezt követően fagyos szélorkánok rázták a doftanai fenyveseket, a hidegtől dermedezve már aludni sem bírt. Sokszor azon volt, hogy éjnek idején felverje Tolmáczyt, s valami ennivaló után kérdezősködjék. Úgy hitte, hogy annak biztosan van némi hazai falnivalója, s azért oly nyugodt, hiszen még a hideg sem bírta rá a járkálásra. Hogy állná ki ezt másképpen, ha nem fűtené magát hazaival? Nappalónként kétszer is rákopogott, s türelmetlenül érdeklődött. Elfeledkezett óvatosságáról, arról tudniillik, hogy őt a politikai foglyok az „erős emberek” közé számítják, olyanak, aki számot vetett azokkal a megpróbáltatásokkal, amelyek a mozgalom miatt érhetik. Aki nem vezítheti el a fejét a börtönben sem. Erre józanabb perceiben ijedten eszmélt rá, s igyekezett uralkodni magán, hisz nem játszhatja el társai megbecsülését. Az öt év letelte után bizonyára diadalra jutnak a dolgok, s akkor ő is élvezheti a mozgalom jutalmát. Harmincéves, erős testalkata s kitűnő gyomra azonban könyörtelenül követelte a magáét. Nőtlen ember volt, s az éhségen túl néha felgerjedt benne a férfivágy is. De e gerjedelmek egyre ritkábban jelentkeztek, hogy annál inkább helyet adjanak a falás ösztöneinek.

Valamilyen fondorkodással Tolmáczyt naponta kivallatta: jött-e valakinek csomagja? Ezt rendszerint úgy hozta szóba, hogy csodálkozását fejezte ki: nem érti, miért késik az ő csomagja, pedig levélben jelezték már, hogy küldik; szeretné visszaadni a kölcsönt társainak, akik megosztották a magukét. Ezt ugyan fölösleges volt mondania, az osztozkodásra enélkül is kötelezve volt mindenki, a politikai foglyok között kialakult szokás alapján. Fölösleges volt ez azért is, mivel jól tudta, hogy nem számíthat családjára támogatására. Nevelőszülei régen megtagadták őt, amiért a mások bajával törődik, vagyis politizál.

Tudta, hogy e hazugságért társai lenéznek, esetleg meg is tagadnak, de mással, mint hazugsággal, nem tudta leplezni gyöngeségét. Azt hitte, hogy társai sohasem jöhetnek rá a turpisságra... Így azután karácsony táján lebir-

hatatlanná váló éhsége miatt már azon törte a fejét, hogy nagybetegnek tettei magát Tolmáczy előtt. És ebben nem lett volna semmi rendkívüli, társai pedig a szokott úton biztosan pénzt juttatnak hozzá, hogy a fogház kantinejéből vétessen élelmet, hiszen készpénzüket a betegek táplálására és a dohányosok segítésére zsugorgatták. Tiltott úton, a zsinegeken küldözgették szét a pénzt, mert nem volt szabad egymást segíteniök. Akit tetten értek, hogy magán kívül más fogollyal is törődik, annak számára nem vették át az érkező pénzküldeményeket. Szekernyés mindezt tudta, de kész volt ezt is megkockáztatni, hogy csillapítsa éhségét. Szándékát azonban karácsony előtt két nappal szokatlan dolog másította meg. Késő délután váratlanul csörömpölve hullott le ajtajáról a nehéz keresztvas és a bulldogarcú gvardián nyersen kiszólitotta. A napi séta ideje elmúlt már, s a cellából kilépve Szekernyés nem tudta, merre menjen. Az őr kormányozta. Kurta parancsokkal igazgatta maga előtt a körfolyosón a lépcsőház felé.

– Le a földszintre... most balra... jobbra... előre a kancellárába.

Lezárt ajtók nyíltak és csukódtak előtte, minden folyosót zárt ajtó rekesztett el a következőtől. Az irodák felé haladtában esztelen remények izgatták. Szabadon eresztenék? Rájöttek talán, hogy őt nem kellett volna elítélnék? Esetleg bevallották a többiek, hogy ő, mint bizalmi, az első perctől kezdve ellenezte a sztrájkot? Igen, ha ő ezt elmondta volna a tárgyaláson, most nem lenne itt. Álmatlan éjjelein sokszor dühöngött magára. Miért állott oly faarccal a bírák előtt, mintha még húsz év sem rendítette volna meg? Ó, ha a többiek magukra vállaltak mindent a fellebbezési tárgyaláson, és most őt azért hívják, hogy elérassék...

E reménytől felizgatva haladt végig azokon az egymást keresztező folyosókon, amelyeken csak idejövet járt. Mellette a jó magaviseletű s ezért a börtön területén szabadon járó közönséges rabok sunyi arca tűnt fel. Alázatosan megemelték csíkos sapkáikat minden arra járó őr előtt, azután elsurrantak valamerre. Végre a börtön szabadba vezető, tágas udvarán haladtak keresztül. A főépület toronyos homlokzatán megpillantotta azt a nagy órát, amit

már idejövet is megcsodált. Fél hatot mutatott ez az óra akkor is, meg most is. A fekete mánusokból kihalt az idő mozgása. Az óra szerkezete talán már évtizedek óta megbénulhatott, de azért senki sem törődött vele.

– Minek ide óra? – gondolta Szekernyés keserűen –, mikor itt években számítják az időt. Óra maga a fegyenc. Minden fénysávot számon tart, ami a cellájába hatol. Az ő ágylábánál megjelenő fény rendszerint delet jelez. Az ablak bal sarkánál bearanyló kis napfény délután három óra körül süt be. Ó, ha most egyszerre fölöslegessé válna ez az időmérés, ha minden, minden hirtelen véget érne, ha nem kellene hazudnia többé Tolmáczkynak, ha kitennék azon a kettős, vastag kapun, hogy menjen, ahova tetszik.

Megpróbálta elképzelni, milyen érzés fogná el, ha hirtelen valóra válnának reményei. A kapun kívül talán valami olyasmi rohanna meg, amit örömmek és szeretetnek neveznek. Le tudna borulni a földre és magához tudna ölelni minden embert. Miért is nem részesítették eddig olyan örömben, mint amilyen az volna, ha kinyitnák előtte ezeket a megvasalt, nehéz ajtókat, hogy menjen?... Haszonleső nevelőszülei jutottak eszébe, akik már iskolás korában munkába kergették, majd a szigorú fegyelmű inasotthonba adták, segéddé szabadulása után meg elszedték a keresetét, elüldöztek mellőle minden barátot, s végül őt, magát is. Pénzért adtak szállást, kosztot és jó szót, de az ábrázatuk nyomban elsötétült, ha nem bírt fizetni. Ha munkanélkülivé vált, jött a tülekedő versengés, az áskálódó hízelkedés a munkáért. Csak a katonaság után akadt olyan emberekre, akik meggyőzték az állati versengés káros voltáról, s a kölcsönös segítség útjára vezették. De azután sem hitt egészen abban, hogy társai hátat nem fordítanak neki, ha az érdekük úgy kívánja. Korábban sok keserűséget okoztak neki önzésükkel. Amikor bizalminak választották, csodálkozott, miért hiszik felőle, hogy önzetlenül áldoz időt és fáradságot értük. Sosem gyanították, hogy benne csak hiú szereplési vágy dolgozik. A tárgyaláson is, míg emésztő aggodalom fojtogatta a várható súlyos ítélet miatt, – a gyáriak úgy tekintettek rá, mint egy mindenre elszánt mártírra, szemük csak úgy sugározta a tiszteletet. S valóban akkor ő még többnek is érezte magát mártírnál: hősnek, mert a mártír megadóan szenved,

a hős ellenben harcol és győz. Titokban mindig ilyen hős kívánt lenni. De most lemondana róla, csak nyitnák meg a kapukat, nyitnák meg, mert itt nem tudja, milyen vége lesz...

Az irodában egyszerre kijózanították. Iszonyú csalódásában és meglepetésében hátrahőkölt, mikor a primgvárdián durván egy zsákba varrt csomagot vetett a lába elé. Takarodjék vele, s meg ne tudja, hogy osztozkodik felette valakivel.

Alig hitt a szemének. Először is azért, hogy őrá egyáltalán gondol valaki, másodsor, mert a csomag feladója olyasvalaki volt, akit ő mindig kigúnyolt. Egy szőke vasesztergályos a szakszervezetből, aki a gyűléseken mindig megbotránkozva tiltakozott, ha veszekedéssé fajult a vita. Lármát túlkialtva kérdezte a szaktársaktól, miért marják egymást, marakodni tudnának szervezetlenül is.

Ezt az embert ő kultúrkukacnak nevezte, mert szüntelenül műkedvelő gárdát követelt a vezetőségtől. Egyike volt azoknak, akik a bérmozgalmakat nem sokra értékelték. Azt mondta: mit ér a nagyobb bér, ha csak a gyomruk tömésére fordítják azt. A perből felmentéssel lábolt ki. És most ő küld csomagot, ő, a gyomortömés ellensége! Mire akarja emlékeztetni az ő csomagjával? Azt akarja értézésére adni vele, hogy őt is csak gyomorlénynek tartja? Ennyivel akarja őt továbbra is a gyáriakhoz kötni, ennyivel kárpótolni elítéltetéséért, hogy legyen türelmesebb rab, mint Tolmáczy?

Iszonyú dühbe hozta ez a gyanú. Ahelyett, hogy valami képp értézésére adta volna ez a kukac a felső bíróságnak, hogy ő nem oka a kitört sztrájknak, s csak becsületből nem tagadta meg a többieket, hát egy rongy csomagot küld? Bár kimondhatatlanul éhes volt, mégis úgy cipelte ölében, mint valami dinamitot. Nem csodálkozott volna, ha kövekkel van tele. De midőn rácsukták az ajtót, s megpillantotta a szeme elé kerülő kolbászokat és szalonnadarabokat, köztük meg két doboz finom dohányt, furcsa érdesség kezdte reszelni a torkát. Dühé egyszerre elpárolgott, megszegyenülés, majd állati éhség lángolt fel a legkisebb zsigerében is. Szeméből szinte kiszökött a könny e zsíros dolgok láttára. Érintésüktől reszkettek az ujjai, homlokán meg kivert valami csípős nyirkosság.

Mindez az övé! Ha beosztással él, egy hónapig is megéri vele. Óvatosan tört le egy kolbászdarabot, s befalta, azután egyszerre vadul tömni kezdte magát, de alig nyelt kettőt, cellaszomszédai lent és fent, jobbról és balról rákopogtak, ismert jelükkel az ablakhoz hívták... Mit akarnak ezek tőle? – ütötte fel a fejét haragosan. Persze – eszmélt rá – ezek a lesőajtó nyílásain látták a csomaggal visszatérni, s most emlékeztetik kötelességére. Örülnek csomagjának, találgatják súlyát, mennyi szalonna, hány szál kolbász jöhetett neki, hány kockacukor, mert azt a betegeknek kell szétküldöznie a zsinegen. Minderre már régen figyelmeztették a cigarettapapírra írt körlevelekkel. Káromkodásba tört ki. Ezek most várják, hogy az est beálltával szétosztogassa nekik. Szinte látni vélte ablakba kapaszkodott alakjukat, mint nyalják éhes szájukat az ő zsíros falatjaihoz... Rettenetes dühbe jött, ha ő most osztzkodni kezd, még jól sem lakhatik saját csomagjából. A dohányt is elvárják, pedig ki tudja, mikor kap ő újra csomagot. És ha rajtacsípi az örök, amint leereszti a porciókat, több csomagot nem vesznek át az ő részére...

Hát ezért, ezért küldött az a kultúrkukac csomagot? Tudta, hogy milyen nehézség elé állítja. De nem fog ki rajta, nem osztzik ő senkivel sem... Nem, legalábbis nem osztzik valamennyin. Úgysem ellenőrizhetik, hány kilót kapott, majd azt mondja, hogy meleg alsóruhát küldtek, azért látszott olyan nagynak... Igen, igen, ezt mondja. Ki láthatja az örökön kívül, hogy mit dugdos itt.

Így határozott, de azért nyugtalanul nyargalt a szűk téren ide-oda. Rávetette magát az élelemre, hogy felét szétporciózza. Abbahagyta, újrakezdte. Káromkodott és nyargalt fejvesztetten. Mikor végre mégis eltökélten szétördelte a kolbász felét, a szalonnát pedig kanala élével szétnyiszálta ötdekányi darabokra, nem tudta megállni, hogy még ezekből a kis darabokból is le ne lopjon egy-egy szeletkét. A csúszós zsírt mohón nyalta a kezéről, foga összereccsent a harapás ingerétől s e zajra eszébe jutottak a fogvicsorgató, éhes kutyák és elszégyellte magát, újra átkapcsolódott a képzelete a szőke szaktársra. A kultúrkukac gúnyosan mosolygó kék szemét látta feltűnni a cella homályos sarkaiban.

– No lám, gondolt rád a kultúrkukac – vélte hallani a hangját. – Tudta, hogy te is csak gyomortömő vagy. Emlékszel, egyszer selyemlelkűnek csúfoltál. Elárultad, hogy nincs szép lelked. Nézd, csak nézd, te hős, ilyen kis adagokat szántál a többieknek. Azok testvériesen osztzkodtak veled. Nincs benned se ész, se szív. Szép lélek nélkül nincs igazi értelem, szív nélkül pedig nincs igazság sem. Hiányzik belőled a kultúrkukac, szaktárs... Te akarnál igazságos világrendet? Hahaha!!

Szekernyés már három lépéssel száguldozta át a cellát, de a szőke lakatos mosolygós arca elől nem bírt elfutni. Minden sarokból feléje világított. Hiába állt meg a csomag előtt ordító étvágygal, mert a kolbászok közül is felnézett rá a kis vasas.

– Tessék osztzni igazságosan – látszott szólani –, úgy, ahogy a többiek. – Nem igaz – morogta ő maga elé.

– Nem hiszem, hogy becsületesen osztzkodtak volna. Miért lennének különbek, mint én?... Ha bevallaná valamegyik, hogy neki is ilyen kínokat okozott a csomag szétosztása, akkor hinni tudna, akkor felengedne a szív benne is. De hallgatnak. Az a Tolmáczy pedig fölényeskedik. Nincs senki sem mellette, akivel megbeszélhetné sok keservét. Csak ezek a falak szívják magukba sóhajait. De nem mondják vissza, amit megtudnak, csak a rettenetes magány facsarta átkokat és keserű rabkönnyeket látszanak kinedvezni magukból.

Körmeivel beléjük karmolt kínjában. Beszéljenek, engedjék szólni a beléjük karmolt rabok neveit, hagyják panaszkodni. Szólaljanak meg emberségesen. Lehető az, hogy mindabból, amit eddig ő hirdetett, csak a félelem és a falás ösztöne volt őszinte? Minden hangból és mélyenjáró eszméből csak az harsog ki: enni, enni! Jaj, hát ezen kell hogy elbukjék az ember önbecsülése? Ezen bukna el a jövő eszményibb világa, a mai ember éhségén? Ó, csak egy napra, csak egy órára engednék össze ebből a magányból a többi rabtársakkal, hogy beszélhessen velük, hogy elmondhassa nekik: sohasem volt hős, sohasem volt erős ember, sem becsületes, hanem mindig csak ő volt, örökké csak „Én” és sohasem „Mi”. Hogy elkiálthassa nekik, segítsenek, ne öljék meg vak bizalmukkal: közelítsenek hozzá kínjuk és gyötrődésük hangjával, gyöngeségeik ö-

szinte bevallásával. Ne higgye magát a legrosszabb, a leggyöngébb embernek...

De a falak némák maradtak. A korai téli este észrevétlenül beleszötte fekete szálait a cella sápadt fehérségébe. Az ablak párás üvegén kívül, a távoli hegyek ormán tűzpont pattant ki a hegycsúcs és sötét ég súrlódásából. És ő a hidegtől meggémberedve, nem tudta, hova rejtse csóré kezeit, hogy egy kis meleget találjon. Csak a pokrócba csavarodva menekülhetett volna, összegüzsörödve, mint a süni, ahogy ezt minden este teszi, amióta a tél hidege beállt, átvirrasztva gyötrődéseivel a fogvacogtató, hosszú éjszakákat. Ráadásul most már e miatt a csomag miatt is így szenvedjen, van-e ennek egyáltalán értelme és célja?! Miért nem veszi a törülközőt, s a nyakába vele, fel a rácsra, hadd öltse megfagyott nyelvét a reggel ajtót nyitó örrre. Minek kivárni az öt év végét, mi lesz így belőle, ha éhen nem hal, ha meg nem örül, ha teljesen le nem aljasodik addig?

Kezébe ragadta a törülközőt, hogy kétfelé hasítsa, hogy hurkot sodorjon belőle, de ekkor a szomszéd cellában szokatlan lárma támadt. Tolmáczy felállt ágyáról és járkálni kezdett. Jól hallani megpatkolt, erős bakancsának kopogását. Jár le-fel; négy lépést ide, négyet oda. És egyre tovább jár. A megingathatatlan nyugalmú Tolmáczy járkál, mint a többi. Egyszerre sürgős lett neki is a szabadulás, s azt siettette most? Ő sem bírja már a hideget, a lámpavilág nélküli cellasötétet? Talán ő is türelmetlenül várja, hogy küldjön már a csomagjából?

Annyira szokatlan volt ez, hogy a maga baja hirtelen eltompult. Azon kapta magát rajta, hogy kopog a Tolmáczy falán, hogy kitérte az ablakot, s az égetően hideg rácsba kapaszkodva várja Tolmáczy jelentkezését. Az most első ízben késett, hosszú pillanatok múltak el, amíg hüléses hangjával jelezte, hogy künt van.

- Mi bajod? – kérdezte sűgva. – Mi történt veled?
- Nem fontos – felelte Tolmáczy vontatva.
- De mégis, kellett hogy történjék valami, mert járkálsz.

Tolmáczy késett a válasszal, mintha nem is akarna felelni, de azután kissé izgatottabb hangon megismételte:

– Mondom, hogy nem fontos az egész, csak... csak elfogyott a dohányom...

– És szenvedsz? – kérdezte Szekernyés oly mohón, hogy a másik sietve tiltakozott:

– Csak járkálok, ma szokatlanul hideg van. De ez sem tart örökké.

Szekernyés kiérezte a könnyed hang rezdüléséből az elfojtott sóhajt. Szeretett volna szeme közé nézni ennek a szikár lengyelnek. Most biztosan szomorúság borong az arcán. Nem tudta megállani, hogy tovább ne faggassa. Rekedten kérdezte, hogy amikor csomagot kap, sosem gondol arra, hogy a maga számára tartsa meg az egészséget.

Tolmáczy ezúttal sokáig hallgatott. Úgy lehet, megsértődött, amiért ilyesmit tételez fel róla. Vagy csak az őrt vigyázza, nehogy beszélgetésen érje őket, vagy csak számadást tesz magával: beavathatja-e őt bizalmába. Sejti-e, hogy válaszával mi felett dönt?... Végre kis köhécselés után Tolmáczy ismét megszólalt. Akadozva bevallotta, hogy rabsága első évében bizony nehezen uralkodott magán.

– Tudod – mondta rekedten, mindig nagyétkű voltam. De már túl vagyok ezen is. Ha te most hasonló helyzetbe kerülnél, mint én az elején, akkor megeheted a részemet is. Edd meg nyugodtan, senkinek sem mondom meg. Számomra már nem fontos az efféle. Bírom az éhezést. Most leszokom a dohányról is. Nem számítanak ezek a szokások. Itt csak a nyugalom számít. Hogy megtartsd magad az ügynek... Elhallgatott, s köhécselve elköszönt, ablakát óvatosan becsukta.

Szekernyés az ablak rácsához ragadt, megrendülésében talán oda is fagyott volna, ha hirtelen sivító szél nem támad a völgy felől, egyike azoknak a jeges szeleknek, melyek éjszakánként vadul ropogtatják a börtönnel szomszédos vízműtelep bádogfedelét. Az a szél arcába vágta a felkavart hószemcséket s kényszerítette, hogy behúzódjon az ablak vékony üvege mögé, melyen zörgött az odavágódó hópor. A falnak tántorodva dörzsölte csuklóit, különösen pedig a hidegtől dagadt keze fejét. Most már ehetett volna jóllakásig, Tolmáczytól felhatalmazása volt rá, de csak állt, s különös ingerlékenységgel fülelt át a szomszéd cellába. Vajon Tolmáczy ismét járkálni kezd-e? A

szomszédban azonban egy-két koppanás után minden elcsendesedett. Dühítő, sértő csend támadt. Biztosra vette, hogy Tolmáczyk miatta nem járkal többé. Az ő nyugalmát kíméli... Ez fontos az erős embernek. Közben észrevette a kezében tartott törülközőt. Karja görcsösen rándult meg, hogy a nyakába hurkolja, de azután dühösen elhajította. Ugyanezzel a lendülettel az ágy mellett heverő csomagnál termett. Vaktában szétdarabolta a maga számára félretett kolbászokat és szalonnát, s kiegészítette a többieknek szánt kis darabot. Valamenynyit belegyömöszölte két harisnyaszárba:

– Nesztek, erős emberek, egyétek meg mind...

Olyan zajjal kopogott át Tolmáczykhoz meg az alatta levő szomszédaihoz, hogy igazán csoda, ha az éber örök meg nem fogták, amikor zsinegével leeresztette a telegyömöszölt harisnyaszárakat. Negyedóra alatt az utolsó darabocskáig szétküldözte csomagjait. Még a dohányát is szétosztotta. Míg a zsineg végén átdobálta Tolmáczykhoz, fogai közt káromkodásokat harapott szét. Mikor végzett ezzel is, hevesen levágta magát az ágyra, lábait maga alá húzta, pokrócát a fejére, s ellenállhatatlan dühös sírásba tört ki. Gyerekkora óta most sírt először, olyan megfékezhetetlenül, hogy a visszhangos falakon a szomszédokhoz is áthallatszott nyögésszerű zokogása. Még a távolabbi cellákban is felültek rabtársai, s borzongva találgatták, vajon melyik társukat rohanták meg a szívgyörcsök.

A földszinten nesztelenül vigyázó őr is megneszelt valamit, s körútját abbahagyva, álmosan felszólt társának az emeletre:

– Micsoda makogás az ott nálad?

Társa egyik lelakatolt ajtótól a másikig lopózva hallgatózott, végre az egyiknél megállt, s bekémlelt a leslyukon, majd a körfolyosó korlátjára könyökölve leszólt a kifeszített drótháló likacsain alig látszó bundás gvardiánnak a földszintre:

– Az ötvenhetes ma csomagot kapott. Biztosan telezabálta magát a disznó. Most azután lidércekkal álmodik.

(1943)

APA ÉS FIA 1943-BAN

Vasárnap reggel süt a nap, mint máskor. Az ébresztőóra helyett ma ő költötte fel a családot, de annál egy órával később. Az apa nagyokat ásítva borotválkozik az ablakfára akasztott tükör előtt. Az asszony tüzet rak, hársfateát főz reggelire. Az alig tizenkét éves fiú borzasan ül a padlón, s fűzi a cipőjét, keze meg-megáll, mert az esze egy igen fontos kérdés körül botorkál, az anyja mindegyre korholja:

– Siess, te jómadár. Ne fűzd azt a cipőt egy évig. Elkéssel a vasárnapi iskolából. Az Isten látott még egy ilyen lustaságot...

A fiú ilyenkor serényebben dugdossa a fűzöt, de ismét elakad a keze, végül feltekint az apjára, s nagyon komolyan kérdi:

– Miért olyan gyávák a négerek, apuka?

– Hagyj békét apádnak – markol a gyerek hajába az anya –, arra gondolj, amiből az iskolában feleltetek.

– De én tudni akarom – rántja el a fejét a fiú. És sürgetően néz az apjára. Az elképedve bámul a tükörbe, abban látja az ő borzas fiát, ezt a napról napra idegesítőbb gyereket. Mindig kitalál valamit, amin ő sosem szokott gondolkozni, amilyen neki soha eszébe nem jut, amire ő szégyenszemre örökké „nem tudom”-mal felel. Hogy jutnak eszébe ennek a fiúnak cipőfűzés közben a négerek? És miért éppen a négerek, akikről ő munkás apa létére csak annyit tud, hogy Afrikában születnek és hogy Amerikában gyakran meglincselik őket. Azután meg van valahol egy tengerentúli nagy világváros és abban egy park, aminek a kapujára az van kiírva, hogy kutyáknak és négereknek tilos a bemenet. S még ebben

sem túl biztos, mert mintha kínait írt volna a Tolnai. Ezekről a kutyák után következő négerekről azonban eszébe jut, hogy egyszer, mikor még a felesége székely cselédlány volt és ő vele sétálgatott a főtéren, hát gumbotosok lekergették őket onnan a piacra a többi cselédekkel és boltiszolgákkal együtt... Úgy gondolja, hogy ezek a négerek is valami cselédnépek lehetnek, s ezért nyomban pártjukra kel, amint ingerülten felel a fiának:

– Én azt mondom, hogy nem gyávák, csak...

– De gyávák és tolvajok – vág közbe a fia.

– Te azt nem tudhatod – mérgelődik fel az apa. –

Sosem láttál négert, eggyel sem beszéltél.

– De Stanley beszélt – makacskodik a fiú.

– Ne ellenkezz apáddal – ront rá az asszony –, öltözz már...

– Nem öltözök – ugrik fel a gyerek, s a többit már az asztal mögül kiáltja, ahova nem ér el az anyja ütésre emelkedő keze. – Addig nem öltözök, amíg ezt meg nem beszéltük. Nem muszaj mindent személyesen látni. Apuka ne hitetlenkedjék örökké.

– Ne kritizáld apádat, te... – néz az asszony hol a gyerekekre, hol a beszappanozott arcú apára, s mintha rájött volna, hogy mivel torkolhatná le villogó szemű fiát, e fenyegető kérdéssel támad neki: – Honnan ismered te azt a Stanleyt? Mondtam már, hogy kitekerem a nyakadat, ha mindenféle léhűtővel szóba állsz...

– Léhűtővel? – nevet bántó hangosan a gyerek. – Hallja, apuka, anyám azt hiszi, hogy Stanley léhűtő volt...

Az apa érzi, most istenesen nyakon kellene teremtenie az anyjával csúfolódó gyereket, de nincs ereje hozzá, mert ő sem tudja, ki lehet az a Stanley, ezért csak úgy zavartan mormog. Látja a tükörben, hogy a felesége megbántottan elfordul. Most már biztosan nem kel többé a pártjára, pedig ez a fiú máris mintha gyanút fogott volna, hogy ő sem lehet okosabb az anyjánál, mert incselkedve mondja:

– Biza, jól fogott volna neki egy léhűtő abban a fene nagy melegben. Ugye apuka, ráfért volna Stanleyre, mikor felkutatta a Kongó vidékét? A Nílusnak is jó forró

volt a leve, mikor végighajózta. Sokszor majd meggebedtek szomjan.

– Ült volna a fenekén – szólja el magát az apa hirtelen –, senki se kérte, hogy odamenjen – mondja úgy, mintha már tudná, kiről van szó.

– Senki? – csap le nyomban a gyerek, s vigyorog. Közben látja, hogy az anyja fülel, s így folytatja: – Apukának az angol földrajzkutató társaság az senki?

– De nem volt muszáj engedelmeskedni neki – kap belé az apja élénken ebbe a kibúvó mondatba.

– Igen de kíváncsi volt Afrikára. Mikor a járatlan dzsungeleken hatolt át, mind elszökdöstek a néger teherhordók, s ellopták a poggyászt is. Hát nem gyáva tolvajok? Veszélyben félannyi kitartás sincs bennük, mint a fehérekben.

– Most már én parancsolom, hogy öltözz! – fordul meg az apja erélyesen. – Ne beszélj butaságokat. Stanley egy fehér úr volt, a néger meg néger, ha majd ők írják meg magukról, hogy gvávák és tolvajok, akkor elhiszem...

– Hogy?! – képed el a fiú – maga inkább hinne nekik, mint Stanleynek, aki annyi mindent kiállt? Ha ő nem ment volna Afrikába, talán ma sem tudnánk, hogy Kongó is van a világon.

– De a néger meg tudták Stanley nélkül is. Miért fárasztották volna magukat olyasmért, amit már úgyis tudnak?

– Igen, de a fehérek nélkül sosem hallották volna, hogy van Amerika meg Európa is.

– Jól éltek ők lincselés nélkül is – vág vissza az apa most még biztosabb hangon. – Te mit érsz Amerikával meg Afrikával és Kínával? Cseppet sem lennének mi szegényebbek, ha semmit nem is tudnánk azokról...

A fiú erre már nem tud mit mondani. Megdöbbenve ismét nekiáll a cipőfűzésnek. Keze most is mindegyre meg-megáll, gondolkozik, vajon tényleg mi hasznuk is van nekik azokból az idegen világrészekből? Ha ő most csak egy hasznot is fel tudna hozni, biztosan kiderülne, hogy mégiscsak nagyon gyávák a néger meg... De majd megkérdi az iskolában. Sebesebben öltözik, a teát is csak

úgy állva issza ki. Már elmenőben van, mikor hirtelen eszébe jut valami, az ajtóból fordul vissza.

– Még nem győzött le, apuka. Mért járat engem polgáriba, ha semmi hasznunk sincs Amerikából meg Afrikából? Miért tanulom én ezeket?

Az apa már beretválkozás után mossa vörösre kapart arcát, éppen azon tűnődik, milyen jó is, hogy egyszer sikerült okos apának látszania. Ezért azután a fia újabb kérdése úgy éri, mint a pofon. Tudja, most nincs idő ravaszkodni, ha leáll vitázni, a gyerek elkésik. Ha megrendes válasz nélkül ereszti el, akkor ő marad alul. Úgy vaktában odakiáltja hát, amit a legjobbnak gondol:

– Azért járatlak, mert polgári nélkül nem vesznek fel inasnak.

A gyerek arcán grimasz jelenik meg, s gyorsan nyúl a kilincs után, mert az anyja haragosan jó feléje. De azért nem állhatja meg, hogy búcsúzóul vissza ne kiáltsa:

– Erről még tárgyalni fogunk...

Mikor az ajtó hirtelen becsapódik utána, a férfi komoran néz össze az asszonnyal, aki ingerülten dadogja:

– Engedhetjük, hogy így beszéljen, hogy azt mondja, tárgyalni fog velünk? Minden szót a könyvekből mond...

Az apa kinéz az ablakon, bal szemöldöke megrándul, amint biztatást várón mondja:

– Én azért, azt hiszem, jól feleltem neki...

– Mit tudom én – von vállat az asszony egészen elkedvetlenedve. – Én sem láttam négert még egyszer sem.

– Nem muszáj mindent személyesen látni – ismétli az apa önkéntelenül is a fia szavait. De a felesége szemrehányó tekintete elől hirtelen elfordul, majd indulatosan teszi hozzá: – Nem szégyen tőle tanulni. De azért nekem is igazam volt a négerek dolgában, mert vannak fehér négerek is. Emlékszel, minket éppúgy lekergettek a főtérről, mintha feketék lettünk volna. És mi futottunk, nem gyávaságból, csak mert tudtuk, hogy még nagyobb baj lesz, ha nem futunk. Így lehetnek azok a fekete négerek is, mert nem gyáva az ember, csak esze van. Néha nem ártana, ha kevesebb volna... Jobb dolgunk lenne, ha csupa okosságból nem futnánk el minden elől... Á, de biztos, most is marhaságot beszélek...

Ingerülten tekint a feleségére, miért nem helyesel vagy cáfol. Az elgondolkozva murkot szed elő, kaparni kezdi, s fejét lesunyítva kérdi:

– Te tudtad, hogy ki az a Stanley?

– Nem tudtam – feleli a férfi még mindig indulatosan – , nem tudtam, de vigyáztam, máskor vigyázz te is. Hadd hogy beszélje ki, amit tud ez a kölyök, s tégy úgy, mintha te is tudnád... Én azt mondom, mikor nincs itthon, belé kell nézzünk a könyveibe. Avval az afrikai dologgal tisztába kell jöjjünk... Hátha mégis van valami hasznuk belőle, hogy felfedezték.

– Jó – mondja csendesen az asszony, s közben már azon tűnődik , mikor éri meg újra, hogy ilyenkor vasárnap ismét jó nagy velőscsontokat főzzön a zöldség-levesbe...

(1943)

CSAK EGY ÖZVEGYASSZONY MIATT

Édesanyjától az óvári házat örökölte, az államtól korán elhaló nyugdíjas férjét, Istentől pedig hosszú életét. Úgy tudja mindenki, s ezért övegy Kunné már kilencvenötödik évét éli teljes gyanútlanágban. A postás minden hó elsején pontosan hozza a nyugdíjat, egyetlen lakója a házbért. A postás arca évenként változik, lakója is más-más arcot ölt, de ő csak azt veszi észre egy ízben, hogy a postások más gúnyára cserélik a régit, a boltosok meg átfestik a címtáblát magyarról románra, s vagy húsz év múlva ismét régi nevüket pingálgatják üzletük fölé, a postások meg előkotorják valahonnan húsz év előtti mundérjukat, s hozzák a pénzt szorgalmasan. Ő ad nekik minden újesztendő első napján húsz fillért. Hogy a húsz fillér a postás számára már nem ér annyit, mint a férje életében, azt nem veszi észre. Hogy is venné, mikor évek óta úgy megy el a házzal örökölt falitükör előtt, hogy még bele sem néz. Az sem tűnik fel neki, hogy lassan kiaszalódik belőle minden szenvedélyre való készség, s ha még van valami vágya, az sem az élet iránt gerjed fel benne. Esténként sokszor ottfelejtí magát a kályha elé tolt fotelben, s reggelenként a bejárónó rezenti fel valamilyen éber kábulatból.

Talán egy-egy ilyen kábulatban történik vele valami, mert egy idő óta akár az ágyban, akár a fotelben ébred, minden reggel megkérdi:

– Maga az, Rózsi fiam?

– Én volnék – feleli Rózsi türelmesen, aki melleleg hatodik gyermekét neveli, s lehet már negyvenöt éves.

E válasz után az öregasszony gyanakvóan fürkészi, s azután felsóhajt:

– Csak azért kérdem, mert én mostanában azt hiszem, hogy már nem élek, hogy már valahol máshol ülök. – Ismét gyanakvón néz, s így folytatja: – Nem is értem, miért élek én olyan sokáig. Maga érti ezt, Rózsi fiam?

– Én sem értem, nagyságos asszony – feleli a bejárónő őszintén, mert a vénasszonyt csak felingerelné, ha valami egyebet mondana.

– Na látja, maga sem érti – örvendezik az minden reggel ugyanolyan csendes meglepéssel, mintha ismét sikerült volna meggyőznie Rózsit, hogy nem is értheti azokat a dolgokat, amiket ő sem ért meg. De ismét csak elkomorul, s úgy mondja: – Biztosan csodálkoznak az emberek, hogy én olyan sokáig élek. Ugye, Rózsi fiam, csodálkoznak?

– Irigyelik, nagyságos asszony.

– Irigyelik, azt mondja, hogy irigyelik? – csóválja megdöbbenve kopott fejét a vénasszony, s szánakozás érzik hangjában, amint tovább szövi rosszállását. – Biztosan tudni szeretnék, hogy mi éltet engem. Persze, kéne nekik... De ha tudnám, se mondanám meg – teszi hozzá sietve, mintha mégis tudná, s el akarná terelni a gyanút magáról. – Nem, nem mondanám meg nekik. Mert nem könnyű ám ez a kilencvenöt év. Úgy érzem, mintha vállamra terítették volna egy vasutasbundát. Tudja maga, Rózsi fiam, milyen nehéz egy ázott vasutas-bunda?

– Nem tudom, nagyságos asszony...

– Na látja, maga ezt sem tudja – nevet a vénasszony boldogan. – Mondja is meg az irigyeknek, hogy hordjanak egy évig ázott vasutasbundát, akkor nem kívánnak sokáig élni. És mondja meg, hogy imádkozzanak értem, kérjék a jó Istenkét, vegye le rólam már ezt a nehéz bundát...

Rózsi csóválja a fejét, de ígéri, lelkükre köti az irigyeknek, imádkozzanak. Csodálkozása a következő napon növekszik. Asszonya az ő bejárónői kötelességei közé is besorozza a haláláért való imádkozást. Vasárnap reggelenként rendszerint felöltözve várja, imakönyvvel a kezében, özvegyi fátyolban, s karonfogva elvezeteti magát a közeli Barátok Templomába. Ott egész mise alatt egymás mellett térdepelnek a hideg kövön, amitől Rózsi több ízben is úgy felhűl, hogy fáj minden ízülete, de a

vénasszony még csak nem is szipog. Elpusztíthatatlannak látszik. Ez őt is idegesíti, mert néha szemrehányást tesz:

– Maga nem imádkozik tiszta szívből, Rózsi. Maga fél, hogy elveszíti a bejáróhelyét, ha én meghalok. Ez nem szép magától. Mert én beajánlottam magát valakihez, Domokos atyával mindent megbeszéltem a múltkor...

– Nem tetszett még mondani – feleli Rózsi csendesen.

– Érdekes – csodálkozik a vénasszony –, én azt hittem, hogy már mondtam. Különös – néz maga elé elszomorodva –, mostanában én mindenről azt hiszem, amit gondolok, hogy már régen elmúlt... De most már tudja, hogy gondoskodtam magáról, lesz helye, ha én elmentem innen. Nyugodtan imádkozhat, Rózsi...

És nézi Rózsit, vár valamit, szeretné, ha elérzékenyülne, de Rózsi nem szól semmit, csak takarít, felfőzi a tejet, kiviszi a kályhából a hamut, s biztosan buzgóbban fog imádkozni ezután.

Rózsi valóban nyugodtabban kívánja a halálát, de nem hiszi valami túlságosan, hogy a halál el merne bánni egy ilyen nyugdíjas úriasszonnyal. Biztosan illedelmesen kalapot emel, mikor elmegy mellette, s jó egészséget kíván neki. Így gondolkodik Rózsi, más néven Jánosiné. A következő vasárnap azonban ugyancsak elcsodálkozik. Mikor benyit a vénasszonyhoz, hogy a templomba vezesse, nem találja szokott helyén, a kopott fotelben felöltözve, hanem a kitárt szekrény előtt pillantja meg, arccal a vállfákról lecsüngő ruhák közé borulva, és nem mozdul. Ijedten megy hozzá, s emelgetni kezdi, de már meredt, mint egy öl fa. Sárga keze görcsösen markolja az özvegyi selyemruhát, amin nagy lyukak tátonganak, lába mellett meg egy döglött egér hever, tátva van a szája, s fehér rágcsálói gyilkosul meredeznek.

Jánosiné nézi a fekete selyemruhát, azután a szekrényben lógókat, azokon is több helyt egérrágta lyukak tátonganak. Jánosiné érteni vél mindent. Biztonság kedvéért benyúl az öregasszony aszott keblébe, s kis borzongással helyezi kemény tenyerét a szív fölé. A bordák között azonban semmi sem zörög. Sápadtan egyenesedik fel. Mi most a teendő? Eszébe jut a lakó, otthagya a

vénasszonyt úgy, ahogy a ruhák közé zuhant, s megy kifelé. Álmában sem jutna eszébe, hogy e zuhanással a vénasszony olyan kötelet rándított meg, ami rövidesen egy egész sereg embert rángat majd ide-oda. A továbbrántó első mozdulatot ő adja át, amint a szűk szobában lakó szabóéknál így szól a teát reggeliző családhoz:

– Jöjjenek, Kovács úr, nézzék, mit csináljak. Kit hívjak előbb: a rendőrséget vagy a mentőket?

– Megölték a nénit? – ugrál fel az asztal mellől egy féltucatnyi sápadt gyerek izgatottan.

– Meg – feleli nyugodtan Jánosiné –, sose hittem volna, hogy egy egér úgy elbánjon valakivel...

– Hagyjuk a vicceket – áll fel Kovács, a zömök kis szabócska, üveggolyó-simára borotvált fejével, fontoskodva indul a háziasszonya lakása felé. Egyik oldalán borzongó felesége karonülő gyerekekkel, a többi apróság meg izgatottan utánuk. Áthaladnak a saját szobájuknál jóval tágasabb konyhán, de a szoba ajtaján csak Jánosiné és a szabó mer belépni, a többiek anyjuk szoknyája mellett nyújtogatják be a nyakukat.

– Itt az egér – mutat Jánosiné a padlóra.

– Elharapta a torkát? – ijed közbe az egyik gyerek, beljebb merészkedve.

Az apja lekuporodik a meredt vénasszony mellé s előbb ő is az egeret nézi, csak azután a vénasszony tárgult, rémülettől megüvegesedő szemét.

– Azt hiszi, hogy meghasadt a szíve? – néz Jánosinéra.

– Biztosan...

– Vajon azért, mert megijedt az egértől, vagy mert megütötte a guta mérgében, hogy így összerágta a ruhákat?

– Az már mindegy – legyint Jánosiné.

Kovács úr helyeslően bólint, s valami ötlettől megkapva a szoba hosszát méregeti, az egyik falat megtapogatja, nem vizes-e, azután kijelenti:

– Át fogunk költözni ide, mielőtt a lakáshivatal elhappolná. Mióta fáj a fogam egy ilyen szoba-konyhára és ne adj Isten, hogy kapni lehessen.

Jánosiné fülel és mérgelődik. Hogy nem jutott neki eszébe ez a dolog. Sógora, Kocsis Bálint a Györgyfalvi

útról szintén régen szeretne magának egy szoba-konyhát valahol a gyárhoz közelebb. A kétvízközi kendőgyárba jár a város túlsó feléről, s ha ideköltözhetne, felével rövidülne az útja. De most már késő. Kovácsék már azt tervezik, hogy milyen jó lesz itt. Az utcai ablakon besüt a nap, oda teszik a varrógépet, hogy melegítse az apjuk hátát, amoda a kályha mellé pedig az ágyat teszik. Míg a szülők ezt megtárgyalják, a gyerekek addig megilletődve bámulják az öregasszony összebicsaklott tetemét és sehogyan sem értik az összefüggést a döglött egérrel. Furcsa, se vér, se semmi. Szüleik ezalatt már a lakáscsere előnyeit sorolják fel, s ezek között külön előnyként emlegetik, hogy a költözködés egy árva fillérjükbe sem kerül. Jánosiné türelmét veszve szól rájuk:

– Hagyják ezt, Kovács úr. Erre ráérnek, ha kiürül a lakás. Azt mondják meg, kell ide rendőrség vagy nem kell. Mert itt én vagyok a felelős – teszi hozzá nyomatékosan.

– Á – legyint Kovács úr – minek ide rendőrség? A papokat kell hívni, rájuk íratott mindent. Azok majd futkossanak, ahova nekik tetszik. Egy ilyen vénasszonyért nem érdemes nagy dolgot csinálni. Holnap már senki sem fogja érezni, hogy ő is a világon volt... Kifelé – lökdösi ki a gyerekeket, s még hátraszól: – Küldöm én a papokat azonnal, egyúttal megbeszélem velük a lakáscserét is.

Jánosiné most már piros a méregtől. Lám, a papok sem jutottak eszébe, mintha nem ő kísérgette volna ezt a vénasszonyt húsz éven át a barátokhoz. Most mégis ez a szabó telepedjen ebbe az utcai lakásba. Utána is kiáltja, hogy ha már az utcai szobát elhalássza előle, akkor legalább az ő helyébe a sógorát akarja betenni, ne ígérje másnak... Egy óra múlva, mikor a papok tényleg átveszik az ájtatos intézkedések jogát, Jánosiné szalad is nyomban Kocsis Bálintékhoz. Azok mit sem sejtve, vidáman vannak. Kocsis három fiával hancúrozik, egyet-egyét odacsap tenyerével a feleségéhez is, a gyerekek könnyük csordultáig nevetnek. Jánosiné valósággal mennykőként esik közéjük. És hajszolja Kocsis Bálintot, rögtön, de rögtön szaladjon a papokhoz – s már rohan is tovább. Kocsis örömmel veszi a kabátját, hiszen az

óvári lakás félórai továbbalvást jelentene, este meg ugyanannyi pihenőt, de a felesége aggodalmaskodik:

– Gondolkozni kellene ezen még, Bálint. A gyerekek hogy járjanak iskolába ide fel az Óvárból. Ha még a vizsga után lennénk, nem bánám, de így... Azután az Óvár nem nekünk való hely. Ott csupa úri népek laknak.

– Hát aztán – ráncosodik Bálint –, ők inkább ki-jöhetnének ide lakni...

– De a költözködés sok pénzbe kerül...

Kocsis Bálint lelkesedése hirtelen lelohad, bosszankodik a feleségére. Az óvári lakás sok előnye mellett neki is eszébe jut egy sereg hátrány. Elszakadjon környékbeli ismerőseitől, kuglibarátaitól, és ami a legfontosabb, itt hagyja kedvenc borbélyát, aki már kitanulta, hogyan nyírja és fésülje, hogy kissé hegyes feje kerekdedebbnek lássék... Az óvári lakás azonban nem hagyja nyugton. Hogyne, hogy még a lakáshivatal odaadja valami belvárosinak, ő meg továbbra is járja azt a marha nagy utat.

– Nem bánom – kiált fel bosszúsan –, azért is kiviszem azt a lakást. A gyerekeket átíratjuk valahova közelebb.

– Vizsga előtt nem akarom – keményedik meg az asszony –, év közben cserélt tanító alatt elbutulnak. Azután kivel barátkozzak én az Óvárban?

– Szóval itt van a kutya eltemetve – ingerlődik fel Kocsis Bálint. – Sajnálod a pletykakompániát. Kiviszem azt a lakást, hogy leszoktassalak a szomszédolásról, hogy többet törődj a lakással, ne fusson örökké, mintha árvíz hajtaná...

Kocsisné elképedve néz az urára, mi ütött ebbe? Máig eszébe se jutott efféléket hánytorgatni... Az árvíz-hasonlat meg éppen felbőszíti, s kiabálva védekezik: neki beszél szomszédolásról, mikor ő, Bálint, nem élhet a kuglibarátok nélkül egy percig sem. Jól van, hát elköltöznek, el már csak azért is, hogy kimentse Bálintot a rossz társaságból, hogy egy kis férfibecsületet tanuljon az úri népek között...

– Én... tőlük? – hadonászik már Kocsis Bálint. – Én azután nem, most már azért se költözünk...

- De költözünk, rögtön felmondok – így az asszony.
- De nem mondasz...
- De felmondok...

Veszekedésük kihallatszik az udvarra, s van ott még két lakó, az egyik egy négyleányos család, a legnagyobb leány, az ötödik, másfél évvel ezelőtt ment férjhez, s az anyja, a mázsás Boldáné, ahogy az utcában nevezik rengeteg kövérsége miatt, már régen szeretné, hogy a fiatalok közelébe költözzenek, mert a férfi komiszul bánik a lányával, s itt a keze alatt ráncba szedné a hetyke vőuramat. Eddig kibújt a közelebb költözés alól, hogy nem lehet lakást kapni, de ha ezek a Kocsisék elmennek innen, az úrfi sarokba szorul.

Lesi hát Kocsisékat, s mikor végül elmenni látja a férfit, ő is felcihelődik. Viszi rengeteg hájait le a vejéhez. Jókora utat kell megtennie, le a Dermata-gyár háta mögé. Nehéz teste miatt ritkán jár a fiataloknál, s előre elképzeli, mekkora szemet mereszt majd Kis István vőúrfi. Az nézi is úgy, amikor kifulladás közepük toppan, hogy még székkal sem kínálja. A felesége persze most is sír, mosogat. Potyognak a könnyei a vizestálba. Szép darab menyecske, majdnem akkora, mint az anyja. Kis István olyan vékony mellette, mint egy hőscincér. Boldáné nem érti, sehogyan sem érti, hogy ez a nyakkendőt viselő férfi seprűnyél hogyan tudja megríkatni az ő derék leányát.

– Már megint sírtok – ereszkedik le kínálás nélkül az egyik székre. Érti, ha le nem ül nyomban, vagy sírva fakad maga is, vagy akkora pofont ken oda a vejének, hogy abból harmadnap temetés lesz. – Ki bántott, Bözsikém? – kérdi olyan hangon, hogy a veje rögtön leteszi az újságot, amit eddig könnyező felesége mellett nyugodtan böngészett.

– Maga persze azt hiszi, hogy én bántottam – kezdi Kis István jó fenn, annyira fenn, hogy Boldáné jónak látja kissé alábbszállni a maga hangjával.

– Jó, na – mondja szelíden –, de valamiért csak sír, ugyebár?

– Sír, mert ismét hízott egy kilót.

– Micsoda – ül egyenesebbre Boldáné, hogy a szék csak úgy ropog belé, a hízás nagyon érzékeny pontja

neki is. – Hogy... Bözsi megint hízott? Én úgy találom, hogy nagyon is rossz bőrben van...

– Na, ugye – zokog közbe a lánya.

– Ki beszélte be neked azt a marhaságot, hogy híztál?

– A boltos mérlege – felel gyilkos nyugalmú veje.

– A boltos mérlege – háborodik fel Boldáné –, maga az én leányomat a boltos mérlegén méri, azon méri, amin a meszet meg a fát szokta... ?

– Mit csináljak, ha a patikuséra nem fér fel?...

– Hallja, Pista – ugrik most már a vénasszony –, ne üzzön csúfot belőlünk. Mi igazán csak egy falatkák vagyunk a régi emberekhez képest. Nézze meg Mátyás király szobrát a vezérekkel. Mik vagyunk mi azokhoz képest: bogárkák. De ha valamivel mégis derekabbak vagyunk másoknál, az csak azért van, mert mi is abból a királyi fajtából valók vagyunk.

Kis István erre úgy áll fel a zsámolyról, mintha a mennyezetten készülne utat törni magának.

– Ezt hamarább is mondhatták volna. Én azt hittem, hogy egy karcsú munkáscsaládba nőszölök be, legalább apai ágon. Olyan is volt Böske leánykorában, mint egy nádszál. De ha már suttyomban mégis királylányt sóztak rám, akkor legalább ne mondja, hogy a mérleg csal.

– Pedig azért is csal – tör ki ismét a zokogás Bözsiből.

– É- én úgy érzem, hogy fogytam. Azért mertem a boltos mérlegére állni. Amíg oda nem mentem, Pista egyre fújta, hogy a boltos mérlege csal, mikor fát mér nekünk...

– No, nem baj – kap észbe Boldáné, mert úgy érzi, hogy ez a dolog most épp kapóra jön neki, s így folytatja:
– A mi utcánkban nem csal a boltos mérlege. Az udvarunkban elsején kiürül egy szoba, s rögtön velem jöttök és leelőlegezitek. Ott lesztek a kezem alatt. Lesz rá gondom, hogy Bözsi fogyjon egy kicsit, te meg, úrfi, hízzál egy kicsit...

– Hízni – mérgeződik fel a vő –, majd a háromkilométeres út fog hizlalni, ami a Györgyfalvi úttól a Dermatáig vezet...

De már beszélhet, Bözsije ábrázata ragyog, minden kövér dudor egy-egy nap meg hold rajta. Potyogó könnyei meg hulló csillagok. Rájuk hagyja hát, hadd ter-

vezzenek, majd túljár az eszükön. Anyósa azonban ismeri már, s míg ő öltözködik, átmegy királylányával a háziasszonyhoz s azon nyomban felmondják a lakást... Háziasszonyuk nem ellenkezik, sőt örvend. Nem szereti Kis Istvánékat. Ahogy a szomszédainak mondani szokta, ajtón-ablakon csorog ki tőlük a könny, annyit sír Böske. Még éjjel is veszekednek, sehogyan sem pászolnak össze náluk a méretek... Lakót kap ő helyettük eleget, még többet is ígérnek. De azért valami egészen rendes családot szeretne... Ahogy Boldáné elcipeli magával Kis Istvánékat, látogatója jó, egy asszony, s elmondja neki a kiürülő lakás dolgát, az tovább adja a szomszédban. Ott azon nyomban felkerekedik a férfi, és siet le a Rákóczi út végére, Gergő Jánoshoz. Az ide szeretne költözni a felesége kedvéért a Dermata közelébe, mert ott dolgozik a cipőgyárban. Gergő János valóban rendes ember, az első hallásra valóságos mintalakó a házigazdák fülében, vagyis gyermektelen szent ember, baptista, aki még a légynek sem árthat, mert a galambok szeretik a legyet, márpedig Gergő Jánosnak, ha gyereke nincs is, de van vagy száz galambja. Jelenlegi házigazdáját öli meg a méreg miattuk. Mert a galambok újonnan cserepezett háza fedelét pepita színűre piszkítják, azután meg örökké tollpihék szálldosnak utánuk, az ember vasárnapi fekete kabátjára szép észrevétlenül rá-rátelepednek. Ráadásul a baptista Gergő el nem adna e galambokból semmi pénzért egyet sem, hogy a húsadaggal örökké elégedetlenkedő udvarbeliek egy kis galambpaprikással pótolják a háborús kosztot. A baptista azt tartja, hogy a galambokat az Úr dicsőségére kell nevelni, mert özönvízkor azok hoztak olaját Noé bárkájába. Ma pedig ismét Noé bárkájába szorult a jobbik része az emberiségnek, s bizony lehet, hogy még száz galamb sem lesz képes egy kis zsenge olaját találni.

Így prédikál az udvarbelieknek folyton-folyvást. Életüket valósággal tönkreteszi azzal, hogy minden cselekedetükből kimutat valami Úrnak nemtetsző mozzanatot... Gergő János örömmel fogadja bátyját, akár holnap Kis István helyébe költözik, legalább abban a fertályban is téríthet, hátha ott megértőbbek az emberek. S azon nyomban megvizsgálja jelenlegi házigazdáját is a jó hírrel.

Házigazdája lányához barátkozni járt Gergő Mariska, s ez a lány – jobban mondva a környékeliek gúnyos megszólítása szerint: kislány – már jóval felül van a húsz éven, s alig valamivel alul a harmincon. Már tíz eljegyzést felbontott, a tizenegyedikkel: Szekernyés Pali-val azonban már több mint egy éve jegyben jár, egybekelni lakás híján nem tudnak. Ez a kislány, mikor barát-nőjétől hallja, hogy a baptista hurcolkodni készül, nem törődve se illemmel, se vacsoraidővel, rohan a Szamoson túlra vőlegényéhez. Kipirosodva szinte beesik az ajtón, amint kiáltja:

– Pali, van lakás, elsején beleköltözhetünk...

Pali öreg szüleivel éppen vacsorázik, de nyomban le is teszik a kanalat, Pali meg feláll, szép szál lakatoslegény, a szomszéd utcában levő kendőgyárban dolgozik, ahol Kocsis Bálint is keresi a kenyerét. Mariska hírére Palinak nyomban az jut az eszébe, hogy vége a kényelemnek. Itt kell hagynia a gyár tövében levő szállását, hogy az Isten háta mögül járjon ide dolgozni. Ráadásul már nem kívánja Mariskát olyan hevesen feleségül, mint az első hónapokban, de meg öreg szülei sem kedvelik. Kenyérkereső nélkül maradnak, ha megnősül, fiatalabb is egy évvel Mariskánál. Ezért minden lelkesedés nélkül, de becsületes helytállással fogadja Mariska hírét.

– Ha van lakás, akkor egybekelünk, Mariska...

A két öreg konokul hallgat, s nem néznének fel egy világért sem. Valahol távol megkondul a Barátok Templomában a harang. Nem is sejtik, hogy a felravatalozott özvegy Kunné lelkiüdvéért harangozhatnak a barátok. Hallják ezt a harangszót Kocsis Bálintéknál és Kis Istvánéknál, hallja a baptista, s hallják a házigazdáik, de meg sem kérdik: vajon kinek harangoznak. S ha tudnák is, mi közük nekik ahhoz a vénasszonyhoz. Hallja Mariska is, de ő jövődöbeli anyósa arcát fürkészi. Most először ráijed, hogy ezek az öregek nem szívesen látják őt menyükül. Látja, hogy Pali sem örvend, még el sem mosolyodik. Hirtelen úgy jő, hogy szó nélkül hátat fordítson nekik, elfusson, ki a nagygátig, s e harangzúgás közben az örvénybe vesse magát. Mert hogy a tizenegyedik vőlegénnyel is abbamaradjon minden, azt élve nem bírná ki. De nem fordít hátat és nem szalad el, sértett önérzete

bármennyire hajtja is, nem bír elmenni innen. Szép ez a Szekernyés Pali és derék marad öregségére is, mint az apja, akinek formás ősz feje, remekül pödört bajuszkája s egészségtől piruló arca most is rákapatná az asszonyokat, ha fél lábát ott nem hagyja 1914-ben az orosz fronton.

Mariska nem bír elszaladni, hagyja magát hazakísérni. Haza, ahol bútoruk egy része már esküvőre készen be van raktározva a háziúr kocsiszínébe. Így történik azután másnap reggel, mikor özvegy Kunnét a temetői kápolnába szállítják, hogy Szekernyés bácsi ablakába kikerül egy cédula: „Fiatalember elsejétől szállást kaphat.” Így történik az is, hogy szeptember elsején a Malom utcában szép sorjában állnak a költöztető szekerek. A fuvarosok tétlenül sütkéreznek a kora reggeli napfényben és semmit sem remélnek a mai naptól, mert ugyan ki költözik mostanában. Jó nagyot néznek tehát, mikor csak jó egy hegyesfejű ember, Kocsis Bálint, s elhívja az egyik szekere, költöztesse le a Györgyfalvi útról az Óvárba. Csodák csodájára valamivel később ismét jött egy munkásférfi. Gunyorosan, csípősen alkudozik. Ez Kis István, s felpattan a stráfra, viteti bútorait a Pacsirta utcából fel a Györgyfalvi út tetejére. Délután jön a mosolygós arcú, galambos baptista Gergő János, s megalkuszik a Rákóczi úttól a Pacsirta utcáig való fuvarra. Estére szakadó eső támad, s a tócsákat gázolva egy kosarat cipelő fiatalember megy Szekernyés bácsiékhoz. Az ő helyébe megy egy másik, ennek a helyébe megint más és így tovább szakadatlanul. Szekernyés Pali szintén cipeli a maga holmiját szüleitől a galambos baptista helyére. Mindenütt rendezkednek az új lakók, veszekednek és zsémbelődnek. Régi helyükről kimozdított limlomjaikkal úgy járnak, mint a kiásott földdel, sehogyan sem fér vissza a gödörbe annyi, amennyi kikerült onnan.

De eltelik egy hónap, kettő, valahogy minden holminak helyet szorítanak az új lakásokban, csak a lakók nem lelik helyüket sehogyan sem. Kis István felesége egyre hízik, az ura meg egyre fogy, nem bírja anyósa közelségét, unszolja Bözsit, költözzenek el máshová, de Bözsi nem akar, jól érzi magát édesanyja árnyékában. Ott a szégyellt kövérség – királyi termet. De ha még akarna, sem költözhetne: nincs üres lakás. Kis István végül is

egyedül költözik el, beadja a válópert. A galambos baptista Gergő János a költözködéskor úgy meghűlt a szakadó esőben, hogy kéthónapi kínlődás után végez vele a mellhártyagyulladás. Kocsis Bálint meg költözne vissza az Óvárból a Györgyfalvi útra, mert a kétvízközi kendőgyár anyaghiány miatt leállt, s ő most a Györgyfalvi úttal szomszédos utcában kap munkát. Kovács, az óvári sokgyermekes szabócska sem nyughatik az utcai szobában. Felesége majd minden éjjel látni véli özvegy Kunné hazajáró lelkét, amint ide-oda csoszog a lakásban, s azt súgja: „Vigyázzatok az egerekre.” A gyerekek is fel-felsikoltanak, ha valamelyik sarokban mozdul valami.

De kísért a vénasszony: a rendőrségi lakásbejelentőben, amikor kijelentik, az anyakönyvben, mikor kihúzzák a nevét, a telekkönyvnel, mikor a házat átírják a papokra, a nyugdíj központban, mikor törlik a nyugdíjasok sorából.

Miatta Szekérnyés Paliék is költöznének nagyobb lakásba, tavaszra gyereket várnak. Az meg is érkezik, s Pali loholva megy a szomszéd asztaloshoz, rendel egy gyönyörű szép feresztőteknőt. Az asztalos füttyörészve gyalulja a deszkát, örül a tizenkét pengő keresetnek, szétfizeti kenyérre a péknek, cipésznek, mészárosnak és tanárnak meg piaci kofának, azok meg tovább adják a teknő árát másoknak, s az innen-onnan végül is a barátok templomperselyébe hull, onnan meg egy kőfaragóhoz kerül, aki szép márvány emléket farag Kunné sírján, s a kőbe ezeket a szavakat vési:

– Élt 95 évet felebarátai javára és meghalt Isten dicsőségére.

(1943)

ÖTVEN CSOKOR VIRÁG

A negyedik osztály még egészen fiatal tanítónője a tanterembe hordott sok virágtól s a rekkenő melegtől, főként első vizsgáztatásának izgalmaitól szinte reszketve támolygott az udvarra. Itt az ünneplőbe öltözött szülők fogták körül, s mindegyik kezét fogott vele. Nyirkos, kemény ujjuk erős fogású volt, az asszonyoké éppen úgy, mint a férfiaké. Hálálkodtak, és dicsérték, amiért egy gyerek se bukott meg a keze alatt, s azután szétszéledtek a külvárosi poros utcák közeli és távoli házai között. Ő meg ottmaradt köréje sereglő tanítványaival. Fiú mindahány, közülük nem is egy mezítláb, a vizsga alkalmából éppen hogy tisztábbra mosakodtak, mint máskor. Kérlelték, engedné meg, hogy hazahordják lakására a virágokat. Az iskolaszolga már rakta is kifelé azokat a tanteremből, hogy a délután vizsgázó ötödikesek számára kitakarítson. Szép sorjába rakta a csokrokat a tornác könyöklőjén. Pontosan ötven csokor volt, minden tanítványa hozott egyet, ki szegényes patkoncát, ki mezei bokrétát s egyik-másik cserepes virágot, rózsacsokrot.

A kis tanítókisasszony, ahogy a fiúk nevezték, ijedt gyönyörűséggel nézett végig a töméntelen sok virágon. E pillanatban eszébe sem ötlött, hogy mit kezd ennyi virággal, hova helyezi azokat. Szegényes szobáskában lakott a szomszéd utcában. Fizetéséből alig-alig tengődött, s most egyszerre ennyi virág zúdul rája, akárcsak kollégáira, akik szintén sok gonddal vesződnek. Az egyiknek szüksége volna egy pár cipőre, a másiknak meg egy öltöny nyári ruhára s neki magának egy egész sereg apró, de égetően fontos dologra, amire sohasem futja a fizetéséből.

Az elmúlt iskolai év alatt a tízperces szünetekben örökké rongyos harisnyáit stoppolta. Önkéntelenül is arra gondolt, hogy jó lenne pénzzé tenni ezeket a csokrokat, legalább harisnyaszükségletét kielégíthetné az árukból. Az ötlet annyira megtetszett neki, hogy az irodából kilépő idős kolléganő elé sietett, s tréfás modorba rejtve, közölte Erzsi néniével praktikus észrevételét. Erzsi néni bosszúsan intette le. Ne is gondoljon erre. Úgy járna, mint a Mariánumi apácák, akik a múlt évben piacra vitték valamennyi növendékük vizsgai virágát, vagy kétszáz csokornyit. A kofák azonbanvalósággal fellázadtak ájtatos konkurenciájuk miatt. Megtudták a dolgot a növendékek szülei is, s felháborodva tiltakoztak virágos tiszteletnyilvánításuk pénzzé váltása ellen.

– Vitesse haza őket, lányom – legyintett Erzsi néni megvetően –, azután majd holnap szemétre löki valamennyit. Harminc éve tanítok, s képzelheti hogy ezalatt sokszor két osztályt is tanítottam, házat vehettem volna a vizsgai virágok árából...

A kis tanítókisasszony elszégyelte magát, s intett a rája várakozó fiúknak, vigyék haza a virágokat. Azok lelkendezve nyalábolták föl, s nagy seregben követték. otthon zavartan tekintett körül, hová is rakhassa. Hogy is képzelik ezek a jámbor szülők a dolgot, azt hiszik talán, hogy húszablakos lakása van a tanítóknak? Legalábbis ennyire volna szüksége, hogy ezt a virágözönt szépségükhöz méltó helyre rakhassa. Egyetlen ablakába azonban éppen hogy csak a három cserepes virág fért el, a többit kénytelen volt odatétni, ahová lehetett. Az ágy, a szekrény teteje, kicsike kis ósdi íróasztala, két széke s a falak töve, körös-körül a szoba, lent és fent csupa virágba borult. Tanítványai várakozóan lábatlankodtak körülötte, saját csokraikat szorongatták markukban, s ellenségesen nézték az ablakba került cserepes virágokat. A magukét szerették volna azok helyébe. Iruló-piruló, izgatott viselkedésük elárulta ezt a vágyukat. A tanítónő idegesen vette elő egyetlen vázáját, s nem tudta, hogy a sok tarka szépség közül melyiket állítsa belé. Egy szép rózsacsokrot szeretett volna megmenteni a korai elhervadástól, de a fiúk konokul álltak a maguk szegényes patkoncáival. Szemmel láthatólag a magukét kívánták a vázába, ha

már az ablakban nem jutott hely. A tanítónő ingerülten szólt rájuk, köszöni kedvességüket, menjenek szépen haza, majd elrendezi egyedül az egészet.

A fiúk vonakodva engedelmeskedtek, de a kapu előtt ismét megállapodtak, s tanakodni kezdtek. Idebent a tanítónő fáradtan sepegte le az egyik székről a csokrokat, s leült. Csüggedezve találgatta, vajon miért fontos ezeknek a fiúknak, hogy kinek a virága kerül a vázába vagy az ablakba. A tegnap vizsgázó harmadikosok még arra sem gondoltak, hogy legalább hazahordják tanítójuk virágját. Hogy is nem jutott eszébe eddig egy kollégájának sem, hogy valami módon a szülők tudtára hozzák, adják össze a virágra szánt pénzt, s vegyenek valami értékes holmit emlékül? Ezek a külvárosiak még azt sem mondhatják, hogy a virágokat saját kertjükből hozzák, mint falun. De vajon beleegyeznének ezek a munkásemberek ebbe? Talán, ha megüznék fiaikkal, megértenék a dolgot. Miért ne kezdené ő ezt az újítást. Felpillantva meglátta a kapu előtt ácsorgó fiúkat. Mit akarnak ezek? Majd még visszajönnek, és számon kérik virágaikat. Ezek a kurtanadrágos kis emberkék év közben is sokszor meghökentették. Kétértelmű huncutsággal hengegtek az ötödikes fiúknak, mondván, hogy az ő tanítónőjük még kisasszony, nincs neki ura, mint az igazgatónének. Többször meg azon kapta őket rajta, hogy a stoppolásra magával hozott harisnyáit kézbe kaparintották, ha szünetben benn feledte az asztalon, és simogatták, teregették, belédugták karjukat, s borzongva nevetgéltek a síkos női holmi érintésétől.

Akkoriban semmiféle jelentőséget sem tulajdonított e kamaszos gonoszkodásnak, most azonban belépirulva ötlött eszébe, hátha mégis valami mélyebb értelme lehetett különös viselkedésüknek. Nem jutott ideje átgondolni ezt az ötletét, mert a fiúk tanakodása odakünt a kapu előtt hangosabbá vált, megdöbbenésére Furu Márton, a leggyöngébb tanulók egyike, hangosan ezt mondta:

– Én az ő kedvéért szívesen megbuktam volna...

– Hiába buktál volna – ismert rá Csíki Pali szomorkás hangjára. – Ő nem szereti a rossz tanulókat. Meglásd, most is a jók virágját fogja vízbe tenni.

– Mi? – kiáltott fel Furu Márton nyersen. – Annak a piszeorrú, pocsek Tóth Jancsinak a virágja talán külön? Nincs annak egy csepp békája se a karjában. Aztán Gábor Pista nem jó tanuló, mégis az ablakba tette az övét a cseréppel, mert művezető az apja. Itt is ez számít, nem a béka, mondta ezt apám elégszer...

A kis tanítónő felháborodva pattant fel, hogy kirohadjon s megpofozza a fiúkat. De hirtelen lelankadt, s borzadva gondolta: vajon a külvárosi gyermeklélek romlottságát avagy a gyerektestbe nyomorított férfitárgy korai mohóságát gyanítsa a fiúk szavaiban. Azután meg mit higgyen e gyanúsítgatásról? Ezeknek már a művezető fia is úrifíúnak számít? Hagyhatja, hogy ebben a hitben éljenek? Hogy ő a művezetőkhöz húz? Ő húzna, a szegény parasztszülők lánya?...

Ingerülten tekintett az ablakba helyezett cserepes violára. Azután meg a szekrényhez lépett, s elővette hónapok óta zsugorgatott kis pénzét, amit elsején készült kiegészíteni fizetéséből, hogy egy rendesebb kalapot vegyen rajta. Keserű eltökéltséggel vette magához, a tükör előtt megigazította haját, s azután a szerteszét rakott virágokra zárta az ajtót. Az utcán utolérte Furu Mártonékat.

– Megállj, te! – szólt rá indulatosan. – Ebéd után jertek hozzám, és segítetek elrendezni a virágokat.

Ezzel ott is hagyta a megszeppent fiúkat. A legközelebbi porcelánkereskedésbe sietett. Kiválasztott egy jókora nagy vázát. A kalap negyed ára ráment, de csak az üzletből kilépve eszmélt rá, hogy talán most ostobán cselekedett. Még ő veri magát költségbe a vizsgai virágok miatt, ahelyett, hogy neki lenne haszna belőle. Kollégái esetleg ki is nevetik.

De már ez sem riasztotta vissza szándékától. Nem is lehetett volna azt megmásítani. Délután Furu Mártonék hűségesen beállítottak. Egyenként kézbe adatta velük a csokrokat, s mindegyikből kiválasztotta a legszebb szálat, a cserepes violákról is leollózta a legszebbeket, s valamennyit a közös, új vázába helyezte, kitétte az ablakba.

Mikor ezzel elkészült, ráparancsolt a fiúkra:

– A többit vigyétek haza. Nincs hova rakjam valamennyit. Mondjátok meg szüleiteknek, hogy jövőre ne verjék magukat költségbe, aki akar, hozzon csak egy szál

virágot, az belékerül az osztály vázájába. A többi virág árát gyűjtsék össze, s vegyenek abból könyveket a legszegényebb tanulónak.

Így történt aztán, hogy a következő iskolai év vizsgáján a tanítónőkisasszony kezébe tényleg szép kis összegecskét tettek le a szülők virágcsokor helyett, s együtt beszéltek meg, hogy ki is az osztály legszegényebb tanulója a sok szegény között. Az asszonyok maguk között azon tanakodtak, honnan keríthetnének az ő kicsi tanítónőjüknek egy hozzávaló rendes férfit, aki el ne rontsa, s el ne vigye az ő külvárosukból.

(1943)

VALLÁSVIZSGA

A tiszteletes úr asztalán tucatjával sorakozó kartonperselyeket az imént ürítették ki. Az eredmény lesújtó volt. Pénz többnyire csak az „Iskolánkért” jelzésű rekeszből hullott ki. A „Templomunkért” meg a „Szegényeinkért” és a „Szeretetházunkért” feliratú rekeszekben elvéve ha akadt pár lej. Ezeket a hengeralakú perselyeket a hídvégi református családok között szokták szétosztani, hogy otthonaikban is szüntelenül emlékeztessék őket az adakozás szükségére; a „Kisebbségi iskolánkra, Kisdédóvónkra” és mindazokra az egyházi intézményekre, amelyeket a perselyekre ragasztott képek ábrázoltak. Negyedévenként összegyűjtötték a kis szavazóurnáknak tetsző holmikát, de az apró lejekkel szavazók többsége következetesen és mindig csak az „Iskolánkért” nyitotta meg pénztárcáját. Máthé Laci, ahogy a hídvégiek nevezték maguk közt korán öszülő papjukat, csüggedten pillantott az íróasztal másik végén jegyezgető feleségére, és felsóhajtott:

– Úgy látszik, rossz pap vagyok, ha csak az iskola kedves nekik.

– Ugyan, Laci! – tekintett fel szemrehányóan a hervatag asszony –, hogy jut eszedbe efféle. Mindig zsúfolt a templom.

– Én üresnek érzem. Én csak kabátokat meg cifra kalapokat látok a padosorokban. Nem érzem a lelküket. Valami baj van itt...

– Az mindenütt van.

– De ez a mienk egészen különös – állt fel a pap maga elé révedezve. – Valami nagy kifogásuk lehet az embereknek, de nem mondják meg, hogy mi. Dalárdis-

táink félvéneként kicserélődnek. Bibliaóráinkon is sűrűn váltakoznak az arcok. Az elmaradókat a templomban sem látom. Ahogy iskolásaink inasnak mennek, vagy a középiskolába iratkoznak, többé őket sem látom. Elrejtik előlem a lelküket, prédikációimat se nem dicsérik, se nem bírálják. Máshol legalább veszekednek a papjukkal, de itt... itt csak szenteskedő bábunak néznek.

– Nincs igazad – intett a tiszteletes asszony aggódva az iroda másik felében kotorászó kispap felé. – Különbül megy itt minden, mint máshol. A püspök úr a múltkor is megdicsért... Az adóval, igaz, hátralékban vannak, de hol nincsenek? Meg kell érteni ezeket a külvárosi munkásnépeket. Kevés a pénzük. Azért adnak csak az iskolánkra.

A pap hevesen készült szólni, bíráló megjegyzései voltak a püspök személyére is, de a kispap jelenléte miatt türtőztette magát.

– Hiába, nem bírok belényugodni ebbe az állapotba. Ha igazában húznának minden intézményünkhöz, akkor azt a keveset négyfelé raknák a perselybe. Tüntetnek ezek ellenem, azért nem rakják. De legalább mondanák meg, hogy mi bajuk van velem.

Szavait kopogás szakította félbe, s nyomban ezután egy kosztümös, alacsony nő nyitott be. Jónapot kívánokkal köszönt, pedig itt a „Békesség Istentől” szövegű üdvözlést igen szigorúan vették. A pap jónapotozó látogatóiról nyomban tudta, hogy azok közé tartoznak, akik csak temetésekre hívják őt. Látogatóit szokása szerint kutatóan fürkészte, látta-e már a templomban. Jó arcmemóriája volt. Istentiszteletken örökké a hívek arcát figyelte, de a bejövő fiatal nő szembeötlően mongol ábrázatára nem emlékezett.

– Milyen ügyben tetszik?... – kérdezte kissé hidegen.

– A lánykámát szeretném megkereszteltetni – jött közelebb az asszonyka.

A papné szemüvege fölött bírálóan nézte végig. Nem tetszett neki, hogy az ura olyan előzékenyen tolja eléje a széket. Szenttelenül elfogulatlanak látta ezt az asszonyt. A pap felvillanyozódott. A keresztelők mindig jobb kedvre derítették, mintha az ő érdeme volna minden

újszülött református. Sebesen fellapozta előjegyzési naplóját, s megkérdezte:

- Kedves férje neve, foglalkozása?
- Székely Tamás, esztergályossegéd...

A tiszteletesné ajka kissé gúnyosra rándult. No nézd – gondolta –, mégis úgy áll itt, mint egy dáma.

- Első gyerek? – kérdezősködött tovább a pap.

- Első és utolsó – ült le Székelyné.

– Utolsó! – ütődött meg a pap. – Honnan tudja azt, oly biztosan?

- Nem akarunk többet...

– Nem akarnak?! – hüledezett a tiszteletes. – Már engedjen meg... naccsád, de talán más akarat is beleszól ebbe... – Ahogy ezt kimondta, nyomban meg is bánta. Gyülekezetében számtalan egykézű asszony akadt, de még egyetlenegy sem merte így bevallani. Ha vallatóra fogta őket, hogy miért teszik, szemforgatva hímeztek-hámozta, hogy így meg úgy, nem ad többet a jó Isten. És most ez ideáll, őszintén kitalálja, s talán még az okokat is elmondja, ha el nem riasztják. Izgatottan tekintett megbotránkozó feleségére s az erre forduló segédpapra: mit tájták a szájukat, ne hozzák zavarba ezt a nyíltarcú menyecskét. Az azonban nem látszott elbátortalanodni, egyszerűen s minden él nélkül azt felelte a tiszteletes kérdésére, hogy eddig az ő akaratuk szerint szaporodott a család. A pap tiltakozó izgatottságát leküzdve, naplója fölé hajolt:

- Mostanában költöztek Hídvégre?

- Tíz éve lakunk itt.

– Már tíz éve!... Csodálatos. Mégsem emlékszem naccsádékra. Pedig én kellett hogy összeeskessem magukat.

Székelyné elmosolyodott.

– Arra nem emlékezhet, tiszteletes úr. Mi csak az anyakönyvvezetőnél keltünk egybe. Kilenc évvel ezelőtt.

A segédlelkész keze megakadt a fiókban, amiben kótárszott. A tiszteletes asszony petyhüdt arcán még az a kis pír is elenyészett, amit időnként fellépő hőemelkedése szokott odakergetni.

– Szóval csak polgári házasságban élnek – mondta oly rekedten a pap, mintha ő élne egyházi eskü nélkül.

Fejcsóválva jegyezte meg: – Kilenc évi házasság után csak egy kislány... Bizonyára még azt az egyet sem akarták. No, de ezután másképp lesz. Vasárnap szépen megkereszteljük a kicsikét. Isten segedelmével én majd olyan jó reformátust nevelek belőle, hogy addig nem lesz nyugtuk tőle, amíg az Úrasztala elé nem állnak a házasság ügyében.

Székelyné a papné szúrósan rámeredő szeme gúnyos válasza ingerelte.

– Azt bajosan éri meg a tiszteletes úr. Másképp neveltük mi a Jucikát. Öntudatos kislány az...

A pap elnevette magát.

– Ne bízza el magát ennyire, kicsi mama. Párnapos pólyásbabák nemigen kiáltanak választói jogért...

– Csakhogy az enyém hétéves múlt augusztusban.

– Ne tréfáljon, kérem – haragudott meg a pap. – Tudtommal kilenc hónapra szoktak születni a gyerekek.

– Az enyém is kilencre született, de hét évvel ezelőtt. Itt az anyakönyvi kivonat – nyújtotta át erélyes mozdulattal az összehajtogatott írást.

A tiszteletes megdermedve nézett előbb az irat kétséget kizáró adataira, aztán az anyára. Micsoda szörnyszülött ez. Magatehetetlen kisgyermekét hét évig megfosztva tartotta a keresztség szentségétől? Egyházkerülete munkásférfiairól sejtette, hogy mit érnek, de hogy az asszonyok között is akadjon ilyen pogány szerzet, azt sosem hitte volna. Nem is bírta elképzelni, hogy ez az okosarcú, élénkszemű fehérnép a maga elhatározásából tartotta kereszteleetlenül gyerekét. Biztosan az ura, valami konok istentagadó, kényszerítette erre. Felgerjedésében oly hevesen lökte arrább az itatós tampont, hogy az egymásra rakott kartonperselyek lepotyogtak, s szerteszt gurultak az irodában.

Székelyné ajkát összeharapva állt fel. Sértődötten mondta, hogy elmegy más paphoz kereszteltetni, ha gorombáskodnak itt vele. Ők az urával csak azt akarták, hogy a leányka érett korában maga döntse el, milyen vallás vagy hit való neki.

– Tetszik tudni – emelte fel a hangját –, mi a férjemmel csak harmincéves korukban engednénk meg az embereknek, hogy megkeresztelkedjenek. Sokan még ilyen korukig sem próbálnak annyit, hogy életre-halálra szóló

hitet tudjanak választani... Sajnálom, hogy ide fáradtam...

– Megálljon – kapott utána a pap –, nem akartam megsérteni, de igazán megértheti, ha egy pap kijön ilyenkor a sodrából. Utóvégre felelős vagyok minden református lélekért... Nem is értem, hogy lehet ez – s zavartan tekintett a kispap idelforduló szeplős arcába –, önagyságáék tíz éve lagnak az én kerületemben, s még sosem hallottam felőlük.

– Pedig a Bánát utca csak egy ugrás ide – vetette közbe Székelyné élesen.

De már ezt a hangot nem bírta elviselni a tiszteletesné asszony. Irtózva hallgatta ezt a gonosz perszónát. Bestia ez, nem anya, és még ő leckézteti az urát, az meg menetetődzik?! Szelesen távozva csapta be maga után az ajtót.

A szeplős, fiatal segédlelkész közelebb jött, s megjegyezte, hogy rá kellene pirítani a Bánát utcában lakó Gálékra. Azok még hétköznap is templomoznak, de nagy buzgóságuk mellett elkallódhatnak az utcájukban lakó reformátusok.

– Ja, a Gálék! – legyintett Székelyné. – Azok félnek, hogy kiszorulnak a mennyországból, ha mások is templomoznak...

A nagytiszteletű úr összerosolygott a segédpappal. Aztán elgondolkozva kijegyezte az anyakönyvi kivonat adatait, közben oda-oda pillantott a fiatalasszonyra, s látva vidámságra hajlamos vonásait, kissé gúnyosan kérdezte:

– És mondja, Székelyné, mi bírta rá magukat, hogy harmincéves kora előtt hozzák keresztelni Jucikát? Anynyit próbált volna már, hogy nyugodtan beírhatjuk a szentegyház anyakönyvébe?

– Másról van szó, tiszteletes úr. Át akarjuk írni a román államiból a felekezeti iskolába. Nem akar ott maradni a leányka. Komiszkodnak vele, amért magyar. Aztán mi sem szeretnénk, hogy megutáltassák vele a másfajtájúakat. Mi, kérem, olyan munkások vagyunk, akik azt mondjuk: békében kell élni az erdélyi népeknek. Azért adtuk államiba a leánykát, hogy ott összeszokjanak a román gyerekek a magyarokkal. De amit az a román tanító csinál a magyar szekción a kisebbségiek kicsúfolá-

sára, attól egymás torkának esnek a gyerekek. Ahelyett, hogy megszeretnék egymást, úgy megutálják, hogy abból jó nem sül ki. Úgy gondoltuk, hogy a magyar felekezeti iskolában jobb lesz, de mivel ide kereszteleetlenül nem veszik fel...

– Szóval csak ezért – kedvetlenedett el a pap. – Talán még imádkozni sem tanították meg Jucikát, talán azt sem tudja, hogy van Istene.

– Hát azért éppen gombamódra mégsem neveltük – tüzesedett ki a Székelyné arca. – Megmagyaráztuk neki, hogy a vallás mit tart a világ teremtéséről, de azt is, amit a tudósok írnak. Lássza ezt is, azt is, hogy aztán ő melyiket tartja igazibbnak, azt már süsse ki a maga eszével.

– Na majd egy kicsit én is, meg a jó Isten is segíteni fogunk neki – állt fel a pap elkomorulva. – Meglátjuk, ki lesz az erősebb, Székelyné. Ígérje meg, hogy az urát ideküldi, maga pedig eljár a templomba. A keresztelelőn pedig itt legyenek mind a ketten.

– Mi mindent megteszünk a leánykáért, tiszteletes úr... – állt fel Székelyné kissé zavarba jöve. – Mondom, mindenre készen vagyunk, de képmutatóskodni nem fogunk.

Köszönt és távozott. A nagytiszteleltű úr összenézett a segédpappal:

– Mit gondol, Gábor, ki kerekedik itt felül? Nyílt tagadókkal még sosem volt dolgom.

– Szép munka lesz ez, nagytiszteleltű úr, szép és nem is nehéz, könnyebb nyílt ellenséggel hadakozni. Az alatomosokról sosem tudja az ember, hogy hol kezdje ki...

Máthé László elgondolkozva ment át a papi lakásba, s a még mindig felháborodott asszonyt csitítgatta. Le-fel járkált a homályos ebédlőben, s örömének adott kifejezést, hogy ez a keresztelelő éppen neki jutott. Híre lesz ennek. Gyönyörű munka lesz ezt a kis pogány családot visszavezetni az egyház kebelébe. Úgy érzi, hogy tulajdonképpen most kezdi meg igazán hivatását. Ezen a kis családon keresztül belépillant a többiek lelki életébe is. Megtudja közönyük okát, s viadalra kényszeríti őket...

Nagy gonddal készült a keresztelelőre. Átlapozta az egész szentírást, hogy az alkalomnak legmegfelelőbb idézeteket olvashassa a Jucika szüleinek a lelkébe. Különösen az

apára kívánt hatni. Úgy vélte, hogy Székelyné csak a férfi viaszlenyomata. Komolytalan hetvenkedésnek érezte az asszony magaviseletét, biztosan csak a gyöngeségét lep-lezi. A férfinál lesz mélyebb a seb. Izgatottan várta, hogy szemtől szembe nézhessen vele. Bosszúságára azonban Székely nem jött el a keresztelőre. A Juci anyja hihetetlenül rosszkedvűnek látszott. Intelmeit közönyösen maga elé meredve hallgatta. A kislánya inkább csodálkozó érdeklődéssel, mint megilletődve figyelte a szertartást. Égő szemű, fekete leányka volt, s néha gonoszkodó mosoly villant a szemében. Olykor meg úgy elbáméskodott az orgona faragványai felé, mintha nem is róla lenne szó. Többnyire azonban az anyja arcát s kényszeredetten imára kulcsolt kezét nézte.

A keresztanya egész idő alatt sápadozott zavarában. Egyedül mondta a pap után hangosan a Miatyánkot. Jucika csak a vége felé kapott belé, a pap többszöri intésére. Végül is valamennyien, papostul együtt, igen letörve jöttek ki a templomból. Úgy búcsúztak el egymástól, mintha valami közös bűnt követtek volna el valaki ellen, s ezután egy örök életen át tartaniok kell egymástól, hogy mikor, melyik fog a másik ellen tanúskodni.

A pap étvágytalanul ült az ebédhez, szótlan volt. Igyekezett megnyugtatni magát, hogy hiszen mit is remélhetett volna többet ettől a keresztelőtől, mint amennyi történt. Akik az ostoba mindentudás biztonságával közelítenek a hit kérdéseihez, mindaddig nem rezdülhetnek meg a szentlélek érintésétől, amíg biztonságukat ki nem kezdi a bizonytalanság; csak egy nagy megrendülés vezethet újabb bizonyságok keresése felé. És mi a világ mindenségéhez képest a gyűszűnyi kis ész? És mi az esztergályosság esze a legnagyobb emberi szellemek roppant tudásához képest! Hiszen még ezekben a tudással zsúfolt nagy koponyákban is jut néha egy kis hely a hitnek, csak egy munkás üres agyában ne jutna?

Így tűnődött a tiszteletes az asztal mellett. Felesége ezalatt meleg hárászkendővel csavarta körül a derekát, hogy elő ne vegye a félévenként rátörő veseroham.

Néhány utcával távolabb, a Bánát utcában ezalatt szintén ebédhez ült egy család: a Székelyké. Az asz-

szony templomból hozott rosszkedve nem múlt el, szótlanul tálalt, s miután maga is tányérja mellé ült, fojtott hangon szólt át az urához:

– Ha még egyszer az elé a pap elé kell állni valamiért, akkor te mégy, Tamás.

– Tán megijedtél tőle? – nevetett a férfi, s fehér fogai csak úgy csillogtak.

– Nem erről van szó – heveskedett az asszony –, de nem bírom zavarni az ő dolgát. Biztosan rosszul érezte magát miattam. Azt gondolhatta, hogy kigúnyolom magamban. Én sem szeretem, ha valaki lenézi a mi dolgunkat.

– Na, ne keseregj. Az a fő, hogy túlestél rajta. Ezután semmi dolgunk se lesz többé avval a Máthé Lacival...

Nekik valóban nem sok dolguk akadt vele, de annál több Jucikának. Minden hétfő reggel préceszen találkozott vele. Leckét adott fel, kikérdezte s ha valami iskolai ünnepélyt rendeztek, ahova a szülők is hivatalosak voltak, Jucikának mindig juttatott valami kis szerepet, s az ünnepély után megkérdezte:

– Melyik volt a te apukád, Székely Juci?

– Egyik se, ő nem volt itt...

– Hát ő nem kíváncsi, hogy te hogy szavalasz?

– Ő tudja otthonról, mindig neki szavalom el előbb.

– De itt az ünnepélyen más dolog ez, Jucika. Itt a nénik és bácsik mindjárt azt nézik, ha egy gyerek ügyesen felel, ki az apja, ki az anyja. És dicsérik. De ha sose látják maguk között apukádat, azt hiszik róla, hogy büszke, lenézi őket, amiért ide járnak. Aztán tudod, az embereknek jólesik látni, ha saját gyerekük mások számára is okosan felel. Az Úrjézus is az emberek örvendeztetésében látja meg, hogy ki az ő tisztelője.

Jucika mindebből nem sokat értett, de a beszélgetés után már tényleg észrevette azt, hogy az iskolai ünnepélyek után minden gyerekhez odamegy az apukája vagy anyukája, s viszi más szülők elé, és dicsekszik vele. Vele senki sem dicsekedett, s ez rosszul esett. Ráadásul egy komisz kis hóstáti legényke egyszer azzal rontott neki:

– Mia, Juci, aszongyák, hogy téged a gólya kötött, nem apád. Nincs is apád, me jég alá hótt, ugyi.

Ettől kezdve, valahányszor iskolai ünnepély készült, Jucika odahaza mindig felkavarta a szülők nyugalmát. Követelte, hogy jöjjenek el ők is.

– Mutassa meg, édesapám, hogy nem hótt a jég alá....

– Ezt mondják? – próbálta nevetéssel elütni a dolgot az apja.

De Juci sírásra fogta a kérést, s végül az anyját rávette, hogy vele menjen. Az unszolta az urát is.

– Nem és nem – jött az méregbe. – Nekem ne papoljon Máthé Laci még az iskolában sem.

És nem ment el az évvizsgára sem. A pap azért mégis elégedetten nézte Székelyné fanyar arcát a templomban ülő anyák között. Jövőre majd betörik a férfi is – mondogatta kételkedő feleségének. Akinek egyszer a gyereke idekényszerül, annak az apja sem maradhat sokáig közömbös. Jucikával különben igen elégedett volt, annak békésen megfértek a fejében a világteremtés különböző képei, sosem állt elő a hittanórákon, hogy ő odahaza másként hallotta. Sőt, utóbb szemmel láthatólag mohón hallgatta a biblia történeteit. Hangja teljesen őszintén csengett, amikor az évvizsgán arra a kérdésre felelt, hogy ki teremtette őt.

Jucika a második osztályban már a legbuzgóbb gyerekek közé tartozott. Szinte tolakodás számba ment, ahogy minden hosszabb szövegű verset vagy gyerekszerpet magának követelt. A csoportban való imádkozások idején élesen kicsengett a hangja a többiek közül, s a szeme állandóan a pap arcán függött, vajon látja-e, hallja-e?

Annyira vitte Juci a buzgóságot, hogy a tanítónője kénytelen volt figyelmeztetni a papot. Kissé jó lesz lehűteni a leányka lobogását, mert valami egészen szokatlan méretű hiúság kezd ébredni benne. De meg a szülők is békétlenkedtek már, amiért a papjuk egy isten-tagadónak a gyereket választja kedvencéül. A pap megjedte. Ő erre nem is gondolt. Rábízta hát a tanítónőre, hogy belátása szerint szerepeltesse a leánykát. Így aztán Székely Juci utóbb azt vette észre, hogy már csak pársoros verseket szavaltatnak vele, egy gyer-

mekszínelőadás szereplői közül meg egészen kihagyták. Sírt az iskolában, sírt otthon, nem tanulta meg a leckét. Nem evett, soványodott.

– Miért nem tanulsz? – ijedt meg az anyja.

– Mert kihagynak a színdarabból...

– És mért hagynak ki?

– Mert édesapám sose jön el az ünnepélyre.

– És ezt megmondták szemedbe?

– Nem, de én tudom, hogy ezért. Ha az idén se jön el a vizsgára, semmit se tanulok.

És nem tanult, makacosságában már olyasmire sem emlékezett vissza, amit azelőtt könyv nélkül tudott. Érthetetlenül állt felette a pap is, meg a tanító is. Felhívták az anyját, törődjenek jobban a gyerekekkel, mert teljesen elvadul; ha így viszi, év végére megbukik, pedig amilyen éles eszű, az osztály kitűnője lehetne.

– A te lelkesen szárad minden – támadt neki az urának Székelyné. – Ígérd meg, hogy a vizsgára te mégy el. És miért ne mehetnél?

– Mert nem akarok – jött dühbe a férfi.

– Félsz, ugye, gyáva vagy. Engem küldtél keresztelni s mindenüvé, hogy én viseljem a nehezebbjét. Könnyű itt a falak között legénykedni. Ha kellett gyerek, nézz szembe érte mindennel. Ne tolj reám mindent. Eddig tartottam a hátam, pirítottam az arcbőröm, de most már ez nem elég. Most rajtad a sor. Ha pedig nincs bátorságod, akkor végy a hátadra minket, és vígy a vadak közé, mert csak oda valók az olyanok, mint mi.

Székely néhányszor közbe próbált szólni, de aztán abbahagyta, elszégyellte magát. Belátta: tényleg gyáváságnak tűnhetik eddigi viselkedése. Valamikor neki is volt édesapja. Az sem járt templomba sohasem. Azt mondta, hogy nincs olyan hatalom, amely őt rábírhathá, hogy a pap elé álljon házasságot kötni. Hét gyermeket nevelt fel polgári házasságában. De mikor kitört a világháború, rátámadt az egész rokonság, menjen és esküdjék meg a pap előtt is, nem adnak hadisegélyt utána, ha úgy viszik ki a harctérre. Elébe taszigálták síró gyerekeit, tekintse azokat. Káromkodva védte magát: ő nem adja meg magát a papoknak. Nem elég, hogy a testét elviszik – tépte magán a csukaszürke mundért –, még

a lelkét is megkaparintánák? Végül mégis betört; annyit sírtak a fülébe, annyit taszigálták elébe a zokogó gyerekeket, hogy tehetetlenül hagyta a templomba vitetni magát. Csak azt hajtogatta, hogy a Monostori útba vigyék, nem akarja, hogy diadalt üljön felette Benedek Árpád a Nagy utcaiban. Úgy ment el a galíciai frontra, hogy csorogtak a könnyei, sosem is jött haza. Azt beszélték, hogy elbujdosott az orosz fogságban; többé ne kelljen a szeme közé néznie azoknak, akik fogadkozásai ellenére rákényszerítették az egyházi esküt.

És most ő, Székely Tamás, annak az elüldözött embernek a fia, engedjen azoknak, akik elűzték, megalázták az apját? Emiatt már egészen fiatal inas kora óta dacosan került a templomot. A könyvek pedig elvégezték a többi. Most mégis itt áll az apjához hasonló helyzetben a leányka miatt. Sose hitte volna, hogy még ő is megérje ezt. Mi fontosabb, a leányka-e vagy az ő elvei? S emellett titokban azt remélte mindig, hátha egyszer előkerül az apja, s akkor milyen jó lesz elébe állni: íme, apám, én megmutattam nekik maga helyett is... Emlékezett viszont arra is, hogy iskolás fiú korában mennyivel okosabbnak és bátrabbnak érezte magát a vizsgákon, amikor ott látta vörösnyakkendős édesapját a szülők között mosolyogni. Elvegye ezt az örömet a kislányától? Aztán meg gyávának higgye a felesége s a szomszédok, hiszen már mindenki őt beszéli... Napokig tépelődött és gyötrődött ezen. Mit szólnak elvbarátai, ha enged a leányka kérésének? És mit szólnak azok a gyáva szomszédok, akiknek ő örökké azt bizonygatta, hogy lehet, sőt kell szembeszegülni a régi világ előítéleteivel. De vajon csak így lehet, ahogy ő tette eddig? Miért ne ülhetne be akár a templomba is felemelt fővel, mindenkivel keményen éreztetve, hogy csakis a lányka bátorításáér van ott, s akkor távozik onnan, amikor neki tetszik. Igen, így lesz helyes – döntötte el neki-keseredve.

– Tanulj, leányka – biztatta Jucikát másnap reggel munkába menet. – Ott leszek a vizsgán. Ha korábban is rendez valami cécot az a Máthé Laci, szólj, elmegyek én arra is, ne mondják, hogy a jég alá nyivadtam.

Aznap más meglepetés is érte Jucikát. Tanítónője a napokban ismét megtanácskozta a pappal az ő dolgát, s úgy vélték, hogy talán igen elvetették a sulykot, amikor oly hirtelen mellőzték a gyerekszínházosdinál, s azért romlott le a tanulásban. Szerepeltetni kell újra, de módjával. Így kapta Jucika aznap reggel a húsvét vasárnapjára készülő gyerek-színielőadás egyik főszerepét betanulásra. Örömeben szinte a tanítónő nyakába szökve újságolta el, milyen jó ez neki, hisz az édesapja is épp a reggel ígérte meg, hogy ezután ő is eljő a templomi ünnepélyekre.

– No lásd – örvendezett vele a tanítónő –, a jó Isten megsúgta nekünk, hogy mikor adjuk neked ezt a szerepet...

Jucika elhalványult. Most először, mióta iskolába járt, s a hittant hallgatta, ráijedt, hogy tényleg igaz lehet, amit a tanítónő és a tiszteletes úr magyaráz a bibliából. De eszébe jutottak édesapja meséi is a tüzes nap látványából leszakadó földről, a gázokból keletkező és gázokká szétfoszló csillagokról. Lehetséges-e, hogy ez a sok csoda csak úgy magától történjék? Magától semmi sem történik. Ő, a kislány is csak annyit tud, amennyire a tanítónő megtanítja. A tűz sem gyúl meg magától a kályhában. A rendőr nélkül egymásba futnának az autók az útkereszteződéseknél. A pólyásgyerekekre vigyáz az anyukája, hogy le ne guruljon az ágyról. Hát csak a világra ne vigyázna senki sem?...

Ettől a naptól kezdve minduntalan ez a kérdés jutott eszébe. Az óraeleji és óravégi imádkozásoknál hirtelen elfeledkezett az ima szövegéről, ajka elnémult, annyira beleámult a nagy titoklátásba. Ez foglalta le már lecketanulás közben is, különösen a hittanleckéknél kalandozott el az esze, csodálatba ejtették az asztalra szálló legyek, a kerítés élén sétáló macskák, ki vezeti ezeket és miért, hova? Ki tarkítja a virágokat és mivel? A tanult dolgok összezavarodtak a fejében, a hittanórákon akárhányszor elakadt, holott azelőtt a legfolyékonyabban tudta felmondani a betanulásra felhagyott zsoltárokat.

A pap sehogyan sem értette, mi van vele. A tanítónője is panaszkodott, hogy az óraeleji és óravégi imádkozásoknál mostanában előbb csak az tűnt fel, hogy nem

hallja a hangját, aztán meg már a száját sem látja mozogni. Elnéz valahova úgy, mintha bölcsen fölötte volna mindennek, ami körülötte történik. Úgy látszik, hogy otthon megzavarják a fejét, talán éppen most ébresztgetik benne a konok istentagadót. Vigyázni kell rá, mert még megfertőzi a többi gyerekeket is. Osztálytársai közül egyet-egyet félrevontak, s faggatták:

– Miket beszél Székely Juci?

– Azt, hogy mindent hajt valaki. Hogy a lovak falra másznának kocsis nélkül.

A tanítónő, egy öszülő vénkisasszony, csóválta a fejét, s még nagyobb aggodalommal számolt be Jucikáról a papnak. Úgy döntöttek, hogy próbára teszik, adnak neki egy kartonperselyt házihasználatra, amelyben négy kis rekesz van, dobjon szíve szerint pénzt, amelyikbe a legjobban esik. Abból majd kiderül, hová húz a szíve és az elméje. Biztatták, kérje meg a szüleit hogy hasonlóan tegyenek. A tanítónő maga adta át a perselyt Jucikának, és ő hazavitte, az anyja bosszúsan fellökte a szekrény tetejére, s ott is feledték. Így jött el a vizsga ideje.

Jucika kissé felélénkült, s apját emlékeztette ígéretére. Emlékezett az anélkül is, egyébre sem gondolt az utóbbi hetekben. Százszor megbánta ígéretét, s százszor mégis helyesnek találta, hogy kedvében jár a leánykának. A vallásvizsga délutánján azonban, mikor megtudta, hogy az a templomban lesz, ismét felgerjedt benne a tiltakozás, s oly sokáig pizmogott az átöltözéssel, hogy jó félórával elkésett. Ha más szülőkkel egyszerre ült volna be valamelyik padba, fel sem tűnt volna, hogy ő is jelen van, legfeljebb szomszédai meg a pap ismertek volna rá, de már heyekkel azelőtt híre ment az iskolában, hogy ő is ott lesz a vizsgákon, nyomban tudták, hogy csakis a Jucika apja lehet az, aki ilyen elkésve és zajosan ront be az Istenházába.

Székely Tamás a rendreutasítóan hátratekintő szemek alatt önkéntelenül is összebb rándult. Érezte, le kell ülnie, el kell tűnnie a szűrős szemek elől, minél előbb. Hirtelenében a leghátulsó padba ült be, két fiatal nő mellé. A külső, laposkeblű, vékonyorrú némbor, haragosan mérte végig, ő meg azon kapta magát rajta, hogy két keze a kalap alá igyekszik, mint konfirmációs inasocska

korában, de ez az igyekezet mindjárt meg is dermedt benne. Széttéekintve észrevette, hogy hebehurgyán az aszszonyok padsorába ügyetlenkedte magát. Eh, most már mindegy, azért is itt marad. Mi köze neki ezekkel a maradi szokásokkal? De azért nyugtalanul tekintett a virágokkal borított Úrasztala felé. Kereste a szószerk alatt levő padokban feszengő gyerekek között a magáét, hogy arcára függeszse a szemét, hogy ne kelljen összenéznie a hátrasandító kíváncsi szemekkel egyszer sem. A második osztályos kislányok azonban háttal ültek feléje, s a magastámlájú padok mögöl csak éppen a fejük búbjá szókéllett és barnállott ide. A hátsó padsorban a harmadikos fiúk éppen előreadták a nyitott bibliákat az előttük levő padsornak. Máthé László látszólag teljesen nekifeledkezve olvastatott fel valamit Illés próféta dolgaiból, de közben érdeklődve tartotta szemmel Székely Tamást is. Könnyen megtehetete, sötét szemüvege volt, mint a vakoknak.

– Lám, lám – gondolta elégedetten –, ide jött hát ez is. A többi már gyerekjáték. Itt már neki segít az egész gyülekezet. Hirtelen félbeszakította a feleltetést, s azon a hangon – amelyről azt hitte, hogy szívhez, lélekhez szóló meleg hang – megdicsérte az első osztályosokat. Ők sem tévednek el már a bibliában, és hogy a másodikosok is könnyű szívvel betűzessék, üdítsék fel előbb lelküket azzal a gyönyörű szép zsoltárral, ami úgy szól: „Térj magadhoz drága Sion. Van már néked Istened...”

Az orgona bégásával egyszerre háromszáz gyerekkel vált egyetlen hatalmas orgonává. Az anyák ki-kihagyó éles síphangja is beleszelídült az összhang hullámaiba. Székely Tamás belefehéredve meredt a tiszteletes kiegyenesedett alakjára. Ez a megvadult pap csak nem neki énekelteti éppen ezt a zsoltárt? Éppen azt, amelyiket kisfiú korában a legjobban kedvelt, ami most is úgy megrázza, hogy siketté kell tennie magát, különben nem bírja visszatartani, hogy együtt ne énekeljen a többivel. Fogát dühösen összeszorítva arra eszmélt, hogy a mellette ülő vékonyorrú nő karja oldalt feléje tolódik a nyitott zsoltárral, s úgy tartja, hogy ő is nézhesse. Nyilván segíteni akar, még a hangját is felkínálta, és

hogy ő nem fogadta el, még közelebb hajolt, éles szopránhangjával valósággal tolakodott már, kapaszkodják a hegyébe és sodródják vele a dallam széles folyamán.

Székely Tamás foga összecsikordult dühében. Mit akar tőle ez a szoknyába bújt teknő? Felsőteste már egészen nyomorékká ferdül, úgy nyújtja azt a zsoltárt. Makacs segíteniakarásával apránként az egész gyülekezet figyelmét ideterelte. Ráadásul alighogy végeztek Sionnal, a tiszteletes rázendített az „Erős várunk nekünk az Isten”-re, Székely Tamás szomszédja abbahagyta a zsoltárkínálgatást, haragosan felállt, s előrement az Úraszlához; annak az egyik sarkán, a virágok között, egy halom közhasználatra kirakott zsoltárkönyv hevert. Idehozott egyet, s a Tamás kezébe nyomta:

– Keresse ki... nyolcvanötödik oldal...

A hátsó padsorok kizökkentek az énekből. Volt, ki zsebkendőjét rágta, hogy el ne nevesse magát, mások felháborodva néztek ide. A laposkeblű nő visszaült a helyére, énekelt vagy két sort, de látva, hogy Székely még ki sem nyitja a zsoltárt, indulatosan kivette a kezéből, fellapozta a nyolcvanötödik oldalon, s vaskos ujjjaival még a sort is megmutatta. Székely érezte, ha menten ki nem ugrik a padból, s el nem megy innen, nem bír tovább ellenállni ennek az ádáz perszónának. A távozásra azonban már nem volt ereje; fogta a kislánynak tett ígérete, s valami régi-régi, kisfiú korabeli szorongás, ami a korábbi években is mindig elfogta, valahányszor templom előtt haladt el, vagy ha papok jöttek vele szembe. Azt hitte, ha most csak maga ülne ebben a templomban egyes-egyedül, mit sem érezne ebből a szorongásból, de így... Ez a gebe nő egymagában felér valami kegyetlen öregistennel. Azok a fehérkendős hóstáti földész-asszonyok meg a külvárosi munkásnagysádok, ásításokkal küszködő emberük s a gyerekek elszabadult éneke, fekete papjuk lassú mozdulatai s főként az a kezébe nyomott súlyos könyv ismét élő és örökkévaló bizonyossággá elevenítették az ő gyerekkori református Uramjézusát. Talán már megszeppenten bele is énekelt zsoltáraiba, ha be nem jön két serdülő lány. Azok épp elébe ültek be, ő meg utolsó erejével hirtelen a kisebbik lány kezébe nyomta a zsoltárkönyvet.

Megkönnyebbülten dőlt hátra. Padtársa, a deszkakeblű aggszűz messze húzódott tőle. Közben az ének is befejeződött. Székely Tamás úgy érezte, hogy megszabadult. Most már ismét ő az erősebb.

A tiszteletes mindent látott. Most még ellenálltál, Székely Tamás – gondolta harag nélkül. Rosszul feleltél, de várj csak... A másodosztályos kislányok padsora elé lépett, egy-egy mondatot olvastatott fel velük a bibliából. Egyik-másik buzgóbbra kétszer is rá kellett hogy szóljon:

– Jól van, elég, folytassa Rác Bözsi... Na most te, Simon Eszti, úgy... elég, ügyes voltál, Eszti. No, lám, mit tud Tóth Ica, a Jánosé... Te egy kicsit döcögsz még, de jövő ilyenkor biztosan nem döcögsz már... Halljuk Kiss Jolánt... Nagyon jó volt... Te is ügyesen olvassz, Csíki Piroska . . Mind ügyesek voltatok – mondta az Úrasztalához hátrálva. – És még ügyesebbek lesztek, ha megmondjátok, ki szokott este lefekvés előtt imádkozni. Na-na – ágaskodott lábujjhegyre, s úgy nézett szét a hirtelen felemelkedő gyerekek erdeje fölött –, látom, mindnyájan szoktatok imádkozni – s szemüvege idevillant Székely Tamáshoz. – Most azok nyújsák fel kezüket, akiknek az édesapja és az édesanyja is szokott lefekvéskor imádkozni.

Székely Tamás ismét szorongani kezdett. Az ő kislánya nem kell hogy fárassza a karját. Hacsak hazudni nem akar, s biztosan nem akar. Pöttömnyi korától kezdve igazmondásra nevelte. De azért izgatottan hajolt előre. A fel-fellendülő vékony gyerekkarok ágaskodtak, mindegyik ki szeretett volna tűnni az ide-oda forduló pap előtt. Az asszonyok padsorában ideges feszengés támadt. Székely Tamás némi kárörömmel látta, hogy ezek a feszengők a kültelki munkásanyák közül valók, s minden egyes kézfelemelés után megkönnyebbülten sóhajtanak fel, hiszen dehogyis imádkoztak ők esténként, még karfelemelő gyerekeik imádkoztatása sem jutott eszükbe. Tuskófáradtan esnek ágyukba... Tudta ezt jól, s kíváncsi volt: vajon mit mond az ő Jucikájának a pap, ha az nem emeli fel a kezét. De felemelte, izmos karocskája ott sápadt a többiek között, megismerte kék blúza ujjáról. De nem feszült oly egyenesre, mint a többié. Lan-

kadtan, könyökből és csuklóból meggörbülten tartotta, több ízben le is ejtette. Az övén kívül több ilyen habozva kinyújtott gyerekkez is feltűnt. Székely Tamásból kikíváncozott a kiáltás: hazudnak, az ő Jucikájával együtt...

A pap tovább kérdezősködött. Most már azoknak a gyerekeknek a jelentkezését kívánta, akiknek van otthon bibliájuk is. Vagy húsz feszesen felcsapódó kar között tétován emelkedett fel a többieké. A papnak szemmet szúrt ez a lankadás. Figyelmesebben nézett körül. A szülők padsorában sokan kapták félre a tekintetüket.

– Látom – szólt elgondolkozva –, mindnyájan jó reformátusok vagytok – s e szavaknál tekintete hosszabban időzött Székely Tamás arcán. Valamivel élesebb hangon kérte: – Utoljára még nyújtsák fel a kezüket azok a kicsi fiúk és lányok, akiknek az édesapja olvas is a bibliából.

A szülők most szinte egytől egyig leszegették a fejüket. Egy kékruhás, barna munkásasszony sápadtan állt fel, és ment ki a templomból. Székely Tamás lába is megmozdult a padban. Ki innen, ki, mert még közbe talál kiáltani, ha ismét hazudni fog a kislánya. Pedig, ha az imént hazudott, ha az igazságra gyáva volt, akkor ezután is gyáva és hazug lesz... De mikor felállt volna, hogy elrohanjon, észrevette, hogy a felemelt gyerekkarok közül a Jucikáé most hiányzik. A pap nyomban meglátta.

– Mi lelt téged, Székely Juci – lépett a kislány elé, s bátorítóan rámosolygott. – Csak nem fáradt el a kezed?

– Nem...nem fáradt el...de...

– De elbáméskodtál, ugye?

– Nem, tiszteletes úr kérem, nem báméskodtam, csa-csak az én apukám... nem szokott a bibliából...

– Vigyázz, Jucika, vigyázz, fiam, mit beszélsz. Biztosan nem jól emlékszel. – S szigorúan idevillant a szemüvege a Jucika apjához. – Figyeld csak meg ezután jobban. Meglátod, hogy a te apukád is szokott olvasgatni belőle. Aztán lehet, hogy ő olyan ember, aki kivülről tudja a bibliát. Az ilyeneknek elég, ha magukba mélyedve gondolkoznak felette.

– I- igen – zokogta a kislány –, a-az én apukám így szokta.

Székely Tamásnak nem volt több maradása. Felugrott, s dühében szinte már a templomban fejébe csapta a kalapot. Fejét előreszegve majdnem futva ment hazáig. Úgy tört be az ajtón, hogy a felesége ijedten hátrált be a nyitott ruhásszekrénybe, amibe éppen berakta a vasalt ruhákat.

– Mi lelt téged, Tamás?

– Mi lelhet? – kiáltotta. – Az, hogy a lányod gyönyörűen levizsgázott. Megtagadott minket, hazudott. És ezután mindig hazudni fog, ha ki nem veszem abból az iskolából. Az a pap az ördögöt is képes a maga pártjára állítani.

Az asszony sápadtan hallgatta végig a vallásvizsgán történeteket. S a végén megpróbált ellenvetéseket tenni:

– Ha kiveszed, milyen iskolába adod? Melyik iskolában nincs szava a vallásnak, melyikben nem nevelik hazugságra?

– Nem adom semmiféle iskolába. Én fogom tanítani, s majd levizsgázik, ha változik a világ. Az én gyermekemből tisztább, szabadabb embert akarok.

– És ha a világ nem változik? Egy hazug világban élni marad az igazmondással.

Tamás nagy léptekkel jött-ment a szobában, túrta a haját; Tamásné elborult tekintettel meredt a nyitott ablakra. Tépelődsüknek a hazaérkező Jucika vetett véget. A szeme ki volt sírva. Zokogva vont a kérdőre édesapját. Miért késett el a vizsgáról, és miért szaladt el? Miért hagyta őt egyedül? Ott a sok ember között odajött hozzá a tiszteletesné asszony, és sajnálkozva mondta, hogy te milyen egyedül leszel a másvilágon is, Jucika. Minden gyereknek ott lesz apja-anyja, mindenkié, aki a templomban szokott ülni, csak neked nem lesz ott senkid sem, még egy kis testvérkéd sem.

– És te mit mondtál? – esett szavába az édesanyja elszoruló lélegzettel.

– Én azt, hogy anyukám és apukám nélkül nem megyek a mennyországba. Inkább állok az Úrjézus bal oldalára, a rosszlelkek közé, csak hogy magukkal lehessenek. De a tiszteletes néni azt mondta, hogy ott a Jóistennek muszáj szót fogadni, nem a szülőknek. Hát igaz ez, anyukám? Mert ha ez igaz, én meghalok bánatomban a

túlvilágon is... Ne írassanak engem még egyszer abba az iskolába.

– Nem íratlak, Jucika – tört ki az apja. – Vessen meg az a fonnyadtképű tiszteletesné dühében.

De az nem vezett meg. Kárörömmel leckéztette az urát, aki már a püspöknek is jelentette, hogy milyen konok eretneket térített vissza az elhagyott nyájba.

– Menjen – mondta a papné a belefehéredő tiszteletesnek – és most már bármi áron hozza vissza azt a leánykát az iskolájába. Esküszöm, hogy a javítóba dugatom, ha makaeskodnak. De ennyivel sem érvük be.

Azt akarom, hogy összeeskesse őket, hogy az a nyakas férfi odaálljon az Úrasztalához, s meggörnyedjen az alázattól.

Máthé Laci meglátogatta Tamásékat, s nyájasságot erőltetve beszélt az asszony lelkére. El akarja veszíteni leánykáját már ezen a világon? Mert tudják-e, hogy a törvényszék javítóba küldheti Jucikát, ha szülei erkölcsi romlásba taszítják?

A halálra rémült asszony meg sem várta, hogy a férje hazatérjen, s együtt határozzanak. Rögtön vitte Jucit az iskolába.

Székely Tamás este, mikor megtudta, hogy mi történt, az első pillanatban majdnem leütötte a feleségét.

– Üss meg, Tamás, csak a leánykának kegyelmezz. Azt hittem, megőrülök, mikor a javítót emlegette. Meg kell adnunk magunkat. Legalább színleg, Tamás. Nem akarom, hogy belenyomorodjék ebbe a hajszába. Mindenre kérlek, ha nem akarsz, hogy folyton kínozzák, vedd elé a bibliát is néha. Tégy úgy, mintha olvasnád.

– Micsoda? Talán még asztali áldást is mondjak. Belőlem is képmutatót csinálnátok!

– Neked az már nem árt meg. Te kész, befejezett ember vagy... Le kell szerelni azt a papot, vezessük az orránál fogva. Hadd higgye, hogy megszelídültünk, akkor nem fogja Jucikát annyit gyötörni. Nem lesz rajtunk a szeme állandóan, s a végén mégiscsak mi kerekedünk felül.

Székely Tamás mélyen a zsebébe gyúrta az öklét. Elfordult az asszonytól. Nem tudott már ellentmondani

neki. Hátha neki lesz igaza. Hátha tényleg lecsillapul Máthé Laci térítő dühe. Kényszeredetten elővette a kislány bibliáját, s az asztalra lökte, mintha éppen olvasott volna belőle.

Jucika megnyugodni látszott. Néhány hétig úgy tűnt, hogy a pap megfeledkezett róluk. De egy napon Jucika lélekszakadva jött haza:

– Mi van a perselyekkel, apukám? Ma megkérdezte a tiszteletes bácsi, hogy csak nem vészett el, mert az nagy baj lenne. Annyi pénzt kellene fizessünk érte, mintha mind a négy rekesz pénzzel volna tele.

Székert húzott a szekrényhez, s leszedte az ott felejtett négyrekeszes kartonperselyt, és megrázta, semmi sem zörgött benne.

– Ilyen üresen vigyem vissza? – kérdezte pityergősre görbült szájjal. – Megint szégyenkezzek a többiek előtt?

– Na várj, Máthé Laci – kiáltott fel az apja haraggal –, az iskolátokra kaptok tőlem egy koszos lejt minden héten, de a többire egy fityinget sem.

– Legyen eszed, Tamás – tekintett rá az asszony könyörgő pillantással. – Ha csak az iskola rekeszébe dobsz, a pap tudni fogja, hogy ezután is leszavazod. Dobjál csak mind a négy nyílásba valamit.

Székely Tamás felugrott az asztal mellől, s elrohant.

Így történt aztán, hogy amikor a hídvégi családotól a lelkészi hivatal bekérte és felnyitotta a kartonperselyeket, Máthé Laci diadalmasan intette oda a könyvelésben segédkező feleségét:

– Meglásd, hogy Székely Tamásék lesznek a legrendesebb reformátusok a Hídvégen. Olyan családdá forrasztom össze őket, hogy példaként emlegethetjük. Nézd, a templomunkért is adakoztak.

– Akkor hiszek nekik, amikor ideállnak, hogy öszeeskesse őket. Addig ne kérkedjen Máthé Laci se. Mert még kiheppentenek valami isten háta mögötti koldus faluba, ha nevetségessé tesszük az egyházat.

Máthé Laci másnap üzent Székely Tamásné után, s tudtára adta, hogy szép haladást értek el, s most már csak az hiányzik, hogy rátegyék az áldás koronáját. Tartsák meg az egyházi esküvőt, különben a leányka

nem maradhat a felekezeti iskolában. Kénytelen volna jelenteni a dolgot a világi hatóságoknak is.

Tamásné egy darabig némán, zokogással küszködve állt előtte. Tamás az utóbbi hónapokban már alig szólt hozzá, s ha szólt, ingerültség, harag, keserűség izzott a hangjában, pedig milyen szépen megértették egymást azelőtt. Mostanában már szinte csak aludni járt haza. Bár előre tudta, hogy ezután az életük tovább romlik, remegő ajakkal ígérte meg:

– A leánykámért ezt is megpróbálom, tiszteletes úr.

A pap diadalmasan sietett a feleségéhez, s a fancsali asszony füle hallatára hangosan képzelődött. A püspököt is meghívja erre az esküvőre. Sohasem voltak még annyian a templomban, mint amennyien a Székely Tamásék összeesketésére begyűlnek majd. És csak gyűljenek, hadd lássák, milyen erős vára az Istennek az ő egyházközsége. Elmélyül a hitéletük s az egyházi adót is rendesebben fizetik. Bár a felesége óvatosságra intette, mégis mindenfelé elhírrelte a várható nagy eseményt. Bízott abban a hatalomban, melyet a gyerekekkel és anyával adott kezébe a Mindenható.

De hiába várta Székely Tamásékat, hogy az egyházi esküvő kihirdetését kérik. Az asszonynak nem volt bátorsága a pap óhaját férje tudomására hozni. Húzta-halasztotta, hátha közbejön valami, s nem kell erre a szégyenletes megalázkodásra is rávennie Tamást. Magára nem is gondolt. Egyénisége teljesen feloldódott a leánykáért és férje megtartásáért való rettegésben. Talán nem is lett volna ereje a pap kívánságával előállani, ha Székely Tamásnak fülébe nem jut, mit beszélnek a szomszédok széltében-hosszában az ő teljes behódolásáról. Maga vont a kérdőre az asszonyt:

– Igaz, hogy megígérted a papnak?

– Mit tehettem volna egyebet, Tamás. Gondolj a leánykánkra.

– Egyebet sem teszek – felelte a férfi ijesztő nyugalommal. – De ez már nem az a fajta áldozat, amit meghozhatnék érte. Egyszer majd ő vetné a szememre, ha most megadnám magamat.

– De hát mit akarsz?

– Elválunk, hogy értetek küzdhessek... Nincs más választás.

És még aznap összeszedte a dolgait, s elköltözött hazulról. Válopert indított a felesége ellen.

Máthé Lacit a fölöttesei lehordták a sárga földig a kudarc miatt. Hiába hivatkozott Székely Tamásnéra és a kislányára, hogy azokat mégis visszahozta az anyaszentegyház kebelére, hogy minden vasárnap ott látni őket a templomban. De azt már elhallgatta, hogy a kislány milyen végtelenül szomorú, az édesanyja meg oly komoran s oly fenyegetően tekint rá, ha találkozik a tekintetük, hogy lúdbőrözik a háta tőle. Ha meg faggatni próbálta, mi jött közbe, ami a férjét válásra készítette, mélyen izzó keserőséggel tért ki előle:

– Jobb, ha nem bolygatja ezt éppen a tiszteletes úr.

– Ugyan – mézesítette meg a hangját hirtelen Máthé Laci ijedten –, kár ennyire búsulni. Nem volt áldás a maguk házasságán. Előre látható volt ez. Nem egymásnak teremtette magukat a jóisten.

– És ha egyszer mégis újra összekerülünk? – vetette oda az asszony nyersen, s kislányát kézen fogva, remegve állt odébb.

Máthé Laci sokért nem adta volna, ha ennek az asszonynak a lelkébe láthatott volna. Először papi pályafutása alatt, arra gondolt, hogy nem ártana, ha az ő egyházában is meghonosítanák a gyónást...

(1943)

RIPORTOK,
ÖNÉLETRAJZI TÖREDÉKEK

A MI KÓHÁZUNK

Évekig egy szőlőkerti deszkaházban laktunk, és egy este sem szikrázhattak anélkül a csillagok, hogy édesanyám lefekvés után a sötétben ne dicsérje áradozóan egy „saját ház” ezerféle előnyeit. Többek között: nem kell házbért fizetni, majorságot lehet tartani... Malackát nevelhetnénk... Mindezek a kilátások nem hatottak reám, makacsul ellene voltam a saját háznak, mert édesanyám a vasárnapi mozi árából és a szakszervezeti tagdíjamból akart telket venni és felépíteni rá a házat.

Lehetetlent kívánt tőlem. Nekem a mozi és a szakszervezet olyan volt, mint a Miatyánkban a mindennapi kenyér. Elengedhetetlen. Beteg voltam, ha egy vasárnap elmaradt a mozi. Ha meg végigvizsgáltam a detektívdrámákat, akkor azért éreztem magam szerencsétlennek, amiért nem vagyok olyan, mint a hős a filmen, aki megmenti a milliomos kisasszonyt a süllyedő hajóról.

Nem is tudom, hova juttatott volna ez a beteges ábrándozás, ha a szakszervezeti elnök nem beszélt volna lelkünkre minden gyűlésen, hogy mi is emberek vagyunk. Sőt: különb emberek mindenkinél. Még a film hősnél is. „Hiszen – mondta nekem egy négyszemközti beszélgetés alkalmával – a munkás nélkül nem volna revolvere. És nem volna motorcsónak, amivel kiment a milliomos kisasszonyt.” Ettől kezdve már gögösen ültem a moziban.

Nos, egy vacak saját házáért mondtam volna le erről a két örömről? Édesanyám szegény feje nem bírta megérteni, milyen gyönyörűség az elnök felszólítására felemelni a jobb kart és szavazni...

Kiszámítottam neki: a mozi árából és a tagdíjból húsz év alatt sem lehet telket és házat szerezni. Felemlítettem neki egy szaktársat, akit nemrég temettünk el éppen azért, mert belehalt a házszerezésbe. Harminc évig éjjel-nappal gürcölt, kezét, lábát, hátát görbére dolgozta, és amikor kész volt a ház, másnap meghalt. De édesanyámmal nem lehetett számokban beszélni. Ő nem számított, ő csak hitt. „Akarni kell, nagyon akarni, és házunk lesz!” És ha mégsem lesz, annak az én szakszervezetem és a mozi az oka.

Emiatt napról napra mérgesedett közöttünk a jó egyetértés, míg aztán egy kora reggel, munkába menés előtt, ki is tört a családi forradalom. Mint annyiszor, úgy most is az első összecsapások a bolhák miatt kezdődtek. Mert rengeteg bolhánk volt. Bolhamilliomosok voltunk. Szökdöstek rólunk az utcán is. Egyszer a moziban a pénztár előtt átszökött rólam az előttem álló kisasszonynak a nyakába. Azt hittem, meggyúlok a szégyentől. Ezek a bestiák képesek voltak megszégyeníteni a tánciskolában is (ahova nem szívesen, de a szaktársak unszolására mégis beiratkoztam). Aludni sem hagytak. Majd szétrágtak. Miattuk egyszer kikergettek a gőzfürdőből, mert vörhenynek nézték a testemet sűrűn borító vörös csipéseket. Nem lehetett nyugodni tőlük egy percre sem. Mindig csak reggel felé tudtam elaludni, és későn ébredtem. Félórát késtem a munkából. A mester emiatt sokszor zúgolódott a bizalminál.

Számtalanszor azon voltam már, hogy megszököm előlük otthonról. Így még csak a repedezett, füstölő vas-kemencénket gyűlöltem. Fekete volt ez is, az is. Lába volt ennek is, annak is. A kemence csípte a szemünket, ez az apró szaktárs meg a bőrünket. Ebben az időben álmatlan ábrándjaimban, mikor az én ismeretlen, szép és tiszta jövődöbéli feleségemre gondoltam, lakásunkba nem tudtam elképzelni más berendezést, csak egy tiszta ágyat és egy jó kemencét. Azt hittem, ennyi elég a boldogsághoz.

Azon a reggelen, amikor utoljára veszttem össze anyámmal, hogy miért nem irtja ki ezeket a ragadozókat, anyám haragjában most már a bolhák létezését is a szakszervezetre fogta. Már nemcsak telket, házat akart

a tagdíjból, hanem szódát, szappant, új lepedőket, új szalmazsákot, friss szalmát az ágyba – mint féregirtókat. De a leghatásosabb mentegetőzése mégis a hiányzó jobb karja volt. Megfenyegetett a csüngő ruha ujjával és rekedtre kiáltotta magát.

– Fél karral nem bírom a gyakori mosást. Örvend-jetek, ha tudok súrolni a bejáróhelyeimen. Istentelen bitangja, ami vagy. Takarodj hazulról, eredj a szakszervezetbe, moziba aludni. Edd meg a Jókai-regényeket, amik megbolondítottak. Belátástalan disznója, ami vagy, adj hálát Istennek, hogy a három kistestvéredet el bírom tartani, és nem esz meg a tetű velük együtt. Az volna szégyen... Bolhája mindenkinek van... Te, még a lábam nyomát is meg kéne hogy csókoljátok, amiért mesterségre tanítatom mindeniket. Szégyentelen kamasz, hogy sose szültelek volna erre a cudar világra!

– Én nem kértem, hogy szüljön – vágtam vissza meggondolatlanul, mire ő sírva fakadt, és felragadott egy csészét a mosatlan edények közül. Azt hittem, a fejemhez vágja. Kész voltam visszaütni. Úgy látszik, sejtette ezt, mert a csészét visszahajította a tányérok közé, amik darabokra zúzódtak. Azután hátravágta az ajtót előttem, olyan erővel, hogy a családi kép lepottyant a vékony deszkafalról.

– Le is út, fel is út – kiáltotta. – Vagy engem választasz, és akkor lesz ház, lesz tiszta ágy, vagy eredj a szakszervezetbe, és többet ne lássalak. Biztosan ott csavarta el a fejedet valami jóféle nő.

Előbb megszeppentem, de a jóféle felbőszített. Hetek óta bántanak vele az üzemben, és most még anyám is. Lerántottam a szegről a vasárnapi nadrágomat, ez volt mindenem, és hónom alá kapva, fájdalmas kezitcsókolommal kikiáltottam a függetlenségemet.

*

Idegenekhez, hófehér, bolhamentes ágyba költöztem. A kemence se füstölt. Úri levegőben aludtam, illetve csak szerettem volna aludni, ami sehogyan sem sikerült. Hosszú éjjeleken át vadul járkált fejemben a szúrós lábú lelkiismeret. Úgy éreztem, szökevény vagyok, és orvul, titokban lopódtam abba a hűvös, tiszta ágyba, és min-

den percben kikergethettek belőle. Mars, vissza a bolhák közé, nyomorék anyádhoz meg inastestvéreidhez.

Szombat délben anyám odaállt az üzem kapujába gyékényszatyrával a bal karján és parasztkendőjébe rejtett, szégyellt csonka jobb karjával. Engem várt... Akkora nagy szomorúság sötétedett a szemében, mint egy készülő felhőszakadás. A nyakát pedig a megalázkodás súlyos kolonca húzta, húzta lefelé a föld felé. Bocsánatot kért tőlem. Tőlem, a tizennyolc éves fiútól:

– Gyere haza, fiam, sose szájalok többet. Egy anyának meg lehet bocsátani, ha a nyomorúság bolonddá teszi... És ha adnál valamennyit a holnapra kosztra, az Isten nem verne meg...

Adtam, és elfutottam. El kellett hogy fussak, mert úgy szégyelltem magam, és úgy fájt az anyám alázata, le tudtam volna ütni sajnálatomban...

Nem költöztem haza. Tudtam: előről kezdődne minden. Próbáltuk már. Nemegyszer megfogadtuk, hogy nem gorbáskodunk többet egymással. Éreztem, ha mennék, előbb-utóbb megverném az anyámat.

Ez az ösztön régóta lappangott már a karomban. Nem is annyira a veszekedés ingerelt, hanem inkább az, amiért olyan szerencsétlen. Amiért a csermalomban éppen az ő kezét kapta be a gép. Amiért füstöl a kemencéje, amiért velünk fészulte ti a haját... S minél jobban sajnáltam, annál nagyobb düh uszította ütésre a karomat...

Anyám minden szombaton hűségesen és hovatovább alázatosabban várt az üzem előtt. Fizetésem egyharmadát sietve a markába nyomtam, mielőtt beszélni kezhetett volna. Félttem a szemrehányó panaszaitól... Időközben a szobafestő öcsém, felszabadult a szakmájában. Ebből az alkalomból meglepett a szakszervezet kapujában, és szemrehányásokat dörzsölt az orrom alá. Mit gondolok én, feléteti az ő kicsi keresetét, mikor nincs ruhája! És télire nem ad munkát a szakma. Azután meglepetésemre házépítési tervekkel foglalkozott. Eddig a fiú élt-halt a futballért, és minden lehető pénzt erre költötte. Anyám, úgy látszik, megnyerte magának, „észhez térítette”, ahogy mondani szokta.

Fizetésemnek azt a részét, amiből ruházkozhattam volna, anyámék ették meg. Sehogyan sem tudtam leved-

leni inaskülsőmet. Pedig a szaktársak elvárták, sőt megkövetelték, hogy rendesen öltözködjem. Egyenlőségem féltésében igyekeztem is mindenben velük tartani: cigarettázni, kártyázni, tánciskolába járni. Nem bírtam sokáig. A fizetés nem futotta. Éreztem, valamiről le kell mondanom. A szakszervezetről? Arról semmi pénzért. Nagyon jó dolog szónokolni a taggyűléseken, még büszkébb eset szavazni. Ha szavazásra emelem a karom, az én kikönyökölt kabátom ujja egyenlő az elegáns fafaragó szaktársak szavazatával. Itt vezetőségi tag lehet az ember. Esetleg elnök is, vagy titkár. Itt nincs mit megtakarítani. A sörözésnél, kártyázásnál, a tánciskolánál már inkább. Ezeket úgysem kedvelem. De mit szólnak ehhez a szaktársak? „Mi az – mondja majd némelyik –, iparosged magá vagy tróger?” – A legkönnyebb volna anyámtól vonni meg a segélyt. Nem, azt mégsem lehet. Karját vesztette értem a gyárban.

Képtelen voltam aludni, ha nekifogtam a nyolcórai pihenésnek. Hovatovább elkeseredettebb lettem, és sajnálni kezdtem magam. Ez viszont egyet jelentett az önkínzással. Gondolatban már munkanélkülinek képzeltem magam, amint éhezem, fázom. Látni véltem anyám elhalálózását, testvéreim szétszűllését. Láttam őket mint tolvajokat, utcalányokat, mint annyi sok gyerekkori pajtásomat. A vad képzelgés okozta szánalom-mérgezéstől hajtva vízióimban már meg is öltem őket, hogy ne szenvedjenek tovább.

Ilyen ponyvalélek voltam én éjszakánkint, nappal meg a nadrágom hátulján foszladozó szövet kínozott. Beképzeltem, hogy az utcán mindenki utánam fordul, és a rongyaimat nézi.

*

Szombat estére, amikorra kifizettem a heti szálláspénzt, és törlesztettem a hátralékos tagdíjat, a nadrágomon tűrhetetlenül nagyra szélesedett a lyuk. A sapkámat viszont a világ végéig nem hordhattam a lyukra borítva, mert máris feltűnt a sapka szokatlan viselése. Éreztem, történnie kell már valami sorsdöntőnek.

Sok habozás után félrevontam a szakcsoport elnökét az iroda egyik sarkába, és elpanaszoltam neki keserves bajomat.

– Szakad le rólam a ruha. A túlórázást tiltja a szervezet. Fizetésjavítást nem kérhetek, mert a legnagyobb bért kapom az én kategóriámban, s a kollektív szerződés csak egy félév múlva jár le. Mondja, szaktárs, mit csinálnak ilyen körülmények között?

A szaktárs vakargatta az orrát, és a hátam mögé került. Fejcsóválva nézte meg a sapkával leplezett szerencsétlenséget.

– Folt kéne erre – jegyezte meg bölcsen.

– Azt én tudom, de nincs foltnak valóm, mástól kérni meg szégyellem.

Hümmögve tért vissza asztalához, s hosszadalmasan tanácskozott a szenvedélyesen cigarettázó vezetőségi tagokkal. Többször felém biccentett szurokhajú fejével, s összemосolyogtak. Végül így szólt hozzám:

– Tudja mit, szaktárs, kiutalunk magának utazási segélyt, és menjen le a Regátba. Többet dolgozhat, amíg talpra áll egy kicsit. Én pedig kölcsönözök egy nadrágot. Foltozott ugyan már az is, de elég tűrhető lesz a vándorútra.

A kölcsönkapott nadrággal és az utazási segéllyel visszaadták életkedvemet. Arra a lehetőségre, hogy utazhatok, világot láthatok, elfeledtem minden bajomat. Olyan váratlanul szakadt a nyakamba ez az öröm, hogy izgal-mamban eszembe se jutottak anyámék, s így búcsúzatlanul, egy szó értesítés nélkül ültem vonatra. Pedig csak a rossz nadrág, egy rend újságpapírba csomagolt váltó fehérmemű volt minden poggyászom.

Anyámék bizony csak a következő szombaton jutottak eszembe. Szegény feje – gondoltam – most bizonyára vár az üzem előtt. Milyen bánatos lehet, amikor nem lát majd kijönni a többi segéddel a kapun. Talán elmegy a jövő szombaton is, vagy keresni fog egész héten, és amíg testvéreim alszanak, ő csendesen, hangtalanul sír majd az éjszakában, ahogy sírt-sóhajtozott édesapám után is, amikor a harctérre vitték. Amikor 1915-ben megjött az értesítés, hogy apám eltűnt a Mazuri-tavaknál, éjfélélig fennmaradt, mert erősen hitte: egy este csak bekopog az ura. Miért éppen este várta, azt ma sem tudom. Még 1921-ben is makacsul remélte a visszatérését. Hitéhez az erőt kimondhatatlanul szép álmaiból merítette. Lel-

kendezve mesélte nekünk, hogy látta hazatérni a muszka fogságból, nagy szakállal és két gyermekkel. Ezenkívül jó summa spórolt pénzt is hozott magával, amiből felépül végre a mi házuk is.

Vajon most, hogy megszöktem tőlük, mi hiányzik anyámnak, én-e vagy az az összeg, amit hetenként adtam? Valószínűleg a világ leghálátlanabb fiának gondol, de tudom, elámul majd, ha hazaküldök innen vagy ötszáz lejt. Addig nem írok, a pénz szebben beszél neki, mint az én nyomorék betűim. Milyen nagy öröm is lesz szegényeknél! Olyan ízes, húsos vasárnap ebédet főznek, amilyent csak apám idejében szoktunk karácsony első napján. Lám, lám, ez a fiú nem is rossz fiú – mondja majd anyám. – Kár volt szegényt elüldözni hazulról... Az ötszázlejes küldeményre azonban nem került sor.

A fizetés engem is alig bírt eltartani. Kéthónapi ottlét után végre írtam egy hosszú-hosszú levelet. De milyen levél volt az! Szinte sajnáltam postára tenni, olyan szépre sikerült. Mire kaptam egy nagyon rövid választ lepedőnyi nagy papírra írva az öcsém girhes-görhös, angolkóros írásával. Körülbelül ez a szöveg tévelygett a kietlen fehér papírmezőn:

„Szép, hogy írsz. Szép, hogy élsz. Szép, hogy belátod a hibádat. Gyere haza. Házat építünk a sánc alatt, jöhetsz bátran, a bolhákat kiirtottuk. Málíka meg tudja már fésülni édesanyámat... Vettem egy négyes számú futballkülsőt...”

A házépítést nem hittem, a bolhák kiirtását még kevésbé. Maszlagnak tartottam ezeket az én hazacsalogatásom céljából. Ámde nem kis bámulatomra, pár hét elteltével levél tudatta velem: a ház kész, nem forog ruclában, de ház, a saját házuk. Van négy fala, ajtója, ablaka, fedele, kéménye s még udvara is. Igazi ház! És találjam ki, hogyan sikerült felépíteni?

Hát ezt kár volt rám bízni, mert mi másra gondolhattam volna, ha nem csodára. Bizonyára pénzt találtak az utcán. Vagy apám került haza valahonnan gazdagon. Még kisül, hogy édesanyámnak lesz igaza. Nem pusztult belé a Mazuri-tavakba, hanem a muszka fogságban vagyont gyűjtött. Most pedig hazament. A képzelgések álom-

tavába ugorva, egyre valószínűbben, egyre izgatottabban csalogatott a mese, sokszor elképzelt hazatérése apámnak.

Nem volt maradásom Bukarestben. Koplalni kezdtem az útiköltségre. Micsoda viszontlátás lesz! Az öreg előbb megölel, megcsókol, azután a sarokból előveszi a vándorbotját, és jól megken, amiért cserbenhagytam anyámékat. Hiszen a harctérre vonulás előtt nekem adta számba a családot, mint legérettebb férfinak a testvéreim között. Ha jól emlékszem, lehettem vagy tizenegy éves. Rám hagyta a ruháját, kalapját és a gondjait. A nadrág a hónom aljáig ért, a gondok meg a fejem búbjáig.

Annyira beleéltem magam apám hazatérésének a lehetőségébe, hogy még ajándékkal is kedveskedni akartam neki. Vásároltam egy sárga csontszipkát és öt pakli dohányt az állomáson, amikor a vonatra ültem...

Anyámékkal nem tudattam hazatérési szándékomat. Másnap délben megérkeztem szülővárosomba. Nagy, parádés nyár fogadott. A legtüzesebb nap ragyogott a kék ég arcán. Borostyánból és májuszfavirágból zöld lombokkal tarkított övet font a derekára. Az én fejemből erre úgy elrepültek a fekete bú utolsó varjúfiókái is, hogy szinte kikiáltottam a világnak:

– Óriási öröm lesz itt! Együtt lesz a család a saját házban. S ha még a kemence sem füstöl, és a bolhák tényleg kivándoroltak tőlünk, akkor a mi házunkra ki lehet szegezni a táblát: Szegényékhez betévedt a boldogság, irigyek, sárguljatok.

Nyargaltam a sánc alá. A fellegvári oldalt nevezik így. Fellihegtem az öreg, züllött Lépcső utcán, ahol valamikor annyit rontottam a nadrágomat a bűzös árkot szegélyező korláton lovagolva. A levélben jelzett vízvezetékhez érkeztem. Azt írták, itt balra kell térti a sikátorba. Megszólítottam egy szenvedélyesen gombozó gyerekbandát, és hencegve érdeklődtem a házunk iránt.

– Azé a félkarú nénié?

– Igen!

– Az itt van a középoldalon.

Nyargaltak ordítózza és egymást lökdösve a középoldal felé, hogy útbaigazítsanak. A sárga kősziklák aljába vezettek. Itt egy nagy sziklaomlás után, 1918-ban, amikor vagy öt embert agyonnyomott a kőlavina, a város leron-

tatta a házakat. Ejnye – gondoltam lohadó kedvvel –, ezek ide építettek volna? Eddig csak hajléktalan cigányok merészkedtek kibontani az elfalazott barlangokat és felütni oda a tanyájukat. Valamikor régen szegény napszámos emberek vájták ezeket az odúkat a homokos, apró csigákkal zsúfolt sziklákba. Magam is ilyenbe születtem fent a katonakert aljában. Itt is nőttem fel. Lábam alatt terült el az egész város, a sötét vizű Szamossal. Túlsó partján a Színkör kupolás épületével. A jófirmák oldalának is nevezték ezt az oldalt.

– Ide építettek ezek?

Kőtörmelékek közt csörtetett előttem a gyerekhad. A kisebbek mezítláb, egy szál ingben vagy kis fürdőgatyában. Már azt hittem, valamelyik kivájt barlanghoz lyukadunk ki, hiszen nem láttam itt egy házat sem, csak burjással, keserűlapival benőtt romokat. A gyerekek egy ilyen romnál álltak meg. Mészelt vályogtörmelék és sárga sziklakövek izzottak a napfényben.

– Ez volt a házuk – szólt egy nagyobb fiú gombzacskóját zörgetve.

– Bolondság, ők márciusban építettek új házat – kiáltottam fel.

A fiú bölcs képet vágott.

– Hiába, most két hete lerontatta a város. Nemcsak ezt, azokat is – mutatott rá vagy tíz ilyen kőhalomra.

Hej, a nap nem nekem ragyogott már. Az eget is másokért pucolták olyan tiszta kékre. Egy szó sem jött ki a számon.

– Nem akartak kimenni a házakból – magyarázta tovább a fiú. – Ezért azután éjszaka jöttek a város emberei, és beütötték a viskók oldalát. A félkarú nénit még meg is verték, mert belékapaszkodott az ajtóba, és visított, hogy inkább döntsék a fejére a házat, de mégsem megy.

– De hát miért csinálták ezt? – kérdeztem elfulladtan.

– Mert a várostól nem kértek engedélyt az építésre és a helyre. Ide sétautat akarnak csinálni.

Leültem egy kőre, a saját házunk romjára, édesanyám keserves nagy kudarcára. Sejtettem már mindent. Engem is unszolt már néhányszor, hogy ide építsünk. Azt hitte, a falak kikerülnek az oldalban hanyódó, szétmálló szikla-

kövekből. Vályogot lehet földből gyúrní, a kőműves sógorunk meg felrakja. Csak a fedél és az ajtó, ablak kerülne pénzbe. Az én ellenkezésem miatt azonban nem került rá sor. Távól tőlem, úgy látszik, felszabadult az én aggályoskodásom alól.

Sokáig elbámultam a Színkör palával fedett kupoláját s a Sétatér évszázados gesztenyefáit. Az ölembe vett csomagot sötét elbúsulásomban addig forgattam ide-oda, míg csak ki nem bomlott. Valami kihullott belőle, s a körülöttem ácsorgó gyerekek készségesen kapkodtak utána. Egy pakli dohány volt az öt pakli közül, amit apámnak hoztam... A nagyobbacska fiúk cigarettát kértek. Ezek a kölykök sem változnak, az én időmben is tízéves korunkban kezdtünk dohányozni. De rég is volt... Öreges jóakarattal sodortam nekik. Szívességüket egyébbel úgysem tudtam volna meghálálni. S úgy éreztem, hogy a szívem helyén egy súlyos kő lóg.

(1937)

A SZÍKI ASSZONY

A szíki asszonyt mi egyszerűen csak Sárinak szólítottuk. Magunk között tavaszt hozó asszonynak is neveztük. Minden év márciusában kerti magvakat árult Kolozsvár piacán egészen pünkösdig. Magvai zöldbe borították városunk kis kertjeit, s ő dolgavégzetten, egy halom aprópénzzel s egy tarisznyára való tavalyi újsággal megrakodva hazagyalogolt a mezőségi „Szírországba”. Az idén azonban Sári asszony elmaradt, a tavasz vele volt elfoglalva. Kislányt vitt neki a két fiú mellé. Sári levéllel tudatta, hogy a kicsit ráhagyja a „testvőre”, aki szintén letavaszkodott, mi pedig szerezzük be őt dadának, mert „szükség van a pízre”. Megírtuk neki, hogy sehova nem tudjuk ajánlani, mert az idén a nagyságák között is divatba jött a szoptatás. Nevezetes volt még Sári arról is, hogy tőle hallottam a legőszintébb kritikát tavaly bemutatott színdarabomról. Azt mondta a benne szereplő szíki cselédlányról, hogy „a szava és a szíve még csak tanál valahogy, de a testin nincs annak egy szikra szíki sem”. Szelíd szemrehányással illetett, mért nem szóltam neki, szívesen kerített volna a testire „szíki gúnyát”. Végül az is érdeme, hogy az enyéim bivalyszeke-
ren mehettek hozzájuk nyaralni. Engem is biztatott:

– Vasárnapokra jöjjék ki maga is. Várni fogjuk a hegyen, mert onnét belátni Bonchidáig is. Hozzon az uramnak olvasnivalót.

Egy borús vasárnap reggel éltem az alkalommal. Válaszútig vonat vitt, azon túl pedig a lábam. Gyerekkori izgalmak és a népszínművek emléke kísért a hosszú gyalogúton. Anyám meséiben a falu mindig sok és jó gyümölcsel és farkaskalandokkal szerepelt. A népszínmű-

vekben pedig vakítóan fehér és vadonatúj gyolcsgúnyák meg villogóra lakkozott csizmák elevenítették meg. A valóságfeltáró könyvekből ugyan volt már némi fogalmam az igazi faluról, de azért én mégis inkább a színházi reflektorok fényében látott faluval szerettem volna találkozni. A törésig meghajlott szilvafák termése mellett nyomban az tűnt fel a Bonchidára vivő úton, hogy miért van oly sok vakolatlan és lakatlan ház errefelé?

A legtöbb kerítés nélkül árváskodott, udvarát felverte a burján, az ablakok meg bedeszkázva. Majdnem mindegyik ház homlokzatán románul vagy magyarul bevágva ez állt: „Épült 1930.” Általában az 1930-on felüli házakból hiányzott a lélek. Csak az idősebb korosztályokhoz tartozó kunyhókban ébredezett némi vasárnapi zaj, igen lustán. Egy pajta ajtaján tehén nézett ki, s bölcsen tűnődni látszott, érdemes-e a vályúhoz járulni. Máshol éhes malacok futkostak a csirkék után. Imitt-amott eléjött egy-egy álmos képű paraszt is. Román-e vagy magyar? Nem tudtam megállapítani. Sovány és megviselt volt mindahány. Az ingük bizony nem vakított, mint a kolozsvári színpadokon, csizmájuk sem villogott lakkosan, és mintha mázsás ólomgolyók húznák le karjukat. Közben beértem egy felemás külsejű férfit. Nem tudtam, elvárosiasodott falusival vagy ennek fordítottjával lesz-e dolgom. Karjára akasztott faragóbárdot vitt. A másik karján hosszú és otromba ácsfűró lógott. Csüggedten lityegő hátizsákjából ácsvinkli szára meredt ki.

Ismerkedni kezdtünk.

Ő Válaszútról jött, a heti munka befejezése után. Tőle tudtam meg a lakatlan házak rejtélyét. Gazdáik a regáti nagyvárosokba és nagygyárakba vándoroltak ki malterra-és télirevalót szerezni. Ott koplalták össze ezt az elátkozott külsejű új faluvéget. 1930-tól errefelé hosszabbra nyúlt a böjt, s görcsösebbé a zsugorgatás, mégsem tudnak visszatérni, hogy befejezzék és benépesítsék az új hajlékokat.

Ezalatt áthaladtunk a Szamoson. Két partján évszázados nyárfákat zörgetett a szél. Tele voltak elhagyott csókafészkekkel. Az ács szerint a csókanépség nyaralni ment a szamosújvári meg a kolozsvári szemétdombokra...

Beértünk Bonchidára, s a nap is kisütött a felhők közül. Egyszerre bujábbnak, zöldebbnek tűnt minden. És csak most, az alacsonyan járó felhőpárák oszladozása közben vettem észre, hogy mily sok itt a domb, illetve Sári elképzelése szerint a „hegy”. Az még hagyján, hogy sok volt belőlük, de jobbról is, balról is, szemköztről is sűrűn hömpölyögni látszottak felém, mint a tenger. Vajon melyik hullám tetején várnak reám Sáriék? Ezt elfelejtették közelebből is megjelölni. Az ácsember igazított útba. Öt kilométeres gyaloglással megmásztam három „hegyet”. Éppen sarjúhordás volt. Egy közelben kaszáló legény nyelire állította kaszáját, s míg fenköért a csizmaszarához hajolt, addig a nap fenkövezte a kasza élit. A negyedik hegyesdombon tényleg vártak reám. A feleségem és a Sári kis legényfia jött elém. Ez az emberke nagyon bő gatyában, szalmakalapban és mezítláb fogadott. Magától értetődően elfogadta kézfogásomat, s közben minden oldalról behatóan fürkészett, valósággal fel- és lebecsült. Keresni látszott ruhám mögött azt, ami nem látszik úrnak... Beszédjében az „é” hangok helyett sűrűn használta az „í”-t. Mondataiban gyakran előfordultak a „roppant” és a „nyilván” szavak. A gyakori roppantozást helyénvalónak éreztem itt e folyton torlódó hegyesdombok között vivő nehéz és fárasztó úton. Hamarosan kiszedtem belőle, hogy iskolába jár. De az a baj, hogy kevés a pad. Reggel hat órakor megrohanják az iskolát, s valóságos közelharcot vívnak a padokért: akit kiűznek belőle, az a földön ül.

– És te sokszor ültél? – kérdeztem kíváncsian.

– Vót úgy is, de azért szépen levizsgáztam a másodikbul.

– És jól tudsz románul?

– Ín aztán igen a szavakat, de az írtelmit nem...

„Roppant” gondot okozott Jánosnak, vajon a harmadikba beiratkozzék-e. Szívesen elmulasztaná, de félt, hogy két osztállyal nem veszik fel mészárosinasnak.

– Mészárosnak? – kérdeztem gyanakvással, hiszen nem látszott rajta semmiféle vérengzésre mutató hajlam. Kiderült, hogy nem a mesterség gyilkos remeklései ihlették meg, sosem látott marhát vágni, de nagyon szeretett

volna egyszer sok húst enni. A feleségemtől aztán megtudtam, hogy az alatt a két hét alatt, amit náluk töltött, csak egyszer ettek húst, akkor is csak úgy, hogy ő főzött. Különbön Sáriék reggelire renglőszilvát, délebedre a változatosság kedvéért besztercei szilvát puliszkával, vacsorára „mogyorólevest” ettek. (A krumplit nevezik így.) Ezek után megértettem, miért tessékelt Sári olyan nagyon éppen szilvaérés idejére nyaralni. Az augusztusi hónap náluk a bőség hónapja. A szíki vendégszeretet szegényes élestára roskadozott annak a hegyoldalnak (az volt az ötödik) viruló gyümölcsösében, amelyiken végül leereszkedhattünk a községbe.

A község fekvését gyönyörűnek találtam. Káprázatos színek váltakoztak a zöld oldalakon, s nehéz árnyak feküdtek a házakra. A vendéglátó gazda és szomszédainak házai nem igazodtak sem a képeslapok, sem a népszínművek „takaros” házához. A felszegi házak roskadoztak az aránytalanul nagy nádzsúpos fedelek alatt. A mi Sárink a híres-nevezetes Pázsint-kúttal szemben várt minket a kapuban.

*

Olyan volt ez a Pázsint-kút, mint egy menyecske. Életerős diófalegények örök húséggel gyökereztek körülötte, fölėje hajolva diót hullattak az ölébe. A felszegi emberek is hódoltak neki, kicsik és nagyok, férfiak és féltékeny asszonyok térdre borulva órák hosszat lesték, mikor merhetnek szűkkeblű könyörületéből. Mert ez a kútasszony kevés vizet eresztett, s fanyar volt az íze, mint a szép keblű, de szűk tejű anyának... Aki Sáriéknál nyaralt, már hajnali három órakor arra ébredt, hogy valamelyik szomszéd bekiált az útról:

– János, fölkelte-e már? Add ki hamar azt a merítőt.

A merítő egy rozsdás konzervdoboz volt, két méter hosszú zsineg lógott rajta. János persze még nem kelt fel, de azért hamar kivitte a „merítőt”, ami e korai órákban hamar vissza is került, mert a kút ilyenkor pihentebb volt, és aki korán kelt, bő vizet lelt benne. János, a Sári ura, számbavette a merítőt, hogy öt perc múlva már másnak szolgáltassa ki. Mikor aztán kivir-

radt, a sövénykerítésből kiálló ágvégre szúrta a bádogot. Ettől kezdve sötét estig onnan veszik el és teszik vissza. Aki iható vizet akar inni Felszezen, annak okvetlenül oda kell zárandokolnia a János meritőjéhez. Ez az ő elvitathatatlan tulajdona, és pénzben ki nem fejezhető az értéke. Megvásárolhatatlan, mint középkorban az apáról fiúra szálló hivatalok. A János közhivatala volt ez a meritőörzés. Erről a meritőről tudta, hogy ő is valaki. Akinek bármilyen rogyant is a háza, akinek csak fél hold földje van, azért mégsem lehet csak egy kurta „isten segítsé”-vel elhaladni mellette. Igaz, a jobbmódúak így se sokkal többet mondtak neki. Legfeljebb ilyeneket szóltak be hozzá a tornácról, ahol naphosszat a szemétrevaló, rongyos csizmákat tákolja:

– Rongyosok-e nagyon, János?

– Nyilván hogy rongyosak – felelte önérzetesen; s ennél többet ő sem mondott. Minek is? Csupa hangtalan beszéd volt körülötte minden. Évszázadok óta ugyanazt beszéli környezetük, hogy rongyos, türelmes világ járja errefelé. Fejük fölött végigzúgott a tatárjárás, a negyvennyolcas idők, azután a világháború, aminek a végén a székiek a sóstóba fojtották a jegyzőjüket, aki zsarolta őket, ellopta a hadbavonultak asszonyai elől a hadisegélyt. Aztán ismét visszasüppedtek a hangtalan lomhaságba. A „jegyzőitatus” óta mindössze annyi változás történt, hogy a székieknek megengedték, saját szükségleteikre ingyen használhassák a sóskutak vizét. Ilyen sós vízbe mártva eszik a hagymát vagy a hajába főtt krumpelit, egyszóval mindent evvel sóznak. Az én tiszteletemre azonban két lejre borsot vásároltak a boltostól. Ezenkívül szereztek egy marhafejet, s annak kifőtt levéből laskalevest remekeltek. A lakomát főtt kukorica és kürtöskalács, végül a vendég jóvoltából egy liter kegyetlen ízű helyi bor tette felejthetetlenné. Mondhatni, igazi nagyparádés húsvétvasárnapi ebédekre emlékeztette Sáriékat ez az ebéd. És ami még nagyobb szó, János ez alkalommal berakta az ágy alá a „nyilván” nagyon rongyos csizmákat, s maga is ünneplőbe öltözött. Komoly volt és megfontolt, mint súlyos betegek közül szabaduló orvos, aki tudja, hogy a magának rabolt pihenővel nagy mulasztást követ el. Nem is csodáltam homlokráncait,

hiszen szomszédai egyáltalán nem vették tudomásul a „hetedik nap” rendeltetését. Gyümölcsöt szedtek, sarjút hordtak, és sanyargatták a Pázsint-kutat késő estig. Amellett mindegyre beállított egy-egy bőgatyás mezítlábas férfi, és vagy újabb lábbelik megbetegedését jelentette, vagy a már kezelés alatt állók sorsa felől érdeklődött, de Sári suttyomban felvilágosított, hogy ez csak amolyan hamiskodás: tudták az emberek egy héttel ezelőtt, hogy az ura ma nem fog dolgozni. Biztatott: beszéljek nekik valamit a nagyvilágról, mikor lesz még egyszer olyan jegyzőitató világ, azért jöttek azok.

Kis lámpaláz hevített: vajon hol kezdjem ki a nagyvilágot? Égen-e, földön-e, melyik érdekli jobban a szíkieket? Végül egy új világteremtéssel kezdtem, egy olyan világteremtésen, ami a félholdas szegényeknek öt-hat holdat porcióz. Beszéltem a készülőfélben lévő népfronti összefogásról. Felolvastam az előkészítő bizottság felhívását, hogy össze kell fogni a munkásnak, földművesnek és a tanultaknak a nagy veszedelem ellen. Mire észrevettem, már minden közeli szomszéd ott fülelt a János tornácán. Fogta őket erősen a gondolat. Hiába jöttek utánuk villa- és gereblyenyelkekkel fenyegetőzve az asszonyok, hogy ne lopják ott a drága napot, mikor az eső odaverheti a száraz sarjút. Nem mentek. Apránként belemelegedtek az eszme megvitatásába, s keresztkérdésekkel alaposan megvallattak: hogyan képzeljük mi el azt a dolgot a földművesek és a városi munkásság összefogásával, s mily módon fogja ezt a kettőt kisegíteni a „tanult úri nép”? Én persze gyönyörűen elképzelttem velük ezt a kisegítést. Segített nekem egy orosz fogságot végigszenvedett s a forradalmat végigharcolt ember is, volt példája bőven, egy másik azonban hitetlenkedve sóhajtott:

– Kár, hogy a város messzi esik tőlünk, mi nem mehetünk el arra a találkozóra, s biztos kifelejtenek minket a hasznából. Úgy járunk, mint a régiek a deszkaáruházzal.

Valamelyik Jókai-regényben olvastam, ha jól emlékszem, hogy a szíkiek valamelyik fejedelem idejében azt kérték egy ízben, őnagysága mondja ki, miszerint Kolozsvár ezután csak harminc kilométerre legyen tőlük.

Ezt állítólag azért kérték, mert csak harminc kilométeres körzetben volt szabad deszkát és fát árulniuk. Fejedelmi rendelettel próbálták közelebb parancsoltatni a nagyvárost.

E távoli múltra nézve kezdtem faggatni Sárít, de ő mit sem tudott erről a fura kérésről, aztán nincs is a közeliükben jelentősebb erdőség. Azt viszont Sári nagyon is jól tudta lába révén, hogy Kolozsvárig negyven kilométerre becsülhető a gyalogút. Sok türelme azonban nem volt a kilométerek bolygatásához. Ehelyett egy kis falunézésre sürgetett bennünket, s igen buzgón magának követelte az urától az „idegenvezető” tisztét. Gyönyörűen kiöltözött, csizmáját egyéb híján a kürtöből vakart és vízben feloldott korommal fényesítette ki. Az urát újságolvasásban felejtve, leereszkedett velünk a kanyargós úton a községbe. Azt már vettem észre saját portáján is, hogy igen nagyra van velünk. Most a feleségemet a szomszédai előtt önkényesen éppenséggel nagyságos asszonynak léptette elő, míg ő egyszerűen csak keresztnevén szólította. Szegény és egyszerű szomszédai minden további nélkül tudomásul vették a nagyságos rangot és a Sári ehhez való bizalmas jóviszonyát, de ahogy lennebb értünk, s a házak elmosódtak, a kapukban ülő gazdák nem nagy ügyet néztek ki belőlünk. A portáik előtt vasárnapozó módos gazdák és gazdánék öltözéke ugyan semmivel sem volt szebb a Sáriénál, de arcuk jóval pirultabb és teltebb volt, korántsem oly kimerült, mint az övé. Műértő szemükben a mi városi, olcsó munkásrongyaink értéke jól alászállt, s a nagyságos megszólításban ugyancsak érződött a megerőltetés. Sárít módfelett bosszantotta ez az értékcsökkenés. Minden lehető kifogást felhozott, hogy eltántorítson minket a pöf-feszkedőkkel való szóba elegyedéstől.

– Ezek nem tudják megbecsülni a tisztességes embereket – kezdte bemártogatni előttünk valamennyit. De az egyik porta előtt hiábavalónak bizonyult minden mesterkedése. Itt nemcsak szóba kellett állnunk, hanem be is kellett térnünk, mert kolozsvári piaci ismeretségre bukkan a feleségem. Ahogy beléptünk a házba, nyomban megérttem Sári ellenkezését. Ez a ház éppen akkoriban épült újjá egy nagy „égés” után. Közadakozásból cserépfedeles, pádimentumos hajlék vedlett a régi házból. A berendezés rendes asztalosmunka volt, a mennyezetig ve-

tett ágyon díszes varratú huzatos párnaemeletek kellettek magukat. Virágos cserépkancsók és tányérok csüngtek a falakon. A testes ládák meg egyebeket sejtettek velünk, mindazt, ami hiányzott Sáriéknál. A nemrégén mázolt mestergerendák azonban erős karbolinszagot árasztottak. Sárit szemmel láthatólag nyugtalanította az én párnák iránti érdeklődésem, azt hitte, evvel lebecsülöm az ő szegénységét, grimaszkodni kezdett, s hol felugrott a kicsi zsámolyról, hol meg leült, s tüntetően hangoztatta: „milyen kiállhatatlanul bűdös van ebben a lyukban”. Mikor aztán a háziak fekete búzakaláccsal megkínáltak minket, és a gazdáné ténsasszonynak szólította a feleségemet, Sári végérvényesen felpattant a zsámolyról. Arca egyszerre visszanyerte leánykori szépségét, és felháborodva utasította vissza a „ténsasszony” titulust. „Mit gondol, Gergely níním, nem tojásos zsidónival beszél, még csak nem is kezit ölben hordó dámával.” Végül is felsorolta a mi összes „nagyságosra” feljogosító érdemeinket. Nagy nehezen kiegyeztünk vele: egyszerűbb lesz a rangkérdés, ha simán csak a nevünkön szólítanak. A savanyú béke helyreálltával elfogyasztottunk egy-egy darabot a búzatortából, ami száraz volt, mint a szikla, s a dióbelek olyan kiszáradtan kövesedtek benne, mint a kolozsvári Fellegvár kőzeteiben az apró tengeri csigák.

Mikor eltávoztunk innen, Sári a szemünkre vetette, hogy többre is becsülhetnénk magunkat...

(1938)

BARANGOLÁS TÁJKÉPORSZÁGBAN

Nagybányára érkeztem. A hatóságok felé s más be nem avatottak számára üdülőként jelentettem be magamat. A beavatottak tudták, hogy szervezett bányászok kérésére egy sérelmes ügyet kellett feltűnés nélkül kivizsgálnom, s a sajtóban lelepleznem. Az aradi Vasárnap kegyes szándékú könyvkiadásában egy kis füzet jelent meg. Címe: „A bányamunkás”. Szerzője többek között ezeket írta benne: „Azt hiszem, akkor követték el az első igazságtalanságot a bányással, mikor a jó ivó emberekről azt mondták: iszik, mint a kefekötő, holott azt kellett volna mondani: iszik, mint a bányász.” Egy másik bekezdésben pedig a következők derültek ki: „Az a bányásznép, amely aktív munka idején a Dárius kincsét is el tudta költeni, nyugdíjba vonulva képes havi ötszáz, más esetben havi ezer-ezerkétszáz lejből megélni.” Azután meg: „Ha valamelyik bányászfiú kényszerűségből iparos lesz vagy kereskedő, alkalomadtán szívesen visszatér a bányászathoz. Aki pedig benne van, nem igyekszik tőle menekülni.”

Ilyen jó bányászismertetés után érthető, ha okvetlenül találkozni kívántam ezzel a „boldog” munkásnépséggel. Ki tudja, még nekem is juttatnak néhány morzsányit a „Dárius kincsből”. Elvégre aranybányászokról van szó. A kis füzetet útikalauznak zsebre vágva, kettesben elindultunk Nagybánya napfényvel mosott utcáin a veresvízi bánya felé. Mivel a fent nevezett füzetből az is sejthető volt, hogy a bányászok kissé afféle egzotikus népek, mind törtem a fejem, miféle ajándékot vigyek nekik, hogy azért cserébe megnyissák szívüket és kincseszsákjaikat. Természetesen eszembe se jutott a „tüzes víz” vagy ópium,

sem pedig holmi nikkelezett dugóhúzók vagy üvegyöngyök. Sok töprengés után vásároltam egy negyedkiló savanyúcukrot. Átmentem a Zazar nevű folyócskán. A Zazar vize olyan, mintha valamelyik mosókonyhából eredne. Habzó szappanos lúg, s akkora kőgombócokon bukdácsolnak keresztül a hullámai, hogy attól igazán nem lehet megszépülni. A Veresvíz is beleömlik.

A bánya felé haladva keresztbe rakott kalapácsokkal homlokon díszített épületek közé értem. Keskeny sínpar állta utamat. A sínek befutottak egy a hegyoldalba vágott kis vasajtó alá. Ha jól emlékszem, lakat lógott rajta, akár valami fűskamra ajtaján. Úgy gondoltam, bizonyára talicskákat s más egyszerű holmikat rejt ez az ajtó. És kisült, hogy az a veresvízi bánya bejárata. Közönséges volta ellenére sem nyílt meg előttem. A savanyúcukor is hatástalannak bizonyult.

Jobb híján tűnődhettem az egyik épület falán függő kis rostélyos szekrénykén. Számozott rézpénzek fityegtek benne. „Sitt” váltáskor a bányász leakaszt egy ilyen számozott rézpénzt, és átakasztja egy másik szekrénybe – valahol bent a bányában. Talán háromszáz ilyen szám fityegett ott, fölötte a ritka hajú hegykúp. Gyönyörű nap-sütés, míg valahol lent, mélyen a tárnákban apró kis férgek egyre mélyebbre fűrták magukat a hegyóriás béltekervényeiben. Bányászokat emészt a hegy, és aranyat fiadzik. Lehangelő volt ez a lelakatolt vasajtó. Ez eresztené ki a bányászoknak a Dárius kincsét? Úgy hírlett, hogy az aranygyanús bányászt pőrére vetköztetve röntgensugarak elé állítják, mert jó gyomrú népség a bányász, még az aranyat is lenyeli... állítólag...

Tüzetesebben nem nézhettem utána. Engedély nélkül a savanyúcukor mit sem ér. A több siker reményében indultam el a bányászfertályba. Csavaros, keskeny utakon vitt arra a remény. Ravaszok lehetnek ezek a bányászok. Nyomorral takarják kincseiket – gondoltam, amint a távolból előtünedezett egy-egy rozoga kerítés vagy házikó. Még a gyümölcsfák térde is szakadozottnak látszott. Egy keresztútnál kis galambdúc nagyságú kápolna örködött. Nyitott belsejét szép égszínkék festés tette légiessé.

Balra tartottam, hogy végre a Veresvíz utcába érhessek. A benne folydogáló patak is ezt a nevet viselte. Ki

tudja, talán az évszázadok óta a tárnák mélyében elvérézt bányászok vérének mossa ki, s ezért veres. A partján szelíden induló út feljebb meredekké vált. Bányászasszonyok lihegtek rajta felfelé, a hátukon súlyosan megrakott puttonykosarakat cipeltek. A piacról jöttek. Puttonyaikban krumpli, retek, zöldborsolya, tarisznyáikban málléleszt és más olcsó holmi préseledött. Messze előttük egy vén szamár egy kicsi szekeret húzott. A szekér mögött egy csacsifióka baktatott földre csüggő fejjel. Ilyen szomorú csacsit sem láttam még. Úgy ment, mintha kilopták volna bőréből a csontokat.

Minden ház előtt sok, nagyon sok gyereket találtam. Egy szál ingben, mezítláb, kurta nadrágban játszadoztak. Köveket dobáltak a patakba, de többnyire ültek, nagyon fáradtaknak, kedvetleneknek látszottak. Vagy puffadtak, vagy feltűnően soványak voltak. Szájukból idő előtt megromlott fogsorok sárgállottak ki. Töprengeni látszottak ezek a gyerekek, akár az a nyugdíjba korhadó vén bányász, aki az udvaron fát fűrészelt vagy a háztöltésen ülve fásultan maga elé meredt, s tán azon tűnődött, mikor szólítják már őt is abba az örökké tartó „sitt”-be, ahová rézpénz helyett egy lejt visznek a szempillájukon, hogy átengedjék az üdvösség hídján.

Unokák és nagyapók. Más felnőtt alig volt látható. Az apák sittbe mentek, az anyák és nővérek mosni. Most már hasznát láttam a savanyúcukornak. A gyerekek körüldongtak, mint valami kis darazsak. Az egyik ház előtt lizenkét éves kislány állt. Már két éve kimaradt az iskolából. Zöldborsolyalevest főzött ebédre a hat kisebbnek. Engedelmeivel bemehettem a lakásukba. Elővettem a kis füzetet, lássam hát végre azokat a Dárius-kincseket! Földes szoba-konyha tárult elém. A „szobában” egyetlen keskeny ágyszóka fekvőhelyül, három párna és egy lyukas pokróc volt belevetve... Az ajtóba vert szegeken tollpíhés ruhadarabok fityegtek. Apa, anya és hat gyermek ruhadarabjai voltak ezek. Fejemet majdnem belévettem az alacsony padlászegélyekbe. Bányásztermetre szabott ház volt ez is, mint a többi. Nem csoda, már a rómaiak ideje óta kurtultak az itt lakók apáról fiúra, Hogy meddig törpülhetnek még, azt a szomszédban lakó ügy méternyi törpe asszonyon láthattam. Ennek a nyomo-

rék gnómnak két és fél éves csecsemője kapálódzott a bölcsőben. Vízfejű, és sem járni, sem beszélni nem tudott még. Foga alig egy-kettő. A kislányék szobájába alig fejnagyságú ablak eresztette be a világosságot, azt is jó sűrű szövésű „firhanggal” szűrve hagyták behatolni. Az egyik sarokban végre felfedeztem a Dárius kincsét őrző halzsíros gyári bödönt. Aztán egy másikat. Az egyikben korpalisztet tartottak a malacnak, ami egy négy cölöpön nyugvó, oldalatlan, de fedeles „disznóólban” rőfögött. A másikban puliszkaliszt sárgállott az emberek számára. Kenyeret nem láttam a házban. Az apa reggel hatkor sittbe ment. A kislány szerint keres naponta nyolcvan lejt. Három hónappal ezelőtt vették ezt a házat tízezer lejért. – Ahá, a kincsből! – Isten ments. Nem készpénzért, hanem háromszáz lejes részlettörlesztésre.

Vályogház volt biz ez. Egyik felén két nagy lyuk táton-gott. A kisebb gyerekek kibújhattak rajta a malachoz. A deszkafal rothadozott. Mire harminc hónap alatt, tehát két és fél év alatt letörlesztik a vételárat, mi marad ebből a házból? Százszor összedülhet. Sebaj, mondhatná a kis füzet szerzője, legalább elmondhatja ez a bányász, hogy egyszer ő is háztulajdonos volt.

Veresvízen több ilyen „saját házat” láthattam. Mindegyikben öt-hat-hét és még több gyerek is pusztította a napi hatvantól száz lejig terjedő Dárius-kincset, vagyis a napi fizetést. Végül azonban rábukkantam két olyan családra is, ahol a bányászfiúk megpróbálták kiemelkedni a bányászsorsból. Az egyik román fiú a könyvkereskedésben szabadult fel, a másik, egy magyar, borbélyágot tanult. Aztán mindketten visszatértek a sitt-élethez. Nem ősi és leküzdhetetlen bányászrajongásból, hanem mert egyik sem tudott megélni a havi fizetésből. Tíz-tizennégy órás munkaidővel, vasárnapi munkaszünet nélkül a veresvízi bányában hatvan lejt kereshettek naponta. A borbély mostanában nősült meg, s azóta hagyta el az italt, amióta ismét bányásznak állt. Mi tagadás, a bányászok többé-kevésbé tényleg szeretik az italt. De nem jobban, mint mások, mint például a kis füzet szerzője. Hiszen, amint „tanulmányában” őszintén bevallja, „... az egész bányakerület papsága iszik”. S lám, mégsem jutottak a bányászok sorsára. Végül is megállapíthattam, hogy a het-

ven-nyolcvanlejes bérek kiszabásánál történt az első és nem utolsó igazságtalanság. És ott a bánya környékén sok kocsmát láttam, de csak egyetlenegy rádióantenna feszült az egész Veresvíz utcában. Aztán a bányász tehet róla, hogy a szakszervezetét nem hagyják működni? Ő lehet-e róla, hogy soha senkinek a „tanulmányírók” közül nem jut eszébe felvilágosítani őket, intézményes segítséggel felébreszteni bennük az igényt más szórakozásra, más vigasztalódásra az alkohol helyett?

A bányamunkásság a Dárius kincsét a lelkében őrzi. Mikor eltávoztam a negyedükből, nekem is juttattak belőle. Az egyik háznál, ahol a felnőttek délutáni műszakra készülődtek, s mikor két cigarettafüst között lefolyt beszélgetésünk véget ért, búcsúzóul megköszönték, amiért szóba álltam velük, s egy s más dologról felvilágosítottam őket; még azt is megköszönték, hogy anyanyelvükön beszéltem velük...

Az igazi bányamunkás csak akkor ismerhető meg igazán, ha cselekszünk is érte valamit...

*

Sok festőnek Nagybánya csak tájkép. A gondtalan turistának pedig háromszáz méteres földrajzi magaslat a tenger színe fölött, a bányásznak ellenben több száz méter a föld felszíne alatt. A turista azonban elégedetlen a háromszáz méterrel, és a Rozsájról meg a Gutin-hegységre vagy a Tatár-szorosba mászik. A lankásabb utat autóbusszon teszi meg. A végállomás közelében holtbiztos, hogy egy piktor mindig fest. A turista nyakába veszi a sok jóval tömött hátizsákot, és mászni kezd a tájképen felfelé a csodakék ég felé. Süti a nap. Kívül-belül éles magaslati levegő fűrészt. Pirul, barnul. Mellkasa tágul és keményedik hozzá a „békája”. A bányász elégedetlen a keresettel. És egyre mélyebbre ássa magát a föld alá, de a rája nehezedő hegyek annál vékonyabbra lapítják keresetét, minél mélyebbre fúr. A teste is megrövidül, mintha csak elkopna a tárnák boltozatához való ütődéstől. Hatvanlejes napszám megfelel százhatvan centiméteres bányásztermetnek. A festő mégis vízesést fest vagy sok-sok „önportrét”.

A magamfajta ezekre az ellentétekre gondolva botorkál fel a kölcsönkapott bakancsal az „Isteni Izvorá”-ra. Az

sem segít rajta, hogy térdig érő gyapjúharisnyát, a láb-szárát csórén hagyó kurta nadrágot és bőkeblű hátizsákot is kölcsönöztek neki. Minden hiába, ha a turistakellékek mellé nem adtak turistafejet is... Ahogy fogynak a kilométerek, annál inkább a bányászokra gondol. Hiába a vad vízesések zuhogása, hiába az ezer irányban futó patakocskák kavicszörgető zenéje, hiába a rengeteg csend, hiába-
való az eltökélt pihenési szándék, mert az erdők vad romantikája nem fogja meg a szívét. Aki tájképnek rakta össze ezeket a bányai hegyeket, és sorba állította a haragos színű fenyőket, elnagyolta a favágókat, így látom én, s művészi meglátásomat zavarják a kidőlt fák is. Ez a kép festőnek erdei csendélet, de nekem, kocaturistának roppant drága tűzifa. Én itt a növekedő árkapaszkodóra, a folyton dráguló tűzifára gondolok, és csodálkozva állok meg a favágóktól ölbe rakott méterfánál. Csodálkozom, mert ezek az erdei ölek öt köbméternek felelnek meg, de azért csak négy köbméternek számít, s a favágókat ehhez mérten fizetik, mondván: mire a fa az aljba ér, öt méterről összeszárad négy köbméterre. Ennek az „összeszáradási” folyamatnak csodálatos története van. A feketepataki állami erdőben, a nemrégiben megépített több ezer méter hosszú facsúszató csatornában a vonat sebességével haladó patak ragadja lefelé a méterfát. A fatechnológia viszont azt tanítja, hogy a fa a vízben és mindenféle nedvesség hatása alatt nem összeszárad, hanem megdagad. Csakhogy más a fakereskedelem, és más a fatechnológia. A kereskedelem szerint a fa kiszárad a vízben, s az aljban az újraölelésnél már pontosan négy köbmétert raknak ki egy ölbe. A favágó értetlenül csóválja a fejét, és a források mentén nagy kőtuskóra ülve mamaligát ebédel csípős túróval, de inkább anélkül.

Nagyon komor, és nagyon idegesíti ez a fura száradási história. Tekintetét csak a turista térdéig emeli fel. Fogai között nehezen csikordul a „bună ziua”. Nem csoda: pofacsontjaira annyira ráfeszül az arcbőr, hogy könnyen füléig hasadhat, ha nagy szájjal és jó szívvel kíván jónapot. Aztán a turistának amúgy is jó napja van. Ahogy a favágók itt-ott zavarosan kilépnek a tájképből, soványan és morcosan, koszos bő gatyában és bocskorosan, különös széles karimájú, fejük búbján ülő szalma-

kalapjukkal, nyomban világossá válik a turista előtt, hogy a méterfának az a fele száradt össze csúsztatás közben, amelyik a favágóban végződik... Ej, ha én festő volnék... De hát nem vagyok, az út meg tart szinte végtelenül az EKE* menedékház felé. Az erdő mélységesen csendes, körös-körül homály borong, s néha sóhajt valami, mint egy halottas kápolnában. Gyászolnak a fák. Otromba lábuk alatt hullák hevernek szerteszét. Több százestendős fenyő- és bükkfanagyapók, nagyanyók vagy korán elhalt vékony unokák s férfikorúak enyésznek itt széttördelt karokkal és kifordult gyökerekkel. Az ezer és ezer sebből fakadó forrás, a hegy kristálytisza vére porhanyítja szét őket. Egyetlen négyzetkilométeren annyi a hullott fa, hogy szülővárosom akármelyik munkásfertálya kitelelhetne belőle, ha neki adnák. De nem adják. Úgy látszik, az előrelátó erdőgazdálkodás évmilliók múlva kőszent akar itt kitermelni, s azért hagyja százvagonszámra elenyészni, a legnagyobb favágó, a vihar döntötte fákat.

Hiába, sosem lesz belőlem jó turista, mert resteltem magam, mikor megérkezünk a fenyvesek közé ácsolt menedékházhoz. Itt éppen sáncot ás néhány bocskoros nap-számos. A vízvezeték számára csákányolják a földet. Csákányuk úgy lendül, hogy félős, egyszer csak kitepi a sovány parasztok két karját, és elrepül velük. A szemükből is csákányok sújtanak felénk, „nyaralók” felé... Vajon ezek a hegyi emberek mikor és hol szoktak nyaralni? De ez a kérdés csak engem izgat. A többi valódi nyaraló a napon sütkérezve rőmizik vagy kártyázik. Gyönyörű testű, kisportolt fiatalemberek és kisasszonyok gumikarikákat hajigálnak egymásnak. Én lesem a csákányosokat, ők lesnek minket. Küzdenek a szerszámok útjába kerülő erős, szíjas fagyökerekkel. Folyóméterenként tíz lejt kapnak a kiásott sáncért. Kiásnak naponta négy-öt folyómétert. Délben „mamaligát” ebédelnek. A menedékházban a napi menü nyolevan lejt. A vendégek napokkal ezelőtt fellázadtak, mert kétszer egy héten ugyanaz volt az ebéd. Gombarizzsal. A konyhán kis, bőgatyás, mezítlábas, lajbis, hatéves szőke mokány fiúcska segítkezik. Fát vág, s ha nem vág, akkor egész nap hordja a vizet a forrásról, nem is

* Erdélyi Kárpát Egyesület.

sejti, hogy a készülő sáncokban lefektetendő vízvezetékcsövek véget vetnek majd az ő vízhordó hivatalának, s úgy lehet, „nyaralni” eresztik. Most egyelőre még boldog. A mosogatásnál kicsempészi a zsíros fekete tepsit, amiben bécsiszelet sült, és odaviszi az egyik vértelen ajkú csákányosnak, aki bizonyára rokona, s aki él az alkalomadta protekcióval, és szégyenkező félrefordulással mutatoujjával kipiszkálja a tepszi szögletébe rekedt sós, zsíros salakot, ami már egy kissé szén, kissé bádog, és aztán mohón lenyalja az ujját. A kis havasi pikoló meg büszkén, hátratett kézzel figyel, s megkérdi:

– Ugye, milyen jó?

Leereszkedve Tájképország hegyeiből, egyre keresem a nagybányai szalonokban és képkiállításokkal kombinált cukrászdákban az ehhez hasonló festményeket, de a zsíros tepszi képmása hiányzik, a favágókét sem látni. Itt-ott egy-egy kunyhó vagy bányászház kerül még csak a képeken, de már a házakon belül csak kevesen merészkednek festőink közül, annál több az önarckép, s minél több önarckép egyes festőktől, más képeikben annál kevesebb a téma. Pedig hát a szabónak képet festenek cserébe az új nadrágért, s nemsokára már a fűszeres is tájkép ellenében ad némelyiknek sót, cipőfűzöt... Úgy látszik, Tájképországban nem látják ezeket a témákat. Vajon tényleg nem látnak, vagy csak vászonra nem merik látni?

A Gerson-féle fényképészet műtermében azonban felderül az arc. Szervátiusz faszobrai között találni a fáért viaskodók világából is nemegy remekbe készült alakot. Vida Géza csákányoló bányász kompozíciója is megragad. Klein József képeiben az eleven szín jut érvényre. Képeikről a táj másik arca néz felénk, amit ugyan a turista is megnéz túrája alkalmával, de amit mégsem lát... A Szervátiusz vésője alól kikerült puttonyos, fahordó öregasszony, a didergő báránybőr bundás móc, az öntudattól feszülő román legény s ennek ellentéte, egy székely házaspár méter magas torzója hat lenyűgözően az értelemre és az érzelemre egyaránt.

Műtermében összekerülve magyarázom a mosolygós arcú szobrásznak, hogy mi minden kiérik a házaspár nyomottságából. A falu szociális helyzete, a nemzetiségi elnyomás és még ehhez hasonló más egyéb, és várom,

majd megerősíti, hogy e zsúfolt témájú szobor tudatos volt benne a torzó megalkotása előtt is. Szervátiusz egyre mosolyog, s kijelenti, hogy az bizony csak azért sikerült olyanra, amilyen, mert nem volt nagyobb darab tiszafája... Meghökkenek: csak ennyin múlna egy nép helyzetének ábrázolása, hogy véletlenül csak ekkora volt a fája? De megnyugszom, mert nemcsak véletlen volt, hogy nem futotta egy kisebbségi szobrásznak nagyobb darab fára, s ha az anyag uralma ennyire képes irányítani vésőjét, bizonyára irányíthatja majd egyszer a tudatos „rálátást” is...

(1938)

KÜLVÁROS

Első rész

A BOLDOG UTCÁN TÚL

Vasúti negyed

Kolozsváron egykor a Kiszamos volt a belváros természetes határa. A vasút megépítése óta azonban nehezen átgázolt a várfalakon, a Kiszamos túlsó partjára, kispolgári lomhasággal egészen elterpeszkedett a vasúttal párhuzamosan kanyargó, nyugtalan folyású Nádas-patakig, míg délnek a meredek feleki dombok hosszú ideig útját állták a város lassú terjeszkedésének. Éppen ezért előbb látogassuk meg azokat a külvárosokat, melyeknek már múltjuk is van. Ez a múlt a vasúti állomás körül torkollik a Boldog utcába. Ahol véget ér ez a talányos nevű utca, nyomban ott kezdődik a boldogtalan külváros, a vasúti negyed. Talán e boldogtalanság kihangsúlyozása végett hagyta meg a főhatalomváltozás is az utca régi nevét. Románra fordítva Str. Fericirei-nek írják. A Boldog utca folytatásaként, szintén régi nevén szerepel az Új utca.

Ezt az utcát gazdag hóstátiak lakták régebben. Még ma is látni egy-egy széles, nagy kaput, homlokára vésvé: „Az Úr segedelmével építette” ez és ez. Egy-két tornácon őszszel ma is csöves kukorica pirosodik, de a hóstáti házak nagy része új frontot kapott. Az udvarok végében, az istállók mellé, vagy azokat átalakítva, kis szobákat ragasztottak az olcsó lakást kereső vasúti munkásoknak. Néhol maga a hóstáti fiú vedlett át kalauznak, pálya- és műhely-

munkásnak, a legjobb esetben mozdonyvezetőnek. Megvetve így az alapját a vasúti munkásdinasztiának az Új utca környékén, mely ma is a Kővári-telep néven ismeretes.

E telep lakosságára a világháború előtt nagyon ráillett a nyugati országokban ismeretes munkásarisztokrácia jellemrajza és szelleme. Nemegy vasutascsalád leánya és fia emelkedett fel a „hivatalnok-osztály” soraiba, és nemegy készült még ennél is feljebb jutni, de ezeket a törekvéseket a világháború és a főhatalomváltás derékba törte. Nemegy öszfejú vasutas siratja elveszett nyugdíját, és nemegy nagyravágyó magyar fiú és leány rekedt meg a gyalupad és a varrógép mellett a „változott viszonyok miatt”. A surcos, hajdú-viseletű földész, ha történetesen nem a saját utódairól van szó, bizonyos elégtétellel áll ki a kapujába és gúnyolódik a „koszos iparos törtetők” aláhanyatlásán, mely sok esetben az eke szarvánál sem áll meg, hanem a lenézett napszámos sorban fejeződik be. Az érdekelt szülők vagy rokonok epés keserűséggel, de leszólás nélkül beszélnek a soraikból kikerülő „cucilistákról”. Mert a vasút közelsége nemcsak fiaik foglalkozását változtatta meg, hanem közéjük hordta a munkáseszmeket is. Igaz, félszázad kellett hozzá, míg végül kisebbségi sorban kiemelkedett a hóstáti fiatalság közül egy-egy munkásvezető. S nem is a legnyomorultabbak közül, hanem a jómódú „murkos” családokból, ahogy a környékbeli iparosok nevezik őket.

A pipázó, templomos öregek fáradt beletörődéssel vesznek tudomásul azt is, hogy a szomszédságukban mind sűrűbben telepednek le román vasutasok. A nyakasabbja vasárnaponként legfeljebb kinyitja az ablakot, s a felerősített rádió bömbölve közvetíti Ravasz László prédikációját – Pestről. De a román szomszéd sem rest, mert ő Bukarestet dörögteti ki a nyitott ablakon. És így kiegyenlítve egymás számláját, tűrhető békében élnek egymás mellett.

A háború után a városba áradó és elsősorban az állami üzemekben elhelyezkedő románság szellemi átalakulására a vasút és a vasúti negyed hatása sokkal gyorsabb ütemű volt, mint a hóstáti munkásutódoké. Átvették ezek kispolgári törekvéseit, s a Kővári-telepet csakhamar kiépí-

tették egészen a Törökvágásig. Tehették, mert az ipari szakmunkára elsősorban a románság jobbmódú földműves rétegei kaptak rá, falun eladott földjeik árából és az állami fizetéssel garantált bankkölcsönökkel tüneményes gyorsasággal építették fel szoba-konyhás kis kertes házaikat. Ezeket részletre vásárolt politúros bútorral, rádióval, varrógéppel rendezték be; sok esetben messze felülmúlva polgári törekvéseikkel az itt talált magyar szakmunkásokat. Érthető, ha élvezni akarták az elnyert nemzeti szabadság előnyeit, hiszen századok óta vártak erre a küzdelmes nemzetiségi sorsban. Mégis mily óriási volt a meglepetés, mikor az 1930–33-as években egyszerre a vasúti munkásság élén látja őket a magyar munkásság. A kolozsvári vasúti műhelyek 1933 februárjában a román munkások vezetésével lépnek általános sztrájkba. A nyugalmas Kővári-telep kispolgári házai látszólag minden átmenet nélkül, egyszerre utcára öntik türelmetlen lakóikat, akik megszállják a vasúti műhelyeket és környékeit. A vasúti műhely bömbölő dudája, mint egy óriási szörny, egy álló napig szakadatlan bögéssel tartja riadalomban a belvárost.

Csodálatos! A mélyen nemzeti érzelmű vasúti román munkásság vörös lett, a szocialista eszmék martaléka – mondogatták akkoriban. Pedig csak annyi történt, hogy az 1930-as években elmélyülő gazdasági válság folytán csökkent a munkaidő a vasúti műhelyekben is. Ezenkívül húsz százalékos bérredukció csorbította meg az öt-hat- és hétezer lejes havi keresetet. A heti negyvennyolc órai munkaidő meg alászállt harminc órára, de törleszteni kellett a bankadósságokat. Egyszóval a román vasutasok hirtelen lendületű polgáriasodása máról holnapra lezuhant a proletárnyomor szintjére. Bebizonyosodott, hogy a Boldog utcán túl nincs tartós boldogság még többségi sorsban sem. A nagy sztrájk hamar fellángolt, s hamar el is hamvadt. Megígérték a normális munkaidő és a régi bérek visszaállítását. Az ígéret betartására azonban jellemző, hogy a műhelyvezetőség leszereltette a vasúti műhely nagy riadalmat okozó dudáját. Betiltották a vasutasok szakszervezeteit. A régi béreket ma sem élvezik. Ma a legjobb szakmunkás havi fizetése nem haladja túl a négyezret. A februári napok óta szuronyos katona áll a

vasúti műhelyek előtt. Átellenben meg a leállított Dacia kisbörgyár kitört ablakkal, némán mereng hatalmas és győzedelmes vetélytársa, a Dermata bőr- és cipőgyár ritka szerencséjén. Omladozó vakolata alól kilátszanak téglabordái. E szomorú magányában legfeljebb azzal vigasztalódhatik, hogy ugyanabban az utcában a teljesen újjáalakított gyufagyár is elnémult már jó pár éve. Ellenben a vasúti műhely és a kisbörgyár közé szorulva évről évre virulóbb a gyermekek jóvoltából rongygyárnak elnevezett rongyraktár, ahonnan ingyen szerzik be gomb-szükségleteiket a környékbeli gombozó bajnokok.

Minden délután négy órakor a vasúti műhelyek kapuján ömlik a fekete-kormos, olajos munkásnép. Hosszú sorokban bandukolnak a szélrózsa minden irányába. A vasúti hídról nézve hatalmas kerékküllőknek látszanak e sugár alakban szétmenő fekete sorok. Sokan betérnek a közeli kocsmákba vagy boltokba, s megisznak egy pohár „seprőt”, esetleg kenyeret vesznek. A költségeket felíratják a koszos kontókönyvekbe, aztán mennek haza. Megebédelenek, hogy nemsokára már a ház mögötti kiskertben dolgozzanak, vagy a fűskamrába állított műhelypadon végezzék el azt a munkát, amit a szomszédoktól vállalnak, vagy amit saját most épülő házuk igényel. Másnap reggel hatkor aztán újra megindulnak az éhes szájként rájuk várakozó műhelykapuba. Komorak, hallgatnak, mintha az ő szavukat vették volna el, amikor a nagy dudát elnémították.

Kerekdomb

A Kerekdomb alján is nagyrészt vasúti munkások laknak. Ez a külváros a Nádas-patakon túl épült ki a világháború után. De mielőtt továbbmennénk, szenteljünk néhány szót a Nádas-pataknak, amely örök idők óta engesztelhetetlen vetélytársa a Kiszamosnak, és sehogyan sem tud beletörödni abba az alacsony sorba, amely a nagy folyóvizek mellett rá vár. Alacsonyrendűségi érzésével sok bajt és veszedelmet okoz a partján lakó külvárosiaknak. Tíz-tizenöt évig is képes alattomosan forralni magában a lázadás mérgét. Közben partjára csalja a távoli

hegyeket, szövetséget köt a felhőkkel, és nagy esőzéseket meg nagy havazásokat csikar ki tőlük. Hirtelen beálló hóolvadások előidézésére biztatja a jámbor napot, s egyszer csak megnő, tengerré duzzad, előnti a határt, a házakat, jegenyéket és disznóólakat sodor magával. Kétszer akkora, mint a Kiszamos, bekebelezi a szennyvizes árkokat, s már-már új, egyenes medret készül vájni magának, mikor a természeti erők minden előzetes bejelentés nélkül cserbenhagyják.

A legutóbbi huszonöt év alatt csak úgy bírta elviselni alárendelt helyzetét, hogy elhitette a kolozsváriakkal: medrében gyógyiszapot rejt, mire a város szegényebb polgársága reumakúrázni jött iszapos vizébe. De a hiszékeny, jó békevilág rég a múlté, a nevetlen külváros ellepve partjait gyáraival és lakóházaival, szennyvizet, cserlúgot, olajat csurgat medrébe. A gyermekek belédobálják a rossz cipőket, lyukas harisnyákat és a fölös számú macskakölyköket. Ráadásul a konkurrens vén folyó Szamosfalván szintén gyógyiszapot hordott össze, s így a Nádasnak csak a hóstátiak bivalyai, lovai s a kölykök hódolnak. Ezért a megaláztatásért 1932-ben próbált bosszút állni. Elsepréssel fenyegette a komisz embereket, gyarástól, házastól együtt. Februárban két napig tartotta rettegésben a partján lakókat. Víz alá borította az Irisz telepet, a Kerekdomb alját s néhány községet a járásból. Azóta megtörve, bizonyos mértékben szabályozott partok közt folytatja szennyes, mindenféle fertőző bacilussal bőven megáldott, sekély vizét.

Mindezt előrebozsájtva, illő tisztelettel lépünk át a Nádas hídján, s hunyjunk szemet az előtt a szemétdomb előtt, amely rögtön a víz túlsó felén partfeltöltés ürügével fogadja az embert, s alkalmat ad rongyos gyermekeknek a szemétben való hasznos turkálásra. A Kerekdomb alatt volnánk. Ez a név pontosan ráillik az utcák háttérében homokbányának használt sárga dombra. Egy mende-monda szerint a domb alatt vár van, mely Dárius kincseit rejt. Más élénk fantáziájú, kincssóvár vénember szerint a törökök hordták ide ezt a dombot kincseik elrejtésére, amikor menekülniük kellett a város alól. Amióta csak az eszemet tudom, mindig is hordják, ássák ezt a dombot, úgyhogy a jelenben már csak a fele van meg. De sem

az eltemetett várkapu, sem a Dárius kincse nem került elő. Ellenben kitűnő homokot ont magából az utcák aszfaltozásához, régebben még a meszesmalterhez is felhasználták, s mint ilyen, tényleg drága kincset érő hasznot hajtott a városnak.

A Kerekdomb utolsó házai már a kardosfalvi téglagyárakkal érintkeznek. Lakossága vegyes nemzetiségű, román túlsúllyal. A magyarok közt a hóstáti földészivadék az őslakó, mit sem engedve régi szokásaiból, mit sem változtatva régi hajdúviseletén. Csak éppen valamivel csendesebbek, s kétszer is megfontolják, mielőtt bicskát rántanak haragosukra. A gazdagabbja egyre-másra parcelláztatja földjeit, murek helyett betont vet, és borsos házbéreket arat.

Ez ősmagyarok szellemébe s általában az ittlakók világfelfogásába egyáltalán nem könnyű dolog behatolni. Ma már túságosan kapukulcsra nyílik életük. Szigorú kerítésekkel őrzik magukat, s mindenki a saját kútjából hűti szomját. A kapuk elé ácsolt padok is egyre ritkulnak. Pedig ezeken a padokon nevelkedett a szomszédság parlamentarizmusa. Ezt a külvárosi parlamentet most egyre több új kocsmá helyettesíti, vagy jobbik esetben a környékbeli egyetlen kuglipálya. A sarkokon épülő új házak rendszerint üzlethelyiségekkel nyílnak az utcára, de senkinek sem jut eszébe, hogy kocsmá helyett például kölcsönkönyvtárat is lehetne létesíteni, ami pedig a belvárosban igen nagy népszerűségnek örvend, és amellet jövedelmező is. Alig egy négyzetkilométernyi területen öt kocsmá virul. Ellenben a közeli Lomerdő alatt a Csillag nevű tudószanatórium megbukott. Egyetlen katolikus kör van a negyedben. Minden kultúrmunkája kimerül a tagok dominózásával.

De nézzünk meg talán közelebbről egy utcát. Kezdjük esetleg az én utcám életével, mert az utcák is élnek. Születnek, cseperednek és nagykorúsulnak. Nemegyszer még nemzetiséget is cserélnek. Az én utcám még a kamaszkorát éli. Még egyszer sem cserélte nevét és nemzetiségét. Simion Balint a neve kezdettől fogva. Sajnos, egyelőre még nem tudom, ki volt ez a nemes férfi, mielőtt utca lett belőle. De az utcabeliek szentül hiszik, hogy csakis valami nagy ember lehetett. Máskülönben

miért kereszteltek volna el róla egy ilyen eldugott külvárosi utcát, ahol csupa nagy dolgokkal vívódó kisember lakik. Vasutasok, szabócskák, földészek, asztalosok, akiket át kell menteni a jövőbe, korántsem utcaneveknek, habár nem vallana velük szégyent egy utca sem, hanem hogy legalább fiaik folytassák az ő nevüket tisztességben, emberi jólétben és békében, sok-sok éven keresztül, amikor is az anyakönyvvezető a végelgyengülés halál-neme után tegyen pontot az életükre.

Az utca páros oldalán vagy ötholdnyi terület egyik táblájában zsenge őszi búzát borzol a szél, mellette, friss fekete szántásban, gyárimunkás külsejű ember nagy öntözőkannából markolja a magot, és vet. Nem tudom, mit, és nem tudom, milyen reményekkel. Most két éve a páros oldalon bolgár kertészek művelték ezt a nagy földdarabot. Zajos és lompos népek voltak, cigányosan felütött deszkasátrakkal, s a földeken dolgozva, naphosszat szölongatták egymást. Kora tavasszal nyolc méter magas öntözőállványt ácsoltak a Nádas-patak partján. Ócska gázmotorral szivattyúzták fel a patak vizét a százötven méter hosszú deszkacsatornába, amely fokozatosan lejtősödő alkotmányán futott le a táblák közé ásott földcsatornába. Egyévi fáradságos munkával teljesen átalakították ezt a földdarabot, s egypár év alatt bizonyára kihozta volna a beléfectetett kis tőkét, de egy napon a bolgároknak kormányrendeletre takarodni kellett, a maradi és drágán áruló hóstáti földészek örömére. A bolgárok sírva verték szét az öntözőállványokat, s leszerelték a reggeltől estig köhögő motort, az utcabeli kölykők nagy bánatára. Óbégatva, elkoldusodva mentek világgá tarka szoknyás feleségeikkel és apró kölykeikkel. A szomszédok a kapuban állva sajnálkoztak a jószívű bolgárokon, akik nemegyszer ajándékoztak nekik murkot, paradicsomot vagy főzni való csöves kukoricát. Most a szentéletű magyar baptistával örök háborúságban élnek, mert ez bottal veri szét a labdázó gyerekeket, ha vetés közé pottyán a labdájuk. Eltűnt a szakszerű konyhakerészet, és az utca páros oldalán lezárult egy kis történelem.

A páratlan oldalon döcögve bandukol a jelen. Minden telek beépült már, s a lakók közül nemegy uraktól le-

vetett öltönyökben jár, akárcsak a szomszédos utca, aminek puha talaja az uraktól lejárt belvárosi kövezetből kap burkolatot. A belvárosból ugyanis ide hányják ki a régi utcaköveket, s helyükre aszfaltot simítanak. Ami utcánknek még várni kell, mert a belvárosi rokon zsigorian sokáig foltozgatja páncélját, mielőtt végleg levetné magáról. Az évenként egyszer megjelenő szemetesszeker is ócska alkotmány. Nem díszleg úgy, mint a belvárosban járó autókamion. Minden eresztékében recsegve és siket hangú bádogharangját zörgetve riasztja fel az efféléhez nem szokott asszonyokat. Mire azonban a kapu elé viszik a szemetet, rendszeren már el is tűnik a szemetes, hogy néhány napra rá megérkezzenek a városi adóidézések. Nem merem összefüggésbe hozni a két jelenséget, de a szomszédok igen erősen hajlanak a rossz-hiszemű következtetésekre.

Különös emberek ezek a szomszédok, de talán legkülönösebb az utca sarkán lakó asztalos. Évekkel ezelőtt deszkaszínt tákolt össze, és kész volt a szellős épület- és műbútorasztalos műhely. A „műhely” mellé aztán nagy termésköveket hordott össze a szorgalom. Majd ócska téglák is kerültek hozzá a belvárosi házak lebontott testéből. Évek múltán falakká tömörültek a zord kövek, s a pincében meghúzhatta magát a műhely. De már fennebb csak annyira futotta a tehetség, hogy a vakolatlan, üres szemüregű falak fölé kalapot tettek a pucér épület fejére. Újabb egy év kellett ahhoz, hogy a földszintre kerüljön a műhely, s egy szobát lakhatóvá tegyenek, de csak azért, hogy a pincében egy kefekötőműhely húzza meg magát. Szinte úgy tűnik, hogy a kefekötők azért bújtak az asztalosműhely alá, hogy ők emeljék lakályossá az egész épületet a fedél aljáig. Megfejtethetlen ennek a műhelynek a jövője. Éppen úgy lehet belőle egy kis gyár, mint amilyen könnyen magánbörtön is válhatik belőle, ahol az asztalos fog örködni szökésre kész reményei felett.

Vezérként áll ez a ház az utca elején, mintha ő testésítené meg a szomszédos házak befejezetlenségét is. Majdnem minden ház tűzfalából az utcára vicsorítják vörös fogukat a kiálló téglavégek, amik elvásottan várják, hogy az utca felőli épület beléjük kapaszkodjék, ha

majd mégis sor kerül a házak befejezésére. Uraik némán, zajtalanul erőlködnek is ezen, és bizonyos féltékenységgel lesnek át egymáshoz, vajon melyik lesz a szerencsés, akinek hamarabb sikerül. Itt az irigykedés a fejlődés motorjának látszik: a harmadik szomszédban dolgozó kevélység, jobb híján, azzal vezet, hogy az ő kútjuk egy méterrel mélyebbre van ásva, és ezért jobb vizet ad, mint a negyedik szomszéd kútja. Az ötödik szomszéd négy leánnyal és négy telekkel verhetetlen. Egy másik család kiválóságát abban látják, hogy eddig minden évben kereszteltek négyszer egymásután. Borzik román vasutas hosszú ideig gögösen hordta az orrát. Tudniillik az első időben magát tartotta a legokosabb embernek az utcában, mivel csak ő tudott románul. Utóbb igen eler nyedtnék látszik, mert kisült, hogy mi is tudunk valamicskét az ő nyelvén, míg ő semmit a miénken.

Néhány évig semmivel sem tudtam kitűnni közülük, hiába írtak sikeres színdarabomról az újságok; különösebb érdeklődést mégis csak akkor keltettem, amikor tavaly egyszer csak eltűnt szemük elől feleségem és a kisfiam. Egy hétig némán horgolódtak a szomszédasszonyok szemében a kérdőjelek. Talán válást szimatoltak, és egy napon aztán Öcsiné nem bírta tovább a bizonytalanságot, és roppant kedves, éneklő hangján feleségem holtele iránt érdeklődött. Megnyugtattam:

– Nyaralni ment. A tavalyi nyári szabadsága óta negyvenkilenc kilóról negyvennyolcra fogyott, s muszáj volt fürdőre küldeni...

– Fürdőre?! – kérdezte olyan riadt hangon, amit különben elhalónak szoktak nevezni, mert hiányzik belőle a zengés. Egyszóval a fürdő telibetalált... Ebből az utcából s általában a környékről csak a Szamosra szoktak fürödni járni, s hogy a hatás még nagyobb legyen, rádupláztam. Bizony, fürdőre ment, másfél napig tartott az odautazás... Persze, azt elhallgattam, hogy ez az utazás bivalyszekéren történt a széki sóstóhoz. S azt is elhallgattam, hogy a feleségem levélben arról panaszkodott: az utazás után két napig nem tudott ülni, úgy összerázta a szekér. Hogy rajta kívül még tíz széki asszony szorongott puttonyos kosarakkal és píposan tátozó tyúkokkal. Ráadásul a fiam elaludt az ölében, s

olyan súlyos lett, mint egy fatuskó. Utólag is csak azért vallottam be nekik, nehogy adósságba verjék magukat az utcabeliek, és mit tudom én, még talán a tengerparti fürdőre készüljenek. A széki sóstó is megteszi – biztattam őket. Hadd vigyék pénzüket a nyomorgó székieknek, de egyelőre inkább sehova sem mennek, mintsem olyan hálátlan hősködéssre fanyalodjanak, mint az enyém,

A mi utcánk és a környék lakói szemében a közösségért tenni valamit, enyhén szólva, bolondságnak tűnik, és ez nem is csoda. Eddig ugyanis csak a közösség terheivel volt alkalmuk megismerkedni. Kapuikat már azért is egész nap zárva tartják, nehogy a kartonperselyeket osztogató református egyház megbízottja vagy a végrehajtó meglepje őket. Hiszen le, végig a városi sítérek hídjáig majdnem minden utcában drukkol valamilyen kontár vagy adóhátralék elől bujkáló, s ha az utcán nyargaló kölykök véletlenül a kerítéseket kezdik döngetni, a szívük ijedten szorul össze. A „fekete” koldusokat meg igen sokan azzal rázzák le kilincseikről, hogy menjenek a belvárosba kéregetni, ahol van miből adni bőven. Ez ellen hiába apellál akárki is. A siránkozó koldusérvekkel szemben könyörtelenek, s mit sem akarnak tudni arról, hogy a belvárosban megfogják és koldustelepekre száműzik őket.

– Látszik, hogy nincs szíve – jegyezte meg egy ízben egy makacsabb kéregető, mire a sértett adakozójelölt egyszerre kirántotta az üres nadrágzsebeket, s rámordult:

– A szívemet nem hordom a zsebemben – s ezzel behúzódtott a kemény kapu mögé, sivár birodalmának kulcsát pedig kétszer is megforgatta a zárban... Ennyi elég is a kerekdombi népekről.

Írisz telep

A Kerekdomb alól néhány kilométer hosszúságban a Calea Maramureşului nyújtózkodik egészen a Kajántó úti téglagyárákig. Mind a két oldalán épülő földszintes házakkal, helyesebben épülő kerítésekkel. Az itteni telektulajdonosok pár évvel ezelőtt még betonlappal kezd-

ték a házépítést. Most többnyire a kerítésekkel kezdik, aztán jön a kutyaól, majd az árnyékszék és beköltözik a kutya. Lehetőleg kutyakölyök, hogy a klozettet őrizve, a társtalanság keservétől elvadulva, vérengző bestia váljék belőle, mire sor kerül a tulajdonképpeni hivatala átvételére: a házörzésre. Tudja isten, miért ez a nagy őrizkedés. Mindegy. Tény, hogy a Calea Maramureşului-on épülnek a kerítések. A Schultz-féle kertészetet is felparcellázták, hiszen a legszebb bimbót mégiscsak a telekuzsora fesli. Most tíz éve egy házhelynyi telek még csak tizenöt-húszezer lej volt errefelé. Ma már ötven-től felfelé ha található valamirevaló parcella. Aki még sokáig habozik, az egy-két év múlva mehet a sintérek hídján túlra méregdrága házhelyet vásárolni, ha egyáltalán jó vagy rossz telket akar még kapni. De az ittlakó üresszebbük, akiknek reményük sem lehet, hogy saját házat szerezzenek, vigasztalják magukat: minek nekik házhely s pláne ház is, hisz itt a vasút és a gyárak mellett háború esetén bizonyára nem virágesőt szórnak majd rájuk a repülőgépek, s milyen megnyugvás lesz akkor bérelt szobában telibetaláltatni, ha tudja az ember, hogy nem a saját háza megy tönkre. Az ilyen cinizmus nem tartozik a ritka esetek közé errefelé. Engem meg bolondnak tartanak, amiért a más élete és más háza miatt tiltakozom a háború ellen. Tudniillik nekem nincs saját házam.

A Calea Maramureşului folyómódra ömlik be az Irisz telepi negyedbe. Ha esik az eső, akkor az út valóságosan is folyni kezd, az Irisz pedig nyeli a vizet és sarat. Szép név ez az Irisz, ha jól emlékszem, valami postás-féléje lehetett a görög isteneknek. De talán ez nem is fontos. A fontos, hogy a porcelángyárat Irisznek hívják. A gyár munkásviskókat fiadzott maga köré, és így együttvéve az egészet, mint egy nagy, de nem éppen harmonikus életű családot, Irisz telepnek nevezik a városnegyedek anyakönyvében. A tulajdonképpeni telep azonban már rég megszűnt telep lenni. Kisebb városkának is bátran beillene. A gyár körül törpén gubbasztó házak között magasan, fenségesen és modern stílusban az új román templom tartja szemmel az Isten és a porcelángyár ellen vétőket. A sötétség beálltával a templom

arányos tömbjéből semmi sem látszik, de toronyhegyén égbe nyúló kereszt ragyog, mintha abban a pillanatban kovácsolták volna holmi gigászi kovácsok, s az izzó vasnak még nem volt ideje kihűlni. A tünemény egyszerű építészeti teljesítmény. A magas toronytörzsön ugyanis, fel a csúcsig, hosszú, kereszt alakú ablak húzódik, s a többit elvégzi a torony belsejében felgyújtott villany. Ehhez hasonló csodát még csak a porcelángyár tornya produkál, melynek tetőzete alól éjjelenként lángnyelvek csapnak ki. E városnegyed riadt gyerekszívei borzongó kérdésekkel zaklatják kedvetlen szüleit: vajon a pokol lángjai csapnak-e ki ott? S az apa rábólint: bizony.

Némi igazuk van ezeknek a porcelángyári apáknak. Minél fényesebb, gusztusosabb a porcelán, annál fakóbb, csámpásabb, az égető. A szép nevű városnegyed pedig még fakóbb. Errefelé már nem olyan sűrű az építkezés. Az új házak gyorsan ócskulnak, az utcaajtókon a zár nem mindig zár. Látni még éjszaka is tárva-nyitva felejtett utcaajtót, nem kell tartaniuk semmitől, néhány évvel ezelőtt legfeljebb lázító röpiratokat loptak be az ilyen udvarokra. De azért az ilyen könnyelmű utcaajtók egyelőre a ritkaságok közé tartoznak. Nappal viszont annál több kapu áll nyitva, vagy legalábbis egyszer se fordítják rá a kapukulcsot. Nem is volna célszerű, hisz a gyermekeknek akkor a kerítés tetején kellene közlekedniük. S a gyermek, persze a rongyos gyermek, ropant sok. Éhesek is, állítólag rosszak is, talán éppen azért, mert éhesek. Mindig az utcán csörtetnek, szemétkorászolnak, mint a kutyák a hulladék után.

Itt a szép Irisz telepen az emberek betétkönyvecskék helyett kontókönyvecskéket őriznek féltve, nehogy a boltos könyvéből több süljön ki szombaton, mint amennyit ők tartanak számon. Amúgy is mindig többre rúg, mint amennyit a fizetésnél kapnak ezek a hitelbe élő iriszi, dermatai, városi téglagyári, Junász-vasgyári és még ki tudja hányféle kisebb-nagyobb gyárak munkásai. És mégsem tiszta munkásnegyed ez a városrész. Szó sem lehet arról, hogy például a resicai vagy a zsilvölgyi munkásfészekkel összehasonlíthatnánk. Legfeljebb itt is sok a kocsmá, ellenben a szakszervezetek szinte elér-

hetetlen messzeségben, üresen árváskodnak a belváros szívében. Igaz, működik itt egy katolikus kör, de a rómi, a kártya, a sakk csak néhány családos iparosembert érdekel. A reformátusok bibliaórái, az unitáriusok vallásos összejövetelei sem keltenek nagyobb érdeklődést.

Este hat óra felé a Nádas- és a Szamos-hidak ontják haza a munkásszülőket, az utcaajtók pedig a gyermekeket. Nyargalnak az apák elé, akik fáradtan jönnek, de talán nem is jövés az a lassú és rogyyanó járás. Karjuk ernyedten csüng. A beléjük kapaszkodó kölykök úgy rángatják, mintha csak üres kabátujj volna. A fáradt szülőknek nincs erejük mosolyogni, se kedvük beszélgetni. Szinte bántja őket az Irisz-híd felőli vidor gyermekének.

Három fiúcska ül az Irisz telepet összekötő keskeny hídon. Napégette csóré lábukat a Szamos sárga vize felett lógatják, és hol énekelnek, hol bámulnak. A Dermata felőli parton, a sekély vízben egy bérkocsis öntözi verdeből a hideg víztől ijedező sovány lovát. Bordáin cimbalmozni lehetne, úgy kiállanak. Egy csatakos farkaskutya ide-oda lubickol körülöttük a vízben, s a bundáját időnként meg-megrázva, rendreutasítón ugatja a fejét kapkodó ló orrát, mintha becsmérelné, amiért fél a víztől.

Az éneklő gyermekek gyönyörködve figyelik, s ezalatt a negyedik fiúcska az Irisz felől idekarikázik egy szitarámával. Arcán akkora ihlet ragyog, mintha legalábbis repülőgépet kormányozna a paszulykaróból tört favéggel. A hídon motorpöfögést utánozva fékez, majd felkapja, és a nyakába akasztja a szitarámát. Odaül ő is a három másik mellé. Négyen ha kitesznek egy regrutának való életkort. A karikaművész köpködni kezd a vízbe, s a buta kis kölyökhalak csomóba verődve vadásznak a nyál után. A másik három előlről kezdi az éneket. A dallam ismerős: óvodás kislányok körbefogódzott koszorúja jut eszembe, amint keringve s néhol leguggolva éneklük: „Beültettem kiskertemet a tavasszal...” A dallam ugyanaz a gyermekszájra való, kedves, csörgedező hangpatak, de a szöveg már nehézkes, mintha kavicsot görgetne medrében a melódia.

*Én csak kicsi proli vagyok, de nagy leszek,
Ha a nagy ínségben éhen el nem veszek.
Öntudatos az apám,
Én se leszek egyéb ám,
Ha megnövök.*

*Jöjjön minden proligyerek ki a rétre,
Láncot fonni a sok kézből egykettőre.
Összetartás erős társ,
Add a kezed, kis elvtárs,
De most mindjárt.*

Hosszadalmas faggatás után derült csak ki, hogy az apjuktól tanulták a dalt, de már arra a kérdésre, hogy mit értenek öntudatos apa alatt, meg hogy ők hol tanulták az éneket, csak azt felelik, hogy a nagy árvíz idején a Berek utcában, ahol szállást és ételmet kaptak néhány napra, amíg le nem apadt az ár. Hogy ki volt, mi volt az a jótevő ott a Berek utcában, aki a koszton és szálláson kívül még ezt a dalt is az apjuknak ajándékozta, arra már nem futja a tudásuk. Viszont sorra elmondják, hogy négyük közül az egyik édesapja Dermata-munkás, a másiké a fatelepen dolgozik a körfűrésznel, a harmadik apja vasúti pályamunkás s végül a legkisebbik, a szitamotor-művész apja a Junász-vasgyárban dolgozik, azaz akkoriban éppen sztrájkolt. Ezt a legnagyobb tudatja, és kimerítő magyarázatot ad a sztrájk fogalmáról. „Az én apám is sztrájkolt már” – teszi hozzá.

Két lejért veszek nekik kakast az időközben a híd árkára telepedő asszonytól, és otthagynom őket, hadd vendégeljék meg halacskaikat is. Megérdemlik ezt az örömet, hiszen kicsi gyermekfejükben a fiatal külváros súlyos múltját cipelik. E múlt felé gyalogolok át a hídon... Utam a börtön külsejű Dermata-gyár előtt visz el. A délutáni napfény ádáz küzdelmet folytat a különálló igazgatósági palota ablakaival, melyek dühösen verik vissza támadásait. A szamosvölgyi motoros vonat épp most robot el a gyár mellett húzódó töltésen, s a „Halál sorompón” túl elvész a távolban. A sínpár gyilkosan villog a nyomában. Sok életunt munkanélküli varróleánynak és őrizetlen proligyermeknek szaggatta szét a

testét a rajta átdübörgő vonat. Talán azért villózik a töltés körül valamilyen vöröslő fényköd. Ha babonás lennék, mondhatnám, az öngyilkos munkanélküliek lelkei repdesnek a sínek felett, de így csak az izzó napsütésnek tulajdonítom.

A Berek utcába a vasúti töltés hídja alatt lehet kijutni, és a külváros múltja nemcsak a „Halálsorompó”-nál, de itt a híd lábára is fel van jegyezve. A hídlás termésköveiből nemrégén faraghattak le egy réteget, de a szívos miniumfesték mélyen belerágta magát a kőbe, mert még most is jól kivehető a mondat, amit éhes, élni akaró emberek mázoltak oda a nagy munkanélküliség éveiben: „Munkát, kenyeret!” De itt már más külváros kezdődik.

A hírhedt Lupsa

Strada Livezii, vagyis a Berek utcában vagyunk, azonban itt már semmi sem emlékeztet az egykori füzes berekre. S arra sem, hogy ebben az utcában a 42. szám alatt kenyeret próbáltak adni azoknak az éhes embereknek, akikkel tele volt ez a városnegyed. Néhány ezer ebédet adtak ebben a házban a munkanélküliek gyermekeinek. Ámde a 42-es számú ház mai külsejéből igazán nem néz ki ilyen bőkezűség. Amióta nem láttam, ugyancsak derekas kozmetikát végzett rajta a kőműves. Mindig is úgy emlékezem e házra, mint egy szemöldök-tépő vén dámára, aki a párizsi divatlapok szerint évenként változtatja az arcát. Nyolc évvel ezelőtt mézszáros üzlet volt a mostani nagy kirakatablak helyén, s a ház szemöldökén szarvasmarha-fejekkel díszített firma lógott. A mézszarost aztán leváltotta egy borbély réztányérja, a borbélyt a kenyeres, a kenyeres után az ingyenes orvosi ambulancia következett. A sűrűn változó firmák helyére néhány évre azután egy nagy kereket forgató meztelen munkás cégére került. A Munkás Segély táblája.

Emberbarát intellektuelek alapítása volt ez az egyesület. Hosszú éveken át a belvárosban vívódott észrevétlenül a mindenféle elméleti kísérletezések kudarcaival. A „kölcsonös segítség” jegyében szavalókórusokkal és Piscator-technikájú kamaraszínházzal akarták kultúrára

nevelni a dolgozó tömegeket. Ezenkívül gyermeknyaral-
tatások terveit forgatták fejükben, amihez gyakorlati alap-
juk csak a jóságtól repeső szívük volt. Mikor a munkások
kezébe került a vezetés, életre kelt az egyesület kebe-
lében szunnyadó szándék. A munkások jelszava ez volt:
„Ki a külvárosokba!” Így került a Berek utca 42. szám
alá a szervezet. Nekik könnyű volt ez a jelszó, mert
amúgy is a külvárosokban éltek, de mit tehettek az in-
tellektuelek? A belvárosban maradtak. Tekintettel a hu-
manizmusra, ki is kívánhatta volna tőlük, hogy agyon-
gyötörjék magukat ezeken a poros, bűdös, sáros és nyo-
morult utcákon. Hangoztatták, hogy a külvároshoz nem
leereszkedni kell, hanem fel kell emelni, csak fogadja el a
feléje nyújtott kezét.

Tévedtek. Ide elsősorban lábra volt szükség, ami járjon
utcáról utcára, házról házra. A munkásvezetőség rövid
egy év alatt össze is gyalogolt vagy háromezer tagot a
különböző gyárak környékén. Ezt az eredményt azonban
a Nádas és a Kiszamos közös áradásának is köszönhet-
ték, vagyis az 1932. évi nagy árvízveszedelemnek. Míg a
belvárosban mindenki tehetetlenül rémüldözött és a tűzol-
tótkat biztatta, addig ennek az egyesületnek néhány tucat
áldozatkész munkásférfia és asszonya éjnek idején derékig
erő jeges árban gázolva, egyenként mentette ki a munkás-
házakba zárt gyermekeket. A más gyermekeit, és behozták
őket a Berek utcába. Felverték a környékbeli üres lakások
házigazdáit, e negyedben is nagy számban élő hóstátiak-
tól szalmát szereztek, másoktól takarókat, pokrócokat, és
elhelyezték a hajléktalan menekülőket. Még akkor éjjel
gyűjtést indítottak az árvizet bámulók sokaságában, s a
begyűlt összegből másnap délben már kazánokban főtt a
segélygulyás. Hasonlóan történt ez Désen és Tordán is.

Ennek a külvárosnak a kezdeményezésére az árvíz nyo-
mán egyszerre három erdélyi városban alakultak meg a
Munkás Segély fiókszervezetei. Ezek rövidesen akkora te-
kintélyre tettek szert, hogy az árvízveszedelem után mind
a három városban állandósíthatták a munkanélküli-se-
gély konyhákat. Kolozsváron négy külnegyedben létesítet-
tek napközi otthonokat. Ezek közül két helyen ingyenes
orvosi rendelőt szerveztek meg. Úgyhogy most már szerep
jutott a belvárosi intellektuel kéznek is.

Az orvosi rendelők ingyenes vezetésére megnyertek vagy tíz tekintélyes orvost, magyart, románt, zsidót egyaránt. Ezeknek az orvosoknak a példáján felbuzdulva, majdnem minden helyi patika naponta ingyen vállalta egy beteg gyógyszerrel való ellátását. A zsidó kórház egy ingyenes ágyat bocsátott rendelkezésére a Munkás Segély betegeinek. Egyszóval, most már egyre több segítő kéz nyúlt a Munkás Segély irányította teendők felé. Tejgazdaságok és hóstáti tehenészek lehetővé tették, hogy az elemi iskolákban tej kiosztásokat eszközölhessen az egyesület. Kisgyermekes anyák, várandós munkásasszonyok jutottak általuk tejhez, orvosi tanácshoz, gyermekvédelemhez. De mindezek mellett lendületes kultúr munkát is kezdeményezett ez az egyesület. Igaz, nem kamaraszínházzal, hanem az egyesületi és utcai kiskönyvtárak megszervezésével analfabétakurzusok létesítésével, olvasóköri létrehozásával.

E népnevelés elmélyítése érdekében körkérdéseket intéztek immár ezrekre szaporodott tagjaikhoz. Kinek mi tetszett ebből vagy abból az olvasmányból? Kinek mi a véleménye erről vagy arról az előadásról vagy a gyermeknevelésről? Mi a társadalom? Mi a nemzet? Hogyan képzeli el jövőjüket stb. stb.? A körkérdésekre írásban kellett válaszolni. A képzetesebb tagok segítségével az Irisz telepen, a Kerekdomb alatt, a Pata utcai munkásnegyedben, a Lupsán nehézkes munkásférfiak és mindig elfoglalt munkásnők, komolytalannak tartott munkásifjak, reménye vesztett vének százai hajoltak esténként a kiosztott írkák fölé, és egymással versengve igyekeztek minél kimerítőbb válaszokat írni. Költői, írói s rajzolóművész hajlamok ébredtek. E sorok írója is itt kezdte első irodalmi kísérleteit. Versikék, dalok és paródiák születtek ismert népdalok dallamaira. Eleddig sohasem észlelt társadalmi és kulturális erjedés indult meg ezekben a külvárosokban, olyan valami, amit igazi társadalmi és kulturális megmozdulásnak lehetett nevezni. A bölcs belváros gyanakvóan kapta fel a fejét. Kezdve a rendőrhatalóságtól le a polgári jótékony egyesületekig, egyházak és főiskolák, orvosok és kocsmárosok vitatták az egyesület szokatlan tevékenységét. Csudálatos módon arra a konklúzióra

jutottak, hogy a működése „káros, egyelőre még be nem vallott szubverzív, ha nem bolsevik célja lehet”.

Mikor aztán az 1932. év vége felé Erdélyben végig-hömpölygött a nagy sztrájkhullám, és ez az egyesület már a sztrájkolók gyermekei számára is segélykonyhákat szervezett, a gyanakvók diadalmasan csaptak le: íme, a szubverzív lóláb máris kilóg a zsákból. Megkezdődött a rágalom- és uszítóhadjárat az egyesület működése ellen. A tagokat különböző címen egyre-másra perbe fogták. Ugyanakkor azonban örvendetesnek látszó konkurrencia is támadt a sokféle egyházi és jótékonycélú egyesületek, nőszövetségek révén. Ők is járták már a külvárosokat. A Munkás Segély példáját követve, tejakciókat szerveztek, ingyenkenyeret osztottak, felolvastak. Még csak a Munkás Segély szervezeti formáit is igyekeztek lekopírozni, hogy átcsalhassák magukhoz a „szocialista mótelyből” a külvárosiakat. De ez alig sikerült nekik. És nem bírták felfogni, miért.

Sikertelenségük oka abban keresendő, hogy a konkurrens urak és hölgyek tényleg leereszkedtek a külvároshoz, ahelyett, hogy mellálltak volna. Egyszerűen jótékonykodtak, és túrték, sőt elvárták a kézcsókot. Nevelés helyett türelemről, erkölcsösségről és túlvilágról prédikáltak. Ennek következtében a komoly, önérzetes külvárosi népelemek visszahúzódtak tőlük. Csak a lumpenproletárok lepték el őket, akik hozzá voltak már szokva, hogy mindent szenteskedve, ellenérték nélkül fogadjanak el. Holott a károsnak mondott egyesület fő erkölcsi elve a kölcsönös segítségen alapult. Tagjaikat és a gyámolításra szorulókat különböző alosztályokba osztották be, és rájuk bízta a vezetést. Kezdeményezési teret engedtek nekik, véleményre és kritikai bátorságra nevelték őket. Mindezeket persze mellőzték a konkurrensok, és érthetetlenül nézték, hogy ezalatt a Munkás Segély, minden nehézség és gáncoskodás ellenére, országos mozgalommá nő, kéthetenként megjelenő újsággal, amit egyszerű munkások írnak és szerkesztenek. Egyre több polgári elemet hódítottak pártjukra. Már falun is fiókokat kezdtek szervezni. Ez a fejlődés aztán egyeseket komolyabban is meggondolkoztatott a konkurrensok közül. A jótékony egyesületek

egyik-másik lelkiismeretesebb tagja puhatolózó lépéseket tett a Munkás Segély vezetőségénél, vajon nem lehetne valamilyen módon összeműködést teremteni a különböző ilyen természetű egyesületek között. De a sikerektől elbizakodott és az őket ért rágalmak miatt érzékeny munkások kitértek az ilyen kísérletek elől. Pedig ma bizonyára más arcot mutatna a külváros, ha akkor elfogulatlanabban nézik az ilyen szándékokat. A munkások tapasztalati fölényükkel vezető szerephez juthattak volna az összeműködő egyesületek között. Állandóan kezükben tarthatták volna a kezdeményezés emeltyűit. Átalakíthatták volna a polgári egyesületek lomha szellemét tényleges népmentő tevékeny szellemmé... Hogy ez a külvárosi népmozgalom valójában mit jelenthetne, arra igen jellemző a Pata utcai fiókszervezet története.

A patások

A Pata utcai városrész a második kerületben húzza meg magát, s így az első látásra úgy érezni, mintha a várótermek és a vendéglők másodosztályú közönsége lakná ezt a negyedet, pedig hát a Pata utca és környéke a város talán legősibb proletárfertálya. Kőművesek, kőfaragók, dohánygyári munkások és a muzsikus cigányok főfészke még ma is. A város keleti sarkában terül el, s a Györgyfalvi út fehér szalagja fekszik közte és a Tisztviselő telep közt. Talán a muzsikus cigányok közelsége az oka, hogy ez a legszegényebb negyed volt a város legmulatósabb, legiszákosabb és úgy mellékesen a legbicskásabb fertálya is.

A fiatalemberek nyáron éppen úgy, mint télen, munka után az utcák sarkán csoportokba verődtek, hogy a cigányoktól tercelni tanuljanak, s így mély érzéssel énekelve, jól szemmel tarthatták a hazatérő munkáslányok becsületét. Jaj volt annak a más fertálybeli legénynek, aki haza mert valakit kísérni az ő lányaik közül. Igaz viszont, hogy ők is sokszor póruljártak, ha más fertályba vetődtek. Persze mindez jórészt a múlté, de akkoriban az Annabálok sokszor még a vitás Bözsik is megverődtek, amiért más fertály legényeiért mert dobanni a szívük. Később, asszonykorukban is kijárt nekik a verés a mula-

tós, fizetést eltercelő férjektől, amiért haza akarták hurcolni őket a kocsmából.

Így éltek ősidők óta a patások valamilyen torz fertályközösségben, nemegyszer vérüket ontva az utca becsületéért, amiről különben aligha tudtak elfogadható magyarázatot adni, miből is áll hát ez a fertály- vagy utca-becsület. Hírhedtségükre büszkén verték a mellüket, s egy készülő verekedésnél az egyik legény így kiáltott oda ellenfelének: „Szűcs Misi vagyok a patások közül, üss ide, ha sose hallottad hírünket!” Persze a másik rendszerint odaütött Szűcs Misinek, és jöhetett a rendőrség vagy mentőautó.

Virtuosos pózukat és még inkább fantáziájukat főleg a Nick Carter-füzetekből másolták, de *Sobri Jóska*nak is sokat köszönhettek, míg a lányok ötezer oldalas *Titokzatos grófkisasszony szerelméből* tanultak ábrándozni. Egynek-egynek sikerült is nagy ritkán összetalálkozni a „lovaggal”, hogy egy szép napon eltűnjön mindörökre, maga után hagyva egy kis „apródot” örök emlékül és örök szegényére a fertálynak. A fiúk közül is kikerült egy-két közepeszerű betörő, akiket minden Sobri Jóska-féle vakmerőség és Nick Carter-furfang sem bírt megóvni a gyors lefüleléstől. Egyszóval ez a külváros pontosan és szabályszerűen magába rejtette mindazt, amit erkölcsnemesítő aggszűzek képzelnek el a perifériákról...

A patások évszázados íratlan fertálytörvényeibe azonban 1932-ben rendbontók gázoltak, Munkás Segély-tagok. Egy téli napon egyszer csak megjelentek itt is, ott is gyűjtőíveikkel, és – szörnyűség – más fertálybeli munkanélküliek gyermekeinek gyűjtöttek! A merénylet elsősorban a patásokat, aztán a Csákány utcaiakat háborította fel. A többi kis mellékutcák, mint a Munkás utca és Hajnal utca, már csak pusztá lojalitásból is velük háborogtak. Mindeddig soha senki sem merészelt közéjük jönni, hogy a fertályok közötti összetartásról meg a kölcsönös segítségről beszéljen. Ráadásul pedig igen jól emlékeztek még egy harminc évvel azelőtt megszökött szakegyleti pénztárosra, akinek átkos emlékét apáról fiúra hagyományozták a mindig elkeseredett anyák, és óva intették őket a szervezkedéstől. A Munkás Segély-szervezőket is, hogy, hogy nem, hamar azzal vádolták, hogy „ösz-

szepaktálnak” a pénztárossal. Azt persze nem fejtették ki, vajon a harminc év előtti pénztárosra gondolnak-e.

Mikor aztán az is kiderült, hogy a Munkás Segély pénztárosa Lupsán, a Berek utcában tanyázik, már fenyegetőztek is, hogy egyszer lejönnek, és szétverik azt a „tolvaj lupsai bandát”, ha nem hagynak békét nekik. Lupsa tudvalevőleg valamikor szintén hóstáti földésznegyed volt, és a legelkeseredettebb ellenségeskedést folytatták az „iparas” patásokkal, s általában holmi „iparas pociherekkel”. Ez a kellőleg nem indokolható gyűlölet sejtetőleg még a sötét céh-időkből ered, és alighanem a céhbeli messterlegények számlájára írható, akik mindig is szerettek pályázni a gazdag földészlányok kezére és vagyonára... Ez a vagyonféltség plántálódott át évszázadokon keresztül a földészivadékok lelkébe. E féltéssel járó vetélykedés aztán fertálygyűlölködéssé alakult át az idők folyamán Lupsára is betelepülő ipari munkások révén. Most a Munkás Segély új tápot nyújtott e vetélykedésnek a pénztárossal. A tájékozatlanabb patások már bizonyosra vették, hogy az egykori sikkasztó pénztárossal van dolguk. Megbüntetése céljából az ószeren bokszereket vásároltak. De a bicska- és bokszerszakértőkön kívül került már olyan is, aki a pénztárkönyv felülvizsgálatával fenyegetőzött...

A Berek utcában eleinte mosolyogtak ezen az acsarokodáson, később azonban a dolog komollyá vált. Már olyan vádak érkeztek a Patából, hogy a vezetőség egyes tagjai titokban házat építenek az egyesület pénzéből. Sokan megnevezték: az elnök itt és itt épít házat, még csak a telek számát és a vételárt is tudták. Ez a határozott vád végre gyanút ébresztett a lupsaiakban is. Végül a szorongatott helyzetbe került elnök úgy vélte, hogy a Pata utcaiakat le kell hívni, bizonyítsák be állításaikat. Azonkívül meg kell mutatni nekik minden könyvet és leltárt, győződjenek meg az itt folyó munkáról. A vezetőség többsége viszont felháborodva utasította vissza ezt a bizarr gondolatot. Elképzelhetetlennek tartották, hogy ilyen-olyan illetéktelenek „dugják az orrukat” az egyesület belügyeibe, azonban csakhamar be kellett látniuk: a pataiak vádaskodásával le kell végre számolni valahogy. Különben ártalmára lesz az egyesület működésének. Hiszen az ingyenes rendelőorvosok egyike-másika máris célzást tett „a tudo-

mására jutott inkorrekt ügyvezetésre” és a saját önzetlenségük kihasználására. Félős volt, hogy megtagadják további ingyenes közreműködésüket.

– Jöjjenek hát, és ellenőrizzék a dolgokat – határozta el végül a csupa munkásokból álló vezetőség. A vádaskodó patások meghökkentek erre a nem várt felszólításra. Két vagy három hétig tanácstalanul süllögték maguk közt a kocsmákban vagy hajnyírás közben a mindent tudó borbélynál: mit is kellene csinálni? Végre aztán az egyik jog szerinti taggal leüzenték, hogy valamelyik vasárnap délelőtt ellátogatnak, de kikötik, hogy azok a Pata utcai renegátok, akik már tagjai az egyesületnek (körülbelül négy-öt), nem vehetnek részt a „dumá”-ban, mert azok úgylis a vezetőség pártján állnak. A vezetőség vérmesebb tagjai káromkodva tiltakoztak e sértő feltétel ellen, de végül is beletörődtek.

Ettől kezdve minden vasárnap reggel izgatottan verődtek össze a Berek utca közelében lévő tagok, némelyik nehéz furkósbotot hozva magával, mert alig hittek a fura ügy sima lezajlásában. Csak az elnök volt nyugodt, biztatta őket: majd megfogják a patásokat saját csapdjukban.

Végre egy zúzmarás vasárnap reggel tíz óra körül a kiküldött előőrsök sápadtan jelentették: „Jönnek a patások!” Tényleg meg is érkeztek vagy nyolcan, két ólmosbottal. Egyikük homlokán nagy horpadás éktelenkedett. Szóval elég szakértőknek néztek ki. Különben meglelt családos ember volt valamennyi. Amint beléptek az egyesület helyiségébe, nemigen keltették az elfogulatlanság látszatát. Igen gyanúsán pislogtak hátra, a mögöttük becsukódó ajtóra. A helyiségekben előbb megbámulták a falakra aggatott plakátokat, s szemmel láthatólag csudálkozásra készítette őket a terjedelmes, képekkel tarkított faliújság. Aztán fellengős hangon maguk elé kérték a jegyzőkönyvet, de az előkerülő vaskos pénztárkönyv és a dosszirozott gyűjtőív-halmaz meglepte őket; amint utólag bevallották, egyáltalán nem hitték, hogy itt rendes könyveléssel lesz dolguk. Az adatok fárasztó összehasonlítása ásításra készítette őket, óráról órára lohadt buzgóságuk. A szemük déli egy óra felé már káprázott a sok szám és gyűjtőív adataitól. De nem volt kegyelem, jött az asszo-

nyokból álló konyhabizottság, az utcai bizalmiak, a könyvtárosok, a ruhakiosztó raktárnok, legeslegvégül, a legnagyobb meglepetésükre, következett a gyermekekből szervezett napközi otthon-bizottság. És számba adtak minden fej káposztát, minden darab murkot, minden félretaposott cipőt és összegyűjtött csecsemőstaférungot. Ebéd nélkül, korgó gyomorral folyt az ellenőrzés estig. Az izzadó patások fejében már tótágast állt minden. A behorpadt homlokú patás aztán este nyolc óra tájt elveszítette türelmét, földhöz vágta a keze ügyibe eső rossz cipőt, és keserve-set káromkodott.

Neki elég volt ebből a sok „vacakból”. A „dumnyező” hitte volna, hogy ez így megy... Itt akkor se lophat az ember, ha mindjárt akarna. De hogy állunk elnök úr kis házacskájával? Miből épül az?

Az elnök először is kijelentette, hogy nem úr, csak munka; másodszor pedig felvilágosította, hogy ő nem azonos sem a kicsi házacskával, sem tulajdonosával, csak valami buta véletlen folytán névrokon az illető háztulajdonossal, de más rokonság igazán nem fűzi hozzá. Ezt tanúkkal bizonyíthatja és mindjárt kéznél is voltak a tanúk. Erre kölcsönös és kínos hallgatás feküdt mind a két táborra. Végül a horpadt homlokú patás felemelkedett és azt mondta:

– Nahát akkor menjünk a fenébe; én eddig is mondtam, hogy asszonypletyka lesz az egész, és kár előre jártatni a szánkat...

– Hohó, de ez még nem elég – szakította félbe valaki ingerülten a lupsaiak közül.

– Nem elég – vakarta meg a hátát az egyik szekrény sarkán. – Hát akkor gyerünk, és a mi kontónkra megiszunk valahol egy pár lityi békebort, és hagyjuk a fenébe már az egészet...

– Még ez se elég – szólt most a hallgatag pénztáros is. – Maguk meg kell mutassák, nemcsak szájalni tudnak, hanem ha meggyőződtek ennek az egyesületnek a becsületességéről és hasznosságáról, akkor alakítsák meg maguk is a Pata utcai fiókot. Mi megbízzuk ezzel magukat. Látták, mit hogyan kell csinálni, és fogjanak hozzá. A gyanúsítást csak így lehet jóvátenni...

És a sarokba szorított Pata utcaiak jóvátették a hibát csupa virtusból. Két hónap múlva már ingyenes ambulancia működött az utcájukban. Ugyanott egy „védőnő” gondjaira bízva csecsemők és más kisgyermek nyertek elhelyezést nappalra, míg az anyák munkában voltak. A fertályromantika rohamosan átlényegült. A Munkás Segély mentelmi jogot biztosított az idegen fertálybelieknek az ő utcájukban is. Csak egy baj volt még a patásokkal: a férfiak többnyire ittasan állítottak be a vasárnapi értekezletre, holott ezt egyáltalán nem tűrte az egyesület antialkoholista házirendje, s bizony kitessekeltek az izgága embereket. Ez határtalan lelkesedést váltott ki a férjük iszákossága miatt sokat szenvedő Pata utca környéki asszonyokból. Egyszerre szétfoslott minden bizalmatlanságuk az egyesület iránt. Százával özönlöttek és vállaltak szerepet az egyesület különböző bizottságaiban.

Az alkoholista férfiak a közhangulat nyomása alatt egy ideig szintén fegyelmezni próbálták magukat, ám bár zsörtölődtek, morogtak, és apródonként elmaradoztak. Helyükre mindenhova asszonyok kerültek. Egyre másra kellett alakítani az új alosztályokat, hogy mindenkinek jusson valami felelős szerep, különben megsértődtek. Hánytorgatták, hogy ők talán nem olyan megbízhatóak, mint teszem fel Kovácsné vagy Fehérné. A háttérbe szorult férfiak azonban nem bírtak beletörődni, hogy a feleségek „beüljenek gyűlésbe, míg őket kidobják azért a kis borszagért”. Némi igazuk volt is, mert az asszonyok túlzásba vitték már az alkohol elleni kollektív fellépést. Elég volt, ha csak megéreztek valamelyik férfin a legvizesebb fröccs szagát, s már kárörömmel tették az ajtón kívül. Csakhogy ebből irtó nagy családi háborúságok kerekedtek. Nemegy asszony kékre verve jött panaszkodni: az ura meg akarja ölni, amiért idejár, mert ahova ő nem teheti be a lábát, oda őt sem akarja engedni. Egy ács meg éppen az egyesületben csinált szörnyű botrányt. Fejszével kergette haza a feleségét, és ordított: neki senki se tilthatja meg, hogy ne igyék, nem a Munkás Segély pénzét issza, „neki már ennyi öröme se legyen?”

Ezek a civódások az asszonyokat is kimarták az egyesületből. Enyhíteni kellett az antialkoholista szigoron,

mire az elmaradozók apródonként visszaszivárogtak megint a bizottságokba, bár korántsem működtek olyan lendülettel, mint kezdetben. Elég későn engedett fel a fagy, aztán rákaptak a jó könyvek olvasására, megszokták a fegyelmezett vitákat, közreműködtek a gyűjtéseknél... Persze megtörtént, hogy egyik-másik férfi elitta azt a néhány lejt, amit a gyűjtőívre kapott a segélykönyv részére, és többé az egyesület tájékára sem jött. De hogy mennyire hatással lehetett rájuk az egyesületi életen belül uralkodó ön- és általános kritikai szellem, arra éppen annak az ácsnak az esete jellemző, aki fejsszével akarta leszoktatni feleségét az egyenjogúságról.

Ez az izgága ember egyik szombat este a fizetésnél összegyűjtött valami százharminc lejt a neki adott gyűjtőívben. Hazajövet betért kedvenc kocsmájába, ahol egy nagy csoport kőműves már javában mulatott három cigánnyal. Kért magának ő is egy fröccsöt, és toroköblögetés közben agitálta a kőműveseket, adjanak azok is a gyűjtőívre. Emezek bosszantani kezdték, amiért olyan ostoba, hogy más számára koldulni jár. Hát megérdemli ezt akárki is? Aztán miért akarja hizlalni a vezetőséget, és mennyi percentet kap a gyűjtött összegből? Szó szót követett, s végül már mindenki az ácsot ugratta. Ez dühében egyre-másra rendelte a fröccsöket, utoljára is annyira elkeseredett a kőművesek gonoszkodásán, hogy tényleg belátta: „Semmit sem érdemes tenni a népért.” Efeletti bánatában aztán mind megitta a gyűjtött pénzt, majd a cigányokkal addig húzatta bújában a munkásindulót, míg jött a rendőrség, és cigányostól együtt beráncigálták őket az őrszobára. Két nap múlva, mikor kijózanodva szabadon eresztették, messzire elkerülte a Munkás Segélyt. Hetek múlva egyszer csak megjelent a kislánya, és újságpapírba csömbölyítve hozta a gyűjtőívet, ezen kívül húsz lejt. A következő szombaton tizenöt lejt. Ez addig ismétlődött, amíg csak le nem törlesztette az eldorbézolt összeget, akkor megjelent maga az ács is.

– Bocsánatot jöttem kérni – mondta röstelkedve – aztán dobjanak ki, megérdemlem. – Persze nem dobták ki. Megtanulták már, hogyan kell bánni az ilyen emberekkel, sőt bizalmuk jeléül újabb gyűjtőívvel kínálták

meg, de az ács semmiféle biztatásra nem fogadta el. „Amíg szeretem ezt a bűdös italt – mondta határozottan –, addig nem lehet rám idegen pénzt bízni...” Ezzel el is távozott. Nem tett egy szó ígéretet sem, de titokban megpróbált leszokni az italról. A felesége boldogan újságolta, hogy szombatoként már egyenesen hazamegy a munkából, és a leánykával vitet magának „egy féldecit”. Hetek múlva az ács minden fölösleges magyarázkodás nélkül gyűjtőívet kért magának, és pontosan elszámolt a gyűjtött összeggel, pedig akkor már munkanélküli volt...

Nemsokára, 1933 februárjában miniszteri rendeletre az egyesület működését betiltották, illetve a segélykonyhát és az ambulanciákat meghagyták, de nem volt szabad többé tagokat toborozni és adományokat gyűjteni, nem lehetett többé gyűlésezni. Pedig ennek a tömegszervezésnek éppen a gyűlésezés volt a lelke. E lélek száműzése után rövidesen elsorvadt az orvosi rendelő, és utánapusztult a segélykonyha. Szétzüllöttek az utcánként kialakulóban levő könyvtárak, olvasóköriek. Nem sokkal azután a nagypiacon egy holtrészeg embert a kezénél és a lábánál fogva hurcoltak a rendőrök. Az ember artikulátlanul ordított. Az ács volt.

A Berek utca 42. számú ház előtt ma közönyös arccal haladnak el az emberek. Öt év hosszú idő, és sokat lehet felejteni ezalatt. Az átelleni sarkon friss színekkel átmázolva rendületlenül áll a kocsmá. Rádiózene szűrődik ki az ajtaján az utcára, s a fényes arcú tulajdonos büszke lehet: egyedül terjeszti a környéken a „kultúrát”. Az utca másik sarkán vízvezeték tömöríti maga körül a vedreikkel, csebrekkel jövő lakosságot. A gyári munka után főzni, mosni készülő asszonyok kölykeikkel és borotvátlan urukkal rosszkedvűen, szótlán türelmetlenséggel várják, hogy sorrakerüljenek. Vedreik összekoccolódnak, amint mindenki elsőnek akarja csap alá helyezni edényét.

Nem merem megszólítani őket, olyan morcosak, haragosak. Mindenki sietve takarodik be a házába, mintha az önellátásos országok szelleme hajtaná őket is. Házaik egy-egy bizalmatlan kis országnak tűnnek, hiszen egymás szomszédságában annyi ellentét zsúfolódik itt össze,

ahány ház sorakozik egymás mellett. Szinte undorodnak egymás közelségétől.

A lakosság egymáshoz való viszonyát e negyedben egyébként nemcsak a nemzetiségi különbség, de felekezeti megoszlás teszi még bonyolultabbá. Majdnem minden utcában találni reformátust éppúgy, mint katolikust, görögkatolikust és görögkeletit, nemkülönben unitáriust vagy baptistát, kivéve talán a zsidókat, akik már kevésbé húzódnak ki Lupsára, legfeljebb a boltosok között képviselnek jelentősebb százalékot. Nekik meg igazán minden körülmény az elzárkózást parancsolja.

Elhagyva ezt a gazdag múltú utcát, felötlik a kérdés: vajon az innen kisugárzott közösségi szellem, az összetartás, a kölcsönös segítség szelleme nyomtalanul beléfült az elmúlásba, vagy tovább él, s meglapulva várja az alkalmas pillanatot, amikor megreped a burok, hogy kitörhessen? Vajon a hídon lábukat a víz felett lógató fiúcskákkal cseperedik fel egyszerre?

A Junász-vasgyár közelében megbúvó unitárius imaház és bibliakör arról tanúskodik, hogy a Berek utcai mozgalom hatása nyomokat hagyott maga után. Előbb a katolikusok húzták meg magukat e magyar stílusú házban, de aztán leszedték a kis fatoronyról a keresztet, és kinnebb költöztek, helyet adva az unitáriusoknak. A reformátusok is bibliakört alakítottak. Mind a reformátusok, mind a többi felekezetek egyházai a Munkás Segély ellensúlyozására fedezték fel a külvárost és alakították meg köreiket. A lakosság keresi is őket. A katolikus körbe a reformátusok is eljárnak és viszont. A valláskülönbség nemigen fontos nekik, ha kultúráról esik szó. Sajnos, nagyon ritkák ezek az alkalmak, pedig annak idején éppen azért alakultak e vallásos körök, hogy fölöslegessé tegyék a Munkás Segély befolyását. Nagy buzgalommal konkurráltak, de a „pogány” konkurrens kidőlésével ők is elvesztették lendületüket, abba hagyták a segélyek kiosztását, s aktivitásuk szociális térről visszahúzódott és begubózott a gépies vallásgyakorlatok falai közé.

A Munkás Segély példáját nem értették meg. A szociális megsegítést csak konkurrens eszköznek tekintették és nem célnak. Nem ismerték fel, hogy a külvárosokban

az unalmas bibliamagyarázás eltávolít, ahelyett, hogy összehozna, pedig e körök vezetői eleget hangoztatják, hogy ha nem tartunk össze, hát elveszünk. A Munkás Segély idejében oly nagy lendülettel működő kultúrkörök ma korosabb emberek álmos dominó- és sakk-körévé zsugorodtak össze. A kezdetben sűrűn ismételt közismeret-terjesztő előadások és felolvasások vonzották a Munkás Segély nélkül maradt környékeliek érdeklődését, de miután már ők is tanultak valamit a világesemények mozgató erőiről, a nagy világnézeti összecsapásokról, háborúkról s általában a társadalmi problémákról, bizony nemegy kényes kérdést intéztek a belvárosi előadókhöz, akik a külváros felfogásával ellentétes vagy semmitmondó magyarázatokkal válaszolták meg azokat. Így érthető, ha a Munkás Segély által felébresztett kritikai szellem vitába szállt, és kényelmetlen helyzetbe hozta az előadókat. Hogy ez ne történhessen meg többé, hát kiutasították a vitázókat, az előadásokat pedig megritkították, s végül kultúrmunkájuk területe teljesen összeszűkült a vakbuzgók kicsi szektájára.

Ilyen körülmények közt a külváros nagy zömének a kocsmáira újra alkalmasabbnak bizonyult arra, hogy olykor szabadjára eressze gondolatait. De utóbb már ez a lehetőség is indexre került. A kocsmárosok éber fülekkel ügyelnek arra, hogy az üvegen kívül más egyéb ne igen érdekelje a vendégeket.

Még nem is olyan régen a helyi lapok rikkancsai verték fel esténként e városnegyed csendjét, és minden ablakon vagy utcaajtón kinyúlt egy-egy kar a kedvenc újság után, mostanában azonban valahogy olyan üresek az újságok, a kommentárok meg sehogy se ízlenek a külváros mást váró szájára ízének. Eredmény: a rikkancsok kiveszőfélben vannak a munkásnegyedekből. Az utcaajtókban sok helyt kétszer is megtekerik a kapukulcs nyakát... Néha veszedések lármája csap ki egyik-másik kapu mögül, jelezve, hogy udvarországon belül mégiscsak szűk a hely annyi gondnak és a sok visszafojtott véleménynek. Gyerünk innen!

Lupsa távolodó háttérében, magas kőfalak közt egykedvűen vár a kiskorú bűnözők börtönévé átalakított javítóintézet. Tőle nem messze befejezetlenül, véres téglabor-

dákkal, alattomosan leselkedik a „kapitány” vasgárdistái által megkezdett „légióház”. A lupsaiak borzongva néznek fel rá, s szemükben kérdés csüng: vajon ki fejezi be ezt a furcsa épületet és milyen célra? Állítólag titkos kínzókamrák lapulnak a pincékben...

Második rész

A BOLDOG UTCÁN INNEN

Egykéző külváros

Nyolclejes átszállójegy ellenében a város déli oldalán, az Andrei Mureşan utca elején megáll a hármas számú autóbusz, aztán rögtön befordul a Pop Cicio utcába, illetve a Pata utcába, nincs miért követni. Ott semmi érdelemleges se kínálgatik azóta, mióta a részeges ács jó útra akart térni. Legfeljebb tízszer annyi ház épült azóta a környéken is. Szoba-konyhás lakóházak házigazdával és egy-két lakóval. A lakó fizeti a házbért, és irigylit a háziurat. A háziúr viszont átkozza a bankot, és törlesztésbe hordja a házbért, saját keresetének egy részével együtt. A statisztika szerint boldognak kellene éreznie magát a sok százezer szoba-konyhás, cserépfedeles, pádimentumos háziúr, de sajnos, nem ismeri a statisztikát, s ezért csak irigylit a belvárosi nagy bérházak házmestereit. Irigysége nagyon ésszerűnek látszik, mert sohasem történik meg, hogy a házmestert dobják ki, amiért a lakó nem fizet és a háziúr megbetegedik. A külvárosi háziúr esetében viszont mind a betegség, mind a lakó fizetőképtelensége azt jelenti, hogy vége a bankadósság törlesztésének, és a házat elveszti. Mehet lakónak.

Nagyjából ennyit lehet mondani a Pop Cicio utcán kívül épült új városrészekről, de bizonyára vigasztalóbb képet nyújt a vele szomszédos Tisztviselő telep; a város déli oldalán lassan, de biztosan hegyre mászik a tisztább, egészségesebb légkörbe, de minél feljebb ér, annál szélesebb lesz és annál lomhább, nem úgy, mint az ittlakók, akik szombat esténként hátizsákjukba pakolva, csak ép-

pen hogy a fürdőkádat nem viszik magukkal az Árpádcsúcsra. Nem kell irigyelni tőlük, hétköznapjaik a regiszterfiókok és doszárok közt múlnak. Estéik pedig a rómi mellett vagy a fürdőszobákban semmisülnek az éjféltre. Megérdemlik a fehérre festett rácsos villakapukat és a nyírott bokrokat. Igaz, kapuik kissé nehezen nyílnak, nem olyan egyszerűen, mint a Patában, ahol kővel potyolják a kapufélfát a bebocsátást kérők.

E házak tiszta környéke csendes, de ennek nem annyira a jólneveltség az oka, hanem főként a gyermektelenség. Langyos nyári estéken különös korzó elevenedik meg az aszfaltos járdákon. Bolhányi kis ebecskék szíjon ugrálva lefekvés előtt szobatisztulni jönnek ki a cseléddel, ahol cselédre nem futja, ott a szigorúnak látszó úrral, aki még a legcsikorgóbb téli hidegben is atyai türelemmel négy-szer-ötször fel-le sétál a görcsökben vonagló ebecskével az Attila utcán. Azaz... csak az egykori Attila utcában és a szomszédságában. Most egyetlen utca sem viseli e Nagyúr nevét. A kor ízlése és tapintata, úgy látszik, megsejtette, mégsem illik egy ilyen humánus, finom, úri külnegyedet barbár fejedelemtől elnevezni. Mert ahhoz, hogy valaki olyan megható odaadással törődjön egy rongyos kis ölebecskével, ahogy ezt errefelé csinálják, az már több mint humánus, hatalmasabb az anyai szeretetnél.

Valahol e környéken lakik valaki, aki tekintettel az intellektuális nyomorra, szintén az egykézők közé tartozik. Ez a súlyos társadalmi tünet csak az utóbbi években harapódzott el a környéken. A fent nevezett tehát és mások is, a változó viszonyok kényszere alatt csak egy kutyuskát engednek meg maguknak, ellentétben a könnyelmű bankigazgatókkal és más tisztviselőkkel, akik négy-öt kiskutyát is felnevelnek öreg napjaik örömére. (Gyermekeket persze néha egyet sem.) Nos, egy ízben az alábbi eset hősének egy kis egykéje megbetegedett, és nem volt pénzük orvosra. Az egyetlen megsorvasztotta a láz, a szájába dugott hőmérőt elharapta kínjában, s lázmérő hiányában már a kór előrehaladását vagy visszafejlődését sem kísérelték figyelemmel, mi több, nappalra egyedül kellett hagyniuk a négylábú beteget, miért is első ízben sajnálni kezdték, hogy nincs bár legalább egy kislányuk, akit mellette hagyhatnának ápolónak. A jószívű ismerősök végül

közadakozással segítettek előteremteni az orvosi költséget. De ugyanezek a közadakozó kutyamentők habozás nélkül rendőrrel fenyegetőzve kergetik el a koldusgyermeket, ha be merészelnek csöngetni villájukba.

Ilyen esetek láttára a társadalomkutató joggal gondolhatja, ha Madách most írná meg az ember tragédiáját, bizonyára ezeknek a kis drótlábú kutyuskáknak is szentelne néhány szót a mellett a nagy kutya mellett, amelyről azt mondja az egyik jelenetében, hogy a kutya sokszor volt barátja és életmentője az embernek. Az ölebre viszont azt mondaná: ez a kis féreg pedig a halál kutyája volt. Mely asszonynak az ölébe szökött, ott többé nem fogant élet...

Halottak külvárosa

A Tisztviselő teleptől jobbra, a Tordai úton túl, a Házsongárdban a halál is parcelláz, telkei alig két négyzetméternyi nagyok, és mégis többen megférnek rajta, mint a külvárosi telkeken. Muszáj követni a külvárost erre a helyre is. A régi temető megtelt, s vége annak a demokráciának, ami ebben a birodalomban honolt eddig. Most már a halottaknak is van külvárosa. Kívül kerültek a régi temető deszkakerítésén, és a frissen hantolt földszintes sírhelyek szép szabályos sorokban menetelnek a Bükk-erdő felé, amerre egyre több szántóföldet vet be a halál terméketlen csontokkal. Itt nem emelkednek tornyos kripták semerre. Ellenben a módosabb kegyeletű szívek inkább bombaálló betonpalotákat készíttetnek halottaik és a maguk számára – a föld alá. Betonlapjaik alig állnak ki valamivel a föld színe felett. Nem volna meglepetés, ha ezután gázmaszkokkal temetkeznének. Miért ne, ha a rácsos kerítésekről itt sem tudunk lemondani? Némelyik sírhely rácsos kapuján még lakat is lóg, mintha ez meggátolna valakit is abban, hogy az elmúlás szent magántulajdonának a területére lopózzék, hiszen elég, ha a tolvaj minden különösebb megerőltetés nélkül keresztüllépi a rácsot. Hisz legfeljebb az örök töprengő ha visszatörpan előtte, és magába szállva horgaszta le fejét – a lakat előtt. A nagyon rendes ember keresi a

rácsra szerelt csengőgombot és a levelesládát, s talán mégse lepődne, ha a rácsok közül csontváz-szobalány nyújtaná, ki karját, hogy kirázza a portörlőrongyot. Talán még azt is rendjénvalónak találná, ha valamelyik egyszerűbb sírkereszt lábához dühös házőrző kutyát látna láncolva.

De ha mindezek profán gondolatok is, igazolásukra a sírkövek és kereszték közt nyári időben itt-ott előtűnik egy-egy fekete árny, s azt hinnéd, valamelyik megboldogult lény bújt ki a hant alól szellőzni, pedig csak gyászruhás nénikék ráncos, fakó arcai sápadnak rád, amint felgyenesednek görnyedt helyzetükből, s fonnyadt ujjaik közt kigyomlált burját markolnak. Aprólékos műgonddal igazgatják, szépítik hantjaikat. Tollseprővel még a keresztéről is leseprik a port. Szájából locsolják a hervatag virággyökereket, mert itt az új temetőben még alig csemetényik a szomorúfüzek s a borostyánok. Sehol egy derekabb árnyékvető fa, mely óvna a gyöngye virágokat. A kegyetlen napfényben izzó márványsírkövek felfokozva sugározzák ki a perzselő hőséget a szomjas növényekre.

Egy ízben akaratlanul is tanúja voltam egy sírjelenetnek. Két öreg néni éppen végzett a sír körüli nagytakarítással, és mindenik leült a maga sírhelye mellé beásott festett padra. Kis ideig bánatosan maguk elé merengtek, mikor aztán beszélgetni kezdtek, az idősebbik szava oly halk, zengés nélküli volt, ami csak a fogatlanok tulajdonsága, arca átszellemült, mintha valami üzenetet kapott volna elhunyt hitvesétől a virágok gyökerein keresztül, és azt készülné elmondani. Pedig nagyon is emberi, nagyon is külvárosi gondokat közölt.

– Bizony, Szakácsné nagysád, nekem már senkim sincs ezen a világon – mondta sóhajtva. – Mikor esik az eső vagy beáll a tél, olyan árva vagyok, ha nem jöhetnek ki hozzájuk... Istenem, legalább kerülne elő a macskám... – Ezt a néhány szót követő hosszú szünetet szipogással töltötte. Megkésett visszhangként felelt a másik:

– Pont így vagyok én is – sóhajtott nagy későre.. – Az ember jó, ha előre hozzászokik ehhez a helyhez.... Tudja, szívem, én olyan voltam már az uram életében is, addig sosem tudtam beköltözni az új lakásba, mielőtt meg nem szoktam az utcát, és ki nem festettük a szobákat.

Most sem szeretnék addig meghalni, amíg nem vagyok biztos abban, hogy ez a borostyánhajtás meg nem fogan.

Észrevétlenül távoztam közelükből, hadd lessék zavartalanul a borostyán fogását, hadd rendezkedjenek be kényelmesen a túlvilágra, ha már erre a világra oly készületlenül jöttek. Tőlük távolodva, nem hagy nyugtot ez a sok sírkő, fakereszt és rács. Hát még a beton sírkamrák! A régi temető címeres, tornyos kriptái és ez a hatalmas terület még inkább az életre irányítják a figyelmet. Ehhez a temetővároshoz már jó néhány ezer tagot számláló temetkezési egyesület tartozik. A kolozsvári csizmadiák temetkezési társulata például azt a célt szolgálja, hogy az elhalálozó tagoknak rezesbandával, töménytelen sok koszorúval, márványfejfákkal ellátott temetéseket biztosítson. Városunk legnagyobb társadalmi tömörülése az övék a halál szolgálatában, csak azért, hogy minél emlékezetesebb, minél egyénibb temetésük és sírhelyük legyen.

Távol áll tőlem a kegyeletsértés szándéka, de el kell mondanom, hogy bizonyos külvárosi személyek arra gondolnak, vajon nem volna-e sokkal maradandóbb és kegyeltesebb megemlékezés halottainkról az, ha temetkezési egyesületeink olyan temetkezési szokásokat vezetnének be, mint például Amerikában. Vagyis, nem volna embersége-sebb, ha halottainkat ezután egyszerűen elhamvasztanák, s a temetkezési költségeket népjóléti célokra fordítanák? Például a temetkezési egyesületek pénztáralapjaiból vásárolni lehetne vagy tízholdnyi telket, és a sírkövek, keresztetek, betongödrök helyett felépítenének rája néhány hatalmas és egészséges bérházat szoba-konyhás lakásokkal, olyan minimális lakbérékkel, amelyek éppen csak a ház karbantartását fedezték. Minden ilyen bérházban lehetne terveztetni egy pompás előcsarnokot, ahol elhelyezhető volna a halottak hamvvedre, vagy a márványfalakba vésetnék az elhunyt egyesületi tagok neveit, és a kifüggesztettek arcképei örök hálára készítenék az ittlakókat. Úgy szólván örökéletet lehetne így biztosítani az elhunytaknak. Haláluk értelmet nyerne, és sokak számára kevésbé volna olyan félelmetes, mivel valami maradandót is hagy maga után. Hiszen százévi ilyen temetkezési szokással olyan temetővárosokat lehetne építeni, amelyekbe csak a lakás-

nyomort temetnék el. Az élő hajléktalanok örömvárosai keletkeznének a holtak nyomán. S mindezekon kívül mi csoda jó ajánlólevél volna az ilyen jóttevő temetkezés a mennyország kapujában?! Gondolkozni kellene ezen a külvárosi ötleten. Utóvégre, ha még nem tudunk az emberiség javára célszerűen élni, legalább halálunkban lehetnénk praktikusak...

Betegek külvárosa

Házsongárdban nemcsak szomorúfűz és fejfa terem. Zamatos gyümölcsöt feshő lombok közt és zöld réteken át visz az út a napfényben ragyogó Holdvilág utca tetejére. Öreg utca és mégis úgy iramodik lefelé a bolondokháza és a Pasteur-intézet tövébe, hogy rendbe legyen annak a sofőrnek a fékje, aki versenyre kel vele. Holdvilágos esténként az aljból feltekintve, a holdba látszik érni, s lehet, azért is nevezték el róla a régiiek. A nagy kapaszkodó még a gyengébb turistáknak is derék munkát ad, nem-hogy a lomha kispolgári házaknak. Nem is bírják szusszal, és ezért ez a környék talán az egyetlen külvárosi rész városunkban, amely évtizedek óta – mondhatni – semmit sem terjeszkedett. Az utóbbi években mindössze egy állami román iskolát építettek a tetőn. Régebben kisiparosok és a verthajú fehérkenyerek meg a szőke kenyeresasszonyok fertálya volt ez a meredek külváros. Hírük azonban eltörpült a Pasteur-intézet felépülése óta. A híres francia tudós egészen szokatlan népszerűségnek örvend ezen a tájon. Ugyanis a nap bármely órájában is haladjon el az errejáró, a kapuk előtt mindig emberek lézengenek, de még milyen emberek! Itt harisnyás és réklis székely család ácsorog asszonyostól, gyerekestől. Ott zsugori képű bánáti svábok tétlenkednek. Amott pedig a kerítés tövében, a gránitkockás járdára kuporodva, tüszős máramarosi románok szortyogtatják vékony szárú pipájukat. Erdély mindenféle fajta népviselete és tájszólása ad itt találkozót egymásnak. Ismerkednek, keverednek és barátkoznak. Amit eddig el nem ért a felvilágosítás, a kultúra, a hitszónoklat, vagy amit szétbomlasztott és elválasztott a faji uszítás, azt itt összeforrasztja egyetlen

veszettekutya-harapás. Naponként újabb áldozatok lepik el a Pasteur-kórházat és a környékbeli lakóházakat, gyógyulást és szállást keresve. Alig van ház a közeli utcákban, ahol ne volna egy-két beteg megszállva, tíz-tizenöt és húsz lejeket fizetve egy éjjeli alvásra. A szegényebb munkáscsaládok számára valóságos kenyérkereseti forrás lett a veszettekutya-marás.

Az egy szobát bérlő háziak a padon vagy a fűskamrában alszanak, hogy az ágyat bérbé adhassák. Télidőben ilyen módon nyolcan is összezsúfolódnak egy szűk, egészségtelen odúban, kitéve magukat annak a veszélynek, hogy a betegen esetleg kitör a veszetség, s valamennyiüket összemarja. Az ember a sok beoltásra jelentkező beteget látva azon tűnődik, vajon nem volna-e célszerűbb agyonlőni minden kutyát. De egy ittlakó nyomban figyelmeztet, hogy a veszett kutyáknak szánt golyó tulajdonképpen a környékbeli szegény ágytulajdonosok ételesfazakát lyukasztaná ki. Földönfutóvá tenné a veszetségre épült orvosi egzisztenciákat és a szérumkészítő gyárakat, kenyértelessé tenné néhány tucat Pasteur-intézeti alkalmazottat. Bukásba sodorná a sarki vendéglőt, elszaporodnának a külvárosi házakba besurranó tolvajok. Egyszóval kisülne, hogy az emberiség nem tud élni egy kis veszetség nélkül. Talán ezért nem gondol senki komolyan erre a megoldásra. A Pasteurben rendületlenül oltanak, a veszett kutyák pedig harapnak...

Nem kevésbé fura ötletek szülője az átellenben épült bolondokháza. A fekete rácsokon belül szótlanul sétálnak a csendes örültek és az idegbajosok. Ebédidőben az ápolók nagy fatálcákon hordják szét az ebédet a közös nagykonyháról asszonyoknak, férfinek és gyermeknek egyaránt, persze első-, másod- és harmadosztályú ebédeket. De ha lelkiismeretes a kórházvezetés, a nagy központi konyhán tíz személy egyszerre százaknak főz ízes és kalóriadús ételeket... Míg a rácsokon kívüli ebédhez készülő épeszű külváros egyetlen utcájában annyi kicsi fazék, nagy fazék, lábos és bögre van egy családnál, hogy ha valamennyit egy csomóba olvasztanák és kazánokká alakítanák, bizonyára főzni lehetne bennük legalább húsz utca népének. Szabaddá válna a munka után agyonhajszoltan főzni álló asszonyok ideje, s amellet olcsóbban

jönnének ki. És mégis a környéken csak a vendéglősök merik utánozni a bolondok háztartását.

Igaz is, a bolondok után nem mehet minden ember. Ellenben sokkal inkább követendő lenne az épeszű betegek kórházi élete. A klinikák gyárszerű konyháin harmadosztályú betegek, tehát külvárosiak százainak főznek és mosnak egyszerre. Hogy aztán a betegek gyógyultan haza kerülve megint betegre dolgozzák magukat a külön főzésért, mosásért s a külön kemencéért. Pedig nem kellene egyebet tenniük, mint egy kissé szervezkedni. Háztartási szövetségekbe tömörülhetnének. Minden népesebb utcában közös mosodákat, kifőzéseket szervezhetnének. Csak néhány nagyobb helyiség, pár kazán, néhány nagyobb teknő volna ehhez szükséges a sok mindenféle apró házi-edény helyett. Egy kis egyetértés segítségével, az utcában lakó asszonyok naposrendszerbe osztásával havonként egyszer sor kerülne egy-egy asszonyra a mosásnál, és így rengeteg költséget és fáradságot takarítanak meg. A mostani viszonyok közt a Holdvilág utcaiak nehéz vedrekkel hordják a vizet a meredek úton a távoli vízvezetékről. Egyszobás lakásuk pedig hetenként egyszer mosókonyhává alakul át. És a legtöbb külvárosi családnál a nappali üzemi munka után éjszaka mosnak, főznek. Télen a gőz lecsapódik a hideg falakra, a bútorokra, és csurog a víz mindenről. Lúggőzben alszanak a gyerekek.

Vagy vegyünk egy más fonák helyzetet figyelembe. Innen, a Holdvilág utca tetejéről nézve, az alatt fekvő házrengetegek fölött sűrű pókhálóként feszülnek a rádióantennák. Ez a látvány egy idegen előtt azt a benyomást keltheti, mintha városunkban mindenki rádiózna. Pedig az igazság az, hogy az adást legfeljebb csak a házigazda élvezi. De sok esetben talán hetekig feléje sem néz, míg a lakók ugyanakkor derűtlenül, a világ kultúreseményeiben tájékozatlanul gubbasztanak szűk lyukaikban. De előfordul az is, hogy egyetlen külvárosi udvarban, nem is említve a nagy bérházakat, minden lakó külön rádióra koplalt össze, a részletfizetéssel keserítve meg magának a rádió nyújtotta élvezetet. Nem látszik-e sokkal ésszerűbbnek, gazdaságosabbnak az a mód, ahogyan egy külvárosi udvarban egyetlen apparátussal elégítik ki a három család rádióigényeit? Anélkül azonban, hogy összecsődül-

nének az apparátussal bíró lakótárs szobájában. Ehelyett megfúrták a szobák falait, és drótokon vezették el egymáshoz a leadást. Igaz, egyelőre csak fülhallgatóval oldották meg a kérdést. A kiadásokat közösen fizetik. Ezt a közös rádiózási lehetőséget az egyik lakó valamelyik kórházban leste el.

Miért volna az lehetetlen, hogy az új házak építésénél a víz és villany mellett bevezessék minden lakásba a rádióvezetéket is? A lakó így csak a hangszórót kell hogy magával hozza, és valamivel több lakbért kell fizetnie. Az adást meg egyetlen központból a házigazda vagy a házmester intézné, mint a központi fűtést. A lakó egyetlen kattintással hallgatná a műsort, s ha történetesen nem volna szája íze szerint való, akkor várna, amíg más műsort közvetítenek. Bár nem hiszem, hogy ilyen sérelmek gyakran előfordulnának. Tanúja voltam nem is egyszer, hogy egy egész negyedben bizonyos esetekben mindenki ugyanazt a műsort hallgatta. E merésznek látszó tervezések egyáltalán nem idegenek a külvárosban. Kezdenek rájönni már arra, hogy a szegényembernek nem muszáj mindig csak akkor jutni a jóhoz és az ésszerűhöz, amikor betegen fekszik a kórházban, vagy amikor a bolondokházába kerül.

Monostor

Tavaly a román húsvét éjszakáján Monostor környékén kóboroltam. Éjfélkor dörögni kezdtek az ágyúk. A fellegrvári hegyek fölött világító rakéták hasítottak mély sebet az égboltozaton. Harangzúgás hirdette: Krisztus feltámadott! Rövid egy hét alatt most másodszor. Első ízben a római katolikus, most az ortodox naptár szerint.

A belvárosi hatalmas katedrális előtt nagy tömeg követte az égő gyertyás körmenetet, élén az aranysujtásos papi karral. A bezárt templomajtó előtt az egyik főpap messzehangzó hangon kérte:

– Deschideți porțile voi boierilor. Christos a inviat. (Nyissátok meg a kapukat, ti hatalmasok. Krisztus föltámadott.) Válaszként dörögtek az ágyúk, és zúgtak a harangok. Erre a felszólítás még kétszer ismétlődött.

És a templomajtók feltáruultak. A gyertyák lángjai meglib-
bentek, mintha a menekülő rossz szellemek sóhajtása suhoga-
na felettük. A fénylő süvegű pópák eltűntek a tömjénfüst-
ben a templomajtókon belül. A kórus diadalmasan hirdette:
Krisztus feltámadott. A kívül maradt nép visszhangként
utánuk mondta. Aztán tenyerükkel védve az égő gyertyák
lángját a légvonattól, szétszéledtek a villanyfényben ragyo-
gó belvárosban, mintha keresnének valamit, ami sem a fel-
tárt templomajtók mögött, sem a szemképráztató villany-
fényben nem található meg a feltámadás éjjelén sem.

Ezer és ezer gyertyaláng kóborolt szét a városban. Út-
iránya valamennyinek a külváros felé vitt. A kiskapukban
egyenként kihunytak. De a legtöbb láng mégis a Monos-
tor út végén lobbant utolsót, a rikítóan kékre festett pa-
rasztházak előtt. A parasztházak csúreibe szárnycsatto-
gás és kakaskukorékolás fogadta a hazatérőket:

– Krisztus feltámadt...

A gyertya utolsót pislantva a pajtáiban kérődző bar-
mok közé világított be. Egyik-másik tehén felbőfögött.

– Krisztus feltámadt...

Öreg, remegő lábú román nagyapók a ház ajtajában
pálinkásüvegekkel várták a hírhozókat, és ők is azt mon-
ták: – Krisztus feltámadt.

– Bizony feltámadt – felelték a fiatalok, és sorra ittak
az üvegből.

Ez Monostor. A Gyalu felé vivő országút kétfelé szeli,
s jobbra-balra kis utcák nyílnak. Majdnem minden ház
előtt fapadok kínálkoznak. Távolabb, a szántóföldekbe ve-
sző dűlőutakon jobbágyarcú feszületek tárják szenvedé-
süket az ég felé. Monostor bár régen elveszítette önál-
ló község jellegét, szellemében mégis falu maradt. Ro-
mán falu Kolozsváron belül. Mellékutcai sárosak, és ezért
a csizmaviseelés semmit sem veszített értelméből. Az idő-
sebb nemzedék öltözéke a hóstátiak hajdúviseletéhez ha-
sonló kék, testhezálló posztógúnya.

A monostori udvarok népét jórészt ma is a patriarkális
család adja. Az első házban laknak a fiatal házások, a
közbülsőt a fiatalok szülei, a hátulsót a nagyapák és nagy-
anyák lakják.

A főhatalomváltás előtt a monostoriakból kerültek ki
a város kitűnő útkövezői és aszfaltozói. Asszonyaik a do-

hánygyári, gyufagyári és szappangyári munkásság meglehetősen nagy százalékát tették. Ámde főfoglalkozásuk mégis a földművelés maradt, illetve a hármat együtt űzték. A nemzeti felszabadulás aztán egyszerre megnyitotta előttük a közhivatalok és az értelmiségi pályák ajtóit. A fiatalok élnek is az alkalommal, és csak igen ritka esetben választanak ipari pályát maguknak. Szüleik pedig lassan kivénülnek már a dohánygyárból. A gyufagyár viszont évek óta leállt. Csak a kéménye mered az égre hidegen és fenyegetően. Sok monostori nő fogsorát és egészségét füstölte el a tűzre vetett kénes hulladékkal együtt. Az elcsigázott laposmellűség meg is látszik az egykori gyufagyáros öregek utódain. Számukra az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása az elproletárisodás közvetlen veszélyét temette el. A világháború előtt soraikból kikerült már néhány szocialista munkás is. Amíg be nem tiltották, a Patria volt a kedvenc újságuk. Kitartottak mellette még a fiatalok is. Nem talált náluk komolyabb visszhangra a Porunca Vremii. Nem tudott újat mondani nekik a Buna Vestire sem. Öreg, szüette keresztjeik mellett nemigen talált magának helyet a horogkereszt. Mert ezek a népek maradiak, de maradiságuk egyenlő a szabadsághoz való ragaszkodással.

A monostori háztulajdonosoknál lakbérben lakó, egyébként kevés számú kisebbségiek helyzete semmivel sem rosszabb, mint amilyen általában lenni szokott a lakók, és a házigazdák között. A monostoriak többségi magatartása a kisebbségekkel szemben alig hasonlítható össze az utóbbi években a faluról városba özönlött románokéval. Ezekben friss falusi voltuknál fogva is több az elzárkózásra való hajlam és a sovíniszta gőg. Az állami és más közhivatali alkalmaztatásukkal járó fölény még inkább alkalmassá teszi őket erre. Amilyen mértékben azonban tért hódítanak a gyári és a kisipari munkaterületen, az ott talált kisebbségekkel olyan hamar meg is barátkoznak. A külvárosi kisebbségi lakossággal keveredve, egyáltalán nem látszik valószínűnek a köztük lévő nemzetiségi ellentét kiéleződése. Hacsak idegen uszítók fel nem bolygatják ezt az összebékélési folyamatot.

A lakóhely megválasztásával azonban az elkülönülés bizonyos tünetei észlelhetők. A városba költöző román-

ság házvételeinél vagy lakásbérleseinél ugyanis nagy szerepe van a baráti, rokoni tanácsoknak. Főként pedig a közös anyanyelv és a foglalkozási helyhez közel eső városnegyedek tömörítik tömeges szomszédsági viszonyba őket.

A kisebbségi lakossággal való jószomszédi viszony tehát a gyárak és üzemek területére összpontosul. A közhivatalokban való érintkezés, a nyelvi különbség és a hivatalok szigorú természete miatt, a barátságfejlesztés szempontjából nagyon korlátozott. A közvetlen megismerésre és barátkozásra a kisebbségekkel közös munkaterületek maradtak. Igaz, hogy az újabb gyári munkarendek hovatovább kevesebb alkalmat adnak erre, hiszen egymásik üzemben már nem tartanak ebédidőt és a munkaidő sem kezdődik mindenütt egyidőben... Így az egyedüli és zavartalan társadalmi érintkezés a többféle nemzetiségű lakosság számára csak a közös szakmai szervezetekben adódik. De kérdés, van-e ilyen közös szakmai szervezet külvárosainkban, s ha igen, akkor hivatásának megfelel-e? Nézzünk szét a monostori negyedben, hátha megismerkedhetünk egy ilyen nagy fontosságú szervezettel.

A Monostori út egyik végén a szántóföldekbe süppedő külmonostori kalányos cigányok kunyhói gubbasztanak, a másik végén, messze bent a belvárosban a büszke tornyú vármegyeháza örökdik. Innen jobbra egy kis utca surran át a Banca Națională oldala mellett a sétatér felé. Meszes kezű fenesi kőművesek bicikliznek be az utcába. Gyalogos ácsok, nagyhangú szobafestőlegények tartanak arra, és nyeli őket egy állandóan nyitva álló kapu. Fölötte egy transzparens szinte nyakába ugrik az érkezőnek, amint hirdeti: „Cinema Muncitorilor”, vagyis „Munkás Mozi”. Azt lehetne hinni, hogy a kőművesek saját mozijukba mennek, de ekkor különös dolog történik. A Munkás Mozi kapuján elegáns polgárférfiak és még elegánsabb polgárnők lépnek be. Kissé kényelmetlenül néznek szét az udvaron, aztán jegyet váltanak, és bemennek a moziba.

Az ácsok, kőművesek kinn maradnak, és körbeülik a kerítések mentén elhelyezett fapadokat, mások felmennek az emeletre, és tagdíjat fizetnek. Ez a mozis nagy ház az Építőmunkások Otthona, a Strada Văii 7. sz. alatt. A

radikális baloldali munkásság az utca román nevét célzatos rossz fordítással Jaj utcának mondja, utalva ezzel annak a munkásszervezetnek a panaszkodó politikájára, amelyik azelőtt szintén itt székelte... Az udvaron vitatkozó csoportok dugják össze a fejüket. A külváros közéletét látod itt alakulni. Karok lendülnek, öklök csatannak az asztalra, mintha a hevesebb szavakat lapítanák szét. Egy munkás éppen azt magyarázza, hogy képtelen feljárni ide a „világ végéről” a kultúrelőadásokra és a szervezeti gyűlésekre.

A világ vége ez esetben az úgynevezett Bulgária városrészben van. Tehát mintegy jó három kilométerre innen. A vitázókkal való beszélgetés során kiderül az is, hogy a szakszervezetek szinte kivétel nélkül mind a belvárosban székelnek. Egy idősebb festőművész hallva ezeket a kifogásokat, előveszi terpentinszagú zsebkendőjét, s miközben kirázza, nyersen odaszól a kritizálóknak: „Egy öntudatos munkásnak semmi sincs messzi.” Szavaival mintha borsot hintett volna a fiatalabbak közé, egyszerre több oldalról támadnak neki: „Senki sem búvik a világra öntudatosan” – válik ki egy hevesebb hang a többi közül, s gyorsan kifejti, hogy éppen az Építőművészek Otthona, amelynek legnagyobb a befogadóképessége – hat-hétszáz személy –, esik a legmesszebbre a tipikusan új munkás-külvárosoktól. De ez még nem volna nagy baj, ha a szakszervezeti vezetés felismerné végre ezeket az új külvárosi viszonyokat, és tekintetbe venné az ehhez mért új szakszervezeti taktika szükségességét. A titkári íróasztalok mellől, úgymond, csupán szónoklatokkal nem lehet sem gazdaságilag, sem kulturálisan beszervezni a friss, félfalusi bérmunkás-tömegeket, melyek az utóbbi évtizedekben kerültek a városba. Együgyűséggel mondja határosnak, hogy szép nagy dísztermüket évtizedekre bérbe adták mozinak, s emiatt nem lehet sohasem rendszeres kultúr-munkát kezdeni, mert soha sincs terem. Butaság volt azt hinni, hogy amiért a mozit elnevezték Munkás Mozinak, hát a munkásság ezért rögtön meghatódva özönlik majd ide a puszta név hallatára. Még az olcsó helyárok sem tudják velük feledtetni azt a roppant távolságot, ami közöttük és a Munkás Mozi közt fekszik. Ellenben a belvárosi polgárság az olcsó helyárok kedvéért feledni tudja a

Munkás Moziban, hogy ezt az olcsóságot a lenézett és mindig „jogtalanul követelődő” munkásság jóvoltából élvezi. Igaz, hogy már felmerült az óhaj részükről, hogy meg kellene változtatni a mozi nevét. (Ez azóta meg is történt.) Időközben a heves temperamentumú vitázó kifulladás, ámde egy nagy bajuszú román ács segítségével siet, és minden arcizmával, kezével-lábával érveket halmoz, és azt állítja, nem elég a friss román munkásságot azzal csábítani a munkásszervezetekbe, hogy minden népgyűlést és kultúrelőadást románul is ismertetnek. Hiszen a hallgatóság soraiban olykor alig lézeng húsz-harminc ezekből az új emberekből. Még a tiszta román előadásokat is jórészt csak a belvárosi kereskedelmi alkalmazottak látogatják. Végkövetkeztetésében megállapítja, hogy azért konganak üresen a Munkásotthon falai, mert az előadásokat csak a helyi lapocskák eldugott hírrovatában hirdetik, ahelyett, hogy kimennének ezekkel az előadásokkal a külvárosokba.

Ezzel aztán a vitatkozó társaság szétszéled. Aki fáradtságot vesz magának, az meggyőződhetik, hogy kevesen zaklatják a szervezeti irodák helyiségeit. Csupán a biliárdteremben van élénkség. A „ziccerek” és „falcsok” fanatikussai még a „világ végéről” is bejárnak ide minden este. A távozó ácsok és festők helyén a fapadokon már a munkába készülő álmos, viaszszínű pékek ülnek, és a kopott ruhájú, lúdtalpú pincérekkel sakkoznak... Halántékukon lüktet a mérkőzés izgalma. Az egyik pincér fiatal kőműveslegénnyel méri össze képességeit, aki minden újabb hadmozdulatát zajos megjegyzésekkel kíséri. Mikor felemeli a lovat, és sekket ad a fehér királynőnek, a támadást így jelenti be: „Ezt a bulánderát slafrogon rúgjuk, az anyja sóját.” Ezalatt a moziban véget ér az előadás, az udvar pár percre megtelik a kiözönlő úrinéppel. A pincér azt hajtogatja: „Csak ne sajnáltam volna azt a futárt.” És chaplini járással elindul leváltani nappali kollégáját valamelyik kávéházban. A kőműveslegény is hazamegy a Sétatér végén rongyoskodó Kétvízközé. Büszke a mattra, s bizonyára kevélyen tér nyugovóra, hiszen Munkásotthon-tulajdonos – távol a belvárosban.

Azért nem éppen véletlenül telepedett le az Építőmunkás Otthon a Nemzeti Bank szomszédságában. Persze korántsem azért, mintha közelségével bőszíteni akarná a hatalmas tőkét, hanem mert a Kétvízközben lakó építőmunkások zöme elég közelinek találta a „Jaj utcát” saját fertályához. De útjába esett ez a Fenesfalváról bejáró szaktársaiknak is. Ezenfelül abban reménykedtek, majd csak jobbra fordul a világ sora, és akkor bennebb költözhetnek ők is. Egyszóval, hittek a jövőben, de ez a jelenné öregedett jövő bekerítette őket. Útjukba építette a strandot, a villanytelepet, és ők kint rekedtek a Kétvízközben. Téli időben májrágással élnek. Még a háború előtti munkáshumor nevezte el őket májrágóknak. Olykor „csízesek”-nek is gúnyolták őket. Az előkelőbb szakmák a „fecske” elnevezéssel is bosszantják e szezonmunkásokat, amiért a fecskékkel egyszerre másznak az ereszek alá vakolókanállal, és naphosszat dalolva dolgoznak. Ennek az epés humornak a háttérében komoly gazdasági hátrányok rejtőznek. Az építőszakmával járó téli munkásnyomor.

Ha a tücskök nyári muzsikálás közben házépítéssel is foglalkoznának, akkor hozzájuk lehetne hasonlítani a kétvízközi építőket. A nyári szezon alatt verthajú fehér kenyéرنél és a kolozsvári származású tordai pecsenyénél alább nem adják a hétköznapi ebédet. A háború előtt meg amolyan elővacsorának tormás virsli és Czell-sör járta náluk. Azt meg magam is láttam nemegyszer, hogy vasárnaponként a libapecsenyés ebédekhez hordóban gurították haza a sört. Így mire elmentek a fecskék, és beállt az első fagy, elittak és felfaltak mindent, amit nyáron kerestek. Ezt azonban legfeljebb egyesek tették meg, de a munkaadói túlzás, mely szereti a munkásnyomor okait a munkásra hárítani, általánosította ezt a pazarlást valamennyi építőmunkásra, gondosan elhallgatva azt a körülményt, hogy az építész urak sem sajnálták maguktól a sört és a libapecsenyét, de azért télen sem éheznek. Ellenben bizony az építőmunkások józanabbja is felkerekedik már úgy karácsony felé, és a zúzmarás számarkórékkal tűzdelt szemétdombon elhelyezi a raga-

dós mézeslépet az ártatlan csízek és sármánykák veszedelmére. Az ószeren eladott sármánykák vagy csízek árából aztán kikerül a „májraaló”. Külvárosi krónikás szerint ilyen alkalommal küldte be kicsi fiát a kőműves a mészároshoz, hogy vegyen két krajcárra májat a macskának, de igen erősen a lelkére kötötte, hogy jó nagyot kérjen. A gyermek csodálkozott a dolgon, mert sohasem is volt nekik macskájuk, ellenben a májat mindig ők ették meg. A mészáros odavetett neki két krajcárra májat a macskának, persze ehhez mérten lehetett vagy kéthetes. De az apa visszakergette a fiút, hozzon frisset.

– Nem mindegy az a ti macskátoknak? – kérdezte a mészáros.

– Nem bizony – találta fel magát hirtelen a gyermek –, mert, kérem, a mi macskánk olyan nagyon kényes, hogy addig semmiből sem eszik, amíg nem látja, hogy édesapám jól nem lakik belőle...

Ez az anekdota egyidős lehet az építőszakmával, de ma sem vesztett semmit se érvényéből. Ez meg is látszik a kétvízközi fertályon. Ősidőktől fogva ugyanazok a rogygyant viskók szülik a kőműves- és szobafestő- meg a mészakavaró-generációk végeláthatatlan sorát, amelyeket talán már az özönvíz előtt Ádámék építettek. Szinte a csodával határos, hogy milyen szívósan tartják magukat ezek az alacsony, összevissza tatarozott, gerendás házak.

Sikátorszerű utcáik is híven őrzik ősi nevüket. Legfeljebb elrománosodtak egy kissé, de azért száz esztendő múlva is tudni fogja mindenki, hogy ez itt Kis- és Nagy-gereblye utca, amaz meg Ásó és Kapa. És így tovább Fűzfa utca, Sütő utca.

De a közeli szemétdombok beépülésével és az állatvédelem megszigorításával a kétvízközi építők lassan-lassan áttértek a madarászásról a disznóölésre. Persze csak a más disznóit ölik, csak úgy kontármódra, de mester-szúrásokkal. A szükség rávezette őket, hogy a Szamos-parti perzseléseknél ellessék a hivatalos disznóölőktől a perzselés meg a bonctani szabályok titkait. Így aztán saját készítésű és munkabér fejében kapott májashurkát esznek a házilag vágott disznók jóvoltából. Karácsony és újév táján egészen rendszeren megkeresik így a mindennapit, csak a kevésbé élelmesek követik nagyapáik nyom-

dokait, a sétatéri jégpályán hótakarítással keresve kenyerüket. A jégpálya karbantartásáért ugyan gyenge nap-számot fizettek, de kárpótlásul mind megtanultak korszolyázni... Mindezeket persze már nagyon is múlt időben kellene említeni, mert egyelőre minden múlik a kétvízköziek körül. Ilyen múltó erények közé tartozik a futball körül szerzett érdemük is. Erről már-már csak úgy lehet beszélni, ha behunyjuk a szemünket, és magunk elé idézzük a háború után néhány évig beépítetlenül álló közeli területeket, a sporttelep helyén elterülő réteket, ahol mezítlábas, feltűrt gatyaszárral rugdosó kétvízközi ifjúságot látunk futballozni. Látjuk őket tizenöt évvel ezelőtt, amint minden tréner nélkül, mezítláb úgy bedugózzák a tréningező profikat a halomba rakott nadrágokból alkotott kapufélfák között, hogy majdnem országos röhej lesz belőle. Többé nem is álltak ki a hencegő hivatásosok a kétvízközi kocafutballistákkal tréningmeccset játszani. A kétvízközieknek azonban megnőtt a tekintélyük a más fertálybeli munkásifjúság előtt. Bicskapárbajok helyett futball-mérkőzésekre voltak hivatalosak a Patába és a Lupsára. Volt is négy vagy öt csapata a Kétvízköznek. A többi külvárosok fertályvirtusa, a kétvízköziek nyomdokán haladva, szintén futbalcsapatokat toborzott. Ilyen módon különböző külvárosokban legalább húsz-harminc csapat keletkezett, és saját költségükön szerelték fel magukat. Amolyan laza szövetségi viszony alakult ki közöttük. A verekedések élén bicskázó „bandavezéreket” átformáltak csapatkapitányoknak, akik egyszerű liszteszacskókra írt meghívókkal meccsre hívták ki egymást. A cikkfogók ide-oda futkostak a külvárosok közt az üzenetekkel, míg végre a meccset lekötötték. A meccsdíj többnyire huszonöt liter sör volt, hogy a foltos fenekű taccsbírónak is jusson. A sört mindig a vesztes csapat fizette, de azért közösen fogyasztották el. Poharazás közben néha megóvatoltak egy-egy kétes győzelmet.

A kétvízközieket szinte a verhetetlenség nimbusza vette körül. Igaz, megesett többször is, hogy a vesztes csapat jóvoltából betört fejjelel mentek haza. Közöttük kapitányzenik tűntek fel és hanyatlottak vissza. Külvárosi gólkirályok buktak és emelkedtek. A csapatok hol felbom-

lottak, hol újraszerveződtek, s mindezekről a hivatalos sportvilág semmit sem tudott, senki sem bánta, mi megy végbe és mi mehetne végbe a külvárosok ifjúsága között, ha támogatásukra sietnek. Még csak a KMSC munkássportegyesület sem figyelt fel az utcai csapatok jelentőségére, holott mindig gyenge lábon álltak jó játékosok dolgában. Ma ezeket számláló sportszövetségünk lehetne, míg így a labdázásra alkalmas területek beépülésével fokozatosan tönkrement a külvárosi spontán sportmozgalom. Még a kétvízköziek is elfeledték hőskorukat. Ma bekeríti őket a sok tenispálya, a kiépített sporttelep s a nemrégén épült Carol-park, ahova bejutni csak belépődíj ellenében lehet. Beépültek a „rúgásra” alkalmas rétek a Szamos túlsó partján. Ma általában az erdőszéleken és mindenhol „tilos a rúgás”. Épülő sportpályák és hanyatló népi sportélet. Ez a jelmondat lebeghetne transzparenszokra írva a Kétvízköz fölött. A profiszellemű és más hivatalos jellegű sportszervezetek a külvárosokból legfeljebb a primadonnahajlamú rúgózszeniket szipkázzák el.

A külvárosi ifjúság nagy zöme viszont egyre idegenebbül húzódik vissza a militáris szelleművé hanyatló sportkezdeményezésektől. S ha a kétvízközi kocsmáknak nem megy sokkal jobban, mint tíz évvel ezelőtt, annak igazán nem a két víz (Szamos és Malomárok) bősége az oka, hanem a leromlott gazdasági helyzet. Ma az itteni ifjúság (általában is észlelhető) tér hiányában a zenére kap rá, mintha panaszkodni akarna. Esténként a kerítésnek dőlve négyen-ötön fűjják a szájmuzsikát. Egy-egy nyomorult kis maroknyi hangszerből kicsalják az egész kerítések közé rekesztett világ keservét. Mozgásba jön minden porcikájuk, s oly erővel dolgoznak a szájmuzsikán, mintha legalábbis orgonafűjtatót taposnának. A belvárosi römihóbort télidőben közjük is betör, mert a turisztika különös követelményei ruházkodás tekintetében képtelenné teszik őket arra, hogy a városon kívüli sportnak áldozzanak. Csak nyáron, a forró napokkal egyszerre kerekedik fel kicsi és nagy, hogy valóságos népvándorlás induljon a városon kívüli Szamos-partok felé vagy a közeli erdőbe. Valamilyen egészen különös menekülésszerű hátteret kap ez a tömeges szabadba vándorlás; a friss levegő élvezése s a napfény mellékes örömké törpülnek a mellett a tény

mellett, hogy eltűnnek körülöttük a kerítések, a láncra vert kutyák és a mindenféle tilalmakkal megnehezített falak közé zárt világ. A Szamos-parton lehulló ruhákkal mintha a ráncok is lehullnának a homlokokról, szinte kérkedni látszanak meztelenségükkel, olyan fesztelenek. Egy-egy vasárnapra az Irisz, a Pata és a Lupsa, Monostor és Kétvízköz egymásra talál. Ismerkednek, barátkoznak, csak hogy nem mondják: miért is nem élhetünk mindig így pucér testtel és pucér, kiszellőztetett lélekkel? De a tilalom polipkarja és az üzleti szellem már ide is kinyúl utánuk. Némely Szamos-parti rét- vagy kerttulajdonos a pénzügyigazgatóságokat felülmúló számítással táblákat állít a fürdőzni jövők karavánjai elé, és ravaszul csak ennyit mond:

„Itt tilos az átjárás. Két lej büntetés.”

De ez mégis enyhébb büntetés, mint a strandjegy ára. Persze mindenki bűnbe esik, és bűnhődik a tábla tövében kuporgó furkósbotos csősznek. A két lej ellenében kap egy rózsaszínű üres papirost az e célra kéznél lévő blokk-tömbből, amit visszafelé jövet le kell adni a csősznek, különben baj lesz. Pénzhiány esetén még a kabátot is „elfogadja” zálogba.

Fellegvár

Nyári vasárnap este az ember hátába süt a naplemente, amint kiázva, leégett, repedező bőrrel elhagyja a Szamos-parti fűzfakabint. Bokáig érő porban bandukol a Dónát úti gesztenyefák tikkasztó lombjai alatt vissza, a kerítések mögé. Előtte és mögötte hátizsákokkal, hurkába csavart pokrócokkal és flekkensütő rostélyokkal immár megint zsémbes arcú külvárosiak menetelnek, az út most sokkal hosszabbnak tűnik nekik, mint idejövet. Némi fájdalmas irigységgel tekintenek a gyümölcsfák közé burkolózott nyaralók nyitott teraszaira, ahol vacsorához ülve, belvárosiak fehér inge villan a sok zöld között. Valamerről a szobák hűvös mélyéről a rádió cigányzenét szór az estbe hanyatló alkonyba. Az irigységből vágy lesz, és a kerti mulatók zenés álvígsága előtt cammogó külvárosi szívében a vágy nagyobb erőre kap. Az aprópénzek foga

megvacog a gyönyörtől, hogy a Törökvágáson túl már majdnem minden kerti mulató előtt megtorpanjon egy-egy csoport. Majdnem mindig a férfi szól. Majdnem mindig ugyanazokat a szavakat mondja a majdnem mindig ellenkező asszonynak:

– Menjünk be, fiam, egy pohár sörre...

A „fiam” egy darabig ellenkezik, félmondatokkal félig kifizetett bolti adósságokra emlékeztet vagy az esedékes cipőrészletre s a hétfői koránkelésre, amely rendszerint mindig nehezebb és zsémbesebb, mint a többi. A „fiam” emlékeztet, és a szemével hunyorít, de csak azért, hogy majd a könnyelmű férfi szemére vethesse: ugye, én megmondtam, hogy ne menjünk be, amiért itt is, ott is bemennek. Mert a zeneszó száll, száll a vasárnap esti homályban, és láthatatlan hurokként a nyakuk köré tekeredik, és behúzza őket a fehér abrosz mellé. Az ellenállóbbak pedig erőszakolt süketséggel fáradtabban vonszolják magukat, és a hátukon csak most ég igazán a napfény. Így érnek a Rákóczi út elejére, amibe a Fellegvári út zötyögős macskakövezete torkollik. Az állomás felé igyekvők itt megtorpannak, különösen a nők, akik tanácstalanul néznek a sötét Fellegvári út mélyére, ahol magányosan vagy párosával sétáló nők szoknyája libben. Ezek a magányos nők az éjszaka szépségei, s minél sötétebb az éj, annál szebbnek tűnnek. Kerülik is a villanylámpák fénykörét gondosan. Körülöttük zenefoszlányok szálldosnak. A sétatéri tó környékéről is idehallatszik a kioszki zene. Zeneszó száll a Sétatér elejéről is, a fellegvártetői Erzsébet mulatóból is, a nyitott ablakokból is. Valósággal bekerítik, útját állják a tisztességes prolicsaládoknak. Az asszony még inkább zavart, nem tudja, mit csináljon, merre menjenek, hogy az eddig féken tartott urából ki ne törjön a Szamos vizével locsolt vasárnapozó tűz... Végül akadozva mégis így szól, és a Fellegvári út irányába int:

– Ne menjünk erre, fiam...

Ezzel óvatosan megkerülik a bűnös fertályt. Csak a fiatal emberek vágnak neki elszántan, és közben az orruk alá mosolyognak. Majd az utca román neve szellemeskedésre ösztökéli őket, és a fogaik közt ropogtatják: Drăgălina. Str. Drăga Lina. Aztán szótagolják, és végül magyarosítják: Drága Lina, és ezen szívből nevetnek valameny-

nyien. A szembejövő és a járda közepén útjukat álló „kisasszonyokat” már drága Linámnak szólítják. Mindeniket, öreget, kevésbé öreget és kevésbé fiatal, mert egészen fiatal kisasszony az nincs erre, vagy ha van, az akkor rútabb a legöregebbnél is. A szépek és fiatalok nem itt kezdik, de itt fejezik be. A felhajított kő sorsa az övék. Repülnek fel-fel a bárók, szállodák emeletes szobájáig, s talán még feljebb, aztán lehullanak, hullanak vissza valamelyik bakának, parasztlegénynek vagy vékonypénzű ipari munkásnak az ölébe, ahol tisztán, fiatalon és egy életre tartón kellett volna kezdeniük. Most már mindegy nekik a drága Lina. Igazi nevüket úgysem használják még ők sem, talán el is felejtették, ha a rendőrségi nyilvántartás nem juttatná eszükbe havonként egyszer. Nem használják, mert az egyszerű leánynevek tisztességüket veszítve, laposan hatnak. A vendégek nem szeretik, mert a nő magánéletére emlékeztetnek, holott a legtöbben bukkott hercegnőket szeretnék maguk előtt látni, mert az iparral járó otromba lélektani felfogás úgy kívánja, hogy nemcsak a ruha és a száj ríkítsen, hanem a név is. Hazugságában izgatás csengjen és bujaság! De itt a Sánctalatt a bakáknak és hasonló külvárosi nőtleneknek megfelelő a „kisasszony” titulus is. A szerelem ószerére vetett „kisasszonyokat” éppen olyan izgalommal veszik birtokukba, mint az ócskapiacról szerzett úri rongyokat. S csak viselés közben veszik észre, hogy a nadrág ülepén kiadósan átdereng a külvilág...

És mégis a Sánctalatt áll a vásár évről évre, nemzedékek óta. Áll türelmesen, kitartóan, szilárdabban a fellegvári szikláknál. Itt legalább egyszer életében minden külvárosi férfinak el kell haladni, és meg kell állni. A székely szolgállegény első útja nem a szemben álló kupolás magyar színházba visz, hanem ide. S ha meg odamegy, akkor lenge operettrongyok alól kivillanó fehér lábszárak űzik ide, hogy ismeretséget kössön közletről is az elérhetetlen színpadi kisasszony másával... Mindenki idejön a külvárosi özvegyemberek közül is. Én sokszor láttam, mert itt születtem a Sánctalatt.

Most a kisasszonyok ablaka alatt elhaladva, óvakodom túl közel menni, nehogy berántsanak dühükben, amiért még csak nem is válaszolok hívó szavukra. Pedig vála-

szolni kellene nekik. Valami erőset. Biztatót kellene mondani, hogy csukják be ezeket a kis förtelmes ablakokat, zárják be az ajtókat, és kövessenek a tetőre, és hengeressünk sziklákat e nyomorult, bűzös házakra, hogy legyen egyszer már vége ennek a cudar kisasszonyvilágéletnek. De ők nem ilyen szavakat várnak. Ők reggelig legalább ötször húsz lejt akarnak becsábítani az ablakon, ha lehet, még többet. Lovagjaik arcában nem a férfiasság vonásait kémlelik, talán észre sem veszik azt. Talán minden arc húszlejes cikornyáit mutatja nekik, s mohón lesik, mikor jön már egy részeg százlejes ezüstképű alak, aki mellett tétlenül átaludhatják ezt a zenével zsúfolt vásárnapi éjszakát.

Egyedül megyek hát fel a Fellegvártetőre. A sziklák fekete üregeiből denevérek repkednek szét. A burjánrengetegben eltévedt gyíkok zörögnek. Néhol a sötétben valami fel-felfoszforeszkál, s a burjánok, mérges bogáncsok a nadrágszárba kapaszkodva vissza akarnak rántani. A göröngyök pártjukra kelve megindulnak a cipőm alatt, mintha magukat feláldozva, vissza akarnának gurítani az aljba. Úgy látszik, már elfeledték, hogy én ismerem őket, hiszen együtt tanultunk meg lefelé hengerikázni. Hiába mesterkednek, a szülőföldemen én csak jobban tudom a járást, mint ők, hiába vadult el annyira. Szegény fellegvári göröngynépségek mindig csak lefelé tartanak, s nem értik, hogyan bírom felfelé a nehéz kapaszkodót. Egy betömött barlang fölött a kiugró csúcson szobrot állok, s lenézek a városra. Semmiféle különösebb meghatottságot nem érzek, pedig a lábam alatti barlangban születtem. Akkor persze még sok ilyen barlanglakó volt a sziklaoldalon. Talán a legsivárabb külváros volt ez a város szívében.

A főtéri Szent Mihály-templom tornya a város felett kékesen világító holdfényben olyan közelinek látszik, hogy szinte oda nyúlok a mutatóujjammal a toronyóra mánu-saihoz, hogy öt perccel előbbre vigyem, mert késik. Mindig késik. A fellegváriak életéből biztosan lekésleltetett néhány évszázadot. Ki tudja, hány évszázadot kellene sietnie, hogy az itteni barlanglakók szétszóródott utódjai beérvék azt a századot, amiben most a főtéri transzparensek felgyúlnak és kihunynak.

A hegy lábánál a Szamos fekete vize olyan mozdulatlan, mintha elszundított volna. Hát csoda, mikor olyan magas gátat emeltek eléje, amióta elsodorta a németek fedeles pallóját? Aztán a folyóvizek is pihenhetnek néha. A Szamosnak ma amúgy is sok dolga volt. Legalább tízezer kolozsvárit fürösztött meg teljesen díjtalanul. Sőt a hálátlan külvárosiak a végén beledobálták a zsíros papírba csomagolt retek héját és a zöldhagymaszárat. Ámde az öreg Szamos bosszúálló. A sok gonoszságért cserében minden évben magába fojt egy-egy túl vakmerőt. Aztán nem is kell magát nagyon törnie. Évente akad önkéntes vízbefúló. A jövője biz egy cseppet sem kilátástalan. Csak a kősziklák merednek reménytelenül a belváros felé, amely 1928 óta mozdulatlanságra kárhoztatta őket. Rogygyant inaik alá cementtel kevert malterrel raktak támfalakat, nehogy megint lavinát zúdítsanak az alanti prostituáltak házaira. Legutolsó lerohanásuk helye ma is olyan kopáron áll, mintha valami óriás borbély egyszer végigtaszította volna valami üstök közepén a nyírógépet. Nyolc embert és egy tucat házat lapítottak egyenlővé a sárga, homokos talajjal. A városi szépészet évekkel ezelőtt sétautakká akarta szelídíteni a burjános ösvényeket, de aztán a terv elsüllyedt sok más jószándékkal együtt. Ki tudja, hátha arra várnak, hogy az én szobrom ideállítással egyidőben csinálják meg a sétautakat is. Csak éppen szét ne porladjatok addig, sziklák. Most egyelőre a felhők árnyéka végigtörli őket, s az ég egyre sötétebb. A külvárosok irányába futó villanylámpasorok elveszítik a támpontjaikat, s ragyogó égőkkel csak függeni látszanak, mintha az égről ereszkedtek volna alá a csillagok. Nincs is az égen már egy sem. A város zakatái a csend vattáiba fúlnak, csak lent, mélyen az én ősi barlangváram alatt csörtet a burjánok közt egy szilárdabb árnyék. Hol lerogy, hol feláll, és morog hozzá dühösen.

Ej, csak nem az a vérmedve szabadult ki a titkos sziklabörtönből, ahová még 1848-ban zárták, hogy felfalja rendre a titokban bebörtönzött szabadsághősöket. Legalábbis azt hallottam egyszer kölyökkoromban egy öregembertől, hogy éjjelenként hallani az ordításukat, és ki kéne szabadítani őket. Szerinte a vérmedve éjjelenként kinyújtotta nagy mancsait egyik-másik sziklarésen, s ha valaki

arra ment, hát nyakon csípte, és megfojtotta. Bizony egy reggel a részeges Cigi bácsit szétzúzott fejével találták meg az egyik szikla alatt. S lám, ez az alak egyre feljebb mászik, mégpedig négykézláb, és akkorákat szusszant, ahogy csak az állatok fújnak dühükben. Tántorogva megáll az egyik befalazott üreg előtt, s fél karral matat a köveken. Vajon ragadozó körmei karmolnak úgy a kemény sziklán, vagy csak a hulló törmelékek okozzák ezt a reszelős zajt? A sötétben még mindig nem lehet kivenni, ember-e, medve-e. Az ám, de most hirtelen letántorodik a lábáról, és gurul lefelé, alig bír megkapaszkodni a burjánokban. Egy darabig így fekszik, mozdulatlanul, s végül felül. Ezúttal hangosabban mordul, hirtelen láng csap ki belőle, amit a szél rögtön semmivé szaggat. Látom, hogy azon erőlködik, hogy végtagjaiból megint lángot csiholjon, de a szél résen áll, és az alak messze hajít magától valami könnyűt, és részeg dadogással már kivehetően motyog:

– Eredj a francba, mamám... érted, a mélységes nagy francba...

A többi csuklásba fül, miközben kínnal-bajjal visszaverődik iménti helyére, a szikla tövébe, ott erőtlenül elterül, és mozdulatlanul válva, nemsokára mélyen hörögve horkol...

Lekúszom hozzá, s akkor veszem észre, hogy a befalazott üreg kövei meg vannak lazítva, s belátni a fekete barlangszájba. Rongyok és újságpapírok fehérlenek benne. A lábamnál hortyogó valaki bejelentetlen lakása lesz ez. Az örökös lakásmizériában szenvedő cigányok nemegyszer próbáltak már itt tanyát ütni, de hamar kifüstölték őket. Úgy látszik, az én vérmedvéim is ide törekedett, de közben kihullott fejéből az értelem kapukulcsa. Most itt fekszik, s úgy bűzlik, mint valami szeszbe mártott rongyhalom. A pálinkaszagra még kígyó talál kúszni a torkába, de nincs idő csak vele törődni, mert lent az aljban, a drága Linák közt hirtelen rikácsolás, sikoltozás, ablakcsörömpölés, majd rendőrfütty és rohanó alakok teszik mozgalmassá a Szamos-partot. A színkör automatikus színházablakai egyszerre csudálkozva kinyílnak, és világosság néz ki a sziklaoldalra. Az első felvonás vége lehet a *Hatodik emelet*

című vígjátékból, ugyanakkor a Sáncalatt egy rekedt női hang visítja:

– Az orrodát, lator... az orrodát... aztán a szemedet, latorrrrrrr!

A lárma akkora, vagy a kövek túl kemények, de ez a meg nem magyarázható férfilény a szikla tövében fuldokló hörgéssel kezd mozgolódni... Fejét felüti. Nem cigány – állapítom meg gyorsan, s aztán egy-kettő eltűnök a közeléből, nehogy hajléktalanná tegyem jelenlétemmel, mert valószínű, többé nem mer idejönni, ha meglát. De míg én visszakapaszkodom a palotám tetejére, azalatt, úgy látszik, egészen felébred, és kedvet kap a Szamos-partiak rikácsolásától, mert egyszerre ő is elbődül:

– Eredj a francba, mamám... érted, a mélységes nagy francba, mamám!...

Aztán elcsitul a lárma, a színkör ablakai becsukják pilláikat, s kezdődik a *Hatodik emelet* második felvonása... Még egyszer felsikolt a női hang hosszan, borzalmasan, s úgy érzem, ott röpköd tarka rongyaiban a város felett láthatatlanul, s mindenhova berikoltja: Latorr... latorrr!...

(1939)

SZILVÁSI BÁCSI RÖVID SZENVEDÉSE

Véletlenül tévedtem a gyászoló utcába. Az egyik ház léckerítésén aransujtásos fekete drapériát duzzasztott a forró, de lomha szellő. A tüzes napgolyót az ember a fejére érezte nehezedni, s gyakran nyúlt tarkójához, nehogy lángra lobbanjon a haja. A földön lepényt lehetett volna sütni, úgy tüzelt, akár egy kemence lapja. Könnyű lehet ilyenkor gyászolni – gondoltam –, hiszen az ember minden porcikája könnyezik. Vasárnap délután lévén, biztosra vettem, hogy csak munkásember halhatott meg ebben a külvárosi utcában. S ezt rendjén valónak találtam. Utóvégre a halál elég ünnepélyességet hordoz magával, s a munkásember csak a pirosbetűs napokon temetetheti el magát kellő számú gyászolóval. De az már gyanúsnak tűnt, hogy dolgozó ember nyár közepén, tudniillik szezón idején haljon meg. A gyászjelentést elolvastva, a gyanúm csak elmélyült. Szilvási János földész volt. A tornácós gyászház s az udvar végén égnek álló szekérrúd, valamint a szekér formája sejtette, hogy hóstáti földész lehetett. Na, itt aztán igazán nem lehet szó természetes halálról. Ezt látszott megerősíteni az is, hogy a Szilvási bácsi neve alá oda volt írva: „Életének ötvenhatodik évében s harminc évi boldog házasság fordulóján rövid szenvedés után lelke az Úr színe elé járult.” Mikor aztán azt is elolvastam, hogy négy leány gyászolja, a *rövid szenvedést* teljesen kétségbe vontam. Ötvenhat évvel és harminc évi házassággal, négy leánnyal, s ráadásul nyár közepén, nem lehet meghalni rövid szenvedéssel, még ha szíven szúrják is az embert! Az utcaajtókon ki-be jövőmenő szomszédok elejtett szavaiból csakhamar kivettem, hogy Szilvási bácsi rövid szenvedése az „ágyban, párnák

közt” esetei közé tartozik. Egyszóval természetes halál érte. A „természetes” szót egy szomszédban lakó szűrszabó említette, aki földet seprő trottyával a szomszéd kapuban cégtáblájának támaszkodva állt. Ez a szó már szinte felbosszantott, mert a rövid szenvedés szerintem ellentmond a természetesnek is. Ennek a végére járok – határoztam el. S a közeli villanyfának támaszkodva vártam, és lestem a gyászdrapériás kaput, hogy kitáruljon előttem a titok...

Kis idő múlva nagyobb csoport férfi, hóstáti földészek, iparos és munkás külsejű emberek jöttek ki a gyászházból. Mindenik szép tiszta s frissen vasalt, enyhe szóda-szagú zsebkendőt szorongatott a kezében. Arcfintoraikból ítélve inkább az orruk előtt tarthatták eddig, vagy az izzadságot törölték. Könnyekről ugyanis nem lehet szó, mert kemény, száraz arcukon nem látszott semmi meghatódottság. Inkább amolyan mélyenszántó tünődés vont éleesebb ráncokat homlokukra. A további dolgomat megkönnyítette a trottyos szűrszabó, aki egy energikus markolással felrántotta a nadrágját a szíj alá, és a kijövő férfiakhoz lépett. Az első téglát ő rakta le az előttem ismeretlen Szilvási bácsi élettörténetéből. Egy lyukas mellű Naționalt nyálazva, fontoskodva mondta:

– Ki gondolta volna, kérem, hogy ilyen hamar magával viszi Szilvásit az apatársa!?...

Szavait csend fogadta. Egy hóstáti földész, minden bizonnyal Szilvási rokonságából, akin majd kirepedt a feszes ünneplő, előbb lepillantott fényesre vikszolt csizmájára, s miután meggyőződött, hogy az bátran helyettesíthetné az izzó nap ragyogását, gorombán odavetette a cigarettával küszködő szűrszabónak:

– Há nem hiába volt az az apatárs román ember...
– s kis tünődés után még gögösen hozzátette, miközben vállá a bal szomszédház felé rándult – egy ilyen Bozsán...

Ekkor háttal felém fordulva egy vén ember szólalt meg. Kömíves lehetett, mert a kabátja fel volt akadva a nadrág farzsebéből kiálló nagy, meszes colstokon. Beszéd közben úgy ütögette összeszorított öklével, mintha valami láthatatlan asztalt döngetne. Végül megfogta a hóstáti dolmányán az egyik gombot, s így fejezte be:

– Akár Bozsánnak hitták, akár nem, azért mégis jó szomszédok voltak ők Szilvásival, te murkos...

– Aztán tíz évig együtt gürcöltek a vasútnál is – esett szavába egy vasútisapkás fűtő. Még mondott volna valamit, de a murkos szóra elveresedő földész csizmája dühösen villant a fűtő közelében, fojtottan kiáltott:

– Éppen ez az, hogy tíz évig együtt gürcöltek, és mégis kivágták Szilvásit, mint a répát...

A szűrszabó kezében ezalatt a Național kibomlott a sok haszontalan nyálazástól, s nem tudni, ezért-e vagy a mély átérzéstől, nagyot sóhajtva jegyezte meg:

– Bizony én eleget csodálkoztam akkor a dolgon, hogy mit akarhatnak tőle a nyelvvizsgán, mikor a kezével dolgozott a műhelyben...

– Bizony jó keze volt neki, az istenfáját – tünődött maga elé a kőműves...

– Mégis kivágták – ellenkezett érthetetlen haraggal a földész. – Ilyenek ezek a Bozsánék...

– Na, de azt már ne mondja! – ütközött meg a fűtő. – Nem Bozsán vágta ki. És azért nem halt éhen Szilvási sem. Én nem mentem volna az ő helyiben a vasúthoz, ha nekem is lett volna földem, mint neki. A paraszt maradjon parasztnak. Ne egye el a szegény munkás kenyérét...

– Most már eszi magát a sárga irigység, mi? – jött dühbe egészen a hóstáti. – Pedig az öreget éppen a föld ölte meg. Az a piszok föld!

– Nana – vágott közbe békítón a szűrszabó –, az öléshez volt egy kis köze a hatvanöt fokos szesznek is, az omul solid (a szolid ember) korsójából. Emlékezzenek csak, mindig azt mondta Szilvási: reggel, délbe, este egy porció fertőtlenítő sose árt... Bottal kellett volna elkergetni azt a szolid ómot a sarokról ezelőtt tíz évvel, ma nem temetnék...

– A szesz csak a szívit ölte – nézett félre zavartan a kőműves, akinek, úgy látszik, szintén lehettek ilyen módon szerzett szívbántalmai...

– Igen, az csak a szívit ölte – mondta utána gonoszul vigyorogva a fűtő –, a szíve pedig megölte Szilvásit...

– Mit tudják azt maguk?! – dörrent közéjük a hóstáti. – Amíg a vasútnál volt, sose ivott... Én mondom,

hogy a felgyűlt bánat ölte meg, amért ráadásul ez a Bozsán fia összeadta magát az öreg leányával. És a református hitről átcsábította az ő mokány...

A szűrszabó ijedten nézett felém, s lerázta az orrán csüngő verejtékcseppet, s csitította a hóstátit. – Hangfogót a szájra, szomszéd. Ebbe már belé kell törödni. Utóvégre egyszer úgylis meg kell halni.. Ilyen az élet. Egyszeribe vége...

Mikor az élet végére ért, hirtelen elhallgatott. Hosszú gyászfátyolban, kisírt szemekkel, talpig feketében kilépett a Bozsánék kapuján az élet eleje. Nyomban sejtettem, hogy ez csak Szilvási lánya lehet. S az élet eleje már szembeötlőn kidomborodott a gyászruhája alól. Nyomában fekete karszalaggal átkötött sárga ruhás, fiatal barna férfi jött. A szomszédok büntudatos arccal, elnémulva csináltak helyet előttük a kapuban. Csak a hóstáti rokon maradt mozdulatlan, s mérgesen sodorta amúgy is kínosan hegyesre pödört bajuszát. Könyöke súrolta a fiatal férj oldalát, aki azonban nem látszott törödni ezzel. Mikor asszonyával együtt elnyelte a gyászház fekete üregű ajtaja, a hóstáti káromkodásba tört ki:

– Há mit lehet szeretni egy református szoknyának egy ilyen izén?!

– Azt, ami nem található a másik izében – morogta maga elé a kőműves, de látva a hóstáti indulatos karmozdulatát, gyorsan kipótolta: – Csak azért mondom, mert a mi utcánkban nem nagyon volt református izé ...:

Ekkor megérkezett a gyászkocsi, s az utcaajtókba csődült szomszédság között most nekem is feltűnt, hogy egyetlen fiatalembert sem látni. Csupa többgyermekes családapák. Ezt a szemlélődésemet az utca végén feltűnő földész dalkar szakította félbe. Zászlóval és feketére vicszolt, fényes csizmában masíroztak Bocskai hajdú-unokái. Mögöttük izzadva kutyagolt egy csomó vén vasutasmunkás. Olyan komor ábrázattal jöttek, mintha csak arra gondoltak volna szüntelenül, holnap biztosan rajtuk a sor. Végül összeverődött egy rakás nyüzsgő-mozgó, megszeppent gyermek. Egymás közt sugdosódva, szemmel láthatólag sehogy se értették a gyászkocsi igazi és tragikus értelmét... Időközben megérkezett két koldus is... S

az ő megjelenésük megint az imént vitatkozó csoport felé terelte figyelmemet. Azt hittem, újabb részleteket tudhatok meg Szilvási bácsi rövid szenvedés után bekövetkezett természetes haláláról, és közelebb furakodtam. De a szomszédok most már azon rágódtak, vajon honnan a pokolból szereznek tudomást ezek a koldusok minden temetésről, hogy mindenikre elcipelik nyomorúságukat. Azt feszegették, hogy bizonyára percentre összedolgoznak a temetkezési vállalkozókkal. Rejtélyes megjelenésüket aztán összehasonlították egy másik rejtéllyel, ami mindig jelentkezik, valahányszor gyereke születik valakinek az utcában. A fűtő előadása szerint ilyenkor már másnap pontosan hozza a postás azt a nyitott borítékot, melyben egy igen díszes nyomtatvány húzza meg magát. A nyomtatványon gyönyörű áramvonalas gyerekkocsik, pólyák, gyermekpaplanok díszelnek nagyon udvarias szöveggel, mely gratulál az újszülötthöz, és tisztelettel felhívja a boldog szülők figyelmét az olcsó bébikelengyélre s a részletre vásárolható gyerekkocsikra. Mikor a fűtő idáig ért a beszédben, a szűrszabó, akinek közbekotyogásaiból kiderült, hogy éppen most várja a hetedik gyermeket, felháborodva kiáltott fel:

– Kikérem magamnak, itt nem születnek bábik. Csak egyszerű, mocskos kölykök, és nem biztos, hogy a szülők boldogok. Mi – rántotta fel megint lecsúszó nadrágját –, hogy még én vegyek nekik áramvonalas gyerekkocsit?... Majd gyászokocsit...

Kitörését az előretolakodó koldusok zavarták meg, akik igazi gyásszal az arcukon az utcaajtóhoz furakodtak. Az egyik, a férfi, valószínűleg hadirokkant, két mankó közt úgy lógott ide-oda nagy, kapásoknak való szalmakalapja alatt, mint valami harangnyelv. A koldusasszony fekete, úriasszonyos, molyrágott ruhát viselt. Az orrán koromszínű sötét szemüveg lógott. Egy lepattogzott zománcú, kicsi kék csuprot merev tartású karral magasan előrenyújtott a gyászolók orra alá, mintha könnycseppet akarna gyűjteni tőlük. Mire a kapu eleje egyszeribe megritkult, s csak gyéren zörgött pénzdarab a hangos pléhbögrébe. A mankós ember időnként dühös, konkurrens ábrázattal nézett feléje. Közben nekivetette széles hátát a kapufélfá-

nak, s egy útonálló ábrázatával leemelte kuszált, ősz fejéről a harangot, s mankóján lógva könyörületért esedezett, pénzt vagy életet modorban. Szerencsétlenségére éppen akkor érkezett meg a fekete fővegű református pap, s mindenki megkönnyebbülten kotródott be a koldus kapuja előtt a ravatalos szobába. Én kint maradtam, bár tudtam, hogy odabent most nagyon sokat hallhatnék Szilvási bácsiról, de sejtettem, hogy az kevesebb a semminél. Hosszú és könnyfacsaró prédikáció után végre néhány ember kicipelte Szilvási bácsit abban a tölgyfatokban, ami immár őt is túléli az enyészetben. Koszorúrengeteg borította el a kocsit. A dalárda túlharsogta az asszonyok sikoltozását, s a vak asszony csupra is sűrűbben zörgött. A mankós is hálát morgott...

S lassan megindult a koszorúhegy. A kapukba csődült szomszédságot a menet lemorzsolta a kapufélfákról, s úgy hőmpölyögtek a gyászkocsi után, mintha ők taszítanák ezt a mozgó sírdombot az egészen elöl lépkedő dalárdistákkal és a zászlóval együtt. Velük mentem. Kíváncsi voltam az „omul solid”-ra, akit a szűrszabó Szilvási gyilkosának sejtetett. A menet eleje nemsokára el is érte a „La omul solid” nevű sarki kocsmát. A szolid ember a kocsmáros volt, aki a nagy melegben hasig kigombolt ingben, büntudat nélkül, izzadva támasztotta az ajtót, egyik kezében a sörösüveg dugóját felspékelő dugóhúzóval szorongatta, a másikkal pedig meghatódva vakarózott. Ennyi elég volt nekem.

El akartam maradni a menettől, hiszen többet már úgysem deríthetek ki Szilvási bácsi rövid szenvedésű haláláról, de nagyon tévedtem, mert a gyászkocsi egyszer csak nagyot billent. Már úgy tűnt, hogy felborul, de aztán megint egyensúlyba került...

Megvártam a menet elhaladását, s akkor az út közepén jó nagy gödröket pillantottam meg. Ezekbe döccent belé a gyászkocsi kereke. A kocsmáros látva tünődésemet a gödrök felett, közelebb jött.

– Haj, uram – mondta –, mennyit átkozta az öreg ezeket a gödröket. Napjában háromszor, ahányszor csak elhajtott itt. Nem csudálnám, ha most is morog a városi tanácsra a koporsófedél alatt. Igazán könnybe lábadt a

szemem, amikor tegnap kihúztam nevét a kontókönyvből...

Elköszöntem a derék embertől, s most már mindent tudtam a rövid szenvedés után elköltözött ötvenhat éves Szilvási bácsiról.

(1939)

NYARALÓ MUNKÁSASSZONYNAK

Kedveseim! Holnap vasárnap, és semmit sem csinállok, csak várok „felsőről” írt soraitokra. E percben csendesen esik az eső. A tegnap is esett egész nap. A tegnapelőtt este bőrig áztam. Szerdán ki sem mozdultam a munkám mellől. Esett az eső estétől reggelig, ebédszünet nélkül. Mi több, éjfélig túlórázott. Most nagyokat dörög, és záporoz !

Képzelem, hogy el lehettek keseredve, hogy ott is esik. A nyaraló szegény munkásfeleségnek nemcsak a főnök, de lám, az idő sem kedvez. Itt most az előbbi mondat végén jégborsók kezdtek zörögve szökdösni az ablaküvegen.

Zuhog és zuhog!...

Mióta elmentetek, semerről semmi nyugtalanítóbb hír. Se pénz nem jött, se remény rá, csak tőled egy lap... Az eső szakad!!! Nem mertem zárt levélben írni, mert zárt levélben szólni Hozzád szinte annyi, mint zárt ajtó mögött lenni Veled, márpedig az orvos megmondta, hogy szigorúan tartsuk be a két hetet... Remélem, híztál már egy kilót.

Felhőszakadás!

A mi „kis takács” barátunk regényét elfogadták, töménytelen sok pénzt kap érte. Nagyon boldog, és nagyon összebarátkoztunk az elmúlt héten. Még a siker előtt... Valahová lecsapott a villám. Az udvar, az utca valóságos tenger... Úgy érzem, hogy a kis takácsot egyre inkább megszeretem, Asszonykája üdvözl, Ő meg téged szeret...

No nézd csak. Az esőzsinegeket mintha egyszerre elvágták volna odafent... Idelent minden locsog-pocsog. Ha itt lennél, ki úgy szeretsz esővízben mosni!... Cseber,

teknő, a nagy pléhfazék és a szívem és a tollam csordultig tele esővízzel. Hajat moshatnál benne. Szemem szárítaná meg a nap helyett... Csókold meg helyettem fiunkat, és gondolj rám nagyon. Mindenkit szeret és üdvözöl

Kolozsvár, 1939. augusztus

Nagy István

A CENK ALATT

A realista író reggel fél hatra érkezik Brassóba. Bőr-utánzatú bőröndje után hiába kapkodnak a hordárok. Harmadosztályon utazott. Egész éjjel álmatlanul gyűrődött a bevonulók között. A Székely Alkalmazottak Szövetkezete által rendezett felolvasásra hivatalos. Fogadtatására senki sem jött ki, hogy kényelmes szállodába kalauzolja, mint a divatos erdélyi írónagyságokat. Önhatalmúlag sem intheti magához az „egyest”, hogy kijelölt szállására hajtasson: nem akarja szaporítani a rendezőség költségeit, a sajátjából meg nem futja. Egyelőre még gyalog sem készült nekivágni a városnak. Minek felzörgetni vasárnapi pihenőjéből a kapunyitogató cselédet. Ez az időpont nyáron is elég korainak számít. Most ősszel, október végén, amikor az alacsonyan kóborló fellegek belébotolnak a Cenk gerincébe, még hajnalnak is túl korai. Különösen vasárnap. Ráadásul hűvös eső permetez. Éjféli sötétség mindenfelé, az állomás környéke is néptelen. Csak a várótermekben gubbasztanak álmos, örök utasok. A harmadosztályon hering módra zsúfolódnak egymás hegyén-hátán. Kemény fapadokon, vaskos katonaládákon. padok alatt s az összeköpködött cementen. Ruháikat nem kell félteni a gyűrődéstől. A legfoltosabbakat, a legkopottabbakat vették fel erre az alkalomra. Talán az ősz beálltával a munkanélkülivé vált madárijesztőket vetkeztették le valahol. Csak éppen testüket és gondjaikat nem hagyhatták otthon a fogason. Arcuk közömbös, borotvátlan. Tekintetük fénytelen, befele néző. Általában a civil lény, az érzések, vágyak, szeszélyek, örömök és bosszúságok bonyolult lelki együttese behúzódott testük legbelsejébe. Néha, nagy ritkán egy-egy pillanatra reménykedve

néznek ki a fej ablakán, tart-e még a zord idő. De leginkább az alvásba temetkeznek a bizonytalan jövő gondolatai elől...

Az író hét óráig együtt szenved fáradságtól vonagló témáival, akkor reggel számbavehető világosság ereszkedik alá a hegyekből, s elindulhat. Közben autóbuszok töfögnek elő valamerről, s újabb utasokat szórnak le az állomás előtti térségre. Ezek azonban többnyire viharkabátos turisták vagy futball-szurkolók. Az előbbieket Predealra, az utóbbiak Bukarestbe utaznak a „román–magyar válogatott”-ra. Null-nullra vagy legalábbis egy-egyre tippelik a várható eredményt. A centercsatár és a half-sztárok bravúrjaiba belékalkulálják a különböző külügyminisztériumok ama vágyát is, hogy most az egyszer ténylegesen „barátságosnak” kell lenni a mérkőzésnek. A másnapi sporthírekből aztán ki is derül, hogy jól tippeltek. A kelet-európai béke javára egy-egy volt az eredmény.

A realista író a sosem alvó valóságot fülelve kigyalogol az állomási hajnalból. Nem is kell nagyon megerőltetnie a fülét. Kopott bőröndjével sokat vesződik útközben. Kölcsönkért holmi, fogantyúját nemrég dróttal reparálta ki tényleges tulajdonosa, de olyan sikerrel, hogy az író ujjai nem férnek be alája. Kénytelen a hóna alatt cipelni, pedig meglehetősen nehéz. Saját szerzeményű könyvekkel telt. A felolvasás végén a székely legények fogják árulni a hallgatóság között, s a bevétel harminc százaléka szövetkezetük javára megy. Takarékoskodnia kell tehát az autóbuszkozással is, hogy minél több maradjon neki. Korántsem a saját hasznára, hanem a még kifizetetlen nyomdászámlya miatt.

Bosszús, de nem zúgolódó. Tudja, hogy a bőröndcipelés Erdélyben, és mindenütt, ahol az irodalom a népnevelést is szolgálja, éppen olyan szerves része a realista irodalomnak, mint maga a téma. Az elmúlt év folyamán kiadott írásai után kb. 50 000 lejt kerestek a nyomdák, papírkereskedők, terjesztők, míg ő alig 4–5 ezret fordított saját szükségleteire. Ha munkája értékét illetőleg kételeyei támadnak, s ha parazitának gondolja magát, akkor mindig eszébe jut ez a kereseti arány, és ez új önbizalommal tölti el.

Vidámnak ezért éppen nem mondható, amint egyik hóna alól a másik alá cseréli a nehéz táskát. Lába alatt zörgő faleveleket seper a szél. A járda szélén sorakozó gesztenyefák ágai már csak a kimúlt nyár csontvázai. Útja a Scherg, Schiel nevű gyárak előtt visz el. Komor épületeik között esőben tisztálkodó vasárnapi csend motoz. A háttér ködében cethalként úszik a tarajos Cenk. Farkuszonyával valahol Predeal közelében evez, míg Erdély felé forduló szája nyeli a felhőket, és hideg zuhanyként lövelli magából Brassóra. A város még mindig néptelen, csak a törvénytörő köröndön ácsorog néhány turista. Szászok, szokatlanul szűkszavúak. Talán arra gondolnak: tényleg vége volna a hatszáz éves erdélyi túrának, és a Führer hazarendeli őket, kezükből kiparancsolja a szöges végű botot, és fegyvert nyom a helyébe? Alig egy éve a nagynémet „élettér” büszke előőrseinek hitték magukat, ma szorgalmasan bizonyítani próbálják, hogy elzársziak...

A vendég író feléjük tart. A keresett utca iránti tudakozódás jó alkalomnak kínálkozik, hogy élő szót váltson velük, de azok, úgy látszik, megsejtették szándékát. Közeledtére hirtelen hátat fordítva dugják össze fejüket, mint a vadménes, ha rúgásokkal akarja távol tartani a ragadozó farkascsoportot...

*

A körönd másik oldalán lyukas esernyő alatt kis számmal friss péksüteményt áruló férfi kuporog. Fülekosarát lába közé véve, szemét merően rászzegezi a letakart portékára, és türelmesen vár. Rá sem hederít a szemben lévő autóbussmegállónál szaporodó turistákra. Nyilván tudja, hogy az ő üzlete szempontjából fölösleges lények a világon. Olykor, ha felnéz, mindig balra tekint, a külváros felé, de arról egy árva lélek sem közeledik. Üres utcák ásító szájában odvas fogakként sorakoznak az útszéli fák. Felhőpillái mögül sanda pillantásokkal néz le rájuk az álmos nap, aztán megint elszundít. A süteményes ember is nagyokat ásít, a bőröndjébe kapaszkodó író szája is megvonaglik. A szász turistáknál ért kudarc után jóleső bizalommal közelít a kiflisemberhez. Nemcsak azért, mert apa-fiú viszony fűzi a néphez, hanem mert ő is árult

valamikor peracet és vizet a mozikban. Tíz perccel és tíz pohár víz után egy-egy krajcár járt neki.

Gyors szakértelemmel kétszáz darab kiflire becsüli a kosár tartalmát. Brassóban ez az egyetlen cikk, ami nem drágább, hanem ötven százalékkal olcsóbb, mint Kolozsvárt. Egy lej darabja. Biztosra veszi, hogy ez az ember tíz darab eladott kifli után szintén csak egy lejt kap. Ha jól megy neki, esetleg eladhatja az egészet, és keres húsz lejt. Mindenesetre kivallatja mind az általa keresett utca felől, mind az üzletmenetről. Mivel szögletes, nagy állkapcsai mögött többségi polgárt gyanít, románul kíván neki jó reggelt. Embere gyorsan kitakarja meglehetősen sápadt kiflijeit, de hirtelenében vissza is takarja, mikor hallja, hogy csak egy utca iránt faggatják. Egész teste önkéntelenül jobbra rándul, tekintete is a Cenk felé villan:

– Strada Carmen Sylva? – morogja kedvetlenül. – Az... erre balra, a posta háta megett – fejezi be hibátlan románsággal.

Bár a közlés ösztönös mozdulata s útbaigazító szavai közt nyilvánvaló ellentmondás tátong, az író mégsem kérdezősködik tovább, csak hosszasan fürkészi. Az ingerülten kapja fel a fejét:

– Mondtam, hogy a posta háta megett! – ismétli élesen. Az író köszön, és elindul a kijelölt irányban.

A fellegvári oldalba vágott utcán két hegyivadász katonára nagy utazókosarat cipelve ereszkedik le. Románul köszönti őket is, s kérdezősködik, jó irányba megy-e. A magasabbik vitéz jól megnézi, és felelősségre vonó hangon visszakérdez:

– Nustyi ungurestye?

– Dehogynem – adja tudtára a kérdezett nyelven.

– Ki a súly küldte magát erre? – fordítja a vadász is magyarra a szót, kissé székelyes tájszólással... – Az az utca túlfelől van, a Cenkálja utcában. Én is arra cipekedek.

Fel is kapja nehéz kosarát a vállára, elbúcsúzik az alacsonyabb hegyivadásztól, és megindul azon az utcán visszafelé amerről az író jött. A távolban feltűnik a még mindig egykedvűen gubbasztó süteményes ember... Vajon miért tett bolondná – tűnődik magában az író. Amikor

a közelébe érnek, halkán figyelmezteti a kosár alatt lihegő vezetőjét: – Ez az ember mondta, hogy erre jöjjenek.

– Ez a kiflis? – torpant meg útitársa felháborodva. – Sze’ ismer ez minden utcát. A kaszárnya előtt is szokott árulni... Borítsuk fel a kosarát...

– Hagyjuk szegényt – csitítja halkán. – Ő is tévedhet...

– Azt én nem hiszem...

– Akkor nagyon el lehet keseredve. Ma még talán semmit sem árult...

– Legalább pirítsunk rá, annyit megérdemel – macskodik a vadász.

– Attól még jobban elkeseredik – erőlködik az író, s mintegy magában is keresve a megfelelő mentséget, hirtelen egyéb is eszébe jut: – Ki tudja – fordul a legényhez –, hátha valami nagykutyanak nézett, aki ahelyett, hogy kiflit vett volna, hát ingyen segítséget kért tőle. Gondolta, most az egyszer visszaad abból a sok rosszból, amit tőlük kapott.

– De a nagykutya nem cipelnek kuffereket, mint maga, azt ő is tudhatná...

– Talán észre sem vette, hogy cipelek. Aztán ő mindig cipel valamit, miért tűnne fel neki az efféle?

Erre már nem tud mit válaszolni a hegyivadász, de látni való, hogy tovább örli magában az esetet. Mikor elhaladnak a süteményes ember mellett, kissé távolabb hirtelen megáll, s visszanéz.

– Milyen fajta ember volt ez? – kérdezi különös hangsúllyal, amiből az író kiérzi, hogy ez a kérdés mire értendő. Eszébe jut, hogyan fordítottak neki hátat a szász turisták, amikor érdeklődni akart náluk. Ez a kiflis szintén gögből tette volna? Hangja habozó, amikor felemeli szemét a székely katona arcára, aki időközben letette kosarát, s a zubbonya ujjával törölgeti homlokát.

– Mindegy az, akármiféle, ha egyszer dühös az életre – mondja az író.

– Maga azt hiszi? – csattant fel a legény. Még mondana valamit, de akkor a süteményes ember haladt el mellettük, bal oldalán kendős asszonyság viszi a becsukott esernyőt és a zsámolyt. Magyarul beszélgetnek az esős időről és a rossz vásárról...

– Hí, az istenit – veresedik el a hegyivadász nagy hirtelen, s vállára kapva kosarát, sietve feképnél hagyja az író.

*

Másfélórai kóborlás után végre ott áll az író ütött-kopott bőröndjével barátja lakása előtt; helyesebben egy tárva-nyitva ázó rácsos kapuban. Amint később kiderült, ez a kapu éjszakára is nyitva szokott állni. Szemügyre veszi a kétemeletes vendégfogadó házat, s kiderül, hogy nincsen benne lépcsőház. Mi több, teljesen lakatlannak látszik, olyan csendes. Ellenben kétemeletnyi magasságban, látszólag minden cél nélkül, betonlépcsők visznek fel a Cenkre. Megmássza őket, s ekkor sül ki, hogy az építészeti találékonyság a házon kívül, a Cenk oldalába épített grádicsokkal helyettesítette a lépcsőházat. Az olyanfajta turistáknak, mint a vendégségbe jött realista író, a lépcsők legtetején, a kis hátsó ajtón két lépéssel a cenki rengetegbe lehet jutni, ahol öt lépés után már le is heveredhetik a legelső öreg tölgy alá, és hozzákezdhet kirándulása eszményi céljának megvalósításához, a szalonnasütéshez, ha le nem gurul...

Mindezt megállapítva, nagy a zavara. Nem tudja, boszszankodjék-e vagy csodálkozzék. Négyszer-ötször fel-le-mászik a hidakhoz, teraszokhoz, betonfedezékhez hasonló emeleteken, s nem tudja, melyik ajtón kopogtasson. Keresett barátja, a „közíró”, a németesen alapos, minden apróságot számontartó híresség ez egyszer elfeledkezett megírni, hányadik emeleten, hányadik folyosókanyarban, hányadik ajtó mögött, melyik kiszögellésben lakik.

Névjegyet csak az első emeletnek is beillő földszinten lát. Ezen kívül semmi jel, sehol semmi nesz, sem a fő-, sem a hátsó bejáratokon belül. Minden ablak lefüggönyözve, minden ajtó zárva. A cenki rengeteg pedig rejtelmesen susog, morajlik, horkol. Egyik ajtótól a másikig lábujjhegyeskedik, mert ha lakik valaki ebben a házban, akkor nem szeretné felébredni vasárnap reggeli álmából, ha az nem azonos barátjával. Viszont azt sem szeretné, hogy valaki meglesse a függönyök mögül, amint ide-oda lopakodik, hóna alatt cipelt bőröndjével, mert még tolvajnak nézné. Hogy ezt a látszatot csökkentse, cso-

magját használhatatlan fogantyújánál fogva ujjhegyein hurcolja. Végül is annyit csoszog le és fel, hogy az egyik, második emeleti ablak függőnye megmozdul. Kerek cse-lédarc kukucskál ki mögüle. Aztán ropog az ajtózár...

– X. Y. szerkesztő urat keresi? Még alszik – meregeti a szemét morcosan, ami érthető is, hiszen a szerkesztő úr „írót” vár vendégül, nempedig egy ilyen koffert cipelő alakot. Miközben beengedik, ha voltak illúziói, ezalatt biztosan kiábrándult belőlük.

Az előszobában aztán kiderül, hogy ez a ház belülről sem szűkölködik furcsaságokban. Mindenekelőtt a Cenk az éjszaka darabjaként sötétedik be az ablakon. Még csodálatosabb, hogy a néhány lépésnyi hosszú előszobából nem kevesebb, mint hét ajtó nyílik jobbra és balra, elől-hátul. Az egyik sarokajtó mögött meg egy kurta előszoba-féle következik, s ez tágas, ajtó nélküli szobába torkoll, a barát legénylakásába. A barát azonban sehol sem lát-ható, de jelenléte az első pillanatban nyilvánvaló. Fehér vaságyban két párnacsücsök mered az égnek, amin látszó-lag csak a fehér huzatú piros paplan nyugszik.

Az ágy lábánál pár nehéz katonabakancs áll vigyázzban. Szinte hallani, hogy raportál:

– Jelentem alásan, gazdám az első „baka a családban”.

És ez igaz is. Tanárember létére mint közlegény szol-gált, ami még nem fordult elő nagy múltú családjában... Ám a bakancson kívül az egyik ablakmélyedésben, amit a lecsüngő csipkefüggönnyel önálló kis szobácskává lehet elkülöníteni, a kis fenyőfaasztalka a közíró más erényeivel henceg: – Én, kérem, pöttöm létemre íróasztal vagyok. Ifjabb koromban szappant, bokszt, füzöt és ruhapecsét-tisztítót árultak rajtam. Most, kérem szépen, főnököm rajtam írja a Duna-völgyi kis népek „íratlan történel-mét”...

A kis asztalka nem hazudik. Négy rajzszeeggel letűzött kartonpapíron fehér kéziratpapír kínálja szűz habjait. Bal felől gondosan lefedett tintásüveg. Közelében nincs egyetlen tűhegynyi pacni sem. Nagy műgondra valló rendben sorakozik a közíró fegyverzete is. Rangsorban, nagyság és minőség szerint, vadonatújnak tetsző toll, tűhegyesre faragott ceruza, mellette rövidebb piros ceruza és végül radírgumi...

Rend, de nem kínos, hanem a föld természetes rétegződéséhez hasonló a könyvek elhelyezkedése is a poli-túros fenyőfa polcokon... Cseh–magyar szótár, román–magyar szótár. Lexikonok, folyóiratok. Az Erdélyi Enciklopédia kiadványai. Füzetek, könyvek, mappák...

A fehér csőbútor-ágyban ekkor mozgásba jön a két párnacsücsök. A paplan is vonaglani kezd, mintha óriás-kígyó volna belesavarodva. Előbb egy kopasz fej, aztán egy merész orr s végül gyerekesen, mondhatni szűz-leányosan mosolygó, vörösre borotvált arc válik láthatóvá. Ezután két hosszú kar csapódik kétfelé...

– Szervusz, te... golyhó...

– Szép fogadtatásban részesítesz, mondhatom...

– Éjfélleg lestelek a Koronában. Na, ne légy olyan fatuskó! Csókolj meg bár – mondja zavartan. – Ejnye, csak nem haragszol? Utóvégre táviratozhattál volna. Három-négy szó! „Reggel hatkor érkezem, várjatok...” És minden rendben ment volna... Gyere ide, né. Ebből nem engedek. Nekem se apám, se anyám, se feleségem...

És őszinte örömmel öleli magához barátját. Írásaiban csupa tárgyilagos ész, megcáfolhatatlan adat, mégis az érzelmekkel is dolgozó szépíró az ölekezést sokkal szárazabban viszonzozza, mint ő.

– Milyen fanyar vagy – s kiugrott az ágyból. – Most aztán aludni fogsz. Ez az itteni programod első pontja...

A délelőtti alvásból azonban semmi sem lesz. Nem győznek egymás kérdéseire válaszolni. Különösen a közíró érdeklődik szorgalmasan megszámlálhatatlan kolozsvári ismerőseinek hogyléte felől. Főként közéleti magatartásukról. Közbe-közbe korholón rászól barátjára, fekdüdjön már le, de aztán megint csak eszébe jut valamelyik gyárimunkás barátja, aztán egy zsidó közíró munkái-tervei felől tudakozódik, de hallani akar valamit az egyik mezőségi grófról is, nemkülönben egy Kolozsvárra származott székely darabontról. Az egyikért aggódik, a másikon vigasztalódik, a harmadikért felháborodik. Viselt dolgaik, elvi állásfoglalásaik fölött olyan vitába bonyolódnak, hogy a szépíró éppen hogy csak megmosdik, s újraköti a nyakkendőjét, s barátjával tart a városba, hogy az utcán folytassák eszmecseréjüket. Közben útjukba esik

az egyik penzió, ahol betegen fekszik K. M. nevű közös író ismerősük. Mivel az is akar találkozni a vendéggel, nyomban meglátogatják. Ő aztán még többet kérdezősködik, mint a közíró.

Mire eltávoznak tőle, délre kongat a Fekete templom több száz éves harangja. A „csincsbe” megebédelnek. Ekkor derül ki, hogy a vendég a saját zsebéből fizet, sőt még kölcsön is kér tőle a vendéglátó barát, egy csomó levelet kell írnia. Ezzel aztán a vendég pénztárcájában alig kushad pár zörgő apróság. Pedig csak nyolc nap múlva utazhat haza ötven százalék kedvezménnyel a Predealig váltott jeggyel. Kissé fanyarul emlékezteti barátját:

– A meghívásokban azt ígértétek, hogy a kosztra nem lesz gondom...

– Reméljük – feleli a közíró nyugodtan –, hogy a felolvasáson annyi meghívást kapsz ebédekre és vacsorákra, hogy...

– Reméljük? – szakítja félbe a szépíró elgondolkozva.

– Ne légy pesszimista – korholja a másik. – Olyan jó dolgod lesz itt, mint soha. Nyolc nap alatt kipihened magad, úgyis rád fér.

Este a felolvasáson aztán tényleg annyian rohanják meg meghívásaikkal, hogy alig győzi jegyezni a címüket. Jól esik neki, amiért ennyire értékelik és számontartják. Az üdülésből azonban, főként a meghívások miatt, semmi sem lesz. Hogy senkit se sértsen meg, némely napra két helyre is elígérkezik ebédre. Szavának aztán úgy tesz eleget, hogy a munkáscsaládok meghívását társítja az értelmiségi házaspárok meghívásával. Az előbbieknél ugyanis tizenkettőkor tálalnak, az utóbbiaknál csak két órakor. Így aztán napja csupa ide-odarohanással telik. Belvárosból ki, a külvárosba be, s két órakor vissza. Ráadásul itt is, ott is csak félétvággyal fogyaszt. A háziasszonyok pironkodnak, azt hiszik, nem ízlik a főztjük. Hogy ezt az aggályukat eloszlassa, emberfeletti önfeláldozással egész ebédet eszik itt is, ott is. A vacsorákra való rohangálás után társul a „fekete” vagy a „poharazás” melletti eszmecsere k fáradalmaival...

Mert mindenki tudni akar valamit. Bölcsebbnek, okosabbnak hiszik, mint a „szegény vidékieket”. Emitt irodalmi viták, amott szakszervezeti gondok, a Magyar Népközösségi emberek székelly bánatra várnak vigaszt. Azonkívül mindenkinek van valaki ismerőse, rokona Kolozsváron, s azokról is tudni akar valamit. Többen csomagot akarnak rábízni. A vonatok zsúfoltságára való hivatkozással azonban nem vállalja. De visz magával fényképeket, üzeneteket. Előfizetési megrendeléseket az egyik folyóirathoz...

Míg ezek a dolgok egymás hegyén-hátán kavarnak a fejében, két délelőtt végigácsorog a nyilvántartási hivatalnál a sorban, hogy bejelentse magát. A nyolc nap vége felé találkozik legnagyobb élményével. Vacsorára hivatalos Bolonyába, a gyárvárosi negyedbe. Meghívója székelly ember, gyári napszámos... Egyszobás kicsi lakás. Négy gyermek totyog, gügyög, nyüzsög a padlón, asztal alatt, hogy aztán egy rakáson elaludjanak a díványon... Az ötödik még csak néhány napos. Anyja azonban már munkába jár. Szívélyesek, kedvesek. Rumos tea, szalámi, vaj a terítéken. Bár a család szintén az asztal körül ül, mégis csak a férfi fogyaszt vele udvariasságból pár falatot. Korábban bizonyára megvacsoráztak már, pityóka vagy paszulylevest.

Nagyon jólesik a vendégnek ez a megtiszteltetés, de röstelkedik is, amiért költségbe verte őket. Odahaza hetenként háromszor náluk is pityókalé vagy paszuly szerepel, megette volna itt is szívesen. Különben sem éhes az udvariassági dupla ebéd után. De nem mer szólni, és keveset fogyaszt. Hadd maradjon az apróságoknak a jó falat. A háziasszony talán meg is sértődött. Talán azt gondolta, hogy finnyáskodik, mert nem sokat kínálgatja, hanem egykettőre leszedi a terítéket.

A beszélgetés folyamán aztán a következők derülnek ki: Tizenkét éve lagnak Brassóban. A férfinak Csíkban él a rokonsága. Hármuknak, apjának, bátyjának és neki csak akkora kisbirtokuk volt, hogy háromfelé osztva egyikük sem bírt volna megélni. Önként magára vállalta a Brassóban való szerencsepróbát. Úgy gondolta, hátha össze tud zsugorgatni néhány év alatt önálló kisbirtokra

valót. Beszegődtek hát feleségestől gyárba, előbb a kén-savgyárba, aztán az olajba.

Napszámos fizetés, kicsi fizetés. És minden évben meglepte őket a gyerek. Egymás után tíz. Ebből minden második meghalt, mielőtt betöltötte volna a két évet. Képletesen szólva, a szoba egyik sarkában örökké ott állt a bölcső, a másikban a koporsó. Kettőjük keresetét megemésztették a bábák és a sírásók. Soha nem tudják, hogy mikor gyászolnak és mikor örvendenek. Többnyire inkább azon búsulnak, hogy ők semmire se vitték. Az elmúlt tizenkét év alatt csak a betegsegélyzőbe befizettek közel húszezer lejt. De amikor operálni kellett az embert, háromezeröttszáz lejt saját magának kellett előteremteni. Szülési segélyt talán összevissza ötszáz lejt ha kaptak a sok gyermek után. Most már negyvenévesek, s a férfi legutóbb is két hétig feküdt a „derekával”. Csendes bele-törődéssel panaszozzák, hogy a gyárban, ahol dolgoznak, a tizenkét év alatt megfordult az egész Székelyföld, de mindenki hazavitt magával legalább egy tehénre, csürre vagy egy lóra valót, csak ők és más két székely család ragadt itt örökre a gyárban...

– De mi lesz a faluba hazatérők most emberesedő fiaival? – kérdi az író. – Ezek sem oszthatják három-négyfelé a kisbirtokot.

– Az lesz, ami velünk – feleli a bolonyai munkás. – De nem akarják nekem elhinni. Pedig itt ragadnak mindörökre. Keresnek a betegsegélyzőnek, a bábának és a sírásónak. Na, és talán belépnek egyszer a Székely Alkalmazottak Szövetkezetébe is. Talán még a munkásszervezetekbe is. Úgy né, ahogy én. Hát tehetnek egyebet? – kérdi mentegetőzve. – Ha az embernek nem sikerül az egyik, hátha sikerül a másik... Csak ne fájna annyit a derekam...

Az író elutazása napján választották be ezt a bolonyai munkást a Magyar Népközösség munkás-szekciójának a szervező bizottságába...

Éjfélkor ér Predealba, hogy lepecsételtesse a jegyét. Fél négyig a hideg váróteremben fagyoskodva számbaveszi utazása eredményeit. A felolvasáson eladott könyvekből a Székely Szövetkezet javára levont százalék híján háromszázkilencvenöt lejt jutott neki. Kézből eladott

kétszáz lej érőt a szabómunkásoknak... A sok jó koszt és dupla ebédek ellenére fogyott egy kilót, mert soha négy-öt óránál többet nem aludt éjszaka. Most a vonaton nem mer aludni. Fél, nehogy lába keljen egy végül mégis rábízott csomagnak. Hogy ébren tudja tartani magát, Brassóban szerzett témáit rendezgeti agyában...

(1939)

RÉGI TÖRTÉNET

Régi történet jut eszembe.

Tizenegyedik évemben jártam, mezítláb. Iskolai szünidő volt. Szobafestő mesternél próbainaskodtam napi negyven krajcárért, hogy legyen könyvre való az ötödik elemiben. Édesapám ugyanannál a mesternél forintos mázolóságként dolgozott. Szaktársai gyakran megcibálták a fülemet. Olykor bizony meg is rugdostak. Mindennél sokkal gyötrőbb volt az, hogy nem akartak elismerni nagyfiúnak. Percenként így kiáltottak rám:

– Te kicsi, hozz egy kártya vizet. Te kicsi, törjél budai földet. Te kicsi, mi az anyádért hoztál okker helyett szatinóbert?

Hiába mázoltam be magam olajfestékkel, nagylábam ujjától a fejem búbjáig, hiába húztam a talyigát inam szakadtáig, hiába fojtottam torkomba a sírást a hajnali koránkeleéseknél, mert még a szomszédok is így kicsinyítettek:

– Ó, te szegény Pistuka... – Pedig én szüntelenül arról ábrándoztam, bárcsak Istvánnak szólítanának már engem is, mint apámat. Mert ő csuda nagy ember volt, ha nem is növésre, de kenyérkeresetben. Akkoriban állt be önkéntes tűzoltónak is. Főterjesztője volt Kolozsváron a Népszavának, de ezt csak elvből vállalta. Emellett télen szücs volt és jegyszedő a nyári színek felső erkélyén. Anyám ugyanott ruhatáros. Ha apámat a színházhoz osztották be szolgálatra a tűzoltóságtól, akkor jegyszedő és napos tűzoltó volt egy személyben, s mindig félt, hogy emiatt majd egyszer elveszíti mindkét keresetét. Öt testvérem közül engem, mint legnagyobbat, sokszor becsmépsztek függönyhúzás után a sötétben, s én az erkélylép-

csön ülve szégyenkeztem végig a felvonásokat. Az utolsó jelenetnél, lámpagyújtás előtt, mindig ki kellett jönnöm. Annyira megalázónak éreztem ezt a színházadit, hogy azon a nyáron, mikor először dolgozni adtak, a második fizetésnél kijelentettem, ezután csak úgy megyek színházba, ha jegyet váltanak nekem, hogy számozott padba ülhessek. Apám nagy nehezen beleegyezett. Egy júniusi vasárnap estére készült a nagy esemény. Kimondhatatlanul boldog voltam. Azt hittem, attól kezdve belátják, hogy mégis nagyfiú vagyok. Szüleim készülődésében is ünnepélyességet éreztem. De mikor végre elindultunk lefelé a bűzös Lépcső utcán, koma bácsink szemberohant velünk, s valamit izgatottan hadart apámnak, ki csak ennyit mondott neki lehorgasztott fővel:

– Hogy a fene ott egye meg őket Szarajevóban...

Koma bácsink helyeslésével egyidőben fekete lobogó került a színház homlokzatára. Az előadást nem tartották meg. Búsan ácsorogtunk a gyászlobogó alatt. Ó, nem a meggyilkolt magyar trónörökösért búsultunk. Apámék talán nem is sejtették, hogy azt a zászlórudat az én szívembe döfték. Apám nemsokára bevonult. Kivitték a harctérre. Máról holnapra nagyfiú, sőt családfenntartó lettem külön színházjegy nélkül is. Pedig de tiltakoztam, hogy én nem így gondoltam. De most már senki sem akarta elhinni, hogy még kisfiú vagyok. Be kellett állani a nagyok helyére a gyárba és mindenhova... Azóta, ha nagy vágyak elérésére törekszem, mindig elfog egy kis kétely, s gyötrő bizonytalansági érzés bénítja meg akaratomat. Ilyenkor mindig félek, hogy közbejön valami, s a magam szemében mindörökre kisfiú maradok. Ez az érzés fokozódott öntudatos munkatársaim révén is, akikről már inaskoromban állandóan azt hallottam, hogy mindaddig újabb és még borzalmasabb világháborúk törnek reánk, amíg a mai társadalmi viszonyok uralkodnak. Ha elgondolom, hogy az úgynevezett békeévekben erdőtüzként égett hol Kína, hol az amerikai kisállamok, majd Abesszínia, aztán a spanyol félsziget, – akkor be kell vallanom, hogy az Európa közepén mostanában fellángolt új háború nem is okozott különösebb meglepetést. Egyszerűen megállapítottam, hogy harmincöt éves vagyok, tehát három évvel máris többet éltem, mint az apám, aki

harminckét éves korában tűnt el a galíciai fronton. Elfog valami dühös sietség: befejezni mindazt, amit lehet. Nagyon szeretnék még élni, de ha most mégis az apám sorsára jutok, olyan ügyért akarok meghalni, ami a fiannak és kortársainak boldog jövőt teremt, hogy ne foglalkozzanak végrendelkező gondolatokkal harmincöt éves korukban, mint én, kinek zaklatott életét s egyéniségét félig kész regények és befejezetlen színdarabok jellemzik.

(1939)

MINDEN JOG A SZERZŐÉ

Könyveimet rendezgetve, kétíves füzetre bukkantam. Címe meghökkentő: *Földi Jánost bekapta a város*. Nézetem, nézegettem sárguló lapjait. 1932-ben jelent meg a szerző kiadásában. És ez a szerző ki lett volna más, ha nem jómagam. Ezzel a hosszú című kis elbeszéléssel tolokodtam be az irodalomba. Kolozsvárott a kis Viktória nevű nyomdában szedték nyomták ezt a harminckét oldalt. Hogy örökre megemlegessem, a nyolcadik oldalt a kilencedik helyére „lőtték” be. Így is jelent meg, ellőve. Mérges voltam miatta nagyon, mégsem mertem követelni, hogy újranyomják. A pipás gépmester húzta volna a rövidebbet. Nem volt szívem ekkora többletmunkára és a kár megtérítésére kényszeríteni.

Aztán meg féltem is, elkeseredésében ki talál csúfolni, amiért négy és fél elemivel és enyves nadrággal regényírásra mertem vetemedni. Helyesírási hibáimat a szedők tüntették el, s gúnyt véltem hallani oktatásaikban. Abban meg éppen csúfolódást éreztem, hogy a címlap tördelésénél megkérdezték: ne szedjék-e ki, hogy minden jog a szerzőé. Bosszankodva intettem le őket. Nem akarok elbizakodottnak látszani. És ugyan ki az ördög tartaná érdemesnek épp az én első írásom szerzői jogát bitorolni.

– Na, na – legyintett a fél lábára bicegő nyomdász. Első írásnak nem éppen mindennapi. Meglássá, egy hónap se telik belé, és igen-igen előkelő urak fogják keresni az ismeretségét.

Erre már nem is feleltem. Földi János a szerzői jog feltüntetése nélkül jelent meg. A Munkássegély és a szakszervezetek tagjai hordták szét. Eszembe sem jutottak a könyvkereskedések. Hogy is tennék ki az én írásomat az

egyetemi tanárok könyvei mellé, vettem ellen, mikor ismét csak a bicegő nyomdász figyelmeztetett az ismeretségem után epekedő urakra.

És halljunk csodát, a füzet megjelenése után vagy öt hétre tényleg elég nagy úr kezdte keresni ismeretségemet. Roppant fontos lehettem a számára: egyenesen rendőrrel kerestetett. Sürgős is lehetett neki a bemutatkozás nagyon, mert amikor a rendőr nagy halom gyaluforgács közepén megtalált, módfelett fogadkozott, hogy ő most rögtön megmutatja nekem az utat az utánam érdeklődő úr felé. Mivel pedig nem tartotta illőnek egy *író* mellett vagy éppen előtte járni, a jólnevelt rendőrök szerénységével a hátam mögül mutogatta a járást – az ügyészségre.

A III. szekció kirendelt ügyésze elé kerültem. Éppen buzgón ismerkedett egy katolikus pappal, szintén egy könyv szerzőjével. A pap plüssel bélelt fotelból felelgetett. A távozása után üresen maradt fotelt az ügyész úr nem látszott észrevenni, s hagyta, hogy egyik lábamról a másikra helyezzem át szerzői súlypontomat.

Igen erélyesen kezdett érdeklődni Földi János személye után. Mondjam meg lakása címét, és miért írtam meg a történetet, ki biztatott fel, főként ki írta az én nevem alá rejtőzve? Mert ő egyszerűen nem hiszi, hogy egy iskolázatlan asztalossegédből kiteljék egy ilyen Földi János, akit bekapott a város.

– No lám – hűlt meg bennem a vér –, nem fogadtam szót a bicegőnek. Mégiscsak ki kellett volna nyomtatnom, hogy minden jog a szerzőé. Honnan a csodából kerítsek Földi Jánosnak hirtelenében rendes, bejelentett lakást? Mondjam talán azt, hogy a fejemben lakozott, amíg át nem költöztettem öröklakásba, az irodalomba? Vagy mondjam, hogy Földi János történetének magvát faluról beszármazott fiatal, szervezett munkások elbeszéléseiből szedegtettem össze? Ez sem lesz jó, gondoltam, mert akkor ezekre a munkásokra lesz kíváncsi az ügyész úr. És még képes lesz őket is előállítani s ide-oda idézgetni. A román nyelvet tördelve valahogy előtártam: bizony ezt a János bácsit egyedül én írtam. Hogy miért? Miért szoktak az írók írni? Az egyik pénzért, a másik dicsőségért. Én... én munka nélkül voltam egész télen, s módfölött felmérgeződtem azokra a hazug regényekre,

amiket unalmamban elolvastam. Gondoltam, én majd írok egy igazi és szép történetet.

– Micsoda! – pattant fel a szikár ügyész úr. – Ez szép és igaz történet magának?! – rázogatta előttem a füzetet. – Az az igazi szép történet, hogy adóba elhajtják a parasztok tehenét? És miért éppen a magyar parasztok tehenét, hát a románokét talán nem hajtják el, ha nem fizetik az adót rendesen?

Töredelmesen beláttam, bizony igaza van az ügyész úrnak, hiszen közös sors a miénk, s gyorsan megígértem: legközelebb megírom, hogy a román parasztok tehenét is elhajtják.

Még csak ez hiányzott az ügyész úrnak. Az itatóssal csapkodott. Majd ad nekem izgatást, mert ez félreérthetetlen kommunista izgatás. Szórványos eseteket nem lehet általánosítani.

Csodálkozva néztem sovány arcába. Roppant feledékeny lehetett ez az úr. Hiszen akkoriban, a gazdasági válság közepén, zsúfolva voltak a törvényszéki folyosók perbe fogott parasztokkal, akik fejszével meg járomszeggel fogadták a végrehajtó perceptorokat. Annyi erdőkihágást követtek el Erdély-szerte, hogy zsúfolva voltak velük a fogházak, épp az ügyész úr szigorú vádemelése folytán. Az én Földi Jánosom egyike volt ezeknek a szegényparasztoknak. Különbség közte és a többi pórul járt között annyi, hogy a városba szegődött munkás fiát kiátkozta, mert az a munkásmozgalom miatt börtönbe került. Rá egy évre, a végrehajtókkal való szembeszegülés miatt aztán az öregget is bekapta a városi tömlöc. Épp abba a cellába került, amelyikbe a fia nevét az ajtóba vésve láthatta viszont.

Így volt, de nem szállhattam vitába az ügyész úrral. Állítson bíróság elé – jelentettem ki. – Ha bűn, amit megírtam: vállalom. Nekem úgysis örömöm telt írás közben...

– Öröme! Na várjon csak – s intett a hátam mögött még mindig feszesen álló rendőrnek. – Hozzák be azokat az asszonyokat, hadd lássa ez a pimasz, hogy mi fakad az ő „öröméből”.

Hamar kiderült, hogy mibe kerül nekem a műélvezet. Bevezetett két fonnyadó parasztasszonyt s egy gyári mun-

kásnőt. Gyűröttek, megviseltek voltak mindhárman. Szepgtek, s ijedt, nagy szemeket meresztettek rám...

– Nézzen rájuk – intett az ügyész úr. – Ezeket a szerencsétleneket maga döntötte bajba Földi Jánossal.

Én csak hüledeztem, a parasztasszonyokat soha életben nem láttam. A gyári munkásnőre homályosan emlékeztem. Talán a Munkássegély gyűlésein találkoztunk. Amint rögtön kiderült, Toroczka nének hívták. Bevallotta, hogy a füzetből kapott vagy húsz darabot a gyári bizalmitól. Vasárnap hazavitte a szülőfalujába. Rokonsága a fél falu, s ő bizony sorrajárta a két parasztasszonnyal az atyafiságot, megvétette a füzeteket.

– És ki kérte magát erre a házalásra? – rettentett rá Toroczka nére az ügyész úr.

– Én nem házaltam, kérem. Csak a rokonság mindig üzeni, hogy vigyek olvasnivalót.

– De miért éppen ezt vitte?

– Mert más nem volt – vonogatta vállát a szeplőske asszony. – Aztán ez nagyon tanulságos volt, kérem.

A tanulságos szó haragra gerjesztette az ügyész urat. Olyanra, hogy az semmiképpen sem illett a perrendtartásba. Leszidta Toroczka nént a fényesre viksolt parkettig, le a két parasztasszonyt is. Mit törődnek ők azzal, hogy Földi Jánost bekapja-e a város vagy sem? Ha meg tanulságos történeteket kívánnak, és van ráérő idejük, akkor forgassák a szent bibliát... Megkaptam a magamét én is. Maradjak az asztalosságnál, ne kontárkodjak a művelt emberek dolgába, mert ebből nem épülés, hanem ilyen szerencsétlenség sül ki, mint ami kisült. Megindítja az eljárást, s a bíróság majd elhúzza a mi nótánkat. Végül egy takarodjunkkal szabadlábba kergetett valamennyiünket.

Lent az utcán derült ki, hogy voltaképpen mi történt ezekkel az asszonyokkal. Ijedtségükből ocsúdozva adták elő póruljárásuk történetét. Tordán túlról hozták be őket a csendőrök, órsről órsre gyalog, kezüket egymás csuklójához kötözve. Négy napig járták ezt a kálváriát, amíg a kolozsvári ügyészségre kerültek. A két parasztasszony sírt: miért rántottam őket bajba? Toroczka né félt, biztosan kivágják a gyárból, nem tűrik ott a megbélyeg-

zettek. Ráadásul odalett a heti fizetése is. És ha még el is ítélik, mi lesz az ő két gyerekével?

Most aztán én is megijedtem. Ha engem perbe fognak és elítélnek, vállalom kell, ha jólesett az igazság kimondása. De lehet-e az én örömöm a mások bánatforrása? Szabad-e nekem írni még ezután is, ha csak olyanokat tudok körmölni, ami szenvedést okoz saját olvasóimnak? Éppen a munkásoknak, akiknek én örömet szándékoztam szerezni életük ábrázolásával.

Nem volt sok időm ezen tünődni. A három asszony szomorú arca egyébre figyelmeztetett. Toroczkaynénak illenék megtéríteni a heti munkabérvészteséget. A szepesgő parasztasszonyokat meg vonatra kellene rakni, ne gyalogoljanak akkorát szegények. Vonatra, de miből? A füzetek árából csak annyi folyt be, amennyivel félheti fizetésem hozzáadásával kifizettem a nyomdát. Tapogattam kopott munkaruhám zsebét, mintha nem tudnám anélkül is a tartalmát, az asztalos-colstokot s ceruzámat. Már-már szólni akartam az asszonyoknak, jöjjenek velem, vasárnapi ruhámat eladjuk valamelyik ócskásnak, és vigyük az árát, egyebet nem tehetek. Toroczkayné azonban kitalálhatta, miért fő a fejem, sejtette, milyen gazdag szerző vagyok én, s elébem vágott egy ötlettel. Adjak neki egy írást a bizalmihoz. Az eladott a gyárban vagy százötven darab füzetet, az árával még nem számolt el..

A többit kitaláltam magamtól is. Megragadtam Toroczkayné vaskos kicsi kezét meg a másik kettőét is, és kértem tőlük a bocsánatot szaporán. A parasztasszonyok semmit sem szóltak. Toroczkayné viszont jó keményen visszaszorította a kezemet. Elmenőben mosolyogva kiáltott utánam:

– Aztán írjon még egy olyan jót.

Megértettem rejtett célzását, s nekividámodva indultam a műhely felé. Utamba esett a Viktória-nyomda. Leereszkedtem a pincébe, s közöltem azzal a bicegő táltossal, mi csoda nagy úr ismerkedett meg velem, és hogy milyen állami irodalom pártolást helyezett kilátásba. Meghökkenésemre az én nyomdász barátom elkapta a kezemet, tenyerembe szorított vagy kétmaroknyi gratulációt. És fenekedett nagyban, hogy ez jó jel, várjak csak soromra, menjen csak híre az irodalmi pernek, felkapják a neve-

met, hullani fog felém a babérlevél, elég lesz a krumpli-
levesbe az összes leszármazottaimnak.

A nyomdatulajdonos viszont ijedezni kezdett, nehogy
bajba rántsam a nyomdáját, s tréfásra forduló hangon,
de komoly tendenciával ígérte: agyonvág, ha miattam tár-
gyalásokra fogják hurcolni. Ilyen írótól ő ugyan nem
vállal több munkát.

– Sose féljen – kiáltott utánam nevetve a bicegő
jós –, írjon valami jót szaporán, arra tudomisten ki-
nyomjuk, hogy minden jog a szerzőé.

A következő hetekben valóban egyében sem törtem a
fejem. Mit írhatnék, hogy jó is legyen, baj se származzék
belőle, s még az ügyvédi költséget is előteremtse, jusson
még az asszonyok családjának is, ha bedutyizzák őket
miattam. Írnom kellett volna már csak azért is, mert a
szakszervezetiek mondogatták: tán csak nem ijedtem meg?
De az írás nem ment. Nem gyúlt ki bennem az izgalom,
ami világra hozta Földi Jánost s vele még egy sereg
alakot. Mikor meg szikrázni kezdett valami a szívem tá-
jékán, akkor pedig az a három ijedt asszony állt elém a
papírra. Pennám hegyét megfogták, s rimázkodtak, elé-
gedjem meg Földi Jánossal. Ezért kihúztuk a lutrit;
miért akarom őket ismét bajba hozni? Nem bírnak ellen-
állni a tanulságos történeteknek, s ki tudja, mi nem éri
őket emiatt.

Azon a nyáron nem sikerült többé egy mondatot sem
leírnom. Talán sohasem is sikerült volna, ha közben Földi
János nyugton marad, de nem maradt. Bejárta Erdélyt,
Bukarestet, s mindenütt hírbe hozott. Van már az erdélyi
munkásoknak írójuk. Híreket munkáskörökben szerve-
zett munkásvoltom és a Munkássegélyben viselt elnöki
rangom öregbítette. Ennek az egyesületnek volt egy fiók-
szervezete Temesvárott. Földi Jánosból kapott az is vagy
ötszáz darabot. A vezetőknek eszükbe jutott, hogy szép
bevételre tennének szert, ha lemennék hozzájuk, s írói
minőségemben tartanék egy előadást „a kölcsönös segít-
ségről”. Belépőjegy gyanánt mindenki venne egy füzetet
felülfizetéssel, s a jövedelmet a Munkássegély gyermek-
konyhája javára fordítanánk. Kaptam tőlük egy formális
meghívót. Segítsem ki őket, kevés a tagdíjbevételük, és
sok a munkanélküli, s még több a gyerek. Egy író elő-

adása fel tudná rázni a munkássággal rokonszenvező félős kispolgárságot is. A hatóságok is szívesebben látnak egy író. Közben aztán szépen azt is elmondhatnám, hogyan sikerült nekünk Kolozsvárott két napközi otthont, két ingyenes orvosi ambulanciát és sztrájkkonyhát szerveznünk a harcba keveredett munkásoknak.

A Munkássegély-szervezet volt akkor a betiltott Egyesületes Szakszervezetek tagjainak a gyülekező helye. Segítettük a bebörtönzött kommunistákat – a Vörös Segély féllegális szervezete voltunk –, s gyakran tartottak gyűlést helyiségünkben az ifjúkommunistáik is. A Munkássegély-szervezet a párt egyik tömegszervezete volt. Több vidéki városban alakult ilyen szervezet.

Tombolt a gazdasági világválság. Hitler meg uralomra készült, de nyomták nálunk is kegyetlenül a munkásnépet, a munkanélküliség napról napra nőtt, a munkások fizetését meg szorították lefelé. Egyes szakszervezetek a jobboldali szociáldemokraták befolyása alá kerültek, akik elárulták a munkásérdekeket. Érthető, hogy abban az évben egyik sztrájk a másik után robbant ki városunkban. Ezeket a sztrájkokat az illegális kommunista párt irányította.

A Munkássegély sztrájkkonyhákat szervezett, de voltaképpen találkozóhelye és fedőszervezete volt a kommunistáknak. A temesváriak arra voltak kíváncsiak, hogyan csináljuk mi a dolgunkat, hogy a sziguranca nem bír összetörni bennünket. A nyilvános írói előadáson kívül erről kellett volna felvilágosítanom őket.

Mint a Munkássegély egyik szervezője, szívesen vállalkoztam erre, de nem örvendtem túlságosan a meghívásnak – mint író. Attól tartottam, hogy ilyen minőségben túlságosan sokat várnak tőlem. Nem szerettem volna csalódást okozni nekik. Hátha sosem sikerül ebben az életben még egy könyvet írnom. Másrészt izgatott a meghívás a temesvári sziguranca miatt is. Az fittyet hányt a Munkássegély törvényes alapszabályainak, engedélyezett működésének. Hetenként letartóztatta a vezetőségi tagokat. Kékre verte őket, csak azért, hogy elmenjen a kedvük a kölcsönös segítségtől, amely az egyesület alapszabálybeli célkitűzése volt. Gritta prefektus külön is megfogadta a temesvári gyáriparosok előtt, hogy amíg ő áll a megye

élén, mukkanni sem fog a munkásság. Rîmneanțu nevű sziguranca főnöke meg a „bőrükben nem férő” munkásvezérek megszelídítésére esküdött fel. Encsel Mórt meg is „szelídítette” abban az évben: halálra kínoztta.

Ide, ebbe az oroslánbarlangba hívtak engem. „Írói tekintélyem” kellett volna hogy jobb belátásra bírja Rîmneanțu urat. Az én vendégszereplésem kellett volna hogy felbátorítsa a jobbmódú kispolgárságot, eloszlassa a munkások között az idegenkedést a Munkássegély iránt. És ami a legdöntőbb, velem reméltek a munkanélküliek gyermekeinek segélyalapot teremteni. Egyszóval mennem kellett, hiába támadtak rossz sejtelveim. Az egyik temesvári újság főszerkesztője cikket íratott várható vendégszereplésemről. Ha jól emlékszem, „íróavatást” ígért a temesváriaknak.

Várták a munkásírókat. Én meg készültem izgatottan. Gondoltam, valami tekintélyes munkásnak kellene látشانom, hogy meghassam a kispolgárokat és a szigurancát. Mert sokféle munkás van ám. Akad olyan is, aki keménykalapot és lakkcipőt visel, legalább öt rend ruhája lóg a szekrényben. Rajtam csak egy kopott szürke ruha lógott. Ha ebben lát meg Rîmneanțu úr, kész államfelforgatásnak veszi pusztá megjelenésemet.

Zsémbes október náthásodott azon az őszön, s még felöltöm se volt. Kölcsönkértem hát Jakab Gyurka trencskóját. A munkanélküli fiatal vasast biztattam: három napon belül visszakapja. Hisz csak megyek és jövök. Feleségemet is ezzel vigasztalltam, de kétéves kisfiamtól titokban sokkal hosszabb időre búcsúztam el. Pufók arcát, gügyögését jól az emlékezetembe véstem. Fényképet nem vihettem magammal, még nem csináltunk róla. Feleségemnek ravaszul fejtegettem: Karcsikát ezután minden félévben fényképész elé állítjuk. Hadd lássuk évek múlva is, hogy milyen volt. Így véltem kicsi asszonyomnak értékre adni, ha netán most évekig nem térnék haza, fényképeket mutogasson Karcsi fejlődéséről a viszontlátáskor.

Induláskor még kölcsönkértem egy ronda irattáskát és egy kötetet Kropotkin herceg művei közül. Címe: Kölcsönös segítség. Az irattáska írói fellépésemet volt hivatva súlyosbítani, Kropotkin herceget meg Rîmneanțu úr elképesztésére szántam. Lássá, ha sor kerül rá, nem-

csak ilyen rongyos munkásírók beszélnek kölcsönös segítségről, hanem még hercegek is. Előadásomat is rava-szul kiagyaltam. A kispolgárookra gondolva elhatároztam, kimutatom nekik, hogy a Munkássegély alapjait tulajdonképpen már az egysejtű lények lerakták, mikor többsejtűekké álltak össze. Hát csak a mai embernek ne volna érzéke a kölcsönös segítséghez?

Reméltem, ilyen csomagolásban csak elhiszik nekem, hogy nincs más út, mint a kölcsönös segítség. És talán valóban hazatérhetek postafordulóval épen és némi reménnyel, hogy valaha mégis író lehetek.

Egyszóval bizakodva léptem a temesvári peronra. Egy vékony kis tánctanárnő várt rám izgalomtól sápadtan, titkárnöje a Munkássegélynek. Amint elárulta, reszketett, hogy nem érkezem meg. Fel van bolydulva miattam az egész város. A temesvári újság kitett magáért, s ha nem jövök meg, oda a rendezőség becsülete örökre. Hiszen a rendőrség tudomásul vette az előadást. Nem támasztott semmiféle nehézséget, mint máskor. Ennek nagyon megörvendtem. Lám, milyen nagy tekintélye van egy írónak! Éppen csak jó volna, ha ezt a rendes trencskót sehol se kellene levetni. Ez jótékonyan eltakarja kitérdelt nadrágomat s a kifesledezett gomblyukakat.

A fogadtatásomra kiküldött elvtársnő felélénkülve tájékoztatott nehézségeikről s főleg reményeikről, micsoda nagy fordulatot hozok én az ő segélyakciójukba. Hány munkanélküli gyereket jegyeztek elő tejre. Ajánlkozott, hogy idegenvezetőt szerez mellém, aki megmutatja a város nevezetességeit. Mellém is szegődött egy göndör fekete hajú fiatalember. És mit mutathatott meg egy munkásírónak? A rác-telepi munkástanyát, a köztük elterülő nagy pocsolyákkal és a városi szemétdombot, amit csuda tisztára tallóznak a rác-telepiek. Végül a Dózsa György tüzes trónjának helyére emelt emlékművet tekingettem meg. Sötétedett már, nem láttam a fából összerótt emlékmű feliratát.

Este nyolc órakor végre ott álltam a Gyufagyár utcai Munkássegély előadói asztala mögött. Gyűlt a nép rohamosan, munkások és sok intellektuel. Orvosok, ügyvédek, kisiparosok, még írók is. Fogyott Földi János, mint a cukor. Volt olyan belépő is, aki száz lejt fizetett a há-

romlejes füzetért. Bámultak engem minden irányból. Elé-
került valamerről Szilágyi András, az *Új pásztor* szerzője.
Nagy tisztelettel gondoltam az én sántikáló nyomdá-
szomra. Nekibátorodva kezdtem előadásom elmondásához.
A széthúzó embereket megszegyenítő egysejtűek csoda
hamar összeházasodtak. Szép gördülékenyen kitereltem
egy részüket a tengerből, szétporcióztam őket emlősökre
és emlőtlenekre. Egy-két mondat a faj- és létfenntartás
parancsairól, s nyélbeütöttem a hordaközösséget, aztán
gyorsan kerítést vertem a kialakuló magántulajdon köré.
Negyedóra alatt megbuktattam a rablógazdálkodást, mint
a kölcsönös segítség elavult formáját, tündökölt a feuda-
lizmus, és mind jobban jajgatott a jobbágyság. Rohamo-
san avasodott a hűbériség, nyomult előre a burzsoázia
s vele a francia forradalom. Már javában avulni kezdett
a kapitalista termelési rend is, mikor a közönség háta
mögül egy éles hang kiáltott be a nyitott teremajtón:

– Miféle disznóság ez?

Alig hangzott ez el, rendőrsapkákat látok és kutyakor-
bácsokat, a fekete kígyóhoz hasonló valamik suhogva
csapkodtak a termen kívül rekedtek nyakába. Szegény
rác-telepiek voltak ezek, őket öklözték, korbácsolták szét
a rendőrök. Egyszerre felfordult minden. A mellékajtókon
egymás hegyén-hátán gyúródtak kifelé az emberek, do-
bogtak le az emelet falépcsőin. Lent a kapunál rendőr-
kordon állta el az utat. Az egyik újságíró nyakon csípett
engem, és húzott kifelé, de én vissza, a trencskót nem
hagyhatom. Azzal nekem el kell számolnom, s ebben a
kavarodásban még elvesz. Ne törődjék azzal, idegeske-
dett. De én a trencskót nem hagytam, a rendőrök se min-
ket. Levergődtünk valahogy a kapu elé, ott állt egy autó,
kinyílt, az újságíró meg tuszkolt befelé. Gyerünk, meg-
lépünk előlük. Ne tartóztassanak le.

Hátam mögött kutyakorbácsolták az utcára vert mun-
kásokat. Egy veréssel kevesebbet kaptak volna, ha én nem
írom meg azt a Földi Jánost, nélküle sohasem került
volna sor erre a ma esti előadásra; – hát beülhetek én
ebbe a puha ülésű autóba? – hőköltem hátra kitérülő
ajtaja előtt.

– Nem – mondtam kissé remegve –, én nem futha-
tok el. Miattam verik őket. Én ezekkel maradok...

Az autó ajtaja hirtelen s hevesen becsapódott, a gépkocsi akadálytalanul suhant keresztül a rendőrordonon, ismerősöm megszorította a kezemet, elővéve újságírói igazolványát, azzal hagyott magamra, ne tartsak semmitől, rögtön alarmirozza az újságírótestületet. Elegáns, magas alakja elől kitértek a rendőrök. Én meg sodródtam a le tartóztatott közönséggel. Hallgatóságom kétharmada, mintegy háromszáz személy rekedt a lökdösődő rendőrök között. Szitált az eső, a gyárvárosi lámpák ködpárában vakoskodtak. Elöl néhány munkás ordítva tiltakozott, a kutyakorbácsok csattogtak. A sötétben nem láttuk egymás arcát, egymáshoz ütődünk. Én Jakab Gyurkára gondoltam. Hogyan juttatom haza szegénynek a trencskót. Télikabátja nincs. Ebben a trencskóban telet a múlt évben is.

Mi lesz vele, ha most itt fognak huzamosabb időre? Erre hirtelen végigborzongott bennem az ijedség. Verni fognak, talán nyomorékká kínoznak. Csodálatos, hogy még eddig egyetlen ütést sem kaptam. Pedig igazán nem az írók kímélték bennem. Még a mellettem haladók sem látszottak felismerni.

Közben zuhogóra sűrűsödött az eső. Szerencsére a szerencsétlenségben máris egy rendőrlaktanyába tereltek be: valami iskolaszerű, hosszú helyiségbe zsúfolódtunk. Egyetlen halvány villanykörte pislákol a magas mennyezeten, de elég világosságot árasztott ahhoz, hogy megvilágítsa a halálsápadt arcokat. Kispolgárság volt ez többnyire, jól felöltözött férfiak és nagysádok.

A munkások komoran vetették neki hátukat a falnak, s nézték a kitaposott pádimentumot.

Észrevettem, hogy mindenki zsebében és pénztárcájában kotorász, levélborítékokat tép apró darabokra, ártatlan címeket semmisítenek meg, mindenféle haszontalan kis feljegyzéseket morzsolnak ki noteszeikből, talán egy telefonszámot, talán valami lejáró váltó dátumát, olyasmiket, amik Rîmneanțu úr szemében rögtön átváltoznak rejtjelkulcsokká, veszedelmes kémek neveivé, hiszen a teremmel szomszédos szobában folyt az igazoltatás, motozás. Mindenki jól hallhatta a csattanós pofonokkal keveredő kérdéseket: ez miféle szám, ki ez a név, ez micsoda titkos feljegyzés?...

Lepillantva a padlóra, torkom összeszorult. Lábam alatt fehér volt az egész terem eldobott füzetektől. Sáros cipők tapodták Földi Jánost. Úgy fáj a szívem ezekért a megcsúfolt Földi Jánosokért, mintha kisfiamat löknék a könyörtelen lábak alá...

A leigazolt emberek kétharmadát szabadon eresztették, a terem kiürült, s a bejövő rendőrök röhögve nézték a szétszaggatott papíroktól és füzetektől fehérülő padlót. Felemeltek néhányat, s vigyorogva böngésztek a címét. Aztán vették a seprűt, és a terem közepére kotorták a papírhegyé gyűlő füzeteket.

Megpillantottam újságíró ismerősöm angolszabású, bő felöltőjét. Az igazoltató detektívcsoport elé léptem. Álltam egyenesen, s megmondtam a nevemet.

– Á, á, á – néztek fel mind gúnyos kiáltásokkal a vállas detektív urak. Volt közöttük egy szinte kétméteres, hatalmas fejű és vállú úr. A cigaretta ide-oda hengeredett ajka egyik szögletéből a másikig. Nézte cingárságomat, valami különös, éhes mohósággal.

– Kollégánkat – lépett közbe pártfogóm – az újságíró szervezet nevében igazolom. Kérjük szabadon bocsátását.

– Majd mi igazoljuk – legyintett az óriás. És hárman is forgatták zsebeimet. Előkerülő személyazonossági igazolványomra pillantva, a nagydarab felkiáltott:

– Ez író? Asztalos! Holnap tessék érdeklődni, szerkesztő úr. Ezzel mi egy kis esztétikai megbeszélést tartunk.

Pártfogóm néhány haszontalan kísérlet után kénytelen volt távozni. Engem pedig egy harminc főnyi munkáscsoporttal közrevettek a rendőrök, és a központi rendőrségre kísérték. Néhány munkásnő volt közöttük, azokat bedugták az utcalányok közé. Minket pedig egy nagy közös fogdába. Cementpadlóját valami okból éppen akkor öntözhatték fel. Locsogott a lábunk alatt. Nem volt ott egyetlen pad sem, pricek sem, semmi, amire leülhettünk volna. Mit csinálhattunk volna egyebet, ismerkedtünk. Munkások, kereskedelmi alkalmazottak és két diák volt a társaságom, többnyire tapasztalt, sokszor meghurcolt szak szervezeti tagok. A vizes cementre mutatva magyarázták nekem: ez a legújabb puhító módszere Rîmneanțu úrnak.

A télen kezdte fellocsolatni a padlót a kommunista foglyok tiszteletére. Éjjel-nappal gondoskodik az áztatásról, hogy a fogoly le ne fekhessék, le ne ülhessen, ne aludhassék egy percet sem. A mi lefogásunkkal komoly céljai lehetnek, mert bőségesen adagolta a vizet.

A két diák ajka remegett, elfulladó hangon hitetlenkedtek. Elképzелhetetlen volt számukra az ilyen fokú szadizmus.

Ezen aztán vitába elegyedtek. A fáradtabb gyári munkások a cella szárazabb sarkaiba húzódtak. Ott ácsorogtak, amíg a cipőtalpukon keresztüláradó meleggel teljesen fel nem szárították a cementet. Akkor lekuporodtak, majd el is nyúltak. Hajnal felé már szinte mindenki hevert. Akinek volt felöltője, az maga alá terítette. Biztattak engem is. Ne kíméljem, úgysis hiába. De én makacsul szabadkoztam, Jakab Gyurka trencskóját nem rongálhatom. Ebből is vita támadt: „Meg kell hogy értse Jakab Gyurka is, nem fáradhat az ember halálra.” Míg mi vitáztunk, azalatt a két diák járt fel-alá szakadatlanul. Senki sem tudta, miért nem eresztették őket szélnek.

– Hogy hírért vigyék: így jár az ifjúság, ha progresszióra adja a fejét – vélte egy félszemű szabó. – Bölcs ember ez a Rîmneanțu – magyarázta. – Kíváncsi vagyok, miféle komplotot sűt ki, amivel pár évre bedughatna minket. Ebben az évben rosszul ment neki. Nincs ostromállapot, tehát most izzadhat, mert bizonyítékokat kell kivernie belőlünk. Azelőtt jó volt neki. Becsületszavát adta, hogy ez vagy az főbenjáró bűnös, moszkvai futár, és öt perc alatt leesett vagy húsz esztendő. Ezt jól gondolja meg, írónk – fordult felém barátságosan. – Az újságírófélékre különösen pikkel. Egypárszor kiszerezgették már... Csak égne itt a villany, hogy elolvashatnám a maga művét – s meglepetésemre füzet került elé a zsebéből. – Szeretném tudni, megéri-e, hogy a másik szememet is kiverjék a proletárirodalomért.

– Megéri, meg – nyugtatták meg a szabót több oldalról is.

– Csak lassan a testtel – legyintett a szabó. – Szeretnék arról magam is meggyőződni. Remélem, nem csalódom...

Nem szóltam egy kukkot sem, de mind nyugtalanabban néztem a világosodó rácsokra. S arra gondoltam, lesz-e még valaha alkalmam egy sort is leírni. De túl korai volt ez a kérdés. Reggel nyomban kiderült, hogy csoportonként elvezették fogolytársaimat a korai kihallgatásra. A kihallgatottakat a szomszéd cellában helyezték el. Nyögéseket hallottam onnan. Mikor nyílt a mi ajtónk, s egy pillanatra kipillanthattunk, a félszemű szabót kerestem az udvaron visszatérő foglyok között. Véraláfutásokkal éktelenkedő arcú embereket láttunk viszont, bajosan tudtuk megállapítani, ki ki lehet.

Tíz óra felé hívták engem is. Ezt megelőzőleg gondosan levettem Jakab Gyurka trencskóját, s rábíztam az egyik diákra, vigyázzon rá. Nem akartam, hogy a trencskóban hempergessenek meg a földön. Ezzel már számoltam. Lelkileg előkészítettem rá magam. Igyekeztem távol tartani kisfiam és feleségem emlékét.

Előrelátásom nem volt hasztalan. Rîmneanțu úr a folyosó végén lévő irodában olyan oldalbarúgással fogadott, hogy az irodaajtóból egyenesen a szemközti falnak zuhantam. Ott szembefordultam a zsebre dugott kézzel közeledő alacsony emberkével. Fekete csokros nyakkendőjével s vakító fehér ingével udvarias főpincérnek látszott. Félelmem egyszerre elpárolgott. Ez az a hírhedt Rîmneanțu? De a szőke, kiélt arcú gépirónó idegesített. Tiszta papírt fogott a gépbe, négy indigóval, kifestett körmei a billentyűknél is jobban csillogtak. Ujjait munkára készen kucorította. Valami fásult undorféle terpedt az arcán, amint elnézett mellettem és cigarettára gyújtott.

Felforrott bennem a düh.

Ez előtt a nő előtt verjen engem ez a kicsi ember? Sovány voltam, de éreztem, el tudnék bánni ezzel az úrral istenigazában, ha nem kellene tartanom, hogy hatóság elleni erőszakért rám nyomhatnak vagy öt esztendő.

– Na, író – állt meg előttem Rîmneanțu –, írunk még? Jövünk még Temesvárra előadni? Mit főztél ki ezekkel november hetedikére, a vörösnapra? Hiszen az elnökük vagy.

Innen fúj a szél? No persze, hiszen október közepén járunk. Szóval ez lesz a vád: a vörösnapra való forradalmi

előkészület. Ezt már jól ismertem. Ki is szottyant belőlem a kérdés:

– Mit gondol, főnök úr, ha a vörösnap megszervezéséért jöttem volna, két héttel ezelőtt dobra verik a sajtóban?

Tovább nem folytathattam, Rîmneanțu úr ökle egyenesen a szemem közé zuhant.

– Itt én kérdezek, író. Én, és senki más! Ide mert jönni, és nekem nem jelenti, nem kéri, hogy engedélyezzem?

– Ez nem tartozik az ön hatáskörébe. Nincs ostromállapot – kiáltottam. – Az illetékes hatóságok idejében tudomásul vették...

– Úgy?

És beleragadt mind a két keze a hajamba, tépte, ráncigálta; tincsek szakadtak ki. Térdre rántott, és sziszegett. Én oktatom őt ki hatáskörére? Hát ki vagyok én? Persze, író! És ő senki, csak úgy né, főnök úr!

Hajamat kiteptem karmai közül, s felegyenesedtem. Nem bírt a földre tiporni. Efeletti dühében felragadott egy méternyi gumiráf-darabot a fásládáról, és azzal mind a szemem közé meg a fejem lágyára sújtott. Közben rúgott, bal kézzel meg a vesembe, gyomromba öklözött. Magam sem tudom, mi tartott még lábon, talán annak a cigarettázó nőnek a jelenléte, az az ostoba szégyen marcangolt, hogy egy nő előtt ütnek, és én nem üthetek vissza. Amellett a düh is forralt. Hogy tud ez a nő ilyen közömbösen ülni és nézni, hogy egy férfit, egy embert így verjenek?

Nem volna ebben semmi érzés, hiányoznék szívéből minden nőies irtózás? Tartottam tőle, egyszer még felugrik, és nekem esik ő is, mint a kutyák, amikor a gyöngére rámege az egész falka, hím, nőstény egyaránt.

Ezalatt Rîmneanțu kiváló szakértelemmel dolgozott rajtam mind a négy végtagjával. Már úgy éreztem, hogy a vesém leszakadt, a koponyámat bezúzta, mintha már minden ütés nyers agyvelőmet preckelné szerteszét. És én csak azt az unott arcú nőt tartottam szemmel, hogy ha nekem jönne, egy rúgással eltiporjam a bestiát.

– Hát írunk még, író, írunk még? – lihegte ezalatt Rîmneanțu szakadatlanul ezt az egy, de gyilkoló kérdést,

úgyhogy végül is kénytelen voltam csupán ráfigyelni. Tudtam, csak azt kellene mondjam, ígérem, soha többé nem írok, s szabadulnék. De hát mondhatom-e, ígérhetem-e, mikor bizonyára az egész város rólam beszél? És hát ezért éjszakáztam én a könyvek fölött, a betűvetés kínjai mellett, elemi iskolás tudatlanságom leküzdésére, hogy most megtagadjam, amit saját erőmből teremtettem? A düh meg a fájdalom kiszorította belőlem az ordítást:

– Írok hát. Írok, amíg a kezem mozdíthatom, írok és írok, ha szétmarcangoltok is. Hát adtatok-e ti nekem valamit, hogy azt is elvennétek, amit én szereztem?

– Hí, ily erős vagy, író! – csikorgott Rîmneanțu. – Ilyen betonkoponyát csináltak neked? Nesze hát, ha még nem volt elég. Nesze íróavatás. Így írták az újságban, ugye? Hát én most íróvá ütlek, mint a lovagokat.

És újra kezdte a fejemen, most már csakis a fejemen csépelte a két kézre fogott gumiráffal. Hiába tartottam karomat elébe, koponyám bizonyára beszakadt volna, vagy meghülyültem volna, ha be nem lép az irodába az este látott óriási detektív. Az ajtóban megállva kérdezett valamit, de mivel munkában elmerült főnöke vagy miije fel sem tekintett, türelmetlenül felmordult.

– Nincs időm, domnu șef... Hol a hetes doszár?

Erre aztán Rîmneanțu úr karja fáradtan lehanyatlott. Szörnyű állapotomban is jól láttam, egészen más világról zökken vissza az irodába, zavaros szeme kitisztult, s ingerült kimerültséggel szólt hátra, mint akit a legizgalmasabb műélvezetben zavartak meg:

– Mit akarsz?... A hetes doszár?... Miticánál...

Aztán rám nézett, s hosszú ideig rajtam tartotta tekintetét, úgy lehet, eléggé megszelídültnek láthatott, mert a ráfot eldobta, s intett a gépírónőnek: írja a deklarációt. Felvette személyi adataimat, s mikor a foglalkozásomhoz ért, ismét szembefordult velem. Én a falnak esve próbáltam eszméletnél maradni...

– Mestersége? – rivallt rám.

– Író – lihegtem minden maradék erőmmel.

– Még mindig író? – jött nekem üvöltve. És újból csépelni kezdett. Közben káromkodva okádkta ki gyűlöletét. Nem elég baja van az államnak, most már még olyan rühes munkások is, mint én, ágálni akarnak vele szem-

ben, a végzett emberrel? Mit akarunk mi munkások, fölöslegessé tenni a tanultakat a mi négy elemi osztályunkkal?! És újból felragadta a gumiráfot. Erre, jól láttam, a gépirónó összerándul, s feltekint a hangosan ketyegő falórára.

– Hagyja már – csattant fel rekedten. – Így sohasem végzünk vele. Még tizenöt van hátra.

Ez, úgy látszik a főnök urat is észhez térítette, vágott még vagy ötöt rám, s odatántorodott az írógéphez, a nő fölé hajolt, keze remegve fogta a szék támláját, diktálta: Foglalkozása asztalos. De én még makacsabb dühvel kiállítottam közbe, hogy: író! El voltam tökéelve: ettől nem tágitok, ha darabokra tép is. De ő most már a másik végletbe esett, káromkodva diktálta tovább: író, asztalos, szobrász, művész, zenész, aljas, konok, pimasz, kommunista agitátor.

Hagytam, hogy írasson, írasson, amit tetszik, úgysem hitelesítem. A gépirónó valószínűleg tudta ezt, s nem akart újabb munkát magának, mert amikor felolvasta előttem a rövid deklarációt, hiányzott abból minden, amit a főnök úr dühében diktált. Aláírhattam. Abban mindössze az igazság volt: annyi, hogy a Munkássegély meghívására előadást tartottam a kölcsönös segítségről. Minden kiállott kínom és izgalmam a toll hegyén reszketett. Minden bizonytalanság félhülye lehettem már. Csupán arra emlékszem, hogy amikor Rîmneanțu kilökött az ajtón, utánam kiállt, megmutatja: azért sem lesz belőlem író.

Fejem helyén valami óriási hordó kongott, majd össze-rogytam súlya alatt, míg a cellába vezettek. Ott a foglyok karjai közé buktam, végigfektettek egy kabáton, s ijedten álltak körül. Tehetetlen dühömben szinte sírtam, hiszen valamikor még anyámnak sem hagytam, hogy verjen. Lefogtam a kezét, és most... Most a fejből bizonyára sohasem fog elmúlni az iszonyú zűrzavar, ami kínozza. Mintha kanállal kavarták volna fel az egész agyvelőmet. Makogva kértem vizet, s széteső szavakkal tudakozódtam a körülöttem állóktól, vajon nekik is csak a fejüket verték.

Nem, csupán az én fejem részesült olyan megkülönböztető bánásmódban. Íróknak kijáró adagolásban. Hát persze

– jutott eszembe a bicegő nyomdász derűlátása –, minden jog a szerzőé – ezt makogva, kínos kacagásban törtem ki. Társaim megdermedve hajoltak fölém, azt hihették, megőrültem, s tanácstalanul néztek össze.

*

Nagyon tévedtem azonban, ha Rîmneanțu úrnál szerzői jogaimat kimerítettnek hittem. Két napig nyugton hagyott a cellában. Társaim vizes borogatással lelohasztották dagadt fejemet, s mintha Rîmneanțu csak erre várt volna, a társaság felét szabadon eresztette, a másik felét átkísértette az ügyészségre, s amint az egyik rendőr elárulta, azokat a főügyész azonnal szabadlábra helyezte. Megtudtam egy razzsián behozott férfitől azt is, hogy a temesvári sajtó nyomán több haladó sajtóorgánium felháborodva tárgyalta előadásom brutális és törvénytelen megzavarását s indokolatlan letartóztatásunkat.

Mindebből némi reménységem támadt a gyors szabadulásra. Harmadnap délelőtt ki is vezettek a cellából, az örszobán visszakaptam elszedett zsebbéli tárgyaimat, időközben a kiszabadult Munkássegély-vezetők beküldték irattáskámat Kropotkin herceg könyvével, útiköltségem fedezésére pedig a szükséges összeget, ezenkívül egy negyedkilónyi hidegfelvágottat. Mindezeket magamhoz vettem, rendőrt adtak mellém, aki egy kék kézbesítő könyvvel mordan átkísért a városon, s egy mukkal sem árulta el, hiába kérdeztem hogy hova visz.

Végül egy csendőrlaktanyába érkeztünk. Keresztülhurcolt egy sor irodán. Mindenikben jól megnéztek, s csak ennyit mondtak: „Ez az?” A legutolsó irodában aláírtak valamit a rendőr kék könyvében, átvettek tőle egy nagy, sárga borítékot, s ezzel ő nyugodtan távozott. Számomra pedig behívtak egy csendőrkáplárt, a tiszt halkán tanakodott vele, mutogatta a sárga borítékot, s hangosan felkiáltott:

– Egy-kettő elintézni!...

A csendőrkáplár dühös pillantást vetett rám. Karomnál fogva húzott ki az irodából. Az előszobában vette pus-káját, derékszíját, oldaltáskáját, s több csendőrtől kísérve kivezetett valami hátsó udvarra. Ott a falhoz állított. A többiek félkörbe fogtak, ő meg rám parancsolt: nézzem, mit csinál. Borzadva láttam, hogy háromgolyós patront

helyez a puska tartányába, s a csövet betölti. Akkor azt a parancsot adta, tegyem le az irattáskát, s forduljak arccal fal felé. Vonakodva engedelmeskedtem, megragadta kezemet, hátracsavarta, és összeláncolta. Közben morgott, moccanni se merjek, úgy maradjak, ahogy vagyok. Hallottam hátrálni, s egyszerre szívemig fúródott a gyanú: csak nem akarnak ezek kivégezni? És ez egyáltalán nem volt lehetetlen. Nemegyszer olvashattam az illegális újságban, hogy a sziguranca kezén a kommunista foglyok nyomtalanul eltűntek.

Történetesen aznapra az esős október szép napsütésre derült, az ég gyönyörű kék volt, a levegő oly tiszta, s alig negyedórával azelőtt oly boldogan dobbant meg bennem a szabadulás öröme, hogy most vad életvágy, kétségbeesett menekülési ösztön vonaglott végig (minden porcikámon, kiáltozni, segítséget hívni, elfutni – de úgy körül voltam véve, s a laktanya olyannyira a város szélére esett, hogy rögtön beláttam: hiába minden, itt senki sem hallja meg kiáltozásaimat, csak gyávának nézhetnek. Tehetetlenségemben észrevettem magamon Jakab Gyurka trencskóját. Mintha attól függne üdvösségem, az jutott eszembe, a golyók össze fogják lyukasztani ezt a jó ruhadarabot, össze fog véreződni, s bedobják velem valami gödörbe, ha el nem tulajdonítják. Az a szegény fiú meg kabát nélkül marad télire. Nem, ezt ő vissza kell hogy kapja, ez lesz az én üzenetem hozzájuk.

A paranccsal nem törődve hátranéztem, kértem, hagyják levetni a trencskót, az nem az enyém. Írják le tulajdonosa címét, s küldjék el neki.

– Mondták, hogy ne mozogj! – döfött hátba a puska-tussal valaki. Mit tehettem, néztem a falat vakon. Éreztem, hogy a vér csorogva tolul le a felsőtestemből a lábamba. Már nem is tudom, meddig álltam ott, mikor bakancskocogás s a káplár hangja közeledett. Felvette irattáskámat, hátraláncolt kezembe adta, s vezényelt:

– Gyerünk, balra indulj!... – s meglökött.

Mentem balra, aztán jobbra, amerre vezényelt. A csendőrök meg nyomunkban mind. Megpillantottam azt a rácsos kaput, amelyiken a rendőr idehozott. A csendőr-káplár maga előtt terelve kikísért a laktanyából, s egy beépítetlen, gyepes térségen keresztül hajtott előre. Las-

san, gyanakodva tért vissza belém az élet. A szívem úgy dobogott, hogy szinte görcs fogta el. Nyilallott. Hova visznek? A város szélén mentünk, kiértünk az elhagyott országútra, a csendőr meg csak egyre vezényelt hátul:

– Előre, előre, szedd a lábad. – Így hajtott kilométereken át, s mind vártam, egyszer csak félrevisz valamelyik útmenti agyagos gödörhöz, s agyonlő. Meglepetésemre füttyörészni kezdett valami nótát. Félórája mehetünk már, mikor rám kiáltott, álljak meg. Ülünk félre az árok szélére pihenni. Káromkodott. Az országút mentén friss őszi szántások és magasra nőtt dohányvetések váltakoztak. Levelet hullató vackorfa alá tartottam, a csendőr meg fel s alá nézelődött a néptelen országúton. Miután semerre sem látott egy lelket sem, barátkozó hangon kérdezte:

– Van dohányod? Csavarjunk egyet. Aztán csak előre, mindig előre.

Dohányom volt, csavart belőle, s érdeklődött, nem akarok-e enni. Szóljak, mert kioldoz arra az időre... Ki bírt volna enni az én helyemben? – Eszembe sem jutott. Ehelyett inkább óvatosan faggatni próbáltam, hová visz. De ő csak rázta azt a sunyi nagy fejét. Morgott: jobb, ha nem tudom, a fejem nemjóját, miért nem viseltem jól magam, miért rontottam el az ő napját? Éjfél lesz, mire hazaér, s akkor mehet szolgálatba. Aztán mohóra változott hangon puhatolózott: van-e pénzem. Igenlésemre kissé felderült, s bólintott. Az jó, nagyon jó, hogy van. Gyerünk hát tovább, mindig csak előre. Futni azonban ne próbáljak, előttem töltötte meg a fegyvert, láthattam...

És mentünk szakadatlanul, órák hosszat. A sebes járás se tudott megnyugtatóni. A lánc csuklómba vágott, a táská húzta, s ettől még jobban belevágott. Néha szekerek értek utol vagy jöttek szembe, olykor gyalogos bánáti sváb parasztok. Néztek nagy szemet meresztve. Egy hasas, véres arcú nagygazda meg is kérdezte:

– Miféle jómadár a, csendőr úr?

– Hej, ez ritka jómadár, de lenyírtuk a szárnyát... Tűnődhettem lenyírt szárnyaimon és egész életemen, múlton és jövőn, de én csak a következő ötperccel törődtem; ennyire szerettem volna a jövőbe látni. Mit hoz a következő öt perc. Végre is egy falu körvonalai

bontakoztak ki. A káplár letérített egy ösvényre, s így anélkül értünk egy nagy és jóképű faluba, hogy a nevét láthattam volna. Ott be egyenesen a csendőrörsre. Az én káplárom megint harapós kutya lett, lökdösött, káromkodott, az irodában ismét arccal fal felé állított. Tömzsi őrmester jött be, szitkozódva tört rám. A káplár leszedte rólam a láncot, de alighogy ez megtörtént, már rakta rám az őrmester a magáét. Elszedte mindenemet, s rám parancsolt, adjak száz lejt a káplárnak, ne menjen gyalog Temesvárra. A káplár vette a pénzt, engedelmem nélkül, s már fordult is. Az őrmester meg káromkodott, hogy neki nincs kéznél egy embere se, s így muszáj, hogy személyesen intézzem el: maradtam volna édesanyámban örökre.

Vette a fegyverét, megtöltötte, nyakába akasztotta, elő egy biciklit, kihajtott engem a falu utcájára, felkapott a kerékpárra, s kergetett, szedjem a lábam, mert agyon-típor, nincs ideje sokat pizmogni velem! És szednem kellett, a kerékpárral szüntelenül a sarkomat gázolta. Kiértünk a faluból, ismét a végtelen országút fehérlett előttem, kétoldalt a sárguló levelű gyümölcsfákkal, szembe jövő vándor munkanélküliekkel, az egyik krisztusi szakállt viselt, s zsebkendőbe kötözve valami nagy bögrét vitt magával. Az őrmester igazoltatta, honnan jön. Szatmárról. És hová. Ahol munkát kap. Fenyegetve eresztette útjára. Nehogy a kezéhez ragadjon útközben valami, mert né, lát engem? Így jár...

Én meg csak gondolkoztam: hogy is járok én? Meddig és miért? S vajon mi különbség van köztem s ezek közt a kóbor munkanélküliek között? Nekem a kezemen csörög a lánc. Neki a fejében. Megy, ő sem tudja, hova, és mi vár reá. Én legalább néhány nappal azelőtt ott álltam egy csomó ember előtt, a kölcsönös segítség hatalmáról világosítottam fel őket. Meg is tapsoltak azok a szegény rác-telepiek. Most a kezem hátra van csavarva, velem rémítik az országutak vándorait. Az őrmester hajt, hajt a biciklivel, hogy már a lelkem adom ki. Lassítsak, tagadjam meg ezt a nyargalást, ingereljem magam ellen még jobban, tegyem személyes ellenségemmé? Megyek, kibírom, egyszer megszabadulok, eljön majd az idő...

Esteledett, mire egy másik faluba értünk. A verejték átvert már a kabátomon is. Ez a falu nagyobbnak látszott,

mint az előbbi. Utcái tágasabbak voltak, mint a mi kolozsvári utcáink. És akkora udvarok, hogy piactérnek is beváltak volna. Egyebet nem láthattam a szürkületben. Itt a csendőrörs is jó tágas volt, vaskos bútorokkal zsúfolt iroda fogadott, hozzá hasonló kövér őrmesterrel. Káromkodni sem tudott a kövérségtől, csak nézett nagyon pápaszemén keresztül, öt perccel innen lehetett a békés nyugdíj előtt. Leszedték csuklómról a láncot, s a fal felé fordítottak.

Álltam órák hosszat, itt fogott az éjszaka, a csendőregények meg akartak vacsoráztatni. Egy falat se csúszott le a torkomon. Katonaágyba fektettek, egyik kezemet odabilincseltek az ágy oldalához, s alhattam, ha tudtam volna. A csendőrök jó fiúknak látszottak, ingre-gatyára vetkezve meséltek egymásnak falujukról, szeretőikről és az ezer hájjal megkent dohánycsempészekről. Csettintgettek a nyelvükkel, micsoda jutalompénz üti a markukat, ha dohányvágó gépet kapnak náluk. Reggel korán felzavartak, egyik barna gyerek ismét a falhoz állított, s megtöltötte előttem fegyverét, aztán bilincsbe verte a kezemet, és gyerünk a másik faluba, és onnan a másikba. Mindenütt leszedte a régi kísérő a maga láncát, az új meg rakta fel a sajátját. Így érkeztem Vingára, a városszámba menő, több templomú nagyközségbe.

Itt kegyetlen, vad ember lehetett az őrmester. Meglökösött, vallatóra fogott, ki vagyok, mi vagyok, mit vétettem. Majdnem hogy megbotozott, mikor megmondtam, mit műveltem Temesvárott. Nem hitte az előadást, nem tudta, miféle fajzat az író, tisztviselőt, írnokot értett rajta. Fel nem foghatta, hogy lehet valaki asztalos meg írnok is. Gyalázatosan hazudok, döntötte el, de majd megtudja ő, mi van a rovásomon. És egyenesen a sarokba fordított a falnak. Biztonság kedvéért nemcsak a kezemre, a lábamra is béklyót veretett, akkorát, hogy egy elefánt is bajosan járt volna vele. Tetejében ráparancsolt legényére, egy szőke hideg szemű örvezetőre: súroltassa fel velem az irodákat, a legény hálótermét s az ő lakását. Kezemen eressze hosszúra a láncot, álljon az ajtóba töltött fegyverrel, s az első gyanús mozdulatra golyót belém. Hogy erre mégsem került sor, annak a sárga kísérőlevél lehetett az oka, ami velem jött Temesvárról. Az őrmester úr valami

titkos mesterkedéssel felnyitotta a borítékot, s elolvasta. És fújogatni kezdett, köpködött, és keresztet hányt, káromkodott, és sápítozott.

– Hadd a fenébe – mondta legényének –, ezzel ne súroltass. Mert ha ez megszökik tőlünk, kampec a karrierünknek, világgá futhatunk. Miért küldték ezt a latrot épp a mi nyakunkra, és éppen éjszakára? Miért nem viszik az ilyen bitangot páncélautóban?

Jaj így, jaj úgy egész este...

A súrolástól megmenekedtem, de annál pokolibb éjszakát kaptam cserébe. A beijedt őrzető nem fektetett ágyba. Hanyatt döntött a kopasz padlón, s fogadkozott, hogy őt nem viszem a sírba. Saját ágyához láncolta a lábam. Jól felhúzta, szinte csak a két lapockám és a tarkóm érte a padlót. Fegyverét betöltve maga mellé vette. Félóránként felriadt, s megvizsgálta bilincseimet, mintha ördögök segíthetnének nekem a kioldozásukban. Valami iszonyú nyugalom vett erőt rajtam, csak feküdtem és gondolkodtam kivilágos kivradatig. Azon az éjszakán gondolatban leromboltam az egész akkori rendet. De amennyire lehetett, kíméltem a Jakab Gyurka alám gyűrődött trencskóját.

Reggelre azonban én magam kész nyomorékká zsibbadtam. Elgyengültem. Két napja egy falat sem csúszott le a torkomon, a hidegfelvágott már megszagosodott a táskámban. De menni kellett tovább, egy másik faluba, hogy még hányba és meddig és miért, még mindig nem sejtettem, csak annyit tudtam, hogy Rîmneanțu úr most öli bennem az írot. Ha azt nem is, de az embert majdnem megölte az őrzető. Oly szorosra láncolta össze a kezem, hogy a legkisebb mozdulatra is azt hittem, menten leszakad a kezem feje. Vinnem kellett még az irattáskát is a súlyos Kropotkin herceggel. Ráadásul az őrzető kerékpárra pattant, ha az őrmester hajtott, ő egyenesen üldözött, hátracsavart kezem őrzítően fáj. Loholnom kellett, mert emelte rám a puskát, nyomorékká ver, ha nem futok.

Sokszor már ott tartottam kínomban, hogy utolsó erőmmel szökést mímelve, nekiiramodom a szántóföldeknek. Lőjön le, mert már kibírhatatlan volt. Mégis kibírtam tizenöt kilométert így. De csak éppen ennyit, mert

ahogy a következő község csendőrőrsének udvarára tán-
torogtam, tuskóként zuhantam neki a tornáckorlátnak.
Épp akkor jött ki egy hatalmas termetű, fekete képű
törzsőrmester, kérdezte, mi van velem, s én fuldokolva
mondtam, hogy a karom, a karom. Megnézte hátracsavart
kezemet, de fel is egyenesedett azon nyomban, és csak
neki az örvezetőnek, irdatlan tenyerével két akkora pofot
lendített annak a képére, hogy elejtette fegyverét, s ha-
nyatt esett.

– Te, hát így vasaltad meg ezt, veszed le rögtön! Mit
tettél, szerencsétlen, ha most tél volna, vihetnéd ezt az
embert, hogy levágják mind a két karját... így tanultál
te bilincselni?

– De... de, mikor olyan életveszélyes bolsevista –
hebegte az örvezető, s szedte le a bilincset. És állított
talpra, mint egy bábút.

– De meg aztán te is – fordult hirtelen felém a
törzsőrmester. – Mi az anyádért kommunizálsz? Marad-
tál volna az anyád vérveres kínjában, ahol voltál. Azt hi-
szed, nálad nélkül nincs itt elég felforgató? – s fele-
melte lapátkezét, hogy képen töröljön, de előreeső két
dermedt karom csuklóján megpillantotta a vérző nyers
húst, s a felém irányított pofon ismét csak az örvezető
képébe zuhant. Valósággal kirugdosta az őrsről.

Hozzám meg kiküldötte csendőrét, s vizet meretett a
kútból, töltetett a csuklómra, érdeklődött családom után,
és csóválta a fejét, bánta, hogy nem íratott jegyzőkönyvet
az esetről, mert ha karomat veszem, még neki is meg-
gyúlik a baja. Hagyott egy órányit pihenni, aztán idege-
sen siettetett két csendőrét: vigyenek, vigyenek a nyaká-
ról. Megengedte, hogy csuklóimra csavarjam széthasított
zsebkendőmet, s lazán láncoltatott meg, nem hátra –
hanem előretartott kézzel. Szökésemtől félve, biztonság-
ból két fiatal csendőrújonccal kísértetett Újaradra. Itt
tudtam meg végre, hogy mely irányba hurcolnak. Csak
nem visznek ezek Kolozsvárig így! Már alig bírtam járni.
Az újaradi őrmester egyáltalán nem törődött csuklóimmal.
Ő modern, fényes acélbilinccsel béklyózta hátra a keze-
met. Bekísértetett a városi fogdába, amiben rabok híján a
rendőrőrmester malacokat nevelt. Ide dugtak be éjszakára
egy halom csatakos, büzlő szalmára; valami rossz pad he-

vert ott, de az őrmester kivetette. Vízet nem adott, hiába kértem. Dögöljek meg, biztatott egykedvűen. Az csak kész haszon az államnak.

Nem szóltam semmit, lábammal félrerugdostam a szalmát, s térdre rogytam a kimerültségtől. Harmadik éjszaka, hogy semmit sem aludtam, semmit sem ettem. Most már még vizet sem ihattam. Torkom reszelt. A vingai örvezető gyilkos hajszája alatt meghültem. Kivert rajtam a forróság, a láz. Lefeküdtem volna, de hátracsavart kezem miatt se oldalt, se hanyatt nem fekhettem, hasra feküdni meg undorodtam. Arcom beleejtettem volna a malaccsataktól bűzös szalmába. Koromsötét is volt. Nem gyújtottak világot. Szemem golyójában tüzes karikák keringtek, az álmoság szúrós fájdalmat okozott. Sohasem hittem volna, hogy ilyen gyötrelmes lehet a kialvatlanság. Fejem húzott le, erőm maradékával tartottam vissza magam. Tudtam, ha ebben a fürtelemben engedek testem óhajának, többé sohasem is lehetek úr felette, emberi méltóságomat adom fel mindörökre, ha meg tudok alkudni a szörnyű helyzettel.

A fogda közelében vendéglő lehetett, rákezdett a cigánybanda. Felváltva három tangót nyiszált szüntelenül. A szombat esti mulatozók elnyújtva fűjták a szöveget. Valami affélét, hogy „Az esküvődön én is ott leszek, s megállok az oszlopok mögött.” Ha elhallgattak, akkor a primás remekelt egy románccal, amiben egy fehér házacska tért vissza bolondító refrénként. Közben üvegek, poharak csörömpöltek, s üvöltözték: sert, bort ide! Engem majd megölt a szomjúság egy korty víz után.

Elfogott a düh, feltámolyogtam, rúgni kezdtem az ajtót.

– Vízet! – ordítottam.

– Dögölj meg! – ordította vissza az örömul kirendelt csendőr.

– Vízet! – üvöltöttem most már szinte torkom szakadtából.

– Dögölj meg...

Ezt vágta vissza tízszer és százszor, akár kérleltem, akár ordítva követeltem, amazok pedig a vendéglőben meg csak fűjták nekikeseredve, hogy a tenyerükön hordják a babájukat. Elgondolkoztam az ór kegyetlenségén. Fiatalember,

legény, s hallja azokat a mulatozókat. Ha engem ide nem hoznak épp szombat estére, talán ő is ott poharazna a mulatozó emberek között, akik egy kis fehér házikót követeltek maguknak a tangó andalító ütemére... Bizonyára vágyakozik ez a csendőr is valami elérhetetlen fehér házacská után. És én, a ribanc tolonc vagy a nagy ég tudja, miféle kötélre való személy, vizet, vizet kérek tőle?! Én vizet, akivel egy sárga borítékot hoznak őrsről őrsre, amire rá van írva, hogy „Veszélyes”! Tehát döglök meg: ez világos, ha nem mehet miattam mulatozni. Elvégre a csendőrlegények nem hivatástudatból mennek erre a pályára, hanem éppúgy sorozzák őket, mint a sorkatonaságot. Várják a leszerelést sóvárogva. Az a két legény is, aki ide kísért Újaradra, egyébről se beszélt útközben, csak hogy milyen sok van még a leszerelésig.

Csak nem fognak ezek búsulni, töprengeni, hogy a rájuk bízott fogoly bűnös-e vagy sem. Ők szüntelenül azon mesterkednek, hogyan tehetnék minél könnyebbé a háromévi szolgálatot. Számukra minden lopás és gonosztett ellenük irányuló gazság. Mi „gazemberek” ellopjuk az éjszakájukat, megkeserítjük szórakozásukat. A bánáti dohánytermő vidéken csak a dohánycsempészek érdemelnek megbecsülést. Azokért van értelme elrontani az éjszakát. Minden tetten ért csempész után jutalom jár. A csempészeknek lehet még vizet is adni, sőt tanácsos, ne-hogy leszokják a csempészésről, utána igazán lehet keresni egy kis fehér házacskára valót. De én, a „veszélyes”?!

Talán ha megtudnák, hogy minden bűnöm csak Földi János, kétszer annyi szenvedést okoznának, mint így. Egyszóval már nem haragudtam öröme, megbocsátottam neki. Rîmneanțu úr jutott eszembe. Ő, úgy látszik, tudja, mi történik útközben egy ilyen fogollyal, mint én. És azt is tudja, hogy ez a bánásmód törvénytelen. A perrendtartás szerint engem huszonnégy óra alatt vagy szabadon kellett volna ereszteni, vagy átkísértetni az ügyészségre. És immár egy hete hurcolnak, eltűntem a világ számára. Feleségem azóta betege lehet a bizonytalanságnak. Gyöt-rődhetik nyomorék anyám is, aki kezét áldozta a gyári gépek fogaskerekei között, hogy engem felneveljen, s most

még a kezét sem tördelheti aggodalmában, mert csak egy keze van. Retteghetnek az íróemberek is, tolluk nem fog, nem merik megírni a kényesebb dolgokat, nem merik támadni társadalmi életünk visszásságait, nehogy az én sorsomra jussanak.

Előadó tudós emberek tízszer is meggondolják, közölkék-e tudásukat a néppel, ha az eltűnés veszedelme fenyegeti őket. És mit állhat ki az a szegény Jakab Gyurka a trencskóért. Elveszettek hiszi, dühönghet, fogadkozhat, ő sem kölcsönöz többé ruhát másnak. Forduljon fel, akinek nincs. És azok a Munkássegély-tagok hogy meg lehetnek ijedve. Így jár, aki köztük elnökséget vállal. És dideregve visszahúzódnak a vackukba. Éljen ki-ki magában, ahogy tud. Nincs értelme a kölcsönös segítségnek, ha ilyen veszedelem származik belőle. Igen, elbátortalanodik, és visszahúzódik mindenki. Bezárkózó szívek elridegednek, s még önzőbbé válnak, mint amilyenek eddig voltak.

Ezt akarja Rîmneanțu, reméli, hogy ez következhetik? Tudják felettesei is? Ez, ez az az ő rendjük? Így akarják? Tünnék-e, hogy Rîmneanțu ezt tegye velem, ha nem így akarnák? Hát nem volt Rîmneanțu felett senki, aki megakadályozza, hogy engem törvény ellenére így meghurcoljanak? Lehetetlen, hogy ne volna felettese, aki felelős, hogy mi történik az alantasai kezébe kerülő polgárokkal. Hisz mindenhol aláírással igazolják átvételemet és útnak indításomat... Mi ez? Tudatos összeesküvés ellenem és mindenki ellen, aki valamelyest hozzám hasonló? Ilyen tehát az életben az, amire a mi könyveink azt mondják, hogy az uralkodó osztály összeesküvése az elnyomott osztályokkal szemben?

Ezeken évődve dűlingéltem abban a bűzös odúban, és egyszerre ráébredtem, miért lehetek ezek szemében tényleg oly veszélyes. Ezek sejthetik, hogy mi minden juthat eszébe egy ilyennek, mint én. Ezek tudják, hogy az én megtörésem vagy meg nem törésem roppant sok múlik. Azért nem engednek engem szabadon, hogy Jakab Gyurka ne kölcsönözzön többé kabátot senkinek.

És ha ez így van, nem engednek el ezek engem ítéletnapig sem. Vagy legalábbis addig nem, amíg ronggyá nem

facsnak. Hogy elrettentésül szolgáljak mindenkinek. Ó, te szegény Földi János, mibe nem kevertél engem! Ek-kora felelősséget raktál rám, mikor sorsod tanulsága meg-ragadta képzeletemet? Hát én legyek az irodalom madár-ijesztője? Ezt nem érik meg!

Zúgott a fejem a kábultságtól, és kápráztam attól az ijesztő fényességtől, amit kigyúlt agyam világított a cella vakságába. Órák múlhattak el. A mulatozók dalolása el-halt, el a cigányzene is. Elfáradtak szegények, vagy csak zárórát mondott a vendéglős? Csend volt körülöttem, annyi bizonyos. Csak odakint, az ajtón kívül ásított néha elkeseredetten az ór. Nem tetszhetett neki a nagy csend, ami felőlem ijesztgette, mert egyszer odajött, s megrug-dosta az ajtót.

– Hé te, élsz még?

– Vízet!

– Na, akkor dögölj meg!...

Keserűen elmosolyodtam. Éreztem, tudtam, nem fogok megdögleni. Nem! Valamily módon beteggé teszem ma-gam, hogy kórházba vigyenek, emberekkel kerüljek ösz-sze, s üzenjek a külvilágnak. Élek, és élni akarok., szed-jetek ki ezeknek a markából valahogy. Aztán... aztán csőstől adok vissza mindent. El, most elviselek minden megaláztatást, minden kint, higgyék, hogy nem írok többé, s mikor nem is gyanítják, szemükbe rémítek egy könyvvel. Leleplezem: átláttam szándékukon. Jakab Gyur-kákék ezután is kölcsönadhatják kabátjukat a kabáttalan kommunistáknak.

Ilyen álmod láttam én abban a fürtelemben. És meg-virradt. Mindig megvirrad. Akkor csak egy borús vásár-nap reggelre virradt. Kiszedtek a fogdából. Az őrmester maga jött utánam. Szokatlanul szőke volt. Figyelmesen nézett végig rajtam. Meg lehetett elégedve. Hetes sza-káll tuskézte a négy napiehéhezéstől beesett arcomat. Sze-mem gyulladáson a virrasztástól. De a trencskót nem ék-telenítette el egy vizes folt sem. Nem hemperegtem meg vele a malacok csatakjában. Csuklómon hegedeztek a láncmorzsolta sebek. Nem fertőződtek meg, vérsajtjeim éber fickók voltak.

– Miért hozták magát gyalog? – fürkészt az őrmester. – Hiszen van pénze.

– Nem tudom – feleltem kitérően.

– És fizetné Aradig az autóbusz költséget, hogy ne vigyem gyalog?

– Hm, mi akar ez lenni? – fogtam gyanút a tegnapi brutális bánásmód után hirtelen jelentkező emberséges hangtól. Vagy csak provokálni akar, hogy vágjam ki: fizesse az állam, ha hurcolni tetszik neki? Talán most próbálják ki, hogy mi maradt a temesvári előadóból?

S az őrmester tényleg autóbuszon vitt be Aradra. Fényes, a tegnapinál jóval fényesebb gyári bilincset kattintott a csuklómra. Vasárnap fejében ünneplő bilincsnek látszott. Kár, hogy a trencskó ujja rácsúszott. És nem hátul, hanem elől bilincselte meg. Amint mondta, nem akar feltűnést, az autóbuszban. Borotvátlanlanságom is szemet szúrt neki. De azon segíteni már nem lehetett. Így érkezünk Aradra. Egy-két kilométer lehetett az út odáig. Esett az eső. Ernyők alatt vasárnapi ruhás férfiak ácsorogtak a templomok előtt. Itt bántam meg, hogy autóbuszra vállalkoztam. Gyalog feltűnhettem volna az aradi munkásoknak, a sajtófelháborodás nyomán bizonyára gyanították volna kiléteimet, s hírt adhattak volna felőlem.

Így alig egy félutányira állt meg az autóbusz a rendőrprefektúrától. Oda kísért az én „előzékeny” őrmesterem. Egyenesen a szigurancahivatalnak adott át. Ott már várhatták érkezésemet, mert szinte ismerősként fogadtak, gúnyos vigyorgásokkal. Leszedték rólam a bilincset, s rögtön egy félreeső irodába vezettek, ahova ágy volt betéve. Gyanús barátsággal kínáltak: feküdjem le, pihenjem ki magam, aludjak. Nem zavar egy lélek sem. Bármi volt is szándékuk, bizony végigzuhantam az ágyon. Négy napig nem enni, s közben azt végigélni, amit végigéltem, elég lett volna egy lónak is. Ám alig feküdtem le, rendőr jött a szobába, széket húzott magával, s a közelemben rátelepedett. Néhány percig nézett kegyetlenül, bajszos idősebb férfi volt. Egyszer csak felugrott, s jött nekem felemelt ököllel. Miért fekszem előtte? Álljak föl rögtön, az apám istenit, bitangja! Szálloda ez itt, azt hiszem? – és öklözni kezdett, alig bírtam talpra állni. Mikor meg

felálltam, mellbe vágott, ismét elterültem az ágyon. Maradjak úgy, most már fekehetem, kiáltotta színiből kikelve. Azt a felforgató kommunista mindenemet! Hát hol az anyámban lehetne oly jó dolgom, mint ebben az országban. Mégis sztrájkra, lázadásra uszítok!...

Fekve maradtam, nem tiltakoztam se a sztrájk, sem a lázítás, se a többi jelzők ellen. Gondoltam: jól van, öregem. Csak folytassátok. Elvégre igazatok van: sztrájkoltam én nem is egyszer. De bánhatjátok ezt az igazságot. Alig gondoltam ezt végig, bejött egy öszülő bajuszú rendőr. Jóképű bácsika, hurcolt magával egy széket, s rám se hederítve letelepedett a másik mellé. És elkezdett tüzelni, hogy ez mégsem járja. Már két hónapja nincs fizetés, a szolgálat meg nehéz, pihenő helyett készültség, a gyerekek iskolában, és ma egy irka és holnap egy gumi, aztán tinta meg ceruza, a térkép helyett másikat kell venni, az asszony meg zúg, karácsonyra malacot kéne ölni... Neki robban fel a feje, itt tenni kellene valamit a fizetésért. Adják már ki, de a hátralékot is! Fel kéne menni a kvesztor úrhoz és megmondani: ha nincs pénz, nincs szolgálat. Temesvárott tavaly két napig nem mentek szolgálatba, és mindjárt lett pénz...

Én csak füleltem, füleltem, mit akar ez az öreg, fülem hallatára sztrájkra izgatja az én rendőreimet? Hisz épp az imént akart agyonvágni sztrájkok és izgatások miatt. Az én rendőröm most nem ugrott fel, hogy mellbe vágja a másikat, hogy letartóztassa. Ehelyett elkezdett helyeselni, bólogatni. Igen, ő is csak száraz kenyeret hozott vasárnap ebédre. El van adósodva, bizony jó volna odaállni a kvesztor úr elé, de itt gyávák a rendőrök, nem olyanok, mint a temesváriak. Az igen, az használna, ha letennék a szolgálatot, amíg nem adnak fizetést. Adják előbb az apróbbaknak, a nagyok biztosan kiveszik a maguk nagy fizetését a minisztériumokban.

És szidták előttem a nagyokat, osztották, melyiknek mekkora vagyona van. Ennek a panaszsilipnek meg izgatásnak egy kiáltás vetett véget. Valaki hívta az öreget. Az meg ment bosszúsan, húzta magával a széket. Morgott.

– Ez igen – mondta –, alig ülök le, már kiáltanak, de fizetés?...

Kiment a szememből az álom. És ámultam. Ezek őriznek engem? Eleinte hamiskodást gyanítottam e két elégedetlenkedő párbeszédében. De az öreg hangja olyan őszinte és mesterkéltég nélkül való volt, hogy gyanúm eloszlott. Amellett pedig való igaz, hogy az 1931–32-es években tényleg két-három hónapi hátralékkal maradt el az állam tisztviselői és munkásai fizetésével. A Iorga-kormány kezdte ezt a pénzügyi zavart, a másodszer is uralomra kerülő nemzeti parasztpárti kormány meg fokozta.

Az öreg elégedetlenkedő délig visszajött néhányszor, és fújta a tüzet a másik fülébe. Én meg csudálkoztam, mi hiba lehet ezeknek az agyában? Itt őriznek ezek a bácsik órák hosszát, és egy percre sem jut eszükbe összekapcsolni az ő elégedetlenségüket és izgató dohogásukat velem, akit megnyúznának, mert szerintük sztrájkra izgattam. Talán rögtön agyon is vernének felháborodásukban, ha megmondanám nekik, hogy ők éppen olyan lázítók, mint hitük szerint én.

Nem sok időm maradt ezen a sánta logikán csodálkozni. A sziguranca urai délfelé borotvakészüléket küldtek, s minden igyekezetükkel rávettek a borotválkozásra. Később fiatal rendőrt küldtek, egy barna fickót, állítólag a telefonistát, aki módfelett szívélyes modorban adta tudtomra: kimehetek velem a városba ebédelni. Persze saját költségemre.

Én már elhatároztam volt, hogy addig nem táplálkozom, amíg szabadon nem engednek. Tudomásukra akartam ezt hozni, ami egyáltalán nem esett volna nehezemre, mivel semmi étvágyam sem volt. A Temesvárról hozott romló szalámi még mindig érintetlenül veresedett a táskámban. Ám ez az invitálás újból felébresztette reményemet a közeli szabadulásra. A borotválkozás, a városban ebédelés engedélye talán ennek az előjele. Talán már ma szabadon ereszthetnének, ha nem volna vasárnap. A főnök úr bizonyára nincs ma hivatalban.

– Gyerünk – gondoltam. – Ha mégis valami célból hamiskodnának velem: lám, mi az?

Az én kísérem valóban kivitt a városba, s ajánlotta a jobbnál jobb vendéglőket, a konyhák és borok minősége szerint. Úgy mentünk egymás mellett, mint két egyenrangú úr. Mi több, kísérem érdeklődött: nem akarok el-

látogatni aradi ismerőseimhez? Szívesen elkalauzol, nem ártana tiszta inget váltanom, mert ami rajtam van, bizony nagyon gyászos. Sajnos, világosítottam fel, senkit sem ismerek Aradon.

– Hogy lehet az? – nézett nagyot az ifjú rendőr. – Egy ilyen híres író csak kell ismerjen valakit az ifjúnunkások közül.

Felütöttem a fejem. Úgy, ezért ez a nagy előzékenység? Szeretnétek valamibe belerántani. S örvendtem, hogy valóban senkit sem ismerek ebből a városból. Az imént könnyen bementhettam volna a nevét, nézhetném, hogy hurcolják be szegény ártatlan ismerősömet... Sejtettem már, nem a szabadulás felé sétálok. És mentem volna vissza a rendőrségre, nehogy valami ostoba véletlen elém hozzon egy erre utazó ismerős elvtársat Kolozsvárról. Az én kísérem azonban vitt, vitt jó messzire. Szemmel láthatólag azon volt, hogy bekalandozza velem az egész várost. Sosem jártam még erre, de semmi kedvem sem volt nézeledni. Nem is maradt emlékezetemben egyetlen utca-részlet képe sem Aradról.

Végül betértünk egy sötét vendéglőbe, szarvasagancsokkal díszítették minden falát. Ebéd már nem volt, s így immel-ámmal megettem két tésztát, rendeltem udvariaságból két fröccsöt, s ártatlanul koccintgattam vezetőmmel. Ő meg csak mindegyre kilyukadt beszéd közben az illegális Ifjúnunkás Szövetségre. Elárulta, van közöttük ismerőse, szívesen bemutatná. Nem voltam kíváncsi. Ő aztán rátért a Munkássegélyre. Aradon miért nem próbálkozunk vele?

– Majd próbálkozunk – vallottam be nyíltan –, majd ha valaki hírünkre felfigyel, és önként jelentkezik.

Ezzel el is akadt a beszélgetés, társam kedve lelohadt. Egy darabig még rá akart venni, hogy igyak valami jobb bort, ráérünk, s rám fér egy kis hangulat. Kitértem a hangulat elől. Felszedelőzködtünk. Lassan visszakísért a rendőrségre, de nem a régi szobába, hanem a fogdába. Becsuktak egy teljesen üres, tisztára meszelt cellába, irattáskám már ott várt egy keskeny padon. Ezen ülhettem és alhattam kedvemre, ha le nem fordultam róla. Itt telt el hétfő és kedd. Senki sem nézett felém. Látva az idő múlását s

a szabadulás reményének teljes elhalványulását, elszántan fogtam neki, hogy beteggé tegyem magam. Hülésem semmi komoly lehetőséggel nem biztatott.

Hétfőn este hozattam tehát egy másfélkilós fehér cipót, és az utolsó falásig megettem a romlásnak indult szalámival együtt. Íze, szaga sokszor a torkomon akasztotta, de legyűrtem valahogy. Egy jó húsmérgezéssel járó láz és egyéb talán csak elősegíti az én dolgomat vagy erre, vagy arra. Annyi napi éhezés után a hatalmas cipó és a negyedkiló romlott szalámi nagy kőként feküdt meg a gyomromat. Néha aggódva gondoltam a halálra, számoltam vele, hogy egészen csúnya és kínos halál bánhat el velem, akkor járom meg csak igazán, ha holnap szélnek eresztenek, mehetek haza, s otthon végez velem a húsmérgezés. Ha erre gondoltam, bántam a nagy lakomát. Éjjel fel-felijedezve figyeltem magamat. Sehol semmi. Kedd reggel egészen kis főfájás, délben már híre-nyoma se. Este ki kellett kéredznem. Szerdán reggel farkaséhséggel ébredtem. Ez a marha munkásgyomrom elbánt a cipóval, meg se kottyant neki a romlott hús, követelődzött, korgott, morgott. Hű, de elkezdtem káromkodni.

Dűhbe jöttem, s rúgtam a cellaajtót, hívtam az ügyeletes rendőrt. Jelentse azoknak az uraknak odafönt a szigurancán: összetörök itt mindent. Mit akarnak tőlem, már három napja itt vagyok. Üssenek agyon, vagy csináljanak, amit tetszik, de türelmemnek vége. Lärmázásomnak vagy egyébnek köszönhetem-e, nem tudom, de kora délután felvezettek a szigurancafőnök elé. Bikaerős ember volt. Elém teszi Földi Jánost. Én írtam-e? Én küldtem-e belőle Aradra?

– Írni én írtam – vallottam be habozás nélkül –, de hogy ki küldte, azt nem tudom. Kétezer példány jelent meg belőle, kétezer ember küldhette. – Ezzel a főnök úr meg is elégedett, beküldött a fényképezdébe, előlről, oldalról és hátulról lefényképeztek, megszámoztak, ujjlenyomatot vettek, s már mehettem is vissza a főnök úr elébe. Vállát vonogatva közölte: fogalma sincs, miért küldtek hozzája. Ő itt semmit sem talált ellenem, szabadon is engedne, de a temesvári sziguranca visszakér. Csóválta a fejét:

– Nagy kópé az a Rîmneanțu.

Mehettem vissza Temesvárra, saját költségemen, mert különben gyalog vittek volna vissza is. Vissza Temesvárra – forrt fel bennem minden. Mit akar tőlem az a Rîmneanțu? A vonat hamar odaröpített. Egy óra alatt tette meg az utat, ami nekem négy napba került. Temesváron ismét elszedték mindenemet, és ismét egy üres cellába dugtak. Vizes volt a cementje és se pad, se semmi benne. Most már úgy jártam benne, mint egy tigris. A fejem pattant szét az idegességtől. Ez a Rîmneanțu képes lesz ismét kikészíteni a fejemet. „Megfejel”, ha meglát itt egészségesen, gyűretlen trencskóban, kiborotválkozva.

De a főnök felém se nézett. Néhány detektív behívott az irodába, s kedélyeskedve csevegtek Panait Istratiról, ő is munkás-sorban kezdte az íráságot, s lám, a végén mindent megtagadott. Ezt elmondták, és ismét cellába dugtak. Ott fagyoskodtam másnap délig, akkor átkísértek az ügyészségre. Közben az ügyész eltávozott valamerre, s ezért újra visszahoztak a sziguranca fogdájába. Másnap délben ismét az ügyészségre hurcoltak valami dohány-csempészekkel. Az ügyész ezúttal hivatalában ült. Tüzetesen kihallgatott, aranykeretes szemüvege mögül fürkészett engem. Kifejtette nézetét az irodalomról, oktatott, hogy tehetségemet ne fecséreljem el propagandaízű dolgokra. Szabadlára helyez, nincs miért letartóztasson, de... de a sziguranca visszakér.

Nem hagyott időt tiltakozásra, rögtön felállt, s ment egy tárgyalásra. A rendőr egykedvűen vitt vissza a szigurancára, be a nedves cellába: járhattam fel s alá egész estig, mint a bolond. Szerencsémre odakint a városban néhány haladó gondolkozású újságíró megmozgatta a rajtam fekvő nehéz köveket. Tőlük tudtam meg később, hogy a Munkássegély üldözése és az én meghurcolásom ellen egy berlini írócsoport is tiltakozott. El is értek annyit, hogy éjszakára kivittek a cellából. A rendőr-gondnok konyhájában alhattam a cselédágyban. Reggel ismét vissza a cellába. Délelőtt a kvestor úr elé vezettek. Ez az úr tudtomra adta, hogy nincs semmi dolguk velem többé, de szabadon nem ereszhetnek, mert hátha van valami a rovásomon a kolozsvári szigurancán, s ezért átkísértetnek

Kolozsvárra. Éppen csak várjak, amíg kerül valaki, aki odautazik a temesvári rendőrség emberei közül.

Közölte azt is, hogy ebbe beletelhetik egy-két hét, kevés szabadjegyük van, s azokkal állandóan úton vannak. Beleegyezett, hogy saját pénzemen utazzak, de fizessem a kísérő útiköltségét is. Hol volt nekem erre pénzem? A temesvári írók azonban összeadták, már csak a kísérő személy hiányzott.

Két nap múlva került egy kis rendőrtisztviselő, aki hajlandó volt egyetemre járó fiát meglátogatni az én költségemen. Kolozsvárra kerültem hát éjfél táján, s ott is be rögtön a fogdába. Na, gondoltam, itt már mégiscsak otthon érzem magam. Döngve csukódott be mögöttem a nehéz ajtó, ugyanakkor a priccsről felugrott egy didergő alak. Novemberi fagyos köd ült már az udvar gesztenyefáin. Csekély két hét múlt el Kolozsvárról való távozásom óta. A priccsről felugró alakot néztem, az meg nézett engem, és egyszerre kiáltottunk fel:

– Te vagy az, Pista!...

– Te vagy az, Béla!

Az jó volt, hogy én voltam, de bár ne lett volna ő Béla. Mert ő azon kívül, hogy Józsa Béla volt, a Munkássegély titkára is volt. Távollétemben elnökhelyettes is egy személyben. Ha jelen esetben is elnök helyett van itt, az rossz jel. Akkor itt nem lesz szabadulás. Józsa faggatni kezdett engem. Élek, vagyok? És honnan a csodából szotytyantam ide? Halottnak hittek már.

– Én, én, de hogy kerülsz ide te? – kérdeztem rosszat sejtve.

– Kitért a sztrájk a Dermatában. Enni adtunk a sztrájkolóknak gyermekeinek. A Munkássegély konyhát állított nekik, ahogy az alapszabály előírja.

– Csak ezért fogtak be?

– Már egy hete...

Rendben vagyunk, heppentem le a priccsre. Ha csak úgy tartják Bélát itt már egy hete mint elnökhelyetteset, akkor az alapszabályok értelmében át kell vennem az „ülés” vezetését... Másnap azonban kiderült, hogy a kolozsvári sziguranca nem ragaszkodik a mi alapszabályainkhoz. Vigyorogva mondogatták: engem „levegőzni” eresztenek. Ha a temesváriak ellátták a baját az íróknak

és elnöknek, ők egy kicsit a titkárt fogják bölcs elmélkedésre. Csodámra oly hirtelen szabadlábra helyeztek, még elbúcsúzni sem tudtam Bélától. Ott maradt szegény fiú vesekővel és gyenge tüdejével a kitört ablakú, fogvacogató cellában.

Szabad voltam végre, de öröm helyett aggodalom keserített. Mit tehetnék Béla érdekében, hogy úgy ne járjon, mint én. Alighogy az utcára értem, rögtön elfogott valami gyöngeség, mintha felhúzott óra lettem volna, és éppen most jártam volna le. Szédültem, kezem reszketett, a fejem zúgott, s egész testemen kivert a forróság. Míg hazáig értem, majd elbóbiskoltam. Mindezen felül valamilyen idegességi érzés fogott el, mintha hosszú kötél hurkolódnék a nyakamra, amelynek másik végét a sziguranca fogja...

Nem mertem átadni magam feleségem örömének, kisfiam motyogásának, amint nadrágomba kapaszkodva ölembe kéredzkedett. Úgy éreztem, becsapom őket, ha elhitem velük, hogy igazán hazajöttem, hogy ezután soha többé nem fog ilyen borzasztó dolog történni.

– Apu, apu – dörzsölte arcomhoz arcát a kisfiú.

A sápadt asszony csak nézett, és szorongatta a kezemet. Két hét alatt lefogyott, elszíntelenedett, szeme körül halvány karikák képződtek. Ez az asszony többet szenvedhetett, mint én. Én az ő helyében nem bírtam volna elviselni azt a tudatot, hogy őt valahol kínozzák, s én nem siethetek segítségére. Talán át is élte ezeket a gyötrelmeket, talán még többet is, mint amennyit én el bírok képzelni. Neki itt volt külön szenvedésül ez a kisfiú, akinek apját, jövőjét féltette. Én alig gondoltam rájuk. Ők számítottak a legkevésbé.

Elszégyelltem magam, s hirtelen letettem Karcsit a földre, s megindultam a keskeny szobában le-fel, ahogy a temesvári cellában rákaptam. A kis alolglobolós nadrágú fiúcska meg jött utánam, s nyújtotta kezét a nadrágom után.

– Apu, apu – mötyögte –, ne menj többet csatába...

Úgy megtorpantam, mintha kőszikla zuhant volna a lábomra. Feleségemre néztem kérdőn, szemrehányón: ki tanította erre ezt a gyereket?

– Azt mondja, te mondtad neki, mikor elmentél...

Ránéztem a gyerek szőke fejére, s bosszúsán emlékeztem vissza, valóban én kotyogtam valami effélet a kérdezősködő gyerekek búcsúzáskor. És most visszafordítja: ne menjek többet csatába?! Benne volna ebben a kérdésben az asszony ki nem mondott kérése is? Bajtársamnak tudtam eddig, küzdőtársamnak, de meddig terjed az ő ereje? Bír-e követni oly messzi, amerre abban az újaradi kóterben szántam el magam? Követelhetem-e, szabad-e magammal hurcolnom őket? És hirtelen oly gyenge lettem határozottan válaszolni erre. Ágyba kíváncszott testem-lelkem. Fejem ketyegett, mint egy óra, jó lett volna megállítani egy időre. Legalább néhány napra nem törődni a Munkássegéllyel. Földi János folytatásával. És miért is törődnék, nincs-e jogom pihenőt venni?

És akkor megszólalt az asszony csendesen, minden él és különösebb szándék nélkül, biztosan csak úgy hirtelen jutott eszébe. Tudom-e, hogy mesterem kiadta a munkakönyvemet, mikor a fizetésemért volt nála?

– És kijelentett? – ütődtem meg nagyon.

– Más segédet kerített.

Szóval ismét munkanélküli lettem télire. Marad hát időm ismét az írásra, „pihenésre”.

Kibámultam a csapkodó, havas esőbe, a szobánk ablakából látható szántóföldre, a kopárra kopaszodott Nádasparti akácokra. Az esőről aztán gondolatom átcsapott Jakab Gyurkára. Itt nálam a trencskója, s ő bizonyára ki se bújhat a házból. Nem is sejtheti, hogy megkerültem s velem a kabátja. Hogy el lehet keseredve! Én meg itt állok, ahelyett, hogy rohannék kabátjával megvigasztalni?! Munkássegély-tag ő is. Hegedűjével énekelni tanítja a gyerekeket. Ha most megyek, biztosan ott találom, hiszen esteledik. Ő csak átlép a szomszédból. A napokban biztosan minden este azzal a reménnyel lépett át, hogy várom már a trencskóval.

És nyúltam a szegen lógó trencskó után. Legalább elfuthatok ezeknek az enyéimnek kutató, aggódó pillantásai elől. Hamar visszajövök, nyugtattam meg őket. Vettem kopott, elnyűtt télikabátomat, s vittem Gyurka trencskóját. Nagy lépésekkel kerültem a pocsolyákat. Jól megázva érkeztem a Berek utcába, a Dermata gyár közelébe. Már felgyúltak a villanylámpák, megszüpítették, elrejtették a

külváros ázott rútságát. Meghökkenve léptem be szervezetünk helyiségébe. Szokatlanul üres volt. A benn lakó védőnő összezsápta a kezét:

– Nagy Pista? Megkerült, Nagy Pista?

És szalasztotta leánykáját Jakab Gyurka után, jöjjön gyorsan, itt a trencskója, de szóljon be a szomszédokhoz is, hogy megjött Nagy Pista. Szaporán mesélte, hogy szétriadt mindenki, amióta elfogtak. Amióta pedig Bélát is elvitték, azóta már szinte senki sem mer a Segélybe járni.

– És ugyan miért? – kérdeztem elkedvetlenedve. – Hisz ezerszámra számláltuk a tagokat.

– Hogy miért? – sóhajtott Hagymásiné. – Megriadtak...

Nem mondtam erre semmit, csak leültem, s bámultam magam elé. Valóban veszni hagynák ezek a külvárosiak, amit együtt építettünk fel? Hagynák az ingyenes orvosi rendelőt, a kis utcai könyvtárat, a napközi otthont, a gyermekkonyhát, egymást?!

Eközben jött Jakab Gyurka ujjongva, ölelgetett, és jöttek a szomszédasszonyok és mások, óvatosan, hitetlenkedve dugták be a fejüket, miután megláttak, felvidámultak. Szorongatták a kezemet, de én csak arra gondoltam, elmehetek-e én ezek közül pihenni? Válaszként jöttek a leánykák meg fiúcskák, körbefogtak, s kikottyintották, írhatnék nekik egy színdarabot karácsonyra. Járának vele házakhoz, pénzt gyűjtenének a sztrájkkonyha javára. A gyermekek szaván felbuzdultak az asszonyok is, kiváltképpen Hagymásiné. Nincs fa, elfogyott a só, a zsír. A dermatisták hoznák a gyermekeket enni, ha volna mire. Kezdeni kellene valamit Józsa Béla kiszabadításáért is...

Úgy beszéltek ezek velem, mintha valamennyi a feleségem és gyermekem lett volna.

Javasoltak az asszonyok ezt is, azt is. Telt az idő, a szemem majd leragadt, figyelnem kellett mégis, hisz nem azért választottak elnöknek, hogy elaludjam közöttük.

Tíz óra felé vetődtem haza. Az asszony harisnyát stoppolt, s szemrehányás nélkül érdeklődött, mi van a Segélyben. Ő is a védőnő-értekezletre kell hogy menjen szombaton.

– Mi van? – legyintettem vidáman. – Örvendenek. Bélát nem hagyhatjuk... Kérik, hogy írjak színdarabot.

Ültünk, és gondolkoztunk mind a ketten a színdarabon. Milyen lehetne az? Egy félbemaradt, múlt téli regényre fordult az eszem. Azt kellene befejezni, abban kell elmondani, hogy nem szabad megállni. Hirtelen felvillant előttem, mi lehetne a regény címe: *Nincs megállás*.

Ezzel a címmel fél év múlva a regény meg is jelent. És az már a kommunista párt segítségével került ki a nyomdából. Én akkor már a dési börtönben ültem. Közel száz erdélyi CFR-munkással internáltak oda. Kicsiben mi a grivicai munkások sztrájkjának mását csináltuk meg Kolozsvárott. Második regényemet a Vörös Segély be-csempészte hozzánk a börtönbe. Az elvtársak kézzől kézre adva hangosan olvasták fel. Arról szólt az, hogyan tört ki a föld alá szorított szakszervezeti- és pártmozgalom, s végül hogyan foglalták el a munkások a nagyobb üzemeket, hogyan törték át Vaidáék, Mironescuék terrorját. Mikor a munkások a regény végére értek, lelkesen hátba vágtak:

– Igazad van, Nagy Pista. Nem lehet, nem szabad megállani.

– Nincs és nem lesz megállás – kiáltották mások. Íme, valahogy így csináltak belőlem a munkások kommunista íróit.

(1943)

REGÉNY HELYETT

Ezerkilencszázharmincöt nyarán kezdő munkásíróként a Prahovavölgy fölött égnek meredő hideg kővár* urai zálogba fogtak. Tizenegy hónapig törlesztettem könyvkiadói merészségem bűneit. Már beletörődtem, hogy robotolok még vagy három hónapot a hátralévő pénzbüntetés fejében is az ezüstködbe burkolódzó völgy fölött, mikor hazulról egészen váratlanul megjött a szükséges váltásdíj, s én hazajöhöttem. Örömben azt hittem, hogy népes munkásrokonságom adta össze a pénzt. Lám, gondoltam, mégiscsak húznak ahhoz a munkásirodalomhoz, amelyre én az életemet tettem fel.

Annál mélyebb volt lehangolódásom, mikor örvendező feleségemtől megtudtam a valóságot. Rokonságom, egy-két sógor kivételével, nemhogy kiváltani igyekezett volna, hanem még meg is leckéztette a feleségemet. Ha kellett neki, viselje sorsát mukkanás nélkül. Az ura meg hadd puhuljon Doftanán minél tovább, annál biztosabban hátat fordít az irkafirkás munkáskultúrának... Egyszerűen kiderült, hogy egy teljesen idegen férfi lekötelezettjévé váltam: egy bizonyos Tóni nevű egyénnek. Feleségem, látva kedvetlenségemet, minden szókészségével dicserni kezdte azt a férfit. Hogy koldusszegénev, szülei a bölcsője mellől fordultak a sírba. Nagyobb testvérei megsztébódorogtak a világ minden tájára. Ő valahol Besztercében hányódott egy kisebb uradalom elcsigázott román béresei között. Egyetlenegy osztályt végzett, az elemi iskola palatáblás osztályát, azt sem magyarul. Volt ő kiskondás, tojásos zsidók cselédje, gyári napszámos, bejárta egész Romániát, szűnyogos mocsarat szárított Palesztiná-

* *Doftana*

ban. Pártfogóik nélkül kitanulta közben az autószerelést, a sofőrséget, s szabad idejében a világirodalom klasszikus remekeit olvasta.

Bosszantott ez az áradozás, türelmetlen mozdulatomra feleségem azonban még élénkebben kelt a Tóni pártjára. Tudtam, hogy ez a férfi sokáig teljesen létszám fölötti fiatalembernek számított. Szinte földből gyúrt magának asszonyt, hogy feleségül vehessen valakit. De megesett, vele a csoda, ami a filmekben naponta előfordul. Beleszeretett egy gazdag úrilány. Egybekeltek, mint két veréb, mert a lány szülei semmit sem adtak a lánnyal. Attól tartottak, hogy lányuk valami kalandor hálójába került. Tóni becsületet kellett hogy szerezzen előttük is.

Feleségem evvel a munkásfeleséggé idomult úrilánnyal a kölcsönkönyvtárban ismerkedett meg, az meg bemutatta Tóninak, aki már hallotta híremet a munkásmozgalomban, de nem figyelt fel reám komolyabban. Most elolvasta írásaimat, s egyszerre sorstársat vélt felismerni bennem. Lelkesedő asszonyom előadása szerint Tóni úgy érezte, hogy bennem, a makacsul igyekvő munkásíróban az ő törekvéseit is büntetéssel sújtották: hogy én a hadiárvasággal, gyárban félkarúvá csonkult anyámmal s négy elemi osztályos analfabétasággal éppoly mélyről rugaszkodtam neki, mint ő. Úgy vélte, hogy nem csupán magamért küzdöm magam a felszínre, mint ő, aki vagyoniilag próbált gazdag sógorsága fölé kerülni, hanem én olyan fiúhoz hasonlítok, akit társai hátukon segítenek fel a zamatos almát csüngető fára, hogy aztán a többit is felhúzza maga mellé.

Nos, ez a Tóni méltatlankodva kelt ki rokonságom ellen. Nem látják, mijük lehetnék nekik, ha segítenek nekem, ha egy perccel sem hagynak tovább senyvedni Dof-tanán, mint amennyi feltétlenül muszáj. Így hát ő maga kínálta fel a pénzbüntetés összegét, s ezenfelül is mindenben segítségére sietett feleségemnek, télire tüzelőfát szerzett részletfizetésre, gyámolította kisfiamat, s most alig várja, hogy személyesen is megismerhessen, és barátjaként köszöntsön.

Míg a feleségem ezeket elmondotta, Tóni nemhogy rokonszenvenné vált volna előttem, hanem egyre ingerültebben gondoltam rá. Munkásrokonságomat illetőleg igaza volt, de fájt és dühített igazsága.

Én a rokonságot szerettem volna olyannak látni, mint Tónit. Feleségem lelkesültsége meg éppen haragra gerjesztett engem. Hogy mert ez az ember bizalmába fogadni, tudtom nélkül olyan szívességet tenni, ami abba a kínos helyzetbe hozhat, hogy meggyőződésem ellenére jóképet vágjak személyéhez?

Micsoda tolakodó, s ha nem tolakodó, akkor micsoda együgyű alak ez, ha azt hiszi, hogy én az első látásra barátommá fogadom? És honnan tudja, hogy én valóban az az ember vagyok, akinek írásaimból látszom? Az írásokba nem mindig azt önti az ember, ami, hanem ami lenni szeretne: amivé kedvezőbb körülmények között válhatnék.

Kifakadásomban mindezt indulatosan vettem feleségem szemére. Belesápadt ellenkezésembe. Semmi szín alatt sem akartam megismerkedni Tónival. Megadjuk a pénzt, és isten áldja. Asszonyos sírásba fúló hangon tiltakozott. Ne szégyenítsem meg őt, és ne vadítsam el azt a hűséges, jó embert. Ezerszer közelebb áll hozzám, s ezerszer különb, mint saját atyafiságom.

Éppen ez fáj nekem a legjobban.

Tán sohasem is tettem volna be a lábam Tóniékhoz, ha feleségem nem emlékeztet: vigyázzak, ők a munkásság ügyét látják bennem. Ez az érv legyőzött. Felülkerekedett bennem a felelősségtudó józan ész. Reméltem, Tóninak is lesz annyi esze, és nem erőlteti magát, ha én nem vállalom. De ő nemcsak eszét, szívét is odaelőlegezte már a mi barátságunknak. Sajnos, én ezt még akkor sem viszonozhattam volna, ha történetesen már jó előre nem meredek meg irányában. A félelmi lélekpusztító, zord magánzárka Doftánán még mordabbá tett, mint amilyen azelőtt voltam. Ráadásul elszoktam a beszédétől; magába süppedő, befelé marcangoló, szótlan tuskóvá vadítottak. Tóni viszont az első perctől kezdve legrejtettebb gondolataim közé igyekezett beférkőzni rám törő bőbeszédűségével.

Szoba-konyhás lakásuk, politúros bútoruk meg éppen növelték ellenállásomat. Előttem akkor még úrilakás-számba ment az ilyen. Megpillantva cselédjüket, éppenséggel futni szerettem volna tőlük. Pedig hát csak kicsike

kis cseléd volt az, amolyan pesztonka, éppen hogy csak az egykori úrileány Tóniné illúzióit szolgálta. Hiába, nem vette be a gyomrom a cseléd tartó munkáscsaládokat. Félttem, hogy egyszer mértéktelenül kitör belőlük a jómódtól rendszerint megvaduló kispolgár... Legalább ne ölelt volna meg ez a Tóni, és ne szólított volna testvérnek, és ne tegezett volna le azonnal. Sem ezt, sem az ölelést nem bírtam volna viszonzni, ha tőből vágják is le a kezem, és ha kitépik a nyelvem. Feleségemen kívül senkit sem szoktam megölelni, még az édesanyámat sem.

És most jött ez a fekete Tóni, s egyszerre úgy átadta magát, hogy szinte káromkodni kezdtem rosszul palástolt dühömben. Munkátestvéreimet a kimerülésig kellett nyaggatnom, amíg a saját, közvetlen érdekeiket védő szakszervezeti tagságra rábírtam őket. De ez a Tóni mit várhatott tőlem? Annál többet, mint amennyit maguktól is megszereztek? És kell-e ezeknek ennél több?... Rádió, cseléd, pénzkereső asszony és az ezermester Tóni, aki kettőjük fizetésén kívül esténként és vasárnap mindenféle apró fuserálásokból is pénzt csikar ki. Vitt volna ez a saját költségén moziba, színházba, cukrászdába, hogy feledjem doftanai élményeimet! Igyekezete azonban felesége józanágán – hogy ne mondjam, zsugoriságán – és az én konokságomon minduntalan megtört...

Minden lehető módon sejtetni próbálta velem ragaszkodása okát. Hogy csak árva fiú örvend a másik árvának, szerinte „erős az erősnek”. Ezért kívánt folyton együtt lenni velünk. Nem hittem neki. Kerültem, de minél merevebb, minél zordabb, sőt elutasítóbb voltam én, annál ragaszkodóbbnak bizonyult ő. Csak a feleségemnek árulta el: érzi ridegségemet, de megérti. Utóvégre – látta be – én még nem ismerhetem őt. Ő nem írt elkötelező könyveket, sem Doftanán nem ült: nem bizonyíthatta, mire képes, mire érdemes. Bevallotta, bár rosszul esik, de azért tetszik neki ellenállásom. Garancia ez számára, hogy éppígy ellenállok annak a világnak, mely szívesen felkarolna mint író, csak hagyjam cserben elveimet, vagyis a munkásságot.

Alapjában véve igaza volt Tóninak, jólesett értelmes belátása, de ugyanannyira ingerelt is. Éreztem, előbbutóbb, de be kell törnöm előtte. Aztán pedig örök éle-

temre vigyázhatok, nehogy csalódást okozzak neki. És ha egyszer mégis kedvem támadna elveimet faképnél hagyni, ezekért a Tóni-félékért hünek kell maradnom, még fogcsikorgatás árán is. Tudtam, ostobaság, amit gondolok. Elveimet az élet gyökerezettette belém, azokat pusztulás nélkül éppúgy nem téphetem ki magamból, mint a szívemet. Mégis kikíváncozott belőlem, hogy a Tóni szeme közé vágjam: mit szólna hozzá, ha egy szép napon éppen az ellenkezője sülné ki belőlem, mint aminek engem tart? Akkor is ragaszkodnék barátságomhoz?

A józan belátás azonban visszatartott ettől az esztelen kísérlettől. Elvégre a barátság mi másból fakadna, ha nem a másik fél számára is rokonszenves elvi és erkölcsi magatartásból? Még a testi gerjedelemből fellobbanó szerelem is hamar odalesz, ha nem gyújt alá az ember újra és újra a társas életből vett jószokásokkal. Hűség, tudatos önfeláldozás, eszes bátorság, tapintatos gyöngédség, önzetlenséggé álcázott okos önzés és a védelmet kereső gyávaság hősi legyűrése lehetnek azok a belégyökerezett szabályok, amelyek kiegészítik az emberi faj létfenntartó társas ösztöneit.

Ezek a tulajdonságok egytől egyig jelen lehetnek Tóniban, de nem annyira kiegyensúlyozottan, hogy ez a sok erény egy nagy és mértéktelenül eszes önzéssé ne lássék összesűrűsödni előttem. Ezt abból a bosszantó körülményből véltem kiolvasni, hogy a mi Tónink egyszerűen sohasem adott módot fölöttem nyert előnyeinek behozására. Ha egy évig semmit sem tett volna értünk, akkor is derekasan igyekezhettem volna, hogy legalább az anyagi részét letörlesszem a családomnak juttatott segítségének és a pénzbüntetés kifizetésével tanúsított szívességének.

Ölt meg a mérég.

Míg én heti részletekben törlesztettem valahogy a kölcsönadott pénzt, addig ő a másik oldalon adósságba vert. Hol a fiamnak vásárolt valamit, hol a feleségemet lepte meg egy kiló mosószappannal vagy cipőkrémmel, aztán meg ismét az általa garantált részletre fizethető tűzifával. Nekem pedig írópapírt, tintát küldött. Náluk felejtett töltőtollamat becserélte újra... Dühömben hetekig elkerültem háza táját, feleségemnek is megtiltottam, hogy odamenjen.

Hiába.

Tóni utánunk jött lakásunkra. Ijedt arccal, sietségtől kifulladás, aggodalmas hangon faggatott: csak nem haragszunk, csak nem beteg valamelyikünk? Engem sápadtnak, kimerültnek látott, akkor színdarabot írtam, és a vajúdas kínos izgalma sorvasztott. Tóni rohant volna orvosért, hogy kigyógyíttasson. Nem is sejtette, hogy a készülő drámát kúráltná ki belőlem. Végül is zavartan távozott. De nem bírta megállani, hogy ilyenkor észrevétlenül nálunk ne felejtse egy tábla vaját vagy egy csomag cigarettát.

Amikor ezért egy alkalommal ráförmedtem, kiengesztelően oktatott:

– Ne számárokodj, Pista. Te csak írd, hogy sikered legyen, az a mi sikerünk is. Avval teszel nekünk soha le nem törleszhető szívességet.

Meghökkenett, és dühbe hozott, de ezek az indulatok nagyon jól fogtak a színdarabírásnál. El is készültem vele, a pályázaton be is futott második díjra. Éppen csak a bemutató ideje tolódott mind távolabbra. Tóni az újságokból értesült a sikerről, és loholt ki hozzám. Nálam is jobban izgult a „süllyesztőbe” került dráma miatt. A színháznál voltak ismerősei, mint mindenütt, kulisszatorogatók, díszítők. A függönyös meg a kellékes egytől egyig jóbarátja volt. Ezekhez szaladgált hírekért. Rátelefonált az igazgatóságra, hasonlóra bírta szakszervezeti barátait. Uszította őket: nyaggassák a színházat, látni akarják a darabomat, tessék már műsorra tűzni.

Nem tudom, mennyiben köszönhettem Tóni buzgóságának, de végül is szinte egy évi huzavona után műsorra került a dráma. Már meg tudtam volna bocsátani neki, ha történetesen ez is az ő érdeme. Igaz, elszomorított volna, mert én a darabom érdemének szerettem volna tulajdonítani a bemutatót. Mivel azonban mégsem voltam egészen bizonyos, nem bírtam felengedni Tóni iránt, pedig a darab próbái alatt is egyre hordta a jó híreket a függönyöstől, a kulisszamestertől és mindazoktól, akik sohasem kerülnek a színlapra, pedig munkájukkal éppúgy hozzájárulnak a színészek sikeréhez és az igazgatóság kasszasikeréhez, mint az „ünnepelt szerző”.

– Biztos siker – rázta belém az örömet Tóni. – A színpadi munkásoknak szörnyen tetszik a darab. Ne félj, azok jobban értenek hozzá, mint az egész igazgatósági finomvegyes. A színészek is kedvvel tanulják.

Az ő jó hírei nélkül elégtelen volna az izgalomtól. Az ő csíkos nadrágja és fekete zakója s az egyik diák barátja fehér inge nélkül talán ki sem állhattam volna a függöny elé, hogy a tetszéstől dörömbölő erkély s a premiernek tapsoló földszint láthasson. Mégis, ki hiányzott az igazgatóságtól „zajosnak” mondott bemutatót követő rögtönzött bankettől? Tóni! Tudtam, ha valakinek ott helye van, Tóninak az asztalfőn kellene ülnie. Mégsem hívtam meg; nem bírtam. Gondoltam, kinézik maguk közül a siker mellé hirtelen felzárkózó „szimpatizánsok”. Nem hívtam azért sem, mert már annyira reménytelenül lekötelezettjévé váltam, hogy lelkiismeretfurdalás és szégyenkezés nélkül látni sem bírtam. Jelenléte folyton arra emlékeztetett, hogy az ő vőlegényi ruháját viselem. Felforrt bennem a méreg, mert még a bankettel is ő került fölénybe. A színház utáni tolongásban úgy búcsúzott tőlem, mikor valami mentegetőzésfélét morogtam:

– Eredj csak, Pista. Te most ott kell hogy parádézz azokkal az urakkal. Ez alól nem bújhatsz ki. Mi megkaptuk a magunkét a színpadon. Eredj, ne várapoztasd őket. Te mindennap a mieink vagy, de az övéké csak ilyenkor.

Faképnél hagytam, nehogy a fenébe küldjem. Az újságíró-klubban összetolt fehér asztalok mellett majd kifordult szájból a sonka. A jeges fröccsök nemhogy oltották tüzesen fortyogó lelkiismereti lángolásomat, hanem még jobban felszították. Odalett minden örömöm. Néztem keménygalléros író, orvos, ügyvéd meg más ilyen „szerzőavatásra” kivasalt asztaltársaimat.

Mi közöm nekem ezekhez? És mi közük nekik Tónihoz, hozzám és Doftanához meg a munkássághoz, hogy így lefoglaltak maguknak? Tűrjem, hogy Tónin kívül most már ezek is osztozkodjanak velem a sikerben, ezek is kérkedjenek ezután ismeretséggel? De ha csődöt mondok, ha több sikeres drámát vagy regényt nem tudok írni, biztosan cserbenhagynak és elfelednek.

Legalább ezt a Tónit lerázhatnám a nyakamról. Legalább tudnám biztosan, hogy mi célja van velem. Elhigy-

gyem, hogy hátsó szándék nélkül oly megszégyenítően jó és bölcs?

Mind abban reménykedtem, hogy egyszer elárulja magát. Miért nem láthatom ennek az embernek a fonákját is? Amikor veszekszik a feleségével, amikor gorombáskodik a cseléddel. Ezt a felét vagy ügyesen leplezte, vagy – ami hihetetlennek látszott – csak jótulajdonságai voltak.

Tóninál elmélet és gyakorlat kézen fogva jártak egymással, akár valami összenőtt ikrek. Ő a munkásszolidaritást nemcsak hirdette, hanem rögtön meg is valósította. Ő, ha egy regényem nagy kínnal-bajjal megjelent, elismerését azzal kezdte, hogy házalni ment vele ismerőseihez és a szakszervezetekbe. Személyes hálaként fogadott részemről minden új elbeszélést, minden kis újságcikket, amit írtam. Személyes sértésnek vett minden, akár jó-, akár rosszindulatú bírálatot, amivel írásaimat vagy személyemet illették. Színéből kikelve méltatlankodott előttem:

– Csupa örültek futkosnak ebben a városban. Azt kell hinnem, hogy egyesek a másik oldalra akarnak téged kergetni. Némelyek meg azt kívánják, hogy istennek rajzold a munkásokat. Mások azt mondják, maradj a gyalupad mellett. Meg hogy szervezz, agitálj! Nem veszik észre a bolondok, hogy a te könyveidben együtt van minden...

– Nincs igazad – utasítottam rendre. – Ezek jobb szolgálatot tesznek, mint te. Kizaklatják belőlem a tökéletesebb hitvallást. A te elfogult dicséreted viszont a vízre vinne engem. Sohasem tudnám meg hibáimat...

Elpirult, s elképedésemre igazat adott. Csak azt sajnálta, hogy nem hallhatták szavaimat bírálóim is. Többé nem lenne merszük igaztalanul vádaskodni. Tehát még összeveszni sem lehetett Tónival, mint korábbi barátaimmal. Mivel a korábbi barátságok mindig is elvbarátságból keletkeztek, csupa dühös vitákban merültek ki vagy morzsolódtak végül szét.

De azért nem adtam fel a reményt. Tetten érem egyszer Tónit. És lestem, figyeltem, közben azonban belétörődtem, ráhagytam, hogy én csak újabb és újabb jó írásokkal viszonzozhatom a szívességét. Utóbb már mindinkább az a gondolat foglalkoztatott, hogy legközelebbi regé-

nyemet Tóninak ajánlom: legyen boldog vele, s lehetőleg kerüljön el.

Ez a szándékom aztán arra bírta, hogy saját magam furaságán essek gondolkodóba. Micsoda igazság ez bennem? Csak nem abból az állandó bizonytalansági érzésből fakad, ami minden művészi munka kísérője lehet? Engem legalábbis minden megjelent írásom után elfog a kétség, vajon nem az volt-e az utolsó, ami még sikerült. Ami végeredményben ismét és ismét arra ösztökélt, hogy újra kipróbáljam erőmet. De meddig bírom ezt így? Mikor bír le a tehetetlenség? Elvégre az igazán jó munkára törekvő írók – küszködésekkel járó önmarcangolás közben – sohasem tudhatják, mikor mond csődöt alkotóképességük. Olyanok lehetnek, mint a petróleumvidék. Addig fúrják, gyötrik és szivattyúzzák, amíg csak valami belső földcsuszamlás el nem dugja az oly sok áldást bugyogtató forrásokat.

Abbahagytam e töprengéseket, s figyelmem ismét annak a regénynek a tervére irányult, amit Tóninak készültem ajánlani. Az a tudat, hogy evvel a regényemmel lerovom összes tartozásomat Tóninál, elbizakodottá tett, s még annyi tapintatot sem mutattam irányában, mint azelőtt. Ha hozzánk jött, olykor szóra sem méltattam, néha meg éppen elmentem hazulról, csak hogy ne kelljen beszélnem vele. Feleségem rettenetes alaknak nevezett, máskor meg szörnyeteget látott bennem, s ijedezni kezdett. Mindenkit el akarok űzni magam mellől: az egész világot ellenségemmé kívánom tenni, hiszen se szerük, se számuk már.

– Mit nekem Tóni – vágta oda nyersen –, mikor olyan könyvet készülök írni, ami a munkásság közös dala lenne.

Tóni biztosan helyeselt volna még ehhez is. Nem jutott rá alkalom. Irodalmi sikereimet a mozgalom politikai téren igyekezett gyümölcösöztetni. A föld alá szorított mozgalom látható íróképviselőjévé tettek. Könyvek helyett bedobtak a témák kellős közepébe, a tömegek életébe, az újságírásba, irodalmi és politikai vitákba. Forongani kezdett körülöttünk a világ, nagy földcsuszamlások voltak keletkezében. Polgárháború Spanyolországban, létéért viaskodó népfront Franciaországban, mind vakmerőbb

fegyverkezés Németországban. S ebben a világrengésre ijedt világban mennem kellett ahova hívtak, más városok munkásságához, értelmiségiek közé és a falvak szegényeihez. A hirtelen felém rajzó emberek sűrűje jó időre elsodorta mellőlem Tónit.

*

1942-ben ismét az életünkbe lépett, de ugyanakkor kilépett a magáéból. Magánélete az elmúlt esztendőkből kevés figyelemben részesült, pedig rég közügygyé vált. Időközben kisfia született, s korai örömébe utóbb sok keserűség és ijedség vegyült. A világpolitikában történt nagy változások igen súlyos megpróbáltatásokat hoztak nemcsak neki, de az egész emberiségnek. Az ő megpróbáltatásain keresztül szemlélhetjük valamennyiét. Megpróbáltatásai oly természetűek voltak, hogy bizvást remélhettem, most majd elárulja igazi lényét, megmutatja emberi rossztulajdonságait... Kiderült, hogy korán elveszített koldus szüleitől mégis örökölt valamit, olyasmit, amit azokban a napokban millió és millió szülő nem szívesen testált volna gyerekeire. A bécsi döntés után Tóniék ijedten törhették a fejüket, hogy mi legyen velük.

Tóni felesleges munkásnak bizonyult a vegyigyárban. Hasonlóan fölöslegesnek találtatott felesége is a magánkereskedelemben, helyesebben az „őskeresztények” kereskedelmében. Tóni helyére a munkáslistán az egyik „arany-szám feletti” igazgatósági tagot csempészték be, aki úgy szerepelt a névsorban, mint raktári munkás, közben pedig igazgatott tovább, nehogy készpénz-vagyonát kelljen felélnie. Tóni ellenben munkás lévén, mehetett.

Felesége most eltűnődhetett volna, hogy mennyivel jobban jár, ha annak idején úrilány létére egy ilyen munkáslistára menekíthető igazgatósági taghoz megy férjhez. De nem tűnődött, éppen csak dermedten nézett Tónira. Vállalta vele a bizonytalan munkásélet küzdelmeit, s hirtelenében sehol sem kaphattak maguknak új küzdőteret. Ekkor derült ki, hogy Tóni mennyire igazán csak munkás. Felháborodva fakadt ki, mikor más, állásukat veszített zsidó sorstársai azt tanácsolták, hogy félretakarított kis pénzüket fektesse fekete áruba.

– Soha – kiáltotta. – Két kezem munkájával kerestem kenyeremet örökké, s most piócának csapjak fel?

– Éhen fogsz halni – vontak vállat tanácsadói.

Tóni azonban nem ijedt meg. Még a vegyiparból ismert egy magyar fiatalembert. Az vegyészmérnöknek készült valamikor. Szegénysége miatt tanulmányai abba maradtak még a „kisebbségi” időkben. Egy ideig akkoriban cipőkrémmel, szappannal, gyógyszerekkel ügynökösködött, majd a bécsi döntés után ipart váltott, s kis vegyiműhelyt nyitott a város legszélén. Cipőkrémet, bakancszsírt gyártott egymagában... Ez az ember maga mellé vette a megszorult Tónit, és rábízta műhelyét: osztozzon meg vele a kereseten, míg ő Pesten gyártmányaikkal házalva, befejezi abbamaradt egyetemi tanulmányait is. Segítsenek egymáson.

Tóni habozás nélkül kezét adott. Mestere elmehetett a pesti egyetemre, ő meg kenyérhez jutott. Tóni tizenhat-tizennyolc órát dolgozott naponta. A benzines, gyantás, forró zsírpárában, terpentingőzben sorvasztotta tüdejét. A másik meg ezalatt Pesten házalt, koplalt, s éjt-napot egybetéve tanult, hogy két év alatt végezhesse el azt, ami másnak négybe kerül. Tudta, hogy a kis vegyiműhely jövedelme négy évig nem bírja ki több család táplálását. Tóni rettegve figyelte a mérnökjelölt szorgalmát. Minél hamarabb végez az, annál korábban lesz vége az ő keresetének. A másik, ha kész lesz, biztosan jó fizetésű gyári mérnökké szegődik el, mintsem hogy ezzel az egészségtelen kis kócerájjal vesződjék. Akkor pedig mi lesz vele? Iparát átváltani nincs rá törvényes mód.

Tóni erre az időre gondolván, szorultságban azt képzelte, hogy ha azt a nyomorult vegyiműhelyt kis gyárrá tudná fejleszteni, míg a mester tanul, akkor az mérnök korában is kedvvel foglalkozhatik vele. Törekedett hát rendelőkörüket kiszélesíteni. Legalább hat-hét munkást kellene foglalkoztatnia ahhoz, hogy a számarány előírásai szerint Tóni is meghúzhassa magát közöttük... Másfél év alatt sikerült is annyi rendelést felhajtania, hogy munkanélküli sógorom, ki sokféle hangszereivel Bukarestből jött haza a bécsi döntés után, feleségestől együtt, s annak egy barátjánője is munkához jutottak Tóniéknál. Ő ugyanis nemcsak

engem, de számontartotta rokonságom majd minden arra érdemes tagját. Félakkora munkabérért felfogadhatott volna éhezéssel küszködő munkásokat, de ő nem gondolt rájuk, pedig már azt hittem, fülön csíphetem Tóniban a kizsákmányolót.

Sehogyan sem értettem ezt az embert. Hétköznapiokon rogyásig dolgozott, szombaton és vasárnap pedig rendelések után utazott, intézte a körülményes anyagbeszerzést. Hogy rendelőit kielégíthesse, éjjelezett is. Viaskodott a mérnökjelölt versenytársaival. Azok áskálódtak ellene az anyagbeszerzésnél, s olcsóbban kínálták gyártmányaikat. Tóninak rajtuk kívül arra is vigyáznia kellett, hogy valamivel a nagy gyárak árainál olcsóbban szállítson. Szeme állandóan gyulladástól vöröslött, régi gyomor baja is kiújult, szívével is zavarok támadtak, már-már alig lézengett, de azért hozzánk is ki-kiszaladt. Boldognak látszott, gazdája megígérte, tényleg megtartja a kis műhelyt, sógoromékat sem küldi el. Azzal loholt is tovább, hóna alá csapott egy-egy példányt legújabb regényemből, hogy majd eladja valakinek.

Már nem a tettenérők szándékával, hanem az író szemével figyeltem. Észre sem vettem, s a neki felajánlandó regény főhősének alakja az ő arcát és jellemét öltötte magára. Mikor erre rájöttem, meghökkentett ez a körülmény, végül azonban egészen megbarátkoztam az ötlettel. Dugdostam ezt a titkot, feleségemnek sem árultam el. Meglepetésül szántam. Tóni megregényesített alakja lett volna kétséget kizáró cáfolatom feleségem ama vádjára, hogy bennem valami epés embergyűlölő lappang, s azért bánok rosszul Tónival. Itt tartottam tehát, midőn egy havas márciusi délután anyósom dermesztő hírrel toppant haza. „Tóniéknak vége.” A déli órákban szörnyű robbanás repesztette meg a vegyiműhely olajpárás falait.

Életben maradt sógorom csak annyira emlékszik, hogy Tóni éppen benzint öntött a felforralt gyantába, a két asszony meg ugyanabban a helyiségben a hosszú asztalon sorba rakott dobozokba merte szét a párolgó cipőkrémfolyadékot; egyszer aztán lángra lobbant körülöttük a levegő. Tóni hirtelen feltépte a keskeny ajtót, melyhez ő és sógorom állt a legközelebb, s ráordított a sikoltozó asszonyokra:

– Meneküljetek!

Ő maga tetőtől talpig lángoló fáklyaként rohant ki, utána sógorom szintén égő ruhában. Odakünt segítségért kiáltozva, kínjukban beléhengeredtek a frissen esett hóba. Ruháikat valahogy eloltották, de mikor a feltámolygó Tóni nem látta künt az asszonyokat is, sikoltozásaikra visszarahant az ajtón kicsapódó lángok közé, vele a sógorom. Ruhájuk ismét lángot fogott, s ki kellett jönniük. Tóni harmadszor is vissza akart térni, de a hátán izzó széné vált kabátja már a testéig égett, meggyúló haja végül ledöntötte lábáról. Most már a fájdalomtól eszét vesztő ember vak életösztonéval hánykolódott ide-oda a hóban. Az előszaladó szomszédok tépték le a testén parázsló ruha-
cafatokat.

Sógorom feleségét a kibontott falon behatoló tűzoltók is alig lelték meg. Ijedtében az égő műhely legbelsőbb sarkában az asztal alá bújt be. Az asztról lecsurgó égő zsiradék végigfolyt a hátán, s deréktól bokáig kopogó, kemény üszökké perzselte. Arca csontig égett, haja teljesen lepörkölődött. Mégis ő húzta legtovább, szinte egy héttig. Erős szívű, kemény húsú székely fehérnép volt, utolsó percéig eszméleténél maradt. Egyre csak azt kérte, húzzák le a harisnyáját, mert nagyon szorítja, pedig nem volt szegényen még egy szál ing sem.

Barátnője sokkal enyhébb sebekkel már a robbanást követő napon meghalt. Tóni rá néhány órára adta fel a küzdelmet. Legyengült szíve nem bírta tovább. Úgy hagyott itt, hogy a szemébe sem nézhettem búcsúzóul. Megézésük napján utaztam el valami irodalmi előadásra felolvasni. Az orvosok nem árulták el, mily komoly a bajuk. Azt hittem, két nap múlva is elég korán lesz meglátogatni őket. Ki gondolt volna halálra, ilyen regénybefejezésre? Ugyanez a sógorom évekkal azelőtt egyszer már szinte halálra égett, súlyos égési sebeiből pár hét alatt mégis felépült. Tóni két nap alatt elment.

Elmenőben még a felelősségrevonás izgalma is kínozhatta megrongált szívét. Siettethették halálát azok a kárterítést keresők is, akik halálos ágya körül keringve, világgá szerették volna vijjogni, – íme: halálba spekulált két keresztény munkásnőt, özvegyé és nyomorékká tett kapzsiságában egy harmincéves férfit. A haldokló nőkhöz

férkőző kémjeikkel mindenáron terhelő vallomást akartak ellene kicsikarni.

A hazatávíratozott párnapos mérnök-mester könnyezve tántorgott egyik haldokló ágyától a másikéig. Hiszen jól tudta, hogy kinek köszönheti oklevelét s az ország vegyipara az új mérnököt.

Most már én is megírhattam volna a Tóninak szánt regényt. Halála évfordulójára szerettem volna elkészülni vele. De ennél a vázlatnál többre nem futotta erőmből. Értelmem hiába ösztökélt, hogy végezzek teljes munkát: emeljek Tónihoz méltó irodalmi sírkövet. Egy megmagyarázhatatlan belső ellenállás megbénított. Az kísértett állandóan, vajon Tóni nem azért ragaszkodott-e oly makacsul hozzám, mert titokban éppen ezt a regényt, az ő megörökítését szolgáló művet várta tőlem. Úgy érzem, megérdemelte volna. Egyszer talán meg is írom. Addig igazolja ez a vázlat szándékomat. Háború dúl, és ha engem is elragadna: elégedj meg ennyivel is, Tóni.

(1943)

JEGYZETEK

Kötetünk első részébe Nagy István két világháború közötti – pontosabban a felszabadulásig írt – rövid lélegzetű szépprózáját: elbeszéléseit, novelláit, karcolatait, regénytörredékeit, második részébe pedig önéletrajzi jellegű szociográfiai írásait, riportjait, valamint visszaemlékezéseit gyűjtöttük össze. *A Boldog utcán túl* címmel jelent meg 1943-ban a korszakot átfogó első nagyobb novellagyűjteménye: a szerzővel egyetértésben ezt a címet adtuk kötetünknek is. Az anyag többségét *A Boldog utcán túl* 1943-as kiadásából és a *Huszonöt év* (1956) című könyv I. és II. köteteiből vettük át. A kötetben eddig meg nem jelent írásokat lelőhelyük (folyóirat, napi- hetilap) szövege alapján közöljük. Az anyagot az első közlés kronológiai sorrendjében állítottuk össze; ha azonban az írás megszületése és megjelenése között nagy az időköz, a megírás szerző megadta időpontját vettük figyelembe. Szövegromlás esetén értelemszerűen helyreállítottuk a szöveget; szórendi hibákat, helyesírási következtelenségeket stb. eltüntettünk. A kötetünkben először megjelenő műveket Nagy István átnézte, néhány stiláris módosítás, szövegrész-rövidítés a szerző munkája.

Nem vettük fel a kötetbe a variánsokat, a publicisztikához közelálló példázatokot, valamint néhány vázlatos, didaktikus jellegű írást. A kötetben nem szereplő műveket azonban a jegyzetapparátusban – csillaggal (*) jelölve – az első közlés időrendjében kivétel nélkül ismertetjük.

A jegyzetek tartalmazzák: az írások címét, alcímeit; a kötetünkben felhasznált szöveg lelőhelyét; ritkított betűkkel az első közlés adatait; a másod- harmadközlést csak akkor jelezzük, ha azt irodalomszociológiai szempontok indokolják; felsoroljuk a szöveg további kötetbeli lelőhelyeit és a fordításokat. Megemlítjük, ha az írás kötetünkben jelenik meg először; feltüntetjük az álneveket. Közöljük a fontosabb keletkezéstörténeti adatokat, tisztázunk korabeli vonatkozásokat. A kötetben nem szereplő művek tartalmát regeszteszerűen mutatjuk be.

Függelékként felsoroljuk az egykorú regényrészletközlések adatait is. Ezek legtöbbször Nagy István a regénytől eltérő

címet adott, önálló novellává kerekítette le, nem tüntette fel, hogy regényrészlet. A regényrészletek közléseinek regisztrálásával utalunk a Nagy István novellisztikája és regényei közötti rejtettebb összefüggésekre, megvilágítva egyúttal a regények genézisét is, hisz e művek megfogánása és megjelenése között évek teltek el.

Alkalmazott rövidítések:

KV	<i>Külváros</i> , Erdélyi Enciklopédia, Kolozsvár, 1939.
VA	<i>Vékony az ajtó</i> , Munkás Athenaeum, Kolozsvár, 1940.
BU	<i>A Boldog utcán túl</i> , Magyar Élet, Budapest, 1943.
ESK	<i>Egy a sok közül</i> , Bolyai Könyvkiadó, Marosvásárhely, 1947.
EU	<i>Erdélyi úton</i> , Szikra, Budapest, 1947.
TDR	<i>Toate drepturile rezervate</i> , Editura pentru literatură și artă, București, 1949.
MJSZ	<i>Minden jog a szerzőé</i> , Állami Könyvkiadó, Bukarest, 1950.
ÜMU	<i>Ünnep a mi uccánkban</i> , Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1952.
FA	<i>Forgalmi akadály</i> , Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1955.
25/I–II	<i>Huszonöt év</i> I. és II. kötet, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1956.
NUV	<i>Nuvel</i> , Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1959.
PT	<i>Povestea tîmplarului</i> , Editura Tineretului, București, 1959.
AM	<i>Az asztalos meséje</i> , Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1959.
IA	<i>Iróavatás</i> , Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1961.
PC	<i>Povestind copiilor</i> , Editura Tineretului, București, 1962.
JP	<i>A jótékony prémeskabát</i> , Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1962.
EHG	<i>Eine heitere Geschichte</i> , Literatur Verlag, Bukarest, 1962.

SEMLEGES VÍG PÉTER 25/I. 1956. – *Furja Lajos karrierje* címmel közli a kisregény egy részletét A Dolgozók Naptára 1932-re (Kolozsvár). – *Semleges Víg Péter* címmel megkezdi a kisregény közlését a Gyár és Ucca I /1932/, 3. dec. 25 (Kolozsvár). A hetilapot azonban harmadik száma megjelenése után betiltják, a szerkesztő-

ség irattárával együtt a regény kéziratát is elkobozzák. Ilyképp a regény csak töredékben maradt fenn; *Regény és regényszerkezet* (Korunk XVII /1958/ 1129) című tanulmányában Nagy István felvázolja a regény cselekményét: „A gazdasági válság teljében Kolozsvár utcáin és a gyárak előtt ezrével ödöngtek a munkanélküliek. A nyomor és a nélkülözés általában addig nem ismert munkástípusokat hozott felszínre. Voltak közöttük minden megalázkodásra kész, lealjasodó emberek, voltak megalkuvók, és voltak jóhiszemű semlegesek, akik nem akarták feladni emberi méltóságukat egy darab kenyérért, de azt hitték, hogy ha sem a harcos munkások, sem a tőkés oldalára nem állanak, valahogy megőrizhetik munkájukat és emberi függetlenségüket... Nos, én ezt a semleges embertípust gyúrtam át *Semleges Vig Péter* című regényemben. E semleges típusnak nem a szánandó felét hangsúlyoztam, hanem a nevetséges oldalát. Végigvezetem semlegességének tendenciáját a teljes végkifejlődésig. Vagyis addig, amíg kiderült, hogy rosszabbul jár, mint az, aki aktívan küzd és politizál. Átala nevetségessé tettem a gyárost is, aki – mivel feléje sem hajlott – ravasz képmutatónak, titkos röpcédula-terjesztőnek nézte őt, s végül börtönbe juttatta. Az aktív forradalmár munkás ezzel szemben, aki ugyancsak nem bízott meg benne, orránál fogva vezette mind a rendőrséget, mind a tőkéseket...” – ÜMU. 1952.

SZÉP GYERMEKKOR 25/I. 1956. – Korunk VII /1932/, 2, 117–9. – A novellát a folyóirat az író védelmére Szegedről keltezi, és szerkesztőségi jegyzettel vezeti be: „A megelőző oldalakon bemutatott idegen nyelvű munkásírók mellett, alább örömmel mutatunk be egy magyar nyelvűt is, aki különben most jelentkezik először az olvasóközönség előtt.” – ÜMU. 1952. – AM. 1959. – PC. 1962.

* MIVÉ LETTEK? – Világosság (Kolozsvár) I /1932/, 3. május 22. – A novella hőse, az 1914-es hadifogoly, kommunistává lesz. A világválság idején hazatér, hogy segítse az otthoniak felszabadulását. Itthon osztályarulóvá züllött fiával találkozik. Az író azonban csak elindítja a cselekményt, a hazatért hősről fiával való találkozása után csak annyit tudunk meg, hogy „a holdfényben sötétlő gyárkérmények felé vette az utat”. A *Mivé lettek?* töredékként, egy hosszabb elbeszélés bevezetéseként hat. (A Világosságot e szám megjelenése után betiltották.) Az írás jelentősége, hogy képi formában szólt az illegalitásba szorított pártról, melyről a Világosság publicisztikai anyagában nem beszélhetett. A novellából különlenyomat is készült, az egyíves füzet kétezer példányban „a szerző kiadásában” jelent meg, és azt az író a Román Munkás Segélyben s a gyári bizalmiak között röplapként osztotta szét.

CSAK HALVA SZÜLESSÉK... 25/I. 1956. – Korunk VII /1932/, 6. 443–5.– Népakarat (Kolozsvár) I /1933/, 2. szept. 17. – BU. 1943. – A novella a vasúti munkások forradalmi harcai előkészítésének időszakában jelent meg: a hős egy négygyermekes vasúti munkás. A vasúti munkások 1932. március 20-i országos konferenciája az elbocsátások be- szüntetését és az elbocsátottak visszavételét tűzte ki a vasúti munkások egyik főköveteléséként.

AZ ÚR MEGSEGÍTETTE 25/I. 1956. – Korunk VII /1932/, 9. 649–654. – ÜMU. 1952. – FA. 1952. – JP. 1962. – Nagy István *Hogyan és miért kezdtem írni?* című vallomásában írja: „Mindig kérdéses volt számomra, mint mutas- sam be alakjaimat, amikor egy-egy elvi tételt fejtenek ki. Amikor ilyen helyzetekben ábrázoltam őket, mint például *Az Úr megsegítette* című írásom második felében, a hosz- szúra nyúló vitatkozások szétfeszítették a novella zárt ke- retét, s mondanivalóm átütő ereje lankadtabbnak bizo- nyult” (IA. 222–3.).

* A TUDOMÁNY LOVA Falvak Népe I /1932/, 11. dec. 9., névtelenül. – E számtól kezdve hétről hétre megjelen- nek a kolozsvári Falvak Népében három gépiratos oldalra terjedő példázatai, melyek „a földművesek és falusi sze- gények hetilapjában” a munkás-paraszt szövetség megerő- sítését szolgálták.

* MI IS ÁLLJUK A SARAT Falvak Népe I /1932/ 12. dec. 16., névtelenül.

A TEHÉN Falvak Népe I /1932/, 13. dec. 23. – Kötetben most jelenik meg először. E számtól kezdve Gyökér Ist- vánként írja alá itt megjelent írásait: „Azért választottam a Gyökér nevet, mert jelezni kívántam, hogy olyan leszek, mint gyökér a földben, csak kiásni lehet, de kitépni nem. Ez azoknak szólt, akik elkobozták újságjainkat, üldözték proletáríróinkat” (IA. 217.).

KARÁCSONYI CSECSEMŐ 6 Órai Újság (Temesvár) II /1932/, 300. dec. 28. – Kötetben most jelenik meg először. A *Karácsonyi csecsemő* szép bizonyossága annak, hogy Nagy István akkori írásai mélyen a forradalmi időszak harcai- ban gyökereztek. Mire a novella megjelent, a valóságban is összeütközik a rendőrség karácsony első napján a város főterén a „Munkát, kenyeret!” jelszóval tüntető munkás- sággal. És a tüntetés összefügg éppen Nagy István *Sztrájk* című darabjával. 1932. december 25-én délután zsúfolásig megteltek a vasúti szakszervezetek kolozsvári Munkácsy utcai helyiségei. Sziguranca-ágensek, rendőrök és egy szá- zad csendőr azonban megakadályozta a darab előadását. „A durván szétkergetett tömeg azonban nem vette tudo-

másul, hogy kultúrjogát is megvonják, és a közel ötszáz főnyi tömeg zárt sorokban a főtérre vonult, ahol rögtönzött gyűlést tartottak” – írja a 6 Órai Újság a lap egész oldalát betöltő riportjában (II /1932/, 301. dec. 29.). A brassói Népújság pedig arról tudósít, hogy a felvonuló tüntetőkhez a járókelők nagy tömege kapcsolódott, a főtéren pedig formális közelharc fejlődött ki a munkástömeg és a rendőrosztagok között (*Véres munkástüntetés és közelharc volt karácsonykor Kolozsváron*, Népújság I /1932/, 314. dec. 30.).

* KUTYÁBÓL NEM LESZ SZALONNA Falvak Népe I /1932/, 14. dec. 30.

„A VIZSGÁLAT MEGINDULT” Korunk VIII /1933/, 1. jan. 29–35. „Önálló részlet szerző hasonló című kéziratban levő regényéből” szerkesztőségi jegyzettel. – Kötetben most jelenik meg először. – A regény kézirata egy házkutatás során a hatóságok kezébe került, s így azt csak a Korunkban közölt első fejezetéből ismerjük. A veszteséget felmérhetjük Gaál Gábor értékeléséből, aki olvasta az egész kéziratot: „*A vizsgálat megindult* már nem általános »társadalmi regény« a kapitalizmus egy válságszakaszából, hanem par excellence a kelet-közép-európai munkásregény az osztályharc mai szakaszán, történelem és irodalom (abban a még vegyileg sem bontható összemosódottságban, amely a jó írásnak talán első kritériuma), de a konkretizálásnak azzal a páratlan tisztaságával, mely egyedülivé, sőt legelsővé teszi a negyedik rend magyar nyelvű irodalmában” (*Korunk* VII /1932/, 3. dec). – Az egykorú lapok tele vannak az első fejezet főmotívumához hasonló esetekkel. (Pl. Bárdos László: *1931 hőse* című riport, alcíme: *A munkanélküli, aki darabonként szeletelte fel magát, hogy táppénzt kapjon*, Brassói Lapok, XXXVII /1931/, 121. máj. 31.; *Egy Dermatá-munkás egy óvatlan pillanatban levágta a kezét – A Dermatát a törvényszék felmentette*, Jóreggelt (Kolozsvár) I /1932/, 106. okt. 14.

LESZÁMOLÁS 25/I. 1956. – Falvak Népe II /1933/, 1. jan. 6. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959. – JP. 1962.

* EZ NEM TISZTA DOLOG Falvak Népe II /1933/, 2–3–4. jan. 13–27.

* MÁR ÉNEKELNI SEM SZABAD? Falvak Népe II /1933/, 6. febr. 6.

ÉBREDÉS Nagyvárad Napló XXXVI /1933/, 171. júl. 30. – Kötetben most jelenik meg először.

A PRÓBAINAS 25/I. 1956. – Nagyvárad Napló XXXVI /1933/, 183, aug. 13. – AM. 1959. – PC. 1962.

SZÉNA A SZALMÁVAL 25/I. 1956. – Népakarat (Kolozsvár) I /1933/, 1. szept. 9., Nyers Pál álnévvel. – ÜMU. 1952.

* A TÖRVÉNYVÉDŐ Népakarat I /1933/, 3. szept. 23., Nyers Pál álnévvel. – „Fiatal reggeltől hamuszínű estig” dolgoztatják a rabokat az ügyészégi fogházban. A kihágásért elítélt Köves István lázít az ellen, hogy a törvényszék épületében megszegik a nyolc órasi munkaidő törvényét.

AZ ÖREG MÁTÉ ÉS A „STOP” 25/I. 1956. – *Stop!* címmel Népakarat I /1933/, 4. okt. 1., Szolga János álnévvel. A befejezés itt: „...kórház nincs, de van Stop, s belerúg a ledöntött állványba...”. – *Népszava* (Budapest) LXX /1942/ 164. júl. 23. – BU. 1943. – ÜMU. 1952. – FA. 1955, – NUV. 1959. – JP. 1962.

A SZTRÁJKOT SEGÍTENI KELL! 25/I. 1956. – *Írjatok!* proletár szépirodalmi folyóirat, Kolozsvár I /1933/, 2. dec, Nyers Pál álnévvel. – Az illegális folyóirat szerkesztői Józsa Béla és Nagy István. „Ezt a kis folyóiratot azért adtuk ki, mert a kommunistákat és írásaikat üldöző hatóságok az 1933-as februári nagy sztrájkharok után a törvényes megjelenési formát lehetetlenné tették. A nyomdákat ellenőriztették. Első regényemet, a *Nincs megállást* is elkobozták, egy másik regényem pedig, melyet a dési börtönben írtam, kézirat formájában került az ellenség kezére; ennek töredéke *A sztrájkot segíteni kell!*” IA. 218. – ÜMU. 1952.

* A MEGVÁLTÓ KAMPÓSKERESZT Nagyváradi Napló XXXVI /1933/, 223. okt. 1. – Antifasiszta tartalmú falusi életkép.

CIPŐVIZIT 25/I. 1956. – Nagyváradi Napló XXXVI /1933/, 241. okt. 22. – A befejezés itt: „A hátsó-padbeliek Péterhez rohantak. Péter halk szavaiból megértették, hogy az osztályban két osztály van. Vízi bocsánatkérően nézett feljűk, de Péterék nem látták a nézését, hanem csak a sárga cipőjét, jó ruháját, halvány tele arcát és a pékműhelyüket, amiben árnyékszerű alakok várják, hogy virradjon.” – NUV. 1959. – AM. 1959. – PC. 1962. – JP. 1962.

* INDULÓ RÖGÖK Népakarat I /1933/, 8. okt. 28., Nyers Pál álnévvel. – A munkás-paraszt szövetség megszilárdulását szolgáló példázat.

* ÍGY HÁRMASBAN CSAK LESZ VALAHOGY Népakarat I /1933/, 7. okt. 31., Jakab György álnévvel. – Pélázat a román nép és a magyar falusi dolgozók közös harcáról az uralkodó osztályok ellen.

JULCSA ÉS JÁNOS EGYBEKELÉSE BU. 1943. – Nagyvárad i Napló XXXVI /1933/, 258. nov. 12., névtelenül.

* LÁTOGATÁS A POKOLBAN Nagyvárad i Napló XXXVI /1933/, 264. nov. 19. Utópisztikus-fantasztikus társadalmi szatíra; a hős látomásában az imperializmus földi poklán túl a kommunizmust építő birodalom földi paradicsomának képe is felidéződik. – Itt említjük meg, hogy a korábban megjelent *A pokol tornáca*, „egy famunkás első munkája” (*Dolgozók Lapja* II /1931/, 18. május 1.), főmotívumaiban hasonló a *Látogatás a pokolbanhoz*. Bár a stílusvizsgálat is azt látszik bizonyítani, hogy *A pokol tornáca* is Nagy István műve, a szerzőség kérdését nem tisztázhattuk teljes határozottsággal, Nagy István ugyanis nem emlékszik erre az írásra. Vö. Abafáy Gusztáv *Nagy István írói pályájának kezdetei* című tanulmányával (NYIK VIII /1964/, 1. 9–10. 1.).

* CSÁKÁNY UCCA SZERENCSEJE Népakarat I /1933 , 12. nov. 15. – A szerkesztőség-adta Magyarossy M. László álnévvel. – Életkép *A szomszédság nevében* Boldog utcán túli világból.

A DALNAK MÁS LESZ A VÉGE Írjatok! I /1933/, 2. dec. – Kötetben most jelenik meg először. – A folyóirat decemberi számát a szerkesztőség teljes egészében „a grivica i harcok és áldozataik emlékének” szentelte. *A dalnak más lesz a vége* a szerző nevének feltüntetése nélkül jelent meg. Míg a *Szárnyaskerekben*, a felszabadulás után írt regényvázlatában széles ívű körképet ad 1933 februárjának forró napjairól, itt a vasúti munkások harcának belső színterére, a vasúti műhelyekben elbarikádozott munkások körébe vezet, és a sztrájk megkezdéséért folytatott küzdelem bemutatása után a műhelyekben lefolyt eseményeket írja le.

* ÉLETFOGYTIGLAN Írjatok! I /1933/, 2. dec, Gyűjtő Péter álnévvel. A folyóirat ugyanazon számában tehát két novellát közöl. – *Az Életfogytiglan* azt mutatja meg, hogy a grivica i perben hozott első ítélet hatására miképp kovácsolódnak még szorosabb egységbe a dolgozók széles tömegei. – Ugyanezen szám *Válasz egyeseknek* című cikkében a proletáriró dalom feladatairól szól. A proletárirók kötelessége, hogy „a dolgozó tömegek kínját és nyomorát és forradalmi harcát tárják elé nek egyszerű, a tömegek által érthető szavakkal és formában, megmutatva a kizsákmányolt és elnyomott tömegeknek azt az utat, amelyen haladniok kell, hogy lerázhassák a kapitalista igát”.

LEVÉL A BÁTÝÁMHOZ! Népakarat I /1933/, 15. dec. 24., Gyökér István név alatt. – Kötetben most jelenik meg először. – Az önéletrajzi jellegű írás felidézi az egy év előtt

Kolozsvár főterén lezajlott karácsonyi véres munkástüntetést. – Itt említjük meg, hogy az Írjatok! első száma is közölt egy névtelen riportnovellát, melynek tárgya „Fás István” *Sztrájk* című darabjának előadásáért a hatóságokkal folytatott harc, mely végül győzelemmel végződött, mert 1932 utolsó napjaiban a vasutas szakszervezetek színjátszói kétszer is előadták Nagy István darabját. (A színdarab első jelenetei fennmaradtak.)

* EGYSZER NEKÜNK IS FELSÜT A NAP Népakarat I /1933/, 15. dec. 24., névtelenül. – Városi és falusi dolgozók közös harca a kizsákmányolók ellen.

A DADA Népakarat II /1934/, 1. jan. 14., Gyökér István név alatt. – Kötetben most jelenik meg először.

* TISZTESSÉGES VERSENY Székelyföldi Népakarat (Marosvásárhely) I /1934/, 1. március 18., Gyökér István név alatt. – Külvárosi életkép a gazdasági válság idejéből.

* KULTÚREST Bukaresti Lapok III /1934/, 76. ápr. 2. – Antifasiszta satíra.

MELYEKHEZ HASONLÓ JÓKAT KÍVÁNOK NEKTEK IS... Székelyföldi Néplap I /1934/, 5. ápr. 15., Gyökér István névvel. – Kötetben most jelenik meg először.

* KIK A FELFORGATÓK? Székelyföldi Néplap (Marosvásárhely), I /1934/, 10. máj. 27., Gyökér István név alatt. – Az elproletarizálódott kisiparosban munkásöntudat ébredszik.

* ÉG A MALOM című regényéből részlet: Székelyföldi Néplap I /1934/, 24. szept. 16.; A Dolgozó Magyarország Naptára 1935-re, Kolozsvár, Gyökér István névvel, szerkesztőségi jegyzet: „Ez a részlet rávilágít a magyarpárti ügyvéd és a falusi nép közötti viszonyra”; Igazság, Zilah, I /1935/, 1. febr. 10. – A Székelyföldi Néplap pályázatot hirdet a dolgozók irodalmának a fellendítésére. A pályázat nyertesei megkapják majd Gyökér István *Ég a malom* című könyvét, mely „legközelebb lapunk kiadásában” fog megjelenni (I /1934/, 31. aug. 19.). A regény kiadására azonban mégsem kerülhet sor. „Reprezentatív és így szélesebb rétegekhez szóló és nagyobb hatást keltő műveit képtelen megjelentetni – írja Korvin Sándor *A haladó író és olvasója* című cikkében. – *Banda, Tűz a malomban* és más regényei, sőt kisebb írásai is kiadatlanul hevernek. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a mai keretek és lehetőségek között és ellenére nem közvetíti el mondanivalóját

- osztályához” (*Egy Hét*, Nagyvárad, I /1935/, 14. ápr. 18.). – Itt említjük meg, hogy a *Banda* első formábaöntése *Réz Mihályék kóstolója* című regényének.
- CSAPDA 25/1. 1956. – *Az Ég a malom* egy részletéből formálta meg az író a *Csapda* című elbeszélést. – BU. 1943. – UMU. 1952. – NUV. 1959. – JP. 1962.
- ERZSI ASSZONY Nagyváradai Napló XL /1937/, 122. május 30. – Kötetben most jelenik meg először.
- A PIROSSZEMŰ KISKAKAS 25/I. 1956. – Korunk XII /1937/ 752–6. – „A lecsendesedett galíciai frontról hazaszállingózó közkatonák terjeszteni kezdték közöttünk, hogy az orosz munkások és más egyszerű emberek soha nem is akarták a háborút. Hogy ez a hír milyen hatást váltott ki különösen a mi megnyomorított családjunkban, húsz évvel későbbi novellámban, A pirosszemű kiskakasban már megírtam.” – *Új Erdélyi Antológia*, Kolozsvár, 1937. – EU. 1947. – ÜMU. 1952. – FA. 1955. – NUV. 1959. – PC. 1962. – JP. 1962.
- AZ ENYEDI PRIKOLICS 25/I. 1956. – *Erdélyi Helikon* X /1937/, 10. dec. 751–65. – VA. 1940. – BU. 1943. – ÜMU. 1952. – FA. 1955. – NUV. 1959. – AM. 1959. – PC. 1962. – JP. 1962. – EHG. 1962.
- A KOZMÁÉK HANGSZERE 25/I. 1956. – *Fűzfafurulyától a cukorfütyülőig* címmel A mai ember kézikönyve, a Nagyváradai Friss Újság Évkönyve 1938-ra. – *A Kor mosék hangszere* címmel *Hid*, Budapest, III /1942/, 31. nov. 1. – *Havi Szemle* (Arad), I /1943/, 6. nov. 142–4. – BU. 1943. – UMU. 1952. – NUV. 1959.
- EGY MŰVELT OLVASÓ 25/I. 1956. – *Egy modern olvasó* címmel Korunk, XIII /1938/, 2. 103–4. BU. 1943.
- JANCSI ÉS A SZERENCSEPATKÓ 25/I. 1956. – *Erdélyi Helikon* XI /1938/, 3. márc. 188–195. – Nagyvárad Friss Újság Naptára 1940-re, 81–89. – BU. 1943. – AM. 1959. – PC. 1962.
- FORGALMI AKADÁLY 25/I. 1956. – *A Megváltó megint a földön jár*, Pásztortűz, Kolozsvár, XXIV /1938/, 5. máj. 259–265. – Népszava, Budapest, LXXI /1943/, 178. aug. 8. – BU. 1943. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959. – JP. 1962.

MINDIG ÍGY KEZDŐDIK 25/I. 1956. – részletei: *És amikor mégis leány születik* Brassói Lapok XLIV /1938/, 172. júl. 31. – ugyanaz a részlet *Ha mégis leány születik* címmel Kelet Népe, Budapest, VII /1941/, 5. márc. 15. – *Háromszor nyolc* Kelet Népe VIII /1942/, 3. febr. 15. A *Vékony az ajtó* fejezet VA. 1940. *Mindig így kezdődik* Pásztortűz XXIV /1938/, 9. 458–467. – A kötetbe fel nem vett Pásztortűzbeli részlet: „Ez történt 1914 nyarán, akácfavirágzás idején. Egy hónap múlva a két fiatal össze is esküdött. Két hét múlva kitört a világháború. István szeptemberben már el is esett. Utolsó levelében azt írta Tóth néni-nek: Bocsásson meg nekem, anyám, amiért azt hittem, hogy az élethez elég a két erős, dolgos kéz és a jó szív. Tanítsák meg majd az én kis ismeretlen akácfagyermekemet helyet-tem, hogy ennél sokkal, nagyon sokkal több kell... A többit piros ceruzával kihúzta a tábori cenzor.” – BU. 1943.

* AZ ÉPÍTÉSZ BÁCSI.. Brassói Lapok, XLIV /1938/, 266. nov. 30. – Az alkotó, de gyökértelen értelmiség elkal-lódása a világválság éveiben.

TÖRÖTT SZÁRNYÚ ANGYAL MESÉJE 25/I. 1956. – Nép-újság, VII /1938/, 352. dec. 25. – Erdélyi Magyar Szó, Kolozsvár, I /1939/, 20. dec. 25. – BU. 1943. – AM. 1959.

* A KÖNYÖRTELEN SZALAGFŰRÉS Munkás Nap-tár, Kolozsvár, 1939. – 69–73. – A kenyérféltésen győ-zedelmeskedik a munkás embersége, osztályszolidaritása.

KILINCSELŐK Nagyvárad Friss Újság XL /1939/, jan. 1. – *A könyörtelen szalagfűrés* egy kiérleltebb vál-tozata. – Kötetben most jelenik meg először. – „Jól em-lékszem egy esetre, a nagy gazdasági válság éveiből. Ket-ten voltunk új munkások egy üzemben; próbaképpen vet-tek fel mindkettőnket, hogy a jobbat majd huzamosabb időre megtartsák. Társam szinte vért izzadott az erőlködés-től. Mivel semmiképpen se tudott legyűrni, a szemében lobogó gyűlölet majd felperzselt. Hiába beszéltem a lel-kére, végül is őt tartották meg. Én nem voltam hajlandó a felkínált alacsony bérért dolgozni, ő pedig igen. Egy hét múlva azonban leütöttek a béréből, nem bírta a próbahét alatt magára erőltetett tempót” (IA. 234–5.). A gyári bal-eset motívumához az író vissza-visszatér: „Anyám ismét éjfélig dolgozott... egy délután a kimerültségtől nekiesett a gépjének, a hengerek bekapták a jobb karját, és könyök-ből leszakították. A törvényszéki komisszió megállapította, hogy a baleset az ő hibájából történt... Akkor telt meg a szívem csordultig keserű gyűlölettel, akkor mondtam ki először, hogy nincs Isten az égben” (IA. 251).

- * NÁSZAJÁNDÉK Brassói Lapok XLV /1939/, 7. jan. 9. – Életkép a gazdasági válság idejéből.
 - * KÖSZÖRŰS BÁCSI KALANDJAI Brassói Lapok XLV /1939/, 29. febr. 5 – Antifasiszta szatíra, utópisztikus köntösben.
 - * KÖSZÖRŰS BÁCSI AZ EMBEREVŐK KÖZÖTT Brassói Lapok XLV /1939/, 47. febr. 25. – Az előbbi folytatása.
 - * AMIKOR GÓLYA SZÁLL A VERÉBFÉSZEKBE Brassói Lapok XLV /1939/, 65. márc. 19. – Életkép a *Mindig így kezdődik* novellafüzér világából.
- LEVÉL A POKOLBÓL BU. 1943. – Brassói Lapok, XLV /1939/, 93. ápr. 23
- AKI LEMARADT A HAJÓRÓL 25/I. 1956. – *A Gürcz-család és az istentelenek* címmel Korunk XIV /1939/, 5. május. 430–9. – BU. 1943. – FA. 1955.
- A PERZSAUTÁNZAT 25/I. 1956. – Brassói Lapok XLV /1939/, 109. máj. 14. – EU. 1947. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959. – JP. 1962.
- * A KICSI Nagyváradi Friss Újság XL /1939/, 136. jún. 18 – Életkép a *Mindig így kezdődik* világából.
 - * KIS MÁTYÁS ÉS AZ EMBEREK Nagyváradi Friss Újság XL /1939/, 147. júl. 2. – Egy munkás osztály-öntudat hiányában örökös kisebbségi érzésben szenved.
 - * TÉLI REGE Korunk XIV. /1939/, 10. okt. 850–2. – *A jótékony prémeskabát* első változata.
- MÁRINÉ SZÍVET CSERÉL BU. 1943. – Brassói Lapok XLV /1939/, 280. dec. 3.
- AZ IGAZSÁGKERESŐ CSEREPES 25/I. 1956. – A novella 1939-ben született. – Egyik változata *Az elveszett igazság* címmel Népszava LXIX /1941/, 133. jún. 15. – ESK. 1947. – NUV. 1959.
- * A BÉKEAPOSTOL ÁLMA Fegyverek közt múzsák – 50 erdélyi író és újságíró almanachja, 1940, Nagyvárad. – Imperialista háborúk ellen írt szatíra.
- EGY VIDÁM TÖRTÉNET 25/I. 1956. – Munkás Naptár 1940-re. Munkás Athenaeum kiadása. – *Végül – egy vidám történet* címmel BU. 1943. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959. – IA. 1961. – EHG. 1962.

- LEZSNYÓ SZEGÉNY AKAR LENNI 25/I. 1956. – Időszaki lapban nem jelent meg. – VA. 1940. – BU. 1943. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959. – JP. 1962. – EHG. 1962.
- * IMÁDKOZZUNK A SÖTÉTSÉGHEZ! 6 Órai Újság, 1940. – A *Kultúrest* változata.
- VALAKI ZÖRGET 25/I. 1956. – *Valaki mindig zörgeti a kaput* címmel Korunk XV /1940/, 6. 506–16.
- A JÓTÉKONY PRÉMESKABÁT 25/I. 1956. – Nagyvárad Friss Újság, XLI /1940/. 18. jún. 17. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959. – JP. 1962.
- A KAKASGYUFA KORÁBÓL Erdélyi Magyar Szó, Kolozsvár, II /1940/, 20. jún. 21. – Kötetben most jelenik meg először.
- BERBÉCSTOKÁNY BU. 1943. – *A cserépkakas* címmel Híd, 1941. 20. máj. 6.
- * A KÖVÉREK SZÁZADA BU. 1943. – *Az Ébredés* egy változata.
- A TEJ BU. 1943. – *A szövetkezeti tej* címmel Szabad Szó, Budapest, 1941.
- A CSODABICIKLI 25/I. 1956. – Népszava, LXIX /1941/, 261. nov. 16. – EU. 1947.
- A „SZIHOLÓGUS” 25/I. 1956. – BU. 1943. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959 – EHG. 1962.
- A CSODAGYERMEK 25/I. 1956. – Új Magyar Dekameron, Nyugat-kiadás, Budapest, 1942. – A csodagyermek „is regénynek indult, végig akartam vezetni ezt a gyermeket bölcsőtől a koporsóig. Ezen az úton minden akadályt elébe vettem volna, ami manapság lehetetlenné teszi az emberek s főként a munkásemberek életét, és minden fényt megvillantottam volna, ami üdvözülést jelez. Sajnos, a csodagyermek története a bölcső lábánál elakadt, s így az olvasó képzelete szabadon döntheti el, milyen folytatása lehet egy olyan munkásgyerek életének, aki két világháború között indult világgá.” *Két történet egy novellában* címmel, előszó a novellához. – BU. 1943. – ÜMU. 1952.
- MIKI ÉS A BŰNTÁRSÁK 25/II. 1956. – Magyar Csillag II /1942/, 5. május 1. 276–282. – BU. 1943. – AM. 1959.

- AZ ASZTALOS MESEJE 25/I. 1956. – Népszava, LXX /1942/, 202. szept. 9. – BU. 1943. – AM. 1959.
- AZ ELSŐ DÍJ 25/I. 1956. – Híd, Budapest, 1942.
- FALIÚJSÁG 25/I. 1956. – B U. 1943. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959.
- ARANYKANALAK 25/I. 1956. – B U. 1943. – ÜMU. 1952. NUV. 1959. – JP. 1962.
- KERESI AZ IGAZIT 25/I. 1956. – Híd, III /1942/, 34. dec. 15. – „*Keresi az igazit*” című novellámat az 1933-as grivi-cai harcok tizedik évfordulójának megemlékezésére írtam. A Budapesten megjelenő Hídban közöltem. Szereplői román munkások. Úgy éreztem, hogy életükkel nemcsak a nemzetközi proletárszolidaritás eszméjét terjesztem, hanem mozgósító utóhatását is jelzem azoknak a nagy és gyönyörű februári harcoknak, melyek oly kimagasló eszményei pártunk történetének.” (IA 220.). – BU. 1943. – ÜMU. 1952. EMG. 1962.
- A CSOMAG 25/I. 1956. – Magyar Csillag, III. /1943/, 1. jan. 4–12. – BU. 1943. – EU. 1947.
- * A FELVÁLTHATATLAN APRÓPÉNZ Népszava LXXI /1943/, 93. ápr. 25. – Példázat arról, hogy az igazság egy és oszthatatlan.
- APA ÉS FIA 1943-BAN 25/I. 1956. – Népszava LXXI /1943/, 98. máj. 2. – BU. 1943.
- * KORMOSKÁÉK Népszava, LXXI /1943/, 127. jún. 6. – *A mindig így kezdődik* világába illeszthető életkép.
- CSAK EGY ÖZVEGYASSZONY MIATT 25/I. 1956. – *Csak egy vénasszony miatt* címmel Magyar Csillag III /1943/, 11. jún.–júl. 673–9. – BU. 1943.
- ÖTVEN CSOKOR VIRÁG 25/I. 1956. – Népszava, LXXI /1943/, 166. júl. 20. – BU. 1943 – AM. 1959.
- VALLÁSVIZSGA 25/I. 1956. – Magyar Csillag III /1943/, 16. aug. 15.
- A MI KŐHÁZUNK 25/II. 1956. – Korunk XII /1937/, 5. 399–403. – BU. 1943. – IA. 1961. – JP. 1962.
- A SZÍKI ASSZONY 25/II. 1956. – *Pázsint kúti emberek* címmel Brassói Lapok XXXIV /1938/, 148. júl. 3. – EU. 1947.

- BARANGOLÁS TÁJKÉPORSZÁGBAN 25/II. 1956. – Brassói Lapok XLIV (1938), 186. aug. 18. és *A Dárius kincsit költő bányásznépség* Népújság VII /1938/, 262. szept. 26. – EU. 1947.
- KÜLVÁROS 25/II. 1956. – Erdélyi Enciklopédia, Kolozsvár, 1939. – *Magyar Élet* 1942. – *A mi utcánk* Brassói Lapok XLIV /1938/, 121. máj. 29. – *Fellegvár* Korunk XIII /1938/, 10. okt. – *Séta az Iristelepen* Népújság VIII /1939/, 119. máj. 1. – *Az Iristelep* Nagyváradi Friss Újság XL /1939/, 125. jún. 4.
- SZILVÁSI BÁCSI RÖVID SZENVEDÉSE 25/II. 1956. – Korunk XIV. /1939/, 3. 238–241.
- NYARALÓ MUNKÁSASSZONYNAK Erdélyi Magyar Szó I /1939/, 11. aug. 17. – Kötetben most először. – VÖ. *Erzsi asszony* és *A sziki asszony* című írásokkal. – A kis takács: Asztalos István.
- A CENK ALATT 25/II. 1956. – *Brassói témák* címmel Korunk XIV /1939/, 12. 1053–60. – EU. 1947. – IA. 1961.
- RÉGI TÖRTÉNET 25/II. 1956. – *Egy nemzedék – két világháború* címmel Brassói Lapok XLV /1939/, 298. dec. 24. – IA. 1961.
- MINDEN JOG A SZERZŐÉ 25/II. 1956. – Munkások, prózai antológia, Budapest, 1943. – Nagy István temesvári „íróavatásának” mozzanatait nyomon követhetjük az egykorú sajtóban is. Elsőnek a 6 Órai Újság *Pofozás, öklözés, gumibotózás a Munkás Segély kultúrelőadásán* című riportja ad hírt a történetekről. A brassói Népújság az első oldalon négyhasábos címmel közöl tudósítást a további fejleményekről: *Pofozzák, rugdossák, hurcolják őrsről őrsre egy irodalmi előadás szervezőit – Nagy István íróát összevissza verték, s ebben a pillanatban gyalog kísérik őrsről őrsre, így toloncolják Kolozsvárra, ahol állandó lakhelye van* (I. 1932 okt. 16.). – A sajtó tudósításaiból még néhány adalékkal kiegészül Nagy István visszaemlékezése. A *Temesvarer Extrapost* című fasiszta lap azt írja, hogy a Munkás Segélyben titkos kommunista gyűlés volt. *Nagy István temesvári előadásának utójátéka* címen közli a sajtó a *Nemzetközi Munkás Segély* (Internationale Arbeiter Hilfe) Központi Bizottsága Maniu miniszterelnökhöz intézett tiltakozó iratának a szövegét. A levelet, Joh. R. Becherrel az élen aláírta A *Proletárirók Szövetségének* a vezetősége is (6 Órai Újság II /1932/, 253. nov. 2. – Népújság I /1932/, 262. nov. 7.). Amikor decemberben a Román Munkás Segély karácsonyi bazárját bezárják, a Nemzetközi

Munkás Segély újabb levéllel fordul a miniszterelnökhöz, és ebben visszatér Nagy István októberi meghurcoltatásának ügyére is. Az Iratot az IAH Központi Bizottsága nevében ezúttal Henry Barbusse írja alá (6 Órai Újság III /1933/, jan. 24.). – MJSZ. 1950. – ESK. 1947. – IA. 1961. – EHG. 1962. – TDR. 1949.

REGÉNY HELYETT 25/II. 1956. – Népszava LXXII /1944/, 2–5. jan 4–8. – EU. 1947. – IA. 1961.

NINCS MEGÁLLÁS!... *Front* I. 1935.

DIMITRIE ÉS A SZAMÁR *Brassói Lapok* XLV /1939/, 268. nov. 19.

OLTYÁNOK UNOKÁI *Nagyvárad Friss Újság* XL /1939/, 295. dec. 24.

GYEREKEK *Korunk* XV /1940/, 3. 200–5.

ANGYALSZAKÁLL *Erdélyi Magyar Szó* II /1940/, 18. jún. 17.

VENDÉGLŐSDI *Kelet Népe* VII /1941/, 25.

MIKOR AZ INAS MOSAKODIK *Népszava* LXIX /1941/, 106. máj. 11.

A FŐGÉPÉSZ *Népszava* LXX /1942/, 132. jún. 14.

A MÁSODIK FÉLIDŐ *Népszava* LXXI /1943/, 206. szept. 12.

NUL-NUL A MIHÁLYÉK JAVÁRA *Magyar Csillag* IV /1944/, 1. jan. 1. 17–25.

TARTALOM

ELBESZÉLÉSEK, NOVELLÁK, KARCOLATOK

<i>Semleges Víg Péter</i>	7
<i>Szép gyermekkor</i>	25
<i>Csak halva szülessék</i>	29
<i>Az Úr megsegítette</i>	33
<i>A tehén</i>	42
<i>Karácsonyi csecsemő</i>	46
<i>„A vizsgálat megindult”</i>	51
<i>Leszámolás</i>	61
<i>Ébredés</i>	65
<i>A próbainas</i>	74
<i>Széna a szalmával</i>	80
<i>Az öreg Máté és a „Stop”</i>	84
<i>A sztrájkot segíteni kell</i>	89
<i>Cipővizit</i>	100
<i>Julcsa és János egybekelése</i>	107
<i>A dalnak más lesz a vége</i>	114
<i>Levél a bátyámhoz!</i>	124
<i>A dada</i>	128
<i>Melyhez hasonló jókat kívánok nektek is</i>	132
<i>Csapda</i>	136
<i>Erzsi asszony</i>	146
<i>A piros szemű kiskakas</i>	150
<i>Az enyedi prikolics</i>	159

<i>A Kozmáék hangszere</i>	176
<i>Egy művelt olvasó</i>	184
<i>Jancsi és a szerencsepatkó</i>	187
<i>Forgalmi akadály</i>	198
<i>Mindig így kezdődik</i>	204
<i>Törött szárnyú angyal meséje</i>	266
<i>Kilincselők</i>	268
<i>Levél a pokolból</i>	271
<i>Aki lemaradt a hajóról</i>	276
<i>A perzsautánzat</i>	298
<i>Máriné szívet cserél</i>	301
<i>Az igazságkereső Cserepes</i>	305
<i>Egy vidám történet</i>	337
<i>Lezsnyó szegény akar lenni</i>	346
<i>Valaki zörget</i>	360
<i>A jótékony prémeskabát</i>	375
<i>A kakasgyufa korából</i>	379
<i>Berbécsdokány</i>	384
<i>A tej</i>	393
<i>A csodabicikli</i>	395
<i>A „szihológus”</i>	399
<i>A csodagyermek</i>	403
<i>Miki és a büntársak</i>	414
<i>Az asztalos meséje</i>	434
<i>Az első díj</i>	438
<i>Faliújság</i>	441
<i>Aranykanalak</i>	449
<i>Keresi az igazit</i>	459
<i>A csomag</i>	467
<i>Apa és fia 1943-ban</i>	481
<i>Csak egy özvegyasszony miatt</i>	486
<i>Ötven csokor virág</i>	498
<i>Vallásvizsga</i>	503

RIPORTOK, ÖNÉLETRAJZI TÖREDÉKEK

<i>A mi kőházunk</i>	527
<i>A szíki asszony</i>	537
<i>Barangolás tájképzőországban</i>	545
<i>Külváros</i>	554
<i>Szilvási bácsi rövid szenvedése</i>	607
<i>Nyaraló munkásasszonynak</i>	614
<i>A Cenk alatt</i>	616
<i>Régi történet</i>	628
<i>Minden jog a szerzőé</i>	631
<i>Regény helyett</i>	670
JEGYZETEK (<i>Abafáy Gusztáv</i>)	685